

Παναγιώτης Μουτζουρίδης

Η μετάβαση από την Ύστερη Εποχή του Χαλκού
στην Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου στην Ηλεία

Η περίπτωση του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας

Η μετάβαση από την Ύστερη Εποχή του Χαλκού
στην Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου στην Ηλεία
Η περίπτωση του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας

ΣΕΙΡΑ ΜΟΝΟΓΡΑΦΙΩΝ AURA 8
AURA SUPPLEMENT 8

ATHENS
UNIVERSITY
REVIEW OF
ARCHAEOLOGY

Φωτογραφία εξωφύλλου: Σκυφοειδής κρατήρας (Π13910 – Π088) από τον θαλαμωτό τάφο 3.

Πηγή: Π. Μουτζουρίδης.

ISSN: 2732-9267 (έντυπη έκδοση)

ISSN: 2732-9275 (ηλεκτρονική έκδοση)

ISBN: 978-960-466-249-4 (έντυπη έκδοση)

ISBN: 978-960-466-250-0 (ηλεκτρονική έκδοση)

Παναγιώτης Μουτζουρίδης

Η μετάβαση από την Ύστερη Εποχή του Χαλκού
στην Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου στην Ηλεία
Η περίπτωση του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας

ΣΕΙΡΑ ΜΟΝΟΓΡΑΦΙΩΝ AURA 8 • AURA SUPPLEMENT 8

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ • EDITORS

Κωνσταντίνος Κοπανιάς • Γιάννης Παπαδάτος

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ • EDITORIAL ADVISORY BOARD

Γεώργιος Βαβουρανάκης • Γιάννης Γαλανάκης • Γεωργία Κουρτέση-Φιλιππάκη

Ελένη Μαντζουράνη • Χρήστος Ντούμας • Διαμαντής Παναγιωτόπουλος

Ελευθέριος Πλάτων • Νάγια Πολυχρονάκου-Σγουρίτσα • Arnulf Hausleiter

Παναγιώτης Κουσουλής • James Osborne • Πάνος Βαλαβάνης

Χρυσάνθος Κανελλόπουλος • Παυλίνα Καρανασάση • Στυλιανός Κατάκης

Ευρυδίκη Κεφαλίδου • Γεωργία Κοκκορού-Αλευρά • Αντώνης Κοτσώνας

Νότα Κούρου • Βασίλειος Λαμπρινουδάκης • Δημήτρης Μποσνάκης • Όλγα Παλαγγιά

Λυδία Παλαιοκρασσά • Ελευθερία Παπουτσάκη-Σερμπέτη • Δημήτρης Πλάντζος

Εύα Σημαντώνη-Μπουρνιά • Katja Sporn • Θεοδοσία Στεφανίδου-Τιβερίου

Μιχαήλ Τιβέριος • Σοφία Καλοπίση-Βέρτη • Μαρία Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου

Γεώργιος Πάλλης • Μαρία Παναγιωτίδου • Πλάτων Πετρίδης • Andreas Rhoby

Peter Dent • Παναγιώτης Ιωάννου • Θεοδώρα Μαρκάτου • Ευγένιος Ματθιόπουλος

Ευθυμία Μαυρομιχάλη • Δημήτρης Παυλόπουλος • Σουλτάνα-Μαρία Βαλαμώτη

Λίλιαν Καραλή-Παννακοπούλου • Βασίλειος Κυλικογλου • Αλεξάνδρα Λιβάρδα

Ιωάννης Μπασιάκος • Σέβη Τριανταφύλλου • Μάρλεν Μούλιου • Αλεξάνδρα Μπούνια

Μαρία Οικονόμου • Ελευθερία Παλιού • Κωνσταντίνος Παπαδόπουλος • Απόστολος Σαρρής

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ & ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ • PROOFREADING & LAYOUT

Κατερίνα Μπουκάλα-Καρκαγιάννη

Εκδοτικό Σημείωμα • Editorial

Το Περιοδικό του Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης (AURA) είναι ένα διεθνές περιοδικό με σύστημα διπλής ανώνυμης αξιολόγησης, το οποίο εκδίδεται από το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Στόχος του είναι η δημοσίευση πρωτότυπων εργασιών που εστιάζουν στην αρχαιολογία, την τέχνη και τον υλικό πολιτισμό του ευρύτερου ελληνικού κόσμου, από την απώτερη προϊστορία έως και τη σύγχρονη εποχή.

Μέρος της έκδοσης του περιοδικού AURA αποτελεί η σειρά μονογραφιών με τίτλο «AURA Supplements». Περιλαμβάνει μελέτες στα ελληνικά ή στα αγγλικά, που λόγω της μεγάλης τους έκτασης δεν μπορούν να δημοσιευθούν με τη μορφή άρθρου στο περιοδικό. Η θεματολογία των μονογραφιών είναι ίδια με εκείνη του περιοδικού.

Το περιοδικό και η σειρά μονογραφιών είναι ελεύθερης και ανοικτής πρόσβασης. Τα τεύχη του περιοδικού και οι μονογραφίες δημοσιεύονται ηλεκτρονικά ως αρχεία PDF. Όλα τα άρθρα είναι δωρεάν διαθέσιμα για όλους στο διαδίκτυο αμέσως μετά τη δημοσίευσή τους και σύμφωνα με την άδεια Creative Commons (BY-NC-ND 4.0). Τα τεύχη του περιοδικού AURA και οι τόμοι της σειράς «AURA Supplements» μπορούν επίσης να εκτυπωθούν κατόπιν παραγγελίας και να αποσταλούν ταχυδρομικά ή να παραληφθούν από το βιβλιοπωλείο του Εκδοτικού Οίκου Καρδαμίτσα, Ιπποκράτους 8, Αθήνα.

The Athens University Review of Archaeology (AURA) is an international, peer-reviewed archaeological journal published by the Faculty of History and Archaeology of the National and Kapodistrian University of Athens. It is dedicated to the publication of original research articles and reports focusing on, or related to the archaeology, art and material culture in the broader Greek world, from the earliest Prehistory to the Modern Era.

Part of the AURA journal is the AURA Supplement series, comprising studies in Greek or English, which, due to their extent, cannot be published in the journal as articles. The series share the same areas of interest with the journal.

AURA is a fully open access journal. Each issue of the journal and each monograph is published electronically as a PDF file. All papers are available on the internet to all users immediately upon publication and free of charge, according to the Creative Commons (BY-NC-ND 4.0). AURA issues and monographs can also be distributed on a print-on-demand basis and posted or collected from the bookstore of the Kardamitsa Publications, 8 Ippokratous str, Athens.

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ • CONTACT

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Φιλοσοφική Σχολή / Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Πανεπιστημιόπολη Ζωγράφου / Αθήνα 157 84

National and Kapodistrian University of Athens, Faculty of History and Archaeology
University Campus, GR-15784 Athens, Greece

Ιστοσελίδα • Website <http://aura.arch.uoa.gr/>
email: aura@arch.uoa.gr

Τυπογραφική επιμέλεια & Σχεδιασμός • Proofreading & Layout: Κατερίνα Μπουκάλα-Καρκαγιάννη
(kmproukala@gmail.com)

© Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, ΕΚΠΑ © Faculty of History and Archaeology, NKUoA

Όλα τα άρθρα αυτού του τόμου υπόκεινται στην άδεια χρήσης Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.el>).

All papers in this volume are subjected to the Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0 License
(<https://creativecommons.org/licenses/by-ncnd/4.0/>).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	15
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ.....	17
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....	23
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	25
I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	27
II. ΟΙ ΤΑΦΟΙ ΚΑΙ ΤΑ ΚΤΕΡΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥΣ.....	29
II.1.1 ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 1.....	29
II.1.2. ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 1 – ΕΥΡΗΜΑΤΑ.....	32
II.2.1. ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 2.....	50
II.2.2. ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 2 – ΕΥΡΗΜΑΤΑ.....	51
II.3.1 ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 3.....	62
II.3.2. ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 3 – ΕΥΡΗΜΑΤΑ.....	64
II.4.1 ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 4.....	83
II.4.2. ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 4 – ΕΥΡΗΜΑΤΑ.....	84
II.5.1. ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 5.....	96
II.5.2. ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 5 – ΕΥΡΗΜΑΤΑ.....	96
II.6.1 ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 6.....	97
II.6.2. ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 6 – ΕΥΡΗΜΑΤΑ.....	98
II.7.1. ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 7.....	105
II.7.2. ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 7 – ΕΥΡΗΜΑΤΑ.....	106
II.8. ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 8.....	107
II.9.1. ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 9.....	108
II.9.2. ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 9 – ΕΥΡΗΜΑΤΑ.....	110
III. Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΩΝ ΘΑΛΑΜΩΤΩΝ ΤΑΦΩΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΕΡΣΑΙΝΑΣ.....	131
IV. ΤΑ ΤΑΦΙΚΑ ΕΘΙΜΑ ΤΩΝ ΘΑΛΑΜΩΤΩΝ ΤΑΦΩΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΕΡΣΑΙΝΑΣ.....	135
V. ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΕΡΣΑΙΝΑΣ.....	141
V.1. Η ΚΕΡΑΜΙΚΗ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΕΡΣΑΙΝΑΣ.....	141

V.2. ΣΦΡΑΓΙΔΟΛΙΘΟΙ.....	154
V.3. ΜΑΧΑΙΡΙΑ.....	155
V.4. ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ.....	155
V.4.1. ΔΑΚΤΥΛΙΔΙΑ.....	155
V.4.2. ΧΑΝΔΡΕΣ.....	155
V.4.3. ΠΕΡΟΝΕΣ.....	156
V.4.4. ΠΟΡΠΗ.....	156
V.5. ΣΦΟΝΔΥΛΙΑ.....	157
VI. Η ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΕΡΣΑΙΝΑΣ ΣΤΟ ΕΥΡΥΤΕΡΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ.....	159
ΑΓΓΛΙΚΗ ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	179
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ – ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΕΣ.....	181
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	191
ΓΡΑΦΗΜΑ, ΧΑΡΤΕΣ ΚΑΙ ΠΙΝΑΚΕΣ.....	201

*Στους γονείς μου Νίκο και Ελευθερία.
Στην Αργυρώ, την Ελευθερία, τη Θεοδώρα-Ευμορφία
και το μικρό Νικόλα.*

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Για την παρούσα εργασία οφείλονται ευχαριστίες σε ανθρώπους, οι οποίοι, ο καθένας με τον τρόπο του, συνέβαλαν στην ολοκλήρωσή της.

Αρχικά στην καθηγήτρια Νάγια Πολυχρονάκου-Σγουρίτσα, η οποία από την αρχή με παρότρυνε να αναλάβω την εργασία και με υποστήριξε σε όλη τη διάρκειά της, τόσο με την άμεση ανταπόκρισή της, όσο και με τα εύστοχα σχόλιά της.

Στη σύζυγό μου και συνάδελφο Αργυρώ Γρηγοράκη, καθώς και τις κόρες μας Ελευθερία και Θεοδώρα, για την υπομονή τους και τη συναισθηματική υποστήριξή τους.

Στους γονείς μου, Νίκο και Ελευθερία, για την υποστήριξή τους –υλική και μη– σε όλα τα χρόνια των σπουδών μου.

Στη συνάδελφο Ζαχαρούλα Λεβεντούρη, για την παραχώρηση του υλικού των τάφων που ανέσκαψε.

Στους συναδέλφους Γιώργο Κατσούδα, συντηρητή αρχαιοτήτων και σχεδιαστή, για τη φροντίδα του για τα ευρήματα, αλλά και την εκπόνηση των σχεδίων, και Κλαίρη Ζηκίδη, αρχαιολόγο, για τη μελέτη των σκελετικών καταλοίπων.

Στο συνάδελφο και φίλο Κώστα Νικολέντζο, για την υποστήριξη στις παράλληλες εργασίες που πραγματοποιήσαμε κατά τη διάρκεια της παρούσας μελέτης, και για τις συζητήσεις μας.

Στο εργατοτεχνικό προσωπικό της ΕΦΑ Ολυμπίας, και ιδιαίτερα τους Χαράλαμπο Κουρνούτο, Νίκο Παρασκευόπουλο, Παναγιώτη Μήλιο, Γιώργο Κομπορόζο και Ανδρέα Ανδρικόπουλο.

Στον καθηγητή Jeremy Rutter, τη δρα Anna Elisabeth Bächle και τον δρα Κώστα Πασχαλίδη, για τις παραχωρήσεις των διδακτορικών τους.

Στους καθηγητές μου σε όλη τη διάρκεια των σπουδών μου, για τη γνώση που μου παρείχαν.

Στο Χρήστο Μπουλώτη που, στην ουσία, με έμαθε να κάνω ανασκαφή.

Στους καθηγητές Ιωάννη Παπαδάτο και Αφροδίτη Χασιακού, για τη βοήθειά τους στην ολοκλήρωση της διατριβής.

Στους καθηγητές Ελευθέριο Πλάτωνα, Αιμιλία Μπάνου και Ιφιγένεια Τουρναβίτου, μέλη της επταμελούς επιτροπής κρίσης της διατριβής μου, για τις ουσιαστικές παρατηρήσεις.

Στην τμηματάρχη μου κ. Κωνσταντίνα Μπενίση και τη διευθύντριά μου κ. Έλενα. Κουντούρη, για την υποστήριξή τους στη χορήγηση εκπαιδευτικής άδειας.

Στους κατοίκους του χωριού Γούμερου, και ιδιαίτερα την οικογένεια Σφυρή, για τη βοήθειά τους, όποτε χρειάστηκε.

Στο Θεόδωρο Γρηγοράκη, για την πίστη του.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Τα σχέδια που παρατίθενται είναι του Πώργου Κατσούδα. Οι φωτογραφίες, το γράφημα και η επεξεργασία των χαρτών είναι του συγγραφέα.

Γράφημα: Η κεραμική του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας

Χάρτης 1: Θέσεις της ανακτορικής περιόδου στη δυτική Πελοπόννησο.

Χάρτης 2: Θέσεις της Υστεροελλαδικής ΙΙΙΓ περιόδου στη δυτική Πελοπόννησο.

Χάρτης 3: Θέσεις της Υπομυκηναϊκής περιόδου στη δυτική Πελοπόννησο.

Χάρτης 4: Θέσεις της Πρωτογεωμετρικής περιόδου στη δυτική Πελοπόννησο.

Πίνακας 1: Η θέση του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας.

Πίνακας 2: Η θέση του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας (κόκκινη στιγμή) σε χάρτες Γ.Υ.Σ. Φύλα «Γούμερο» και «Ολυμπία», κλ. 1:50.000.

Πίνακας 3: Εικ. 1: Άποψη του λόφου προς τα δυτικά. Εικ. 2: Η περιοχή νότια του λόφου.

Πίνακας 4: Εικ. 1: Η περιοχή δυτικά του λόφου. Εικ. 2: Η περιοχή βόρεια του λόφου.

Πίνακας 5: Εικ. 1: Άποψη του λόφου προς βορρά. Εικ. 2: Άποψη του λόφου προς τα ανατολικά.

Πίνακας 6: Ο θαλαμωτός τάφος 1.

Πίνακας 7: Εικ. 1: Οι πλακοειδείς λίθοι του λάκκου του θαλαμωτού τάφου 1. Εικ. 2: Ο θάλαμος του θαλαμωτού τάφου 1, μετά την ανασκαφή.

Πίνακας 8: Ο θάλαμος του θαλαμωτού τάφου 1 του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας.

Πίνακας 9: Εικ. 1: Θαλαμωτός τάφος 1. Άποψη της ξερολιθιάς από τον θάλαμο. Εικ. 2: Θαλαμωτός τάφος 1. Ίχνη σκαπτικού εργαλείου.

Πίνακας 10: Σχέδιο θαλαμωτού τάφου 1. Κάτοψη και τομή.

Πίνακας 11: Ο θάλαμος του θαλαμωτού τάφου 1 με τα ευρήματα.

Πίνακας 12: Εικ. 1: Π13942 – Π001. Εικ. 2: Π13942 – Π001. Εικ. 3: Π13943 – Π002. Εικ. 4: Π13943 – Π002.

Πίνακας 13: Εικ. 1: Π13944 – Π003. Εικ. 2: Π13944 – Π003. Εικ. 3: Π13945 – Π004. Εικ. 4: Π13945 – Π004.

Πίνακας 14: Εικ. 1: Π13946 – Π005. Εικ. 2: Π13946 – Π005. Εικ. 3: Π13947 – Π006.

Πίνακας 15: Εικ. 1: Π13948 – Π007. Εικ. 2: Π13948 – Π007. Εικ. 3: Π13949 – Π008.

Πίνακας 16: Εικ. 1: Π13950 – Π009. Εικ. 2: Π13950 – Π009. Εικ. 3: Π13951 – Π010. Εικ. 4: Π13951 – Π010.

Πίνακας 17: Εικ. 1: Π13952 – Π011. Εικ. 2: Π13953 – Π012.

Πίνακας 18: Εικ. 1: Π13954 – Π013. Εικ. 2: Π13954 – Π013.

Πίνακας 19: Εικ. 1 και 2: Π13955 – Π014. Εικ. 3 και 4: Π13956 – Π015.

Πίνακας 20: Εικ. 1 και 2: Π13957 – Π016.

Πίνακας 21: Εικ. 1 και 2: Π13958 – Π017. Εικ. 3 και 4: Π13959 – Π018.

Πίνακας 22: Εικ. 1 και 2: Π13960 – Π019. Εικ. 3: Π13961 – Π020.

Πίνακας 23: Εικ. 1 και 2: Π13961 – Π020. Εικ. 3 και 4: Π13962 – Π021.

Πίνακας 24: Εικ. 1, 2 και 3: Π13963 – Π022.

Πίνακας 25: Εικ. 1 και 2: Π13964 – Π023. Εικ. 3 και 4: Π13965 – Π024.

Πίνακας 26: Εικ. 1 και 2: Π13966 – Π025. Εικ. 3 και 4: Π13967 – Π026.

Πίνακας 27: Εικ. 1 και 2: Π13968 – Π027. Εικ. 3 και 4: Π13969 – Π028.

Πίνακας 28: Εικ. 1 και 2: Π13970 – Π029. Εικ. 3 και 4: Π13971 – Π030.

Πίνακας 29: Εικ. 1 και 2: Π13972 – Π031. Εικ. 3: Π13973 – Π032. Εικ. 4: Π13974 – Π033.

Πίνακας 30: Εικ. 1 και 2: Π13975 – Π034.

Πίνακας 31: Εικ. 1 και 2: Π13976 – Π035.

Πίνακας 32: Εικ. 1: Π13977 – Π036. Εικ. 2 και 3: Π13978 – Π037.

Πίνακας 33: Εικ. 1 και 2: Π13979 – Π038. Εικ. 3 και 4: Π13980 – Π039.

Πίνακας 34: Εικ. 1 και 2: Π13981 – Π040. Εικ. 3 και 4: Π13982 – Π041.

Πίνακας 35: Εικ.1: Π14982 – Π042. Εικ. 2: Π14983 – Π043.

Πίνακας 36: Εικ. 1: Π14984 – Π044. Εικ. 2: Π14985 – Π045.

Πίνακας 37: Εικ. 1: Δ1607 – Δ01. Εικ. 2: Δ1608 – Δ02. Εικ. 3: Δ1609 – Δ03. Εικ. 4: Δ1610 – Δ04.

Πίνακας 38: Εικ. 1 και 2: Δ1615 – Δ05. Εικ. 3 και 4: Δ1616 – Δ06.

Πίνακας 39: Εικ. 1 και 2: Δ1617 – Δ07. Εικ. 3 και 4: Μ3483 – Μ01.

Πίνακας 40: Ο θαλαμωτός τάφος μετά την ανασκαφή.

Πίνακας 41: Θαλαμωτός τάφος 2. Κάτοψη και τομή.

Πίνακας 42: Εικ. 1: Τμήμα του δρόμου και η ξερολιθιά του θαλαμωτού τάφου 2. Εικ. 2: Θαλαμωτός τάφος 2. Η βόρεια κόγχη. Εικ. 3: Θαλαμωτός τάφος 2. Η νότια κόγχη.

Πίνακας 43: Εικ. 1: Οι ΒΒΑ και Β ανακομιδές του θαλαμωτού τάφου 2. Εικ.2: Η ΝΝΑ ανακομιδή και τμήμα του δαπέδου του θαλαμωτού τάφου 2.

Πίνακας 44: Ο θάλαμος του θαλαμωτού τάφου 2 με τα ευρήματα.

Πίνακας 45: Εικ. 1 και 2: Π13778 – Π046. Εικ. 3 και 4: Π13779 – Π047.

Πίνακας 46: Εικ. 1: Π13780 – Π048. Εικ. 2 και 3: Π13781 – Π049.

Πίνακας 47: Εικ. 1 και 2: Π13782 – Π050. Εικ. 3 και 4: Π13783 – Π051.

Πίνακας 48: Εικ. 1: Π13784 – Π052. Εικ. 2: Π13785 – Π053.

Πίνακας 49: Εικ. 1 και 2: Π13785 – Π053.

Πίνακας 50: Εικ. 1 και 2: Π13786Α – Π054. Εικ. 3 και 4: Π13786Β – Π055.

Πίνακας 51: Εικ. 1 και 2: Π13787 – Π056. Εικ. 3: Π13788 – Π057. Εικ. 4 και 5: Π13789 – Π058.

Πίνακας 52: Εικ. 1 και 3: Π13790 – Π059. Εικ. 2 και 4: Π13791 – Π060.

Πίνακας 53: Εικ. 1 και 2: Π13792 – Π061. Εικ. 3: Π13793 – Π062.

Πίνακας 54: Εικ.1 και 2: Π13794 – Π063. Εικ. 3 και 4: Π13795 – Π064.

Πίνακας 55: Εικ. 1 και 2: Π13796 – Π065.

Πίνακας 56: Εικ. 1: Π13797 – Π066. Εικ. 2 και 3: Π13798 – Π067.

Πίνακας 57: Εικ.1: Π14898 – Π068. Εικ. 2: Π14899 – Π069. Εικ. 3 και 4: Π14900 – Π070.

Πίνακας 58: Εικ. 1: Π14901 – Π071. Εικ. 2: Π14902 – Π072. Εικ. 3: Π14903 – Π073. Εικ. 4 και 5: Μ3486 – Μ02.

Πίνακας 59: Εικ. 1: Ο «παράδρομος» του θαλαμωτού τάφου 3 με τις καλυπτήριες πλάκες. Εικ. 2: Ο «παράδρομος» του θαλαμωτού τάφου 3 μετά την αφαίρεση των πλακών.

Πίνακας 60: Ο «παράδρομος» του θαλαμωτού τάφου 3 μετά την ολοκλήρωση της ανασκαφής.

Πίνακας 61: Ο θαλαμωτός τάφος 3 του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας.

Πίνακας 62: Εικ. 1: Θαλαμωτός τάφος 3. Κάτοψη και τομές. Εικ. 2: Η ξερολιθιά, η κόγχη και ο λάκκος του δρόμου του θαλαμωτού τάφου 3.

Πίνακας 63: Εικ. 1: Η ανακομιδή βόρεια της εισόδου του θαλαμωτού τάφου 3. Εικ. 2: Η ανακομιδή εμπρός από την είσοδο του θαλαμωτού τάφου 3.

Πίνακας 64: Εικ. 1: Η ΒΑ ανακομιδή του θαλαμωτού τάφου 3. Εικ. 2: Η πρωτογενής ταφή του θαλαμωτού τάφου 3.

Πίνακας 65: Εικ. 1: Η ανακομιδή στο λάκκο του θαλάμου του θαλαμωτού τάφου 3. Εικ. 2: Η είσοδος του τάφου από το εσωτερικό του θαλάμου του θαλαμωτού τάφου 3.

Πίνακας 66: Ο θάλαμος του θαλαμωτού τάφου 3 με τα ευρήματα.

Πίνακας 67: Εικ. 1 και 2: Π13896 – Π074. Εικ. 3 και 4: Π13897 – Π075.

Πίνακας 68: Εικ. 1 και 2: Π13898 – Π076. Εικ. 3 και 4: Π13899 – Π077.

Πίνακας 69: Εικ. 1: Π13900 – Π078. Εικ. 2 και 3: Π13901 – Π079.

Πίνακας 70: Εικ. 1: Π13902 – Π080. Εικ. 2: Π13903 – Π081.

Πίνακας 71: Εικ. 1: Π13904 – Π082. Εικ. 2: Π13905 – Π083. Εικ. 3 και 4: Π13906 – Π084.

Πίνακας 72: Εικ. 1, 2 και 3: Π13907 – Π085.

Πίνακας 73: Εικ. 1 και 2: Π13908 – Π086. Εικ. 3 και 4: Π13909 – Π087.

Πίνακας 74: Εικ. 1 και 2: Π13910 – Π088. Εικ. 3 και 4: Π13911 – Π089.

Πίνακας 75: Εικ. 1 και 2: Π13912 – Π090. Εικ. 3: Π13913 – Π091.

Πίνακας 76: Εικ. 1 και 2: Π13914 – Π092. Εικ. 3 και 4: Π13915 – Π093.

Πίνακας 77: Εικ. 1 και 2: Π13916 – Π094. Εικ. 3 και 4: Π13917 – Π095.

Πίνακας 78: Εικ. 1 και 2: Π13918 – Π096. Εικ. 3 και 4: Π13919 – Π097.

Πίνακας 79: Εικ. 1 και 2: Π13920 – Π098. Εικ. 3 και 4: Π13921 – Π099.

Πίνακας 80: Εικ. 1 και 2: Π13922 – Π100. Εικ. 3 και 4: Π13923 – Π101.

Πίνακας 81: Εικ. 1 και 2: Π13924 – Π102. Εικ. 3 και 4: Π13925 – Π103.

Πίνακας 82: Εικ. 1 και 2: Π13926 – Π104. Εικ. 3 και 4: Π13927 – Π105.

Πίνακας 83: Εικ. 1 και 2: Π13928 – Π106. Εικ. 3 και 4: Π13929 – Π107.

Πίνακας 84: Εικ. 1 και 2: Π13930 – Π108. Εικ. 3 και 4: Π13931 – Π109.

Πίνακας 85: Εικ. 1 και 2: Π13932 – Π110. Εικ. 3 και 4: Π13933 – Π111.

Πίνακας 86: Εικ. 1 και 2: Π13934 – Π112. Εικ. 3 και 4: Π13935 – Π113.

Πίνακας 87: Εικ. 1 και 2: Π13936 – Π114. Εικ. 3 και 4: Π13937 – Π115.

Πίνακας 88: Εικ. 1 και 2: Π13938 – Π116. Εικ. 3 και 4: Π13939 – Π117.

Πίνακας 89: Εικ. 1 και 2: Π13940 – Π118. Εικ. 3 και 4: Π13941 – Π119.

Πίνακας 90: Εικ. 1: Π14889 – Π120. Εικ. 2: Π14891 – Π122.

Πίνακας 91: Εικ. 1 και 2: Π14890 – Π121.

Πίνακας 92: Εικ. 1: Δ1611 – Δ08. Εικ. 2: Δ1612 – Δ09. Εικ. 3: Δ1613 – Δ10.

Πίνακας 93: Εικ. 1 και 2: Μ3487 – Μ03. Εικ. 3: Μ3489 – Μ04.

Πίνακας 94: Εικ. 1: Ο θάλαμος του θαλαμωτού τάφου 4 πριν την ανασκαφή. Εικ. 2: Η είσοδος του θαλαμωτού τάφου 4, με εμφανή την απουσία της ξερολιθιάς.

Πίνακας 95: Εικ. 1: Ο θαλαμωτός τάφος 4 μετά την ανασκαφή. Εικ. 2: Ο θάλαμος του θαλαμωτού τάφου 4 μετά την ανασκαφή.

Πίνακας 96: Ο θαλαμωτός τάφος 4. Κάτοψη και τομή.

Πίνακας 97: Ο θάλαμος του θαλαμωτού τάφου 4 με τα ευρήματα.

Πίνακας 98: Εικ. 1: Π13730 – Π123. Εικ. 2: Π13732 – Π125. Εικ. 3 και 4: Π13731 – Π124.

Πίνακας 99: Εικ. 1 και 2: Π13733 – Π126. Εικ. 3: Π13734 – Π127.

Πίνακας 100: Εικ. 1 και 2: Π13735 – Π128. Εικ. 3: Π13736 – Π129. Εικ. 4: Π13737 – Π130.

Πίνακας 101: Εικ. 1 και 2: Π13738 – Π131. Εικ. 3 και 4: Π13739 – Π132.

Πίνακας 102: Εικ. 1 και 2: Π13740 – Π133. Εικ. 3 και 4: Π13741 – Π134.

Πίνακας 103: Εικ. 1, 2 και 3: Π13742 – Π135.

Πίνακας 104: Εικ. 1 και 2: Π13743 – Π136.

Πίνακας 105: Εικ. 1 και 2: Π13744 – Π137.

Πίνακας 106: Εικ. 1 και 2: Π13745 – Π138. Εικ. 3 και 4: Π13746 – Π139.

Πίνακας 107: Εικ. 1 και 2: Π13747 – Π140.

Πίνακας 108: Εικ. 1 και 2: Π13748 – Π141. Εικ. 3 και 4: Π13749 – Π142.

Πίνακας 109: Εικ. 1 και 2: Π13750 – Π143. Εικ. 3 και 4: Π13751 – Π144.

Πίνακας 110: Εικ. 1 και 2: Π13752 – Π145. Εικ. 3: Π13753 – Π146.

Πίνακας 111: Εικ. 1 και 2: Π13754 – Π147. Εικ. 3 και 4: Π13755 – Π148.

Πίνακας 112: Εικ. 1 και 2: Π13756 – Π149. Εικ. 3: Π13757 – Π150. Εικ. 4: Π13758 – Π151.

Πίνακας 113: Εικ. 1: Π14904 – Π152. Εικ. 2: Π14905 – Π153.

Πίνακας 114: Εικ. 1: Δ1614 – Δ11. Εικ. 2 και 3: M3484 – M05.

Πίνακας 115: Ο θαλαμωτός τάφος 5.

Πίνακας 116: Εικ. 1: Ο θαλαμωτός τάφος 5 μετά την ανασκαφή. Εικ. 2: Ο θάλαμος του θαλαμωτού τάφου 5.

Πίνακας 117: Εικ. 1: Ο θαλαμωτός τάφος 5. Κάτοψη και τομή. Εικ. 2: Ο θαλαμωτός τάφος 5 με το εύρημα.

Πίνακας 118: Εικ. 1 και 2: Π13759 – Π154.

Πίνακας 119: Ο θαλαμωτός τάφος 6 πριν την ανασκαφή.

Πίνακας 120: Ο θαλαμωτός τάφος 6 μετά την ανασκαφή.

Πίνακας 121: Θαλαμωτός τάφος 6. Κάτοψη και τομή.

Πίνακας 122: Ο θάλαμος του θαλαμωτού τάφου 6 με τα ευρήματα.

Πίνακας 123: Εικ. 1: Π13760 – Π155. Εικ. 2: Π13761 – Π156. Εικ. 3: Π13760 – Π155. Εικ. 4: Π13761 – Π156.

Πίνακας 124: Εικ. 1 και 2: Π13762 – Π157. Εικ. 3 και 4: Π13763 – Π158.

Πίνακας 125: Εικ. 1 και 2: Π13764 – Π159. Εικ. 3 και 4: Π13765 – Π160.

Πίνακας 126: Εικ. 1 και 2: Π13766 – Π161. Εικ. 3 και 4: Π13767 – Π162.

Πίνακας 127: Εικ. 1 και 2: Π13768 – Π163. Εικ. 3 και 4: Π13769 – Π164.

Πίνακας 128: Εικ. 1: Π13770 – Π165. Εικ. 2 και 3: Π13771 – Π166. Εικ. 4: Π13770 – Π165.

Πίνακας 129: Εικ. 1 και 2: Π13772 – Π167. Εικ. 3 και 4: Π13773 – Π168.

Πίνακας 130: Εικ. 1 και 2: Π13774 – Π169. Εικ. 3 και 4: Π13775 – Π170

Πίνακας 131: Εικ. 1 και 2: Π13776 – Π171. Εικ. 3 και 4: Π13777 – Π172.

Πίνακας 132: Εικ. 1: Π14906 – Π173. Εικ. 2 και 3: M3485 – M06. Εικ. 4 και 5: M3488 – M07.

Πίνακας 133: Εικ. 1 και 2: Θαλαμωτός τάφος 7.

Πίνακας 134: Θαλαμωτός τάφος 7. Κάτοψη και τομή.

Πίνακας 135: Ο θάλαμος του θαλαμωτού τάφου 7 με τα ευρήματα.

Πίνακας 136: Εικ. 1: Π14896 – Π174. Εικ. 2 και 3: Π14897 – Π175.

Πίνακας 137: Ο θαλαμωτός τάφος 8 μετά την ανασκαφή.

Πίνακας 138: Θαλαμωτός τάφος 8. Κάτοψη και τομές.

Πίνακας 139: Θαλαμωτός τάφος 9.

Πίνακας 140: Εικ. 1: Η κόγχη του θαλαμωτού τάφου 9. Εικ. 2: Ο θάλαμος του θαλαμωτού τάφου 9. Άποψη από Βορρά.

Πίνακας 141: Εικ. 1: Ο θάλαμος του θαλαμωτού τάφου 9. Άποψη από Δυτικά. Εικ. 2: Ο θάλαμος του θαλαμωτού τάφου 9. Οι λάκκοι καλυμμένοι.

Πίνακας 142: Εικ. 1: Ο θάλαμος του θαλαμωτού τάφου 9. Ο δυτικός και μεσαίος λάκκος. Εικ. 2: Ο θάλαμος του θαλαμωτού τάφου 9. Ο μεσαίος και ανατολικός λάκκος.

Πίνακας 143: Θαλαμωτός τάφος 9. Κάτοψη και τομή.

Πίνακας 144: Ο θάλαμος του θαλαμωτού τάφου 9 με τα ευρήματα.

Πίνακας 145: Εικ. 1 και 2: Π14192 – Π176. Εικ. 3 και 4: Π14193 – Π177.

Πίνακας 146: Εικ. 1 και 2: Π14194 – Π178. Εικ. 3 και 4: Π14195 – Π179.

Πίνακας 147: Εικ. 1 και 2: Π14196 – Π180. Εικ. 3 και 4: Π14197 – Π181.

Πίνακας 148: Εικ. 1 και 2: Π14198 – Π182. Εικ. 3 και 4: Π14199 – Π183.

Πίνακας 149: Εικ. 1 και 2: Π14211 – Π184. Εικ. 3 και 4: Π14212 – Π185.

Πίνακας 150: Εικ. 1 και 2: Π14213 – Π186. Εικ. 3 και 4: Π14214 – Π187.

Πίνακας 151: Εικ. 1 και 2: Π14215 – Π188. Εικ. 3 και 4: Π14216 – Π189.

Πίνακας 152: Εικ. 1 και 2: Π14217 – Π190. Εικ. 3 και 4: Π14218 – Π191.

Πίνακας 153: Εικ. 1 και 2: Π14219 – Π192. Εικ. 3 και 4: Π14220 – Π193.

Πίνακας 154: Εικ. 1: Π14221 – Π194. Εικ. 2: Π14222 – Π195. Εικ. 3: Π14221 – Π194. Εικ. 4: Π14222 – Π195.

Πίνακας 155: Εικ. 1 και 2: Π14223 – Π196. Εικ. 3 και 4: Π14224 – Π197.

Πίνακας 156: Εικ. 1: Π14225 – Π198. Εικ. 2: Π14226 – Π199. Εικ. 3: Π14225 – Π198. Εικ. 4: Π14226 – Π199.

Πίνακας 157: Εικ. 1 και 2: Π14227 – Π200. Εικ. 3 και 4: Π14228 – Π201.

Πίνακας 158: Εικ. 1 και 2: Π14229 – Π202. Εικ. 3 και 4: Π14230 – Π203.

Πίνακας 159: Εικ. 1 και 2: Π14231 – Π204. Εικ. 3 και 4: Π14232 – Π205.

Πίνακας 160: Εικ. 1 και 2: Π14233 – Π206. Εικ. 3 και 4: Π14234 – Π207.

Πίνακας 161: Εικ. 1: Π14235 – Π208. Εικ. 2: Π14236 – Π209. Εικ. 3: Π14237 – Π210.

Πίνακας 162: Εικ. 1: Π14238 – Π211. Εικ. 2: Π14239 – Π212.

Πίνακας 163: Εικ. 1 και 2: Π14240 – Π213.

Πίνακας 164: Εικ. 1, 2 και 3: Π14241 – Π214.

Πίνακας 165: Εικ. 1 και 2: Π14242 – Π215. Εικ. 3: Π14243 – Π216.

Πίνακας 166: Εικ. 1 και 2: Π14244 – Π217.

Πίνακας 167: Εικ. 1 και 2: Π14246 – Π218.

Πίνακας 168: Εικ. 1 και 2: Π14247 – Π219.

Πίνακας 169: Εικ. 1 και 2: Π14248 – Π220.

Πίνακας 170: Εικ. 1: Π14249 – Π221. Εικ. 2: Π14251 – Π223. Εικ. 3: Π14250 – Π222.

Πίνακας 171: Εικ. 1 και 2: Π14252 – Π224.

Πίνακας 172: Εικ. 1 και 2: Π14253 – Π225.

Πίνακας 173: Εικ. 1: Π14245. Εικ. 2: Π14254 – Π226. Εικ. 3: Π14255 – Π227.

Πίνακας 174: Εικ. 1: Π14256 – Π228. Εικ. 2: Π14257 – Π229. Εικ. 3: Μ3723 – Μ08.

Πίνακας 175: Εικ.1: Δ1663 – Δ12. Εικ. 2: Δ1664 – Δ13. Εικ. 3: Δ1666 – Δ14.

Πίνακας 176: Εικ. 1: Δ1668 – Δ15. Εικ. 2: Δ1669 – Δ16.

.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

CMS: Bände des Corpus der minoischen und mykenischen Siegel

ΑΑΑ: Αρχαιολογικά Ανάλεκτα εξ Αθηνών

ΑΔ: Αρχαιολογικό Δελτίο

ΑΕ: Αρχαιολογική Εφημερίς

ΑΕΘΣΕ: Αρχαιολογικό Έργο Θεσσαλίας και Στερεάς Ελλάδας

ΥΕ: Υστεροελλαδική

ΥΜ: Υπομυκηναϊκή

ΠρΓ: Πρωτογεωμετρική

MPG: Mainland Popular Group

διάμ.: διάμετρος

κλ.: κλίμακα

τοιχ.: τοίχωμα

μεγ.: μέγιστος

σωζ.: σωζόμενος

υπολ.: υπολογιζόμενο

Οι υπόλοιπες συντομογραφίες ακολουθούν τις οδηγίες του *American Journal of Archaeology*.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα εργασία αποτελεί τμήμα της διδακτορικής διατριβής, με θέμα «Το τέλος της Ύστερης Εποχής του Χαλκού και η μετάβαση στην Εποχή του Σιδήρου στη Δυτική Πελοπόννησο. Η περίπτωση της Πέρσαινας Ηλείας», η οποία υποστηρίχθηκε στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Ε.Κ.Π.Α. το Μάιο του 2019. Αποτελεί, επίσης, αποτέλεσμα του σωστικού ανασκαφικού έργου της Εφορεία Αρχαιοτήτων (ΕΦΑ) Ολυμπίας, στην οποία ο γράφων υπηρέτησε από το Δεκέμβριο του 2006 έως τον Αύγουστο του 2010 και ερεύνησε τους πρώτους έξι τάφους. Οι υπόλοιποι τρεις ερευνήθηκαν τα δύο επόμενα έτη (2011 και 2012) από την Ζαχαρούλα Λεβεντούρη.

Εμπόδιο στην έρευνα, ιδίως του θαλαμωτού τάφου 6, υπήρξε ο συχνά υγρός και άστατος καιρός της δυτικής Πελοποννήσου, ο οποίος επεφύλαξε συχνές εκπλήξεις στην ανασκαφική ομάδα. Αντιθέτως, μεγάλη βοήθεια υπήρξε η άρτια συνεργασία με το εργατοτεχνικό προσωπικό της ΕΦΑ Ολυμπίας, το οποίο, άλλωστε, είναι εξειδικευμένο στην ανασκαφική έρευνα θαλαμωτών τάφων.

Από την αρχή της ανασκαφικής έρευνας διαπιστώθηκε η σημασία της θέσης του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, τόσο ως προς την κατάσταση εντός του ίδιου του νεκροταφείου, όσο και σε σχέση με τις υπόλοιπες θέσεις στην ευρύτερη περιοχή της Ηλείας.

Η μελέτη των κινητών και ακίνητων ευρημάτων και, ιδίως, συγκεκριμένα τέχνηρα έθεσαν εξ αρχής τον προβληματισμό και τα πεδία, στα οποία έπρεπε να στραφεί η έρευνα.

Πρώτα από όλα, η χρονική διάρκεια χρήσης του νεκροταφείου αποτέλεσε το σημαντικότερο θέμα διαπραγμάτευσης. Όπως φάνηκε από τα κτερίσματα των νεκρών, η ταφική συστάδα του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας φαίνεται να δημιουργήθηκε στην Ανακτορική περίοδο και διήρκεσε καθ' όλη την Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδο. Το αξιοσημείωτο, όμως, χαρακτηριστικό των τάφων είναι ότι χρησιμοποιούνται έως και την αρχή των Ιστορικών Χρόνων.

Ως αποτέλεσμα της μακράς χρονικής διάρκειας χρήσης των τάφων, ανέκυψαν επιπλέον ζητήματα. Η άνω των τριών αιώνων διάρκεια, σε συνδυασμό με τα σκελετικά κατάλοιπα των τάφων και τον υπολογισμό των νεκρών, έθεσε το ερώτημα για τους ανά γενιά κατοίκους του οικισμού, στον οποίο ανήκε το νεκροταφείο του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας. Επίσης, ο χρονικός ορίζοντας του τέλους χρήσης των τάφων του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας αποτελεί ιδιαίτερο στοιχείο και, ίσως, το σημαντικότερο για τη γενικότερη κατάσταση στη δυτική Πελοπόννησο. Ο παραλληλισμός, δηλαδή, ορισμένων αγγείων–κτερισμάτων του νεκροταφείου με αντίστοιχα από το νεκροταφείο κιβωτιόσχημων της Ήλιδας ή με εκείνα των απαρχών του Ιερού της Ολυμπίας, δημιουργεί ερωτήματα για τον πολιτισμικό ορίζοντα της περιοχής κατά τη μετάβαση από την Εποχή του Χαλκού στην Εποχή του Σιδήρου.

Η χωροταξική διάταξη των θαλαμωτών τάφων του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας έθεσε μια επόμενη σειρά ερωτημάτων. Γιατί ο θαλαμωτός τάφος 1 ήταν εκουσίως απομονωμένος, σε σχέση με τους υπόλοιπους τάφους; Τι σηματοδοτούσε αυτό για τους νεκρούς που περιείχε; Πώς ο διαχωρισμός αυτός συνδέεται με ό,τι έχει καταγραφεί από άλλα νεκροταφεία;

Εξάλλου, η ενδελεχής μελέτη του υλικού ενός νεκροταφείου μπορεί να αναδείξει και άλλα ερωτήματα, που απαιτούν τις ανάλογες απαντήσεις. Η παρουσία στοιχείων «ξένων» προς το μυκηναϊκό πολιτισμό εγείρει απορίες σχετικά με τις επαφές ή την πληθυσμιακή ομοιογένεια των κατοίκων του νεκροταφείου. Για παράδειγμα, η εύρεση ελάχιστων αγγείων χειροποίητης, στιλβωτής κεραμικής (handmade burnished ware) ανάμεσα στην τροχήλατη, μυκηναϊκή κεραμική, πιθανόν υποδεικνύει νέες συνθήκες, καινοφανείς επιλογές ή και διείσδυση κατοίκων ξένων προς το μυκηναϊκό πολιτισμό.

Άλλα προς εξέταση θέματα είναι οι πιθανές ιδιαιτερότητες που επισημαίνονται στο νεκροταφείο του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας. Η ύπαρξη λάκκων στους θαλάμους, οι κόγχες στους δρόμους των θαλαμωτών τάφων, η έλλειψη ξερολιθιάς στο στόμιο του θαλαμωτού τάφου 4, ο τρόπος λάξευσης των τάφων και, γενικά, η δομή και η μέθοδος κατασκευής των θαλαμωτών τάφων, σε σύγκριση με αντίστοιχούς τους, αποτελούν αντικείμενο της έρευνας.

Η εξέταση των κινητών ευρημάτων, ιδιαιτέρως της κεραμικής, και ο συσχετισμός τους με αντίστοιχα από άλλες περιοχές απαιτούνται, ώστε να αποτυπωθούν οι σχέσεις του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας με τον υπόλοιπο ελλαδικό ή αιγαιακό χώρο. Με τον τρόπο αυτόν μπορεί να ανιχνευθεί και το πλέγμα των επαφών μεταξύ των εδαφικών ενοτήτων της εν λόγω περιοχής.

Η έκθεση των ταφικών εθίμων, που εμφανίστηκαν στο νεκροταφείο του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας και ο παραλληλισμός τους με όσα εμφανίζονται σε άλλα νεκροταφεία της περιοχής, δημιούργησαν ένα σύνολο, το οποίο συγκρίνεται με αντίστοιχα από άλλες περιοχές. Οι πιθανές διαφοροποιήσεις μεταξύ των περιοχών, αλλά και οι ομοιότητες, που παρουσιάζονται είναι σημαντικότερος παράγοντας για την ανάλυση του τρόπου διαβίωσης των κατοίκων της Ύστερης Εποχής του Χαλκού.

Η συνεχής, επιτόπια μελέτη του υλικού της ανασκαφής στις αποθήκες του Αρχαιολογικού Μουσείου Ολυμπίας και η σύγκρισή του με αντίστοιχο από άλλες σωστικές ανασκαφές του νομού Ηλείας, αποτέλεσαν τη βάση για την έρευνα. Ταυτόχρονα, η μελέτη της βιβλιογραφίας και των δημοσιεύσεων άλλων ανασκαφικών συνόλων, ιδίως της δυτικής Πελοποννήσου, καθώς και η επισκόπηση γενικότερων πονημάτων, που αναφέρονται είτε στη συνολική κατάσταση στον ελλαδικό και αιγαιακό χώρο, είτε σε επιμέρους θεματολογία (π.χ. κεραμική, ταφικά έθιμα κ.τ.λ.) προσέφεραν σημαντική βοήθεια στη συγγραφή της παρούσας εργασίας.

Η συνεργασία με συναδέλφους για την παράλληλη μελέτη και εξέταση του υλικού και ιδίως εξειδικευμένων τμημάτων του –όπως π.χ. τα οστεολογικά κατάλοιπα– προσέφερε νέα δεδομένα στην έρευνα και άλλαξε κάποιες αρχικές σκέψεις σχετικά με τη γενικότερη εικόνα του νεκροταφείου.

Ο βασικός κανόνας για την αντιμετώπιση του υλικού εν γένει, αλλά και οποιωνδήποτε «ιδιαιτεροτήτων» ή δυσερμήνευτων καταστάσεων ήταν η εφαρμογή της λογικής. Η προσπάθεια αποκλεισμού αστήρικτων υποθέσεων, η σύγκριση με απόψεις, που δεν μπορούν να αποδειχθούν πλήρως και η απομάκρυνση από την οπτική της σημερινής εποχής –ιδίως σε θέματα, που άπτονται των μεταθανάτιων αντιλήψεων– διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο για την εξέταση των δεδομένων.

Ο χρονολογικός διαχωρισμός, που ακολουθήθηκε στην παρούσα εργασία είναι αυτή ο ίδιος που παρουσιάζεται –μεταξύ άλλων– και από τον Dickinson στο πόνημά του *The Aegean from Bronze Age to Iron Age: Continuity and Change between the Twelfth and Eighth Centuries B.C.*¹ Πιθανόν, κατά περιοχή, να υπάρχουν χρονολογικές διαφοροποιήσεις, όμως, σε ευρύτερο πλαίσιο, είναι αποδεκτός ο προτεινόμενος διαχωρισμός, για παράδειγμα της έναρξης των Ιστορικών Χρόνων κατά το α' μισό του 11ου αι. π.Χ.

1 Dickinson 2006, 23.

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το νεκροταφείο του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας² (πιν. 1 και 2) αποτελείται από εννέα θαλαμωτούς τάφους, τρεις από τους οποίους εντοπίστηκαν συλημένοι.³ Βρίσκεται σε ορεινή έκταση, η οποία διαμορφώνεται από τις νοτιοδυτικές υπώρειες του όρους Ερύμανθος, και το υψόμετρό του μετρήθηκε στα 582 μ. Η γύρω περιοχή κυριαρχείται από βραχώδεις λόφους (πιν. 3, εικ. 1 και πιν. 4), αλλά και αρόσιμες, πεδινές εκτάσεις (πιν. 3, εικ. 2), με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατή η λάξευση θαλάμων. Αν και υπάρχουν γειτονικοί λόφοι με ψαμμιτικό πέτρωμα,⁴ το οποίο είναι πρόσφορο για τη λάξευση τάφων, διαθέτουν απότομη κάθετη κλίση, διαμορφώνοντας την εικόνα φαραγγιού, η οποία καθιστά επίσης αδύνατη την κατασκευή θαλαμωτών τάφων.

Ο λόφος του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, επομένως, αποτελεί ίσως τη μοναδική επιλογή στην περιοχή για την εγκατάσταση ενός νεκροταφείου θαλαμωτών τάφων. Το μεγαλύτερο μέρος του λόφου αποτελείται από ψαμμιτικό πέτρωμα, ενώ το δυτικό του τμήμα καλύπτεται από βραχώδες έδαφος. Κατεβαίνοντας από την κορυφή του λόφου, η πλαγιά, την οποία καταλαμβάνει το σύγχρονο εκκλησάκι του Αγίου Γεωργίου (πιν. 5, εικ. 1), παρουσιάζει για μια απόσταση περίπου 100 μ. καθ' ύψος ομαλή κατάβαση,⁵ ενώ στη συνέχεια, κατεβαίνοντας προς το ποτάμι που ρέει στα νότια, το έδαφος γίνεται αρκετά απότομο και δυσπρόσιτο, ακόμα και για κάποιον πεζό.

Πρέπει να σημειωθεί ότι η ευρύτερη περιοχή διαθέτει αφθονία υδάτινων πόρων, τόσο από μικρούς παραπόταμους των ποταμών Ενιπέα και Λάδωνα, όσο και από πηγές που εξασφαλίζουν την ύδρευση των κατοίκων και την άρδευση των αγρών.⁶ Τα ίδια χαρακτηριστικά προσφέρουν σημαντικά πλεονεκτήματα για τη δημιουργία οικισμού. Ωστόσο, σε εκτεταμένη (όχι, όμως, οργανωμένη) επιφανειακή έρευνα, που πραγματοποιήθηκε σε ικανή απόσταση γύρω από το λόφο του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, δεν εντοπίστηκαν άλλα αρχαιολογικά κατάλοιπα. Επομένως, δεν είναι δυνατή η εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με το συσχετισμό οικισμού–νεκροταφείου, ώστε να υπάρχει σύγκριση με αποτελέσματα άλλων ερευνών.⁷

II. ΟΙ ΤΑΦΟΙ ΚΑΙ ΤΑ ΚΤΕΡΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥΣ

II.1.1. ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 1

Ο θαλαμωτός τάφος 1 (πιν. 6) βρίσκεται νότια–νοτιοδυτικά του ναΐσκου του Αγίου Γεωργίου (πιν. 5, εικ.1) ο οποίος καταλαμβάνει την κορυφή του λόφου. Είναι απομονωμένος⁸ από τους υπόλοιπους τάφους, καθώς ο αμέσως επόμενος –προς τα ανατολικά– θαλαμωτός τάφος, ο θαλαμωτός τάφος 2, βρίσκεται σε απόσταση περίπου 50 μ.⁹ Το γεγονός αυτό προκαλεί έκπληξη, αφού το έδαφος ανατολικά του θαλαμωτού τάφου 1 έως και το θαλαμωτό τάφο 2 ήταν πρόσφορο για τη λάξευση θαλάμων. Είναι, επομένως, πιθανό να αποτελεί συνειδητό διαχωρισμό του θαλαμωτού τάφου 1 από τους υπολοίπους τάφους.

Ο δρόμος (πιν. 10), συνολικού μήκους 3,5 μ., εμφανίζει ήπια κατωφέρεια σε όλο το μήκος του. Τα πλευρικά τοιχώματα είναι λαξευμένα κάθετα, και σε απόσταση περίπου 1,5 μ. από τη θύρα συγκλίνουν, με αποτέλεσμα στην επιφάνεια βάδισης το μέγιστο πλάτος να φτάνει τα 1,27 μ., ενώ στην άνω, προ της θύρας, επιφάνεια να είναι μόλις 0,69 μ.

Η θύρα είναι επιμελώς λαξευμένη στην εξωτερική όψη, με στόμιο μήκους 1,03 μ. και πλάτους 0,78 μ., και εκατέρωθεν διαμορφώνονται παραστάδες πλάτους 0,39 μ. Είναι σχετικά χαμηλή, με θολωτή «οροφή» και μέγιστο ύψος 0,91 μ. Στην κατώτερη επιφάνεια σώζονται ορισμένοι πλακοειδείς λίθοι, προσφέροντας την εικόνα κατωφλιού. Η είσοδος είχε φραγεί με αργούς λίθους, οι οποίοι δημιουργούσαν συμπαγή ξερολιθιά (πιν. 9, εικ. 1) μέγιστου πάχους 0,51 μ.¹⁰ Η πρόσβαση στη θύρα από το δρόμο, αλλά και από τη θύρα στο θάλαμο εξασφαλιζόταν με ένα σκαλοπάτι ύψους 0,23–0,25 μ.

Ο θάλαμος είναι ελλειψοειδούς κάτοψης (πιν. 8 και 10), με διαστάσεις από ανατολικά προς δυτικά 3,75 μ., και από βορρά προς νότο 2,54 μ. Το μέγιστο ύψος της θολωτής οροφής από το δάπεδο του θαλάμου μετρήθηκε στα 2 μ. Στο αριστερό τμήμα του θαλάμου αποκαλύφθηκε λάκκος (πιν. 7, εικ. 2) διαστάσεων 1,14 μ. επί 0,35 μ. και μέγιστου βάθους 0,22 μ., με κατεύθυνση νότια–νοτιοδυτικά προς βόρεια–βορειοανατολικά. Στο βόρειο τοίχωμα του θαλάμου εντοπίστηκαν ίχνη από το εργαλείο λάξευσης, πλάτους 0,04–0,06 μ. (πιν. 9, εικ. 2).

Η γενική εικόνα του θαλάμου υποδεικνύει επιμέλεια στην κατασκευή, καθώς και προσοχή και αρμονία στη λάξευση, τόσο των τοιχωμάτων, όσο και της θόλου. Μέρος, βέβαια, της θολωτής οροφής έχει καταρρεύσει, ως αποτέλεσμα της πολυετούς χρήσης του χώρου και των πιέσεων που δεχόταν.¹¹

Η μελέτη των ευρημάτων του θαλάμου του θαλαμωτού τάφου 1 αντιμετώπισε το πρόβλημα της κακής κατάστασης του οστεολογικού υλικού. Η διατήρησή του υπήρξε αποσπασματική,¹² καθώς το όξινο έδαφος

8 Συστηματική έρευνα που πραγματοποιήθηκε στην περιοχή δυτικά του θαλαμωτού τάφου 1 δεν απέδωσε ίχνη άλλων τάφων, καθώς το έδαφος ήταν, ως επί το πλείστον, βραχώδες.

9 Οι υπόλοιποι θαλαμωτοί τάφοι έχουν ελάχιστα μέτρα απόστασης μεταξύ τους, όπως θα φανεί και παρακάτω.

10 Δεν εντοπίστηκε κάποια σημαντική διαφοροποίηση στους λίθους που αποτελούσαν την ξερολιθιά, ώστε να υποτεθεί ότι για να πραγματοποιηθεί νέα ταφή αφαιρούνταν μόνο το άνω μέρος της.

11 Αγαθή τύχη βοήθησε, καθώς η κατάρρευση της θόλου έλαβε χώρα όταν βυθίστηκε το πόδι της γυναίκας του βοσκού της περιοχής σε οπή του εδάφους, με αποτέλεσμα την αποκάλυψη του τάφου, αλλά και της θέσης γενικότερα. Από την οπή ήταν ορατός ένας ψευδόστομος αμφορέας. Η Αρχαιολογική Υπηρεσία επενέβη άμεσα, αποτρέποντας τον κίνδυνο ατυχήματος και αρχαιοκαπηλίας, αλλά και της πλήρωσης του θαλάμου με χώμα, που θα είχε ως αποτέλεσμα την καταστροφή των ευρημάτων.

12 Το ίδιο ισχύει για όλους τους τάφους του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας. Η μελέτη του οστεολογικού υλικού βασίστηκε σε μακροσκοπική παρατήρηση και το διαχωρισμό των μακρών οστών, αλλά και άλλων χαρακτηριστικών τμημάτων (π.χ. τμήματα κρανίων, γνάθων, λεκανών κ.τ.λ.).

διάβρωσε, σε σημαντικό βαθμό, τα ανθρωπολογικά κατάλοιπα, που περιλαμβάνουν, κυρίως, μακρά οστά, ως επί το πλείστον μηριαία και κνήμες.

Στο θάλαμο (πιν. 11) εντοπίστηκαν έξι χώροι εναπόθεσης νεκρών, από τους οποίους οι τέσσερις αποτελούν ανακομιδές και οι υπόλοιποι πρωτογενείς ταφές. Οι δύο πρωτογενείς ταφές εντοπίστηκαν κοντά στα πλευρικά τοιχώματα, σε άμεση συνάφεια με ελάχιστα αγγεία. Αντιθέτως, οι ανακομιδές συνίστανται από τρεις σωρούς οστών και κτερισμάτων, αλλά και ένα λάκκο, ο οποίος βρίσκεται δίπλα στη μεγαλύτερη συγκέντρωση αγγείων.¹³

Η πρώτη, πρωτογενής ταφή εντοπίστηκε στη βόρεια–βορειοανατολική πλευρά του θαλάμου ακριβώς απέναντι από τη θύρα εισόδου. Ο νεκρός είχε τοποθετηθεί με κατεύθυνση βορειοδυτικά προς βορειοανατολικά, σε ύπτια στάση, με τα πόδια τεντωμένα, ενώ ελάχιστα οστά άνω άκρων αποκαλύφθηκαν.¹⁴ Στα βορειοανατολικά και σε εγγύτητα με τα κάτω άκρα του νεκρού βρισκόταν ο Π002 ψευδόστομος αμφορέας. Επομένως, ο νεκρός είχε κτεριστεί με τους δύο ψευδόστομους αμφορείς Π002 και Π014, ο οποίος βρισκόταν στην περιοχή του κρανίου.

Η δεύτερη, πρωτογενής ταφή, με κατεύθυνση ανατολικά προς δυτικά, εντοπίστηκε στο βόρειο τμήμα του θαλάμου και δίπλα από το τοίχωμά του. Από το νεκρό σώζεται τμήμα μηριαίου οστού, καθώς και τμήμα του κρανίου.¹⁵ Ο νεκρός, τοποθετημένος και αυτός σε ύπτια στάση με τεντωμένα πόδια,¹⁶ είχε ως κτέρισμα τον Π001 ψευδόστομο αμφορέα, ο οποίος είχε τοποθετηθεί κοντά στο κρανίο του.

Η πρώτη ανακομιδή αποκαλύφθηκε στη βορειοανατολική πλευρά του θαλάμου, όπου σωρός οστών¹⁷ είχε κτεριστεί με τους Π003 και Π005 δίωτους αμφορείς, τον Π011 κάλαθο, τον Π040 ψευδόστομο αμφορέα, το Μ01 χάλκινο μαχαίρι, τα Δ02 και Δ03 λίθινα, κωνικά σφονδύλια και το Δ04 πήλινο, αμφικωνικό σφονδύλι.

Λίγα εκατοστά νοτιότερα και προς την ανατολική–νοτιοανατολική πλευρά του ταφικού θαλάμου, εντοπίστηκε η δεύτερη περιοχή ανακομιδής, όπου σωρευμένα κατά βάση μακρά οστά, τουλάχιστον τεσσάρων ατόμων, είχαν δεχθεί πέντε αγγεία και το Δ01 λίθινο, κωνικό σφονδύλι, ως κτερίσματα. Ειδικότερα, πρόκειται για τους ψευδόστομους αμφορείς Π008 και Π041, τον Π006 δίωτο αμφορέα, το Π007 τρίωτο αλάβαστρο και τον Π030 κύαθο.

Περί το 1,40 μ. δυτικά των οστών της πρώτης πρωτογενούς ταφής εντοπίστηκαν κι άλλα οστά και τμήμα κρανίου, μαζί με τον Π013 ψευδόστομο αμφορίσκο.¹⁸ Αποτελούν ένα μικρό σωρό οστών, με ελάχιστο αριθμό νεκρών ανάμεσα στις δύο πρωτογενείς ταφές και, επομένως, τον τρίτο χώρο ανακομιδής.

Περί το 1 μ. αριστερά της εισόδου του θαλάμου, στο νοτιοδυτικό τέταρτο του θαλάμου, αποκαλύφθηκε σχεδόν ορθογώνιας κάτοψης λάκκος, με κατεύθυνση βορειοανατολικά προς νοτιοδυτικά, διαστάσεων 1,14 μ. επί 0,35 μ. και μέγιστου βάθους 0,22 μ. Ο λάκκος ήταν ακάλυπτος, αλλά στο μέσο θαλάμου ήλθαν στο φως πλακοειδείς λίθοι (πιν. 7, εικ. 1) οι οποίοι, προφανώς, αποτελούσαν τις καλυπτήριες πλάκες του.¹⁹

Εντός του λάκκου βρέθηκαν ελάχιστα τμήματα οστών,²⁰ που είχαν υποστεί έντονη μετακίνηση· πρόκειται για άλλη μία ανακομιδή, ή, τουλάχιστον, για ταφή που έχει δεχθεί δευτερογενή μεταχείριση.²¹ Δυστυχώς,

13 Δεν μπορεί να διαπιστωθεί με σαφήνεια αν κάποιος από τους νεκρούς του λάκκου σχετίζεται με τα αγγεία αυτά, καθώς εντός του λάκκου δεν αποκαλύφθηκε κανένα αγγείο και τα αγγεία που βρέθηκαν στη γύρω περιοχή ήλθαν στο φως σε ελαφρώς ανώτερο επίπεδο από τον πυθμένα του. Ωστόσο, θα μπορούσαν, τουλάχιστον κάποια από τα αγγεία να έχουν αφαιρεθεί από το εσωτερικό του λάκκου.

14 Τα οστά αυτά βρέθηκαν μαζί με τον Π014 ψευδόστομο αμφορίσκο (Θαλαμωτός τάφος 1), σε εμφανώς διαταραγμένη θέση.

15 Λίγα εκατοστά ανατολικά από το πέρας του μηριαίου οστού αποκαλύφθηκε άλλο ένα κάθετα «τοποθετημένο», το οποίο ανήκει στον ίδιο νεκρό και για κάποιο –άγνωστο, ίσως τυχαίο– λόγο μετακινήθηκε.

16 Όπως και στην περίπτωση της προηγούμενης ταφής, δεν έχουμε στοιχεία για τη στάση του κορμού και των χεριών του νεκρού, αφού δε σώθηκε κάποιο οστό.

17 Από τη μακροσκοπική μελέτη των οστών διαπιστώθηκε ότι στην πρώτη ανακομιδή υπήρχαν τουλάχιστον τρεις νεκροί.

18 Το τμήμα του κρανίου θα μπορούσε να ανήκει στην πρώτη, πρωτογενή ταφή, αλλά αυτό θα σήμαινε ότι είχε μετακινηθεί σημαντικά από τον υπόλοιπο σκελετό. Από τη στιγμή, όμως, που μαζί με το κρανίο αποκαλύφθηκαν και οστά σε μικρό σωρό, θεωρείται λογικότερο να συνδεθεί με τα οστά αυτά.

19 Οι πλακοειδείς λίθοι αφενός δεν είχαν κάποια λογική συνάφεια στο σημείο που βρέθηκαν, αφετέρου προσαρμόζονταν με ευκολία στο λάκκο ως κάλυψη.

20 Μόνο ένας νεκρός ήταν δυνατό να ταυτιστεί από τα οστά του λάκκου.

21 Την εικόνα της δευτερογενούς χρήσης του λάκκου ισχυροποιεί και η μετακίνηση των καλυπτηρίων πλακών του.

εντός του λάκκου δεν εντοπίστηκαν κτερίσματα, ώστε να βοηθήσουν στη χρονολόγηση του περιεχομένου του λάκκου.

Ωστόσο, στην περιοχή πέριξ του λάκκου, τόσο στα δυτικά του, όσο και στα ανατολικά, εντοπίστηκε μεγάλη συσώρευση κεραμικής. Ειδικότερα, στα δυτικά και πάνω από το λάκκο²² αποκαλύφθηκαν δεκαέξι αγγεία και, συγκεκριμένα, τα Π018, Π019, Π036, Π037 και Π038 αλάβαστρα, οι Π016, Π017, Π020, Π026 και Π033 ψευδόστομοι αμφορείς, τα Π035 και Π039 κύπελλα, το Π015 δίωτο αλάβαστρο, το Π025 δακτυλιόσχημο αγγείο, η Π028 λήκυθος και ο Π034 κάλαθος.

Στα ανατολικά του λάκκου και κοντά στη θύρα του θαλάμου ήλθαν στο φως άλλα πέντε αγγεία, τρεις ψευδόστομοι (Π021, Π024 και Π029) και δύο δίωτοι αμφορείς (Π023 και Π027). Βορειότερα της συστάδας αυτής, εντοπίστηκε άλλη μια με τρία αγγεία: τον τετράωτο αμφορέα Π004, τη λήκυθο Π022, τον Π032 ψευδόστομο αμφορέα και τρεις λίθινους σφραγιδόλιθους Δ05, Δ06 και Δ07.

Τέλος, στα ανατολικά των τελευταίων αυτών συστάδων, στην περιοχή των πλακών, στο μέσο περίπου του θαλάμου, βρέθηκαν άλλα τέσσερα αγγεία: ο Π009 δίωτος αμφορέας, το Π010 ληκύθιο, το Π012 άωτο πιθάριο και ο Π031 απιόσχημος πιθαμοφόρος. Δίπλα στον Π009 δίωτο αμφορέα ήλθε στο φως τμήμα από μακρό οστό, το οποίο, ωστόσο, δεν μπορεί να θεωρηθεί από μόνο του τμήμα *in situ* πρωτογενούς ταφής, χωρίς να έχουμε κάποιο άλλο στοιχείο.²³ Πιθανόν το οστό είχε μετατοπιστεί από την προς βορρά πρωτογενή ταφή.

Από την κεραμική του δρόμου ξεχωρίζουν όστρακα τεσσάρων κρατήρων με ποικιλία διακόσμησης (Π042, Π043, Π044 και Π045) αλλά και ελάχιστα όστρακα κυλίκων.²⁴ Τα αγγεία αυτά, κατά τα φαινόμενα, χρησιμοποιήθηκαν σε κάποιες τελετουργίες που έλαβαν χώρα στην είσοδο του τάφου.

Ο θαλαμωτός τάφος 1 προφανώς χρησιμοποιήθηκε για αρκετές ταφές και σε μακρά χρονική περίοδο, η οποία μπορεί να προσδιοριστεί, βάσει των κτερισμάτων, από το τέλος της Υστεροελλαδικής ΠΙΑ2 περιόδου έως το τέλος της Υστεροελλαδικής ΠΙΓ και τις αρχές της Υπομυκηναϊκής. Πρόκειται για μια περίοδο μεγαλύτερη των δύο αιώνων, κατά τη διάρκεια των οποίων στον τάφο πραγματοποιήθηκαν πολλαπλές ταφές σε κάθε νέα ταφή η προηγούμενη παραμεριζόταν, σύνθητες έθιμο στους θαλαμωτούς τάφους. Οι ανακομιδές τοποθετούνταν είτε σε σωρούς –προφανώς μαζί με τα κτερίσματά τους– σε διάφορα σημεία του θαλάμου, είτε εντός λάκκου.

Μετά την κάθε πρωτογενή ταφή, όπως δείχνουν και τα ευρήματα του δρόμου,²⁵ πιθανότατα πραγματοποιούνταν κάποιου είδους τελετουργία ή νεκρόδειπνο στη μνήμη του ταφέντος. Ο θαλαμωτός τάφος 1 διακρίνεται από τους υπόλοιπους τάφους του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας τόσο για την «απομόνωσή» του, καθώς η απόσταση που τον χωρίζει από τον αμέσως επόμενο θαλαμωτό τάφο 2 είναι περίπου 50 μ., όσο και για την εύρεση «εξεχόντων» ευρημάτων, όπως οι σφραγιδόλιθοι. Τα δύο αυτά στοιχεία πιθανόν συνηγορούν στην ξεχωριστή θέση που είχε κάποιος από τους νεκρούς του τάφου ή ακόμα και όλη η οικογένεια που ήταν θαμμένη στο θαλαμωτό τάφο 1.²⁶

22 Τα αγγεία Π026 και Π028 που αποκαλύφθηκαν στην περιοχή του λάκκου, βρίσκονταν σε υψηλότερο του λάκκου επίπεδο, όπως και όλα τα αγγεία στην ευρύτερη περιοχή και όχι εντός του λάκκου.

23 Χαρακτηριστικό το γεγονός ότι μεταξύ των τριών συστάδων αγγείων που βρέθηκαν γύρω από το λάκκο, δεν υπήρχε κανένα οστό. Επομένως, ήταν κτερίσματα που για κάποιο λόγο μεταφέρθηκαν σε αυτές τις θέσεις, πιθανόν προκειμένου να καθαριστεί το δάπεδο του θαλάμου, για να δεχθεί νέες ταφές.

24 Η υπόλοιπη, πλην των κρατήρων και των κυλίκων, κεραμική που προήλθε από την έρευνα του δρόμου του τάφου, αποτελείται από ελάχιστα, μη διαγνώσιμα όστρακα.

25 Πρόκειται για όστρακα ανοικτών αγγείων, προφανώς σκυφοειδών κρατήρων, όπως φαίνεται στον κατάλογο κεραμικής.

26 Η σχεδόν καθολικά αποδεκτή χρήση των θαλαμωτών τάφων ως μνημείων που δέχονταν πολλαπλές ταφές, ήταν ο ενταφιασμός ενός συνόλου νεκρών, οι οποίοι διατηρούσαν σε βάθος χρόνου (ακόμα και αιώνων) κάποια συγγενική σχέση.

II.1.2. ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 1 – ΕΥΡΗΜΑΤΑ

1. **Π001.** Ψευδόστομος αμφορέας (πιν. 12, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,196 μ., διαμ. χείλους: 0,043 μ., διάμ. δίσκου: 0,049 μ, διάμ.: 0,182 μ., διάμ. βάσης: 0,083 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με προσμείξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ακέραιος, με ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, λαιμός στομίου χοανοειδής, χείλος έξω νεύον, λαβές κάθετες ταινιωτές, δίσκος επίπεδος. Δίσκος και στόμιο εφάπτονται.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα ροδόχρωμο, βαφή καστανή, εξίτηλη. Βάση και κάτω μέρος της κοιλίας ολόβαφα. Σώμα με οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Ωμος με σχηματοποιημένες στικτές αχιβάδες, σε δύο παραλλαγές. Βάσεις στομίων με γραπτή ταινία. Χείλος ολόβαφο. Λαβές με γραπτή ταινία στη ράχη. Δίσκος με σπείρα.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ:²⁷ FS 175, FM 25:11.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Paradoroulos 1979, PM 111, εικ. 95f.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση/ύστερη .

2. **Π002.** Ψευδόστομος αμφορέας (πιν. 12, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,193 μ., διάμ. δίσκου: 0,058 μ., διάμ.: 0,184 μ., διάμ. βάσης: 0,082 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με προσμείξεις και ασημένιας μίκας, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπής στο στόμιο, με ελαφρές αποκρούσεις και αρκετά ιζήματα.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό ελαφρώς πεπιεσμένο, λαβές κάθετες ταινιωτές, λαιμός στομίου χοανοειδής, αποκρουσμένο πλαστικό κομβίο στο δίσκο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανο. Βαφή καστανή, σχετικά εξίτηλη. Από τη βάση ως την περιοχή των λαβών οριζόντιες παράλληλες ταινίες, διαφορετικού πάχους. Ωμος με μία ομάδα ομόκεντρων ημικυκλίων και ομάδες εναλληλων τριγώνων. Βάσεις στομίων με γραπτή ταινία. Λαβές με οριζόντιες γραμμές. Δίσκος με σπείρα.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 175, FM 61A, 43h και 43:32.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Βικάτου 2009β, Π4588, 278–79, σχ. 81ε, πιν. 177α–β, Π4397, 199, σχ. 57ε, πιν. 123β–γ· Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 396 (τ9/66), 163, πιν. 111, 262· Petropoulos 2007, Τ4/Π44, σ. 261, εικ. 22.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση.

3. **Π003.** Δίωτος αμφορέας (πιν. 13, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,396 μ., διάμ. χείλ.: 0,15 μ., διάμ.: 0,335 μ., διάμ. βάσης: 0,142 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος από πολλά όστρακα, ελλιπής σε διάφορα μέρη του σώματος.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής, σώμα σφαιρικό, ελαφρώς πεπιεσμένο, σχεδόν αμφικωνικό, λαιμός ψηλός, χείλος

27 Στην Τυπολογία χρησιμοποιούνται οι όροι Furumark Shape (FS) και Furumark Motif (FM) σύμφωνα με το Furumark 1972.

έξω νεύον πεπλατυσμένο, λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής, στον ώμο δύο πλαστικά αντιδιάμετρικά τοποθετημένα κομβία.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανο. Βαφή καστανή, σχετικά εξίτηλη. Από τη βάση ως τη μέγιστη διάμετρο δύο ομάδες, τριών οριζόντιων, παράλληλων, ισοπαχών ταινιών. Στη μέγιστη διάμετρο κομμένος πλοχμός. Στον ώμο ομάδα τριών οριζόντιων παράλληλων ταινιών και οριζόντιες, κυματοειδείς γραμμές. Λαιμός με οριζόντιες, ισοπαχείς ταινίες. Άνω επιφάνεια του χείλους με φυλλοφόρο ταινία. Λαβές με γραπτή ράχη.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 58, FM 53:19 και 48 (πρβλ. 48:5). Στο χείλος FM 64.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Papadopoulos 1979, PM 4, εικ. 53d· PM 3, εικ. 56a· Mountjoy 1998, 189–90· 1999, 425–26, εικ. 149:85, 86 Χαλανδρίτσα Αχαΐας.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση.

4. Π004. Τετράωτος αμφορέας (πιν. 13, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,373 μ., διάμ. χείλ.: 0,142 μ., διάμ.: 0,354 μ., διάμ. βάσης: 0,144 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος με προσμείξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος, με αρκετές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής υψωμένη, σώμα σφαιρικό, ελαφρώς πεπιεσμένο, λαιμός ψηλός, χείλος έξω νεύον, δύο οριζόντιες λαβές κυκλικής διατομής, στη μέγιστη διάμετρο και δύο κάθετες, ταινιωτές στον ώμο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα ροδοκάστανο, βαφή καστανομέλανη, σχετικά εξίτηλη. Από τη βάση ως τη μέγιστη διάμετρο ολόβαφο. Μέγιστη διάμετρος με κυματοειδή, οριζόντια ταινία. Πάνω από τη μέγιστη διάμετρο πλατιά οριζόντια ταινία. Περιοχή των ώμων πλήρης τεθλασμένων (ζιγκ-ζαγκ). Λαιμός, χείλος και λαβές ολόβαφα. Οι κατακόρυφες λαβές με γραπτές, κάθετες ταινίες εκατέρωθεν.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 58, FM 61:18 και 19 και 53:20.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Papadopoulos 1979, PM9, εικ. 56(c), PM136, εικ. 62(a) (ως προς το μοτίβο του ώμου)· Νικολέντζος 2011, Π12314, 214, πιν. 81, σχ. 45· Eder 2001a, Π2729, 20, πιν. 2c:1, 10a:a–b και 2009a, 144, εικ. 1:3· Χωρέμης 1973, 158, 72, πιν. 38ε· Βικάτου 2007, 423, εικ. 39· Heilmeyer κ.ά. 2012, Π12808, 307. Κατ.1/51.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΜ/ΠρΓ.

5. Π005. Δίωτος σφαιρικός αμφορίσκος (πιν. 14, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, δρόμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,128 μ., διάμ.: 0,124 μ., διάμ. βάσης: 0,047 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής, σαπωνοειδής υφή.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: αρκετά διαβρωμένος, ελλιπής στο χείλος.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, ελαφρώς πεπιεσμένο, λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής. Χαμηλή πλαστική ταινία στην ένωση σώματος και λαιμού και δύο αντιδιάμετρικά πλαστικά κομβία στον ώμο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: σώζονται ελάχιστα ίχνη καστανής, εξίτηλης βαφής. Πιθανόν ολόβαφος.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 59.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ: η απουσία χείλους καθιστά επισφαλή την πλήρη ταύτιση του σχήματος.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1999, 605, εικ. 225:514 Περαιτή Αττικής· 605, εικ. 225:515 Αθήνα, Πομπειείο· Papadopoulos 1979, PM248, εικ. 157 (e).

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ.

6. **Π006.** Δίωτος αμφορέας (πιν. 14, εικ. 3)

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,222μ., διάμ.: 0,207μ., διάμ. βάσης: 0,096μ., διάμ. χείλους: 0,121μ.

ΥΛΗ: πηλός πορτοκαλόχρωμος με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής, σαπωνοειδής υφή.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος από αρκετά όστρακα, ελλιπής στο σώμα.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, ελαφρώς πεπιεσμένο, λαιμός σχετικά ψηλός, χείλος έξω νεύον, οριζόντιες λαβές κυκλικής διατομής, δύο αντιδιάμετρικά πλαστικά κομβία στον ώμο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή καστανομέλανη. Ολόβαφος.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 58.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Νικολέντζος 2011, Π219, 167, πιν. 77· Π211, 177, πιν. 77· Mountjoy 1999, 605, εικ. 225: 514 (Περατή)· 605, εικ. 225:515 Αθήνα, Πομπείο· Papadopoulos 1979, PM248, εικ. 157 (ε).

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ.

7. **Π007.** Σφαιρικό αλάβαστρο (πιν. 15, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,195 μ., διάμ.: 0,193 μ., διάμ. βάσης: 0,088 μ., διάμ. χείλους: 0,068 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανωπός με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής, σαπωνοειδής υφή.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένο, ελλιπές στο λαιμό.

ΣΧΗΜΑ: βάση επίπεδη, σώμα σφαιρικό, λαιμός ψηλός, χείλος έξω νεύον πεπλατυσμένο επικλινές, τρεις λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα ροδοκάστανο. Βαφή καστανομέλανη, εξαιρετικά εξίτηλη. Στη μέγιστη διάμετρο τρεις οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Ώμος με τριπλή κυματοειδή ταινία, με ομόκεντρα ημικύκλια και δύο οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Λαιμός, χείλη και λαβές ολόβαφα.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 86, FM 53 (πρβλ. 53: 26) και 43n.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Papadopoulos 1979, PM 153, εικ. 234c· Mountjoy 1998, 146, εικ. 172.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση.

8. **Π008.** Ψευδόστομος αμφορίσκος σε όστρακα (πιν. 15, εικ. 3).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: υπολ. ύψος: 0,135 μ., διάμ.: 0,118 μ., διάμ. βάσης: 0,054 μ., διάμ. δίσκου: 0,029 μ.

ΥΛΗ: πηλός πορτοκαλοκάστανος με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: σώζονται πολλά όστρακα, που δεν συγκολλώνται· εξαιρετικά εύθρυπτος.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, ελαφρώς πεπιεσμένο, λαβές καθετες ταινιωτές. Έντονο πλαστικό έξαρμα στο δίσκο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα καστανωπό, βαφή πορτοκαλόχρωμη, σχετικά εξίτηλη. Από τη βάση ως την περιοχή των λαβών, οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Ώμος με ομάδες ομόκεντρων ημικυκλίων και τεθλασμένη ως παραπληρωματικό μοτίβο. Λαβές με οριζόντιες γραμμές. Δίσκος με ομόκεντρους κύκλους.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 175, FM 43h και 61.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Ιακωβίδης 1969–1970, 567 (τ.65), πιν. 21β· 43 (τ.5α). πιν. 52γ· Papadopoulos 1979, PM 478, εικ. 213 (d)· Κολώνας 2020, Α: AEB 996 (τ31/7), 407, πιν. 222, 359. Επίσης, AEB 1334 (τ43/13), 486, πιν. 252, 345· AEB 1321 (τ43/4), 483, πιν. 250, 342· AEB 1022 (τ34/14), 427, πιν. 231, 334· AEB 835 (τ24/25), 294, πιν. 171, 319.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ.

9. Π009. Δίωτος αμφορίσκος (πιν. 16, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,11 μ. διάμ.: 0,109 μ., διάμ. βάσης: 0,042 μ., διάμ. χείλους: 0,064 μ.

ΥΛΗ: πηλός πορτοκαλόχρωμος με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής. Σαπωνοειδής υφή.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος, ελλιπής στο λαιμό και τη μια λαβή.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σχεδόν αμφικωνικό, λαιμός ψηλός, χείλος έξω νεύον, λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή καστανή, εξαιρετικά εξίτηλη, απολεπισμένη. Ολόβαφος.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 59.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1999, 605, εικ. 225: 514 Περατή Αττικής· 605, εικ. 225:515 Αθήνα, Πομπειείο· 432, εικ. 152: 105 Καγκάδι Αχαΐας (ως προς το σχήμα)· Paradoroulos 1979, PM248, εικ. 157 (e)· Eder 2001a, Π2038, 42, πιν. 7c και 11b:c.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΜ.

10. Π010. Ληκύθιο (πιν. 16, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: σωζ. ύψος: 0,096 μ., διάμ.: 0,103 μ., διάμ. βάσης: 0,041 μ.

ΥΛΗ: πηλός υπόλευκος με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής. Σαπωνοειδής υφή.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπές στη λαβή και το λαιμό. Ρωγμές και αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, πεπιεσμένο, λαβή κάθετη, ταινιωτή.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: δε σώζεται ίχνος βαφής.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 123.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Paradoroulos 1979, PM 537, εικ. 243a.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

11. Π011. Δίωτος κάλαθος (πιν. 17, εικ. 1).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,125 μ., διάμ. βάσης: 0,151 μ., διάμ. χείλ.: 0,262 μ.

ΥΛΗ: πηλός πορτοκαλόχρωμος με προσμείξεις. Σαπωνοειδής υφή.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ακέραιος με ελαφρές ρωγμές και αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής, τοιχώματα ευθέα κωνικά, χείλος έξω νεύον, πεπλατυσμένο, λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: ίχνη πορτοκαλοκάστανης εξίτηλης βαφής. Ολόβαφος.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 290.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1998, 124, 158, 186 και 200.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ πρώτη.

12. Π012. Άωτο πιθάριο (πιν. 17, εικ. 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος.: 0,085 μ., διάμ. 0,077 μ., διάμ. βάσης: 0,031 μ., διάμ. χείλους: 0,026 μ.

ΥΛΗ: πηλός πορτοκαλόχρωμος με λίγες προσμείξεις. Σαπωνοειδής υφή.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένο, με αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα αμφικωνικό, λαιμός βραχύς, χείλος έξω νεύον.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: ίχνη πορτοκαλοκάστανης εξίτηλης βαφής. Πιθανόν ολόβαφο.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 77.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ.

13. **Π013**. Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 18).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,093 μ., διάμ.: 0,094 μ., διάμ. βάσης: 0,042 μ., διάμ. χείλους: 0,022 μ., διάμ. δίσκου: 0,023 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος με προσμείξεις. Σαπωνοειδής υφή.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα πεπιεσμένο, σχεδόν αμφικωνικό, λαβές κάθετες ταινιωτές, λαιμός στομίου χοανοειδής, έντονο πλαστικό κομβίο στο δίσκο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανου, βαφή καστανή, αρκετά εξίτηλη. Από τη βάση ως την περιοχή των λαβών οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Ώμος με ενάλληλα απλά και κροσσωτά τρίγωνα. Βάσεις στομίων με ταινία. Στόμιο με ταινία. Χείλος ολόβαφο. Λαβές με οριζόντιες γραμμές. Δίσκος με ομόκεντρους κύκλους.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179, FM 61A.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 259στ (τ5/7) 100, πιν. 81, 290· ΑΕΒ 969 (τ29/48) 397–98, πιν. 219, 327.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

14. **Π014**. Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 19, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,151 μ., διάμ.: 0,165 μ., διάμ. βάσης: 0,069 μ., διάμ. δίσκου: 0,041 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος με προσμείξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπής στο στόμιο, με αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα ελαφρώς πεπιεσμένο, λαβές κάθετες ταινιωτές, πλαστικό κομβίο στο δίσκο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανου. Πορτοκαλοκάστανη βαφή, σχετικά εξίτηλη. Ολόβαφο ως πάνω από τη μέγιστη διάμετρο, ακολουθούν οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Ώμος με ομάδες κροσσωτών ενάλληλων τριγώνων. Λαβές με δικτυωτό. Δίσκος με ομόκεντρους κύκλους.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 175, FM 61A:1.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Ιακωβίδης 1969–1970, 1211 (τ.155), πιν. 11α· Papadopoulos 1979, PM 284, εικ. 216(b)· Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 494 (τ10/6), 182, πιν. 120, 301.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

15. **Π015**. Κυλινδρικό αλάβαστρο (πιν. 19, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,128 μ., διάμ.: 0,135 μ., διάμ. βάσης: 0,105 μ., διάμ. χείλους: 0,082 μ.

ΥΛΗ: πηλός πορτοκαλόχρωμος με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής. Σαπωνοειδής υφή.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπές στο χείλος, με ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση επίπεδη, σώμα κυλινδρικό, λαιμός βραχύς, χείλος έξω νεύον, δύο λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υπόλευκο. Βαφή πορτοκαλοκάστανη, αρκετά εξίτηλη. Ολόβαφο πλην οριζόντιας ζώνης στην περιοχή των λαβών, με εναλλήλες γωνίες/αμείβοντες. Λαβές με κάθετες γραμμές.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 96, FM 58:32 και 33.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση/ύστερη.

16. **Π016.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 20).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,104 μ., διάμ.: 0,097 μ., διάμ. βάσης: 0,038 μ., διάμ. χείλους: 0,019 μ., διάμ. δίσκου: 0,026 μ.

ΥΛΗ: πηλός και επίχρισμα υποκάστανα, με λίγες προσμείξεις. Σαπωνοειδής υφή.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: με ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, πεπιεσμένο, λαβές κάθετες ταινιωτές, λαιμός στομίου χοανοειδής, χείλος έξω νεύον, πλαστικό κομβίο στο δίσκο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή καστανή, εξαιρετικά εξίτηλη, απολεπισμένη στον ώμο. Ταινία στη βάση και τρεις οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες κάτω από τη μέγιστη διάμετρο. Όμος με ομάδες ομόκεντρων ημικυκλίων. Χείλος ολόβαφο, βάσεις στομίων με γραπτή ταινία. Λαβές με οριζόντιες γραμμές. Δίσκος με ομόκεντρους κύκλους.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179, FM 43d.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Papadopoulos 1979, PM53, εικ. 213(c).

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΒ2/ΙΠΓ πρώιμη.

17. **Π017.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 21, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,107 μ., διάμ.: 0,102 μ., διάμ. βάσης: 0,049 μ., διάμ. χείλους: 0,026 μ., διάμ. δίσκου: 0,037 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος με λίγες προσμείξεις. Σαπωνοειδής υφή.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα πεπιεσμένο, σχεδόν αμφικωνικό, λαβές κάθετες ταινιωτές, λαιμός στομίου χοανοειδής, χείλος έξω νεύον, δίσκος με πλαστικό κομβίο. Δίσκος και στόμιο εφάπτονται.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα και βαφή πορτοκαλοκάστανα, απολεπισμένα. Πιθανόν ολόβαφο. Ίχνη οριζόντιων γραμμών στις λαβές και ομόκεντροι κύκλοι στο δίσκο.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ.

18. **Π018.** Σφαιρικό αλάβαστρο (πιν. 21, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,131 μ., διάμ.: 0,167 μ., διάμ. βάσης: 0,082 μ., διάμ. χείλους: 0,094 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος με προσμείξεις, σαπωνοειδής υφή.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλίπες στις δύο λαβές, με ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση επίπεδη, σώμα σφαιρικό, ελαφρώς πεπιεσμένο, λαιμός βραχύς, χείλος έξω νεύον, τρεις λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υπόλευκο. Βαφή πορτοκαλόχρωμη, εξαιρετικά εξίτηλη. Κάτω και άνω μέρος

κοιλίας με ομάδες οριζόντιων ταινιών, διαφορετικού πάχους. Ώμος με φυλλοφόρο ταινία, πλαισιωμένη από δύο πλατιές ταινίες. Λαιμός και χείλος ολόβαφα. Λαβή με γραπτή ράχη.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 85, FM 64:21.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Papadopoulos 1979, PM 689, εικ. 136(g) ως προς το μοτίβο του ώμου· Βικάτου 2009β, Π5434, 208, πιν. 129ε–στ· Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 617 (τ16/29), 238, πιν. 148, 401· ΑΕΒ 618 (τ16/28), 238, πιν. 148, 401.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΙΒ.

19. **Π019.** Σφαιρικό αλάβαστρο (πιν. 22, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,201 μ., διάμ.: 0,214 μ., διάμ. βάσης: 0,1 μ., διαμ. χείλους: 0,097 μ.

ΥΛΗ: πηλός πορτοκαλόχρωμος με προσμείξεις. Σαπωνοειδής υφή.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένο, με αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση επίπεδη, σώμα σφαιρικό, ελαφρώς πεπιεσμένο, λαιμός βραχύς, χείλος έξω νεύον, τρεις λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή καστανή, εξίτηλη, εξαιρετικά απολεπισμένη. Σώμα με ομάδες οριζόντιων ταινιών διαφορετικού πάχους. Ώμος με κυματοειδή συνεχόμενη γραμμή. Λαιμός και χείλος ολόβαφα. Λαβές με γραπτή ράχη.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 85, FM 53:15.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Βικάτου 2009β, Π4547, 253, πιν. 159β, σχ. 73ε.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΙΒ/ΙΙΙΓ πρώιμη.

20. **Π020.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 22, εικ. 3, πιν. 23, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,138 μ., διάμ.: 0,132 μ., διάμ. βάσης: 0,062 μ., διάμ. δίσκου: 0,031 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής. Σαπωνοειδής υφή.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος, ελλιπής στο στόμιο, με αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση υψωμένη δισκοειδής, σώμα σφαιρικό, ελαφρώς πεπιεσμένο, λαβές κάθετες ταινιωτές, έντονο πλαστικό κομβίο στο δίσκο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανο. Βαφή καστανή, αρκετά εξίτηλη. Από τη βάση ως τον ώμο ολόβαφο, πλην ζώνης με στιγμές στη μέγιστη διάμετρο. Ώμος με ομάδες ομόκεντρων στικτών τόξων και κομμένο πλοχμό ως παραπληρωματικό μοτίβο. Λαβές ολόβαφες, με την εξαίρεση τριγώνου άνω. Βάση στομίων με ταινία. Δίσκος με σπείρα.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 175, FM 43 και 48:6.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 782 (τ25/31), 308, πιν. 177, 276.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΙΓ μέση – ύστερη.

21. **Π021.** Ψευδόστομος αμφορέας (πιν. 23, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,191 μ., διάμ.: 0,177 μ., διάμ. βάσης: 0,094 μ., διάμ. χείλους: 0,041 μ., διάμ. δίσκου: 0,052 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανός, σχετικά καθαρός.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος, με αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, ελαφρώς πεπιεσμένο, λαβές κάθετες ταινιωτές, λαιμός στομίου

χοανοειδής, χείλος έξω νεύον, έντονο πλαστικό κομβίο στο δίσκο. Δίσκος και στόμιο εφάπτονται.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανο, μελανοκάστανη, σχετικά εξίτηλη βαφή. Κάτω μέρος κοιλίας ολόβαφο. Οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες ως την περιοχή των λαβών. Ώμος διακοσμείται από ομάδες ομόκεντρων ημικυκλίων. Βάσεις στομιών με γραπτή ταινία. Χείλος ολόβαφο. Λαβές με οριζόντιες γραμμές και δίσκος με ομόκεντρους κύκλους.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 175, FM 43h.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Ιακωβίδης 1969–1970 567 (τ.65), πιν. 21β και 43 (τ.5α), πιν. 52γ· Papadopoulos 1979, PM217, εικ. 214(b)· Βικάτου 2009β, Π4518, 229, σχ.64στ, πιν. 142 γ–δ· Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 493 (τ10/7), 182, πιν. 120, 301· ΑΕΒ 597 (τ16/11), 233, πιν. 145, 273· ΑΕΒ 761 (τ25/5), 300–1, πιν. 172, 315· ΑΕΒ 852 (τ26/45), 333, πιν. 189, 321· ΑΕΒ 996 (τ31/7), 407, πιν. 222, 359.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

22. Π022. Λήκυθος (πιν. 24).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,188 μ., διάμ.: 0,181 μ., διάμ. βάσης: 0,083 μ., διάμ. χείλους: 0,065 μ.

ΥΛΗ: πηλός ερυθρωπός με προσμείξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: με ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, ελαφρώς πεπιεσμένο, λαιμός ψηλός, χείλος έξω νεύον, λαβή κάθετη ταινιωτή, ξεκινά από τον ώμο και απολήγει στο λαιμό.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανο, βαφή καστανομέλανη, σχετικά εξίτηλη. Βάση ολόβαφη. Κάτω μέρος κοιλίας (μέγιστη διάμετρος) και ανώτερο μέρος της κοιλίας με ομάδες οριζόντιων, ισοπαχών, παράλληλων ταινιών. Ώμος με διαποικίλο τρίγωνο, από το οποίο εκφύονται αντιθετικές, διαγραμμισμένες θηλιές, με παραπληρωματικό μοτίβο κυματοειδών γραμμών. Βάση λαιμού με γραπτή ταινία. Χείλος ολόβαφο. Λαβή με οριζόντιες γραμμές.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 118, FM 61A, 63:15 και 53:28.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Papadopoulos 1979, PM371, εικ. 147 (d)· (το μοτίβο απαντά και στους P10, P273 και P1048 τετράωτους αμφορείς 69, εικ. 57(a), (b) και 59(a)· Mountjoy 1999, 427, εικ. 149:95 Κλάους Αχαΐας Αρ. Μουσ. 371· Πετρόπουλος 2000, Π12415, 75, εικ. 36· Giannopoulos 2009, 113 και 117, πιν. 31:47· Βικάτου 2009β, Π4535, 240, Πιν. 150α–β, σχ. 68στ.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση.

23. Π023. Δίωτος αμφορέας (πιν. 25, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,36 μ., διάμ.: 0,35 μ., διάμ. βάσης: 0,131 μ., διάμ. χείλους: 0,139 μ.

ΥΛΗ: πηλός ροδόχρωμος με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος από πολλά όστρακα, ελλιπής στο σώμα και τη βάση.

ΣΧΗΜΑ: βάση υψωμένη δισκοειδής, σώμα σφαιρικό, ελαφρώς πεπιεσμένο, λαιμός ψηλός, χείλος έξω νεύον πεπλατυσμένο, λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής. Δύο πλαστικά, αντιδιάμετρικά τοποθετημένα κομβία στον ώμο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανο, βαφή πορτοκαλοκάστανη, αρκετά εξίτηλη. Ολόβαφο από τη βάση ως και τις λαβές, στο λαιμό και το χείλος. Στον ώμο οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες και διαποικίλτα με δικτυωτό τρίγωνα. Το ένα πλαστικό κομβίο με ομόκεντρους κύκλους και το άλλο με σταυρό.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 58, FM 61A:4.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Papadopoulos 1979, PM 13, 69, εικ. 63a και PM 11, 69, εικ. 64b.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση.

24. **Π024.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 25, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,107 μ., διάμ.: 0,096 μ., διάμ. βάσης: 0,045 μ., διάμ. δίσκου: 0,042 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανωπός, σχετικά καθαρός, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπής στο στόμιο, αποκρουσμένος στο δίσκο.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα αμφικωνικό, πεπιεσμένο, λαβές κάθετες, ημικυκλικής διατομής, με ελαφρά νεύρωση, έντονο πλαστικό κομβίο στο δίσκο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: σώζονται ίχνη οριζόντιων, παράλληλων, ισοπαχών ταινιών έως πάνω από τη μέγιστη διάμετρο, και ομάδες ημικυκλίων στον ώμο.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ: χαμηλή ποιότητα κατασκευής. Το άνω μέρος του έντονα τεφρό, προφανώς λόγω όπτησης ή έκθεσης σε φωτιά.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1998, 188 και 203.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ.

25. **Π025.** Δακτυλιόσχημο αγγείο (πιν. 26, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,047 μ., εξωτ. διάμ.: 0,123 μ.

ΥΛΗ: πηλός ροδόχρωμος με προσμείξεις. Σαπωνοειδής υφή.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπές στο στόμιο και τη λαβή. Εξαιρετικά φθαρμένο, με αποκρούσεις.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: σώζονται ίχνη οριζόντιων, παράλληλων, ισοπαχών ταινιών και κομμένου πλοχμού στην άνω επιφάνεια.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 196, FM 48:5.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ.

26. **Π026.** Ψευδόστομος αμφορέας (πιν. 26, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,206 μ., διάμ.: 0,209 μ., διάμ. βάσης: 0,07 μ., διάμ. χείλους: 0,038 μ., διάμ. δίσκου: 0,056 μ.

ΥΛΗ: πηλός ροδοκάστανος με προσμείξεις. Σαπωνοειδής υφή.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπής στο στόμιο, συγκολλημένη η μια λαβή.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, ελαφρώς πεπιεσμένο, λαβές κάθετες ταινιωτές, λαιμός στομίου χοανοειδής, χείλος έξω νεύον, δίσκος με χαμηλό πλαστικό κομβίο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα καστανωπό. Εξαιρετικά εξίτηλη καστανή βαφή. Σώζονται ίχνη βαφής, που στη μέγιστη διάμετρο διάμορφώνουν ζώνη με αντωπές ομάδες ομόκεντρων ημικυκλίων εναλλάξ με τρίγλυφα με τεθλασμένες και αντωπά ημικύκλια. Στον ώμο ομάδες ομόκεντρων ημικυκλίων. Στο δίσκο πιθανόν ομόκεντροι κύκλοι.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 175, FM 43h και 75:22.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Ιακωβίδης 1969–1970 567 (τ.65), πιν. 21β και 43 (τ.5α), πιν. 52γ· Papadopoulos 1979, PM545, εικ. 215(c).

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση/ύστερη.

27. **Π027.** Δίωτος αμφορίσκος (πιν. 27, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,119 μ., διάμ.: 0,122 μ., διάμ. βάσης: 0,051 μ., διάμ. χείλους: 0,066 μ.

ΥΛΗ: πηλός πορτοκαλόχρωμος, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: εξαιρετικά φθαρμένος, συγκολλημένος και ελλιπής στο λαιμό και το στόμιο, με αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σχεδόν αμφικωνικό, λαιμός βραχύς, χείλος έξω νεύον, λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή ερυθρωπή, εξαιρετικά εξίτηλη. Σώμα με διακόσμηση οριζόντιων, παράλληλων, ισοπαχών ταινιών. Λαιμός και χείλη ολόβαφα.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 59.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Papadopoulos 1979, 96, εικ. 250f Mountjoy 1998, 203.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ.

28. **Π028.** Λήκυθος (πιν. 27, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,238 μ., διάμ.: 0,238 μ., διάμ. βάσης: 0,117 μ., διάμ. χείλους: 0,083 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανωτός, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένη από πολλά όστρακα, ελλιπής στο σώμα.

ΣΧΗΜΑ: βάση υψωμένη δισκοειδής, σώμα σφαιρικό, πεπιεσμένο, σχεδόν απιόσχημο, λαιμός ψηλός, χείλος έξω νεύον, λαβή κάθετη ταινιωτή, εκκινεί από τον ώμο και απολήγει στο λαιμό.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανο, βαφή μελανοκάστανη, αρκετά εξίτηλη. Ολόβαφο ως πάνω από τη μέγιστη διάμετρο. Όμος με παράλληλες, οριζόντιες, ισοπαχείς ταινίες, που ορίζουν ζώνη με δύο κυματοειδείς γραμμές. Λαιμός και λαβές ολόβαφα.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 120, FM 53:18.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 498 (τ10/20), 187, πιν. 123, 430.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

29. **Π029.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 28, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,107 μ., διάμ.: 0,097 μ., διάμ. βάσης: 0,045 μ., διάμ. χείλους: 0,024 μ., διάμ. δίσκου: 0,028 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανωτός, σχετικά καθάρους, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος, ελλιπής στο σώμα, με αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση έντονα δακτυλιόσχημη, σώμα πεπιεσμένο, σχεδόν αμφικωνικό, λαβές κάθετες ταινιωτές, λαιμός στομίου χοανοειδής, χείλος έξω νεύον, χαμηλό πλαστικό κομβίο στο δίσκο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανο, βαφή καστανή, αρκετά εξίτηλη. Σώμα με οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Όμος με διαγραμμισμένα τρίγωνα. Λαβές με οριζόντιες γραμμές. Βάσεις λαιμών με γραπτή ταινία. Δίσκος με ομόκεντρους κύκλους.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179, FM 61.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Papadopoulos 1979, PM54, εικ. 208 (d)· Mountjoy 1999, 790, εικ. 312:287 Φωκίδα, Δελφοί· Βικάτου 2009β, Π4580, 270, Πιν.170δ–ε και Π4531, 239, Πιν. 148στ, 149α και Π4530, 238, Πιν. 148δ–ε· Moschos 2009β, 260, εικ.32 (ίδια)· Κολώνας 2020, Α: AEB 402 (τ9/1), 141, πιν. 98, 262.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ.

30. **Π030**. Ημισφαιρικός κύαθος (πιν. 28, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,066 μ., διάμ. βάσης: 0,038 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανωπός, σχετικά καθαρός, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος, ελλιπής σε μεγάλο μέρος του σώματος, της λαβής και του χείλους.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, τοιχώματα καμπύλα, λαβή κατακόρυφη, ταινιωτή.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: ίχνη ερυθρωπής βαφής. Ακόσμητο.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 216.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Ιακωβίδης 1969–1970, 1217, τ.155, πιν. 11γ και 1188, τ.154, πιν. 13α κ.ά.· Porham κ.ά. 1980, πιν. 98· Papadopoulos 1979, PM 786, εικ. 185ε· Mountjoy 1999, 186, εικ.56:432 Ασίνη Αργολίδας· Lis 2009β, 210, εικ.9:3· Mountjoy 1998, 207.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση – ΥΜ.

31. **Π031**. Απιόσχημος, τρίτος πιθαμοφόρισκος (πιν. 29, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,105 μ., διάμ.: 0,101 μ., διάμ. βάσης: 0,04 μ., διάμ. χείλους: 0,077 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, σαπωνοειδής υφή.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ρωγμές και αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα απιόσχημο, λαιμός βραχύς, χείλος έξω νεύον, λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υποκάστανος. Βαφή καστανομέλανη, αρκετά εξίτηλη. Ολόβαφη βάση και χείλος. Σώμα με ομάδες οριζόντιων παράλληλων ταινιών διαφορετικού πάχους. Ώμος με φυλλοφόρο ταινία.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 47, FM 64:21.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Βικάτου 2009β, Π4322 (ως προς το μοτίβο του ώμου) και Π4545 (ως προς το σώμα)· Papadopoulos 1979, AM1, εικ.122(α)· Κολώνας 2020 Α, AEB 277 (τ5/49), 112, πιν. 90, 363· Hägg κ.ά. 1996, 52, εικ. 6:27.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΑ2–ΙΙΒ.

32. **Π032**. Πολλά όστρακα ψευδόστομου αμφορίσκου (πιν. 29, εικ. 3).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: διάμ. βάσης: 0,082 μ., διάμ. χείλους: 0,032 μ., διάμ. δίσκου: 0,043 μ.

ΥΛΗ: πηλός ροδοκάστανος, σχετικά καθαρός, εύθρυπτος, όπτηση ανομοιογενής. Σαπωνοειδής υφή.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: διάμ. βάσης: 0,082 μ., διάμ. χείλους: 0,032 μ., διάμ. δίσκου: 0,043 μ.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, πεπιεσμένο, λαβές κάθετες, ταινιωτές, λαιμός στομίου χοανοειδής, χείλος έξω νεύον, χαμηλό κομβίο στο δίσκο. Στόμιο και δίσκος σχεδόν εφάπτονται.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή μελανοκάστανη, εξαιρετικά εξίτηλη. Πιθανόν από τη βάση ως τον ώμο οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Ώμος με ομάδες κροσσωτών ημικυκλίων. Βάσεις λαβών με γραπτή ταινία,

χείλος ολόβαφο.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 175, FM43p.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Ιακωβίδης 1969–1970, 1211 (τ.155), πιν. 11α· Papadopoulos 1979, PM57, εικ. 215(k) και PM284, εικ. 216(b) και PM279, εικ. 216(a)· Βικάτου 2009β, Π4404, 202, σχ. 58στ, πιν. 125γ–δ, Π4576, 269, σχ. 77, πιν. 169β–γ και Π4403, 201, σχ. 58, πιν. 125α–β.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση/ύστερη.

33. **Π033.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 29, εικ. 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,081 μ., διάμ.: 0,091 μ., διάμ. βάσης: 0,044 μ., διάμ. δίσκου: 0,026 μ.

ΥΛΗ: πηλός ροδόχρωμος, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής. Σαπωνοειδής υφή.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: εξαιρετικά εύθρυπτος, απολεπισμένος. Συγκολλημένος, ελλιπής στην κοιλιά, με αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση υψωμένη δισκοειδής, σώμα αμφικωνικό, εξαιρετικά πεπιεσμένο, λαιμός στομίου χοανοειδής, λαβές κάθετες ταινιωτές, δίσκος επίπεδος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: Δε σώζεται ίχνος διακόσμησης.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 180.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Νικολέντζος 2011, Π12285, 214–215, πιν. 118, σχ. 62.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΒ.

34. **Π034.** Γεφυρόστομος προχοϊκός κάλαθος (πιν. 30).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,08 μ., διάμ. χείλ.: 0,157 μ., διαμ. βάσης: 0,083 μ.

ΥΛΗ: πηλός και επίχρισμα υποκάστανα, σχετικά καθαρός, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος, ελλιπής στο χείλος.

ΣΧΗΜΑ: βάση επίπεδη, ελαφρά κυρτή, απλή, σώμα ελαφρά καμπύλο, χείλος έξω νεύον, πεπλατυσμένο, λαβές οριζόντιες, ελλειψοειδούς διατομής, κάτω από το χείλος, γεφυρόστομη προχοή.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή καστανομέλανη, ελαφρά εξιτηλη. Η βάση φέρει ομόκεντρους κύκλους. Σώμα διακοσμημένο με ομάδες παράλληλων, οριζόντιων, ισοπαχών ταινιών. Χείλος ολόβαφο, με ενάλληλες γωνίες στην άνω επιφάνεια. Εσωτερικά οριζόντια ταινία και στον πυθμένα ομόκεντροι κύκλοι. Λαβές ολόβαφες. Βάση και χείλος προχοής γραπτά.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 301, FM 58:23.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1998, NM7012, 125, εικ. 145, 3· Mountjoy 1999, 130, εικ. 30:218 Πρόσυμνα Αργολίδας Αρ. Μουσ. 7014· 143, εικ. 36: 271 Μυκήνες, Οικία Λαδεμπόρου· 563, εικ. 207: 301 Αθήνα, Βόρεια Κλιτύς· 416, εικ. 145: 52 Αχαΐα· 553, εικ. 200: 253 Βουρβατσι Αττικής· 844, εικ. 340: 84 Μέγα Μοναστήρι Θεσσαλίας· Thomas 2005, 495, εικ.18:1· Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 722 (τ22/16), 277, πιν. 90, 363.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΒ.

35. **Π035.** Μόνωτο μικκύλο κύπελλο (πιν. 31).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,048 μ., διάμ. χείλ.: 0,095 μ., διαμ. βάσης: 0,052 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, σχετικά καθαρός, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένο, ελλιπές στο χείλος και τη λαβή. Ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση επίπεδη, ελαφρά κυρτή, τοιχώματα καμπύλα, λαβή κάθετη, κυκλικής διατομής, απολήγει στο χείλος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υποκάστανο. Βαφή πορτοκαλοκάστανη, αρκετά εξίτηλη. Η βάση φέρει ομόκεντρους κύκλους. Από τη βάση ως το μέσο του σώματος οριζόντιες, παράλληλες, σχεδόν ισοπαχείς ταινίες, και στο άνω μέρος ενάλληλες γωνίες εν είδει φυλλοφόρου ταινίας. Χείλος ολόβαφο, εσωτερικά οριζόντια ταινία και πυθμένας με ομόκεντρους κύκλους.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 227, FM 64:29.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Π034.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΙΒ.

36. **Π036.** Σφαιρικό αλάβαστρο (πιν. 32, εικ.1).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,058 μ., διάμ. βάσης: 0,074 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, εξαιρετικά εύθρυπτος, με ελαφρές προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής. Σαπωνοειδής υφή.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Ελλιπές σε μέρος του σώματος, βάσης και χείλους, συγκολλημένο.

ΣΧΗΜΑ: βάση επίπεδη, σώμα σφαιρικό, πεπιεσμένο, λαιμός σχετικά ψηλός, χείλος έξω νεύον, δύο λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: σώζονται ίχνη πορτοκαλοκάστανης βαφής, εξαιρετικά εξίτηλης. Πιθανόν ολόβαφο

37. **Π037.** Σφαιρικό αλάβαστρο (πιν. 32, εικ. 2 και 3).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος.: 0,074 μ., διάμ.: 0,095 μ., διαμ. βάσης: 0,049 μ., διάμ. χείλους: 0,05 μ.

ΥΛΗ: πηλός ροδόχρωμος, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένο, ελλιπές στις δύο λαβές και στο χείλος. Αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση επίπεδη, σώμα σφαιρικό, πεπιεσμένο, λαιμός βραχύς, χείλος έξω νεύον, τρεις λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υποκάστανο, βαφή καστανή, εξαιρετικά εξίτηλη. Η βάση με ομόκεντρους κύκλους. Σώμα ως την περιοχή των λαβών με ομάδες παράλληλων, οριζόντιων ταινιών, διαφορετικού πάχους. Ωμος με ζώνη φυλλοφόρου ταινίας. Λαιμός και χείλος ολόβαφα. Λαβές με γραπτή ράχη.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 86, FM 64:21.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Papadopoulos 1979, PM 689, εικ. 136(g) ως προς το μοτίβο του ώμου· Νικολέντζος 2011, Π222, 162–163, πιν. 89· Βικάτου 2009β, Π5434, 208, πιν. 129ε–στ και Π4559, 257, σχ. 75δ, πιν. 161στ· Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 617 (τ16/29), 238, πιν. 148, 401· ΑΕΒ 618 (τ16/28), 238, πιν. 148, 401.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕ ΙΙΙΒ.

38. **Π038.** Σφαιρικό αλάβαστρο (πιν. 33, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,19 μ., διάμ.: 0,22 μ., διάμ. βάσης: 0,12 μ., διάμ. χείλους: 0,124 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένο και ελλιπές στο λαιμό. Αποκρούσεις στη βάση.

ΣΧΗΜΑ: βάση επίπεδη, σώμα σφαιρικό, ελαφρώς πεπιεσμένο, λαιμός σχετικά βραχύς, χείλος έξω νεύον,

πεπλατυσμένο, τρεις λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανο. Βαφή καστανή, εξαιρετικά εξίτηλη. Η βάση με ομάδες ομόκεντρων κύκλων. Σώμα ως τις λαβές με ομάδες παράλληλων οριζόντιων ταινιών διαφορετικού πάχους. Ώμος με ομάδες ομόκεντρων ημικυκλίων. Λαίμος και χείλος ολόβαφα. Λαβές με γραπτή ράχη.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 85, FM 43h.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ: συνανήκει και βάση κύλικας ως πώμα. Βάση δισκοειδής, με κοιλότητα.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΒ2.

39. **Π039.** Μόνωτο μικύλλο προχοϊκό κύπελλο (πιν. 33, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,049 μ., διάμ. χείλ.: 0,081 μ., διαμ. βάσης: 0,055 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, σχετικά καθαρός. Σαπωνοειδής υφή.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: με αποκρούσεις, ελλιπές στην προχοή.

ΣΧΗΜΑ: βάση επίπεδη, πηνιόσχημο σώμα, χείλος ευθύ, λαβή κάθετη, ημικυκλικής διατομής, γεφυρόστομη προχοή.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή καστανή, εξαιρετικά εξίτηλη. Εσωτερικά ολόβαφο, εξωτερικά ίχνη δύο οριζόντιων, παράλληλων ταινιών στη βάση και το σώμα. Χείλος ολόβαφο.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 251 με προχοή.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1999, 439, εικ. 158:134 Αχαΐα.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

40. **Π040.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 34, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,133 μ., διάμ.: 0,13 μ., διάμ. βάσης: 0,056 μ., διάμ. δίσκου: 0,028 μ.

ΥΛΗ: πηλός ροδόχρωμος, με προσμείξεις, σαπωνοειδής υφή.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπής στο στόμιο, με αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση υψωμένη δισκοειδής, σώμα σφαιρικό, λαβές κάθετες ταινιωτές, λαίμος στομίου χροανοειδής, πλαστικό κομβίο στο δίσκο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή καστανή, εξαιρετικά εξίτηλη. Ολόβαφο ως τον ώμο. Στον ώμο έντονα διαβρωμένο, η έντονη διάβρωση εμποδίζει τη διαπίστωση του διακοσμητικού θέματος.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 175.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

41. **Π041.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 34, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,153 μ., διάμ.: 0,123 μ., διάμ. βάσης: 0,053 μ., διάμ. χείλους: 0,028 μ., διάμ. δίσκου: 0,033 μ.

ΥΛΗ: πηλός και επίχρυσμα υποκάστανα, με προσμείξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: με ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, έντονα διακριτή, σχεδόν διαμορφώνεται κωνικό πόδι, σώμα σφαιρικό, λαβές κάθετες, ημικυκλικής διατομής, λαίμος στομίου χροανοειδής, δίσκος επίπεδος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή καστανή, εξαιρετικά εξίτηλη. Σώζονται ίχνη ομάδων οριζόντιων, παράλληλων, ισοπαχών ταινιών. Ώμος με ίχνη τεσσάρων, κάθετων σειρών εναλλήλων γωνιών/αμειβόντων. Δίσκος με σπείρα. Λαβές

πιθανόν ολόβαφες.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 175, FM 58:23.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 1065 (τ39/2), 452, πιν. 239, 284· ΑΕΒ 343 (τ8/15), 93–4, πιν. 103 (ως προς το μοτίβο του ώμου· το Π041 χρονολογείται υστερότερα, λόγω του σχήματος).

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΜ.

42. **Π042.** Εικοσιένα όστρακα από σκυφοειδή κρατήρα (πιν. 35, εικ. 1).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, δρόμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: πάχος τοιχ.: 0,018 μ., διάμ. χείλους: 0,31 μ.

ΥΛΗ: πηλός ροδοκάστανος, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ανομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: σώζεται μέρος χείλους, σώματος και μια λαβή. Εν μέρει συγκολλημένος.

ΣΧΗΜΑ: σώμα κωνικό, χείλος έξω νεύον, πεπλατυσμένο, λαβή οριζόντια, κυκλικής διατομής, με διάμερή οπή στη βάση της.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανο, βαφή μελανοκάστανη, εξίτηλη. Σώμα ως τη μέγιστη διάμετρο ολόβαφο. Στον ώμο διακοσμείται με τρίγλυφα κάθετων κυματοειδών και ημικυκλίων. Χείλος ολόβαφο. Κάτω από τη λαβή ομάδα ομόκεντρων ημικυκλίων. Λαβή με γραπτή ράχη και καμπύλη εκατέρωθεν. Εσωτερικά ολόβαφος.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 282, FM 75 (πρβλ. 75:22).

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1998, 179 και 181, εικ. 224.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση/ύστερη.

43. **Π043.** Δεκαπέντε όστρακα σκυφοειδούς κρατήρα (πιν. 35, εικ. 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, δρόμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: δεκαπέντε όστρακα σκυφοειδούς κρατήρα.

ΥΛΗ: πηλός πορτοκαλοκάστανος, σχετικά καθαρός, όπτηση ανομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: σώζεται μέρος χείλους και σώματος. Εν μέρει συγκολλημένο.

ΣΧΗΜΑ: σώμα καμπύλο, χείλος έξω νεύον, πεπλατυσμένο. Σώζεται οπή με μολύβδινο καρφί κάτω από το χείλος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανο. Βαφή μελανοκάστανη, εξίτηλη. Κάτω μέρος του σώματος με ομάδα οριζόντιων ταινιών, η ανώτερη πλατύτερη «ορίζει» τη διακόσμηση του ώμου. Στην περιοχή των λαβών διακοσμείται με σειρά αλυσιδωτών ρόμβων, διαποίκιλτων με ενάλληλα τρίγωνα και ομάδες κάθετων κυματοειδών. Οι αλυσιδωτοί ρόμβοι απολήγουν σε ενάλληλα ορθογώνια, σχηματιζόμενα από κυματοειδείς γραμμές, διαποίκιλτα με ενάλληλα τρίγωνα και κάθετες κυματοειδείς. Χείλος εξωτερικά ολόβαφο. Άνω επιφάνεια χείλους διακοσμείται με ομάδες κάθετων γραμμών, εναλλάξ με ομάδες οριζόντιων κυματοειδών.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 282, FM 73.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1998, 179 και 181, εικ. 224.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση/ύστερη.

44. **Π044.** Έξι όστρακα ανοικτού αγγείου, προφανώς κρατήρα (πιν. 36, εικ. 1).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, δρόμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: πάχος τοιχ.: 0,013 μ

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: σώζεται μέρος του σώματος και τμήμα «γένεσης» λαβής. Εν μέρει συγκολλημένο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανο. Βαφή μελανοκάστανη, ελαφρά εξίτηλη. Το κάτω μέρος του σώματος διακοσμείται με οριζόντιες, παράλληλες, πλατιές, ισοπαχείς ταινίες. Περιοχή των λαβών με τρίγλυφα ομάδων κάθετων γραμμών και κατακόρυφης αλυσίδας ρόμβων, με ολόβαφο εσωτερικό. Εσωτερικά ολόβαφο.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 282, FM 75 και 73.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1998, 179, εικ. 223.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση.

45. **Π045**. Πέντε όστρακα ανοικτού αγγείου, πιθανόν σκυφοειδούς κρατήρα (πιν. 36, εικ. 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, δρόμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: πάχος τοιχ. 0,011 μ.

ΥΛΗ: πηλός ροδοκάστανος, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: σώζεται μέρος του σώματος. Εν μέρει συγκολλημένο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανο, βαφή μελανοκάστανη, αρκετά εξίτηλη. Το κάτω μέρος του σώματος φέρει οριζόντιες, παράλληλες, πλατιές ταινίες. Περιοχή των λαβών με τρίγλυφα κάθετων ευθέων και κυματοειδών, ενδιάμεσων γραμμών.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 282, FM 75.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ: μοιάζει με το Π042, αλλά δε συνανήκει.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1998, 198, εικ. 254.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

46. **Μ01**. Μαχαίρι (πιν. 39, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: σωζ. μήκος: 0,104 μ., μέγ. πλάτος: 0,018 μ., μέγ. πάχος: 0,002 μ.

ΥΛΗ: χαλκός.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλειπές στην αιχμή.

ΣΧΗΜΑ: λαβή και λεπίδα κατασκευασμένες από το ίδιο έλασμα. Η λεπίδα στη ράχη είναι παχιά και κυρτή, στην κόψη οξεία. Η λαβή σώζει τους δύο από τους τρεις ήλους, ενώ υπάρχει και τρίτη οπή ήλου.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Papadopoulos 1979, PMX327, εικ. 342(d), πιν. 318· PMX284, εικ. 308 (c,d)· Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 1299 (τ40/38) 466· Paschalidis 2018, 307, M4874, εικ. 648 και 202, M5531, εικ. 388· Giannopoulos 2008, 234, πιν. 35:58· Souyoudzoglou-Haywood 1999, 78, A1407, πιν. 22· Βικάτου 2009β, 773, M1480, T2, πιν. 27γ.

47. **Δ01**. Σφονδύλι. (πιν. 37, εικ. 1).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,015 μ., διάμ.: 0,019 μ.

ΥΛΗ: μαύρος στεατίτης.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ακέραιο.

ΣΧΗΜΑ: κωνικό. Φέρει διαμπερή οπή στον κατακόρυφο άξονα.

48. **Δ02**. Σφονδύλι (πιν. 37, εικ. 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,015 μ., διάμ.: 0,022 μ.

ΥΛΗ: μαύρος στεατίτης.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ακέραιο.

ΣΧΗΜΑ: κωνικό. Φέρει διαμπερή οπή στον κατακόρυφο άξονα.

49. **Δ03.** Σφονδύλι (πιν. 37, εικ. 3).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,011 μ., διάμ.: 0,022 μ.

ΥΛΗ: μαύρος στεατίτης.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ακέραιο.

ΣΧΗΜΑ: κωνικό. Φέρει διαμπερή οπή στον κατακόρυφο άξονα.

50. **Δ04.** Σφονδύλι (πιν. 37, εικ. 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,024 μ., διάμ.: 0,026 μ.

ΥΛΗ: πηλός.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ακέραιο.

ΣΧΗΜΑ: αμφικωνικό. Φέρει διαμπερή οπή στον κατακόρυφο άξονα.

51. **Δ05.** Σφραγιδόλιθος (πιν. 38, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: διάμ.: 0,02 μ., πάχος: 0,009 μ.

ΥΛΗ: μαύρος στεατίτης.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ακέραιος.

ΣΧΗΜΑ: φακόσχημος. Διαμπερής οπή στον κατακόρυφο άξονα.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: απεικονίζεται εντελώς σχηματικά το φυσικό περιβάλλον, εντός του οποίου έχει χαραχθεί πιθανόν ταύρος με στραμμένη άνω την κεφαλή.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: *CMSV*, αρ. 402, Μεδεών (συγκείμενα ΥΕΙΠΓ), MPG ΙΙΑ2–ΙΙΒ: *CMSVS1B*, αρ. 179, Κεφαλονιά (συγκείμενα ΥΕΙΠΑ2–ΙΙΒ) MPG ΙΙΑ2–ΙΙΒ: *CMS VS3*, αρ. 6, Λαζάρηδες Αίγινα (συγκείμενα ΥΕΙΠΑ2–ΙΙΒ), Τάφος Β, MPG ΙΙΑ2–ΙΙΒ.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΑ2 – ΙΙΒ.

52. **Δ06.** Σφραγιδόλιθος (πιν. 38, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: διάμ.: 0,02 μ., πάχος: 0,009 μ.

ΥΛΗ: μαύρος στεατίτης.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ακέραιος.

ΣΧΗΜΑ: φακόσχημος. Διαμπερής οπή στον κατακόρυφο άξονα.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: απεικονίζεται εντελώς σχηματικά το φυσικό περιβάλλον, εντός του οποίου έχει χαραχθεί πιθανόν ταύρος με στραμμένη άνω την κεφαλή.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Krzyszkowska 2005, 273: *CMS V*, αρ. 402, Μεδεών (συγκείμενα ΥΕΙΠΓ), MPG ΙΙΑ2–ΙΙΒ: *CMS VS1B*, αρ. 179, Κεφαλονιά (συγκείμενα ΥΕΙΠΑ2–ΙΙΒ) MPG ΙΙΑ2–ΙΙΒ: *CMS VS3*, αρ. 6, Λαζάρηδες

Αίγινα (συγκείμενα ΥΕΙΙΑ2–ΙΙΒ), Τάφος Β, MPG ΙΙΑ2–ΙΙΒ.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΙΑ2 – ΙΙΒ.

53. **Δ07.** Σφραγιδόλιθος (πιν. 39, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 1, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: διάμ.: 0,017 μ., πάχος: 0,008 μ.

ΥΛΗ: μαύρος στεατίτης.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ακέραιος.

ΣΧΗΜΑ: φακόσχημος. Διαμπερής οπή στον κατακόρυφο άξονα.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: απεικονίζεται εντελώς σχηματικά το φυσικό περιβάλλον, εντός του οποίου έχει χαραχθεί πιθανόν τάυρος με στραμμένη άνω την κεφαλή. Ομοιάζει με το Δ05.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: *CMS V*, αρ. 169, Κεφαλονιά Μεταξάτα, Τάφος Β (συγκείμενα ΥΕΙΙΒ–ΙΙΓ) MPG ΙΙΑ2–ΙΙΒ· *CMS V*, αρ. 401, Μεδεών, MPG ΙΙΑ2–ΙΙΒ· *CMS VS2*, αρ. 30, Ελάτεια, Τάφος 21, Στρώμα Γ (συγκείμενα ΥΜ–ΠρΓ) MPG ΙΙΑ2–ΙΙΒ· *CMS VS2*, αρ. 79, Ελάτεια, Τάφος 56 (συγκείμενα ΥΕΙΙΓ– ύστερη ΠρΓ) MPG ΙΙΑ2–ΙΙΒ· *CMS VS3*, αρ. 86, Τραγάνα Βοιωτίας, Τάφος VIII (συγκείμενα ΥΕΙΙΒ1) MPG ΙΙΑ2–ΙΙΒ· *CMS VS3*, αρ. 49, Αταλάντη, Τάφος IV, Στρώμα Α (συγκείμενα ΥΕΙΙΑ2– πρώιμη ΙΙΓ) MPG ΙΙΑ2–ΙΙΒ· Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 670 (Τ17/15) 249, πιν. 479.

II.2.1. ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 2

Σε απόσταση περίπου 50 μ. ανατολικά²⁸ του θαλαμωτού τάφου 1 εντοπίστηκε δεύτερος θαλαμωτός τάφος (πιν. 40). Ο θαλαμωτός τάφος 2 (πιν. 41) με μικρότερες διαστάσεις από τον τάφο 1, έχει δρόμο μήκους 3,89 μ. και πλάτους 1,38 μ. Μετά το μέσον του μήκους του και με κατεύθυνση προς το θάλαμο ο δρόμος γίνεται έντονα κατηφορικός, ενώ τα πλευρικά του τοιχώματα αποκτούν κλίση προς το εσωτερικό, με αποτέλεσμα στην ανώτερη επιφάνεια και προ της θύρας το πλάτος να φθάνει στα 0,98 μ.

Περί τα 0,20 μ. προ της θύρας, στη δυτική παρειά του δρόμου, εντοπίστηκε κόγχη (πιν. 42, εικ. 2) με μήκος 1,56 μ., βάθος 0,76 μ. και μέγιστο ύψος 0,9 μ. Αντιστοίχως, στην ανατολική παρειά του δρόμου και περί τα 0,25 μ. προ της θύρας εντοπίστηκε άλλη κόγχη (πιν. 42, εικ. 3) διαστάσεων 1,15 μ. επί 0,5 μ., η οποία δε σώζει «οροφή» προκειμένου να μετρηθεί το ύψος της. Καμία από τις δύο κόγχες δεν ήταν κλεισμένη με κάποιο είδος φραγής.

Η θύρα έχει θολωτή οροφή, ήταν φραγμένη με ξερολιθιά,²⁹ κατασκευασμένη από αργούς, πλακοειδείς κατά βάση λίθους (πιν. 42, εικ. 1) με μέγιστο πάχος 0,59 μ. Το μήκος του στομίου είναι 0,8 μ., το πλάτος 0,65 μ., ενώ το μέγιστο ύψος 1,38 μ. Η κάτω επιφάνεια της εισόδου είναι στρωμένη με πλακοειδείς λίθους, εν είδει κατωφλιού. Η τραπεζιόσχημη πρόσοψη ακολουθεί την κλίση των τοιχωμάτων του δρόμου και είναι αδρά δουλεμένη. Εκατέρωθεν της θύρας διαμορφώνονται παραστάδες πλάτους περίπου 0,35 μ., ενώ η πρόσβαση από το δρόμο στην είσοδο και από την είσοδο στο θάλαμο εξασφαλίζεται από σκαλοπάτι περίπου 0,2 μ.

Ο θάλαμος είναι ελλειψοειδούς κάτοψης, διαστάσεων από ανατολικά προς δυτικά 2,86 μ. και από βορρά προς νότο 2,07 μ., ενώ το μέγιστο ύψος της οροφής φθάνει τα 2,18 μ. Τα τοιχώματα του θαλάμου είναι λαξευμένα με αρκετή επιμέλεια.

Από την έρευνα στο δρόμο του θαλαμωτού τάφου αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι σε καμία από τις δύο κόγχες του δρόμου δεν εντοπίστηκαν ευρήματα. Πιθανόν είναι το γεγονός οι κόγχες να κατασκευάστηκαν, αλλά να μη χρησιμοποιήθηκαν. Από το δρόμο, όμως, αποκαλύφθηκαν δύο μακρά οστά, προερχόμενα, πιθανόν, από τον καθαρισμό του θαλάμου.

Στο θάλαμο η κατάσταση ήταν σαφής, αλλά ταυτόχρονα προβληματική (πιν. 44). Ήλθαν στο φως τρεις ανακομιδές, ενώ δεν εντοπίστηκε πρωτογενής ταφή.³⁰ Η πρώτη ανακομιδή,³¹ στη νότια-νοτιοανατολική πλευρά του θαλάμου (πιν. 43, εικ. 2) συνοδεύταν από τρεις ψευδόστομους αμφορείς Π047, Π049 και Π050, μια λήκυθο Π046 και ένα στάμνο Π048. Η δεύτερη ανακομιδή, με ελάχιστο αριθμό δύο ατόμων, εντοπίστηκε στη βόρεια-βορειοανατολική πλευρά του θαλάμου (πιν. 43, εικ. 1) συνοδευόμενη από τους Π051 και Π053 ψευδόστομους αμφορείς και την Π052 προχοΐσκη.

Η τρίτη ανακομιδή, με οστά τουλάχιστον τεσσάρων νεκρών, εντοπίστηκε στη βόρεια πλευρά του θαλάμου (πιν. 43, εικ. 1) με κτερίσματα τους Π055 και Π063 ψευδόστομους αμφορείς, τον Π054 κάλαθο, τους Π056, Π057 και Π058 δίωτους αμφορείς, το Π059 δακτυλιόσχημο αγγείο, το Π060 κύπελλο, το Π061 δίωτο αλάβαστρο και την Π062 προχοΐσκη. Επίσης, στην ανακομιδή αυτή βρέθηκε και η Μ02 χάλκινη περόνη.

Περίπου 0,2 μ. δυτικά της τρίτης ανακομιδής ήλθαν στο φως τέσσερα αγγεία, και συγκεκριμένα οι Π064

28 Η περιοχή ανάμεσα στους δύο θαλαμωτούς τάφους ερευνήθηκε εντατικά, με κάθετες προς τους δρόμους των τάφων τομές, αλλά δεν προέκυψε κανένα στοιχείο που να οδηγεί στον εντοπισμό άλλου τάφου.

29 Όπως και στο θαλαμωτό τάφο 1, ούτε εδώ εντοπίστηκε κάποια διαφοροποίηση στο μέγεθος των λίθων της ξερολιθιάς.

30 Στο μέσο, περίπου, του θαλάμου αποκαλύφθηκε ένα μακρύ, μηριαίο οστό, δίδοντας, αρχικά, την εντύπωση πρωτογενούς εναπόθεσης νεκρού. Ωστόσο, κανένα άλλο οστό δεν ήλθε στο φως. Επομένως δε θεωρείται ασφαλής η ερμηνεία της πρωτογενούς ταφής, καθώς το συγκεκριμένο οστό μπορεί να έχει μετατοπιστεί από την παρακείμενη ανακομιδή.

31 Από αυτό το σωρό οστών αναγνωρίστηκαν τουλάχιστον τρεις νεκροί.

και Π065 ψευδόστομοι αμφορείς, ο Π066 δίωτος αμφορίσκος και το Π067 δακτυλιόσχημο αγγείο. Τα τέσσερα αυτά αγγεία δε συσχετίζονται άμεσα με οστεολογικό υλικό, αλλά η μόνη λογική εξήγηση είναι να συνανήκουν με την τρίτη ανακομιδή,³² λόγω εγγύτητας.

Από την ανασκαφική έρευνα του δρόμου του θαλαμωτού τάφου 2 ήλθαν στο φως αρκετά όστρακα, τουλάχιστον πέντε κυλίκων, από τα οποία συνετέθησαν τμήματα τριών Π068, Π069 και Π071, τμήμα ψευδόστομου αμφορέα Π070, τμήμα κρατήρα Π073, ενώ καταγράφηκε και ένα όστρακο ανοικτού αγγείου Π072, πιθανόν από δεύτερο κρατήρα. Τέλος, ταυτοποιήθηκαν και λίγα όστρακα από λεπτότεχνα, κλειστά αγγεία, είτε αμφορίσκους FS59, είτε αλαβάστρα.³³

Η γενικότερη περιγραφή των ευρημάτων του θαλάμου παρουσιάζει την εικόνα ενός τάφου, ο οποίος, πιθανότατα, είχε καθαριστεί από πρωτογενείς ταφές και είχε ξανασφραγισθεί, ώστε να είναι έτοιμος να δεχθεί στο μέλλον νέα ταφή. Αυτό αναδεικνύεται από το καθαρό δάπεδο του θαλάμου (πλην του οστού που αναφέρθηκε) το οποίο, όπως φαίνεται, έχει καθαριστεί επιμελώς, καθώς, εξαιρώντας τα πλευρικά τοιχώματα του θαλάμου, σε όλο τον υπόλοιπο χώρο δε βρέθηκε ούτε ένα τέχνηργο.

Η εικόνα αυτή δεν είναι συχνή στους θαλαμωτούς τάφους, οι οποίοι, ως μνημεία πολλαπλών ταφών, επαναχρησιμοποιούνταν, όσες φορές χρειαζόταν, με τη μετατόπιση του τελευταίου ή των τελευταίων νεκρών και την εναπόθεση νέας ταφής. Ωστόσο, έχει παρατηρηθεί και αλλού το φαινόμενο³⁴ να έχουν γίνει όλες οι προετοιμασίες για την υποδοχή νέας ταφής, αλλά ο θάλαμος να έχει μείνει άδειος από πρωτογενείς ταφές. Κατά μια άποψη,³⁵ μετά από κάποιο διάστημα από την ταφή του τελευταίου νεκρού, οι οικείοι έμπαιναν στον τάφο, «τακτοποιούσαν» τα οστά και πρόσφεραν θυσίες και σπονδές. Καθίστατο, επομένως, ο τάφος έτοιμος να δεχθεί την επόμενη ταφή.

II.2.2. ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 2 – ΕΥΡΗΜΑΤΑ

1. **Π046.** Λήκυθος (πιν. 45, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 2, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,173 μ., διάμ.: 0,158 μ., διαμ. βάσης: 0,063 μ., διάμ. χείλους: 0,066 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με προσμείξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: με ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής, σώμα σφαιρικό πεπιεσμένο, λαιμός ψηλός, χείλος έξω νεύον, λαβή κάθετη ταινιωτή, εκκινεί από τον ώμο και απολήγει στο λαιμό.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα καστανωπό, βαφή καστανομέλανη, εξίτηλη. Ολόβαφη από τη βάση ως τη μέγιστη διάμετρο. Έως τον ώμο οκτώ οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Στον ώμο ομάδες τεθλασμένων γραμμών. Λαιμός και χείλος (και εσωτερικά) με οριζόντιες παράλληλες ταινίες. Λαβή με οριζόντιες γραμμές. Από τη βάση της λαβής στο λαιμό ξεκινούν δύο κάθετες ταινίες, εν είδει θυσάνου.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 120, FS 61:19.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1999, 433, εικ. 153:110 Αχαΐα.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

32 Αξιοσημείωτο θεωρείται το γεγονός ότι τα τέσσερα αυτά αγγεία δείχνουν να έχουν τοποθετηθεί σε αυτό το μέρος με εξαιρετική επιμέλεια το ένα πίσω από το άλλο.

33 Αξίζει να υπομνησθεί και η ύπαρξη δύο μακρών οστών, που ήδη αναφέρθηκε.

34 Cavanagh και Mee 1998, 72. Σε διάφορες θέσεις στην Αργολίδα (Πρόσυμα, Μυκήνες κ.α.) έχει παρατηρηθεί η ίδια εικόνα. Επίσης, Ιακωβίδης 1969–1970, 75.

35 Cavanagh και Mee 1998, 76.

2. **Π047.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 45, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 2, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,15 μ., διάμ.: 0,15 μ., διαμ. βάσης: 0,064 μ., διάμ. δίσκου: 0,034 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανός, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλειπής στο στόμιο, με αποκρούσεις και έντονες ιζηματικές επικαθίσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, ελαφρώς πεπιεσμένο, λαβές κάθετες ταινιωτές, πλαστικό κομβίο στο δίσκο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα καστανό. Βαφή καστανομέλανη, αρκετά εξίτηλη. Από το κάτω μέρος της κοιλίας έως τον ώμο οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Όμος με ομάδες ομόκεντρων ημικυκλίων, ενωμένα με ενάλληλες γωνίες/αμείβοντες. Οι λαβές με οριζόντιες γραμμές. Δίσκος με σπείρα.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 175, FM 43:32.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Ιακωβίδης 1969–1970, 43 (τ.5α), πιν. 52γ· Papadopoulos 1979, PM73, εικ. 214(d)· Βικάτου 2009β, Π4397, 199, σχ. 57ε, πιν. 123β–γ και Π4399, 200, σχ. 58α, πιν. 123 3–στ· Κολώνας 2002 Α, ΑΕΒ 847 (τ26/46), 333–34, πιν. 189, 320.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

3. **Π048.** Στάμνος (πιν. 46, εικ. 1).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 2, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,208 μ., διαμ. βάσης: 0,08 μ., διαμ. χείλους: 0,085 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανός, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλειπής στο σώμα και σε δύο λαβές. Συγκολλημένος. Ελαφρές ιζηματικές επικαθίσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση επίπεδη, μη διακριτή, σώμα σχεδόν αμφικωνικό, λαιμός και χείλος ευθέα. Δύο λαβές οριζόντιες κυκλικής διατομής στη μέγιστη διάμετρο και δύο λαβές κάθετες κυκλικής διατομής στον ώμο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: άβαφος, ακόσμητος.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 63.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1998, 168, 191.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση/ύστερη.

4. **Π049.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 46, εικ. 2 και 3).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 2, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,139 μ., διάμ.: 0,132 μ., διαμ. βάσης: 0,051 μ.

ΥΛΗ: πηλός ροδόχρωμος, με προσμείξεις, εύθρυπτος, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος, ελλειπής στο στόμιο. Επιφάνεια εξαιρετικά απολεπισμένη.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, ελαφρώς πεπιεσμένο, λαβές κάθετες ταινιωτές, πλαστικό κομβίο στο δίσκο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα ροδόχρωμο, βαφή μελανοκάστανη, εξίτηλη.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179, FM 61A:1.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Ιακωβίδης 1969–1970, 752 (τ.101), πιν. 105β και 235 (τ.13), πιν. 84δ· Βικάτου 2009β, Π4402, 201, σχ.58δ, πιν. 124 ε–στ· Κολώνας 2002 Α, ΑΕΒ 835 (τ24/25), 294, πιν. 171, 319· ΑΕΒ 488 (τ10/25), 188, πιν. 124, 355.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

5. Π050. Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 47, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 2, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,164 μ., διάμ.: 0,162 μ., διαμ. βάσης: 0,073 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: αποκρούσεις στη βάση και στο ψευδές στόμιο. Ελλιπής στο στόμιο. Ρωγμές.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα πεπιεσμένο, σχεδόν αμφικωνικό, λαβές κάθετες, ταινιωτές, δίσκος λαβών με πλαστικό κομβίο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υποκάστανου, βαφή πορτοκαλόχρωμη/μελανή, ελαφρά εξίτηλη. Βάση ολόβαφη. Από τη βάση ως τον ώμο οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες, με την εξαίρεση της μέγιστης διαμέτρου. Ώμος με ομάδες κροσσών ομόκεντρων ημικυκλίων και αμείβοντες ως παραπληρωματικό μοτίβο. Βάση λαιμού στομίου με γραπτή ταινία. Λαβές με οριζόντιες γραμμές. Δίσκος με ομόκεντρους κύκλους.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179, FM 43p και 58:22, / όμοιας αντίληψης με 43:17.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Ιακωβίδης 1969–1970, 1211 (τ.155), πιν. 11α (ως προς το μοτίβο του ώμου): Βικάτου 2009β, Π4549, 254, σχ. 74α, πιν. 159 ε–στ: Moschos 2009β, 258, εικ.19: Πετρόπουλος 2000, Π14218, 75, εικ. 35.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

6. Π051. Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 47, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 2, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,173 μ., διάμ.: 0,171 μ., διαμ. βάσης: 0,076 μ., διάμ. χείλους: 0,033 μ., διάμ. δίσκου: 0,42 μ.

ΥΛΗ: πηλός ερυθρωτός, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: πρακτικά ακέραιος, αρκετές αποκρούσεις, ρωγμές και ιζηματικές επικαθίσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση διακτυλιόσχημη, σώμα πεπιεσμένο, σχεδόν αμφικωνικό, λαβές κάθετες ταινιωτές, λαιμός στομίου χοανοειδής, χείλος έξω νεύον, δίσκος με πλαστικό κομβίο. Δίσκος και στόμιο εφάπτονται.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα ερυθρωτό, βαφή πορτοκαλέρυθρη, αρκετά εξίτηλη. Από τη βάση έως τον ώμο οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Στον ώμο ομάδες κροσσών ομόκεντρων ημικυκλίων και κάθετων κυματοειδών εν είδει τριγλύφου, ως παραπληρωματικό. Βάσεις στομίων με γραπτή ταινία. Λαβές με παράλληλες οριζόντιες γραμμές. Δίσκος με ομόκεντρους κύκλους.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179, FM 43p και 75.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Ιακωβίδης 1969–1970, 1211 (τ.155), πιν. 11α (ως προς το μοτίβο του ώμου): Papadopoulos 1979, PM381, εικ. 217(ς): Βικάτου 2009β, Π4548, 253–54, σχ. 73στ, πιν. 159 γ–δ (ως προς τη διακόσμηση ώμου): Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 399 (τ9/21), 148–49, πιν. 103, 295.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση.

7. Π052. Προχοΐσκη (πιν. 48, εικ. 1).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 2, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: μέγ. σωζ. ύψος: 0,099 μ., διάμ.: 0,12 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με προσμείξεις και ασημένια μίκα, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπής στη βάση και το στόμιο. Έντονες αποκρούσεις. Συγκολλημένη η λαβή.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό πεπιεσμένο, αμφικωνικό. Λαβή κάθετη ταινιωτή.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή καστανομέλανη, σχετικά εξίτηλη. Ολόβαφη, αμελούς εκτέλεσης η διακόσμηση.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 112,

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 660 (τ17/22), 250, πιν. 153, 428· Paschalidis 2018, 214–15, εικ. 425 (Στ12).

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ πρώτη.

8. **Π053.** Ψευδόστομος αμφορέας (πιν. 48, εικ. 2, πιν. 49).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 2, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,387 μ., διάμ. 0,395 μ., διάμ. βάσης: 0,216 μ., διάμ. χείλους: 0,082 μ., διάμ. δίσκου: 0,104 μ.

ΥΛΗ: πηλός ερυθροκάστανος, με προσμείξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, ελαφρώς πεπιεσμένο, λαβές κάθετες ταινιωτές, διάμορφωμένες από τρία τμήματα, με αυλάκωση ανάμεσά τους. Λαίμος στομίου χοανοειδής, χείλος έξω νεύον, δίσκος με πλαστικό κομβίο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: ελαφρές αποκρούσεις. Από τη βάση έως το κάτω μέρος της κοιλίας ολόβαφο. Έως τη μέγιστη διάμετρο οριζόντιες παράλληλες διαφορετικού πάχους ταινίες. Πάνω από τη μέγιστη διάμετρο οριζόντια σειρά από διαποίκιλτους ρόμβους «ορίζεται» από παχιές οριζόντιες ταινίες. Ακολουθούν οριζόντιες γραμμές. Στον ώμο, στην περιοχή των λαβών, δύο ομάδες κροσσωτών ομόκεντρων ημικυκλίων, δύο κροσσωτά διαποίκιλτα τρίγωνα και ένα διαποίκιλτο τρίγωνο περιγεγραμμένο με κροσσοπετάλια. Χείλος ολόβαφο. Βάσεις λαιμών με γραπτή ταινία. Λαβές με οριζόντιες παράλληλες γραμμές και γραπτά άκρα. Δίσκος με ομόκεντρους κύκλους και φυλλοφόρο ταινία. Πολύ καλής ποιότητας διακόσμηση.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 175, FM 73 (παραλλαγή), ώμοι: 71 (παραλλαγή) και 43p, ψευδές στόμιο: 64:20.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ: συνανήκει κοίλη βάση κύλικας ως πώμα.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: παρόμοιας λογικής με Papadopoulos 1979, PM209, εικ. 217 (b) και PM393, εικ. 216 (e)· Παπάζογλου-Μανιουδάκη 1993, 212, εικ. 2j, πιν. 24e, f.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση.

9. **Π054.** Κάλαθος (πιν. 50, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 2, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,168 μ., διάμ. χείλ.: 0,338 μ., διάμ. βάσης: 0,187 μ.

ΥΛΗ: πηλός ερυθρωπός, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπής στη βάση. Ελαφρές αποκρούσεις, αρκετές ιζηματικές επικαθίσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση επίπεδη, σώμα σχεδόν κωνικό, χείλος έξω νεύον πεπλατυσμένο. Λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα ερυθρωπό, βαφή πορτοκαλοκάστανη, αρκετά εξίτηλη. Έντονα ίχνη τροχού. Από τη βάση ως τις λαβές οριζόντιες παράλληλες, διαφορετικού πάχους ταινίες και τεθλασμένες γραμμές. Στο άνω μέρος του σώματος, στο ύψος των λαβών, σειρές τεθλασμένων και ομάδες αντωπών ομόκεντρων ημικυκλίων. Στο χείλος, στην άνω επιφάνεια φυλλοφόρος ταινία, εναλλάξ με τεθλασμένες γραμμές.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 291, FM 43h, 61:4, 64:21.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση (λόγω σχήματος και πυκνότητας διακόσμησης).

10. **Π055.**³⁶ Ψευδόστομος αμφορέας (πιν. 50, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 2, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,195 μ., διάμ.: 0,18 μ., διαμ. βάσης: 0,078 μ., διαμ. χείλους: 0,036 μ., διάμ. δίσκου: 0,041 μ.

ΥΛΗ: πηλός ερυθροκάστανος, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: αποκρούσεις στον πυθμένα και το στόμιο.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής, σώμα σφαιρικό, λαβές κάθετες ταινιωτές, λαιμός στομίου χοανοειδής, χείλος έξω νεύον, δίσκος με έντονο πλαστικό κομβίο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανο, απολεπισμένο. βαφή καστανομέλανη, αρκετά εξίτηλη. Ολόβαφο από τη βάση ως τη μέγιστη διάμετρο. Στο άνω τμήμα της κοιλίας αντωπές ομάδες ομόκεντρων ημικυκλίων με ολόβαφο πυρήνα. Στον ώμο ομάδες από γραμμωτά λέπια που διαμορφώνονται από ομόκεντρα ημικύκλια με ολόβαφο πυρήνα, και από ενάλληλες γωνίες/αμείβοντες, ως παραπληρωματικό κόσμημα. Λαβές ολόβαφες, με εξηρημένο τρίγωνο άνω. Βάσεις λαιμών ενωμένες με θηλιά. Δίσκος με ομόκεντρους κύκλους.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 175, FM 43m, 44:16 (παραλλαγή), 58:17.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Π 214· Βικάτου 1998, 232, πιν. 95γ και 2000β, 277–79, εικ. 17· Heilmeyer κ.ά. 2012, Π11802, 307. Κατ. 1/50 και Π8913, 310, Κατ. 1/61· Λεβεντούρη 2012, 248, εικ. 146γ.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση/ύστερη.

11. **Π056.** Δίωτος αμφορίσκος (πιν. 51, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 2, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,171 μ., διάμ.: 0,167 μ., διαμ. βάσης: 0,078 μ., διάμ. χείλ.: 0,111 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανός, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος, με ιζηματικές επικαθίσεις. Αποκρούσεις στο σώμα.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, ελαφρώς πεπιεσμένο, λαιμός σχετικά ψηλός, χείλος έξω νεύον. Λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα καστανό, βαφή καστανή, ελαφρά εξίτηλη. Έντονα ίχνη τροχού. Από τη βάση ως τη μέγιστη διάμετρο ολόβαφο. Στην περιοχή των λαβών ομάδες αντωπών, ομόκεντρων ημικυκλίων. Όμος με οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Λαιμός και χείλος ολόβαφα. Λαβές με γραπτή ράχη και βάσεις.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 59, FM 43h.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1998, 188, 203.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

12. **Π057.** Δίωτος αμφορίσκος (πιν. 51, εικ. 3).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 2, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,173 μ., διάμ.: 0,168 μ., διαμ. βάσης: 0,071 μ., διαμ. χείλους: 0,119 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανωπός, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος. Με αποκρούσεις στο λαιμό. Επικαθίσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, ελαφρώς πεπιεσμένο, λαιμός σχετικά ψηλός, χείλος έξω νεύον. Λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανο, βαφή μελανοκάστανη, ελαφρά εξίτηλη. Ολόβαφο, πλην ζώνης στον ώμο, που φέρει τεθλασμένη γραμμή. Άβαφο στο σώμα, στο σημείο του εσωτερικού των λαβών.

³⁶ Εκ παραδρομής δόθηκε ο ίδιος αριθμός καταγραφής Μουσείου Ολυμπίας με τον παραπάνω κάλαθο, οπότε αργότερα ονομάστηκαν Α και Β. Το Β βρέθηκε σε ανακομιδή εντός του Α.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 59, FM 61:4.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: σχήμα όμοιο με Π056· Παλούρης 1964, 177, πιν. 186ε· Mountjoy 1998, 203.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ.

13. **Π058.** Δίωτος αμφορίσκος (πιν. 51, εικ. 4 και 5).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 2, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,176 μ., διάμ.: 0,16 μ., διαμ. βάσης: 0,07 μ., διάμ. χείλους: 0,11 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, σχετικά καθαρός, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: με αποκρούσεις στο σώμα. Επιφάνεια απολεπισμένη.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό ελαφρώς πεπιεσμένο, λαιμός σχετικά ψηλός, χείλος έξω νεύον. Λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υποκάστανο, βαφή μελανοκάστανη. Ολόβαφο, πλην ζώνης στον ώμο, που φέρει τεθλασμένη γραμμή. Άβαφο εσωτερικά στις λαβές.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 59, FM 61:4.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ: συνανήκει δισκοειδής με κοιλότητα βάση κύλικας ως πώμα. Σχήμα και διακόσμηση όμοιο με Π057.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Παλούρης 1964, 177, πιν. 186ε· Mountjoy 1998, 203.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ.

14. **Π059.** Δακτυλιόσχημο (πιν. 52, εικ. 1 και 3).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 2, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: διάμ.: 0,108 μ., διαμ. χείλους: 0,024 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανωπός, με προσμείξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ακέραιο. Ιζηματικές επικαθίσεις.

ΣΧΗΜΑ: χείλος έξω νεύον, λαβή κάθετη ταινιωτή.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υποκάστανο, βαφή μελανοκάστανη, ελαφρά εξίτηλη. Ενάλληλες γωνίες/ αμείβοντες, ομόκεντρα ημικύκλια και τεθλασμένες. Λαβή με οριζόντιες γραμμές ενωμένες με κάθετη, εν είδει ψαροκόκαλου.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 196, FM 43d και e και 61:4.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1998, 188–89.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση.

15. **Π060.** Μόνωτο κύπελλο (πιν. 52, εικ. 2 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 2, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,046 μ., διαμ. βάσης: 0,045 μ., διαμ. χείλους: 0,091 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπές στο χείλος.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής, σώμα κωνικό, χείλος ευθύ ελλειψοειδούς διατομής, λαβή κάθετη, ελλειψοειδούς διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα ροδοκάστανο, βαφή πορτοκαλοκάστανη, ελαφρά εξίτηλη. Βάση με τρεις παράλληλες οριζόντιες ταινίες. Σώμα με ομάδες ομόκεντρων ημικυκλίων. Εσωτερικά ολόβαφο. Λαβή με οριζόντιες γραμμές.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 222, με ευθέα τοιχώματα. FM 43j.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1998, 203.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΜ

16. **Π061.** Κυλινδρικό αλάβαστρο (πιν. 53, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 2, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,93 μ., διαμ. βάσης: 0,07 μ., διαμ. χείλους: 0,068 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: αποκρούσεις και έντονες, ιζηματικές επικαθίσεις. Ελλιπές στο χείλος.

ΣΧΗΜΑ: βάση επίπεδη, σώμα κυλινδρικό, λαιμός σχετικά ψηλός, χείλος έξω νεύον, δύο λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή πορτοκαλοκάστανη, αρκετά εξίτηλη. Σώμα και λαιμός με οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Ωμος με φυλλοφόρο ταινία. Λαβές με γραμμές.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 96, FM 64:20.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ: αποτύπωμα πλέγματος στη βάση εξωτερικά.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1999, 420, εικ. 147:69 Αχαΐα· Demakopoulou και Crouwel 1998, P7, 278, πιν. 54f Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 499 (τ10/19), 186, πιν. 123, 415.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση.

17. **Π062.** Προχοΐσκη (πιν. 53, εικ. 3).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 2, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,077 μ., διαμ. βάσης: 0,033 μ., διαμ. χείλους: 0,048 μ.

ΥΛΗ: πηλός ερυθροκάστανος, με προσμείξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ακέραιη, με ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σχεδόν αμφικωνικό, λαιμός σχετικά ψηλός, χείλος έξω νεύον. Λαβή κάθετη ταινιωτή, εκκινεί από τη μέγιστη διάμετρο και απολήγει στο χείλος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή καστανομέλανη, σχετικά εξίτηλη. Ολόβαφη.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 112.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Κολώνας 2002 Α, ΑΕΒ 437 (τ9/14), 146, πιν. 101, 427· ΑΕΒ 660 (τ17/22), 250, πιν. 153, 428· ΑΕΒ 1339 (τ43/21), 489, πιν. 254, 428· Χωρέμης 1973, 97, πιν. 38δ· Dakoronia 2007, 193, εικ. 83β.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση/ύστερη/ΠρΓ.

18. **Π063.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 54, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 2, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,097 μ., διάμ.: 0,082 μ., διαμ. βάσης: 0,038 μ., διάμ. χείλους: 0,02 μ., διάμ. δίσκου: 0,031 μ.

ΥΛΗ: πηλός πορτοκαλόχρωμος, με προσμείξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: αρκετές αποκρούσεις στο σώμα.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα πεπιεσμένο, σχεδόν αμφικωνικό, λαβές κάθετες ταινιωτές, λαιμός στομίου χανοειδής, χείλος έξω νεύον, δίσκος με έντονο πλαστικό κομβίο. Δίσκος και στόμιο εφάπτονται.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή καστανομέλανη, αρκετά εξίτηλη. Από τη βάση ως τον ώμο οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Στον ώμο ομάδες ομόκεντρων κροσσωτών ημικυκλίων. Βάση λαιμού ψευδούς στομίου με γραπτή ταινία. Λαιμός στομίου με δύο οριζόντιες ταινίες. Χείλος ολόβαφο. Λαβές με οριζόντιες παράλληλες

γραμμές. Δίσκος με ομόκεντρους κύκλους.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179, FM 43p.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Ιακωβίδης 1969–1970, 1211 (τ.155), πιν. 11α Papadopoulos 1979, PM57, εικ. 215(k) και PM284, εικ. 216(b) και PM279, εικ. 216(a)· Βικάτου 2009β, Π4404, 202, σχ. 58στ, πιν. 125γ–δ, Π4576, 269, σχ. 77, πιν. 169β–γ και Π4403, 201, σχ. 58, πιν. 125α–β· Moschos 2009β, 258, εικ. 19· Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 1025 (τ34/22), 429, πιν. 233, 335· ΑΕΒ 1004 (τ31/28), 414, πιν. 266, 330. Επίσης, πολλά άλλα διαθέτουν ως κεντρικό μοτίβο τα κροσσωτά, ομόκεντρα ημικύκλια. Ενδεικτικά: ΑΕΒ 1034, ΑΕΒ 848, ΑΕΒ 562, ΑΕΒ 471, ΑΕΒ 1330, ΑΕΒ 1325, ΑΕΒ 1110, ΑΕΒ 1114, ΑΕΒ 966, ΑΕΒ 837, ΑΕΒ 537, ΑΕΒ 495, ΑΕΒ 492, ΑΕΒ 252, ΑΕΒ 599. Σε κανένα από τα παράλληλα του νεκροταφείου της Βούντενης δεν υπάρχει τόσο υψηλό κομβίο, όσο στο Π063, καθιστώντας το υστερότερο· Petropoulos 2007, ΑΠ2287, 258, εικ. 56a–b και ΑΠ2293, 258, εικ. 59a–b.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη

19. **Π064.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 54, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 2, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,096 μ., διάμ.: 0,089 μ., διαμ. βάσης: 0,041 μ., διάμ. χείλους 0,021 μ., διάμ. δίσκου: 0,032 μ.

ΥΛΗ: πηλός πορτοκαλόχρωμος, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: εντονα απολεπισμένος και αποκρουσμένος.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα πεπιεσμένο, σχεδόν αμφικωνικό, λαβές κάθετες ταινιωτές, λαιμός στομίου χροανοειδής, δίσκος με ελαφρό πλαστικό κομβίο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή πορτοκαλοκάστανη, εξαιρετικά εξίτηλη. Από τη βάση ως τον ώμο οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Στον ώμο ομάδες ομόκεντρων κροσσωτών ημικυκλίων. Βάσεις στομίων με γραπτή ταινία. Χείλος ολόβαφο. Λαβές με οριζόντιες παράλληλες γραμμές. Δίσκος με ομόκεντρους κύκλους.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179, FM 43p.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ: διακόσμηση όμοια με Π063.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Ιακωβίδης 1969–1970, 1211 (τ.155), πιν. 11α (ως προς το μοτίβο του ώμου)· Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 1025 (τ34/22), 429, πιν. 233, 335· ΑΕΒ 1004 (τ31/28), 414, πιν. 266, 330. Επίσης, πολλά άλλα διαθέτουν ως κεντρικό μοτίβο τα κροσσωτά, ομόκεντρα ημικύκλια. Ενδεικτικά: ΑΕΒ 1034, ΑΕΒ 848, ΑΕΒ 562, ΑΕΒ 471, ΑΕΒ 1330, ΑΕΒ 1325, ΑΕΒ 1110, ΑΕΒ 1114, ΑΕΒ 966, ΑΕΒ 837, ΑΕΒ 537, ΑΕΒ 495, ΑΕΒ 492, ΑΕΒ 252, ΑΕΒ 599.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση/ύστερη.

20. **Π065.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 55).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 2, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,095 μ., διάμ.: 0,086 μ., διάμ. βάσης: 0,038 μ., διάμ. χείλους: 0,023 μ., διάμ. δίσκου: 0,038 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανωπός, με προσμείξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: με ελαφρές αποκρούσεις και ιζηματικές επικαθίσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα πεπιεσμένο, σχεδόν αμφικωνικό, λαβές κάθετες, ταινιωτές, λαιμός στομίου χροανοειδής, χείλος έξω νεύον, δίσκος με πλαστικό κομβίο. Δίσκος και στόμιο εφάπτονται.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα καστανωπό, βαφή μελανοκάστανη, ελαφρά εξίτηλη. Από τη βάση ως τη μέγιστη διάμετρο ολόβαφος. Ως τον ώμο οριζόντιες παράλληλες διαφορετικού πάχους ταινίες, διαφορετικού πάχους. Ωμος με ομάδες ενάλληλων τριγώνων. Χείλος ολόβαφο. Βάσεις λαιμών στομίων με γραπτή ταινία. Λαβές με οριζόντιες γραμμές. Δίσκος με σπείρα.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179, FM 61A.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Ιακωβίδης 1969–1970, 567 (τ.65), πιν. 21β και 43 (τ.5α), πιν. 52γ· Papadopoulos 1979, PM99,

εικ. 223 (α)· Moschos 2009β, 258, εικ. 15 και 21.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ.

21. **Π066**. Δίωτος αμφορίσκος (πιν. 56, εικ. 1).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 2, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,155μ., διάμ.: 0,159μ., διαμ. βάσης: 0,072μ., διαμ. χείλους: 0,11μ.

ΥΛΗ: πηλός πορτοκαλοκάστανος, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπής στο χείλος.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, ελαφρά πεπιεσμένο, λαιμός βραχύς, χείλος έξω νεύον. Λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα καστανωπό, βαφή καστανομέλανη, ελαφρά εξίτηλη. Από τη βάση ως τη μέγιστη διάμετρο ολόβαφο. Από τη μέγιστη διάμετρο ως το λαιμό οριζόντιες, παράλληλες, σχεδόν ισοπαχείς ταινίες. Λαιμός ολόβαφος, στόμιο εσωτερικά ολόβαφο. Λαβές με γραμμές. Ίχνη τροχού.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 59.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1999, 627, εικ. 239:612 Αθήνα, Πομπειείο· Mountjoy 1998, 203.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση/ύστερη.

22. **Π067**. Δακτυλιόσχημο αγγείο (πιν. 56, εικ. 2 και 3).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 2, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: διάμ.: 0,11 μ., διάμ. χείλους: 0,022 μ.

ΥΛΗ: πηλός πορτοκαλόχρωμος, με προσμείξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ακέραιο.

ΣΧΗΜΑ: σώμα σωληνωτό, κάθετη λαβή, λαιμός ψηλός, χείλος έξω νεύον.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα πορτοκαλόχρωμο, βαφή πορτοκαλοκάστανη, εξίτηλη. Οριζόντιες ταινίες, αμελούς εκτέλεσης. Άνω επιφάνεια με ομάδα ομόκεντρων ημικυκλίων. Λαβή με οριζόντιες γραμμές. Στόμιο με δύο ταινίες.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 196, FM 43h.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

23. **Π068**. Κύλικά (πιν. 57, εικ. 1).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 2, δρόμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: μέγ. σωζ. ύψος: 0,114 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, σχετικά καθαρός, όπτηση ομοιογενής. Ίχνη σαπωνοειδής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπής στη βάση και το σώμα.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής, πόδι ψηλό, τμήμα σώματος κωνικό.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: έντονα ίχνη τροχού. Δε σώζονται ίχνη βαφής.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 274.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ.

24. **Π069**. Κύλικά (πιν. 57, εικ. 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 2, δρόμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: μέγ. σωζ. ύψος: 0,127μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, σχετικά καθαρός, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπής στη βάση και το σώμα.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής, πόδι ψηλό, τμήμα σώματος κωνικό.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή μελανοκάστανη, εξίτηλη. Ολόβαφη έως το σημείο που σώζεται.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 274.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ.

25. **Π070.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 57, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 2, δρόμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: μέγ. σωζ. ύψος: 0,07 μ., διάμ.: 0,102 μ., διάμ. δίσκου: 0,033 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανωπός, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπής στη βάση, μεγάλο τμήμα του σώματος, τμήμα λαβής και το στόμιο. Με αποκρούσεις. Συγκολλημένος.

ΣΧΗΜΑ: σώμα σφαιρικό πεπιεσμένο, λαβές κάθετες ταινιωτές, δίσκος επίπεδος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα καστανωπό, βαφή μελανοκάστανη, αρκετά εξίτηλη. Σώμα διακοσμείται με οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Όμος με κροσσωτά ενάλληλα τρίγωνα. Λαβές με οριζόντιες γραμμές, δίσκος με ομόκεντρους κύκλους. Βάσεις λαβών και λαιμού ψευδούς στομίου με γραπτή ταινία.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179, FM 61A.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Papadopoulos 1979, PM284, εικ. 88(h)· Moschos 2009β, 260, εικ. 33· Κολώνας 2020, Α: AEB 1025 (τ34/22), 429, πιν. 233, 335· AEB 1004 (τ31/28), 414, πιν. 266, 330. Επίσης, πολλά άλλα διαθέτουν ως κεντρικό μοτίβο τα κροσσωτά, ομόκεντρα ημικύκλια. Ενδεικτικά: AEB 1034, AEB 848, AEB 562, AEB 471, AEB 1330, AEB 1325, AEB 1110, AEB 1114, AEB 966, AEB 837, AEB 537, AEB 495, AEB 492, AEB 252, AEB 599· Πετρόπουλος 2000, Π14218, 75, εικ. 35.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

26. **Π071.** Κύλικά (πιν. 58, εικ. 1).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 2, δρόμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: μέγ. σωζ. ύψος: 0,15 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανωπός, σχετικά καθαρός, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπής στη βάση και το σώμα.

ΣΧΗΜΑ: στέλεχος ψηλό και λεπτό, σώμα κωνικό.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα καστανωπό, βαφή μελανοκάστανη, σχετικά εξίτηλη. Ολόβαφη, πλην ζώνης στην περιοχή των λαβών.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 275.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1999, 463, εικ.168:83 Λακήθρα Κεφαλονιάς και 473, εικ.172:8 Σπήλαιο της παραλίας Πόλης Ιθάκης (Λοϊζου)· Porham και Milburn 1971, 336, εικ. 1, 2· Μαστροκώστας 1967, πιν. 175γ· Papadopoulos 1979, PM 790, εικ. 179(i).

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ/ΥΜ.

27. **Π072.** Κρατήρας (πιν. 58, εικ. 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 2, δρόμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: μέγ. σωζ. ύψος: 0,151 μ., μέγ. σωζ. πλάτος: 0,126 μ.

ΥΛΗ: πηλός ερυθρωπός, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: σώζεται τμήμα σώματος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα ροδοκάστανο, βαφή πορτοκαλοκάστανη, εξαιρετικά εξίτηλη. Σώζεται διακόσμηση πλατιάς κυματοειδούς γραμμής, πλαισιωμένης από δύο πλατιές ταινίες.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FM 53.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ: προφανώς το όστρακο ανήκει σε κρατήρα.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1998, 198, 208.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ.

28. **Π073**. Κρατήρας (πιν. 58, εικ. 3).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 2, δρόμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: διάμ. χείλους: 0,36 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανός, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: σώζεται τμήμα σώματος και χείλους. Εν μέρει συγκολλημένος.

ΣΧΗΜΑ: σώμα καμπύλο, χείλος έξω νεύον πεπλατυσμένο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανο. Βαφή καστανομέλανη, ελαφρά εξίτηλη. Χείλος, κάτω μέρος και εσωτερικά ολόβαφο. Στην περιοχή των λαβών τρίγλυφα με κάθετες κυματοειδείς και ομόκεντρα ημικύκλια. Κάτω από τη θέση της λαβής ομάδα ομόκεντρων ημικυκλίων. Λαβή με γραπτή ταινία στη βάση της.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 282, FM 75 (πρβλ. FM75:22) και 43h.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1998, 179 και 181, εικ. 224.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση/ύστερη.

29. **M02**. Περώνη (πιν. 58, εικ. 4 και 5).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 2, δρόμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: μήκος: 0,314 μ., μέγ. διάμ.: 0,008 μ.

ΥΛΗ: χαλκός.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: πρακτικά ακέραιη, σε δύο μέρη, ελλιπής στην αιχμή.

ΣΧΗΜΑ: το στέλεχος ελαφρώς κυρτό. Η άκρη της κεφαλής αποτελείται από μικρό δίσκο. Ακολουθούν ζεύγη ανάγλυφων δακτυλίων εναλλάξ με δύο ωοειδή σφαιρίδια.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Souyoudzoglou-Haywood 1999, 81, A949, πιν. 20.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΜ.

II.3.1. ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 3

Περί τα 4 μ. ανατολικά του θαλαμωτού τάφου 2 εντοπίστηκε δρόμος άλλου θαλαμωτού τάφου. Ωστόσο, όπως διαπιστώθηκε κατά την ανασκαφική έρευνα, ο «δρόμος» αυτός αποτέλεσε το πιο ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό στοιχείο του μικρού νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας (πιν. 59, εικ. 1). Η επιφάνεια βάδισης του «δρόμου» ήταν στρωμένη με πλακοειδείς λίθους, οι οποίοι από τη μια διαμόρφωναν το δάπεδο, από την άλλη αποτελούσαν τις καλυπτήριες πλάκες τριών λάκκων (πιν. 59, εικ. 2). Στους συγκεκριμένους λάκκους δεν εντοπίστηκε κανένα εύρημα, είτε οστεολογικό υλικό, είτε κάποιο τέχνηργο, με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατή η ασφαλής ερμηνεία της χρήσης τους.³⁷

Ο «δρόμος» (πιν. 60) οδηγούσε σε «τυφλό» σημείο, αλλά στο δεξί του πέρασ αποκαλύφθηκε οπή, διαμέτρου $\pm 1,2$ μ., σε πλευρικό τοίχωμα ταφικού θαλάμου. Ένα άλλο χαρακτηριστικό αυτής της κατασκευής είναι ότι δεν είχε «έξοδο», με αποτέλεσμα να μην μπορεί να χαρακτηριστεί δρόμος τάφου. Όπως γίνεται κατανοητό, έγινε προσπάθεια λάξευσης δρόμου για την κατασκευή νέου ταφικού μνημείου, η οποία απέτυχε καθώς, πιθανόν λόγω κακού υπολογισμού, ο δρόμος «συνάντησε» τη βόρεια πλευρά του ταφικού θαλάμου του θαλαμωτού τάφου 3, στην οποία δημιουργήθηκε μια σχεδόν κυκλική οπή, διαμέτρου περίπου 1,2 μ., όπως ήδη αναφέρθηκε.

Ο χρόνος λάξευσης του «δρόμου» παραμένει άγνωστος, αφού σε όλη τη διάρκεια της έρευνάς του δεν προέκυψε κανένα στοιχείο χρονολόγησης.³⁸ Λόγω του παραπάνω ατυχήματος η έρευνα του θαλαμωτού τάφου 3 ξεκίνησε από το θάλαμο και συνεχίστηκε στο δρόμο του τάφου.

Ο «δρόμος» (πιν. 62, εικ. 1) του τάφου έχει μήκος 4,09 μ., μέγιστο πλάτος 0,99 μ. και μέγιστο ύψος (από την επιφάνεια των καλυπτηρίων πλακών ως την επιφάνεια του εδάφους) 1,98 μ. Οι τρεις λάκκοι από νότο προς βορρά έχουν τις εξής διαστάσεις: α) μήκος 1,79 μ., πλάτος 0,61 μ. και μέγιστο βάθος 0,46 μ., β) μήκος 0,97 μ., πλάτος 0,51 μ. και μέγιστο βάθος 0,35 μ. και γ) μήκος 0,92 μ., πλάτος 0,56 μ. και μέγιστο βάθος 0,3 μ.³⁹

Ο δρόμος του θαλαμωτού τάφου 3 (πιν. 61) είχε μήκος 3,89 μ. και πλάτος 1,02 μ. Η επιφάνεια του δρόμου εμφανίζει ήπια κατωφέρεια, ενώ περί τα 0,18 μ. προ της εισόδου στο θάλαμο αποκαλύφθηκε λάκκος. Ο λάκκος (πιν. 62, εικ. 2) βρέθηκε ακάλυπτος, με διαστάσεις 1,64 μ. μήκος, 0,46 μ. πλάτος και μέγιστο βάθος 0,25 μ., με μοναδικά ευρήματα λίγα όστρακα κρατήρα, τα οποία, ωστόσο, δεν εντοπίστηκαν εντός του λάκκου, αλλά στην επίχωση κοντά στη θύρα.

Στην ίδια απόσταση από την είσοδο του τάφου, στη δεξιά πλευρά του δρόμου, ερευνήθηκε κόγχη διαστάσεων μήκους 1,12 μ., πλάτους 0,43 μ. και με μέγιστο ύψος 0,61 μ., στην οποία βρέθηκε μια προχοΐσκη (Π122), ένα μηριαίο οστό, μια κλείδα και μια κερκίδα. Προ της θύρας, τα πλευρικά τοιχώματα του δρόμου αποκτούν εσωτερική κλίση, με αποτέλεσμα η άνω επιφάνειά τους να μετράται στα 0,89 μ.

Η πρόσοψη της εισόδου, αμελούς κατασκευής, διαμορφώνει τραπεζιόσχημο υπέρθυρο, λόγω της κλίσης των τοιχωμάτων του δρόμου. Η είσοδος του θαλάμου φράσσεται με ξερολιθιά, μέγιστου πάχους 0,44 μ., αποτελούμενη, κατά βάση, από πλακοειδείς, αργούς λίθους (πιν. 65, εικ. 2). Το στόμιο, μήκους 0,4 μ. και πλάτους 0,66 μ., διαθέτει θολωτή οροφή και μέγιστο ύψος 1,05 μ. Εκατέρωθεν της εισόδου διαμορφώνονται

37 Προφανώς, λόγω της κατασκευής των λάκκων σε νεκροταφεία, αλλά και σε άμεση εγγύτητα με θαλαμωτό τάφο, η πιθανότερη λογική ερμηνεία είναι ότι πρόκειται για χώρους ταφής. Ωστόσο, η ανυπαρξία ευρημάτων καθιστά επισφαλή την επιλογή υπόθεσης, εάν πρόκειται για κενотаφίο ή για λάκκους, που προορίζονταν για ταφές, αλλά δε χρησιμοποιήθηκαν.

38 Λογική θεωρείται η υπόθεση ότι, όταν έγινε η προσπάθεια λάξευσης του «δρόμου», δεν ήταν ορατός ο παράπλευρος θαλαμωτός. Ωστόσο, θεωρώντας ότι ο δρόμος αυτός ανήκε σε μυκηναϊκό θαλαμωτό τάφο, είναι μάλλον απίθανο, σε τόσο κοντινό χρονικά διάστημα, να μην ήταν γνωστή τουλάχιστον η ύπαρξη του θαλαμωτού τάφου 3. Επομένως, προφανώς πρόκειται για λάθος υπολογισμό κατά την κατασκευή του δρόμου.

39 Από τις διαστάσεις των λάκκων γίνεται κατανοητό ότι, πιθανότατα, μόνον ο πρώτος λάκκος θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για πρωτογενή ταφή, καθώς οι άλλοι δύο ήταν μικρότερων διαστάσεων, παρόμοιοι με τους λάκκους των θαλαμωτών τάφων, που χρησιμοποιήθηκαν για ανακομιδές.

δύο άνισες, πολύ στενές παραστάδες, με πλάτος 0,08 μ. η αριστερή και 0,21 μ. η δεξιά. Η πρόσβαση από το δρόμο προς το θάλαμο, αλλά και από το στόμιο προς το θάλαμο εξασφαλίζεται με σκαλοπάτι περίπου 0,21 μ.

Ο θάλαμος, σχεδόν τετράγωνης κάτοψης, έχει διαστάσεις από ανατολικά προς δυτικά 2,85 μ. και από βορρά προς νότο 2,77 μ., ενώ το μέγιστο ύψος της θολωτής οροφής είναι 2,3 μ. Βόρεια της εισόδου και σε απόσταση περίπου 0,4 μ. από αυτή ερευνήθηκε λάκκος διαστάσεων 1,38 μ. επί 0,47 μ. και με μέγιστο βάθος 0,2 μ.

Όπως αναφέρθηκε, τα μόνα εκτός θαλάμου κινητά κεραμικά ευρήματα, πλην της Π122 προχοϊσκής από την κόγχη, ήταν τα όστρακα κρατήρα Π119 από την περιοχή του λάκκου του δρόμου. Εντός του θαλάμου (πιν. 66) εντοπίστηκαν τέσσερις περιοχές ανακομιδών – μια εξ αυτών εντός του λάκκου – μια πρωτογενής, επιδαπέδια ταφή και τρία, σχετικά απομονωμένα από τα υπόλοιπα, αγγεία.

Στα βόρεια της εισόδου (πιν. 63, εικ. 1 και πιν. 66) και περί τα 0,8 μ. από αυτή ξεκινά η περιοχή της πρώτης ανακομιδής, η οποία περιείχε αρκετά μακρά οστά, τουλάχιστον δύο ατόμων, δώδεκα αγγεία και μία περόνη. Ειδικότερα, στη συγκεκριμένη ανακομιδή βρέθηκαν οι Π077, Π078 και Π116 ψευδόστομοι αμφορείς, τα Π075 και Π076 αλάβαστρα, οι Π080 και Π083 αμφορείς, οι Π081 και Π088 σκυφοειδείς κρατήρες, οι Π079 και Π117 λήκυθοι, το Π082 πώμα από βάση κύλικας και η Μ03 χάλκινη περόνη.

Περί τα 0,53 μ. εμπρός από την είσοδο στο θάλαμο (πιν. 63, εικ. 2 και πιν. 66) και προς τα νότια–νοτιοανατολικά εντοπίζεται η δεύτερη ανακομιδή, με ελάχιστο αριθμό τριών νεκρών, από την οποία προήλθαν αρκετά μακρά οστά και τμήματα κρανίου, ενώ συνολικά αποκαλύφθηκαν δεκατρία αγγεία. Από την ανακομιδή ήλθαν στο φως οι Π090, Π112, Π113 και Π115 ψευδόστομοι αμφορείς, η Π084 λήκυθος, οι Π087, Π089 και Π091 αμφορείς, το Π092 πολλαπλό αγγείο, οι Π093 και Π094 κύλικες, ο Π085 σκυφοειδής κρατήρας, η Π086 πρόχους, το πήλινο αμφικωνικό σφονδύλι Δ08 και το λίθινο, κωνικό σφονδύλι Δ09.

Στο βορειοανατολικό τμήμα του θαλάμου (πιν. 64, εικ. 1 και πιν. 66) ερευνήθηκε η τρίτη ανακομιδή, από την οποία συνελέγησαν επτά αγγεία και ένα χάλκινο δακτυλίδι. Από τη θέση των οστών διαμορφώνεται η εικόνα ότι τα οστά απλά μετατοπίστηκαν, ώστε να δημιουργηθεί χώρος για να εναποτεθεί η μόνη πρωτογενής ταφή του θαλάμου,⁴⁰ η οποία βρίσκεται ανάμεσα στη δεύτερη και τρίτη ανακομιδή. Από το οστεολογικό υλικό συνάγεται ότι και σε αυτή την ανακομιδή ο ελάχιστος αριθμός ατόμων ήταν δύο. Ως προς τα κτερίσματα της ανακομιδής, βρέθηκαν οι Π101, Π102, Π105 και Π114 ψευδόστομοι αμφορείς, οι Π100, Π104 και Π106 αμφορείς, το Μ04 χάλκινο δακτυλίδι και το Δ10 κωνικό σφονδύλι.

Βόρεια–βορειοδυτικά της τρίτης ανακομιδής και σε εγγύτητα με την πρώτη ανακομιδή ήλθαν στο φως οι Π109, Π074 και Π111 ψευδόστομοι αμφορείς, ο Π108 δίωτος αμφορίσκος, ο Π107 αμφορέας και η Π110 λήκυθος. Καθώς τα συγκεκριμένα αγγεία δε σχετίζονται άμεσα με οστεολογικό υλικό, θεωρείται πιθανό να συνανήκουν με την τρίτη ανακομιδή, λόγω εγγύτητας.

Ανάμεσα στη δεύτερη και τρίτη ανακομιδή αποκαλύφθηκε η μοναδική πρωτογενής ταφή του θαλαμωτού τάφου 3 (πιν. 64, εικ. 2). Ο νεκρός ήταν τοποθετημένος σε ύπτια στάση, και ως κτερίσματα είχαν τοποθετηθεί οι Π098 και Π099 ψευδόστομοι αμφορείς στην περιοχή του κρανίου και το Π103 προχυτικό κύπελλο στην περιοχή της λεκάνης.

Στη νοτιοανατολική γωνία του θαλάμου βρέθηκαν οι Π095 και Π096 ψευδόστομοι αμφορείς και ο Π097 κάλαθος, οι οποίοι σε κάποιο, άγνωστο, χρονικό σημείο τοποθετήθηκαν επιμελώς. Δεν είναι δυνατό να διατυπωθεί ασφαλής άποψη σχετικά με το λόγο διαχωρισμού των τριών αγγείων από τα υπόλοιπα, παρά μόνο να σημειωθεί ότι βρίσκονται σε άμεση εγγύτητα, περί τα 0,3 μ., από τη δεύτερη ανακομιδή.⁴¹

Αφού αφαιρέθηκε η πρώτη ανακομιδή, εντοπίστηκε ο λάκκος του θαλάμου (πιν. 65, εικ. 1) ο οποίος περιείχε

40 Παρατηρώντας την κατάσταση στην οποία βρέθηκαν τα οστά της ανακομιδής, φαίνεται ότι σε προϋπάρχουσα ανακομιδή προστέθηκε σκελετός, του οποίου τα μακρά οστά διατηρούν μια σχετική ευθεία διάταξη, για να εναποτεθεί σε καθαρό έδαφος ο *in situ* νεκρός, με τα κτερίσματά του.

41 Εξάλλου, πρέπει να υπογραμμισθεί η πρωιμότητα του Π096 ψευδόστομου αμφορίσκου σε σχέση με τα υπόλοιπα αγγεία. Το συγκεκριμένο αγγείο ανήκει στον ίδιο χρονικό ορίζοντα με τα αγγεία του λάκκου (βλ. παρακάτω).

ανακομιδές δύο νεκρών. Τα οστά βρέθηκαν στο μέσο του λάκκου και προς τη νότια πλευρά του, με δύο κρανία και αρκετά μακρά οστά να δίνουν τον ελάχιστο αριθμό ατόμων. Ως κτερίσματα σε αυτές τις ανακομιδές είχαν τοποθετηθεί το Π120 τρίτο αλάβαστρο, ο Π121 ψευδόστομος αμφορίσκος και το Π118 προχυτικό κύπελλο.

Η εικόνα του θαλαμωτού τάφου 3 διαμορφώνεται όπως ενός τυπικού θαλαμωτού, μυκηναϊκού τάφου, με την τελευταία χρονικά ταφή να παραμένει *in situ* και όλες τις προηγούμενες να έχουν παραμεριστεί σε σωρούς οστών σε διάφορα μέρη του θαλάμου, αλλά και εντός λάκκου, μαζί με τα κτερίσματά τους. Το γεγονός που διαφοροποιεί το συγκεκριμένο τάφο είναι η ύπαρξη του «δρόμου».⁴² Η ανυπαρξία ευρημάτων εντός των λάκκων του αφήνει ανοικτό το πεδίο για τη διατύπωση υποθέσεων, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, οι οποίες, φυσικά, δεν είναι δυνατό να επιβεβαιωθούν.

II.3.2. ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 3 – ΕΥΡΗΜΑΤΑ

1. **Π074.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 67, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,119 μ., διάμ.: 0,12 μ., διάμ. βάσης: 0,056 μ., διάμ. χείλους: 0,026 μ., διάμ. δίσκου: 0,032 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, σχετικά καθαρός, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος από αρκετά όστρακα. Ελλιπής στο σώμα, συμπληρωμένος.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιοσχημη, σώμα σφαιρικό, ελαφρώς πεπιεσμένο, λαβές κάθετες ταινιωτές, λαιμός στομίου χοανοειδής, χείλος έξω νεύον, δίσκος με πλαστικό κομβίο. Δίσκος και στόμιο εφάπτονται.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανου, βαφή καστανή, εξαιρετικά εξίτηλη. Από τη βάση ως τον ώμο οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Ώμος με δύο δικτυωτά τρίγωνα και δύο ομάδες με ομόκεντρα ημικύκλια. Χείλος ολόβαφο. Βάσεις λαιμών στομίων με γραπτή ταινία. Λαβές με οριζόντια γραμμές. Δίσκος με ομόκεντρους κύκλους.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179, FM 61A:5 και 43h.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Ιακωβίδης 1969–1970, 215 (τ.13), πιν. 84γ (ως προς το συνδυασμό των διακοσμητικών θεμάτων): Βικάτου 2009β, Π4578, 269–270, σχ. 78β, πιν. 169στ, 170α.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

2. **Π075.** Κυλινδρικό αλάβαστρο (πιν. 67, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,12 μ., μέγ. διάμ.: 0,13 μ., διαμ. χείλους: 0,084 μ., διάμ. βάσης: 0,071 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, σχετικά καθαρός.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ακεραίο, χείλος συγκολλημένο.

ΣΧΗΜΑ: βάση επίπεδη, μη διακριτή, τοιχώματα ευθέα, λαιμός βραχύς, χείλος έντονα έξω νεύον, δύο λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανου. Βαφή καστανή, ελαφρά εξίτηλη. Από τη βάση ως τον ώμο οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Ώμος με επτά ομάδες κροσσωτών εναλλήλων τριγώνων και ενδιάμεσα οκτώ ομάδες ομόκεντρων ημικυκλίων, με αντίθετη, προς τα κάτω, φορά. Λαιμός και χείλος με οριζόντιες, ισοπαχείς ταινίες. Λαβές διαγραμμισμένες, με περιγεγραμμένη βάση.

42 Γίνεται κατανοητό ότι ο «δρόμος» προφανώς δεν αποτελεί αρχιτεκτονικό συστατικό του θαλαμωτού τάφου 3, αλλά εξετάζεται εδώ, λόγω της σύμπτωσης του με το θάλαμο του τάφου.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 96, FM 61A:1 και 43h.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Papadopoulos 1979, PM 178, εικ. 239b.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

3. Π076. Αλάβαστρο (πιν. 68, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: μέγ. σωζ. ύψος: 0,151 μ., διάμ. χείλους: 0,103 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με ελαφρές προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: σώζονται τέσσερα όστρακα σώματος και στομίου.

ΣΧΗΜΑ: σώμα καμπύλο, λαιμός βραχύς, χείλος έντονα έξω νεύον, ελαφρώς πεπλατυσμένο, τρεις λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα καστανό, βαφή καστανομέλανη, σχετικά εξίτηλη. Άνω μέρος κοιλιάς με οριζόντιες παράλληλες ταινίες διαφορετικού πάχους. Ώμος με πλοχμό. Λαιμός, λαβές και στόμιο ολόβαφα.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 85, FM 48:22.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΒ.

4. Π077. Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 68, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,097 μ., διάμ.: 0,097 μ., διάμ. βάσης: 0,046 μ., διάμ. χείλους: 0,024 μ., διάμ. δίσκου: 0,031 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με ελαφρές προσμείξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: με ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα πεπιεσμένο, σχεδόν αμφικωνικό, λαβές κάθετες ταινιωτές, λαιμός στομίου χροανοειδής, χείλος έξω νεύον, δίσκος με πλαστικό κομβίο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανος, βαφή πορτοκαλοκάστανη, σχετικά εξίτηλη. Από τη βάση ως τον ώμο οριζόντιες, παράλληλες, σχεδόν ισοπαχείς ταινίες. Στον ώμο τέσσερις ομάδες κροσσωτών εναλλήλων τριγώνων και ομόκεντρων ημικυκλίων. Βάσεις λαιμών στομίων με γραπτή ταινία. Χείλος ολόβαφο. Λαβές με οριζόντιες γραμμές. Δίσκος με ομόκεντρους κύκλους.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179, FM 43p και 61A:1.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Ιακωβίδης 1969–1970, 1211 (τ. 155), πιν.11α· Papadopoulos 1979, PM 284, εικ. 216(b) και PM 279, εικ. 216(a)· Βικάτου 2009β, Π4404, 202, σχ. 58στ, πιν. 125γ–δ και Π4403, 201, σχ. 58, πιν. 125α–β· Moschos 2009β, 260, εικ. 33· Κολώνας 2020, Α: AEB 1025 (τ34/22), 429, πιν. 233, 335· AEB 1004 (τ31/28), 414, πιν. 266, 330. Επίσης, πολλά άλλα διαθέτουν ως κεντρικό μοτίβο τα κροσσωτά ομόκεντρα ημικύκλια. Ενδεικτικά: AEB 1034, AEB 848, AEB 562, AEB 471, AEB 1330, AEB 1325, AEB 1110, AEB 1114, AEB 966, AEB 837, AEB 537, AEB 495, AEB 492, AEB 252, AEB 599· Πετρόπουλος 2000, Π14218, 75, εικ. 35.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ.

5. Π078. Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 69, εικ. 1).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,083 μ., διάμ.: 0,078 μ., διάμ. βάσης: 0,045 μ., διάμ. χείλους: 0,022 μ., διάμ. δίσκου: 0,03 μ.

ΥΛΗ: πηλός πορτοκαλόχρωμος, με προσμείξεις, εύθρυπτος.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: αποκρούσεις και ρωγμές.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα ελαφρώς καμπύλο αμφικωνικό, λαιμός στομίου χροανοειδής, χείλος

απλό, λαβές κάθετες ταινιωτές, δίσκος με πλαστικό έξαρμα. Δίσκος και στόμιο εφάπτονται.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: ίχνη καστανής εξαιρετικά εξίτηλης βαφής. Ολόβαφος.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ: χαμηλή ποιότητα κατασκευής.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Papadopoulos και Smithson 2017, T1-1, 47, εικ. 2.7· Mountjoy 1998, 203.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΜ.

6. **Π079.** Ληκύθιο (πιν. 69, εικ. 2 και 3).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,081 μ., διάμ.: 0,072 μ., διάμ. βάσης: 0,035 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, ελαφρές προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένο, με ελαφρές αποκρούσεις, λείπει μέρος της λαβής.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό ελαφρά πεπιεσμένο, λαιμός βραχύς, χείλος έντονα έξω νεύον, λαβή κάθετη ταινιωτή, εκκινεί από τον ώμο και απολήγει στο χείλος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα πορτοκαλόχρωμο, βαφή πορτοκαλοκάστανη, ελαφρά εξίτηλη. Έως τον ώμο ολόβαφο. Ακολουθούν δύο οριζόντιες παράλληλες ταινίες. Ώμος με πέντε ομάδες ομόκεντρων ημικυκλίων. Η λαβή με οριζόντιες γραμμές. Χείλος εσωτερικά ολόβαφο.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 123, FM 43h.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Ιακωβίδης 1969–1970, 922, τ.130, πιν. 134α· Mountjoy 1999, 432, εικ. 153:110 Αχαΐα· Papadopoulos 1979, PM 424, εικ. 149d· Moschos 2009β, 258, εικ.264· Ruppenstein 2007, Gr. 143/1, 27, Beil. 13· Blegen κ.ά. 1973, CM 1660, 240, εικ. 298:11· Coulson 1986, 102, εικ. 8, πιν. 11e.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΜ.

7. **Π080.** Τετράωτος αμφορέας (πιν. 70, εικ. 1).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,422 μ., διάμ.: 0,375 μ., διαμ. χείλους: 0,165 μ.

ΥΛΗ: πηλός υπόλευκος, με προσμείξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: με ελαφρές αποκρούσεις και ρωγμές.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, ελαφρώς πεπιεσμένο, λαιμός ψηλός, χείλος έντονα έξω νεύον, πεπλατυσμένο. Δύο οριζόντιες λαβές κυκλικής διατομής στη μέγιστη διάμετρο και δύο κάθετες ταινιωτές στον ώμο. Εκατέρωθεν των κάθετων λαβών από δύο πλαστικά κομβία.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: άβαφος. Ακόσμητος.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 58.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Π213, Π216, Π217

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ.

8. **Π081.** Δίωτος σκυφοειδής κρατήρας (πιν. 70, εικ. 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,181 μ., διάμ.: 0,221 μ., διαμ. χείλους: 0,206 μ., διάμ. βάσης: 0,088 μ.

ΥΛΗ: πηλός ροδόχρωμος, με προσμείξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος, με αρκετές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα ελαφρώς πεπιεσμένο με ελαφρά γωνίωση, χείλος έξω νεύον, δύο λαβές κάθετες ταινιωτές, εκκινούσες από τη μέγιστη διάμετρο και απολήγουσες στο χείλος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή μελανοκάστανη, αρκετά εξίτηλη. Ολόβαφος, πλην του εσωτερικού των λαβών.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 282 (με κάθετες λαβές).

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1999, 475, εικ. 173:16 Σπήλαιο παραλίας Πόλης Ιθάκης (Λοΐζου)· Paradooulos 1979, PM 1353, εικ. 267 (c)· Γκαδόλου Α. 2007, 19, εικ.12 (το αγγείο χαρακτηρίζεται κάρθαρος, είναι όμοιο σχήμα, περί τα 10εκ. κοντότερο και χρονολογείται στην ΠΓ περίοδο)· Eder 2001α, 39, πιν.7b, 12b:c· Aktyri 2014, 147, αρ. 44.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΜ/ΠρΓ.

9. **Π082.** Βάση αγγείου (πιν. 71, εικ. 1).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: διάμ.: 0,1 μ.

ΥΛΗ: πηλός ροδόχρωμος, με προσμείξεις, όπτηση ανομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπές, με αποοκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση αγγείου.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: εσωτερικά, ο πυθμένας φέρει ίχνη καστανομέλανης βαφής.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ: πιθανόν προέρχεται από ανοικτό αγγείο. Λειτουργήσε ως πώμα.

10. **Π083.** Δίωτος αμφορέας (πιν. 71, εικ. 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,191 μ., διάμ.: 0,14 μ., διαμ. χείλους: 0,096 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με προσμείξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος, με ελαφρές αποοκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: χειροποίητος. Βάση επίπεδη, σώμα καμπύλο, λαιμός σχετικά ψηλός, χείλος έξω νεύον. Δύο οριζόντιες λαβές κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: Επίχρυσμα υπόλευκο. Ακόσμητος.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 59.

11. **Π084.** Λήκυθος (πιν. 71, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,167 μ., διάμ.: 0,16 μ., διάμ. χείλους: 0,055 μ., διάμ. βάσης: 0,066 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με προσμείξεις, όπτηση ανομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένη, με αποοκρούσεις, ελλιπής στην κοιλιά.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα ελαφρώς πεπιεσμένο, λαιμός σχετικά ψηλός, χείλος έξω νεύον, λαβή ωοειδούς διατομής κάθετη, εκκινούσα από τον ώμο και απολήγουσα στο χείλος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υπόλευκο, βαφή πορτοκαλοκάστανη, εξαιρετικά εξίτηλη. Από τη βάση ως πάνω από τη μέγιστη διάμετρο ολόβαφο. Ακολουθεί οριζόντια τεθλασμένη, πλαισιωμένη από σειρές οριζόντιων, παράλληλων ταινιών διαφορετικού πάχους. Όμος με δικτυωτά τρίγωνα και αμείβοντες ως παραπληρωματικό μοτίβο. Λαβή με οριζόντιες γραμμές, στόμιο και χείλος ολόβαφα. Εσωτερικά του χείλους γραπτή ταινία.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 122, FM 61A:5 και 58:28.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Ιακωβίδης 1969–1970, 804, περισυλλογή, πιν. 138α· Mountjoy 1999, 192, εικ.59:458 Μυκήνες,

N. Οικία και 629, εικ. 241:625 Σαλαμίνα· Eder 2009α, 138, Εικ. 6:7.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ.

12. **Π085.** Σκυφοειδής κρατήρας (πιν. 72).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,283 μ., διάμ.: 0,37 μ., διαμ. χείλους: 0,372 μ., διάμ. βάσης: 0,175 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με προσμείξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος, με αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα με σχεδόν ευθεία τοιχώματα, μέχρι το μέσον του ύψους, χείλος έξω νεύον πεπλατυσμένο. Δύο λαβές οριζόντιες διπλές, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή καστανομέλανη, αρκετά εξίτηλη. Από τη βάση ως τη μέγιστη διάμετρο ολόβαφο, με εξηρημένες δύο οριζόντιες ταινίες. Στην περιοχή των λαβών τρίγλυφα με κάθετες κυματοειδείς ταινίες, τρία σε κάθε πλευρά. Χείλος εσωτερικά και εξωτερικά ολόβαφο. Οι διπλές λαβές ολόβαφες φέρουν οριζόντιο πλαστικό πεπλατυσμένο έξαρμα, ενώ η μία φέρει και δύο πλαστικά κομβία, ομοιάζοντα με παράσταση ταυροκεφαλής. Κάτω από το χείλος δύο πλαστικές ταινίες, η μία πλήρης από πλάγιες εγχαραξεις και εμπίστες στιγμές.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 281, FM 75:22.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1998, 161.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση.

13. **Π086.** Πρόχους (πιν. 73, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,275 μ., μέγ. διάμ.: 0,216 μ., διαμ. χείλους: 0,117 μ., διαμ. βάσης: 0,11 μ.

ΥΛΗ: πηλός ροδοκάστανος, με προσμείξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: με ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής, σώμα σφαιρικό, λαιμός ψηλός, χείλος έξω νεύον, λαβή κάθετη ταινιωτή, εκκινούσα από τον ώμο και απολήγουσα στο χείλος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υπόλευκο, βαφή πορτοκαλοκάστανη, ελαφρά εξίτηλη. Ολόβαφη, πλην ταινιών στο κάτω μέρος της κοιλίας, τη μέγιστη διάμετρο και ζώνη στον ώμο, η οποία διακοσμείται με οριζόντια κυματοειδή. Χείλος, εξωτερικά και εσωτερικά, ολόβαφο.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 110, FM 53:18.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Π088· Sipsie-Eschbach 1991, 72/3376b, 183, πιν. 59 και 60/1494, 183, πιν. 55:1· Αραπογιάννη 1997, 248, πιν. 100β· Eder 2001α, Π2374, 24–25, πιν.3α:3, 11c:β· Kraiker και Kuebler 1939, 71, πιν. 23· Mountjoy 1998, 203· Deger-Jalkotzy 1990, 80 και 95, εικ. 2:2.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΠρΓ.

14. **Π087.** Δίωτος αμφορέας (πιν. 73, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,129 μ., διάμ.: 0,135 μ., διαμ. χείλους: 0,094 μ., διαμ. βάσης: 0,058 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με προσμείξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος, με ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα ελαφρώς πεπιεσμένο, χείλος έξω νεύον, λαβές οριζόντιες κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή καστανή, ελαφρά εξίτηλη. Ολόβαφος εξωτερικά, εσωτερικά βαμμένο χείλος.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 59.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Papadopoulos 1979, PM 248, εικ. 157(ε)· Νικολέντζος 2011, Π219, 167, πιν. 77 και Π211, 177, πιν. 77· Mountjoy 1999, 605, εικ. 225:514 Περαιτή Αττικής και 605, εικ. 225:515 Αθήνα Πομπειό.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΜ.

15. **Π088.** Σκυφοειδής κρατήρας (πιν. 74, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,178 μ., διάμ.: 0,214 μ., διάμ. βάσης: 0,087 μ., διάμ. χείλους: 0,22 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανωπός, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος, με αρκετές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση έντονα δακτυλιόσχημη, διαμορφώνεται «πόδι», σώμα σφαιρικό, χείλος ελαφρώς έξω νεύον, δύο λαβές οριζόντιες κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανο, βαφή καστανή, σχετικά εξίτηλη. Ολόβαφος, πλην ζώνης στο ύψος των λαβών, η οποία διακοσμείται με κυματοειδή, και οριζόντιας λεπτής ταινίας στο κάτω μέρος της κοιλίας. Πόδι άβαφο.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 286, FM 53:18.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Kraiker και Kuebler, Τάφος 1, Inv. 513, πιν. 23, S. 71–72 και Τάφος hs 76, Inv. 3702, πιν. 43· Mountjoy 1999, 196, εικ. 61: 469 Καζάρμα Αργολίδας και 477, εικ. 174: 25 Σπήλαιο παραλίας Πόλης Ιθάκης (Λοΐζου) και 643, εικ. 244: 652 Αθήνα, Πομπειό και 363, εικ. 126: 148 Νιχώρια: Νικητοπούλου και 634, Εικ. 244: 652 Αθήνα, Πομπειό· Lis 2009β, 215, εικ. 13:1, 4 και 206, εικ. 3: 418· Χωρέμης 1973, 723 και 724, 48, πιν. 18στ, 19ε.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΜ/ΠρΓ.

16. **Π089.** Δίωτος αμφορέας (πιν. 74, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,329 μ., διάμ.: 0,29 μ., διαμ. χείλους: 0,151 μ., διάμ. βάσης: 0,143 μ.

ΥΛΗ: πηλός ροδοκάστανος, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος και ελλιπής στο στόμιο.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής, σώμα σφαιρικό, λαιμός ψηλός, χείλος έξω νεύον πεπλατυσμένο. Λαβές οριζόντιες κυκλικής διατομής. Στην περιοχή του ώμου δύο αντιδιαμετρικά πλαστικά κομβία.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανο, βαφή πορτοκαλοκάστανη, εξίτηλη. Ολόβαφο ως τον ώμο. Στην περιοχή του ώμου φέρει σειρά οριζόντιων, παράλληλων, ισοπαχών ταινιών και ζώνη από ομάδες ομόκεντρων ημικυκλίων, αμελώς γραμμένων. Χείλος εξωτερικά και εσωτερικά και λαιμός ολόβαφα. Περιγεγραμμένα πλαστικά κομβία, φέρουν στιγμή.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 58, FM 43h.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Βικάτου 2009β, Π4596, 291, σχ. 85γ, πιν. 186ε (ως προς το διακοσμητικό μοτίβο)· Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 1340 (τ43/2), 482, πιν. 250, 392· Mountjoy 1999, 432, Εικ. 152:104 Άνω Συχαϊνά Αχαΐας· Papadopoulos 1979, PM 13, εικ. 63a και PM 11, 69, εικ. 64b.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

17. **Π090.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 75, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,09 μ., διάμ.: 0,091 μ., διάμ. βάσης: 0,042 μ., διάμ. χείλους: 0,023 μ., διάμ. δίσκου: 0,029 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με προσμείξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: με ελάχιστες αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλίσχημη, σώμα πεπιεσμένο, σχεδόν αμφικωνικό, λαβές κάθετες ταινιωτές, λαιμός στομίου χοανοειδής, χείλος έξω νεύον, δίσκος με χαμηλό πλαστικό κομβίο. Δίσκος και στόμιο εφάπτονται.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα πορτοκαλόχρωμο, βαφή πορτοκαλοκάστανη, ελαφρά εξίτηλη. Από τη βάση ως τη μέγιστη διάμετρο ολόβαφος. Πάνω από τη μέγιστη διάμετρο δύο στικτές ταινίες, εν είδει φυλλοφόρου, ανάμεσα σε οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Όμος με τέσσερις ομάδες κροσσωτών ομόκεντρων ημικυκλίων. Βάσεις λαιμών στομίων με γραπτή ταινία. Χείλος ολόβαφο. Λαβές με οριζόντιες γραμμές. Δίσκος με ομόκεντρους κύκλους.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179, FM 43p.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Ιακωβίδης 1969–1970, 1211 (τ.155), πιν. 11α (το Π090 υστερότερο λόγω του ολόβαφου μισού σώματος)· Papadopoulos 1979, PM 284, εικ. 216(b) και PM 279, εικ. 216(a)· Paschalidis και McGeorge 2009, εικ.12α· Κολώνας 2020, Α: AEB 1025 (τ34/22), 429, πιν. 233, 335· AEB 1004 (τ31/28), 414, πιν. 266, 330· AEB 395 (τ9/11), 145, πιν. 100, 294. Επίσης, πολλά άλλα διαθέτουν ως κεντρικό μοτίβο τα κροσσωτά ομόκεντρα ημικύκλια. Ενδεικτικά: AEB 1034, AEB 848, AEB 562, AEB 471, AEB 1330, AEB 1325, AEB 1110, AEB 1114, AEB 966, AEB 837, AEB 537, AEB 495, AEB 492, AEB 252, AEB 599.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

18. **Π091.** Δίωτος αμφορέας (πιν. 75, εικ. 3).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,318 μ., διάμ.: 0,264 μ., διάμ. βάσης: 0,088 μ., διάμ. χείλους: 0,103 μ.

ΥΛΗ: πηλός ροδόχρωμος, με πολλές προσμείξεις, εύθρυπτος.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος στο χείλος. Με αποκρούσεις και ρωγμές.

ΣΧΗΜΑ: χειροποίητος. Βάση δισκοειδής, σώμα σφαιρικό, λαιμός ψηλός, χείλος έξω νεύον, λαβές οριζόντιες κυκλικής διατομής. Τον ώμο δύο αντιδιαμετρικά τοποθετημένα, πλαστικά κομβία.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: Άβαφος. Ακόσμητος.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 58.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1999, 393, εικ. 137:80 Αγραπιδοχώρι Ηλείας.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

19. **Π092.** Πολλαπλό αγγείο, αποτελούμενο από τέσσερα κυλινδρικά αλάβαστρα (πιν. 76, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: μέγ. ύψος: 0,143 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, σχετικά καθαρός, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλiptές στο χείλος, συγκολλημένο.

ΣΧΗΜΑ: βάσεις επίπεδες, τοιχώματα ευθέα, χείλη έξω νεύοντα, λαβές ταινιωτές.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υποκάστανο, βαφή πορτοκαλοκάστανη, ελαφρά εξίτηλη. Σώμα με τρίγλυφα με ομόκεντρα ημικύκλια, τεθλασμένες, κυματοειδείς, ενάλληλες γωνίες/αμείβοντες και κροσσοπετάλια. Όμος με ομάδες ενωμένων με ενάλληλες γωνίες ημικυκλίων. Λαβές με γραμμές, ενώ η μεγάλη λαβή με ενάλληλες γωνίες και ομόκεντρα ημικύκλια. Χείλη με γραπτές στιγμές και εσωτερικά ταινία.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 330, FM: σώμα 58:39/40 και 75:16/20, ώμος: 43h, λαβή: 43h και 58:28.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1999, 395, εικ. 138:86 Καυκανιά Ηλείας και Παρλαμά 1974, 42, αρ. 17, εικ. 5ζ, πιν. 32ε–στ Petropoulos 2007, ΑΠ2301, 255, εικ. 33.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

20. **Π093**. Κύλικά (πιν. 76, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,18 μ., διαμ. χείλους: 0,111 μ., διαμ. βάσης: 0,062 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με προσμείξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ακέραη.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής με κοιλότητα, πόδι ψηλό, σώμα κωνικό. Δύο λαβές κάθετες, ελλειψοειδούς διατομής, απολήγουσες στο έσω νεύον χείλος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή καστανομέλανη, εξαιρετικά εξίτηλη, απολεπισμένη εξωτερικά. Ολόβαφη με εξαίρεση της ζώνης των λαβών. Σώζονται ίχνη βαφής (αδιάγνωστα) στη ζώνη των λαβών. Λαβές περιγεγραμμένες με αμελούς τεχνοτροπίας ταινίες. Εσωτερικά ολόβαφο και με έντονα ίχνη τροχού.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 274.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1999, 463, εικ. 168:83 Λακήθρα Κεφαλονιάς.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

21. **Π094**. Κύλικά (πιν. 77, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,147 μ., διαμ. χείλους: 0,104 μ., διαμ. βάσης: 0,07 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπής στη βάση.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής, με κοιλότητα, πόδι ψηλό, με τρία πλαστικά εξάρματα, σώμα ημισφαιρικό, χείλος έσω νεύον. Δύο λαβές κάθετες ταινιωτές, εκκινούσες από τη μέγιστη διάμετρο και απολήγουσες στο χείλος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή πορτοκαλόχρωμη, εξίτηλη. Ολόβαφη, πλην του κάτω μέρους της κοιλίας, όπου φέρει τέσσερις εξηρημένες οριζόντιες ταινίες. Πόδι με τρεις γραπτές ταινίες ανάμεσα στους άβαφους πλαστικούς δακτυλίους. Ολόβαφη εσωτερικά.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 274/276.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1999, 475, εικ. 174:23 Σπήλαιο παραλίας Πόλης Ιθάκης (Λοϊζου).

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΜ.

22. **Π095**. Ψευδόστομος αμφορέας (πιν. 77, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,264 μ., διάμ.: 0,225 μ., διάμ. βάσης: 0,099 μ., διάμ. δίσκου: 0,067 μ.

ΥΛΗ: πηλός ερυθρωπός, σχετικά καθαρός, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπής στο στόμιο, ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, ελαφρά πεπιεσμένο, λαβές ταινιωτές κάθετες, με πλαστική «νεύρωση», λαιμός στομίου χοανοειδής, δίσκος με έντονο πλαστικό κομβίο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα ερυθροκάστανου, βαφή μελανοκάστανου, σχετικά εξίτηλη. Από τη βάση ως τη μέγιστη διάμετρο ολόβαφο. Ακολουθεί σειρά οριζόντιων, παράλληλων, σχεδόν ισοπαχών ταινιών. Ωμος με στικτά και κροσσωτά ομόκεντρα ημικύκλια και κυματοειδείς γραμμές ως παραπληρωματικό μοτίβο. Βάσεις

λαιμών στομίων με γραπτή ταινία, του στομίου είναι κροσσωτή. Χείλος ολόβαφο. Λαβές με οριζόντιες γραμμές. Δίσκος με ομόκεντρους κύκλους.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 175, FM 43:31 και 53:19.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Ιακωβίδης 1969–1970, 1211 (τ.155), πιν. 11α (το Π095 υστερότερο λόγω του ολόβαφου μισού σώματος)· Papadopoulos 1979, PM 284, εικ. 216(b) και PM 279, εικ. 216(a)· Βικάτου 2009β, Π4582, 271, σχ.78, πιν. 171β–γ και Π 4401, 200–201, σχ.58γ, πιν. 124γ–δ· Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 547 (τ12/6), 203, πιν. 130, 305· ΑΕΒ 997 (τ31/24), 412, πιν. 225, 359· ΑΕΒ 1127 (τ24/6), 289, πιν. 169, 361.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

23. **Π096.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 78, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,142 μ., διάμ: 0,15 μ., διάμ. βάσης: 0,068 μ., διάμ. δίσκου: 0,031 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με προσμείξεις, όπτηση ανομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπής στο στόμιο, αποκρούσεις και ρωγμές.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα πεπιεσμένο απιόσχημο, σχεδόν αμφικωνικό, λαβές ταινιωτές κάθετες, δίσκος επίπεδος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υπόλευκο, βαφή καστανή, ελαφρά εξίτηλη. Βάση ολόβαφη. Εξωτερικά, στην κάτω επιφάνεια, η βάση με ομόκεντρους κύκλους. Στο κάτω μέρος της κοιλιάς ως τη μέγιστη διάμετρο δύο ομάδες οριζόντιων παράλληλων ταινιών διαφορετικού πάχους. Πάνω από τη μέγιστη διάμετρο οριζόντια ζώνη, με κάθετες τεθλασμένες γραμμές, εν είδει φυλλοφόρου. Ωμος με σειρά οριζόντιων ταινιών διαφορετικού πάχους. Στην περιοχή των λαβών φυτικά μοτίβα. Βάση στομίου με γραπτή ταινία. Λαβές ολόβαφες, με την εξαίρεση τριγώνου άνω. Δίσκος με σπείρα.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 182, FM 53:34 και 18:113/128.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1998, Βουρβάτσι NM 110, 323, 114, εικ. 131, 1· Petropoulos 2007, Π27, 257, εικ. 51a,b· Mountjoy 1999, 1127, εικ. 462:3 Κάλυμνος· Desborough 1964, 152, πιν. 2b.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΒ.

24. **Π097.** Κάλαθος (πιν. 78, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,133 μ., διαμ. χείλους: 0,292 μ., διαμ. βάσης: 0,152 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με προσμείξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση επίπεδη, σώμα σχεδόν κωνικό, χείλος έξω νεύον πεπλατυσμένο, δύο λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή πορτοκαλοκάστανη, ελαφρά εξίτηλη. Ολόβαφο εσωτερικά και εξωτερικά. Στην άνω επιφάνεια του χείλους αμελής διακόσμηση γραμμιδίων και στιγμών, εν είδει φυλλοφόρου ταινίας.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 291, FM 64:20.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Papadopoulos 1979, 111, PM 259, εικ. 266a.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

25. **Π098.** Ψευδόστομος αμφορέας (πιν. 79, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,27 μ., διάμ.: 0,26 μ., διάμ. βάσης: 0,099 μ., διάμ. χείλους: 0,044 μ., διάμ. δίσκου: 0,046 μ.

ΥΛΗ: πηλός πορτοκαλοκάστανος, σχετικά καθαρός, εύθρυπτος.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελαφρές αποκρούσεις, ελλιπής στο στόμιο.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό. Οι λαβές σχηματίζονται από τρεις κάθετες, πλαστικές ενωμένες ζώνες, κυκλικής διατομής, με αυλάκωση ανάμεσά τους. Λαιμός στομίου χοανοειδής, χείλος έξω νεύον, δίσκος με έντονο πλαστικό κομβίο. Στόμιο και δίσκος σχεδόν εφάπτονται.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα ροδοκάστανου, βαφή καστανομέλανη, αρκετά εξίτηλη. Ολόβαφο ως την περιοχή του ώμου. Ώμος με τρεις οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες, διακόσμηση σχηματοποιημένου άνθους και εναλλήλες καμπύλες. Βάσεις λαιμών στομίων με γραπτή ταινία. Λαβές με στιγμές και γραπτά άκρα. Χείλος ολόβαφο. Δίσκος με ομάδες ημικυκλίων.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 175, FM 19:54 (πρβλ. και FM19:64, με ολόβαφο κέντρο) και 43m.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Κολώνας 2020, Α: AEB 1015 (τ31/32), 415, πιν. 227, 333· AEB 456 (τ9/37), 154, πιν. 107, 298 (ως προς τη λογική της διακόσμησης, με διαφορετικά μοτίβα). Όμοιες λαβές με AEB 573 (τ13/2) 212, πιν. 135, 308.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ.

26. **Π099.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 79, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,11 μ., διάμ.: 0,113 μ., διάμ. βάσης: 0,051 μ., διάμ. χείλους: 0,023 μ., διάμ. δίσκου: 0,031 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με προσμείξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: με ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα πεπιεσμένο, σχεδόν αμφικωνικό, λαβές κάθετες ταινιωτές, λαιμός στομίου χοανοειδής, χείλος έξω νεύον, δίσκος με πλαστικό κομβίο. Δίσκος και στόμιο εφάπτονται.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα καστανωπό, βαφή καστανομέλανη, αρκετά εξίτηλη. Από τη βάση ως τον ώμο οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Στη μέγιστη διάμετρο πλατιά οριζόντια ταινία. Ώμος με ομάδες ομόκεντρων κροσσών ημικυκλίων. Βάσεις λαιμών στομίων με γραπτή ταινία. Λαβές με οριζόντιες γραμμές. Χείλος ολόβαφο. Δίσκος με ομόκεντρους κύκλους.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179, FM 43:31.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Ιακωβίδης 1969–1970, 1211 (τ.155), πιν. 11α· Mountjoy 1999, 435, εικ. 155:122 Κλάους Αχαΐας· Papadopoulos 1979, PM 284, εικ. 216(b) και PM 279, εικ. 216(a)· Βικάτου 2009β, Π4404, 202, σχ. 58στ, πιν. 125γ–δ και Π4403, 201, σχ. 58, πιν. 125α–β· Κολώνας 2020, Α: AEB 1025 (τ34/22), 429, πιν. 233, 335· AEB 1004 (τ31/28), 414, πιν. 266, 330. Επίσης, πολλά άλλα διαθέτουν ως κεντρικό μοτίβο τα κροσσώτα, ομόκεντρα ημικύκλια. Ενδεικτικά: AEB 1034, AEB 848, AEB 562, AEB 471, AEB 1330, AEB 1325, AEB 1110, AEB 1114, AEB 966, AEB 837, AEB 537, AEB 495, AEB 492, AEB 252, AEB 599· Πετρόπουλος 2000, Π14218, 75, εικ. 35.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση/ύστερη.

27. **Π100.** Δίωτος αμφορίσκος (πιν. 80, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,144 μ., διάμ.: 0,145 μ., διάμ. βάσης: 0,06 μ., διάμ. χείλους: 0,086 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με προσμείξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπής στο στόμιο.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα πεπιεσμένο, λαιμός σχετικά ψηλός, χείλος έξω νεύον, πεπλατυσμένο, λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανου, βαφή καστανομέλανη, σχετικά εξίτηλη. Ολόβαφο ως τη μέγιστη

διάμετρο. Ώμος με οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες, αμελούς τεχνοτροπίας και ζώνη με τεθλασμένη γραμμή. Λαιμός, χείλος και λαβές ολόβαφα.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 59, FM 61:4.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1998, 202–3· Moschos 2009β, 258, εικ. 12.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ.

28. **Π101.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 80, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,161 μ., διάμ.: 0,16 μ., διάμ. βάσης: 0,067 μ., διάμ. χείλους: 0,032 μ., διάμ. δίσκου: 0,04 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με προσμείξεις, εύθρυπτος.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπής στον πυθμένα. Αποκρούσεις και ρωγμές.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα πεπιεσμένο, σχεδόν αμφικωνικό, λαβές κάθετες ταινιωτές, λαιμός στομίου χοανοειδής, χείλος έξω νεύον, πλαστικό κομβίο στο δίσκο. Δίσκος και στόμιο εφάπτονται.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υποκάστανο, βαφή καστανή, εξαιρετικά εξίτηλη. Από τη βάση ως την περιοχή των ώμων, οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Στην περιοχή των λαβών ομάδες ενάλληλων τριγώνων, που περικλείονται από διαγραμμισμένο τρίγωνο. Λαβές με οριζόντιες γραμμές και δίσκος με σπείρα.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179, FM 61A:1.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1999, 390, εικ. 135:70 Αγραπιδωχώρι Ηλείας και Παρλαμά 1974, 53, εικ. 8· Papadopoulos 1979, PM 1393, εικ. 218(e), 112 (d) και (e)· Giannopoulos 2008, 111 και 147, πιν. 25:35.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση.

29. **Π102.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 81, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,11 μ., διάμ.: 0,09 μ., διάμ. βάσης: 0,05 μ., διάμ. χείλους: 0,022 μ., διάμ. δίσκου: 0,032 μ.

ΥΛΗ: πηλός ροδοκάστανος, σχετικά καθαρός.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ακέραιος.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα πεπιεσμένο, σχεδόν αμφικωνικό, λαβές ταινιωτής διατομής, λαιμός στομίου χοανοειδής, χείλος έξω νεύον, έντονο πλαστικό κομβίο στο δίσκο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα ροδοκάστανο, βαφή πορτοκαλόχρωμη, αρκετά εξίτηλη. Από τη βάση ως την περιοχή των λαβών οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Στον ώμο ενάλληλα τρίγωνα και τεθλασμένη/κυματοειδής γραμμή, ως παραπληρωματικό μοτίβο. Βάσεις λαιμών στομίων με γραπτή ταινία. Χείλος ολόβαφο. Λαβές με οριζόντιες γραμμές. Δίσκος με ομόκεντρους κύκλους.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179, FM 61A:1 και 53:39.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Ιακωβίδης 1969–1970, 567, (τ. 65), πιν. 21β και 43 (τ. 5α), πιν. 52γ· Papadopoulos 1979, PM 72, εικ. 215(b)· Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 399 (τ9/21), 148–49, πιν. 103, 295· ΑΕΒ 998 (τ31/17), 410, πιν. 224, 329· Eder 2009α, 137.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

30. **Π103.** Προχυτικό μόνωτο κύπελλο (πιν. 81, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,049 μ., διαμ. βάσης: 0,049 μ., διάμ. χείλ.: 0,084 μ.

ΥΛΗ: πηλός ερυθροκάστανος, με λίγες προσμείξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ακέραιο.

ΣΧΗΜΑ: βάση απλή επίπεδη, σώμα καμπύλο, λαβή κάθετη ταινιωτή, απολήγουσα στο απλό χείλος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υποκάστανο, βαφή πορτοκαλοκάστανη, σχετικά εξίτηλη. Στη βάση δύο οριζόντιες ταινίες. Σώμα με ομάδες ομόκεντρων ημικυκλίων. Λαβή με αμελείς οριζόντιες γραμμές. Εσωτερικά ολόβαφο.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 251, FM43h.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 884 (τ26/25), 328–29, πιν. 287, 449· ΑΕΒ 604 (τ16/4), 232, πιν. 143, 448.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ.

31. **Π104.** Δίωτος αμφορίσκος (πιν. 82, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,083 μ., διάμ.: 0,093 μ., διαμ. χείλους: 0,084 μ., διάμ. βάσης: 0,048 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με λίγες προσμειξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος και ελλιπής στο χείλος.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, ελαφρά πεπιεσμένο, λαιμός βραχύς, χείλος έντονα έξω νεύον. Λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: Βαφή καστανομέλανη, σχετικά εξίτηλη. Ολόβαφο εξωτερικά.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 59.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Papadopoulos 1979, PM 248, εικ. 157(ε)· Νικολέντζος 2011, Π219, 167, πιν. 77 και Π211, 177, πιν. 77· Mountjoy 1999, 454, εικ. 163:31 Μαζακαράτα Κεφαλονιάς, 605, εικ. 225:514 και 605, εικ. 225:515 Αθήνα Πομπείο.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ.

32. **Π105.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 82, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,133 μ., διάμ.: 0,122 μ., διάμ. βάσης: 0,056 μ., διάμ. χείλους: 0,025 μ., διάμ. δίσκου: 0,037 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος/ροδόχρωμος, σχετικά καθαρός.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, ελαφρά πεπιεσμένο, λαβές κάθετες ταινιωτές, λαιμός στομίου χοανοειδές, χείλος έξω νεύον, πλαστικό κομβίο στο δίσκο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα ροδόχρωμο, βαφή πορτοκαλοκάστανη, ελαφρά εξίτηλη. Βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, ελαφρά πεπιεσμένο, λαβές κάθετες ταινιωτές, λαιμός στομίου χοανοειδές, χείλος έξω νεύον, πλαστικό κομβίο στο δίσκο.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 175, FM 43h (πρβλ. και FM 43:30) και 53:38.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Papadopoulos 1979, PM 206, εικ. 97a· Mountjoy 1999, 390, εικ. 135: 70 Αγραπιδωχώρι Ηλείας και Παρλαμά 1974, 53, εικ. 8.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

33. **Π106.** Τετράωτος αμφορέας (πιν. 83, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,351 μ., διάμ.: 0,311 μ., διάμ. βάσης: 0,118 μ., διάμ. χείλους: 0,132 μ.

ΥΛΗ: πηλός πορτοκαλοκάστανος, με προσμειξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος, με ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής, σώμα σφαιρικό, ελαφρά πεπιεσμένο, λαιμός ψηλός, χείλος έξω νεύον πεπλατυσμένο και επικλινές. Δύο λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής στη μέγιστη διάμετρο και δύο κάθετες ταινιωτές στον ώμο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υποκάστανο, βαφή καστανομέλανη, αρκετά εξίτηλη. Στο κάτω μέρος της κοιλιάς τρεις οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Από την περιοχή του ώμου και άνω ολόβαφο. Στη μέγιστη διάμετρο ενάλληλα γλωσσίδα. Λαβές με γραπτή ράχη και βάση που περιβάλλεται από ταινία.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 58, FM 19:54.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ: Συνανήκει βάση κύλικας ως πώμα.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Χατζή-Σπηλιοπούλου 1988, 144–45, 81α.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ πρώτη.

34. **Π107.** Δίωτος αμφορέας (πιν. 83, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,34 μ., διάμ.: 0,344 μ., διάμ. βάσης: 0,145 μ., διάμ. χείλους: 0,164 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος και αποκρουσμένος στο χείλος.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής, σώμα σφαιρικό, ελαφρά πεπιεσμένο, λαιμός ψηλός, χείλος έξω νεύον, με ρηχή αύλακα, πεπλατυσμένο, λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής, αντιδιαμετρικά πλαστικά κομβία στον ώμο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υποκάστανο, βαφή καστανομέλανη, σχετικά εξίτηλη. Από τη βάση ως τις λαβές ολόβαφο. Όμος με οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες και ομάδες ενάλληλων τριγώνων. Λαιμός και χείλος ολόβαφα. Λαβές με γραπτές ράχες. Τα πλαστικά κομβία περιβάλλονται με ταινία και με γραπτό σταυρό.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 58, FM 61A:1.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Papadopoulos 1979, PM 11, εικ. 64b.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση/ύστερη .

35. **Π108.** Δίωτος αμφορίσκος (πιν. 84, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,109 μ., διάμ. 0,103 μ., διάμ. βάσης: 0,05 μ., διάμ. χείλους: 0,07 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με ελαφρές προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπής στο χείλος, ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλίσχημη, σώμα ελαφρά πεπιεσμένο, λαιμός βραχύς, χείλος έξω νεύον, λαβές κυκλικής διατομής, οριζόντιες.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υποκάστανο, βαφή μελανοκάστανη στη μία πλευρά, πορτοκαλόχρωμη στην άλλη, ελαφρά εξίτηλη. Κατώτερο τμήμα κοιλιάς, λαιμός και χείλος ολόβαφα. Στην περιοχή των λαβών και του ώμου ομάδες ομόκεντρων ημικυκλίων και ζωνών με τεθλασμένες, αμελώς γραμμένων. Λαβές με γραπτή ράχη και περιγεγραμμένες σε κύκλο.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 59, FM 43h.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1999, 432, εικ. 152:105 Καγκάδι Αχαΐας (ως προς το σχήμα) Mountjoy 1998, 203.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ (λόγω της αμελούς εκτέλεσης της διακόσμησης).

36. **Π109.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 84, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,083 μ., διάμ.: 0,08 μ., διάμ. βάσης: 0,038 μ., διάμ. χείλους: 0,021 μ., διάμ. δίσκου: 0,026 μ.

ΥΛΗ: πηλός ροδόχρωμος, σχετικά καθαρός, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος, ελλιπής στην κοιλιά, με έντονες αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σχεδόν αμφικωνικό, λαβές κάθετες ταινιωτές, λαιμός στομίου χοανοειδής, χείλος έξω νεύον, δίσκος επίπεδος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα ροδόχρωμο, βαφή πορτοκαλοκάστανη, σχετικά εξίτηλη. Διακοσμείται με οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες και ενάλληλα τρίγωνα στην περιοχή των λαβών. Βάσεις στομίων με γραπτή ταινία. Λαβές με οριζόντιες γραμμές.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179, FM 61A, 1.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Ιακωβίδης 1969–1970, 567, (τ. 65), πιν. 21β και 43 (τ. 5α), πιν. 52γ· Papadopoulos 1979, PM 478, εικ. 213 (d)· Κολώνας 2020, A: AEB 998 (τ31/17), 410, πιν. 102, 297.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

37. **Π110.** Λήκυθος (πιν. 85, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,179 μ., διάμ.: 0,157 μ., διάμ. βάσης 0,049 μ., διάμ. χείλους: 0,044 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανωτός, με ελαφρές προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένη και ελλιπής στο χείλος, με ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής υψωμένη, σώμα σφαιρικό, ελαφρά πεπιεσμένο, λαιμός σχετικά ψηλός, χείλος έξω νεύον, λαβή ταινιωτή κάθετη, εκκινούσα από τον ώμο και απολήγουσα κάτω από το χείλος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή καστανή, ελαφρά εξίτηλη. Ολόβαφη, πλην του στομίου και του εσωτερικού της λαβής.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 120.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Heilmeyer κ.ά. 2012, Π554, 316, Κατ. 1/80.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ.

38. **Π111.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 85, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,109 μ., διάμ.: 0,096 μ., διάμ. βάσης: 0,041 μ., διάμ. χείλους: 0,022 μ., διάμ. δίσκου: 0,027 μ.

ΥΛΗ: πηλός ροδόχρωμος, με ελαφρές προσμείξεις, εύθρυπτος

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος στο στόμιο. Ρωγμές και αποκρούσεις. Ελλιπές σε τμήμα της λαβής.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, λαβές κάθετες ταινιωτές, λαιμός στομίου χοανοειδής, χείλος έξω νεύον, δίσκος επίπεδος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα ροδόχρωμο, βαφή πορτοκαλόχρωμη, εξαιρετικά εξίτηλη. Ολόβαφο ως τη μέγιστη διάμετρο. Ακολουθούν δύο λεπτές οριζόντιες παράλληλες και μια πλατιά ταινία, που ορίζει την περιοχή του ώμου. Ίχνη αδιάγνωστης διακόσμησης στον ώμο. Βάσεις λαιμών στομίων με γραπτή ταινία. Λαβές ολόβαφες. Δίσκος με ίχνη ομόκεντρων κύκλων.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 175.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Κολώνας 2020, A: AEB 1015 (τ31/32), 415, πιν. 227, 333· AEB 456 (τ9/37), 154, πιν. 107, 298 (όμοιας λογικής διάταξη της διακόσμησης).

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

39. **Π112.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 86, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,152 μ., διάμ.: 0,146 μ., διάμ. βάσης: 0,063 μ., διάμ. δίσκου: 0,045 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανός, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπής στο στόμιο, με ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα πεπιεσμένο, σχεδόν αμφικωνικό, λαβές κάθετες ταινιωτές, δίσκος με πλαστικό κομβίο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανο, βαφή καστανή, ελαφρά εξίτηλη. Από τη βάση ως την περιοχή των λαβών οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Ώμος με ομόκεντρα ημικύκλια, εναλλήλες γωνίες εν είδει ψαροκόκαλου και κροσσωτά τρίγωνα. Βάσεις λαιμών στομιών με γραπτή ταινία. Λαβές με οριζόντιες γραμμές. Δίσκος με ομόκεντρους κύκλους.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 175, FM 43, 61A:1 και 58:29.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Βικάτου 2009β, Π4388 (παρόμοια διακοσμητικά σχέδια στον ώμο), 195, Πιν. 121β και Π4603, 294, Πιν.188στ, 189α· Moschos 2009β, 258, εικ.17και18 (πιθανόν ίδιο εργαστήριο)· Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 408 (τ9/28), 150--51, πιν. 104, 270· ΑΕΒ 768 (τ25/12), 303, πιν. 174, 357· Μαστροκώστας 1965α, 227, Πιν. 272δ.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

40. **Π113.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 86, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,101 μ., διάμ.: 0,095 μ., διάμ. βάσης: 0,048 μ., διάμ. χείλους: 0,02 μ., διάμ. δίσκου: 0,034 μ.

ΥΛΗ: πηλός ερυθρωπός, ελαφρές προσμείξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, ελαφρώς πεπιεσμένο, λαβές κάθετες ταινιωτές, λαιμός στομίου χροανοειδής, χείλος έξω νεύον, δίσκος με έντονο πλαστικό κομβίο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα ροδόχρωμο, βαφή πορτοκαλοκάστανη, αρκετά εξίτηλη. Από τη βάση ως τον ώμο ολόβαφο. Ώμος με ομόκεντρα ημικύκλια και σειρές στιγμών. Βάσεις λαιμών στομιών με θηλιά. Χείλος ολόβαφο. Λαβές και δίσκος ολόβαφα.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179, FM 43h

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Ιακωβίδης 1969–1970, 567, (τ. 65), πιν. 21β και 43 (τ. 5α), πιν. 21γ· Papadopoulos 1979, PM 478, εικ.213 (d)· Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 798 (τ25/56) 313, πιν. 180, 357· ΑΕΒ 1015 (τ31/32), 415, πιν. 227, 333· Μαρινάτος 1932, πιν. 6: 38.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ.

41. **Π114.** Ψευδόστομος αμφορέας (πιν. 87, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: μέγ. σωζ. ύψος: 0,209 μ., διάμ. 0,184 μ., διάμ. δίσκου: 0,041 μ.

ΥΛΗ: πηλός υπέρυθρος, με προσμείξεις, όπτηση ανομοιογενής, εξαιρετικά εύθρυπτος

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπής στο σώμα, τη βάση και τις λαβές. Συγκολλημένο από αρκετά όστρακα.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, λαβές κάθετες ταινιωτές, δίσκος με πλαστικό κομβίο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα ροδόχρωμο, βαφή πορτοκαλόχρωμη, αρκετά εξίτηλη. Ολόβαφο ως κάτω από τη μέγιστη διάμετρο. Στη μέγιστη διάμετρο ζώνη πλασιωμένη από δύο ταινίες με σειρά σχηματοποιημένων μυκηναϊκών ανθέων. Ακολουθεί πλατιά, οριζόντια ταινία και δύο στενότερες προ του μοτίβου του ώμου.

Ώμος με παπυρόσχημα ημικύκλια και παραπλήρωση αμειβόντων. Βάσεις στομιών με γραπτή ταινία. Λαβές ολόβαφες, με εξηρημένο τρίγωνο άνω. Δίσκος με ομάδες ομόκεντρων ημικυκλίων, με ολόβαφο πυρήνα και γραπτό πλαστικό κομβίο, περιγεγραμμένο σε κύκλο.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 175, ώμος: FM 11:15, 43s και 58:17, στόμιο: FM 43m.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση.

42. **Π115.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 87, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,144 μ., διάμ.: 0,145 μ., διάμ. βάσης: 0,062 μ., διάμ. χείλους: 0,039 μ., διάμ. δίσκου: 0,046 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με λίγες προσμείξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελάχιστες αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, ελαφρά πεπιεσμένο, λαβές κάθετες ταινιωτές, λαιμός στομίου χροανοειδής, χείλος έξω νεύον, δίσκος με ελαφρό πλαστικό κομβίο. Δίσκος και στόμιο εφάπτονται.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανου, βαφή καστανομέλανη, ελαφρά εξίτηλη. Από τη βάση ως πάνω από τη μέγιστη διάμετρο ολόβαφο. Ως τον ώμο σειρές οριζόντιων, παράλληλων, ισοπαχών ταινιών και τεθλασμένων γραμμών, εναλλάξ. Ώμος με ομάδες κροσσωτών ομόκεντρων ημικυκλίων, με παραπλήρωση μετοπών κάθετων κυματοειδών/τεθλασμένων γραμμών. Βάσεις λαιμών στομιών με γραπτή ταινία. Χείλος ολόβαφο. Λαβές με δικτυωτό. Δίσκος με ομόκεντρους κύκλους. Αμελούς εκτέλεσης.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 175, FM 61:4, 43l και 75:41.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Ιακωβίδης 1969–1970, 1211 (τ.155), πιν. 11α· Papadopoulos 1979, PM 72, εικ. 215(b).

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση.

43. **Π116.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 88, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,107 μ., διαμ.: 0,106 μ., διάμ. βάσης: 0,042 μ., διάμ. χείλους: 0,024 μ., διάμ. δίσκου: 0,039 μ.

ΥΛΗ: πηλός πορτοκαλόχρωμος, με λίγες προσμείξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος, με ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, ελαφρώς πεπιεσμένο, λαβές κάθετες ταινιωτές, λαιμός στομίου χροανοειδής, χείλος έξω νεύον, πλαστικό κομβίο στο δίσκο. Δίσκος και στόμιο εφάπτονται.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανου, βαφή καστανομέλανη, ελαφρά εξίτηλη. Από τη βάση ως τη μέγιστη διάμετρο ολόβαφο και ακολουθούν τρεις παράλληλες, ισοπαχείς, οριζόντιες ταινίες. Ώμος με ενάλληλα τρίγωνα και κυματοειδή ως παραπληρωματικό κόσμημα. Βάσεις λαιμών στομιών με γραπτή ταινία. Χείλος ολόβαφο. Λαβές με οριζόντιες γραμμές. Δίσκος με σπείρα.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179, FM 61A:1 και 53:20.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Ιακωβίδης 1969–1970, 567, (τ. 65), πιν. 21β και 43 (τ. 5α), πιν. 52γ· Papadopoulos 1979, PM 72, εικ. 215(b)· Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 399 (τ9/21), 148–49, πιν. 103, 295· Eder 2009α, 137.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

44. **Π117.** Ληκύθιο (πιν. 88, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,081 μ., διάμ.: 0,082 μ., διάμ. βάσης: 0,042 μ., διάμ. χείλους: 0,028 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με ελαφρές προσμείξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: με ελαφρές αποκρούσεις, αρκετές ιζηματικές επικαθίσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλίσχημη, σώμα σφαιρικό πεπιεσμένο, λαιμός σχετικά ψηλός, χείλος έξω νεύον, λαβή κάθετη ταινιωτή, εκκινεί από τον ώμο και απολήγει στο χείλος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υποκάστανο, βαφή καστανομέλανη, αρκετά εξίτηλη. Από τη βάση ως τη μέγιστη διάμετρο ολόβαφο. Πάνω από τη μέγιστη διάμετρο οριζόντια κυματοειδής γραμμή και δύο οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Όμος με διαγραμμισμένα τρίγωνα. Λαιμός με γραπτή ταινία. Χείλος ολόβαφο. Λαβή ολόβαφη στο κάτω μέρος και οριζόντιες ταινίες.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 123, FM 61A:6 και 53.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1998, 202–3.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΜ.

45. **Π118.** Προχοϊκό μόνωτο κύπελλο (πιν. 89, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, λάκκος θαλάμου.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,034 μ., διαμ. χείλους: 0,07 μ., διαμ. βάσης: 0,042 μ.

ΥΛΗ: πηλός υπέρυθρος/πορτοκαλόχρωμος, λίγες προσμείξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: με ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση επίπεδη, σώμα καμπύλο, χείλος έξω νεύον, λαβή κάθετη ταινιωτή, απολήγει στο χείλος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα πορτοκαλόχρωμο, βαφή πορτοκαλοκάστανη, αρκετά εξίτηλη. Εσωτερικά ολόβαφο. Εξωτερικά τρεις οριζόντιες ταινίες στη βάση, αμελούς εκτέλεσης. Σώμα με ομόκεντρα ημικύκλια. Κάτω από το χείλος ταινία. Επί του χείλους στιγμές. Λαβή με οριζόντιες γραμμές.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 227 (με προχοή), FM 43h.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 884 (τ26/25), 328–29, πιν. 187, 449· ΑΕΒ 604 (τ16/4), 232, πιν. 143, 448.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ πρώιμη/μέση.

46. **Π119.** Κρατήρας (πιν. 89, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, δρόμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: υπολ. ύψος: 0,31 μ., διάμ. χείλους: 0,40 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με προσμείξεις, όπτηση ανομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: έντεκα όστρακα, εν μέρει συγκολλημένα, από βάση, σώμα και χείλος.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλίσχημη με διαμπερείς οπές στην περιφέρειά της, σώμα σφαιρικό, σχεδόν κωδωνόσχημο, χείλος έντονα έξω νεύον πεπλατυσμένο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υποκάστανο. Βαφή πορτοκαλοκάστανη, σχετικά εξίτηλη. Βάση ολόβαφη, Κάτω μέρος σώματος ολόβαφο. Περιοχή λαβών με φυτικό μοτίβο, ως διαγώνιο μοτίβο, πλασιωμένο από κάθετες ταινίες και κυματοειδείς ως παραπληρωματικό. Εσωτερικά ολόβαφο.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 282, FM 55:3.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Βικάτου 2001–2004, 468–69, πιν. 106β· Αραπογιάννη 1992, 118, πιν. 37στ· Mountjoy 1998, 179.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠ μέση.

47. **Π120.** Σφαιρικό αλάβαστρο (πιν. 91, εικ. 1).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, λάκκος θαλάμου.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,088 μ., διάμ.: 0,123 μ., διάμ. χείλους: 0,066 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, σχετικά καθαρός, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπές σε μέρος του χείλους και τη μία λαβή. Αρκετές αποκρούσεις, συγκολλημένο.

ΣΧΗΜΑ: βάση επίπεδη, ελαφρά κυρτή, σώμα σφαιρικό πεπιεσμένο, λαιμός βραχύς, χείλος έξω νεύον πεπλατυσμένο, ελαφρά επικλινές, τρεις λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υποκάστανο. Βαφή μελανοκάστανη, αρκετά εξίτηλη. Βάση περιγράφεται με σειρά κυκλικών ταινιών, διαφορετικού πάχους. Δύο ομάδες ταινιών διαφορετικού πάχους άνω και κάτω από τη μέγιστη διάμετρο. Όμος με διακόσμηση ομάδων τεθλασμένων. Λαιμός και χείλος ολόβαφα, εσωτερικά και εξωτερικά. Λαβές με γραπτή ράχη.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 85, FM 61:17.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Papadopoulos 1979, PM340, εικ. 136(c)· Βικάτου 2009β, Π4374, 185, πιν. 115γ-δ.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ πρώτημη.

48. Π121. Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 90).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, λάκκος θαλάμου.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,113 μ., διάμ.: 0,138 μ., διάμ. βάσης: 0,058 μ., διάμ. χείλους: 0,025 μ., διάμ. δίσκου λαβών: 0,029 μ.

ΥΛΗ: πηλός ερυθροκάστανος, σχετικά καθαρός, όπτηση ανομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπής σε μεγάλο μέρος του σώματος, στη μια λαβή και στη βάση. Συγκολλημένος.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα πεπιεσμένο, σχεδόν αμφικωνικό, λαβές κάθετες ταινιωτές, λαιμός στομίου χροανοειδής, χείλος έξω νεύον, δίσκος επίπεδος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υποκάστανο, βαφή πορτοκαλόχρωμη, σχετικά εξίτηλη. Βάση ολόβαφη, με μία οριζόντια ταινία να ακολουθεί. Στη μέγιστη διάμετρο και κάτω από αυτή δύο πλατιές, οριζόντιες ταινίες πλαισιώνουν πέντε λεπτότερες, μοτίβο επαναλαμβανόμενο και στον ώμο. Στο άνω μέρος της κοιλιάς δύο οριζόντιες, παράλληλες ταινίες και κομμένος πλοχμός. Στον ώμο δύο πλατιές, οριζόντιες ταινίες πλαισιώνουν πέντε λεπτότερες και μυκηναϊκό άνθος. Βάσεις λαιμών στομίων με γραπτές ταινίες. Χείλος ολόβαφο. Λαβές ολόβαφες, με εξηρημένο τρίγωνο άνω. Δίσκος με ομόκεντρους κύκλους και πλατιά στιγμή στο κέντρο.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 180, FM 48:5 και 18:132.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1999, 387, εικ. 134:59 Ολυμπία: Ζούνη και 383, εικ. 132:44 Αγραπιδοχώρι Ηλείας.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΒ.

49. Π122. Προχοΐσκη (πιν. 91, εικ. 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, κόγχη.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,074 μ., διάμ.: 0,075 μ.

ΥΛΗ: πηλός τεφρός, καθαρός, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπής σε μέρος του χείλους, έντονες αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση επίπεδη, σώμα σφαιρικό πεπιεσμένο, λαιμός βραχύς, χείλος έξω νεύον, ημικυκλικής διατομής, λαβή υπερυψωμένη, ελλειψοειδούς διατομής, εκκινεί από τη μέγιστη διάμετρο και απολήγει στο χείλος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: Τεφρή επιφάνεια, ελάχιστα ίχνη μελανής βαφής. Πιθανόν ολόβαφη.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 115.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1998, 192.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

50. **M03.** Περόνη (πιν. 93, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: σωζ. μήκος: 0,235 μ., μέγ. διάμετρος: 0,008 μ.

ΥΛΗ: χαλκός.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπής στην αιχμή.

ΣΧΗΜΑ: η κεφαλή αποτελείται από τρία δισκάρια εναλλάξ με δύο ωοειδή σφαιρίδια.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Porham κ.ά. 1980, 159–60, πιν. 149 και 245, πιν. 250:5.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΜ/ΠρΓ.

51. **M04.** Δακτυλίδι (πιν. 93, εικ. 3).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: διάμ.: 0,026 μ., μήκος σφενδόνης: 0,032 μ., πάχος σφενδόνης: 0,007 μ.

ΥΛΗ: χαλκός.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: κατεστραμμένος ο κρίκος, έντονα διαβρωμένο.

ΣΧΗΜΑ: αμυγδαλόσχημη σφενδόνη.

52. **Δ08.** Σφονδύλι (πιν. 92, εικ. 1).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,023 μ., διάμ.: 0,026 μ.

ΥΛΗ: πηλός.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένο.

ΣΧΗΜΑ: αμφικωνικό. Διαμπερής οπή κατά μήκος.

53. **Δ09.** Σφονδύλι (πιν. 92, εικ. 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,021 μ., διάμ.: 0,029 μ.

ΥΛΗ: μαύρος στεατίτης

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελαφρά αποκρουσμένο.

ΣΧΗΜΑ: κωνικό. Διαμπερής οπή κατά μήκος.

54. **Δ10.** Σφονδύλι (πιν. 92, εικ. 3).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 3, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,022 μ., διάμ.: 0,028 μ.

ΥΛΗ: τεφρός στεατίτης

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελαφρά αποκρουσμένο.

ΣΧΗΜΑ: κωνικό. Διαμπερής οπή κατά μήκος.

II.4.1. ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 4

Σε απόσταση περίπου 3,5 μ. ανατολικά από το θαλαμωτό τάφο 3 εντοπίστηκε δρόμος θαλαμωτού τάφου. Από την πορεία της ανασκαφής διαπιστώθηκε ότι ο συγκεκριμένος θαλαμωτός τάφος, έχοντας το μεγαλύτερο σε διαστάσεις θάλαμο σε σύγκριση με τους υπόλοιπους, είχε υποστεί σοβαρές καταστροφές. Κατά πρώτον, η οροφή του θαλάμου είχε καταρρεύσει και ο θάλαμος ήταν πλήρης επιχώσεων (πιν. 94, εικ. 1). Κατά δεύτερον, η ξερολιθιά της εισόδου του τάφου είχε αφαιρεθεί, καθώς δεν εντοπίστηκε ούτε ένας λίθος στη θέση του, ούτε και κατά την ανασκαφή του δρόμου (πιν. 94, εικ. 2). Λογικά πρέπει να αποκλειστεί το ενδεχόμενο της αρχαιοκαπηλείας –είτε σύγχρονης, είτε κατά την αρχαιότητα– αφού τα κτερίσματα των ταφών βρέθηκαν εντός του θαλάμου.⁴³ Μια βάσιμη υπόθεση μπορεί να θεωρηθεί η κατάρρευση της οροφής του τάφου ενόσω αυτός ήταν ακόμα ορατός και «λειτουργικός», με αποτέλεσμα τη σώρευση επιχώσεων στο εσωτερικό του θαλάμου και την καταστροφή της ξερολιθιάς λόγω των πιέσεων που ασκήθηκαν.⁴⁴ Επόμενο αυτής της κατάστασης είναι από τη μια η καταστροφή μεγάλου μέρους κινητών ευρημάτων,⁴⁵ και από την άλλη η προφανής μόχλευση του αρχαιολογικού υλικού.

Ο δρόμος του θαλαμωτού τάφου 4 (πιν. 95, εικ. 1) έχει μήκος 3,67 μ. και πλάτος 1,04 μ. (πιν. 96). Έχει αρκετά κατηφορική κλίση, προ της θύρας ένα μικρό –πιθανόν τυχαίο– λάκκο και φθάνει σε ισοϋψή επιφάνεια με την είσοδο, χωρίς την παρεμβολή σκαλοπατιού. Τα πλευρικά τοιχώματα προ της θύρας αποκτούν κλίση προς το εσωτερικό, με αποτέλεσμα αφενός στην ανώτερη επιφάνεια το πλάτος να μετράται στα 0,88 μ., αφετέρου δε το επιμελούς κατασκευής υπέρθυρο να αποκτά τραπεζιόσχημο σχήμα.⁴⁶ Το μήκος του στομίου είναι 0,64 μ., ενώ το πλάτος 0,85 μ. και το μέγιστο ύψος 1,43 μ. Εκατέρωθεν της θύρας διαμορφώνονται δύο ανισομεγέθεις παραστάδες, με την αριστερή να έχει μέγιστο πλάτος 0,23 μ. και τη δεξιά 0,17 μ.

Η πρόσβαση από την είσοδο στο θάλαμο διαμορφώνεται με σκαλοπάτι ύψους 0,16 μ. Ο θάλαμος (πιν. 95, εικ. 2) είναι τραπεζιόσχημης/πεταλοειδούς κάτοψης, με διαστάσεις από ανατολικά προς δυτικά 4,51 μ. και από βορρά προς νότο 3,23 μ., ενώ το μέγιστο, σωζόμενο ύψος φθάνει τα 2,41 μ.⁴⁷ Εντός του θαλάμου, ο οποίος έχει επιμελώς λαξευμένα τοιχώματα, σώζεται λάκκος, χωρίς καλυπτήριες πλάκες, με κατεύθυνση βορρά–νότου και διαστάσεις 1,33 μ. επί 0,43 μ. και μέγιστο βάθος 0,167 μ. Από την έρευνα στο δρόμο, εμπρός από την είσοδο περισυλλέχθηκαν όστρακα δύο κρατήρων Π152 και Π153, όπως και όστρακα από βάσεις και σώματα κυλίκων.

⁴⁸

Εντός του θαλάμου (πιν. 97) αποκαλύφθηκαν τρεις περιοχές ανακομιδών, αλλά και η εικόνα μιας πρωτογενούς ταφής.⁴⁹ Η πρώτη περιοχή ανακομιδής εντοπίζεται στη βόρεια–βορειοδυτικά πλευρά του θαλάμου, όπου μακρά οστά τουλάχιστον δύο νεκρών και τμήματα κρανίου είχαν σωρευθεί μαζί με τους Π124,

43 Άγνωστο θα παραμείνει εάν υπήρξαν στον τάφο πολυτιμότερα κτερίσματα, π.χ. χρυσά κοσμήματα ή χάλκινα όπλα από τη γενικότερη εικόνα του νεκροταφείου όμως είναι λογικό να απορριφθεί μια τέτοια υπόθεση, ιδίως ως προς το χρυσό.

44 Οι λίθοι της ξερολιθιάς που δεν εντοπίστηκαν πουθενά, μπορεί να θεωρηθεί ότι αντιμετωπίστηκαν από τους συγγενείς των νεκρών ως άχρηστο υλικό, καθώς ο θάλαμος «προστατευόταν» από τα χώματα με τα οποία είχε πληρωθεί. Κάτι τέτοιο, βέβαια, προϋποθέτει ότι ο δρόμος δεν είχε γεμίσει με χώμα. Εξάλλου, μια ακόμα εικασία, που μπορεί να γίνει για το συγκεκριμένο θαλαμωτό, είναι η καταστροφή να έγινε αμέσως μετά την πραγματοποίηση της τελευταίας ταφής. Τέλος, δεν μπορεί να αποκλειστεί η πιθανότητα η είσοδος να κλεινόταν με ενιαία πλάκα, η οποία, επίσης, με κάποιο τρόπο εξαφανίστηκε (πρβλ. Βλαχόπουλος 2012, 31).

45 Δυσεξήγητο, επίσης, παραμένει το γεγονός ότι από ορισμένα αγγεία, παρά τον εκτενή έλεγχο των χωμάτων της ανασκαφής (ξηρό κοσκίνισμα), λείπουν ορισμένα όστρακα, προφανώς λόγω της έντονης μόχλευσης των ανασκαφικών στρωμάτων.

46 Να σημειωθεί ότι, παρά την κατάρρευση της οροφής και την απώλεια της ξερολιθιάς, το υπέρθυρο άντεξε στις πιέσεις και δεν κατέρρευσε.

47 Τα τοιχώματα του θαλάμου στο ανώτερο σωζόμενο σημείο τους αποκτούν ελαφρά κλίση· επομένως το πραγματικό τελικό ύψος της οροφής θα ήταν αρκετά εκατοστά υψηλότερα.

48 Τα συγκεκριμένα όστρακα ήταν τόσο αποσπασματικά, ώστε δεν ήταν δυνατή η συγκόλληση. Ωστόσο, διαπιστώθηκε ότι προέρχονταν τουλάχιστον από τρεις κύλικες.

49 Αναλυτικότερη συζήτηση της συγκεκριμένης ταφής θα γίνει στο κεφάλαιο των συμπερασμάτων και ταφικών εθίμων.

Π126, Π128, Π129 και Π134 ψευδόστομους αμφορείς, τον Π130 δίωτο αμφορέα, την Π131 προχοΐσκη, το Π132 ληκύθιο και το Π133 άωτο πιθάριο.

Στην ανατολική πλευρά του θαλάμου εντοπίζεται η δεύτερη περιοχή ανακομιδής, όπου –όπως και στην προηγούμενη– συσσωρευση κυρίως μακρών οστών⁵⁰ συνοδευόταν από τους Π138, Π141, Π142, Π146, Π147, Π148, Π150 και Π151 ψευδόστομους αμφορείς, τους Π136, Π137 και Π140 τετράωτους αμφορείς, τους Π143 και Π149 δίωτους αμφορείς, τα Π144 και Π145 αλάβαστρα και το Π139 λεκανίδιο, καθώς και το Δ11 λίθινο κωνικό σφονδύλι και το Μ05 χάλκινο μαχαίριδιο.

Η τρίτη περιοχή δευτερογενούς εναπόθεσης ενός νεκρού εντοπίζεται εντός του λάκκου. Όπως και στους προηγούμενους τάφους και ο λάκκος του θαλαμωτού τάφου 4 ήταν ακάλυπτος, ενώ τα οστά ήταν τοποθετημένα στο νότιο ήμισυ του λάκκου, συνοδευόμενα από τον Π135 ψευδόστομο αμφορέα, ο οποίος βρέθηκε στο νότιο άκρο του λάκκου.

Στο βόρειο τμήμα του θαλάμου αποκαλύφθηκε μια κατά τα φαινόμενα πρωτογενής ταφή. Ο νεκρός ήταν τοποθετημένος με κατεύθυνση ανατολικά προς δυτικά, σε ύπτια στάση, ενώ είχε κτεριστεί με την Π123 προχοΐσκη και το Π125 ληκύθιο εκατέρωθεν των πλευρών του και τον Π127 ψευδόστομο αμφορέα στο πλάι της οσφυϊκής περιοχής.

II.4.2. ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 4 – ΕΥΡΗΜΑΤΑ

1. **Π123.** Προχοΐσκη (πιν. 98, εικ. 1).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 4, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,091 μ., διάμ.: 0,085 μ., διάμ. χειλ.: 0,051 μ., διάμ. βάσης: 0,037 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με ελαφρές προσμείξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ακέραη.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιοσχημη, σώμα σφαιρικό πεπιεσμένο, λαιμός βραχύς, χείλος έξω νεύον, λαβή κυκλικής διατομής, εκκινεί από τον ώμο και απολήγει στο χείλος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: καστανομέλανη βαφή, ελαφρά εξίτηλη. Ολόβαφη.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 112.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Demakopoulou και Crouwell 1998, Ρ6· Κολώνας 2020, Α: ΑΕ 436 (τ9/114), 175, πιν. 118, 427· Δακωρώνια 1986, 68, 68δ.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ.

2. **Π124.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 98, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 4, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,176 μ., διάμ.: 0,205 μ., διαμ. βάσης: 0,079 μ., διάμ. χείλους: 0,034 μ., διάμ. δίσκου: 0,049 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με ελαφρές προσμείξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος από πολλά όστρακα. Αποκρούσεις στο στόμιο και το δίσκο.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιοσχημη, σώμα σφαιρικό, ελαφρώς πεπιεσμένο, λαβή κάθετη ταινιωτή, λαιμός στομίου χοανοειδής, χείλος έξω νεύον.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή μελανοκάστανη, αρκετά εξίτηλη. Βάση ολόβαφη. Σώμα με τρεις ομάδες οριζόντιων, παράλληλων, ισοπαχών ταινιών. Ωμος με ομάδες ομόκεντρων, στικτών ημικυκλίων. Βάσεις λαιμών στομιών με

50 Με εντοπισμό τουλάχιστον τριών νεκρών.

γραπτή ταινία. Χείλος ολόβαφο. Λαβές με οριζόντιες γραμμές. Δίσκος με ομόκεντρους κύκλους.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179, FM 43:31.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Ιακωβίδης 1969–1970, 1211 (τ. 155), πιν. 11α· Papadopoulos 1979, PM95, εικ. 215(e) και PM212, εικ. 218(b) και PM 413, εικ. 88(i) και PM 64, εικ. 88(d)· Βικάτου 2009β, Π4582, 271, σχ.78, πιν. 171β–γ και Π4534, 240, σχ. 68, πιν. 149ε–στ· Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 248 (τ5/15), 102, πιν. 83, 260· ΑΕΒ 384 (τ9/62), 162, πιν. 111, 261· ΑΕΒ 380 (τ9/56), 160, πιν. 110, 293· ΑΕΒ 858 (τ26/53), 336, πιν. 191, 322· ΑΕΒ 1025 (τ34/24), 430, πιν. 233, 335· ΑΕΒ 1109 (τ27/15), 354, πιν. 200, 360.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση.

3. Π125. Ληκύθιο (πιν. 98, εικ. 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 4, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,101 μ., διάμ.: 0,1 μ., διαμ. βάσης: 0,044 μ., διάμ. χείλ.: 0,029 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, σχετικά καθαρός.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: με αποκρούσεις στη βάση.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα ελαφρώς σφαιρικό πεπιεσμένο, με γωνίωση στη μέγιστη διάμετρο, λαιμός σχετικά ψηλός, χείλος έξω νεύον, λαβή κάθετη ταινιωτή, εκκινεί από τον ώμο και απολήγει στο χείλος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή καστανομέλανη, με έντονα ίχνη του εργαλείου βαφής, ελαφρά εξίτηλη. Ολόβαφο.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 123.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Papadopoulos 1979, PM537, εικ. 147 (i)· Paschalidis 2018, 191–2, εικ. 368 (E6).

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

4. Π126. Ψευδόστομος αμφορέας (πιν. 99, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 4, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: α: διάμ. βάσης: 0,057 μ., ύψος: 0,085 μ., β: ύψος: 0,038 μ. Υπόλ. συνολικό ύψος: 0,12 μ.

ΥΛΗ: πηλός πορτοκαλόχρωμος, με προσμείξεις, εξαιρετικά εύθρυπτος.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: η επιφάνεια στο μισό σώμα έχει απολεπιστεί έντονα. Αποτελείται από πολλά όστρακα.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα ελλειπτικό, λαβές κάθετες ταινιωτές.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή πορτοκαλόχρωμη, έντονα εξίτηλη. Πέντε οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες στη μέγιστη διάμετρο. Στον ώμο ελάχιστα σωζόμενα μοτίβο πιθανόν διαποίκιλτων τριγώνων. Λαβές με γραπτά άκρα. Δίσκος με ομόκεντρους κύκλους.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179, FM 43:30.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1999, 390, εικ. 135:70 Αγραπιδοχώρι Ηλείας και Παρλαμά 1974, 53, εικ. 8· Papadopoulos 1979, PM1393, εικ. 218(e).

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση/ύστερη.

5. Π127. Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 99, εικ. 3).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 4, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,093 μ., διάμ.: 0,09 μ., διαμ. βάσης: 0,041 μ., διαμ. χείλους: 0,022 μ., διάμ. δίσκου: 0,031 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, ελαφρές προσμείξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος στη μια λαβή και το στόμιο. Ελλιπής σε τμήμα της λαβής και του στομίου.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σχεδόν σφαιρικό, ελαφρά πεπιεσμένο, λαβές κάθετες, ελλειψοειδούς διατομής, λαιμός στομίου χοανοειδής, δίσκος επίπεδος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή καστανομέλανη, αρκετά εξίτηλη, έντονα ίχνη του χρωστήρα βαφής. Ολόβαφος.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1998, 188 και 203.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση/ύστερη.

6. **Π128.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 100, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 4, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,099 μ., διάμ.: 0,099 μ., διαμ. βάσης: 0,048 μ., διάμ. στομίου: 0,025 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, σχετικά καθαρός, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος από πολλά όστρακα, συμπληρωμένος.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα πεπιεσμένο, λαβές κάθετες ταινιωτές, λαιμός στομίου χοανοειδής, χείλος έξω νεύον, δίσκος με πλαστικό κομβίο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανος. Βαφή καστανή, αρκετά εξίτηλη. Έξι οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες από τη βάση έως τον ώμο. Όμος με ομάδες ομόκεντρων ημικυκλίων, ορισμένα στικτά. Βάσεις λαιμών στομίων με ταινία. Χείλος ολόβαφο. Λαβές με κυματοειδείς γραμμές και γραπτά άκρα. Δίσκος με δύο ομόκεντρους κύκλους.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179, FM 43: 31 και d. Λαβές: FM 53:19.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Ιακωβίδης 1969–1970, 824 (τ.111β), πιν. 119α (ως προς τη διακόσμηση του ώμου)· Papadopoulos 1979, PM 384, εικ. 216(c)· Κολώνας 2020, Α: AEB 851 (τ26/38) 331, πιν. 188, 321· AEB 775 (τ25/21) 305–6, πιν. 175, 317.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση.

7. **Π129.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 100, εικ. 3).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 4, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,11 μ., διάμ.: 0,108 μ., διαμ. βάσης: 0,05 μ., διάμ. χείλους: 0,028 μ., διάμ. δίσκου: 0,036 μ.

ΥΛΗ: πηλός ελαφρώς πορτοκαλόχρωμος, με λίγες προσμείξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος από πολλά όστρακα. Αποκρούσεις σε σώμα, ψευδές στόμιο και χείλος.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα πεπιεσμένο, σχεδόν αμφικωνικό, λαβές ταινιωτές, λαιμός στομίου χοανοειδής. Δίσκος και στόμιο εφάπτονται.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή πορτοκαλοκάστανη, σχετικά εξίτηλη, ίχνη χρωστήρα βαφής. Ολόβαφος.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1998, 188, 202.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ.

8. **Π130.** Δίωτος αμφορέας (πιν. 100, εικ. 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 4, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: διαμ. χείλους: 0,14 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με προσμείξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπής σε αρκετά σημεία. Εξαιρετικά εύθρυπτος, συγκολλημένος από πολλά όστρακα.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό πεπιεσμένο, λαιμός ψηλός, χείλος έξω νεύον επίπεδο. Στη μέγιστη διάμετρο δύο κυκλικής διατομή οριζόντιες λαβές. Δύο πλαστικά κομβία αντιδιαμετρικά τοποθετημένα στον ώμο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή καστανομέλανη, αρκετά εξίτηλη, έντονα ίχνη χρωστήρα βαφής. Ολόβαφος.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 58.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ.

9. **Π131.** Προχοΐσκη (πιν. 101, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 4, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,069 μ., διάμ.: 0,076 μ., διαμ. βάσης: 0,041 μ., διαμ. χείλους: 0,034 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, ελαφρές προσμειξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ακέραιη.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιοσχημη, σώμα σφαιρικό πεπιεσμένο, λαιμός σχετικά χαμηλός, χείλος έξω νεύον, λαβή κάθετη ταινιωτή, εκκινεί από τη μέγιστη διάμετρο και απολήγει στο χείλος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή μελανή, έντονα εξίτηλη. Ολόβαφη.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 112.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 660 (τ17/22), 250, πιν. 153, 428· ΑΕΒ 1107 (τ44/1), 495, πιν. 257, 428· Paschalidis 2018, 184–85, εικ. 355 (Δ16).

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ πρώιμη.

10. **Π132.** Ληκύθιο (πιν. 101, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 4, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,079 μ., διάμ.: 0,075 μ., διαμ. χείλους: 0,021 μ., διαμ. βάσης: 0,036 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με προσμειξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένο από πολλά όστρακα. Ελλιπές στο σώμα, απολεπισμένο, εύθρυπτο.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής, σώμα σφαιρικό πεπιεσμένο, λαιμός σχετικά ψηλός, χείλος έξω νεύον, λαβή κάθετη ταινιωτή, εκκινεί από τον ώμο και απολήγει στο χείλος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή καστανομέλανη, εξίτηλη. Έως τον ώμο, σώμα ολόβαφο. Όμος με πυκνές κυματοειδείς/ τεθλασμένες. Βάση λαιμού με γραπτή ταινία. Χείλος ολόβαφο. Λαβή με οριζόντιες γραμμές.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 123, FM 61.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Heilmeyer κ.ά. 2012, 316, Κατ. 1/79· Mountjoy 1998, 203· Deger-Jalkotzy 2009, 95–6, εικ. 9:2.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ.

11. **Π133.** Άωτο πιθάριο (πιν. 102, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 4, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,132 μ., διάμ.: 0,121 μ., διαμ. χείλους: 0,055 μ.

ΥΛΗ: πηλός πορτοκαλοκάστανος, με ελαφρές προσμειξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: με αποκρούσεις στο σώμα, συγκολλημένο.

ΣΧΗΜΑ: βάση επίπεδη, μη διακριτή, σώμα σφαιρικό, λαιμός σχετικά ψηλός, χείλος έξω νεύον.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή πορτοκαλόχρωμη, σχετικά εξίτηλη. Ολόβαφο.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 76.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 651 (τ17/5), 247, πιν. 151, 394 (ως προς το σχήμα).

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΒ.

12. **Π134.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 102, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 4, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: μέγ. ύψος: 0,099 μ., μέγ. διάμ.: 0,101 μ., διαμ. βάσης: 0,04 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλειπής στο στόμιο, τμήμα λαβών και χείλος.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σχεδόν σφαιρικό, λαβές κάθετες ταινιωτές.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή μελανοκάστανη, αρκετά εξίτηλη. Στη μέγιστη διάμετρο τρεις οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Ώμος με ομάδες ομόκεντρων ημικυκλίων. Βάσεις λαιμού στομίου και λαβών με γραπτή ταινία. Λαβές με οριζόντιες γραμμές.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179, FM 43h/n.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Ιακωβίδης 1969–1970, 43, (τ.5α), πιν. 52γ (ως προς τη διακόσμηση ώμου)· Papadopoulos 1979, PM545, εικ. 215(c) και PM53, εικ. 213(c)· Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 726 (τ22/22), 278, πιν. 164, 313· ΑΕΒ 834 (τ24/20), 293, πιν. 170, 318· ΑΕΒ 967 (τ29/49), 398, πιν. 219, 327· ΑΕΒ 1334 (τ43/13), 486, πιν. 252, 345.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση/ύστερη.

13. **Π135.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 103).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 4, λάκκος θαλάμου.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,134 μ., διάμ.: 0,132 μ., διάμ. βάσης: 0,064 μ., διάμ. χείλους: 0,031 μ., διάμ. δίσκου: 0,027 μ.

ΥΛΗ: πηλός ροδοκάστανος, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος από πολλά όστρακα. Ελλειπής σε τμήμα του σώματος, αποκρουσμένος στο στόμιο και τις λαβές.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα πεπιεσμένο αμφικωνικό, λαβές κάθετες ταινιωτές, λαιμός στομίου χροανοειδής, χείλος έξω νεύον, δίσκος επίπεδος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή πορτοκαλόχρωμη, σχετικά εξίτηλη. Σώμα με ομάδες ταινιών, διαφορετικού πάχους. Πάνω από τη μέγιστη διάμετρο φυλλοφόρος ταινία. Ώμος με ομάδες ενάλληλων γωνιών/αμειβόντων. Βάσεις λαιμών στομίων με γραπτή ταινία. Χείλος ολόβαφο. Λαβές με γραπτά άκρα. Δίσκος με ομόκεντρους κύκλους.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 180, FM 58:28 και 64:20.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Νικολέντζος 2011, Π 270, 211, σχ. 59· Papadopoulos 1979, AM53, εικ. 209(g).

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΒ.

14. **Π136.** Τετράωτος αμφορέας (πιν. 104).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 4, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,37 μ., διάμ.: 0,385 μ., διάμ. χείλ.: 0,143 μ., διάμ. βάσης: 0,155 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με προσμείξεις, όπτηση ανομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλειπής σε τμήμα σώματος, λαιμού και μιας λαβής.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής, σώμα ελαφρώς πεπιεσμένο, λαιμός σχετικά ψηλός, έξω νεύον χείλος, επίπεδο. Στη μέγιστη διάμετρο δύο οριζόντιες κυκλικής διατομής λαβές, στον ώμο δύο κάθετες ταινιωτές λαβές.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: Επίχρυσμα υποκάστανο. Βαφή καστανή, αρκετά εξίτηλη. Ολόβαφο πλην στενής ζώνης στον ώμο, όπου διακοσμείται με ομάδες αντωπών ομόκεντρων ημικυκλίων. Στο χείλος ομάδες γραμμών, εν είδει φυλλοφόρου ταινίας.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 58, FM 43n και 64:22.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ: Πιθανόν συνανήκει αποκρουσμένη βάση κύλικας ως πώμα.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Βικάτου 2009β, Π4550, 254, πιν. 160α Mountjoy 1999, 430, εικ. 431:102 Κλάους Αχαΐας.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

15. **Π137.** Τετράωτος αμφορέας (πιν. 105).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 4, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,42 μ., διάμ.: 0,386 μ., διάμ. χείλους: 0,163 μ., διάμ. βάσης: 0,149 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπής σε τμήμα σώματος και δύο λαβές.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, ελαφρώς πεπιεσμένο, λαιμός ψηλός, χείλος έξω νεύον, επίπεδο. Στη μέγιστη διάμετρο δύο οριζόντιες, κυκλικής διατομής λαβές, στον ώμο δύο κάθετες, ταινιωτές.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή καστανομέλανη, σχετικά εξίτηλη. Ολόβαφο πλην στενής ζώνης στον ώμο, όπου διακοσμείται με σειρά κροσσών τριγώνων.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 58, FM 61.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1999, 393, εικ. 137:77 Αγραπιδωχόρι Ηλείας Demakopoulou και Crouwel 1998, P10, 279, πιν. 56α Κολώνας 2020, Α: AEB 461 (τ9/9), 144, πιν. 100, 386.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

16. **Π138.** Ψευδόστομος αμφορέας (πιν. 106, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 4, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: διάμ. δίσκου: 0,082 μ.

ΥΛΗ: πηλός ροδοκάστανος, σχετικά καθαρός, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπής σε μέρος του σώματος, λαβή, βάση και στόμιο. Συγκολλημένος από αρκετά όστρακα, συνανήκουν και άλλα.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, ελαφρώς πεπιεσμένο, λαβές κάθετες ταινιωτές, μικρό πλαστικό κομβίο στο δίσκο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή πορτοκαλοκάστανη, ελαφρά εξίτηλη. Ολόβαφο ως πάνω από τη μέγιστη διάμετρο. Πάνω από τη μέγιστη διάμετρο επτά οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Ώμος με ενάλληλα τρίγωνα, διαποικιλτα με ομάδες στιγμωτών, ομόκεντρων ημικύκλιων, με παραπληρωματικό μοτίβο στιγμωτές γωνίες/αμείβοντες. Στην άλλη πλευρά του ώμου, ομάδες ενάλληλων τριγώνων. Λαβές ολόβαφες. Δίσκος λαβών με ομόκεντρους κύκλους.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 175, FM 58:28, 61A:1 και 25:12.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Papadopoulos 1979, PM378, εικ. 221(i) (ως προς την τεχνοτροπία του κεντρικού μοτίβου) Moschos 2009β, 258, εικ.20.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ.

17. **Π139.** Λεκανίδιο (πιν. 106, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 4, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,145 μ., διάμ. χείλ.: 0,28 μ. διαμ. βάσης: 0,159 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπής στη μία λαβή και σε μικρά τμήματα του σώματος. Συγκολλημένο από αρκετά όστρακα.

ΣΧΗΜΑ: βάση επίπεδη, σώμα σχεδόν κωνικό, δύο λαβές κυκλικής διατομής, οριζόντιες, τοποθετημένες κάτω από το απλό χείλος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή καστανομέλανη, ελαφρά εξίτηλη. Αρκετές ιζηματικές επικαθίσεις. Ταινίες εσωτερικά και εξωτερικά του χείλους. Ομόκεντροι κύκλοι εσωτερικά στη βάση. Λαβές με γραπτή ράχη.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 290, 291.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1998, 185, εικ. 232:1.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση.

18. **Π140.** Τετράωτος αμφορέας (πιν. 107).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 4, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,28 μ., διάμ.: 0,248 μ., διάμ. βάσης: 0,101 μ., διάμ. χείλους: 0,163 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος από αρκετά όστρακα. Ελλιπής στο λαιμό, το χείλος, τη μια λαβή και το σώμα.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής κοίλη, σώμα σφαιρικό, ελαφρώς πεπιεσμένο, λαιμός ψηλός, χείλος έξω νεύον επίπεδο, οριζόντιες λαβές κυκλικής διατομής στην κοιλιά. Στον ώμο δύο λαβές μια κάθετη και μια οριζόντια, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανος. Βαφή μελανοκάστανη, αρκετά εξίτηλη. Ολόβαφο πλην στενής ζώνης στον ώμο με ομάδες ομόκεντρων, κροσσωτών ημικυκλίων.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 58, FM 43p.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Papadopoulos 1979, PM367, εικ. 64(a) και PM13, εικ. 63(a) (δίωτοι με όμοια διακόσμηση)· Mountjoy 1999, 430, εικ.152: 104 Χαλανδρίτσα Αχαΐας· Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 289 (τ5/9), 100–1, πιν. 82, 383· ΑΕΒ 511 (τ10/5), 181–82, πιν. 120, 386· ΑΕΒ 542 (τ12/12), 205, πιν. 132, 387.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

19. **Π141.** Ψευδόστομος αμφορέας (πιν. 108, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 4, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,24 μ., διάμ.: 0,235 μ., διαμ. βάσης: 0,099 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, σχετικά καθαρός, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπής στο σώμα, τις λαβές και τα στόμια. Συγκολλημένος και συμπληρωμένος.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, λαβές κάθετες ταινιωτές, δίσκος επίπεδος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανος. Βαφή μελανοκάστανη, σχετικά εξίτηλη. Ολόβαφος ως τη μέγιστη διάμετρο. Πάνω από τη μέγιστη διάμετρο τρεις οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Ωμος με ομάδες κροσσωτών, ομόκεντρων ημικυκλίων. Λαβή με οριζόντιες γραμμές. Δίσκος με σπείρα.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 175, FM 43p.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Ιακωβίδης 1969–1970, 1211, (τ. 155), εικ. 11α· Papadopoulos 1979, PM284, εικ. 216(b) και PM279, εικ. 216(a)· Βικάτου 2009β, Π4403, 201, σχ. 58, πιν. 125α–β.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση/ύστερη.

20. **Π142.** Ψευδόστομος αμφορέας (πιν. 108, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 4, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: διάμ. χείλους: 0,032 μ., διάμ. δίσκου: 0,049 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: αρκετά όστρακα, συγκολλημένο. Ελλιπές σε μεγάλο ποσοστό.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, ελαφρώς πεπιεσμένο. Λαβές κάθετες ταινιωτές, λαιμός

στομίου χοανοειδής, χείλος έξω νεύον, δίσκος επίπεδος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα τεφροκάστανου. Βαφή μελανοκάστανη, εξαιρετικά εξίτηλη. Κάτω μέρος του σώματος ολόβαφο. Μέγιστη διάμετρος με παράλληλες, οριζόντιες, ισοπαχείς ταινίες. Πάνω από τη μέγιστη διάμετρο ομάδες αντωπών, ομόκεντρων ημικυκλίων. Ακολουθούν τέσσερις οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Όμως με ομάδες ομόκεντρων ημικυκλίων που ενώνονται με ομάδες ομόκεντρων ημικυκλίων και ενάλληλες γωνίες, από τα οποίες «φύεται» στελεχωτή, αντιθετική σπείρα. Βάσεις λαιμών στομίων με γραπτή ταινία. Χείλος ολόβαφο. Λαβή με χιαστί ταινίες. Δίσκος με σπείρα.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 175, FM 43:27,32 και 43 και 51:16.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1998, 174, εικ. 215: 1.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση.

21. **Π143.** Δίωτος αμφορέας (πιν. 109, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 4, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: διάμ. χείλ.: 0,087 μ., διαμ. βάσης: 0,122 μ.

ΥΛΗ: πηλός ροδόχρωμος, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ανομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος από πολλά όστρακα. Ελλιπής στο σώμα και το χείλος.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής υψωμένη, σώμα ελαφρώς πεπιεσμένο, λαιμός ψηλός, λαβές κάθετες ταινιωτές, εκκινούν από τον ώμο και απολήγουν στο λαιμό.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα πορτοκαλόχρωμο. Βαφή πορτοκαλοκάστανη, αρκετά εξίτηλη. Στη βάση πλατιά οριζόντια ταινία. Σώμα με οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες, πλην του εξηρημένου, κατώτερου μέρους του. Όμως με ομάδες ομόκεντρων ημικυκλίων. Βάση λαιμού με γραπτή ταινία. Χείλος ολόβαφο. Λαβή με γραπτά άκρα, με τη βαφή να συνεχίζει στο λαιμό.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 70, FM 43h.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1998, 188 και 210.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

22. **Π144.** Κυλινδρικό αλάβαστρο (πιν. 109, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 4, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,16 μ., διάμ.: 0,152 μ., διαμ. χείλους: 0,097 μ., διαμ. χείλους: 0,128 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με προσμείξεις, όπτηση ανομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπές σε τμήμα σώματος και λαιμού.

ΣΧΗΜΑ: βάση επίπεδη, σώμα ευθύ, λαιμός ψηλός, χείλος έξω νεύον, λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα πορτοκαλόχρωμο. Βαφή μελανοκάστανη, ελαφρά εξίτηλη. Σώμα με ομάδες τριών οριζόντιων, παράλληλων, ισοπαχών ταινιών και οριζόντιες ζώνες κροσοπεταλίων. Όμως με ομάδες γραμμών και ολόβαφος κύκλος. Λαιμός ολόβαφος. Εσωτερικά, κάτω από το χείλος, μια οριζόντια ταινία. Δύο λαβές με περιγεγραμμένη βάση και γραπτή ράχη.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 96, FM 42:8.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση/ύστερη.

23. **Π145.** Κυλινδρικό αλάβαστρο (πιν. 110, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 4, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: μέγ. σωζ. ύψος: 0,068 μ., διαμ. βάσης: 0,09 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπές σε μεγάλο μέρος του σώματος, λαιμό και στόμιο. Συγκολλημένο.

ΣΧΗΜΑ: βάση επίπεδη, σώμα κυλινδρικό, δύο λαβές κάθετες, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα πορτοκαλόχρωμο. Βαφή καστανομέλανη, ελαφρά εξίτηλη. Ολόβαφο, πλην στενής ζώνης στον ώμο, που διακοσμείται με φυλλοφόρο ταινία.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 96, FM 64:20.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Ιακωβίδης 1969–1970, 388, τ. 33α, πιν. 88β· Demakoroulou και Crouwell 1998, P7, 278, πιν. 54f Mountjoy 1999, 291, εικ. 99:232 Επίδauρος Λιμηρά Λακωνίας· Θεοχάρης 1963, 134, πιν. 170β.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση.

24. **Π146.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 110, εικ. 3).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 4, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: διάμ. δίσκου: 0,031 μ.

ΥΛΗ: πηλός ροδοκάστανος, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπής κατά το ήμισυ, συγκολλημένος.

ΣΧΗΜΑ: σώμα ελαφρώς πεπιεσμένο, λαβές κάθετες ταινιωτές, δίσκος με πλαστικό κομβίο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: ίχνη μελανής βαφής, εξαιρετικά εξίτηλης. Εξωτερική επιφάνεια εξαιρετικά διαβρωμένη. Κάτω μέρος του σώματος ολόβαφο. Εσωτερικά έντονα ίχνη τροχού.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ.

25. **Π147.** Ψευδόστομος αμφορέας (πιν. 111, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 4, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: μέγ. σωζ. ύψος: 0,079 μ., διαμ. χείλους: 0,025 μ., διάμ. δίσκου: 0,029 μ.

ΥΛΗ: πηλός ροδοκάστανος, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένο, ελλιπές κατά το μεγαλύτερο μέρος.

ΣΧΗΜΑ: λαιμός στομίου χροανοειδής, χείλος έξω νεύον, λαβές κάθετες ταινιωτές.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανο. Βαφή μελανοκάστανη, ελαφρά εξίτηλη. Σώμα με οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Όμος με τέσσερα δικτυωτά τρίγωνα και κυματοειδή, ως παραπληρωματικό μοτίβο. Βάσεις στομίων με γραπτή ταινία. Λαιμός στομίου με οριζόντιες ταινίες. Χείλος ολόβαφο. Λαβές με οριζόντια γραμμές. Δίσκος με σπείρα.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179, FM 61A:5.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Ιακωβίδης 1969–1970, 215, (τ.13), πιν. 84 (διαφορά ως προς το παραπληρωματικό μοτίβο)· Paradoroulos 1979, PM80, εικ. 205(a) και PM 309, εικ. 223(h)· Βικάτου 2009β, Π4578 και Π4518· Kraiker και Kuebler, *Ap. Eur.* 454, Τάφος 54, πιν. 8, S. 55· Ruppenstein 2007, Στρώμα. 127/1, 11, Beil. 7· Κολώνας 2020, A: AEB 773 (τ25/19), 305, πιν. 175, 265· AEB 771 (τ25/17), 304, πιν. 174, 316· AEB 95, 262, 490, 762, 903, 909, 341, 419, 728, 849, 955, 972, 1020, 1320 (αρκετά παραδείγματα από το νεκροταφείο της Βούντενης, χωρίς όμως την παραπληρωματική κυματοειδή γραμμή που καθιστά το Π147 υστερότερο)· Wide 1910, 20, πιν. VI:4 (πιθανόν ο της Σαλαμίνας να προέρχεται από εργαστήριο της ΒΔ Πελοποννήσου).

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ.

26. **Π148.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 111, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 4, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,098 μ., διάμ.: 0,097 μ., διάμ. βάσης: 0,045 μ., διάμ. χείλους: 0,027 μ., διάμ. δίσκου: 0,029 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπής σε μέρος του σώματος. Συγκολλημένος.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα πεπιεσμένο, σχεδόν αμφικωνικό, λαβές κάθετες ταινιωτές. λαιμός στομίου χοανοειδής, χείλος έξω νεύον. Δίσκος και στόμιο εφάπτονται.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή μελανοκάστανη, ελαφρά εξίτηλη. Στο κάτω μέρος του σώματος και μέχρι τη μέγιστη διάμετρο παράλληλες, οριζόντιες, ισοπαχείς ταινίες, αμελώς γραμμένες. Όμος με σχηματοποιημένη αχιβάδα. Βάσεις λαιμών στομίων με κροσσωτή ταινία, ως θηλειά. Χείλος ολόβαφο. Λαβές με οριζόντιες γραμμές. Δίσκος με σπείρα.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179, FM 25:12.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Papadopoulos 1979, PM88, εικ. 210(a)· Mountjoy 1999, 395, εικ. 138:87 Αγραπιδοχώρι Ηλείας.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

27. **Π149.** Δίωτος αμφορέας (πιν. 112, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 4, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,174 μ., διάμ.: 0,019 μ., διαμ. βάσης: 0,106 μ., διάμ. χείλους: 0,103 μ.

ΥΛΗ: πηλός πορτοκαλοκάστανος, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος, ελλιπής σε μεγάλο ποσοστό.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα ελαφρώς πεπιεσμένο, λαιμός βραχύς, χείλος έξω νεύον, λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή μελανοκάστανη, ελαφρά εξίτηλη. Ολόβαφο πλην στενής ζώνης στον ώμο με ομάδες ομόκεντρων ημικυκλίων.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 59, FM 43h.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1999, 454, εικ. 163:21 Μαζακαράτα Κεφαλονιάς και 454, εικ. 163:22 Λακήθρα Κεφαλονιάς.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ.

28. **Π150.** Ψευδόστομος αμφορέας (πιν. 112, εικ. 3).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 4, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: διαμ. βάσης: 0,052 μ., διαμ. χείλους: 0,03 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: αρκετά όστρακα, συγκολλημένο. Ελλιπής σε μεγάλο μέρος.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό πεπιεσμένο, λαιμός στομίου χοανοειδής, χείλος έξω νεύον.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανο. Βαφή μελανοκάστανη, σχετικά εξίτηλη. Έως τη μέγιστη διάμετρο ολόβαφο. Πάνω από τη μέγιστη διάμετρο οριζόντιες, παράλληλες, διαφορετικού πάχους ταινίες. Όμος πιθανόν με διαγραμμισμένα τρίγωνα. Βάση στομίου με γραπτή ταινία. Χείλος ολόβαφο.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179, FM 61A:6 ή 61:19.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Βικάτου 2009β, Π4530, 238–39, σχ. 68α, πιν. 148δ–ε.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

29. **Π151.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 112, εικ. 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 4, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: διαμ. βάσης: 0,052 μ., διάμ.: 0,117 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, σχετικά καθαρός, όπτηση ανομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλειπής σε μεγάλο μέρος του σώματος, στόμιο και λαβές.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλίσχημη, σώμα σφαιρικό πεπιεσμένο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υπόλευκο. Βαφή καστανομέλανη, αρκετά εξίτηλη. Όλο το σώμα έως και πάνω από τη μέγιστη διάμετρο με οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Όμος με ομάδες ομόκεντρων ημικυκλίων.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179, FM 43h.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Papadopoulos 1979, PM478, εικ. 213(d) και PM217, εικ. 214(b)· Βικάτου 2009β, Π4401, 200–1, σχ. 58γ, πιν. 124γ–δ· Κολώνας 2020, Α: AEB 248 (τ5/15), 102, πιν. 83, 260· AEB 598 (τ16/9), 233, πιν. 145· AEB 493 (τ10/7), 182, πιν. 120, 301· AEB 761 (τ25/5), 300–1, πιν. 172, 315· AEB 834 (τ24/20), 293, πιν. 170, 318· AEB 998 (τ31/17), 410, πιν. 224, 329· AEB 996 (τ31/7), 407, πιν. 222, 359.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

30. **Π152.** Κρατήρας (πιν. 113, εικ. 1).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 4, δρόμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: διάμ. χείλους: 0,3 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, καθαρός, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: σώζονται πέντε όστρακα. Συγκολλημένο. Ελλειπές στο χείλος, σώμα και βάση.

ΣΧΗΜΑ: χείλος έξω νεύον πεπλατυσμένο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υποκάστανο. Βαφή καστανομέλανη, αρκετά εξίτηλη. Σώμα σώζονται ίχνη πολλαπλών τεθλασμένων. Εξωτερικά και εσωτερικά χείλος ολόβαφο. Στην άνω επιφάνεια του χείλους δικτυωτό και διαγραμμισμένα τρίγωνα.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: Πιθανόν FS 282, FM 61:18.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1998, 198 και 208.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ.

31. **Π153.** Κρατήρας (πιν. 113, εικ. 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 4, δρόμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: διάμ. χείλους: 0,308 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, σχετικά καθαρός, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: σώζονται έξι όστρακα. Συγκολλημένο. Ελλειπές στο χείλος, σώμα και βάση.

ΣΧΗΜΑ: χείλος έξω νεύον πεπλατυσμένο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υποκάστανο, βάση καστανομέλανη, αρκετά εξίτηλη. Κάτω μέρος σώματος πιθανόν ολόβαφο. Περιοχή των λαβών με τρίγλυφα, που φέρουν ομάδες κάθετων κυματοειδών, πλαισιωμένες από κάθετες ταινίες.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 282, FM 75.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Μαστροκώστας 1965α, 226, πιν. 271β· Mountjoy 1998, 198.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση/ύστερη.

32. **M05**. Μαχαίρι (πιν. 114, εικ. 2 και 3).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 4, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: μήκος: 0,076 μ., μέγ. πλάτος: 0,013 μ., μέγ. πάχος λεπίδας: 0,001 μ.

ΥΛΗ: χαλκός.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπές σε μικρό ποσοστό στο άκρο της λαβής.

ΣΧΗΜΑ: λεπίδα έντονα καμπύλη.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Papadopoulos 1979, PM 119, εικ. 345 (α) και 310 (ς)· Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 1224, (τ29/19), 389, πιν. 213, 462· Paschalidis 2018, 330, M4872, εικ. 717· Σπυρόπουλος 1972, 98–100.

33. **Δ11**. Σφονδύλι (πιν. 114, εικ. 1).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 4, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,021 μ., διάμ.: 0,028 μ.

ΥΛΗ: μαύρος στεατίτης.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: κωνικό.

II.5.1. ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 5

Περί τα 2,5 μ. ανατολικά του θαλαμωτού τάφου 4 ερευνήθηκε ο θαλαμωτός τάφος 5 (πιν. 115) ο οποίος, αν και εντασσόμενος στο γενικό πλαίσιο κατασκευής θαλαμωτών τάφων, διέφερε ως προς την τεχνοτροπία του, αγγίζοντας τα όρια της «υβριδικής» κατασκευής.⁵¹

Ο δρόμος (πιν. 116, εικ. 1 και πιν. 117, εικ. 1) μήκους 2,15 μ., αμέσως μετά την έναρξή του και περί του 1 μ. πριν από τη θύρα βαθαίνει απότομα, περίπου 0.85 μ.⁵² και οδηγεί σε υποτυπώδη θάλαμο (πιν. 116, εικ. 2) του οποίου η κατώτερη επιφάνεια βρίσκεται σε ύψος 0,59 μ. από την επιφάνεια βάδισης. Το μέγιστο πλάτος του δρόμου μετρήθηκε στα 0,55 μ., ενώ η επιφάνεια βάδισης διαμορφωνόταν από ατάκτως τοποθετημένους αργούς λίθους. Η πρόσβαση στο θάλαμο φρασσόταν από ξερολιθιά μέγιστου πάχους 0,38 μ., αποτελούμενη κατά βάση από πλακοειδείς λίθους. Ο θάλαμος, σχεδόν κυκλικής κάτοψης, έχει μέση διάμετρο 0,78 μ. και μέγιστο ύψος 0,91 μ.

Από την ανασκαφή του θαλάμου δεν προέκυψε ίχνος οστού, παρά μόνο η Π154 πρόχους (πιν. 117, εικ. 2). Το γεγονός αυτό οδηγεί στη σκέψη, λαμβάνοντας υπ' όψη και τις μικρές διαστάσεις του τάφου, ότι πρόκειται για ταφή νηπίου. Δεν μπορεί να αποκλειστεί και η πιθανότητα κενοταφίου, αλλά θεωρείται λογικότερη η εκδοχή να επρόκειτο για ταφή νηπίου,⁵³ η οποία έπρεπε να διαχωριστεί από τους υπόλοιπους νεκρούς του νεκροταφείου.

II.5.2. ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ 5 – ΕΥΡΗΜΑΤΑ

1. **Π154.** Πρόχους (πιν. 118).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 5, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,259 μ., διάμ.: 0,24 μ., διαμ. βάσης: 0,101 μ., διάμ. χειλ.: 0,083 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανός, σχετικά καθαρός, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπής στο στόμιο, με ρωγμές και επικαθίσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής, σώμα σφαιρικό, λαιμός σχετικά ψηλός, χείλος έξω νεύον, λαβή κάθετη, ταινιωτή, εκκινούσα από τον ώμο και απολήγουσα στο χείλος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: εξωτερική επιφάνεια απολεπισμένη. Βαφή καστανομέλανη, εξίτηλη. Σώμα με ομάδες οριζόντιων, παράλληλων, ισοπαχών ταινιών. Ώμος με τέσσερις ομάδες τριών κάθετων γραμμών, εν είδει φυλλοφόρου ταινίας. Βάση λαιμού με γραπτή ταινία. Γραπτή ταινία κάτω από το ολόβαφο χείλος. Λαβή με γραπτές ταινίες.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 118, FM 64:22.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Stubbings 1947, 50, πιν. 15:5· Mountjoy 1999, 570, εικ. 210:338 Βουρβατσι Αττικής· Jacob-Felsch 1996, 144, πιν. 15:220, 31:220· Deger-Jalkotzy 1990, 84, εικ.10.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση.

51 Ο τρόπος κατασκευής του θαλαμωτού τάφου 5 μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός που προκύπτει από την εξυπηρέτηση συγκεκριμένης ανάγκης, όπως θα φανεί παρακάτω.

52 Γίνεται κατανοητό ότι ο «επισκέπτης» του τάφου για να φθάσει στο θάλαμο θα έπρεπε να κάνει άλμα μέσα στο βαθύ «όρυγμα» του δρόμου.

53 Χαρακτηριστική και η άποψη των Cavanagh και Mee (1998, 128) για την απώλεια του σκελετικού καταλοίπου στις περιπτώσεις ταφών νηπίων.

II.6.1 ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 6

Περί τα 4,5 μ. ανατολικά του θαλαμωτού τάφου 5 εντοπίστηκε ο θαλαμωτός τάφος 6 (πιν. 119, 120), του οποίου η οροφή του θαλάμου, όπως συνέβη και στο θαλαμωτό τάφο 4, είχε καταρρεύσει.⁵⁴

Ο δρόμος (πιν. 121) κατηφορικός προς τη θύρα, έχει μήκος 6,41 μ. και μέγιστο πλάτος 1,02 μ. Τα πλευρικά τοιχώματα προ της θύρας αποκτούν ελαφρά κλίση προς τα έσω, με αποτέλεσμα το άνοιγμα στην επιφάνεια του εδάφους να μετράται στα 0,86 μ. Το μήκος του στομίου στο θάλαμο είναι 0,87 μ., το πλάτος 0,64 μ., ενώ το ύψος 0,87 μ., με την κατώτερη επιφάνεια να σώζει λίγους λίθους, εν είδει κατωφλιού.

Εκατέρωθεν τη θύρας διαμορφώνονται παραστάδες περίπου 0,1 μ., ενώ το υπέρθυρο, σωζόμενου ύψους 0,47 μ., έχει σχεδόν ορθογώνια όψη.⁵⁵ Η θύρα σφραγίζοταν με ξερολιθιά μέγιστου πάχους 0,61 μ., αποτελούμενη από πλακοειδείς, αργούς λίθους (πιν. 119). Η πρόσβαση από το δρόμο προς τη θύρα και από την τελευταία προς το θάλαμο εξασφαλιζόταν με σκαλοπάτια ύψους περίπου 0,38 μ.

Ο θάλαμος, σχεδόν πεταλοειδούς κάτοψης, έχει διαστάσεις από ανατολικά προς δυτικά 2,64 μ. και από βορρά προς νότο 2,38 μ., ενώ το σωζόμενο ύψος είναι στα 2,57 μ. Εντός του θαλάμου ερευνήθηκαν δύο ακάλυπτοι λάκκοι. Ο δυτικός, εμπρός από τη θύρα του θαλάμου, λάκκος είχε διαστάσεις 1,32 μ. επί 0,41 μ. και μέγιστο βάθος 0,11 μ., ενώ ο ανατολικός λάκκος μετρήθηκε στο 1,36 μ., μήκος, 0,64 μ., μέγιστο πλάτος και μέγιστο βάθος 0,22 μ.

Από το δρόμο, στην περιοχή εμπρός από την είσοδο του θαλάμου, ήλθαν στο φως όστρακα από κρατήρα (Π173), ενώ εντοπίστηκαν όστρακα που ανήκουν σε κύλικα, αλάβαστρο, χειροποίητο κλειστό αγγείο (πιθανόν αμφορέα) και δίωτο αμφορέα FS59.⁵⁶

Ο θάλαμος (πιν. 122) έσωξε τρεις περιοχές δευτερογενών ταφών. Η πρώτη στο βόρειο-βορειοανατολικό τμήμα του θαλάμου, από όπου προήλθε και όλη η κεραμική του και συγκεκριμένα οι Π156, Π158, Π159, Π162, Π165 και Π172 αμφορείς, οι Π155 και Π157 ψευδόστομοι αμφορείς, οι Π160, Π161, Π166, Π168 και Π169 πρόχοι, οι Π163 και Π167 κύλικες, ο Π164 σκυφοειδής κρατήρας και το Π171 προχυτικό κύπελλο. Τα αγγεία είχαν σωρευθεί στη βόρεια-βορειοανατολική πλευρά του θαλάμου ανάμεικτα με αρκετά οστά, τουλάχιστον τριών ατόμων.

Οι δύο λάκκοι ήταν η δεύτερη και τρίτη περιοχή, όπου εντοπίστηκαν δευτερογενείς ταφές. Στο δυτικό λάκκο, η πλειονότητα των οστών ήταν συγκεντρωμένη στο βόρειο μισό του λάκκου και αποτελούνταν κυρίως από μακρά οστά. Από το λάκκο αυτό προήλθε το M06 χάλκινο μαχαίρι και ο Π170 πιθαμφορίσκος. Στον ανατολικό λάκκο τα οστά ήταν διεσπαρμένα σε σχεδόν όλη την έκτασή του, αλλά χωρίς καμία λογική συνάφεια, ώστε να καταγραφεί ως πρωτογενής ταφή.⁵⁷ Από το λάκκο αυτό προήλθε το M07 στέλεχος περόνης. Ο δυτικός λάκκος περιείχε οστά τουλάχιστον δύο νεκρών, ενώ ο ανατολικός ενός ατόμου.

Γίνεται κατανοητό ότι ο θαλαμωτός τάφος 6 έχει ένα πολύ σημαντικό κοινό χαρακτηριστικό με το θαλαμωτό 2: δεν υπάρχει πρωτογενής ταφή, σε αντίθεση με τους υπολοίπους τάφους. Τόσο στο θαλαμωτό τάφο 2, όσο και στο θαλαμωτό τάφο 6, εντοπίστηκαν μόνο δευτερογενείς ταφές-ανακομιδές. Με βάση την υπάρχουσα εικόνα, είναι πιθανό οι θάλαμοι να είχαν προετοιμαστεί για να δεχθούν πρωτογενή ταφή, αλλά αυτό να μην έγινε ποτέ.

54 Η έρευνα του θαλάμου του θαλαμωτού τάφου 6 πραγματοποιήθηκε υπό καταρρακτώδη βροχή και θυελλώδη αέρα. Αποτέλεσμα αυτού ήταν αφενός η επιτάχυνση των εργασιών, αφετέρου τα ευρήματα να βρίσκονται σε παχύ στρώμα λάσπης, αλλά και να μην είναι δυνατή η λεπτομερής, *in situ* καταγραφή τους με οπτικά μέσα.

55 Η ανασκαφική έρευνα του θαλαμωτού τάφου 6 πραγματοποιήθηκε σε διάρκεια δύο ημερών. Την πρώτη ερευνήθηκε ο δρόμος και τη δεύτερη ο θάλαμος. Καθ' όλη τη νύκτα από την πρώτη προς τη δεύτερη μέρα επικρατούσαν οι αναφερθείσες καιρικές συνθήκες, με αποτέλεσμα να υποχωρήσει το υπέρθυρο της εισόδου στο θάλαμο.

56 Στα όστρακα αυτά δε δόθηκε ξεχωριστός αριθμός καταγραφής.

57 Cavanagh και Mee 1998, 72. Σε διάφορες θέσεις στην Αργολίδα (Πρόσυμα, Μυκήνες κ.α.) έχει παρατηρηθεί η ίδια εικόνα. Επίσης, Ιακωβίδης 1969-1970, 75.

II.6.2. ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 6 – ΕΥΡΗΜΑΤΑ

1. **Π155.** Ψευδόστομος αμφορέας (πιν. 123, εικ. 1 και 3).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 6, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,325 μ., διάμ.: 0,32 μ., διαμ. βάσης: 0,143 μ. διαμ. χείλους: 0,075μ., διάμ. δίσκου: 0,095 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με προσμείξεις, όπτηση ανομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος από αρκετά όστρακα, αποκρούσεις στο σώμα, το στόμιο και το δίσκο.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής, σώμα σφαιρικό, ελαφρώς πεπιεσμένο, λαιμός στομίου χοανοειδής, χείλος έξω νεύον, λαβές κάθετες, ταινιωτές, με πλαστική «νεύρωση». Δίσκος με πλαστικό έξαρμα. Δίσκος και στόμιο εφάπτονται.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανου, βαφή καστανομέλανη, αρκετά εξίτηλη. Ολόβαφο στο κάτω μέρος του σώματος, ακολουθούν οριζόντιες, παράλληλες ισοπαχείς ταινίες. Πάνω από τη μέγιστη διάμετρο, πλατιά ταινία και οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες εναλλάξ με κυματοειδείς γραμμές. Ωμος με διαποϊλικά τρίγωνα, με κροσσωτά ημικύκλια και τρίγλυφα με διαγραμμισμένους με δικτυωτό ρόμβους και ενάλληλες γωνίες/αμείβοντες. Λαιμοί στομίων με οριζόντιες ταινίες. Χείλος ολόβαφο. Λαβές με οριζόντιες γραμμές. Δίσκος με ομόκεντρους κύκλους.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 175, FM 75:20 και 27, 71:6/12 και 53:21 και 23.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ: συνανήκει με δισκοειδή με κοιλότητα στην κάτω επιφάνεια βάση κύλικας ως πώμα.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1999, 194, εικ. 60:460 Τίρυνθα: Προφήτης Ηλίας.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΜ.

2. **Π156.** Δίωτος αμφορέας (πιν. 123, εικ.2 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 6, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,23 μ., διάμ.: 0,226 μ., διαμ. βάσης: 0,098 μ., διαμ. χείλους: 0,115 μ.

ΥΛΗ: πηλός πορτοκαλοκάστανος, με προσμείξεις, όπτηση ανομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος, με αποκρούσεις και ρωγμές.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα ελαφρά πεπιεσμένο, λαιμός ψηλός, χείλος έξω νεύον, με αυλάκωση στην άνω επιφάνεια, λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής. Στον ώμο δύο αντιδιαμετρικά τοποθετημένα πλαστικά κομβία.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανου, βαφή καστανομέλανη, αρκετά εξίτηλη. Ολόβαφος από τη βάση ως πάνω από τη μέγιστη διάμετρο. Ωμος και λαιμός με οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες που «ορίζουν» δύο σειρές αντωπών κροσσοπεταλίων. Χείλος ολόβαφο. Λαβή με γραπτή ράχη.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 58 FM 42:8

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1999, 431, εικ. 152:104 Άνω Συχαϊνά Αχαΐας.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

3. **Π157.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 124, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 6, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,178 μ., διάμ.: 0,165 μ., διαμ. βάσης: 0,068 μ., διάμ. δίσκου: 0,055 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ανομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος, ελλιπής στις λαβές και το στόμιο.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, λαβές κάθετες ταινιωτές, λαιμός στομίου χοανοειδής, χείλος

έξω νεύον, πλαστικό κομβίο στο δίσκο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανο, βαφή μελανοκάστανη, σχετικά εξίτηλη. Ολόβαφος έως τη μέγιστη διάμετρο, ακολουθούν ομάδες οριζόντιων, παράλληλων ταινιών διαφορετικού πάχους. Ώμος με ομάδες ομόκεντρων ημικυκλίων και ενάλληλων τριγώνων και κάθετες κυματοειδείς, ως παραπληρωματικό μοτίβο. Στόμιο και χείλος ολόβαφα. Βάσεις λαιμών στομίων με ταινία. Λαβές με δικτυωτό μοτίβο. Δίσκος με λεπτή σπείρα.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 175, FM 61A:1, 43h και 53:39.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Papadopoulos 1979, PM72, εικ. 215(b)· Moschos 2009β, 258, εικ. 21· Κολώνας 2020, Α: AEB 399 (τ9/21), 148–49, πιν. 103, 295· Eder 2009α, 137.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ.

4. **Π158.** Δίωτος αμφορίσκος (πιν. 124, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 6, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,143 μ., διάμ.: 0,157 μ., διαμ. βάσης: 0,069 μ., διαμ. χείλους: 0,11 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, σχετικά καθαρός, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ρωγμές και επικαθίσεις. Ελλιπής στο χείλος.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, ελαφρά πεπιεσμένο, λαιμός βραχύς, χείλος έξω νεύον, λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υπόλευκο, βαφή πορτοκαλοκάστανη, ελαφρά εξίτηλη. Ολόβαφο από τη βάση ως τη μέγιστη διάμετρο και στο λαιμό. Το άνω μέρος της κοιλιάς και ο ώμος με οριζόντιες, παράλληλες ταινίες διαφορετικού πάχους, αμελούς τεχνοτροπίας. Χείλος με στιγμές και εσωτερικά παχιά ταινία. Λαβές με γραπτή ράχη και περιγεγραμμένη βάση.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 59.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1998, 203.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΜ.

5. **Π159.** Δίωτος αμφορίσκος (πιν. 125, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 6, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,141 μ., διάμ.: 0,135 μ., διαμ. βάσης: 0,66 μ., διάμ. χείλ.: 0,1 μ.

ΥΛΗ: πηλός ροδοκάστανος, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ανομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος από πολλά όστρακα, ελλιπής στο χείλος.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, ελαφρά πεπιεσμένο, λαιμός κοντός, χείλος έξω νεύον, λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υπόλευκο, βαφή πορτοκαλοκάστανη, ελαφρά εξίτηλη. Διακόσμηση όμοια με Π158. Ολόβαφο από τη βάση ως τη μέγιστη διάμετρο και στο λαιμό. Το άνω μέρος της κοιλιάς και ο ώμος με οριζόντιες, παράλληλες ταινίες διαφορετικού πλάτους, αμελούς τεχνοτροπίας. Χείλος με στιγμές και εσωτερικά παχιά ταινία. Λαβές με γραπτή ράχη και περιγεγραμμένη βάση.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 59.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1998, 203.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΜ.

6. **Π160.** Πρόχους (πιν. 125, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 6, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,18 μ., διάμ.: 0,15 μ., διαμ. βάσης: 0,075 μ., διαμ. χείλους: 0,089 μ.

ΥΛΗ: πηλός ροδόχρωμος, με πολλές προσμείξεις.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελαφρές αποκρούσεις στο χείλος.

ΣΧΗΜΑ: χειροποίητο. Βάση επίπεδη, σώμα σχεδόν σφαιρικό, λαιμός βραχύς, χείλος έξω νεύον, λαβή κάθετη, ελλειψοειδούς διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: ακόσμητο.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 112.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ: χαμηλή ποιότητα κατασκευής

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Paradooulos 1979, PM645, εικ. 157(d) και PM432, εικ. 155(h)· Κουνούκλας και Δακωρώνια 2009, 1168, εικ. 8β.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ.

7. **Π161.** Πρόχους (πιν. 126, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 6, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,194 μ., διάμ.: 0,151 μ., διαμ. βάσης: 0,065 μ., διαμ. χείλους: 0,076 μ.

ΥΛΗ: πηλός φαιοκάστανος, σχετικά καθαρός, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένη, ελλιπής στην κοιλιά και το χείλος.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλίσχημη, διαμορφώνεται χαμηλό πόδι, σώμα σφαιρικό, ελαφρά πεπιεσμένο, λαιμός ψηλός, χείλος έξω νεύον, λαβή κάθετη ταινιωτή, εκκινούσα από την κοιλιά και απολήγουσα στο χείλος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υποκάστανου, βαφή μελανοκάστανη, αρκετά εξίτηλη. Ολόβαφο πλην στενής ζώνης στον ώμο με οριζόντια, κυματοειδή ταινία. Η λαβή φέρει τρεις κατακόρυφες ταινίες.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 106, FM 53:18/19.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Π086· Αραπογιάννη 1997, 248, πιν. 100β· Lemos 2002, 74· Eder 2001α, Π2374, 24–5, πιν. 3α:3, 11c:b· Deger-Jalkotzy 2009, 80 και 95, εικ. 2:2.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΜ/ΠρΓ πρόωγη.

8. **Π162.** Τετράωτος αμφορέας (πιν. 126, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 6, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,32 μ., διάμ.: 0,321 μ., διαμ. βάσης: 0,108 μ., διάμ. χείλ.: 0,124 μ.

ΥΛΗ: πηλός ροδοκάστανος, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος από πολλά όστρακα. Ελλιπής στην κοιλιά και τον ώμο.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής, σώμα σφαιρικό, ελαφρά πεπιεσμένο, λαιμός ψηλός, χείλος έξω νεύον. Δύο οριζόντιες λαβές κυκλικής διατομής και δύο κάθετες ταινιωτές.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υπόλευκο, βαφή καστανομέλανη, αρκετά εξίτηλη. Πάνω από τη μέγιστη διάμετρο πλατιά, οριζόντια ταινία, «οριζόμενη» από δύο λεπτότερες.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 58.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ: πιθανόν συνανήκει δισκοειδής, με κοιλότητα, βάση κύλικας και τμήμα στελέχους ως πώμα.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ.

9. **Π163.** Κύλικα (πιν. 127, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 6, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος 0,159 μ., διαμ. βάσης: 0,068 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, εύθρυπτος, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένη από πολλά όστρακα. Ελλιπής στο χείλος, τη μία λαβή και τη βάση.

ΣΧΗΜΑ: στέλεχος ψηλό, σώμα κωνικό, χείλος ευθύ, λαβή ελλειψοειδούς διατομής, απολήγει στο χείλος. Αργός τροχός.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα ροδοκάστανου. Ιδίως εσωτερικά η καστανομέλανη βαφή έχει απολεπιστεί. Ολόβαφη εσωτερικά και εξωτερικά. Στέλεχος με διακόσμηση οριζόντιων, παράλληλων, ισοπαχών ταινιών.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 274.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1998, 179, εικ. 222.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση.

10. **Π164.** Σκυφοειδής κρατήρας (πιν. 127, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 6, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,175 μ., διαμ. βάσης: 0,089 μ., διάμ. χείλ.: 0,208 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, εύθρυπτος, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος από πολλά όστρακα, ελλιπής κυρίως στο χείλος.

ΣΧΗΜΑ: πόδι χαμηλό, σώμα σφαιρικό, χείλος ελαφρά έξω νεύον, ελλειψοειδούς διατομής. Λαβές κάθετες ταινιωτές, εκκινούν από την κοιλία και απολήγουν στο χείλος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα καστανωπό, βαφή καστανομέλανη, αρκετά εξίτηλη. Εσωτερικά ολόβαφο. Εξωτερικά, κάτω μέρος της κοιλίας, πόδι και λαβές ολόβαφα. Μεταξύ των λαβών διακόσμηση που διαφοροποιείται ανά πλευρά. Στη μία πλευρά ομάδες ενάλληλων τριγώνων πλαισιώνουν τρίγλυφο, πληρούμενο από ομάδες ημικυκλίων, περιβαλλόμενων από τεθλασμένη γραμμή. Στην άλλη δικτυωτοί ρόμβοι ως παραπληρωματικά μοτίβα τριγλύφων επίσης με ομάδες ημικυκλίων, με ολόβαφο πυρήνα και τεθλασμένη γραμμή.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 289 (με κάθετες λαβές, τύπος «κανθάρου»), FM 61:1, 43:40, 73 και 75.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Eder 2001a, Π3004, 43, πιν. 8:3 και 12c:α' Mountjoy 1998, 179, 198.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΠρΓ.

11. **Π165.** Δίωτος αμφορέας (πιν. 128, εικ. 1 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 6, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,382 μ., διάμ.: 0,332 μ., διάμ. χείλ.: 0,16 μ., διαμ. βάσης: 0,141 μ.

ΥΛΗ: πηλός ροδοκάστανος, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος στη μια λαβή και το χείλος. Ελαφρές ρωγμές.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής, σώμα σφαιρικό, λαιμός ψηλός, χείλος έξω νεύον, επίπεδο. Λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής. Στον ώμο δύο αντωπά, πλαστικά κομβία.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υποκάστανου, βαφή μελανοκάστανη, αρκετά εξίτηλη. Αρκετές ιζηματικές επικαθίσεις. Ολόβαφος πάνω από τη βάση. Κάτω μέρος κοιλίας με οριζόντιες, παράλληλες ταινίες διαφορετικού πάχους. Μέγιστη διάμετρος με πέντε οριζόντιες, κυματοειδείς γραμμές και τεθλασμένη, αμελούς εκτέλεσης. Άνω μέρος κοιλίας έξι οριζόντιες, παράλληλες ταινίες διαφορετικού πάχους. Στον ώμο ζώνη με κροσσωτά τρίγλυφα, κροσσωτά τρίγωνα, κροσσωτούς κύκλους, με ομόκεντρα ημικύκλια και σπείρα στο εσωτερικό τους και αμελώς γραμμένες τεθλασμένες και ημικύκλια. Επίσης στον ώμο κροσσωτά τρίγλυφα, με σειρές φοιδωτών τριγώνων, αβακωτό κόσμημα και κάθετες τεθλασμένες. Λαιμός ολόβαφος. Άνω επιφάνεια του χείλους με κυματοειδή γραμμή. Εσωτερικά χείλος και στόμιο ολόβαφα. Λαβές ολόβαφες.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 58, FM 42:30, 43, 56, 61, 61A, 74 και 75.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση .

12. **Π166.** Προχοΐσκη (πιν. 128, εικ. 2 και 3).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 6, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,075 μ., διάμ.: 0,07 μ., διαμ. βάσης: 0,051 μ., διαμ. χείλους: 0,052 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανωπός, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελαφρές αποκρούσεις, ελλιπής στο χείλος.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό πεπιεσμένο, λαιμός βραχύς, χείλος έξω νεύον, λαβή ελλειψοειδούς διατομής εκκινούσα από την κοιλιά και απολήγουσα στο χείλος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή μελανοκάστανη, ελαφρά εξίτηλη. Εσωτερικά στο χείλος και εξωτερικά ολόβαφο.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 112.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Paradoroulos 1979, PM535, εικ. 246(h)· Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 811 (τ.25/73), 318, πιν. 183, 428.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

13. **Π167.** Κύλικά (πιν. 129, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 6, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,149 μ., διαμ. χείλους: 0,115 μ., διαμ. βάσης: 0,066 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένη, με αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: στέλεχος ψηλό, βαθμιδωτό με άνισου πάχους πλαστικά εξάρματα, σώμα ελαφρώς καμπύλο, χείλος έσω νεύον, λαβές κάθετες, ταινιωτές.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανος, βαφή μελανοκάστανη, σχετικά εξίτηλη. Εσωτερικά ολόβαφο. Εξωτερικά ολόβαφο, πλην στενής ζώνης με κυματοειδή γραμμή στο ύψος των λαβών.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 275, FM 53:20.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1999, 477, εικ. 174:23 Σπήλαιο παραλίας Πόλης Ιθάκης (Λοΐζου).

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΜ.

14. **Π168.** Προχοΐσκη (πιν. 129, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 6, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,115 μ., διαμ. βάσης: 0,04 μ., διαμ. χείλους: 0,071 μ.

ΥΛΗ: πηλός υπόλευκος, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένη, ελλιπής στο σώμα και το χείλος.

ΣΧΗΜΑ: χειροποίητη. Βάση επίπεδη, σώμα καμπύλο, λαιμός βραχύς, χείλος έξω νεύον, λαβή κάθετη, ελλειψοειδούς διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: αβαφή. Ακόσμητη

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 109.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ: χαμηλή ποιότητα κατασκευής.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Paradoroulos 1979, PM432, εικ. 155(h)· Κουνούκλας και Δακωρώνια 2009, 1168, εικ. 8β.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ.

15. **Π169.** Προχοΐσκη (πιν. 130, 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 6, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,085 μ., διαμ. βάσης: 0,038 μ., ύψος: 0,058 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανός, με λίγες προσμείξεις, εύθρυπτος, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένη, ελλιπής στο χείλος. Αρκετές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, ελαφρά πεπιεσμένο, λαιμός βραχύς, χείλος έξω νεύον, λαβή κάθετη ταινιωτή, εκκινούσα από την κοιλιά και απολήγουσα στο χείλος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: Βαφή μελανοκάστανη, αρκετά εξίτηλη. Ολόβαφη.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 112.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Papadopoulos 1979, PM535, εικ.246(h)· Κολώνας 2020, Α: AEB 811 (τ25/73), 318, πιν. 183, 428· Paschalidis 2018, 199–200, εικ. 383 (E21).

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

16. **Π170.** Τρίτος πιθαμοφόρισκος (πιν. 130, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 6, δυτικός λάκκος θαλάμου.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,156 μ., διαμ. χείλους: 0,088 μ., διαμ. βάσης: 0,043 μ.

ΥΛΗ: πηλός ροδοκάστανος, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος. Ελλιπής στο χείλος, τη βάση και τη μία λαβή. Αποκρούσεις και ρωγμές.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα απιόσχημο, λαιμός βραχύς, χείλος έξω νεύον, λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή καστανή, ελαφρά εξίτηλη. Βάση ολόβαφη. Κάτω μέρος σώματος και πάνω από τη μέγιστη διάμετρο ομάδες οριζόντιων, παράλληλων ταινιών διαφορετικού πάχους. Όμος με δικτυωτό. Λαιμός, χείλος και λαβές ολόβαφα.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 45, FM 57.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Βικάτου 2009β, Π4334, Π4274, Π4368 και Π4537.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΑ2.

17. **Π171.** Κύπελλο (πιν. 131, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 6, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,05 μ., διαμ. χείλους: 0,12 μ., διαμ. βάσης: 0,089 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένο, ελλιπές στο χείλος.

ΣΧΗΜΑ: προχυτικό, μόνωτο, μικκύλο. Βάση επίπεδη, σώμα σχεδόν κωνικό, χείλος έξω νεύον, λαβή κάθετη, ταινιωτή, απολήγει στο χείλος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανος, βαφή καστανή, ελαφρά εξίτηλη. Κάτω μέρος σώματος με τρεις οριζόντιες ταινίες. Σώμα με ομάδες ομόκεντρων ημικυκλίων. Χείλος με μικρά, πλήρη τρίγωνα, εν είδει φυλλοφόρου. Προχολή με γραμμές. Λαβή με γραμμές. Εσωτερικά ολόβαφο, πλην μέρους του κέντρου του πυθμένα.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 227, FM 43h.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Κολώνας 2020, Α: AEB 884 (τ26/25), 328–29, πιν. 187, 449· AEB 604 (τ16/4), 232, πιν. 143, 448.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ.

18. **Π172.** Σφαιρικός αμοφορίσκος (πιν. 131, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 6, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,081 μ., διαμ. βάσης: 0,042 μ., διαμ. χείλους: 0,055 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος, ελλιπής στο χείλος, αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιοσχημη, σώμα σφαιρικό, λαιμός βραχύς, χείλος έξω νεύον, λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή καστανομέλανη, αρκετά εξίτηλη. Ολόβαφος.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 59.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Paradopoulos 1979, PM248, εικ. 157(e)· Kraiker και Kuebler 1939, MI448, Πομπειό, πιν.19.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ/ΥΜ.

19. **Π173**. Κρατήρας (πιν. 132, εικ. 1).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 6, δρόμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: διάμ. χείλους: 0,394 μ.

ΥΛΗ: πηλός ροδοκάστανος, σχετικά καθαρός, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: τριανταένα όστρακα σώματος, χείλους και λαβής.

ΣΧΗΜΑ: σώμα σφαιρικό, χείλος έξω νεύον, πεπλατυσμένο, λαβή οριζόντια, κυκλικής διατομής, με διαμπερή οπή.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υποκάστανου, βαφή καστανομέλανη, αρκετά εξίτηλη. Κάτω μέρος σώματος με διακόσμηση ταινιών διαφορετικού πάχους. Περιοχή λαβών διακοσμείται με τρίγλυφο που φέρει αβακωτό κόσμημα, πλαισιωμένο με κροσσοπετάλια, διαγραμμισμένα τρίγωνα, ομάδες κυματοειδών και διάστικτη πορφύρα. Λαβή με γραπτή ράχη και ταινία στη βάση της. Χείλος ολόβαφο.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 282, FM 75:7/34 και 23:17.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1999, 600, εικ. 223:479 Αθήνα· Mountjoy 1998, 198.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση.

20. **M06**. Μαχαίρι (πιν. 132, εικ. 2 και 3).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 6, δυτικός λάκκος θαλάμου.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: μήκος: 0,154 μ., μέγ. πλάτος: 0,029 μ., μέγ. πάχος λεπίδας: 0,001 μ.

ΥΛΗ: χαλκός.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ακέραιο, συγκολλημένο στη λεπίδα.

ΣΧΗΜΑ: ράχη κυρτή, αιχμή καμπύλη. Σώζει δύο οπές για τους ήλους στερέωσης της λαβής.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Paradopoulos 1979, PMX 322, εικ. 343 (a) και PMX 137, εικ. 342 (c)· Paschalidis 2018, 312, M4875, εικ. 660.

21. **M07**. Περόνη (πιν. 132, εικ. 4 και 5).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 6, ανατολικός λάκκος θαλάμου.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: σωζ. μήκος: 0,171 μ., μέγ. διάμετρος: 0,005 μ.

ΥΛΗ: χαλκός.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: Στέλεχος αποτελούμενο από δύο τμήματα. Ελλιπές στην κεφαλή.

ΣΧΗΜΑ: ευθύ.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΒ.

II.7.1 ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 7

Σε απόσταση περί τα 5,10 μ. από το θαλαμωτό τάφο 6 εντοπίστηκε άλλος θαλαμωτός τάφος (πιν. 133, εικ. 1), ο οποίος, όμως, βρέθηκε συλημένος. Οι λαθρανασκαφείς είχαν εντοπίσει την πρόσοψη του θαλάμου⁵⁸ και είχαν αφαιρέσει την ξερολιθιά, ενώ είχε σκαφτεί και μέρος του δρόμου, προ της εισόδου (πιν. 133, εικ. 2). Αποτέλεσμα ήταν η σχεδόν πλήρης σύληση του τάφου, καθώς μόνο ελάχιστα όστρακα από το δρόμο και δύο αγγεία από το λάκκο του θαλάμου είχαν διασωθεί.

Ο δρόμος (πιν. 134), παράλληλος και με την ίδια κατεύθυνση με εκείνους των άλλων τάφων και ελαφρά κατηφορικός προς τη θύρα, έχει διαστάσεις μήκος 4,1 μ., πλάτος στην επιφάνειά του 1,02 μ., ενώ τα τοιχώματα εμφανίζουν ελάχιστη έσω κλίση, με αποτέλεσμα η απόσταση μεταξύ των τοιχωμάτων στην επιφάνεια του εδάφους να μετράται στα 0,96 μ. Η θύρα είναι εξαιρετικά επιμελημένης λάξευσης, με λεία, εξωτερική επιφάνεια, διαμορφώνει καμπύλο «θολωτό» υπέρθυρο και έχει μήκος 0,48 μ., πλάτος 0,67 μ. και μέγιστο ύψος 0,78 μ. Εκατέρωθεν της θύρας διαμορφώνονται δύο παραστάδες, με την ανατολική να έχει πλάτος 0,24 μ. και τη δυτική 0,27 μ. Η πρόσβαση από το δρόμο προς την είσοδο διαμορφώνεται με σκαλοπάτι 0,155 μ. και από την είσοδο προς το θάλαμο με αντίστοιχο ύψους 0,255 μ.

Ο θάλαμος, ελλειψοειδούς πεταλόσχημης κάτοψης, σώζει τη θολωτή οροφή, με μέγιστο ύψος 2,25 μ. και διαστάσεων από δυτικά προς ανατολικά 2,17 μ. και από βορρά προς νότο 2,11 μ. Το δάπεδό του αποτελείται από το φυσικό βράχο, ενώ το μόνο αρχιτεκτονικό χαρακτηριστικό που φέρει είναι ένας λάκκος, σχεδόν στο κέντρο του θαλάμου, με κατεύθυνση βορειοανατολικά προς νοτιοδυτικά, διαστάσεων 1,25 μ. επί 0,32 μ., μέγιστου βάθους 0,22 μ., και με κατεύθυνση βορειοανατολικά προς νοτιοανατολικά. Ο λάκκος προφανώς ήταν ακάλυπτος, όπως και στους περισσότερους θαλαμωτούς τάφους του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας.⁵⁹

Για τα ταφικά έθιμα στο θαλαμωτό τάφο 7 δεν μπορούν να γίνουν παρά ελάχιστες παρατηρήσεις, καθώς ελάχιστα οστά ήλθαν στο φως από χώματα που είχαν πέσει από τους λαθρανασκαφείς. Οι τελευταίοι, ωστόσο, δεν εντόπισαν το λάκκο που υπήρχε εντός του θαλάμου (πιν. 135), ο οποίος περιείχε ανακομιδή, κτερισμένη με τον Π174 απιόσχημο πιθαμοφόρισκο και τον Π175 ψευδόστομο αμφορέα.

Τα σκελετικά κατάλοιπα του λάκκου ήταν μακρά οστά άνω και κάτω άκρων, ένα κρανίο και δύο θραύσματα ηβικών οστών. Στοιχεία φύλου καταγράφηκαν από το κρανίο, το οποίο ανήκε σε ενήλικο άνδρα 36–45 ετών και τα δύο ηβικά οστά ενός άνδρα, επίσης 36–45 ετών.

Από τον υπόλοιπο θάλαμο περισυλλέχθηκαν διάσπαρτα τμήματα μακρών, κρανιακών και μετακρανιακών οστών. Δύο γυναίκες αναγνωρίστηκαν από κροταφικά οστά και μια κλείδα, χωρίς ηλικιακά στοιχεία. Γενικά, το οστεολογικό υλικό, έχοντας καλή διατήρηση, αποτελούνταν, σε ποσοστό 79,4% επί του συνόλου, από μακρά οστά.⁶⁰ Ο ελάχιστος αριθμός των ατόμων, βάσει των δεξιών βραχιόνιων, ήταν τέσσερα.

Γίνεται κατανοητό ότι και ο θαλαμωτός τάφος 7 εντάσσεται στη γενικότερη τεχνική και μορφολογία των τάφων του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, καθώς και εδώ υπάρχει λάκκος με ανακομιδές, πιθανόν τις πρωιμότερες ταφές του τάφου. Κρίνοντας και από τους άλλους τάφους, ιδίως τους θαλαμωτούς τάφους 1, 3, 4 και 6, μπορεί να

58 Ο τρόπος εντοπισμού και σύλησης του τάφου από τους λαθρανασκαφείς απέτρεψε την πλήρη καταστροφή του τάφου. Εντοπίζοντας την είσοδο του τάφου και εισερχόμενοι από εκεί οι λαθρανασκαφείς δεν κατέστρεψαν την οροφή του θαλάμου, όπως συμβαίνει συχνά σε αντίστοιχες περιπτώσεις.

59 Στο θαλαμωτό τάφο 7, όπως και στους θαλαμωτούς 3, 4 και 6 –σε αντίθεση με τους θαλαμωτούς τάφους 1 και 9– δεν εντοπίστηκαν καλυπτήριες πλάκες για το λάκκο.

60 Γίνεται κατανοητό ότι δεν μπορούν να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα για ταφονομικές παρατηρήσεις με βάση ένα συλημένο τάφο.

υποτεθεί με σχετική ασφάλεια ότι και εδώ ο λάκκος χρησιμοποιήθηκε για τη μετατόπιση των προγενέστερων ταφών και ο υπόλοιπος θάλαμος «περιείχε» τις μεταγενέστερες ταφές.

Καθώς ο θαλαμωτός τάφος 7 ήταν συλημένος, δεν μπορούν να εξαχθούν πλήρη συμπεράσματα για τη διάρκεια χρήσης του συγκεκριμένου τάφου. Όμως, όπως και στους περισσότερους θαλαμωτούς του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, τα ευρήματα του λάκκου δείχνουν την έναρξη χρήσης του τάφου στην Υστεροελλαδική ΙΙΒ περίοδο.⁶¹

II.7.2. ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 7 – ΕΥΡΗΜΑΤΑ

1. **Π174.** Απιόσχημος πιθαμοφόρισκος (πιν. 136, εικ. 1).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 7, λάκκος θαλάμου.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: σωζ. ύψος: 0,11 μ., διάμ.: 0,104 μ., διάμ. βάσης: 0,041 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανωπός, σχετικά καθαρός, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπές σε μέρος του σώματος και όλο το άνω τμήμα. Εξαιρετικά εύθρυπτο.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα απιόσχημο, ραδινό.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα καστανωπό, βαφή καστανομέλανη, ελαφρά εξίτηλη. Βάση ολόβαφη, ακολουθούν δύο ομάδες λεπτών, οριζόντιων, παράλληλων ταινιών. Όμος με διακόσμηση εναλλήλων καμπύλων, πλαισιωμένων από ομάδες οριζόντιων, παράλληλων ταινιών, διαφόρου πάχους.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 47, FM 19:29.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΙΒ.

2. **Π175.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 136, εικ. 2 και 3).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 7, λάκκος θαλάμου.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,128 μ., διάμ.: 0,159 μ., διάμ. βάσης: 0,085 μ., διάμ. δίσκου: 0,03 μ.

ΥΛΗ: πηλός ροδόχρωμος, σχετικά καθαρός, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλιπές σε τμήμα του σώματος, τη μία λαβή, τμήμα δίσκου λαβών και στομίου. Συγκολλημένο από αρκετά όστρακα.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα πεπιεσμένο απιόσχημο, λαβή κάθετη ταινιωτή, δίσκος επίπεδος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανο, βαφή καστανομέλανη, ελαφρά εξίτηλη. Από τη μέση ως τη μέγιστη διάμετρο, δύο ομάδες λεπτών οριζόντιων ταινιών, πλαισιωμένων από πλατύτερες, μοτίβο επαναλαμβανόμενο και στον ώμο. Πάνω από τη μέγιστη διάμετρο ζώνη με κάθετες κυματοειδείς, εν είδει φυλλοφόρου. Στην περιοχή των λαβών μυκηναϊκά άνθη. Στόμια με θηλιά. Λαβή ολόβαφη με εξηρημένο τρίγωνο. Δίσκος λαβών με ομόκεντρους κύκλους.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 182, FM 53:34 και 18:103.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1999, 140, εικ. 34:255 Πρόσυμνα Αργολίδας και 222, εικ. 70:131 Ζυγουριές Κορινθίας.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΙΒ.

61 Λογική είναι η σκέψη ότι η διάρκεια ζωής του θαλαμωτού τάφου 7 ήταν παρόμοια με τους υπόλοιπους τάφους, δηλαδή έως το τέλος της Μυκηναϊκής περιόδου.

II.8. ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 8

Περί τα 7 μ. ανατολικά του θαλαμωτού τάφου 7 εντοπίστηκε άλλος θαλαμωτός τάφος (πιν. 137), ο οποίος και αυτός είχε υποστεί λαθρανασκαφική επέμβαση. Δυστυχώς, από τον τάφο αυτό σώθηκαν ελάχιστα όστρακα κεραμικής σε αναμοχλευμένα χώματα, ενώ και τα αρχιτεκτονικά στοιχεία του τάφου είχαν, εν πολλοίς, καταστραφεί.

Ο τάφος (πιν. 138) δίνει την εικόνα υβριδικού και κατεστραμμένου μνημείου, το οποίο διαθέτει δρόμο μήκους 2,6 μ., πλάτους 0,97 μ. και μέγιστου σωζόμενου ύψους 1,32 μ. Στο προς το θάλαμο τελείωμα του δρόμου δε διαμορφώνεται θύρα, αλλά εντοπίστηκαν δύο σειρές λίθοι, εν είδει ξερολιθιάς,⁶² πάχους περί τα 0,30 μ. Επίσης, δεν υπάρχει σκαλοπάτι, όπως έχει διαπιστωθεί στους υπόλοιπους τάφους, ούτε από το δρόμο προς την υποτυπώδη θύρα, ούτε από τη θύρα προς το θάλαμο.

Ο θάλαμος, κυκλικής κάτοψης, μέγιστης διαμέτρου 1,28 μ. και μέγιστου σωζόμενου ύψους 1,36 μ. Τόσο ο δρόμος, αλλά κυρίως ο θάλαμος ήταν καθ' ύψος «ταπεινωμένος»⁶³ επομένως δεν είναι δυνατό να εξαχθούν συμπεράσματα για την καμπυλότητα της οροφής του θαλάμου ή για την πιθανή κλίση των πλευρικών τοιχωμάτων του δρόμου.

Στα δυτικά και σε άμεση εγγύτητα με το δρόμο του τάφου και σε μέγιστη απόσταση περί το 0,50 μ. εντοπίστηκε άλλος δρόμος, ο οποίος προς βορρά συναντά το θάλαμο του θαλαμωτού τάφου 8. Το μήκος του δρόμου αυτού μετρήθηκε στα 3,41 μ., το μέγιστο πλάτος στα 0,86 μ. και το μέγιστο σωζόμενο ύψος στα 1,1 μ. Προφανώς και σε αυτή την περίπτωση, όπως και στο θαλαμωτό τάφο 3, έγινε προσπάθεια λάξευσης δρόμου άλλου τάφου, αλλά από κακό υπολογισμό ο δρόμος συνέπεσε με το θάλαμο του τάφου.

Κατά την ανασκαφή του θαλάμου διαπιστώθηκε ότι τα πλευρικά τοιχώματα στη βορειοανατολική πλευρά του θαλάμου δεν ήταν τόσο συμπαγή όσο στις υπόλοιπες πλευρές, επομένως η ανασκαφική ομάδα προχώρησε στην έρευνα αυτής της περιοχής. Αποτέλεσμα ήταν η σκαφή ενός επιμήκους, στεγασμένου χώρου, μήκους 2,39 μ., πλάτους 1,08 μ. και μέγιστου ύψους 1,80 μ. Από την έρευνα αυτή δεν προέκυψε κανένα εύρημα.

62 Πιθανότατα η είσοδος στο θάλαμο φρασσόταν από κανονική ξερολιθιά, αλλά η εκτεταμένη καταστροφή του μνημείου δεν επιτρέπει να διαμορφωθεί σαφής εικόνα για την περιοχή της εισόδου.

63 Προφανώς, ο τάφος είχε καταρρεύσει από την αρχαιότητα, αλλά η εικόνα της σχεδόν ισοπέδωσης του μνημείου ολοκληρώθηκε από τους λαθρανασκαφείς.

II.9.1. ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 9

Ανάμεσα στους θαλαμωτούς τάφους 7 και 8 ερευνήθηκε ο θαλαμωτός τάφος 9 (πιν. 139), ο οποίος βρισκόταν σε απόσταση 3,7 μ. ανατολικά του θαλαμωτού τάφου 7 και περί τα 2 μ. δυτικά του θαλαμωτού τάφου 8. Σε αντίθεση με τους άλλους δύο τάφους (7 και 8), ο θαλαμωτός τάφος 9 δεν έχει συληθεί, αλλά είχε υποχωρήσει μέρος της οροφής του και το υπέρθυρο. Το χαρακτηριστικό του συγκεκριμένου θαλαμωτού τάφου, που τον διαφοροποιεί από τους υπόλοιπους του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, είναι η ύπαρξη τριών, καλυμμένων με πλακοειδείς λίθους, λάκκων.

Ο δρόμος του θαλαμωτού τάφου 9⁶⁴ (πιν. 143) είναι ελαφρά κατηφορικός προς την είσοδο, έχει μήκος 4,44 μ., πλάτος στην επιφάνεια βάδισης 1,02 μ., μέγιστο ύψος 1,93 μ., ενώ τα τοιχώματα προ της θύρας συγκλίνουν, με αποτέλεσμα το άνοιγμά τους στην ανώτερη επιφάνεια να είναι 0,86 μ. Στη δυτική παρειά του δρόμου και 1,22 μ. προ της θύρας ερευνήθηκε κόγχη (πιν. 140, εικ. 1) ύψους 0,75 μ., πλάτους 1,28 μ. και βάθους 0,55 μ. Η κόγχη ήταν κλεισμένη με σχιστόπλακες και εντός της είχαν σωρευθεί χώματα –προφανώς από το γέμισμα του δρόμου– ενώ εντοπίστηκε και ένα τρίωτο αλάβαστρο Π182, αλλά καθόλου οστά.

Η θύρα έχει μήκος 0,28 μ. και πλάτος 0,73 μ., φρασσόταν από ξερολιθιά αποτελούμενη κατά βάση από πλακοειδείς λίθους, πάχους στο ανώτερο τμήμα 0,45 μ., στο κατώτερο τμήμα 0,7 μ. και σωζόμενου ύψους 1,15 μ. Εκατέρωθεν της θύρας διαμορφώνονται παραστάδες πλάτους περίπου 0,08 μ., ενώ η πρόσβαση από το δρόμο εξασφαλίζεται με σκαλί 0,15 μ., και από τη θύρα στο θάλαμο με σκαλοπάτι 0,28 μ.

Ο θάλαμος, σχεδόν ορθογώνιας κάτοψης (πιν. 140, εικ. 2 και πιν. 141, εικ. 1), έχει διαστάσεις από ανατολικά προς δυτικά 3,4 μ. και από βορρά προς νότο 2,62 μ., και μέγιστο σωζόμενο ύψος 2,26 μ. Εντός του θαλάμου ερευνήθηκαν τρεις λάκκοι (πιν. 141, εικ. 2) με κατεύθυνση βορειοανατολικά προς νοτιοδυτικά, «παρατεταγμένοι» σχεδόν παράλληλα από δυτικά προς ανατολικά. Κοινό χαρακτηριστικό των τριών λάκκων ήταν η κάλυψή τους με πλακοειδείς λίθους, γεγονός που τους διαφοροποιεί από τους λάκκους των υπολοίπων θαλαμωτών τάφων. Ο πρώτος από τα δυτικά λάκκος (πιν. 142, εικ. 1) είναι ελλειψοειδούς κάτοψης, διαστάσεων 1,31 μ. επί 0,42 μ. και μέγιστου βάθους 0,22 μ. Ο δεύτερος από τα δυτικά λάκκος (πιν. 142, εικ. 1 και 2) είναι μηνοειδούς κάτοψης, διαστάσεων 1,26 μ. επί 0,43 μ. και μέγιστου βάθους 0,25 μ. Ο τρίτος και τελευταίος λάκκος (πιν. 142, εικ. 2) είναι επίσης ελλειψοειδούς κάτοψης, διαστάσεων 1,27 μ. επί 0,4 μ. και μέγιστο βάθος 0,21 μ.

Στο ανώτερο από τους λάκκους επίπεδο του θαλάμου (πιν. 140, εικ. 2, πιν. 141, εικ. 1 και πιν. 144) εντοπίζεται στρώμα, το οποίο περιείχε τρεις ανακομιδές και μια πρωτογενή ταφή. Η εικόνα του θαλάμου μπορεί να χωριστεί σε τέσσερα τμήματα, όπως φαίνεται από την εναπόθεση των ευρημάτων. Εκκινώντας από την είσοδο του θαλάμου και βαίνοντας στα αριστερά, απαντά η πρώτη συστάδα ευρημάτων. Πρόκειται για ανακομιδή, συνοδευόμενη από τέσσερις ψευδόστομους αμφορείς (Π179, Π203, Π205 και Π214), μια χειροποίητη προχοϊσκη (Π223), ένα κυλινδρικό αλάβαστρο (Π184), ένα ληκύθιο (Π197) και έναν τετράωτο αμφορέα (Π219). Επίσης, από την περιοχή της πρώτης ανακομιδής περισυνελέγησαν το Δ16 χάλκινο δακτυλίδι, η Μ08 χάλκινη πόρπη και το Μ09 χάλκινο έλασμα.

Όσον αφορά στα σκελετικά κατάλοιπα της νοτιοδυτικής ανακομιδής, αναγνωρίστηκαν μακρά οστά άνω και κάτω άκρων και τμήματα κρανιακών και μετακρανιακών οστών (πλευρά, ωμοπλάτη και κλείδες). Ο ελάχιστος αριθμός ατόμων, κρίνοντας από τα δεξιά βραχίονια, είναι τέσσερα, χωρίς, όμως, να είναι δυνατή η εξαγωγή συμπερασμάτων για την ηλικία και το φύλο.

Βόρεια–βορειοανατολικά της πρώτης συστάδας, βρίσκεται η δεύτερη συστάδα ευρημάτων, η οποία

64 Από το δρόμο προήλθε η Π221 βάση αγγείου.

συνόδευε τη μοναδική πρωτογενή ταφή του θαλαμωτού τάφου 9. Όπως και στο θαλαμωτό τάφο 1, η πρωτογενής ταφή του θαλαμωτού τάφου 9 δεν έδωσε την εικόνα «πλήρους» και αδιατάρακτης ταφής. Αυτό οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι λείπουν «βασικά» τμήματα του σκελετού, καθώς συνελέγησαν μόνο μακρά οστά και τμήματα κρανίου. Επομένως, η σκέψη ότι πρόκειται για ταφή, που έχει δεχθεί δευτερογενή ταφή μεταχείριση επανέρχεται. Όμως, το γεγονός ότι τα οστά προέρχονται από ένα μόνο άτομο, μία γυναίκα, δείχνει, τουλάχιστον, ότι σε αυτό το σημείο είχε εναποτεθεί η τελευταία, χρονικά, ταφή του θαλαμωτού τάφου 9.

Η νεκρή,⁶⁵ προφανώς τοποθετημένη σε ύπτια στάση, είχε πάνω από το κρανίο της τον Π187 ψευδόστομο αμφορέα και τους Π216 και Π220 τετράωτους αμφορείς, με τον τελευταίο να εφάπτεται στο κρανίο. Με την αφαίρεση του Π220 ήλθαν στο φως οι Δ15 χάνδρες, οι οποίες, προφανώς, στόλιζαν το στήθος της νεκρής. Δεξιά του κρανίου και του βραχιόνιου οστού βρέθηκαν ο Π189 σκύφος, ο Π201 ψευδόστομος αμφορέας και το Π226 πώμα.

Αριστερά του κρανίου εντοπίστηκαν οι Π212, Π213 και Π224 δίσκοι αμφορείς, ο Π176 ψευδόστομος αμφορέας και το Π183 κυλινδρικό αλάβαστρο, αλλά και το Δ12 τμήμα λίθινου, κωνικού σφονδυλίου. Τα ανωτέρω δέκα αγγεία και οι χάνδρες φαίνεται ότι υπήρξαν τα κτερίσματα της νεκρής, η οποία λογικά ήταν τοποθετημένη σε ύπτια στάση ανάμεσα στα αγγεία.

Συνεχίζοντας ανατολικότερα, υπάρχει μια τρίτη συστάδα αγγείων ανήκοντα σε ανακομιδή. Κτερίσματα αυτών των νεκρών ήταν οι Π177, Π193, Π194, Π195, Π206 και Π225 ψευδόστομοι αμφορείς, τα Π181 και Π208 κυλινδρικά αλάβαστρα, οι Π188 και Π199 λήκυθοι, ο Π211 τετράωτος αμφορέας, ο Π209 δίσκος αμφορέας, ενώ βρέθηκαν και τα Π227 και Π228 πώματα.

Το οστεολογικό υλικό της βορειοανατολικής ανακομιδής αποτελούνταν από μακρά οστά, άνω και κάτω άκρων, θραύσματα κρανίων και ένα κρανίο. Ο ελάχιστος αριθμός ατόμων, με βάση το δεξί μηριαίο, ήταν τέσσερα, από τα οποία αποκαλύφθηκαν ένας άνδρας, ηλικίας 26–35 ετών, ένας δεύτερος άνδρας και δύο γυναίκες, των οποίων η ηλικία δεν ήταν δυνατόν να υπολογιστεί. Εντύπωση προκαλεί ο εντοπισμός φλεγμονής στο δεξί βρεγματικό οστό του κρανίου του πρώτου άνδρα, που οφειλόταν σε τραύμα από αμβλύ αντικείμενο 0,035 μ., στα 0,012 μ. πάνω από το δεξί ακουστικό πόρο.

Δεξιά της εισόδου του θαλάμου βρίσκεται η τελευταία, εκτός λάκκων, ανακομιδή, συνοδευόμενη από δεκατέσσερα αγγεία. Ειδικότερα, αποκαλύφθηκαν οι Π178, Π185, Π186, Π190, Π198 και Π207 ψευδόστομοι αμφορείς, τα Π180 και Π191 κυλινδρικά αλάβαστρα, οι Π218 και Π222 δίσκοι αμφορείς, ο Π217 τετράωτος αμφορέας, το Π210 λεκανίδιο, ο Π204 κάλαθος και το Π196 ληκύθιο, όπως και το Π229 πώμα. Τα λίγα, σχετικά, μακρά οστά άνω και κάτω άκρων, μαζί με θραύσματα κρανίων και μετακρανιακών οστών απέδωσαν ελάχιστο αριθμό ατόμων τέσσερα, χωρίς στοιχεία φύλου ή ηλικίας.

Η εικόνα που αποκομίζουμε από τον πρώτο από δυτικά λάκκο είναι ότι πρόκειται για νεκρό,⁶⁶ ο οποίος, αν και εκ πρώτης όψεως φαίνεται να είναι πρωτογενώς τοποθετημένος, έχει υποστεί δευτερογενή μεταχείριση. Αυτό συνάγεται από το γεγονός ότι, αν και ο νεκρός είναι σε ύπτια στάση, αφενός το αριστερό του κάτω άκρο έχει μετατοπιστεί και είναι τοποθετημένο πίσω από τη θέση του κρανίου, αφετέρου η κρανιακή κάψα βρίσκεται «τοποθετημένη» στο χώρο της μέσης του. Τα οστά ανήκουν σε γυναίκα, ηλικίας 17–25 ετών, η οποία «συνοδευόταν» από το Π200 τρίωτο αλάβαστρο και τον Π215 απιόσχημο αμφορέα,⁶⁷ τοποθετημένα στο νότιο ήμισυ του λάκκου.

Εντός του δεύτερου από δυτικά λάκκου αποκαλύφθηκαν μόνο οστά και ένα κρανίο, προφανώς σε ανακομιδή, καθώς η πλειονότητα των οστών ήταν στο κέντρο του λάκκου, χωρίς καμία λογική συνάφεια. Επίσης και σε αυτό το λάκκο βρισκόταν μια γυναίκα, μέσης ηλικίας 36–45 ετών.

65 Από το σκελετικό υλικό του νεκρού σώζεται τμήμα του κρανίου και ένα βραχιόνιο οστό, καθώς γενικότερα τα οστά του ανώτερου στρώματος ταφών του θαλάμου ήταν εξαιρετικά αποσπασμένα.

66 Στο ημερολόγιο της ανασκαφής έχει σημειωθεί ότι η ταφή είναι *in situ*, αλλά από την εικόνα εύρεσης του σκελετικού υλικού γίνεται ξεκάθαρο ότι πρόκειται για ταφή που έχει υποστεί «αλλοιώσεις».

67 Ο απιόσχημος αμφορέας είχε τοποθετηθεί ως πώμα στο αλάβαστρο.

Ο τελευταίος, από δυτικά, λάκκος περιέχει ελάχιστα οστά,⁶⁸ τα οποία είχαν ως κτερίσματα δύο αγγεία, την Π192 φλάσκη και ένα αρτόσχημο αλάβαστρο.⁶⁹ Όσον αφορά στο σκελετικό υλικό, αποτελείται μόνο από μακρά οστά άνω και κάτω άκρων. Στοιχεία φύλου ή ηλικίας δεν ήταν δυνατό να καταγραφούν, αλλά πρέπει να σημειωθεί ότι εντοπίστηκε και ένα δεξί βραχιόνιο από δεύτερο άτομο.

Από τα παραπάνω γίνεται κατανοητό ότι ο θαλαμωτός τάφος 9⁷⁰ διατήρησε μια πρωτογενή ταφή στην περιοχή της δεύτερης συστάδας αγγείων, η οποία διέσωζε ελάχιστα οστά, ενώ είχε και άλλες τρεις –εκτός λάκκων– περιοχές ανακομιδών. Εντός των τριών λάκκων, ήλθαν στο φως τουλάχιστον τέσσερις νεκροί. με τον ένα εξ αυτών, εκείνον του πρώτου λάκκου, να έχει ταφεί πιθανόν πρωτογενώς, αλλά να δέχθηκε και δευτερογενή μεταχείριση.

Συνολικά, ο ελάχιστος αριθμός ατόμων ήταν έντεκα, βάσει των δεξιών βραχιονίων. Τέσσερις γυναίκες (μία 17–25 ετών και μία 36–45 ετών) ένας άνδρας 26–35 ετών και άλλα έξι άτομα, χωρίς δυνατότητα προσδιορισμού φύλου και ηλικίας ήταν τα στοιχεία που προέκυψαν. Τα σκελετικά κατάλοιπα είχαν καλή διατήρηση και ο εξωτερικών φλοιός είχε διαβρωθεί αρκετά μόνο στην πρώτη (νοτιοδυτική) ανακομιδή. Τα μακρά οστά αποτέλεσαν το 63,7% του συνόλου των οστών, ενώ το μέσο ποσοστό πληρότητας ήταν 75%.

Ο τελευταίος τάφος του νεκροταφείου ξεκίνησε να δέχεται ταφές από την Υστεροελλαδική ΙΙΑ2/Β περίοδο, όπως και σε αυτή την περίπτωση φαίνεται από τα ευρήματα των λάκκων του. Σύγχρονος με τους υπόλοιπους τάφους στη διάρκεια ζωής του, παύει να χρησιμοποιείται στην Υπομυκηναϊκή περίοδο.

II.9.2. ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 9⁷¹ – ΕΥΡΗΜΑΤΑ

1. **Π176.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 145, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,105 μ., διάμ.: 0,095 μ., διάμ. βάσης: 0,042 μ., διάμ. χείλους: 0,022 μ., διάμ. δίσκου: 0,03 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανωπός, με λίγες προσμειξείς, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελάχιστες αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, ελαφρώς πεπιεσμένο, λαβές κάθετες ταινιωτές, λαιμός στομίου χοανοειδής, χείλος έξω νεύον, δίσκος με ελαφρό πλαστικό έξαρμα.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανο. Βαφή καστανομέλανη, ελαφρά εξίτηλη. Ολόβαφο ως τη μέγιστη διάμετρο, οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες ως τον ώμο. Ώμος με διακόσμηση διαποικιλτων με ομάδες ημικυκλίων τριγώνων, με κυματοειδείς ως παραπληρωματικό μοτίβο. Λαιμοί στομίων με γραπτή ταινία, λαβές με γραπτά άκρα, χείλος ολόβαφο, με σπείρα.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 175, FM 71:6 και 53:18.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1999, 293, εικ. 100:240 Επίδαυρος Λιμνρά Λακωνίας· Dakoronia 2003, 47, εικ. 25.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

68 Από τα ελάχιστα οστά που αποκαλύφθηκαν δεν μπορεί να εξαχθεί κάποιο ασφαλές συμπέρασμα για τη θέση του νεκρού, αλλά είναι προφανές ότι πρόκειται για ανακομιδή και όχι πρωτογενή ταφή.

69 Όπως καταγράφεται στο ημερολόγιο ανασκαφής, το αλάβαστρο αυτό έλαβε ένδειξη «Ομάδα 3». Στις φωτογραφίες φαίνεται σχετικά καθαρά το σχήμα του. Ωστόσο, το συγκεκριμένο αγγείο δεν κατέστη δυνατό να εντοπιστεί στις αποθήκες του Αρχαιολογικού Μουσείου Ολυμπίας.

70 Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι από το δρόμο του θαλαμωτού τάφου 9 αναφέρονται στο ημερολόγιο ανασκαφής λίγα όστρακα, τα οποία, όμως δεν εντοπίστηκαν στις αποθήκες του Αρχαιολογικού Μουσείου Ολυμπίας.

71 Μαζί με το υλικό του θαλαμωτού τάφου 9, καταγράφεται και η Π202 προχοΐσκη, η οποία δεν περιλαμβάνεται στα αγγεία που αναφέρονται στο ημερολόγιο ανασκαφής και η ένδειξη του αγγείου είναι «Πλησίον του θαλαμωτού τάφου 9». Επόμενο είναι να θεωρηθεί ότι συσχετίζεται με τον τάφο και εμπλουτίζει το υλικό του, χωρίς, όμως, να αποτελεί μέρος της χρονολόγησής του.

2. Π177. Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 145, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,115 μ., διάμ.: 0,12 μ., διαμ. βάσης: 0,05 μ., διαμ. χείλους: 0,12 μ., διάμ. δίσκου: 0,033 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό πεπιεσμένο, λαβές κάθετες ταινιωτές, χείλος έξω νεύον, λαιμός στομίου χοανοειδής, δίσκος επίπεδος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανου. Βαφή καστανομέλανη, σχετικά εξίτηλη, ιδιαιτέρως σε τμήμα του ώμου. Βάση και κάτω τμήμα σώματος ολόβαφα, οριζόντιες, παράλληλες, αμελούς τεχνοτροπίας ταινίες ως τον ώμο. Όμος με ομάδες ομόκεντρων ημικυκλίων. Βάσεις λαιμών στομίων με γραπτή ταινία, λαβές με οριζόντιες γραμμές. Χείλος ολόβαφο. Δίσκος με σπείρα.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179, FM 43h.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Βικάτου 2009β, Π4355, 143, σχ.43ε, πιν. 88β-δ· Ιακωβίδης 1969-1970, Π43 (τ.5α), πιν. 52γ· Papadopoulos 1979, PM89, εικ. 84(ς)· Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 254 (τ5/16), 103, πιν. 83, 288· ΑΕΒ 834 (τ24/20), 293, πιν. 170, 318· ΑΕΒ 1334 (τ43/13), 486, πιν. 252, 345· Moschos 2009β, 258, εικ. 15.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

3. Π178. Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 146, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,165 μ., διάμ.: 0,17 μ., διάμ. βάσης: 0,071 μ., διάμ. χείλους: 0,037 μ., διάμ. δίσκου: 0,043 μ.

ΥΛΗ: πηλός ερυθρωπός, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελαφρές αποκρούσεις, συμπληρωμένο και συγκολλημένο στο στόμιο.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα πεπιεσμένο, σχεδόν αμφικωνικό, λαβές κάθετες ταινιωτές, μικρό χείλος έξω νεύον, λαιμός στομίου χοανοειδής, πλαστικό κομβίο στο δίσκο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανου. Βαφή καστανομέλανη, σχετικά εξίτηλη, ιδιαιτέρως στον ώμο. Από τη βάση έως τον ώμο οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Στον ώμο ομάδες εναλληλων τριγώνων, οι δύο ενωμένες με οριζόντιες γραμμές. Χείλος περιγεγραμμένο. Βάσεις λαιμών στομίων με γραπτή ταινία. Λαβές με οριζόντιες γραμμές, δίσκος με ομόκεντρους κύκλους. Χείλος ολόβαφο.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179, FM 61A:1.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Βικάτου 2009β, Π4397, 199, σχ. 57ε, πιν. 123β-γ και Π4394, 197-98, σχ.57γ, πιν. 122δ-ε· Papadopoulos 1979, PM73, εικ. 70(f).

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ.

4. Π179. Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 146, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,103 μ., διάμ.: 0,144 μ., διαμ. βάσης: 0,068 μ., διαμ. χείλους: 0,029 μ., διάμ. δίσκου: 0,03 μ.

ΥΛΗ: πηλός ερυθρωπός, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος και συμπληρωμένος στο στόμιο και το σώμα, με ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα πεπιεσμένο αμφικωνικό, λαβές κάθετες ταινιωτές, χείλος έξω νεύον, λαιμός στομίου χοανοειδής, δίσκος επίπεδος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανου. Βαφή πορτοκαλοκάστανη, σχετικά εξίτηλη. Βάση με γραπτή ταινία, ομάδες οριζόντιων, παράλληλων ταινιών, διαφορετικού πάχους, πάνω και κάτω από τη μέγιστη διάμετρο και στον ώμο. Βάσεις λαιμών στομίων με γραπτή ταινία. Λαβές και χείλος ολόβαφα. Δίσκος με ομόκεντρους

κύκλους.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 180.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 615 (τ16/31), 239, πιν. 149, 349.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΑ2/Β1.

5. **Π180.** Κυλινδρικό αλάβαστρο (πιν. 147, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,109 μ., διάμ.: 0,12 μ., διαμ. βάσης: 0,109 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανωπός, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συμπληρωμένο στο χείλος, με ελάχιστες αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση επίπεδη, σώμα κυλινδρικό, λαιμός βραχύς, χείλος έξω νεύον απλό, δύο λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανο. Βαφή καστανή, ελαφρά εξίτηλη. Βάση εξωτερικά με πλατείς, ομόκεντρους κύκλους. Σώμα με οριζόντιες, πλατιές, ισοπαχείς ταινίες. Ώμος με διαγραμμισμένα τρίγωνα. Βάση λαιμού με ταινίες, στόμιο και λαβές ολόβαφα.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 96, FM 61:19.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1999, 395, εικ.138:84 Αγραπιδοχώρι Ηλείας· Heilmeyer κ.ά. 2012, Π11782, 319, Κατ.1/89.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

6. **Π181.** Κυλινδρικό αλάβαστρο (πιν. 147, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,14 μ., διαμ. βάσης: 0,09 μ., διάμ. σώματος: 0,13 μ.

ΥΛΗ: πηλός ερυθρωπός, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένο από αρκετά όστρακα, συμπληρωμένο σε σώμα και χείλος, με αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση επίπεδη, σώμα κυλινδρικό, τείνει προς αντίστροφο κώνο, λαιμός σχετικά ψηλός, χείλος έξω νεύον, δύο λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα πορτοκαλόχρωμο. Βαφή καστανομέλανη, σχετικά εξίτηλη. Ολόβαφο ως την περιοχή των λαβών, πλην ζώνης στο κάτω μέρος της κοιλίας, η οποία φέρει δύο οριζόντιες, παράλληλες ταινίες. Στη μέγιστη διάμετρο τρεις οριζόντιες, παράλληλες ταινίες. Ώμος με δικτυωτά τρίγωνα. Λαιμός και χείλος εξωτερικά και εσωτερικά ολόβαφα, λαβές ολόβαφες.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 96, FM 61A:7.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 1013 (τ31/11), 409, πιν. 223, 420.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

7. **Π182.** Σφαιρικό αλάβαστρο (πιν. 148, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,098 μ., διάμ.: 0,125 μ., διαμ. βάσης: 0,072 μ., διάμ. χείλους: 0,08 μ.

ΥΛΗ: πηλός ερυθρωπός, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συμπληρωμένο σε μια λαβή, λαιμό και σώμα. Συγκολλημένες οι δύο λαβές και το σώμα, αρκετές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση επίπεδη, ελαφρά κυρτή, σώμα σφαιρικό πεπιεσμένο, λαιμός σχετικά ψηλός, χείλος έξω νεύον,

ελαφρά επικλινές, τρεις λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή πορτοκαλοκάστανη, αρκετά εξίτηλη. Στη βάση οριζόντια ταινία. Στον ώμο δύο οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Στη βάση του λαιμού οριζόντια ταινία. Χείλος εσωτερικά και εξωτερικά ολόβαφο, λαβές ολόβαφες.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 86.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1999, 418, εικ. 146:62 Βραχνέικα Αχαΐας.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ πρώτη.

8. Π183. Κυλινδρικό αλάβαστρο (πιν. 148, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,167 μ., διάμ. βάσης: 0,17 μ., διάμ. σώματος: 0,185 μ., διάμ. χείλους: 0,12 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανωπός, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ακέραιο, ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση επίπεδη, με αύλακα, σώμα κυλινδρικό, ελαφρά κοίλο, λαιμός σχετικά ψηλός, χείλος έξω νεύον απλό, τρεις λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή καστανομέλανη, ελαφρά εξίτηλη. Από τη βάση ως τη μέγιστη διάμετρο ολόβαφο, πλην ζώνης στο κάτω μέρος του σώματος και κάτω από τη μέγιστη διάμετρο. Στον ώμο ομάδες ομόκεντρων ημικυκλίων, με πλήρη πυρήνα, πλασιωμένες από φολιδωτά τρίγωνα. Άνω μέρος και στόμιο ολόβαφα, πλην ζωνών στη βάση του λαιμού και το εσωτερικό του χείλους. Λαβές με γραμμές.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 96, FM 42:30 (φολιδωτό τρίγωνο).

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1999, 393 και 395, εικ. 138:83 και 84 Κλάδεος και Αγραπιδochώρι Ηλείας· Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 494 (τ10/6), 182, 120, 301.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ.

9. Π184. Κυλινδρικό αλάβαστρο (πιν. 149, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,11 μ., διάμ. βάσης: 0,105 μ., διάμ. σώματος: 0,108 μ., διάμ. χείλους: 0,068 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανωπός, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελαφρές αποκρούσεις, συμπληρωμένο στη μία λαβή.

ΣΧΗΜΑ: βάση επίπεδη, σώμα κυλινδρικό, λαιμός σχετικά ψηλός, χείλος έξω νεύον, δύο λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανο. Βαφή καστανή, αρκετά εξίτηλη. Ολόβαφο πλην της ζώνης του ώμου με σειρές οριζόντιων κυματοειδών.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 96, FM 53:18.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1999, 393 και 395, εικ. 138:83 και 84 Κλάδεος και Αγραπιδochώρι Ηλείας· Γιαλούρης 1964, 177, πιν. 185ε.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ.

10. Π185. Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 149, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,109 μ., διάμ.: 0,101 μ., διαμ. βάσης: 0,044 μ., διαμ. χείλους: 0,026 μ., διάμ. δίσκου λαβών: 0,036 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανωπός, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελαφρές αποκρούσεις, συμπληρωμένος στη μια λαβή, συγκολλημένος στο χείλος.

ΣΧΗΜΑ: βάση έντονη δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό πεπιεσμένο, χείλος έξω νεύον, λαιμός στομίου χροανοειδής, λαβές κάθετες ταινιωτές, ελαφρά κοίλανση στο δίσκο. Δίσκος λαβών και στόμιο εφάπτονται.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υποκάστανο. Βαφή πορτοκαλοκάστανη, αρκετά εξίτηλη. Ολόβαφο ως τη μέγιστη διάμετρο, ακολουθούν οριζόντιες, παράλληλες, λεπτές ταινίες, με διακοπτόμενη φυλλοφόρο. Ώμος με ομάδες ομόκεντρων ημικυκλίων. Θηλιά στις βάσεις των λαιμών. Λαβές με οριζόντιες γραμμές, δίσκος λαβών με σπείρα. Χείλος ολόβαφο.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179, FM 43h.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Κολώνας 1998, AEB 763 (τ25/9), 270, πιν. 121· Petropoulos 2007, ΑΠ1833, 259, εικ. 21 και 70 και ΑΠ2285, 260, εικ. 71a–b.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

11. **Π186.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 150, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,102 μ., διάμ. βάσης: 0,045 μ., διάμ. σώματος: 0,104 μ., διάμ. στομίου: 0,02 μ., διάμ. δίσκου λαβών: 0,028 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελάχιστες αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, ελαφρά πεπιεσμένο, χείλος έξω νεύον, λαιμός στομίου χροανοειδής, λαβές κάθετες ταινιωτές, ελαφρό πλαστικό κομβίο στο δίσκο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υποκάστανο. Βαφή πορτοκαλοκάστανη, ελαφρά εξίτηλη. Ολόβαφο ως τον ώμο. Στον ώμο κροσσωτά τρίγωνα και ενάλληλες καμπύλες. Θηλιά στις βάσεις των λαιμών. Λαβές με οριζόντιες γραμμές, δίσκος με σπείρα. Χείλος ολόβαφο.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 175, FM19:54 και 61A.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Κολώνας 2020, Α: AEB 408 (τ9/28), 150–51, πιν. 104, 270.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

12. **Π187.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 150, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,118 μ., διάμ. βάσης: 0,042 μ., διάμ. σώματος: 0,111 μ., διάμ. χείλους: 0,022 μ., διάμ. δίσκου λαβών: 0,028 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανός, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής, υψωμένη, σώμα σφαιρικό, ελαφρά πεπιεσμένο, χείλος έξω νεύον, λαιμός στομίου χροανοειδής, λαβές κάθετες ταινιωτές, πλαστικό κομβίο στο δίσκο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υποκάστανο. Βαφή καστανομέλανη, ελαφρά εξίτηλη. Εξαιρουμένης της βάσης, ολόβαφο ως τον ώμο. Το μοτίβο του ώμου, οριζόμενο από ταινία, αποτελείται από ομόκεντρα ημικύκλια, με στιγμή στο κέντρο και κάθετη κυματοειδή ως παραπληρωματικό. Θηλιά στις βάσεις των λαιμών, λαβές ολόβαφες με την εξαίρεση τριγώνου άνω, δίσκος με ομόκεντρους κύκλους. Χείλος ολόβαφο.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 175, FM 43j και 53:18.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1999, 459, εικ. 165:54 Λακήθρα Κεφαλονιάς και 435, εικ. 154:114 Αχαΐα· Eder 2009a, 137.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ.

13. Π188. Ληκύθιο (πιν. 151, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,097 μ., διάμ. βάσης: 0,042 μ., διάμ. σώματος: 0,094 μ., διάμ. χείλους: 0,027 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανός, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελαφρές αποκρούσεις, μικρή συμπλήρωση στο χείλος.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό πεπιεσμένο, λαιμός σχετικά ψηλός, λαβή κάθετη, ταινιωτή, εκκινεί από τον ώμο και απολήγει στο έξω νεύον χείλος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: Βαφή καστανομέλανη, σχετικά εξίτηλη. Ολόβαφο.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 123.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Papadopoulos 1979, PM 537, εικ. 243a.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

14. Π189. Σκύφος (πιν. 151, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,112 μ., διαμ. βάσης: 0,057 μ., διάμ. χείλους: 0,144 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανωτός, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σχηματίζει χαμηλό πόδι, σώμα καμπύλο, με ελαφρά γωνίωση στη μέγιστη διάμετρο, λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής, χείλος απλό έξω νεύον.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή καστανή, ελαφρά εξίτηλη. Εσωτερικά και εξωτερικά ολόβαφο, με την εξαίρεση της βάσης και της περιοχής της βάσης των λαβών.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 282.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1998, 208.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΜ.

15. Π190. Ψευδόστομος αμφορέας (πιν. 152, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,24 μ., διάμ. βάσης: 0,086 μ., διάμ. σώματος: 0,222 μ., διάμ. χείλους: 0,034 μ., διάμ. δίσκου λαβής: 0,084 μ.

ΥΛΗ: πηλός ερυθρωτός, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος, ελαφρές συμπληρώσεις στο δίσκο λαβών, τον ώμο και τη βάση.

ΣΧΗΜΑ: βάση ελαφρά δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, ελαφρά πεπιεσμένο, χείλος έξω νεύον, λαβές κάθετες ταινιωτές, λαιμός στομίου χοανοειδής, δίσκος επίπεδος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανο. Βαφή καστανομέλανη, αρκετά εξίτηλη. Κάτω μέρος του σώματος ολόβαφο, ακολουθούν ως το λαιμό οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Όμος με ομόκεντρα ημικύκλια και αμείβοντες ως παραπληρωματικό μοτίβο. Χείλος ολόβαφο, βάση στομίων με γραπτή ταινία. Λαβές με γραπτά άκρα, δίσκος με σπείρα.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 175, FM 43h και 58:15.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Βικάτου 2009β, Π4549, 254, σχ. 74α, πιν. 159ε-στ.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

16. Π191. Κυλινδρικό αλάβαστρο (πιν. 152, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,184 μ., διάμ. βάσης: 0,17 μ., διάμ. σώματος: 0,19 μ., διάμ. χείλους: 0,134 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελαφρές συμπληρώσεις στο λαιμό και το χείλος.

ΣΧΗΜΑ: βάση επίπεδη, ελαφρά κυρτή, σώμα κυλινδρικό, λαιμός βραχύς, τρεις λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής, χείλος έξω νεύον.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υποκάστανο. Βαφή καστανομέλανη, ελαφρά εξίτηλη. Από τη βάση ως τον ώμο τέσσερις οριζόντιες, παράλληλες ταινίες, η μία εξαιρετικά πλατιά. Ώμος με αντωπές ομάδες ημικυκλίων. Λαιμός και χείλος ολόβαφα. Λαβές με γραπτή ράχη.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 96, FM 43h/i.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1999, 393 και 395, εικ. 138:83 και 84 Κλάδεος και Αγραπιδωχόρι Ηλείας

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ.

17. **Π192.** Φλάσκη (πιν. 153, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, ανατολικός λάκκος θαλάμου.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,108 μ., διάμ. βάσης: 0,044 μ., διάμ. σώματος: 0,102 μ., διάμ. χείλους: 0,027 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένη και συμπληρωμένη στο σώμα.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής, σώμα σφαιρικό πεπιεσμένο, λαβές κάθετες, ελλειψοειδούς διατομής, εκκινούν από τον ώμο και απολήγουν στον ψηλό λαιμό, χείλος έξω νεύον.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υποκάστανο. Βαφή καστανή, σχετικά εξίτηλη. Στη βάση και στο κάτω τμήμα σώματος δύο πλατιές, ισοπαχείς, παράλληλες, οριζόντιες ταινίες. Πάνω από τη μέγιστη διάμετρο ομάδα οριζόντιων ταινιών, διαφορετικού πλάτους. Ώμος με ενάλληλες γωνίες/αμείβοντες. Βάση λαιμού με ταινία, χείλος ολόβαφο. Λαβές με ράχες ολόβαφες (στη μια εξαιρείται το μέσο, προφανώς από αμέλεια κατά τη διακόσμηση).

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 190, FM 58:22.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Πολυχρονάκου-Σγουρίτσα 2001, 58.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΒ.

18. **Π193.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 153, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,117 μ., διάμ. βάσης: 0,045 μ., διάμ. σώματος: 0,105 μ., διάμ. χείλους: 0,02 μ., διάμ. δίσκου λαβών: 0,037 μ.

ΥΛΗ: πηλός φαιός, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένο από αρκετά όστρακα, λίγες συμπληρώσεις στο σώμα. Αρκετές ρωγμές.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, λαβές κάθετες ταινιωτές, χείλος έξω νεύον, λαιμός στομίου χοανοειδής, ελαφρό έξαρμα στο δίσκο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα φαιοκάστανο, βαφή μελανοκάστανη, ελαφρά εξίτηλη. Ως κάτω από τη μέγιστη διάμετρο ολόβαφο, ως τον ώμο οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Ώμος με ομάδες ομόκεντρων ημικυκλίων. Λαιμοί με οριζόντιες ταινίες. Χείλος ολόβαφο, λαβές με οριζόντιες γραμμές. Δίσκος με ομόκεντρους κύκλους. Εξαιρετικά αμελούς κατασκευής.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179, FM 43h.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Βικάτου 2009β, Π4529, 238, πιν. 148β-γ' Ιακωβίδης 1969-1970, 29 (τ.4), πιν.45γ' Mountjoy

1999, 397, εικ. 139:95 Αγραπιδοχώρι Ηλείας.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

19. **Π194.** Τρίωτος, ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 154, εικ. 1 και 3).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,153 μ., διάμ. βάσης: 0,063 μ., διάμ. σώματος: 0,15 μ., διάμ. χείλους: 0,027 μ., διάμ. δίσκου λαβών: 0,033 μ.

ΥΛΗ: πηλός ροδοκάστανος, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος από αρκετά όστρακα, με ελαφρές συμπληρώσεις στο σώμα.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής, σώμα σφαιρικό, ελαφρώς πεπιεσμένο, χείλος έξω νεύον, λαιμός στομίου χοανοειδής, λαβές κάθετες ταινιωτές, ελαφρό πλαστικό κομβίο στο δίσκο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανο. Βαφή μελανοκάστανη, ελαφρά εξίτηλη. Ολόβαφος ως κάτω από τη μέγιστη διάμετρο. Στη μέγιστη διάμετρο ζώνη με ομάδες ομόκεντρων ημικυκλίων, με πλήρη πυρήνα, οριζόμενη από δύο λεπτές ταινίες. Όμος με πλατιά οριζόντια ταινία και δύο λεπτότερες και ομάδες ομόκεντρων ημικυκλίων, με πλήρη πυρήνα. Θηλιά στις βάσεις των δύο λαιμών, χείλος ολόβαφο. Δίσκος με ομόκεντρα ημικύκλια και ομόκεντρους κύκλους στο κέντρο. Λαβές ολόβαφες, με την εξαίρεση τριγώνου, άνω.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 175, FM 43c, f.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Βικάτου 2000, 277-79, εικ. 17.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση.

20. **Π195.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 154, εικ. 2 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,173 μ., διάμ. βάσης: 0,063 μ., διάμ. σώματος: 0,17 μ., διάμ. χείλους: 0,03 μ., διάμ. δίσκου λαβών: 0,048 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος από πολλά όστρακα, με αρκετές συμπληρώσεις, έντονες αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής, σώμα σφαιρικό, ελαφρά πεπιεσμένο, χείλος έξω νεύον, λαιμός στομίου χοανοειδής, λαβές κάθετες ταινιωτές, δίσκος επίπεδος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανος. Βαφή καστανομέλανη, αρκετά εξίτηλη. Ως τη μέγιστη διάμετρο ολόβαφος. Πάνω από αυτή, ζώνη με εναλλήλες γωνίες/αμειβόντες και τέσσερις οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Στον ώμο ομάδες ομόκεντρων, στικτών ημικυκλίων, με παραπλήρωση αμειβόντων. Βάσεις λαιμών στομίων με ταινία, χείλος ολόβαφο. Δίσκος με σπείρα, λαβές με γραπτά άκρα.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 175, μέγ. διάμετρος: FM 58:23, ώμος: FM 58:17 και 43i.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση.

21. **Π196.** Ληκύθιο (πιν. 155, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,12 μ., διάμ. βάσης: 0,047 μ., διάμ. σώματος: 0,15 μ., διάμ. χείλους: 0,029 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανωτός, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένο και συμπληρωμένο στο σώμα, με αρκετές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλίσχημη, σώμα σφαιρικό, ελαφρά πεπιεσμένο, λαιμός ψηλός, λαβή κάθετη ταινιωτή, εκκινεί από τον ώμο και απολήγει στο έξω νεύον χείλος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή καστανομέλανη, έντονα εξίτηλη. Ολόβαφο.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 123.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Paradoroulos 1979, PM 537, εικ. 243a· Mountjoy 1998, 202.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ.

22. **Π197.** Ληκύθιο (πιν. 155, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,11 μ., διάμ. βάσης: 0,049 μ., διάμ. σώματος: 0,116 μ.

ΥΛΗ: πηλός ερυθροκάστανος, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλίπες στο λαιμό, με μικρές συμπληρώσεις στο σώμα, συγκολλημένο.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό πεπιεσμένο, λαβή κάθετη ταινιωτή, εκκινεί από τον ώμο και απολήγει στο χέιλος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή καστανή, αρκετά εξίτηλη. Ολόβαφο.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 123.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Paradoroulos 1979, PM 537, εικ. 243a· Mountjoy 1998, 202.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ.

23. **Π198.** Ψευδόστομος αμφορέας (πιν. 156, εικ. 1 και 3).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,223 μ., διάμ. βάσης: 0,092 μ., διάμ. σώματος: 0,19 μ., διάμ. χείλους: 0,059 μ., διάμ. δίσκου λαβών: 0,076 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος από αρκετά όστρακα, συμπληρωμένος στο σώμα.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, λαβές κάθετες ταινιωτές, χέιλος ευθύ, λαιμός στομίου έντονα χοανοειδής, υψηλό πλαστικό κομβίο στο δίσκο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υποκάστανο. Βαφή πορτοκαλοκάστανη, αρκετά εξίτηλη. Ολόβαφο ως τη μέγιστη διάμετρο. Από τη μέγιστη διάμετρο ως τον ώμο ομάδα οριζόντιων γραμμών. Ώμος με διαποίκιλτα τρίγωνα και ως παραπληρωματικά κάθετες, κυματοειδείς/τεθλασμένες γραμμές και κροσσωτοί ομόκεντροι κύκλοι. Βάση λαβών και λαιμού στομίου με ταινία, στόμιο με οριζόντιες γραμμές, χέιλος εσωτερικά ολόβαφο. Λαβές με δικτυωτό. Δίσκος με δικτυωτά τρίγωνα και στο κομβίο ομόκεντροι κύκλοι.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 175, FM 71 (πρβλ. FM 71:6), 53/61, 41, δίσκος: 61:7, λαβές: 57.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ: Εξαιρετικά αμελούς κατασκευής και διακόσμησης.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΜ.

24. **Π199.** Ληκύθιο (πιν. 156, εικ. 2 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,123 μ., διάμ. βάσης: 0,046 μ., διάμ. σώματος: 0,112 μ., διάμ. χείλους: 0,034 μ.

ΥΛΗ: πηλός ερυθρωπός, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένο, συμπληρωμένο σε αρκετά σημεία του σώματος και στη λαβή.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, ελαφρώς πεπιεσμένο, λαιμός σχετικά ψηλός, λαβή κάθετη ταινιωτή, εκκινεί από τον ώμο και απολήγει στο έξω νεύον χέιλος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: Βαφή πορτοκαλοκάστανη, σχετικά εξίτηλη. Ολόβαφο, πλην ζώνης στον ώμο, με διακόσμηση

κυματοειδούς.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 123, FM 53:18.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Papadopoulos 1979, PM 537, εικ. 243a· Mountjoy 1998, 188 και 202–3.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ.

25. **Π200.** Σφαιρικό αλάβαστρο (πιν. 157, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, δυτικός λάκκος θαλάμου.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,131 μ., διάμ. βάσης: 0,1 μ., διάμ. σώματος: 0,17 μ., διάμ. χείλους: 0,102 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανωπός, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελαφρές αποκρούσεις, συγκολλημένο, συμπληρωμένο στη μία λαβή.

ΣΧΗΜΑ: βάση επίπεδη, σώμα σφαιρικό πεπιεσμένο, λαιμός βραχύς, χείλος έξω νεύον επικλινές, τρεις λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υποκάστανο. Βαφή καστανομέλανη, ελαφρά εξίτηλη. Εξωτερικά η βάση με ομόκεντρους κύκλους. Πάνω από τη βάση και κάτω από τη μέγιστη διάμετρο ομάδες οριζόντιων, παράλληλων, ισοπαχών ταινιών. Στον ώμο δύο οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες ορίζουν ζώνη διακόσμησης με ενάλληλες γωνίες/αμείβοντες. Λαιμός και χείλος, εξωτερικά και εσωτερικά, ολόβαφα. Ράχη λαβών με γραμμές.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 85, FM 58:17.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1999, 418, εικ. 146:61 Τσαπλανέικα Αχαΐας.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΒ/ ΠΙΓ πρώτη.

26. **Π201.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 157, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,104 μ., διάμ. βάσης: 0,057 μ., διάμ. σώματος: 0,131 μ., διάμ. χείλους: 0,027 μ., διάμ. δίσκου λαβών: 0,046 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανωπός, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συμπληρωμένος ως προς τη μια λαβή.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλίσχημη, σώμα πεπιεσμένο, σχεδόν αμφικωνικό, χείλος έξω νεύον, λαιμός στομίου χοανοειδής, λαβές κάθετες ταινιωτές, δίσκος επίπεδος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υποκάστανο. Βαφή καστανομέλανη, ελαφρά εξίτηλη. Ολόβαφο έως πάνω από τη μέγιστη διάμετρο. Ακολουθούν τέσσερις οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες, οι οποίες ορίζουν τη διακόσμηση του ώμου. Ώμος με ενωμένα με αμείβοντες διαποίκιλτα τρίγωνα ομοιάζοντα με στελεχωτή σπείρα και ομάδες κάθετων κυματοειδών. Βάση λαιμών στομίων με ταινία, χείλος ολόβαφο. Δίσκος με σπείρα, λαβές με οριζόντιες γραμμές.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179, FM 53:18 και 43:32.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Βικάτου 2009β, Π4393· Mountjoy 1999, 425, εικ.149:86 Χαλανδρίτσα Αχαΐας (ως προς το μοτίβο)· Papadopoulos 1979, PM380, εικ. 72(f)· Κυπαρίσσης 1930, 82, εικ. 2.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση/ύστερη.

27. **Π202.** Προχοΐσκη (πιν. 158, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, «πλησίον θαλαμωτού τάφου 9».⁷²

72 Στο ημερολόγιο ανασκαφής το συγκεκριμένο αγγείο έχει καταγραφεί ότι βρέθηκε «πλησίον του θαλαμωτού τάφου 9».

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,076 μ., διάμ. βάσης: 0,038 μ., διάμ. σώματος: 0,073 μ., διάμ. χείλους: 0,044 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανωπός, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένη στο χείλος και συμπληρωμένη.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα πεπιεσμένο, σχεδόν αμφικωνικό, χείλος έξω νεύον, λαβή κάθετη ταινιωτή, εκκινεί από τη μέγιστη διάμετρο και απολήγει στο χείλος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή καστανή, έντονα εξίτηλη. Ολόβαφη.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 115.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 437 (τ9/14), 146, πιν. 101, 427· Eder 2001α, Π2394, πιν. 2b:1, 11c:e, Π2373, πιν. 3a:2, 11c:a· 2005, 165, εικ. 1:3.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση – ΠρΓ.

28. **Π203.** Ψευδόστομος αμφορέας (πιν. 158, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,22μ., διάμ. βάσης: 0,076μ., διάμ. σώματος: 0,195μ., διάμ. χείλους: 0,036μ., διάμ. δίσκου λαβών: 0,043μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανωπός, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: αρκετές αποκρούσεις στην επιφάνεια.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής, σώμα σφαιρικό, πεπιεσμένο χείλος, έξω νεύον, λαιμός στομίου χοανοειδής, λαβές κάθετες ταινιωτές, πλαστικό κομβίο στο δίσκο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανο. Βαφή καστανή, εξαιρετικά εξίτηλη. Ολόβαφο ως τη μέγιστη διάμετρο, με την εξαίρεση ζώνης πάνω από τη βάση. Πάνω από τη μέγιστη διάμετρο ζώνη οριζόμενη από λεπτή ταινία με μοτίβο μετόπης και ομόκεντρων ημικυκλίων με ολόβαφο πυρήνα. Ώμος με ομόκεντρα ημικύκλια με ολόβαφο πυρήνα και οριζόντια γραμμίδια, ως παραπληρωματικό μοτίβο. Βάσεις λαιμών στομίων με θηλιά. Δίσκος λαβών με ομόκεντρα ημικύκλια με ολόβαφο πυρήνα. Λαβές ολόβαφες, με εξηρημένο τρίγωνο άνω.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 175, FM 75 και 43f.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1998, 174, εικ. 215:1.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση.

29. **Π204.** Κάλαθος (πιν. 159, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,11 μ., διάμ. βάσης: 0,118 μ., διάμ. χείλους: 0,208 μ.

ΥΛΗ: πηλός ερυθρωπός, με ελαφρές προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος και συμπληρωμένος σε βάση και χείλος, με ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση επίπεδη, σώμα καμπύλο, σχεδόν πηνιόσχημο, χείλος έξω νεύον πεπλατυσμένο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανο. Βαφή καστανομέλανη, ελαφρά εξίτηλη. Σώμα ολόβαφο, πλην στενής ζώνης στην περιοχή των λαβών με διακόσμηση ομάδων ομόκεντρων ημικυκλίων, αμελώς γραμμένων. Χείλος με ομάδες ομόκεντρων ημικυκλίων εναλλάξ με γραμμίδια, εν είδει φυλλοφόρου. Λαβές και εσωτερικό ολόβαφα.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 291, FM43j.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 1112 (τ24/27), 295, πιν. 171, 443.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

30. **Π205.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 159, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,11 μ., διάμ. βάσης: 0,041 μ., διάμ. σώματος: 0,098 μ., διάμ. χείλους: 0,024 μ., διάμ. δίσκου λαβών: 0,026 μ.

ΥΛΗ: πηλός ερυθρωπός, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος και συμπληρωμένος, με ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, ελαφρά πεπιεσμένο, χείλος έξω νεύον, λαιμός στομίου χοανοειδής, λαβές κάθετες ταινιωτές, δίσκος επίπεδος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα πορτοκαλόχρωμο. Βαφή πορτοκαλοκάστανη, σχετικά εξίτηλη. Ολόβαφο ως πάνω από τη μέγιστη διάμετρο, ακολουθούν διαφόρου πάχους οριζόντιες, παράλληλες ταινίες. Ώμος με φολιδωτό. Βάσεις στομίων με θηλιά, χείλος ολόβαφο. Λαβές με οριζόντιες γραμμές, δίσκος λαβών με ομόκεντρους κύκλους.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179, FM 70 (πρβλ. FM 70:2).

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Βικάτου 2009β, Π4313, 107–8, σχ. 33α, πιν. 64ε–στ Papadopoulos 1979, PM408a, εικ. 106(ε).

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση/ύστερη.

31. **Π206.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 160, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,107 μ., διάμ. βάσης: 0,042 μ., διάμ. σώματος: 0,09 μ., διάμ. χείλους: 0,024 μ., διάμ. δίσκου λαβών: 0,033 μ.

ΥΛΗ: πηλός ροδόχρωμος, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος στις λαβές.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σχεδόν σφαιρικό, ελαφρά πεπιεσμένο, χείλος έξω νεύον, λαιμός στομίου χοανοειδής, λαβές κάθετες, ελλιψοειδούς διατομής, δίσκος με ελαφρό πλαστικό κομβίο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή πορτοκαλοκάστανη, αρκετά εξίτηλη. Ολόβαφο ως κάτω από τη μέγιστη διάμετρο. Ως τον ώμο οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Ώμος με κάθετες γραμμές, εν είδει φυλλοφόρου. Λαιμοί στομίων με γραπτή ταινία, χείλος ολόβαφο. Δίσκος με σπείρα. Λαβές ολόβαφες, με την εξαίρεση τριγώνων, άνω. Χείλος ολόβαφο.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179, FM 64.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Ιακωβίδης 1969–1970, 865 (τ.122), πιν. 126α Papadopoulos 1979, PM403, εικ. 101(i) Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 1066 (τ39/7), 454, πιν. 240, 285.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

32. **Π207.** Ψευδόστομος αμφορίσκος (πιν. 160, εικ. 3 και 4).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,103 μ., διάμ. βάσης: 0,039 μ., διάμ. σώματος: 0,095 μ., διάμ. χείλους: 0,022 μ., διάμ. δίσκου λαβών: 0,032 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανός, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ακέραιος.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό πεπιεσμένο, χείλος έξω νεύον, λαιμός στομίου χοανοειδής, λαβές κάθετες, ελλιψοειδούς διατομής, δίσκος επίπεδος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανο. Βαφή καστανομέλανη, ελαφρά εξίτηλη. Ολόβαφο ως κάτω από τη μέγιστη διάμετρο. Ως τον ώμο οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Ώμος με σειρά κροσσοπεταλίων και

κάθετες γραμμές, εν είδει φυλλοφόρου. Λαιμοί στομίων με γραπτή ταινία, χείλος ολόβαφο. Δίσκος με σπείρα. Λαβές με οριζόντιες γραμμές.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 179, FM 64 και 42:4.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Petropoulos 2007, ΑΠ2292, 258, εικ. 60a–b και ΑΠ1817, 258, εικ. 61a–b.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

33. **Π208.** Κυλινδρικό αλάβαστρο (πιν. 161, εικ. 1).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,108 μ., διάμ. βάσης: 0,116 μ., διάμ. σώματος: 0,137 μ., διάμ. χείλους: 0,084 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανωπός, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: με ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση επίπεδη, σώμα κυλινδρικό, λαιμός βραχύς, χείλος ελαφρώς έξω νεύον απλό, δύο λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανο. Βαφή πορτοκαλοκάστανη, αρκετά εξίτηλη. Ολόβαφο, πλην ζώνης στον ώμο με δικτυωτό.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 96 96, FM 57:2.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: δικτυωτό μοτίβο φέρουν και τα ΥΕΙΠΑ2 και Β κυλινδρικά αλάβαστρα (π.χ. Papadopoulos 1979, PM438, εικ. 139(d) και PM37, εικ. 143(b) κ.ά.). Ωστόσο, το Π208 χρονολογείται αρκετά υστερότερα, καθώς το σώμα του είναι ολόβαφο, με την εξαίρεση στενής ζώνης στον ώμο· Mountjoy 1998, 203.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ.

34. **Π209.** Δίωτος αμφορίσκος (πιν. 161, εικ. 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,123 μ., διάμ. βάσης: 0,065 μ., διάμ. σώματος: 0,131 μ.

ΥΛΗ: πηλός υπόλευκος, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος, συμπληρωμένος στο χείλος, με αρκετές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, λαιμός βραχύς, χείλος έξω νεύον, λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή καστανή, έντονα εξίτηλη. Ολόβαφος.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 59.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Papadopoulos 1979, 96, εικ. 250a και b· Mountjoy 1999, 454, εικ. 163:31 Μαζακαράτα Κεφαλονιάς και 393, εικ. 137:82 Αγραπιδωχόρι Ηλείας.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

35. **Π210.** Λεκανίδιο (πιν. 161, εικ. 3).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,133 μ., διάμ. βάσης: 0,143 μ., διάμ. χείλους: 0,317 μ.

ΥΛΗ: πηλός ερυθρωπός, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένο, με ελαφρές συμπληρώσεις, αρκετές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, σώμα καμπύλο ημισφαιρικό, χείλος ευθύ, ελαφρώς πεπλατυσμένο, λαβές οριζόντιες, ταινιωτές στο χείλος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανο. Βαφή πορτοκαλοκάστανη, εξίτηλη. Βάση με οριζόντια ταινία. Σώμα

με τρεις οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Χείλος, λαβές και εσωτερικό ολόβαφα.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 295.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1999, 234, εικ. 78:204 Κοράκου Κορινθίας και 279, εικ. 93:156 Μενελάιο Λακωνίας· Κουνούκλας 2012, 835, εικ. 4β.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ πρώιμη/μέση.

36. **Π211.** Τετράωτος αμφορέας (πιν. 162, εικ. 1).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,355 μ., διάμ. βάσης: 0,125 μ., διάμ. σώματος: 0,342 μ., διάμ. χείλους: 0,135 μ., διάμ. πώματος: 0,087 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανωπός, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελαφρές αποκρούσεις, συγκολλημένος και συμπληρωμένος στο σώμα.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής, σώμα σφαιρικό, ελαφρώς πεπιεσμένο, λαιμός ψηλός, χείλος έξω νεύον επικλινές. Στη μέγιστη διάμετρο δύο οριζόντιες λαβές κυκλικής διατομής, στον ώμο δύο κάθετες ταινιωτές λαβές.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανο. Βαφή μελανοκάστανη, αρκετά εξίτηλη. Βάση ολόβαφη, ταινία κάτω από τη μέγιστη διάμετρο. Στη μέγιστη διάμετρο ζώνη με οριζόντια, κυματοειδή γραμμή. Ώμος, λαιμός, χείλος και λαβές ολόβαφα. Οι οριζόντιες λαβές περικλείονται από γραπτό κύκλο.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 58, FM 53:20.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Βικάτου 2007, 423, εικ. 39· Χατζή-Σπηλιοπούλου 1988, 144–45, 81α· Heilmeyer κ.ά. 2012, Π12808, 307. Κατ.1/51.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

37. **Π212.** Δίωτος αμφορέας (πιν. 162, εικ. 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,313 μ., διάμ. βάσης: 0,12 μ., διάμ. σώματος: 0,29 μ., διάμ. χείλους: 0,135 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανωπός, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελαφρές αποκρούσεις, συμπληρωμένο στο χείλος.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής, σώμα σφαιρικό, ελαφρώς πεπιεσμένο, λαιμός ψηλός, χείλος έξω νεύον πεπλατυσμένο, λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής. Δύο πλαστικά κομβία αμτιδιαμετρικά τοποθετημένα στον ώμο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανο. Βαφή πορτοκαλοκάστανη, σχετικά εξίτηλη. Ολόβαφο πλην στενής ζώνης στον ώμο, με διακόσμηση αντωπών ομάδων ομόκεντρων ημικυκλίων. Στο χείλος ομάδες τριών γραμμών, εν είδει φυλλοφόρου. Το πλαστικά κομβία περικλείονται από κύκλο και φέρουν κάθετη γραμμή.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 58, FM 43d.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Βικάτου 2009β, Π4550, 254, πιν. 160α· Mountjoy 1999, 430, εικ. 431:102 Κλάους Αχαΐας.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

38. **Π213.** Τετράωτος αμφορέας (πιν. 163).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,43 μ., διάμ. βάσης: 0,12 μ., διάμ. σώματος: 0,3 μ., διάμ. χείλους: 0,13 μ.

ΥΛΗ: πηλός ερυθρωπός, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελαφρές αποκρούσεις και επικαθίσεις, συγκολλημένος στη βάση.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής, σώμα σφαιρικό, ελαφρά πεπιεσμένο, λαιμός ψηλός, χείλος έξω νεύον. Δύο οριζόντιες

λαβές κυκλικής διατομής στη μέγιστη διάμετρο και δύο κάθετες λαβές ελλειψοειδούς διατομής στον ώμο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υποκάστανο. Βαφή πορτοκαλοκάστανη, αρκετά εξίτηλη. Ολόβαφος πλην δύο ζωνών: μια στην περιοχή των οριζόντιων λαβών με εναλλάγες γωνίες/αμείβοντες και μια στην περιοχή των κάθετων λαβών τρέχουσα σπείρα με παραπλήρωση αντωπών ομάδων ομόκεντρων ημικυκλίων.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 58, ώμος: FM 46:59 και 43d (παραπληρωματικό), μέγ. διάμετρος: FM 64 (πρβλ. FM 64:28).

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1999, 430, εικ. 431:102 Κλάους Αχαΐας Eder 2001a, Π2729, 20, πιν. 2c:1, 10a:a–b.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΜ.

39. **Π214.** Ψευδόστομος αμφορέας (πιν. 164).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,21 μ., διάμ. βάσης: 0,1 μ., διάμ. σώματος: 0,23 μ., διάμ. χείλους: 0,03 μ., διάμ. δίσκου λαβών: 0,05 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ανομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: με ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής, σώμα σφαιρικό, ελαφρά πεπιεσμένο, λαβές κάθετες ταινιωτές, χείλος έξω νεύον, λαιμός στομίου χοανοειδής, ελαφρό πλαστικό κομβίο στο δίσκο. Στη βάση των λαβών βάθυνση του πηλού.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα πορτοκαλοκάστανο. Βαφή πορτοκαλόχρωμη, αρκετά εξίτηλη. Ολόβαφος ως τη μέγιστη διάμετρο. Πάνω από τη μέγιστη διάμετρο ζώνη, οριζόμενη από δύο ταινίες, με αντωπές ομάδες ομόκεντρων ημικυκλίων με πλήρη πυρήνα. Πλατιά και στενή ταινία ορίζουν τη διακόσμηση του ώμου με στικτές αχιβάδες, πτηνό και ανεμώνη με εγγεγραμμένους κύκλους με στιγμή. Θηλιά στις βάσεις των στομιών, χείλος ολόβαφο, λαβές ολόβαφες με την εξαίρεση τριγώνου και δίσκος λαβών με ομόκεντρους κύκλους.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 175, ώμος: FM 25:7, 7 και 27, ζώνη: FM 43c/f.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Βικάτου 1998, 232, πιν. 95γ· 2000, 277–79, εικ. 17· Λεβεντούρη 2012, 248, εικ. 146γ· Πρβλ. Π055.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕ ΙΙΙΓ μέση.

40. **Π215.** Τρίτος αμφορίσκος (πιν. 165, εικ. 1 και 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, δυτικός λάκκος θαλάμου.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,085 μ., διάμ. σωζ. βάσης: 0,015 μ., διάμ. σώματος: 0,075 μ., διάμ. χείλους: 0,055 μ.

ΥΛΗ: πηλός υπόλευκος, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: έντονες αποκρούσεις, δε σώζονται λαβές, συμπληρωμένος στο χείλος, βάση αποκρουσμένη.

ΣΧΗΜΑ: βάση δακτυλιόσχημη, πόδι σχετικά ψηλό, σώμα απιόσχημο, λαιμός κοντός, χείλος απλό έξω νεύον.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υποκάστανο. Βαφή καστανομέλανη, έντονα εξίτηλη. Πόδι ολόβαφο. Ως τη μέγιστη διάμετρο τρεις ομάδες οριζόντιων, παράλληλων, ισοπαχών ταινιών. Ώμος με δικτυωτό, λαιμός και χείλος εσωτερικά και εξωτερικά ολόβαφα.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 47, FM 57.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Βικάτου 2009β, Π4387, 194–95, σχ. 56β, πιν. 121α· Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 890 (τ26/44), 333, πιν. 189, 370· ΑΕΒ 711 (τ22/9), 274–75, πιν. 163, 367.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΙΑ2/Β.

41. **Π216.** Τετράωτος αμφορέας (πιν. 165, εικ. 3).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,36 μ., διάμ. βάσης: 0,115 μ., διάμ. σώματος: 0,35 μ., διάμ. χείλους: 0,092 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανωπός, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος από αρκετά όστρακα, μικρές συμπληρώσεις στο σώμα, επικαθίσεις και ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής, σώμα σφαιρικό, ελαφρά πεπιεσμένο, λαιμός ψηλός, χείλος έξω νεύον, πεπλατυσμένο, ελαφρά επικλινές, δύο λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής, στη μέγιστη διάμετρο και δύο κάθετες, ταινιωτές στον ώμο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υποκάστανο. Βαφή μελανοκάστανη, αρκετά εξίτηλη. Στο κάτω μέρος της κοιλίας τρεις οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Πάνω από τη μέγιστη διάμετρο πλατιά ταινία και στενή, ορίζουσα τη διακόσμηση του ώμου. Ώμος με αντωπές ομάδες ομόκεντρων ημικυκλίων, με ολόβαφο πυρήνα. Προς το λαιμό ομάδα οριζόντιων, παράλληλων, ισοπαχών ταινιών. Λαιμός, χείλος και κάθετες λαβές ολόβαφα. Οριζόντιες λαβές γραπτές εν μέρει. Στις κάθετες λαβές γραπτό περίγραμμα.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 58, FM 43c/f.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Λεβεντούρη 2012, 248, εικ. 146γ' Mountjoy 1999, 393, εικ. 137:77 Αγραπιδοχώρι Ηλείας και 393, εικ. 137:78 Κλάδεος Ηλείας.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕ ΙΙΙΓ ύστερη.

42. Π217. Τετράωτος αμφορέας (πιν. 166).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,128 μ., διάμ. βάσης: 0,117 μ., διάμ. σώματος: 0,31 μ., διάμ. χείλους: 0,125 μ., διάμ. πώματος: 0,08 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανωπός, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: με ελάχιστες αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής, σώμα σφαιρικό, ελαφρά πεπιεσμένο, λαιμός ψηλός, χείλος έξω νεύον πεπλατυσμένο, δύο λαβές οριζόντιες κυκλικής διατομής στη μέγιστη διάμετρο και δύο λαβές κάθετες ταινιωτές στον ώμο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υποκάστανο. Βαφή μελανοκάστανη, έντονα εξίτηλη.

Στο κάτω μέρος της κοιλίας τρεις οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες, στη μέγιστη διάμετρο μια ταινία. Ώμος, λαβές και χείλος ολόβαφα.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 58.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ: ως Π14245 έχει καταγραφεί μια δισκοειδής με κοίλανση βάση και τμήμα στελέχους κύλικας, ως πώμα, βλ. πιν. 173, εικ. 1.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Χατζή-Σπηλιοπούλου 1988, 144–45, 81α.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΙΙΓ ύστερη.

43. Π218. Δίωτος αμφορέας (πιν. 167).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,45 μ., διάμ. βάσης: 0,18 μ., διάμ. σώματος: 0,42 μ., διάμ. χείλους: 0,2 μ., διάμ. πώματος: 0,14 μ.

ΥΛΗ: πηλός ερυθρωπός, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος στο λαιμό και το χείλος, με ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής, σώμα σφαιρικό, λαιμός ψηλός, χείλος έξω νεύον πεπλατυσμένο, δύο πλαστικά, αντιδιαμετρικά τοποθετημένα κομβία στον ώμο, λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής στη μέγιστη διάμετρο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υποκάστανο. Βαφή πορτοκαλοκάστανη, σχετικά εξίτηλη. Ολόβαφο πλην δύο

ζώνων: μια στη μέγιστη διάμετρο και την περιοχή των λαβών και μια στον ώμο, οριζόμενη από λεπτές, οριζόντιες, παράλληλες ταινίες με εναλλάλα τρίγωνα και ομάδες ομόκεντρων ημικυκλίων. Τα δύο κομβία με ομόκεντρους κύκλους, το ένα από τα δύο περιγεγραμμένο σε τρίγωνο. Εξαιρείται και η περιοχή των λαβών.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 58, FM61A και FM 43.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ: δακτυλιόσχημη βάση αγγείου ως πώμα.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1999, 353, εικ. 121:122 Μεσσηνία (το Π218 έχει ολόβαφο σώμα, επομένως χρονολογείται υστερότερα)· Papadopoulos 1979, PM 11, εικ. 64b.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

44. Π219. Τετράωτος αμφορέας (πιν. 168).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,43 μ., διάμ. σώματος: 0,36 μ., διάμ. βάσης: 0,16 μ., διάμ. χείλους: 0,16 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανωτός, με λίγες προσμειξείς, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος, με ελαφρές συμπληρώσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής, σώμα σφαιρικό, ελαφρά πεπιεσμένο, λαιμός ψηλός, χείλος έξω νεύον πεπλατυσμένο, δύο λαβές οριζόντιες κυκλικής διατομής στη μέγιστη διάμετρο και δύο λαβές κάθετες ταινιωτές στον ώμο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανο. Βαφή πορτοκαλοκάστανη, σχετικά εξίτηλη. Ολόβαφος πλην ζώνης στον ώμο με κροσσωτά τρίγωνα.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 58, FM 61.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1999, 393, εικ. 137:77 Αγραπιδοχώρι Ηλείας· Demakopoulou και Crouwel 1998, P10, 279, πιν. 56a· Κολώνας 2020, Α: ΑΕΒ 461 (τ9/9), 144, πιν. 100, 386.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

45. Π220. Τετράωτος αμφορέας (πιν. 169).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,36 μ., διάμ. βάσης: 0,11 μ., διάμ. σώματος: 0,35 μ., διάμ. χείλους: 0,13 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανωτός, με λίγες προσμειξείς, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος από αρκετά όστρακα, συμπληρωμένος στο σώμα, με ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής, σώμα σφαιρικό, ελαφρά πεπιεσμένο, λαιμός ψηλός, χείλος έξω νεύον πεπλατυσμένο, ελαφρά επικλινές, δύο λαβές οριζόντιες κυκλικής διατομής στη μέγιστη διάμετρο και δύο λαβές κάθετες ταινιωτές στον ώμο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανο. Βαφή καστανομέλανη, σχετικά εξίτηλη. Κάτω κοιλία με τρεις οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες. Όμος τρεις ταινίες, η μεσαία εξαιρετικά πλατιά και σειρά μυκηναϊκών ανθών. Άνω τμήμα ώμου με σειρά ταινιών. Λαιμός, χείλος και κάθετες λαβές ολόβαφα. Οριζόντιες λαβές γραπτές εν μέρει. Κάθετες λαβές με γραπτά άκρα και περιγεγραμμένες.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 58, FM 18.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Mountjoy 1999, 393, εικ. 137:77 Αγραπιδοχώρι Ηλείας (ως προς το σχήμα).

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

46. Π221. Βάση και τμήμα σώματος ανοικτού αγγείου (πιν. 170, εικ. 1).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, δρόμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,09 μ., διάμ. βάσης: 0,14 μ., διάμ. χείλους: 0,27 μ.

ΥΛΗ: πηλός ερυθρωπός, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένη, ελλιπής.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: ολόβαφη, ίχνη τροχού εσωτερικά.

47. **Π222.** Δίωτος αμφορέας (πιν. 170, εικ. 3).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,38 μ., διάμ. βάσης: 0,15 μ., διάμ. σώματος: 0,33 μ., διάμ. χείλους: 0,13 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, με προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος, συμπληρωμένος σε σώμα, χείλος και βάση.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής, σώμα σφαιρικό, ελαφρώς πεπιεσμένο, λαιμός ψηλός, χείλος έξω νεύον πεπλατυσμένο, με ελαφρά αύλακα, λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής στη μέγιστη διάμετρο, δύο πλαστικά, αντιδιαμετρικά τοποθετημένα κομβία στον ώμο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή καστανή, έντονα εξίτηλη. Ολόβαφος πλην ομάδων οριζόντιων, παράλληλων ταινιών πάνω από τη βάση στην κάτω κοιλία και πάνω από τη μέγιστη διάμετρο.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 58.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

48. **Π223.** Προχοΐσκη (πιν. 170, εικ. 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,13 μ., διάμ. βάσης: 0,06 μ., διάμ. σώματος: 0,13 μ., διάμ. χείλους: 0,07 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανότεφρος, με πολλές προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συμπληρωμένη στο σώμα και το χείλος.

ΣΧΗΜΑ: βάση απλή, σώμα σφαιρικό, λαιμός κοντός, λαβή κάθετη, ταινιωτή εκκινούσα από τον ώμο και απολήγουσα στο ελαφρά έξω νεύον χείλος. Χειροποίητη.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: μη ομαλή επιφάνεια. Ακόσμητη.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 115.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Deger-Jalkotzy 2009, 93, εικ. 15:8· Mountjoy 1998, 202.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη/ΥΜ.

49. **Π224.** Δίωτος αμφορέας (πιν. 171).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,32 μ., διάμ. βάσης: 0,1 μ., διάμ. σώματος: 0,28 μ., διάμ. χείλους: 0,12 μ., διάμ. πώματος: 0,075 μ.

ΥΛΗ: πηλός ερυθρωπός, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: συγκολλημένος από αρκετά όστρακα, συμπληρωμένος στο σώμα, με ελαφρές αποκρούσεις.

ΣΧΗΜΑ: βάση δισκοειδής, σώμα σφαιρικό, ελαφρά πεπιεσμένο, λαιμός ψηλός και χροανοειδής, χείλος έξω νεύον πεπλατυσμένο, λαβές οριζόντιες, κυκλικής διατομής στη μέγιστη διάμετρο, δύο πλαστικά κομβία, αντιδιαμετρικά τοποθετημένα στον ώμο.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρυσμα υποκάστανος, βαφή καστανομέλανη, σχετικά εξίτηλη. Ολόβαφος πλην ζώνης στον ώμο, που φέρει διακόσμηση ομάδων, αντωπών, ομόκεντρων ημικυκλίων. Στο χείλος ομάδες τριών γραμμών, εν είδει φυλλοφόρου. Τα πλαστικά κομβία, με γραπτό περίγραμμα και γραμμή στη μέση.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 58, FM 43d.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ: δισκοειδής με κοίλανση βάση κύλικας ως πώμα.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Βικάτου 2009β, Π4550, 254, πιν. 160α' Mountjoy 1999, 430, εικ. 431: 102 Κλάους Αχαΐας.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ ύστερη.

50. **Π225.** Ψευδόστομος αμφορέας (πιν. 172).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,32 μ., διάμ. βάσης: 0,12 μ., διάμ. σώματος: 0,33 μ., διάμ. χείλους: 0,05 μ., διάμ. δίσκου λαβών: 0,09 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανωπός, με λίγες προσμείξεις, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: με ελαφρές αποκρούσεις, συμπληρώσεις στο λαιμό και το σώμα.

ΣΧΗΜΑ: βάση έντονα δακτυλιόσχημη, σώμα σφαιρικό, ελαφρά πεπιεσμένο, χείλος έξω νεύον, λαιμός στομίου χοανοειδής, λαβές κάθετες ταινιωτές, δίσκος επίπεδος.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: επίχρισμα υποκάστανο. Βαφή πορτοκαλοκάστανη, ελαφρά εξίτηλη. Βάση ολόβαφη. Πάνω από τη βάση ομάδα οριζόντιων, παράλληλων, ισοπαχών ταινιών. Κάτω μέρος κοιλίας με πλατιά γραπτή ταινία. Στη μέγιστη διάμετρο ζώνη, οριζόμενη από οριζόντιες, παράλληλες ταινίες με διακόσμηση ομάδων ομόκεντρων ημικυκλίων, πλασιωμένες από φολιδωτά τρίγωνα. Στον ώμο δύο ζώνες διακόσμησης, χωριζόμενες από ομάδα τριών, οριζόντιων, παράλληλων, ισοπαχών ταινιών. Η χαμηλότερη με διαποίκιλτα με δικτυωτό τρίγωνα και προτομές πτηνών⁷³ και η ανώτερη –στην περιοχή των λαβών– με διαποίκιλτα τρίγωνα και κάθετες σειρές γραμμιδίων και ομάδες ομόκεντρων ημικυκλίων ως παραπληρωματικό μοτίβο. Θηλιά ενώνει τα δύο στόμια, χείλος ολόβαφο. Οι βάσεις των λαβών περιγεγραμμένες. Οι λαβές με διπλές, κάθετες ταινίες στα άκρα. Δίσκος λαβών με ομόκεντρους κύκλους.

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ: FS 175, μέγ. διάμετρος: FM 43h, ανώτερη ζώνη: FM 61A, ώμος: FM 71 και 43d.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ μέση.

51. **Π226.** Βάση αγγείου ως πώμα (πιν. 173, εικ. 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: διάμ.: 0,114 μ., διάμ. κοίλανσης: 0,043 μ., μέγ. ύψος: 0,037 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, σχετικά καθαρός.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: σώζεται ελαφρώς η αρχή του ποδιού.

ΣΧΗΜΑ: εξωτερικά κυκλική κοίλανση.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή μελανοκάστανη.

52. **Π227.** Βάση αγγείου ως πώμα (πιν. 173, εικ. 3).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: διάμ.: 0,08 μ., μέγ. ύψος: 0,041 μ.

ΥΛΗ: πηλός πορτοκαλοκάστανος, σχετικά καθαρός, όπτηση ατελής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: σώζονται ίχνη τροχού και η αρχή του ποδιού.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: άβαφο.

73 Πρβλ. Mountjoy 1999, 393, fig. 137:78 (Κλάδεος: Τρύπες).

53. **Π228**. Βάση αγγείου ως πώμα (πιν. 174, εικ. 1).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: διάμ.: 0,132 μ., διάμ. κοίλανσης: 0,041 μ., μέγ. ύψος: 0,063 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, σχετικά καθαρός, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελαφρά αποκρουσμένη.

ΣΧΗΜΑ: εξωτερικά κοίλανση. Σώζεται η αρχή του ποδιού.

54. **Π229**. Βάση κύλικας, ως πώμα (πιν. 174, εικ. 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: διάμ.: 0,059 μ., μέγ. ύψος: 0,016 μ.

ΥΛΗ: πηλός υποκάστανος, σχετικά καθαρός, όπτηση ομοιογενής.

ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ: βαφή καστανομέλανη.

55. **M08**. Πόρπη (πιν. 174, εικ. 3).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,035 μ., πλάτος τόξου: 0,02 μ., πάχος: 0,005 μ.

ΥΛΗ: χαλκός.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: σώζεται σε δύο τμήματα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ: φυλλόσχημο τόξο.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ: Πρβλ. Ιακωβίδης 1969–1970, M29, EM8139, τ.11, πιν. 11β· Souyoudzoglou-Haywood 1999, 79–80, Mazakarata, πιν. 21· Porpham κ.ά. 1980, (α) 88, πιν. 66m και 71l – 126 και (β) 126 και 235, πιν. 106: 46,5 και 247l· Βικάτου 2009β, 29, M1476, Θ.Τ.1, πιν. 10στ, σχ. 10α· Papadopoulos 1979, 138–9, BE 413, εικ. 323(d)· Δημακοπούλου 1999, 192, εικ. 13.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ: ΥΕΙΠΓ – ΠρΓ.

56. **M09**. Χάλκινο έλασμα.

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,035 μ., πλάτος τόξου: 0,02 μ., πάχος: 0,005 μ.

ΥΛΗ: χαλκός.

57. **Δ12**. Κωνικό σφονδύλι (πιν. 175, εικ. 1).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,019 μ., διάμ.: 0,015 μ.

ΥΛΗ: μελανός στεατίτης.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: ελλίπες ως προς τμήμα του σώματος και της βάσης.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ: διαμπερής οπή.

58. **Δ13**. Αμφικωνικό σφονδύλι (πιν. 175, εικ. 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,03 μ., μέγ. διάμ.: 0,035 μ.

ΥΛΗ: πηλός πορτοκαλόχρωμος.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ: διαμπερής οπή καθ' ύψος.

59. **Δ14.** Αμφικωνικό σφονδύλι (πιν. 175, εικ. 3).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: ύψος: 0,03 μ., μέγ. διάμετρος: 0,035 μ.

ΥΛΗ: πηλός καστανομέλανος.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ: σώζονται πέντε μικρά τμήματα σφονδυλίων.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ: διαμπερής οπή καθ' ύψος.

60. **Δ15.** Χάνδρες (πιν. 176, εικ. 1).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΥΛΗ: στεατίτης, σάρδιο και υαλόμαζα.

61. **Δ16.** Δακτυλίδι (πιν. 176, εικ. 2).

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ: θαλαμωτός τάφος 9, θάλαμος.

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ: διάμ. κρίκου: 0,025 μ., πλάτος σφενδόνης: 0,025 μ., μήκος σφενδόνης: 0,035 μ.

ΥΛΗ: χαλκός.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ: αμυγδαλόσχημη σφενδόνη. Έντονες αποκρούσεις.

III. Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΩΝ ΘΑΛΑΜΩΤΩΝ ΤΑΦΩΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΕΡΣΑΙΝΑΣ

Η γενική εικόνα των θαλαμωτών τάφων του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας,⁷⁴ ως προς τα αρχιτεκτονικά τους στοιχεία, δεν αφίσταται από την εικόνα που έχει διαμορφωθεί για τους υστεροελλαδικούς θαλαμωτούς τάφους της Ηλείας, αλλά και του ελλαδικού χώρου γενικότερα. Διαθέτουν την τριμερή διάταξη (δρόμος, στόμιο, θάλαμος) ενώ σε μερικά σημεία παρουσιάζουν ορισμένες ιδιαιτερότητες, όχι άγνωστες και από άλλες θέσεις.

Οι δρόμοι των τάφων του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας εμφανίζουν τα γενικά χαρακτηριστικά των δρόμων των θαλαμωτών τάφων της Υστεροελλαδικής περιόδου. Το μήκος τους,⁷⁵ με την εξαίρεση το θαλαμωτό τάφο 6, ο οποίος διαθέτει εξαιρετικά επιμήκη δρόμο, κυμαίνεται από 3,5 έως 4,44 μ., το πλάτος από 1,02 μ. έως 1,38 μ., ενώ είναι εντυπωσιακό το σχεδόν ταυτόσημο πλάτος των θαλαμωτών τάφων 3, 4, 6, 7 και 9.⁷⁶ Τα πλευρικά τοιχώματα όλων των δρόμων έχουν κλίση πριν την είσοδο,⁷⁷ ενώ οι επιφάνειες βάδισης –με την εξαίρεση του θαλαμωτού τάφου 8– διαθέτουν μικρότερη ή μεγαλύτερη κατωφερική κλίση.

Σε λίγες περιπτώσεις στους δρόμους των θαλαμωτών τάφων, ιδίως στην περιοχή της βορειοδυτικής Πελοποννήσου, απαντούν λάκκοι,⁷⁸ οι οποίοι είτε χρησίμευαν για πρωτογενείς ταφές, είτε για ανακομιδές. Στο δρόμο του θαλαμωτού τάφου 3 (πιν. 62, εικ. 1) υπάρχει ο μοναδικός⁷⁹ στο νεκροταφείο του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας λάκκος στο δρόμο. Ο λάκκος αυτός, ωστόσο, βρέθηκε άδειος⁸⁰ και ακάλυπτος,⁸¹ γεγονός που υποδεικνύει ότι δεν εξυπηρέτησε, τελικώς, τον αρχικό του στόχο, αν υποθεθεί ότι αυτός ήταν η υποδοχή πρωτογενούς ή δευτερογενούς ταφής.

Στο δρόμο του θαλαμωτού τάφου 2 (πιν. 41) ήλθαν στο φως τα μοναδικά σκελετικά κατάλοιπα από δρόμο τάφου του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας. Ειδικότερα, δύο μακρά οστά στην επίχωση του δρόμου, πιθανότατα βρέθηκαν εκεί ως αποτέλεσμα εργασιών καθαρισμού του θαλάμου.⁸²

Σε αυτό το σημείο πρέπει να σημειωθεί και η ύπαρξη των λάκκων στο «δρόμο» του θαλαμωτού τάφου 3 (πιν. 59 και 62, εικ. 1). Η διαφοροποίηση των λάκκων του «δρόμου» σε σχέση με το λάκκο του κανονικού δρόμου έγκειται στο γεγονός ότι οι λάκκοι του «δρόμου» ήταν στεγασμένοι με πλακοειδείς ασβεστόλιθους, διαμορφώνοντας έτσι ένα επίπεδο βάδισης. Ωστόσο, η απουσία ευρημάτων από όλους τους λάκκους αποτελεί αφενός κοινό στοιχείο μεταξύ τους, αφετέρου οδηγεί στην αδυναμία διατύπωσης συμπεράσματος για τη χρήση

74 Στα συμπεράσματα για την εικόνα των θαλαμωτών τάφων του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας και σε συγκρίσεις με θαλαμωτούς από άλλες θέσεις είναι δύσκολο να ληφθούν υπ' όψη οι θαλαμωτοί τάφοι 5 και 8, καθώς ο μεν 5 είναι, στην ουσία, «υβριδική» κατασκευή, ο δε 8 παρέχει λίγα στοιχεία, λόγω του μεγέθους καταστροφής του. Να σημειωθεί, επίσης, ότι στην κατασκευή των θαλαμωτών, σε κάθε θέση, μεγάλο ρόλο διαδραματίζει η ικανότητα των τεχνιτών, αλλά και η ιδιαίτερη μορφολογία του εδάφους (πρβλ. και Βλαχόπουλος 2012, 32).

75 Το μήκος των δρόμων των τάφων του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας είναι μέσα στο πλαίσιο της συντριπτικής πλειονότητας των δρόμων των ηλειακών θαλαμωτών τάφων (Νικολέντζος 2011, 111). Επίσης, βλ. Papadopoulos 1979, 51.

76 Οι διαστάσεις των δρόμων δεν έχουν αναλογική σχέση με το μέγεθος του θαλάμου, πρβλ. Sougoudzoglou-Haywood 1999, 49.

77 Αποτέλεσμα αυτής της κλίσης είναι η διαμόρφωση τραπέζιόσχημου υπέρθυρου.

78 Πρβλ. σχετικά *Mycenaean Achaea*, 51· Νικολέντζος 2011, 124· Βικάτου 2009β, 361. Μια καλή σύνοψη γύρω από την προβληματική για τους λάκκους στους θαλαμωτούς τάφους της δυτικής Αχαΐας γίνεται από την Χριστακοπούλου (2019).

79 Επομένως, οι λάκκοι σε δρόμους στο νεκροταφείο του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας αποτελούν σπάνιο στοιχείο, σε αντίθεση με την περιοχή της Ολυμπίας και σε συμφωνία με τη βορειοανατολική Ηλεία, βλ. σχετικά και Νικολέντζος 2011, 124.

80 Βικάτου 2009β, 348.

81 Τα όστρακα κρατήρα (Π119) που βρέθηκαν στο δρόμο του τάφου, ήλθαν στο φως από τη γενικότερη επίχωσή, κοντά στην είσοδο, στην περιοχή του λάκκου, χωρίς, όμως, να εντοπίζονται μέσα σε αυτόν.

82 Πρέπει να σημειωθεί και η πλήρης απουσία ευρημάτων από τις δύο κόγχες του δρόμου του τάφου, για τις οποίες θα υπάρξει αναφορά παρακάτω (σελ. 144).

τους. Πιθανότερη θεωρείται η εκδοχή της κατασκευής των λάκκων για να δεχθούν είτε πρωτογενείς ταφές είτε ανακομιδές, οι οποίες, όμως, για κάποιο λόγο δεν πραγματοποιήθηκαν.

Εάν υποθέσουμε ότι ο «δρόμος» του θαλαμωτού τάφου 3 αποτελεί προσπάθεια ανοίγματος δρόμου για νέο θαλαμωτό τάφο, το στοιχείο αυτό θα μπορούσε να οδηγήσει σε μια υπόθεση σε σχέση με την κατασκευή των θαλαμωτών τάφων. Η κατασκευή του θαλαμωτού τάφου ξεκινούσε από το «άνοιγμα» του δρόμου του, ο οποίος κατασκευαζόταν με όλα του τα επιπλέον στοιχεία, όπως, για παράδειγμα, οι λάκκοι. Μια τέτοια υπόθεση όμως είναι προβληματική, καθώς προϋποθέτει ότι οι κατασκευαστές του τάφου γνώριζαν από πριν τις ανάγκες που θα αντιμετώπιζαν με τη λάξευση του συγκεκριμένου ταφικού μνημείου. Επίσης, όπως φαίνεται από το σκάψιμο του «δρόμου», η αρχή του δεν έφθανε στο επίπεδο του λόφου, αλλά, μάλλον, αποτελούσε όρυγμα.⁸³

Στους θαλαμωτούς τάφους 2, 3 και 9 αποκαλύφθηκαν κόγχες⁸⁴ (πιν. 41, 42, εικ. 2 και 3· πιν. 62, 140, εικ. 1· πιν. 143) στα πλευρικά τοιχώματα των δρόμων.⁸⁵ Οι κόγχες στους δρόμους των υστεροελλαδικών θαλαμωτών τάφων είναι πολύ συχνό στοιχείο, το οποίο εξυπηρετεί είτε την εναπόθεση ανακομιδών, την ταφή ενηλίκων ή νηπίων,⁸⁶ είτε, σπανιότερα, τελετουργικές πρακτικές.⁸⁷ Στην περίπτωση των κογχών του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, μόνον από μία κόγχη προέκυψαν στοιχεία που να τη συνδέουν με ανακομιδές ή ταφή,⁸⁸ ενώ από τις κόγχες των θαλαμωτών τάφων 3 και 9 ήλθαν στο φως δύο αγγεία.⁸⁹ Στην κόγχη του δρόμου του θαλαμωτού τάφου 3 αποκαλύφθηκαν ένα μηριαίο οστό, μια κλείδα και μια κερκίδα, γεγονός που καταδεικνύει τη χρήση της συγκεκριμένης κόγχης ως οστεοφυλακίου-χώρου ανακομιδής.

Έχει υποστηριχθεί⁹⁰ ότι οι ταφικές κόγχες στους δρόμους των θαλαμωτών τάφων τείνουν να γίνουν κανόνας στην περιοχή της Ολυμπίας, σε αντίθεση με την περιοχή της βορειοανατολικής Ηλείας (στην ουσία τα νεκροταφεία της Δάφνης και της Αγίας Τριάδας) όπου απαντούν σε μικρούς αριθμούς.⁹¹ Παρόμοια εικόνα με την Αγία Τριάδα παρουσιάζεται και στην περιοχή της Αχαΐας, όπου ελάχιστες κόγχες έχουν εντοπισθεί.⁹² Το νεκροταφείο του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας φαίνεται να βρίσκεται σε μια ενδιάμεση κατάσταση. Τρεις από τους εννέα τάφους του νεκροταφείου έχουν κόγχες, ο θαλαμωτός τάφος 2 μάλιστα έχει δύο, γεγονός που αφενός δεν τους εντάσσει στον «κανόνα» της περιοχής της Ολυμπίας, αφετέρου δεν τους καθιστά σπάνιο φαινόμενο, όπως στην περιοχή της υπόλοιπης βορειοδυτικής Πελοποννήσου.

Η είσοδος στο νεκρικό θάλαμο εξασφαλιζόταν από στόμιο, στην πρόσοψη του οποίου διαμορφώνονταν παραστάδες σε όλους τους τάφους, συχνότερα ισοπλατείς, ενώ στους τάφους 3, 4 και 7 (πιν. 62, εικ. 1, 96 και 134) οι παραστάδες ήταν διαφορετικού πλάτους και, επομένως, έκκεντρες σε σχέση με το δρόμο. Τα στόμια-είσοδοι στο νεκρικό θάλαμο, είχαν διαφορετικό, με αρκετές αποκλίσεις, μήκος, από 0,28 μ. το βραχύτερο στο θαλαμωτό τάφο 9, έως 1,03 μ. το επιμηκύτερο στο θαλαμωτό τάφο 1. Ως προς το πλάτος τους, δεν υπάρχουν τόσες διαφοροποιήσεις,⁹³ καθώς το στενότερο εντοπίζεται στο θαλαμωτό τάφο 6, με 0,64 μ. και το πλατύτερο με 0,85 μ. στο θαλαμωτό τάφο 4. Επίσης, το ύψος των εισόδων κυμαίνεται από 0,78 μ. στο θαλαμωτό τάφο 7 έως 1,43 μ. στο θαλαμωτό τάφο 4. Γενικότερα, το στόμιο του θαλαμωτού τάφου 7 είναι το μικρότερο σε διαστάσεις και του θαλαμωτού τάφου 4 το μεγαλύτερο.⁹⁴

83 Δεν πρέπει να διαφεύγει της προσοχής και η περίπτωση κατασκευής ενός συνόλου «υβριδικών» λακκοειδών τάφων, οι οποίοι δε χρησιμοποιήθηκαν, βλ. ενδεικτικά, Νικολέντζος 2011, 137· Μουτζουρίδης 2018, 96–104.

84 Νικολέντζος 2011, 111, και 124· Βικάτου 2009β, 349· Papadopoulos 1979, 51–2.

85 Οι κόγχες στους θαλαμωτούς τάφους 2 και 3 δε διέθεταν κόγχες στα πλευρικά τοιχώματα των δρόμων, ενώ του θαλαμωτού τάφου 9 ήταν «σφραγισμένη» από πλακοειδείς λίθους.

86 Πρβλ. Βλαχόπουλος 2012, 38· Πολυχρονάκου-Σγουρίτσα 1987, 13· Cavanagh και Mee 1998, 92–3.

87 Gallou 2005, 93.

88 Είναι δυνατόν να υποθεθεί ότι οι κόγχες του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας λειτούργησαν ως χώροι ταφής ή οστεοφυλάκια νηπίων, λόγω της μη ανεύρεσης οστών· παρ' όλα αυτά, κάτι τέτοιο δεν μπορεί να υποστηριχθεί με βεβαιότητα.

89 Βικάτου 2009β, 350, υποσ. 37· Thomatos 2006, 168. Κατά τη Γάλλου (Gallou 2005, 93), η παρουσία προχυτικών αγγείων στις κόγχες των δρόμων των θαλαμωτών τάφων σχετίζεται με τελετουργικές χοές.

90 Νικολέντζος 2011, 124.

91 Για παράδειγμα, στην Αγία Τριάδα μόνο σε τέσσερις τάφους έχουν εντοπιστεί κόγχες. (Βικάτου 2009β, 349).

92 Papadopoulos 1979, 51–2· Paschalidis 2018, 126· Κολώνας 2020, Β: 12–3.

93 Θεωρείται λογική η έλλειψη μεγάλων διαφοροποιήσεων, καθώς ιδίως το πλάτος και το ύψος ήταν διαστάσεις βασικές για την εξυπηρέτηση της ταφικής τελετουργίας και την είσοδο του νεκρού στο θάλαμο.

94 Με τις διαστάσεις των εισόδων στους συγκεκριμένους τάφους συμβαδίζουν και οι διαστάσεις των θαλάμων, καθώς ο θαλαμωτός τάφος 4 ήταν και ο μεγαλύτερος σε εμβαδόν.

Από το δρόμο προς το στόμιο, αλλά και από το στόμιο προς τον ταφικό θάλαμο διαμορφωνόταν σε όλους, σχεδόν, τους τάφους του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας σκαλοπάτι.⁹⁵ Το σκαλοπάτι αυτό μπορεί να ήταν ισουψές και από τις δύο πλευρές του στομίου, ενώ σε δύο περιπτώσεις, στους θαλαμωτούς τάφους 7 και 9, το σκαλοπάτι προς το θάλαμο ήταν αρκετά υψηλότερο από αυτό προς το δρόμο.⁹⁶

Η είσοδος στο θάλαμο σφραγιζόταν με ξερολιθιά, μικρό τοιχάριο αποτελούμενο από αργούς λίθους, κατά βάση πλακοειδείς (πιν. 9, εικ. 1· πιν. 42, εικ. 1· πιν. 65, εικ. 2· πιν. 115· πιν. 119· πιν. 139). Γενικότερα, η ξερολιθιά εξυπηρετούσε τόσο συμβολικούς,⁹⁷ όσο και στατικούς σκοπούς. Η πλήρης τοίχιση της εισόδου αποτελεί και ένα ισχυρό αντιστήριγμα για τη μη υποχώρηση του υπέρθυρου και, συνεπακόλουθα, της οροφής. Οι ξερολιθιές⁹⁸ των τάφων του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας διέφεραν σε πάχος κυμαινόμενες από 0,3 μ. στον τάφο 8 έως 0,7 μ. στον τάφο 9. Από τις μετρήσεις δεν προκύπτει συμπέρασμα αναλογικής σχέσης μεταξύ μήκους στομίου και μήκους ξερολιθιάς, καθώς σε άλλους τάφους, όπως στο θαλαμωτό 1, η ξερολιθιά καταλαμβάνει το μισό του βάθους του στομίου, ενώ σε άλλες περιπτώσεις, όπως στους θαλαμωτούς τάφους 3 και 9, η ξερολιθιά είναι επιμηκύτερη, λιγότερο ή περισσότερο, από το βάθος του στομίου.

Κοινό χαρακτηριστικό είναι ο τρόπος κατασκευής της ξερολιθιάς με την απουσία οποιουδήποτε συνδετικού υλικού,⁹⁹ αλλά και το υλικό που χρησιμοποιείται, το οποίο είναι αργοί, κυρίως πλακοειδείς λίθοι. Οι λίθοι διαπλέκονται μεταξύ τους, ώστε –όπως έχει παρατηρηθεί και αλλού¹⁰⁰– να φαίνεται ότι η κατασκευή της ξερολιθιάς ξεκινούσε από τις κατώτερες στρώσεις και όχι από το εσωτερικό του στομίου προς τα έξω. Αξίζει να σημειωθεί ότι σε κανέναν από τους τάφους δεν παρατηρήθηκε κάποια διαφοροποίηση στη δόμηση του κατώτερου ή ανώτερου μέρους της,¹⁰¹ ώστε να υποτεθεί ότι για την επόμενη ταφή αφαιρούνταν μόνο τμήμα και όχι όλη η ξερολιθιά, όπως έχει υποστηριχθεί για άλλα νεκροταφεία.¹⁰²

Άλλωστε, κρίνοντας ιδίως από τις καθ' ύψος διαστάσεις των εισόδων, εάν αφαιρούνταν μόνο ένα τμήμα της ξερολιθιάς, προφανώς θα ήταν αδύνατη η πρόσβαση στο θάλαμο, ιδίως για την πραγματοποίηση νέας ταφής.¹⁰³ Για παράδειγμα, στο θαλαμωτό τάφο 1, με ύψος θύρας 0,91 μ., εάν μόνο το άνω μέρος της ξερολιθιάς, αφήνοντας π.χ. 0,5 μ. κενό, ένας άνθρωπος θα μπορούσε να εισέλθει μόνο έρποντας στο θάλαμο. Γίνεται αντιληπτό πόσο δυσχερής θα ήταν η μεταφορά του νεκρού υπό αυτές τις συνθήκες.

Προχωρώντας στην εξέταση των θαλάμων είναι εμφανές ότι σύμφωνα με το εμβαδόν τους κατηγοριοποιούνται στις πιο κοινές ομάδες θαλαμωτών τάφων.¹⁰⁴ Ο μικρότερος¹⁰⁵ τάφος 8, με εμβαδόν 1,9 τ.μ., και ο μεγαλύτερος θαλαμωτός τάφος 4, με εμβαδόν περί τα 14 τ.μ., αποτελούν τα «όρια» των τάφων του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας.¹⁰⁶ Οι κατόψεις των θαλάμων ποικίλλουν,¹⁰⁷ καθώς τρεις (τάφοι

95 Ο μόνος τάφος που ο θάλαμός του βρισκόταν στο ίδιο επίπεδο με το δρόμο ήταν ο θαλαμωτός 6. Για τη διαμόρφωση του κατωφλιού της εισόδου, βλ. Κολώνας 2020, Β: 15· Βλαχόπουλος 2012, 31. Ο Βλαχόπουλος σημειώνει τη σπανιότητα της ύπαρξης κατωφλιού στους θαλαμωτούς τάφους.

96 Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι στο νεκροταφείο της Αγίας Τριάδας δεν εντοπίστηκαν σκαλοπάτια στην είσοδο των θαλαμωτών τάφων (Βικάτου 2009β, 359–60). Σπάνια είναι και στην Αχαΐα (Papadopoulos 1979, 52). Η ύπαρξή τους στο νεκροταφείο του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας προφανώς και δε διαφοροποιεί το τελευταίο, ως προς τα έθιμα ταφής ή μεταθανάτιες δοξασίες. Πιθανόν εξυπηρετούσε –ιδιαίτερα στους θαλαμωτούς τάφους 7 και 9– καθαρά πρακτικές ανάγκες, εξοικονομώντας μεγαλύτερο χώρο στο θάλαμο.

97 Η φραγή της εισόδου και ο διαχωρισμός του κόσμου νεκρών/ζωντανών, με τις πιθανές δοξασίες που μπορεί να τον συνοδεύουν, έχει εξεταστεί από αρκετούς μελετητές. Ενδεικτικά, Moschos 2008, 110· Gallou 2005, 65· Wells 1990, 133.

98 Ο τάφος 4 δεν είχε ξερολιθιά, όπως έχει αναλυθεί στην περιγραφή του στο Κεφάλαιο II.4 (πρβλ. Papadopoulos 1979, 52) ενώ στον τάφο 7 η ξερολιθιά είχε αφαιρεθεί από τους λαθρανασκαφείς.

99 Με την πλήρωση του δρόμου, το χώμα εισχωρούσε στα κενά που αφήναν οι λίθοι της ξερολιθιάς, με αποτέλεσμα να ισχυροποιείται όλος ο τοίχος.

100 Π.χ. Κολώνας 2020, Β: 16.

101 Η παρουσία σε ορισμένες περιπτώσεις μεγαλύτερων λίθων στις κατώτερες στρώσεις, όπως στο θαλαμωτό τάφο 9, εξυπηρετεί την καλύτερη στατικότητα της ξερολιθιάς.

102 Νικολέντζος 2011, 110–11, 125· Ιακωβίδης 1969–1970, 10· Βικάτου 2009β, 378· Papadopoulos 1979, 53.

103 Αν ληφθεί υπ' όψη ειδικότερα το ύψος των θαλαμωτών τάφων 1, 6, 7.

104 Cavanagh 1987, 161· Νικολέντζος 2011, 110· Κολώνας 2020, Β: 17–21.

105 Ο θαλαμωτός τάφος 5, με εμβαδόν 0,47 τ.μ., δε θεωρείται «κανονικός» θαλαμωτός τάφος.

106 Το εμβαδόν για κάθε τάφο ξεχωριστά υπολογίστηκε ως εξής: στο θαλαμωτό τάφο 1 στα 7,46 τ.μ., στο 2 στα 4,62 τ.μ., στον 3 στα 7,89 τ.μ., στον 6 στα 6,28 τ.μ., στον 7 στα 4,57 τ.μ. και στον 9 στα 8,9 τ.μ.

107 Το σχήμα της κάτοψης του θαλάμου έχει γίνει αντικείμενο εκτενούς συζήτησης, καθώς πρόκειται για την τελευταία κατοικία των ανθρώπων (ενδεικτικά πρβλ. Kontorli-Papadopolou 1987, 141· Τσουντας 1885, 32· Goodison 1989, 85· Gallou 2005, 71 κ.ε.). Ωστόσο, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι σηματοδοτεί κάποιο είδος λατρευτικής σημειολογίας, αλλά, προφανώς, υπαγορευόταν από

4, 6 και 7) έχουν πεταλόσχημη κάτοψη,¹⁰⁸ δύο ελλειψοειδή (τάφοι 1 και 2), δύο τετράπλευρη (3 και 9) και δύο κυκλική (5 και 8).¹⁰⁹ Από όσους τάφους είναι δυνατή η εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με το ύψος των θαλάμων,¹¹⁰ γίνεται κατανοητό ότι σε όλους τους θαλάμους το ύψος υπερβαίνει τα 2 μ.,¹¹¹ ώστε ένας άνθρωπος να μπορεί να σταθεί άνετα όρθιος. Οι οροφές των θαλάμων παρουσιάζουν ομαλή θόλωση,¹¹² χωρίς γωνιώσεις, ενώ τα δάπεδα όλων των θαλάμων εξαιρετική επιμέλεια ως προς την εξομάλυνση και την ευθύτητά τους, με αποτέλεσμα να μην παρουσιάζονται ανωμαλίες ή σημαντικές διαφοροποιήσεις στην επιπεδότητά τους.

Η λάξευση των τοιχωμάτων των θαλάμων σε όλους τους τάφους έχει γίνει με αρκετή επιμέλεια, ενώ στο θαλαμωτό τάφο 1 αποκαλύφθηκαν και τα ίχνη σκαπτικού εργαλείου (πιν. 9, εικ. 2) με λεία, αιχμηρή κόψη.¹¹³ Η γενικότερη εικόνα των περισσότερων τάφων του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας¹¹⁴ δείχνει αρκετή προσοχή και τεχνική επάρκεια στην κατασκευή, όπως είναι και η γενική τάση των θαλαμωτών τάφων της μυκηναϊκής Ηλείας και Αχαΐας.

Εντός των θαλαμωτών τάφων, στους περισσότερους τάφους του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας¹¹⁵ εντοπίστηκε άλλο ένα κοινό χαρακτηριστικό, το οποίο παρατηρείται στους θαλαμωτούς τάφους της Αχαΐας και της Ηλείας.¹¹⁶ Η ύπαρξη λάκκων, είτε για πρωτογενείς, είτε για δευτερογενείς ταφές απαντά συχνά στη βορειοδυτική Πελοπόννησο.¹¹⁷ Οι λάκκοι μπορούσαν να είναι είτε καλυμμένοι με πλακοειδείς λίθους, όπως οι λάκκοι του θαλαμωτού 9¹¹⁸ (πιν. 141, εικ. 2) είτε μη καλυμμένοι (οι λάκκοι των υπολοίπων τάφων)¹¹⁹ εξυπηρετώντας την ίδια χρήση.¹²⁰

Το σχήμα των λάκκων, πλην του μεσαίου του θαλαμωτού τάφου 9, ο οποίος είχε μηνοειδή κάτοψη, ήταν ελλειψοειδές. Οι διαστάσεις τους, όπως σημειώθηκε, αποτελούν μαρτυρία και για τη χρήση τους, καθώς ο επιμηκύτερος λάκκος μετρήθηκε σε 1,38 μ., ενώ ο βαθύτερος σε 0,25 μ.¹²¹ Επομένως, σε λάκκους με αυτές τις διαστάσεις δε θα ήταν δυνατή η τοποθέτηση του νεκρού σε ύπτια ή συνεσταλμένη στάση, αλλά και η στέγαση του λάκκου με πλακοειδείς λίθους, χωρίς να «κακοποιηθεί» ο νεκρός. Η θέση των λάκκων στο θάλαμο δεν ακολουθεί κάποιο συγκεκριμένο σχέδιο,¹²² ενώ σχετικά με την είσοδο στο θάλαμο, σε γενικές γραμμές λαξύνονται παράλληλα ως προς τον άξονα του μήκους του στομίου.

τον τρόπο λάξευσης και το πέτρωμα της περιοχής, πρβλ. Νικολέντζος 2011, 110.

108 Πρβλ. Papadopoulos 1979, 53· Ιακωβίδης 1969–1970, 12· Νικολέντζος 2011, 111· Βικάτου 2009β, 356· Βλαχόπουλος 2012, 32. 109 Σημειώνεται το γεγονός ότι οι δύο μικρότεροι τάφοι έχουν σχεδόν κυκλικούς θαλάμους. Μπορεί να υποτεθεί ότι η λάξευση του θαλάμου ξεκινούσε με κυκλική φορά και όταν οι θάλαμοι έπρεπε να επεκταθούν, το σχήμα διαμορφωνόταν ανάλογα με τις «φλέβες» του πετρώματος.

110 Papadopoulos 1979, 54. Και σε αυτή την περίπτωση εξαιρείται –παρότι διατηρεί την οροφή του– ο θαλαμωτός τάφος 5, λόγω της «υβριδικότητάς» του.

111 Λογικό θεωρείται το γεγονός ότι το μέγεθος του θαλάμου σχετίζεται αναλογικά με το ύψος του.

112 Πρβλ. Βλαχόπουλος 2012, 35.

113 Κολώνας 2020, Β: 20· Ιακωβίδης 1969–1970, 16· Βικάτου 2009β, 356· Papadopoulos 1979, 55· Πετρόπουλος 2000, 71.

114 Εξαιρετική αποτελεί ο θαλαμωτός τάφος 8, ο οποίος έχει καταστραφεί σε μεγάλο ποσοστό, με αποτέλεσμα να είναι δύσκολη η εξαγωγή συμπερασμάτων για την πλήρη εικόνα του.

115 Πλην των θαλαμωτών 2 και 8, αλλά και του «υβριδικού» 5. Βλ. Νικολέντζος 2011, 110, όπου ο Νικολέντζος συμπεραίνει ότι ο Άγιος Γεώργιος Πέρσαινας ανήκει στην ανατολική Ηλεία και πιθανόν ταυτίζεται με την περιοχή της κεντρικής και νότιας Ηλείας· το ποσοστό ύπαρξης λάκκων εντός των θαλαμωτών τάφων στις περιοχές αυτές είναι σαφώς υψηλότερο σε σύγκριση με τη βόρεια Ηλεία και Αχαΐα.

116 Η Κεφαλονιά αποτελεί, ίσως, μια περιοχή, στην οποία μεταφέρθηκε από την Ηλεία το έθιμο κατασκευής λάκκων εντός των θαλάμων ήδη από τα τέλη της Υστεροελλαδικής ΙΙΙΒ. Λάκκοι εντός θαλάμων κυριαρχούν στην Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ Κεφαλονιά (βλ. Souyoudzoglou-Haywood 1999, 53–4).

117 Επίσης, και στην Κεφαλονιά και Λακωνία βλ. Kontorli-Papadopoulou 1987, 149· Souyoudzoglou-Haywood 1999, 53· Papadopoulos 1979, 54–5· Βλαχόπουλος 2012, 38· Κολώνας 2020, Β: 21–2· Βικάτου 2009β, 361.

118 Εδώ πρέπει να γίνει αναφορά και στον λάκκο του θαλαμωτού τάφου 1, ο οποίος αν και βρέθηκε μη στεγασμένος, οι πλακοειδείς λίθοι της στέγασής του εντοπίστηκαν εντός του θαλάμου.

119 Ακάλυπτοι λάκκοι για ανακομιδές παρατηρούνται και σε θολωτούς τάφους της Ανακτορικής περιόδου, σε Μεσσηνία, Αργολίδα, Κορινθία, Αττική (Cavanagh και Mee 1998, 70, 72).

120 Προφανώς στο νεκροταφείο του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας δεν υπήρχε λόγος προστασίας των νεκρών από την πτώση της οροφής του θαλάμου, όπως έχει υποστηριχθεί (Moschos 2002, 28· 2009β, 250).

121 Η χρήση των εντός των θαλάμων λάκκων μπορεί να συναχθεί και από το βάθος τους. Για παράδειγμα, οι πιο ρηχοί λάκκοι του νεκροταφείου του Κλάους που χρησιμοποιήθηκαν για πρωτογενείς ταφές μετρήθηκαν στα 0,40 μ. (Paschalidis 2018, 127, 449). Αντιθέτως, οι πιο βαθείς λάκκοι του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας πιθανότατα δε θα μπορούσαν να υποδεχθούν πρωτογενείς ταφές, παρά μόνο ανακομιδές (πρβλ. και Paschalidis 2018, 462· Korres 1984, 11· Ιακωβίδης 1969–1970, 14· σε αντίθεση με Νικολέντζος 2011, 110· Papadopoulos 1979, 54–5· Βλαχόπουλος 2012, 45).

122 Δεν ήταν υποχρεωτικό να καταλαμβάνουν το κέντρο του θαλάμου. Επίσης, στον Άγ. Γεώργιο Πέρσαινας, δεν υπάρχει αναλογική σχέση μεταξύ του μεγέθους του θαλάμου και του αριθμού των λάκκων (Νικολέντζος 2011, 126).

IV. ΤΑ ΤΑΦΙΚΑ ΕΘΙΜΑ ΤΩΝ ΘΑΛΑΜΩΤΩΝ ΤΑΦΩΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΕΡΣΑΙΝΑΣ

Η μεταχείριση των νεκρών¹²³ αποτελεί άλλο ένα πεδίο, στο οποίο διαπιστώνεται η γενική ομοιομορφία του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας με τα υπόλοιπα νεκροταφεία της ευρύτερης περιοχής της Ηλείας. Οι νεκροί¹²⁴ τοποθετούνταν επί του δαπέδου, χωρίς καμιά ιδιαίτερη προετοιμασία του εδάφους,¹²⁵ και σε ύπτια στάση.¹²⁶ Συμπεράσματα, για τη θέση των χεριών δεν ήταν δυνατό να εξαχθούν σε αρκετές περιπτώσεις, λόγω της διάβρωσης του οστεολογικού υλικού· όπου όμως διασώθηκαν οστά χεριού, π.χ. στον θαλαμωτό τάφο 3, ήταν τοποθετημένα παράλληλα με τον κορμό. Επίσης, δεν υπάρχει κάποια συγκεκριμένη επιλογή ως προς την κατεύθυνση του νεκρού εντός του θαλάμου.¹²⁷ Μπορεί να είναι τοποθετημένος κοντά στα τοιχώματα, κάθετα προς τον άξονα του δρόμου (π.χ. θαλαμωτοί τάφοι 1 και 3) ή και σχεδόν παράλληλα με αυτόν (π.χ. θαλαμωτός τάφος 9).¹²⁸

Ο νεκρός θα θαβόταν ντυμένος και στολισμένος με κοσμήματα, όπως φαίνεται από τις περόνες, τις πόρπες, αλλά και τα δακτυλίδια, που αποκαλύφθηκαν.¹²⁹ Επίσης, κτεριζόταν με όλα τα «απαραίτητα» για τη μεταθανάτια πορεία, ενδεικτικά του θανάτου¹³⁰ (π.χ. μαχαίρια ή σφραγιδόλιθοι) αλλά κυρίως με αγγεία, τα οποία δεν τοποθετούνταν σε συγκεκριμένο σημείο σε σχέση με το σώμα.¹³¹ Η θέση των κτερισμάτων στους *in situ* νεκρούς δίνουν ελάχιστες πληροφορίες, καθώς οι πρωτογενείς ταφές ή «πρωτογενείς-επεξεργασμένες»

123 Στη συζήτηση για τη μεταχείριση των νεκρών, όσον αφορά στη θέση τους εντός του θαλάμου, στον τρόπο εναπόθεσης και στη στάση του σώματος, πρέπει να ληφθούν υπ' όψη τα ανασκαφικά δεδομένα. Ειδικότερα, τα πορίσματα της οστεολογικής μελέτης που «απέρριψαν» τα πρώτα συμπεράσματα για τις πρωτογενείς ταφές, επαναπροσδιόρισαν τη στόχευση της έρευνας. Οι θεωρηθείσες πρωτογενείς ταφές των θαλαμωτών τάφων 1 (η βόρεια-βορειοανατολική) και 4 φαίνεται ότι δέχθηκαν δευτερογενή μεταχείριση, με αποτέλεσμα –εκ πρώτης όψεως– να καταστούν «πρωτογενείς-επεξεργασμένες». Ωστόσο, τόσο αυτές, αλλά κυρίως οι ταφές που δεν έδειχναν σαφή στοιχεία διατάραξης, δηλαδή οι πρωτογενείς ταφές των θαλαμωτών τάφων 1 (η βόρεια ταφή), 3 και 9, αποτελούν τις κύριες πηγές για την εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με τη συμπεριφορά των ζώντων απέναντι στους νεκρούς τους.
124 Υποθέσεις για τη μεταχείριση του σώματος του νεκρού, π.χ. επάλειψη, έχουν γίνει από αρκετούς μελετητές. Ενδεικτικά, βλ. Cavanagh 1998, 106.

125 Σε αντίθεση για παράδειγμα με τα νεκροταφεία της Βούντενης και των Πορτών της Αχαΐας, παρατηρείται, σε ορισμένες περιπτώσεις, η εναπόθεση του νεκρού σε λεπτό στρώμα αργίλου ή ωμού πηλού (Κολώνας 2020, Β: 24 472· Βλαχόπουλος 2012, 44). Επίσης, δεν υπήρξε κανένα στοιχείο που να καταδεικνύει ότι ο νεκρός θαβόταν πάνω σε κάποια κατασκευή, όπως π.χ. φέρετρο ή νεκρική κλίνη.

126 Η ύπτια στάση είναι ο πιο συνηθισμένος τρόπος εναπόθεσης του νεκρού (Κολώνας 2020, Β: 24· Νικολέντζος 2011, 126· Βικάτου 2009β, 381). Η Βικάτου (Βικάτου 2009β, 381) σημειώνει ότι «...δεν υπάρχουν αρκετά στοιχεία για τις πρωτογενείς ταφές της ΥΕ ΙΙΙΓ, δεδομένου ότι οι σκελετοί, σχεδόν στο σύνολό τους βρέθηκαν αποσαθρωμένοι». Αντίθετα, ο Παπαδόπουλος (Papadopoulos 1979, 56) σημειώνει ότι η συνηθέστερη στάση εναπόθεσης του νεκρού είναι στο πλάι σε συνεσταλμένη στάση. Επίσης, διαπιστώνεται ποικιλομορφία στον τρόπο ταφής (Cavanagh και Mee 1998, 73), γεγονός που καταδεικνύει την έλλειψη σταθερού μοτίβου και, επομένως, τη σύνδεση τρόπου ταφής με μεταθανάτιες δοξασίες.

127 Από την παρατήρηση αυτή καταδεικνύεται και η απουσία επιλογής θέσης εναπόθεσης του νεκρού, η οποία να σχετίζεται με τα σημεία του ορίζοντα, πρβλ. Βλαχόπουλος 2012, 46· Thomatos 2006, 168. Επίσης, πρβλ. Paschalidis 2018, 448, ο οποίος παρά το γεγονός ότι θεωρεί ότι υπάρχει κανόνας τοποθέτησης του νεκρού παράλληλα με τον άξονα του δρόμου, δέχεται την ποικιλία στη θέση των νεκρών.

128 Νικολέντζος 2011, 126· Βικάτου 2009β, 381· Βλαχόπουλος 2012, 47.

129 Cavanagh 1977, 155, 210· Cavanagh 1998, 104–5. Είναι δυνατή η υπόθεση ότι το μικρό ποσοστό χάλκινων αντικειμένων, σε σχέση με τα υπόλοιπα κτερίσματα, ερμηνεύεται με την απόσπαση των πολύτιμων αντικειμένων κάθε φορά που γινόταν μια νέα ταφή, βλ. Βικάτου 2009β, 387. Βεβαίως, το άμεσο συμπέρασμα είναι ότι η υστεροελλαδική κοινότητα του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας ήταν αρκετά φτωχή.

130 Σημαντικές πληροφορίες όσον αφορά στον τρόπο ταφής των κατοίκων της Ηλείας, κατά την Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδο, παρέχονται και από τις εικονιστικές παραστάσεις. Τα όστρακα πρόθεσης και εκφοράς, που ήλθαν στο φως από τις ανασκαφές της Αγίας Τριάδας και του Κλάδου, αντίστοιχα, προσφέρουν επιπλέον στοιχεία, τα οποία, εν πολλοίς, επιβεβαιώνουν τα όσα είχαν διαπιστωθεί από την ανασκαφική έρευνα. Ενδεικτικά, βλ. Βικάτου 2009β, 643.

131 Βικάτου 2009β, 389· Paschalidis 2018, 455–56. Επίσης, είναι εξαιρετικά επισφαλές –πέρα από την απλή διαπίστωση– να εξάγονται συμπεράσματα σχετικά με την ακριβή θέση των αγγείων, καθώς κατά την υπερτρισχιλιετή «παρουσία» τους, δύναται να έχουν μετακινηθεί για διάφορους λόγους (π.χ. σεισμός, τρωκτικά κ.τ.λ.).

είναι μόλις πέντε. Παρά ταύτα, το μοναδικό σταθερό μοτίβο είναι η παρουσία αγγείων κοντά στο κεφάλι του νεκρού, που παρατηρείται στους θαλαμωτούς τάφους 1, 3 και 9.¹³²

Γενικότερα, τόσο η επιλογή χώρου και τρόπου τοποθέτησης του νεκρού, όσο και ο τρόπος κτέρισής του φαίνεται ότι ήταν καθαρή επιλογή των οικείων του νεκρού, καθώς στους τάφους του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας δεν τίθεται πρόβλημα υπερσυσώρευσης αντικειμένων, ώστε η ταφή να γίνει όπου υπάρχει ελεύθερος χώρος.¹³³

Οι νεκροί των προηγούμενων ταφών, όπως και στα υπόλοιπα νεκροταφεία της περιοχής,¹³⁴ είτε μαζεύονται σε σωρούς, κυρίως στα τοιχώματα του θαλάμου, είτε σε λάκκους¹³⁵ εντός του θαλάμου.¹³⁶ Κοινό και στις δύο περιπτώσεις χαρακτηριστικό είναι η έλλειψη «επιμέλειας» στη δευτερογενή μεταχείριση του νεκρού.¹³⁷ Οι σωροί των οστών σπρώχνονταν¹³⁸ χωρίς να υπάρχει καμιά ιδιαίτερη προσοχή ή σκέψη, ούτε, τουλάχιστον, για το κρανίο των νεκρών.¹³⁹ Αποτέλεσμα είναι να σώζονται κυρίως μακρά οστά, τα οποία είναι εν γένει ανθεκτικότερα και να έχουν καταστραφεί τμήματα των κρανίων.¹⁴⁰

Το ποσοστό διατήρησης του σκελετικού υλικού από αυτές τις ταφές είναι αποτέλεσμα πολλών παραγόντων, με κυριότερο αυτόν της «ποιότητας» του εδάφους. Εξίσου σημαντικός παράγοντας είναι η ανθρώπινη παρέμβαση, κατά πόσο, δηλαδή, τα οστά δέχθηκαν μόχλευση από τους ανθρώπους, που «επισκέφθηκαν» το θάλαμο μετά την ταφή. Ακόμα ένας παράγοντας διάβρωσης του οστεολογικού υλικού είναι τα φυσικά φαινόμενα, τα οποία συχνά δεν αφήνουν ίχνη, ώστε να γίνει αντιληπτή η πιθανή ζημιά που έχουν προκαλέσει. Εισροή υδάτων, ζώνων, αλλά και η σεισμική δραστηριότητα – συχνή στην περιοχή της βορειοδυτικής Πελοποννήσου – μπορεί να μεταβάλλουν τα ανασκαφικά δεδομένα, χωρίς ο ερευνητής να είναι σε θέση –ορισμένες φορές– να εντοπίσει τις αιτίες των μεταβολών.

Στο μεγάλο ποσοστό των μακρών οστών, που καταγράφηκαν σε όλους τους τάφους, έπαιξε σημαντικό ρόλο, όπως αναφέρθηκε, η ανθεκτικότητα της συγκεκριμένης «κατηγορίας» οστών. Αυτό οδηγεί και στη σκέψη ότι σημαντικό ρόλο στο μεγάλο ποσοστό μακρών οστών διαδραμάτισε η μεγάλη διάβρωση του σκελετικού υλικού,¹⁴¹ η οποία προφανώς οδήγησε στην εξάλειψη λιγότερο ανθεκτικών «κατηγοριών», όπως π.χ. τα πλευρά. Δεν πρέπει να διαφεύγει της προσοχής μας και το γεγονός της κατάρρευσης τριών οροφών (των θαλαμωτών τάφων 4, 6 και 9) η οποία, προφανώς, συνέβαλε στην καταστροφή μέρους του οστεολογικού υλικού.

Πολύτιμα στοιχεία σχετικά με τη διαδικασία που προτιμούνταν, κατά τις πολλαπλές ταφές των θαλαμωτών τάφων της Υστεροελλαδικής περιόδου, δίνουν οι θαλαμωτοί τάφοι 2 και 6 του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας. Κοινό τους χαρακτηριστικό είναι η ανυπαρξία πρωτογενούς ταφής,¹⁴² καθώς δεν εντοπίστηκε in situ οστεολογικό

132 Πάντως, γενικά, δεν καταγράφεται κάποιο σταθερό «σύστημα» κτέρισης των νεκρών, βλ. και Thomatos 2006, 168.

133 Κολώνας 2020, Β: 24. Μοναδική πιθανή εξαίρεση ο θαλαμωτός τάφος 3, όπου παρατηρήθηκε η μεγαλύτερη πυκνότητα ευρημάτων εντός του θαλάμου.

134 Νικολέντζος 2011, 127· Thomatos 2006, 168. Σε αντίθεση με τον Πασχαλίδη (Paschalidis 2018, 462), σύμφωνα με τον οποίο από τις 113 ταφές του Κλάους μόνο οι 80 ήταν ανακομιδές.

135 Στον Άγιο Γεώργιο Πέρσαινας όλοι οι λάκκοι (πιν. 11, 66, 97, 122, 135, 144) έχουν δεχθεί δευτερογενείς ταφές/ανακομιδές ή, τουλάχιστον, κάποιου είδους επεξεργασία. Ο δυτικός λάκκος του θαλαμωτού τάφου 9 δε δίνει τη σαφή εικόνα ανακομιδής, αλλά, μάλλον, τη μόχλευση πρωτογενούς ταφής.

136 Είτε σε σωρούς, είτε σε λάκκους, ήταν αδύνατος ο εντοπισμός των διαδοχικών στρωμάτων (εάν υφίσταντο) ανακομιδής των νεκρών.

137 Χαρακτηριστικό παράδειγμα της έλλειψης επιμέλειας αποτελούν τα οστά που βρέθηκαν στο δρόμο του θαλαμωτού τάφου 2, τα οποία, ίσως, αποτελούν «προϊόντα» καθαρισμού του θαλάμου. Ίσως από απροσεξία ή θεωρούμενα ως «άχρηστα» πετάχθηκαν στο δρόμο του τάφου. Βέβαια, υπάρχει και το ενδεχόμενο τα οστά αυτά να προήλθαν από τις άδειες κόγχες του δρόμου.

138 Ο Κολώνας (2020, Β: 26) υποστηρίζει ότι σε ορισμένες περιπτώσεις ο παραμερισμός των οστών γινόταν με «σάρωμα», εξηγώντας με αυτό τον τρόπο τη διασπορά ευρημάτων –κυρίως χαντρών– σε όλο το θάλαμο. Βέβαια, η διασπορά των χαντρών ή άλλων μικροευρημάτων δεν είναι απαραίτητο να είναι αποτέλεσμα «σαρώματος», αλλά –εφόσον αποδεικνύεται η άτακτη μετακίνηση οστών και κτερισμάτων– θα μπορούσε να είχε γίνει με οποιοδήποτε τρόπο.

139 Σε αντίθεση με τον Βλαχόπουλο (2012, 45) και την Γάλλου (Gallou 2005, 119–20), οι οποίοι παρατηρούν ιδιαίτερη μεταχείριση στα κρανία. Επίσης, μακροσκοπικά δεν παρατηρήθηκε εκούσια θραύση των οστών στο πλαίσιο κάποιας τελετουργίας, πρβλ. Gallou 2005, 112.

140 Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι δινόταν μεγαλύτερη προσοχή στα αγγεία–κτερίσματα του νεκρού, παρά στον ίδιο το νεκρό.

141 Εκτός από την παρατήρηση για την αποσάθρωση του σκελετικού υλικού, όπως προέκυψε από την ανασκαφική έρευνα, αλλά και τη μελέτη των οστών, παρόμοια κατάσταση παρατηρήθηκε και σε άλλες θέσεις της Ηλείας, βλ. Βικάτου 2009β, 381.

142 Πρβλ. Ιακωβίδης 1969–1970, 75· Blegen 1937, 248 κ.α.: ιδιαίτερα Cavanagh και Mee 1998, 72–3, όπου καταγράφονται αρκετές περιπτώσεις έλλειψης in situ ταφών σε Αργολίδα, Λακωνία και Μεσσηνία.

υλικό, πλην αυτού των ανακομιδών.¹⁴³ Επομένως, η προετοιμασία του θαλάμου για την υποδοχή νέας ταφής¹⁴⁴ είναι δυνατό να γινόταν οποιαδήποτε στιγμή, αφού είχε περάσει το χρονικό διάστημα αποσύνθεσης του τελευταίου νεκρού, ώστε να είναι έτοιμος να δεχθεί νέο ενταφιασμό,¹⁴⁵ ο οποίος (και στους δύο τάφους) δεν πραγματοποιήθηκε.¹⁴⁶

Παρ' όλα αυτά, στο νεκροταφείο του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας παρατηρήθηκαν ορισμένα στοιχεία που το διαφοροποιούν από τα υπόλοιπα νεκροταφεία της περιοχής. Η διαφοροποίηση στη μεταθανάτια διαχείριση των νεκρών του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας καταγράφεται στις «πρωτογενείς-επεξεργασμένες» ταφές. Ο όρος επινοήθηκε για να περιγράψει ένα ενδιάμεσο στάδιο μεταξύ της πρωτογενούς-in situ ταφής και της δευτερογενούς μεταχείρισης-ανακομιδής.

Η κοινή πρακτική των πρωτογενών ταφών στους θαλαμωτούς (αλλά και τους θολωτούς) μυκηναϊκούς τάφους συνίσταται στην εναπόθεση του σώματος του νεκρού επί του δαπέδου, είτε σε σχετικά διαμορφωμένο χώρο, είτε εντός λάκκων σκαμμένων στο δάπεδο του θαλάμου. Το σώμα του νεκρού μπορεί να τοποθετείται σε ύπτια ή συνεσταλμένη στάση, ή και στο πλάι και γύρω του, σε διάφορες θέσεις, τοποθετούνται τα κτερίσματα, κυρίως αγγεία. Η συνηθέστερη, επομένως, εικόνα ενός θαλαμωτού τάφου είναι ο εντοπισμός της/ των τελευταίας/ων, χρονικά, ταφής/ών σε ένα περιβάλλον, όπου οι προηγούμενες ταφές έχουν συγκεντρωθεί κυρίως σε σωρούς οστών, αναμειγμένους με τα κτερίσματά τους.

Παρόμοια εικόνα παρουσιάστηκε και στους θαλαμωτούς τάφους του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας. Οι θαλαμωτοί τάφοι 1, 3, 4 και 9, κατά τη διάρκεια της ανασκαφικής έρευνας, φάνηκε ότι διέθεταν τη χαρακτηριστική εικόνα της πλειονότητας των θαλαμωτών τάφων.

Στο θαλαμωτό τάφο 1 εντοπίστηκαν δύο πρωτογενείς ταφές (στη βόρεια και βορειοανατολική πλευρά) κοντά στα τοιχώματα του θαλάμου. Οι νεκροί φαίνονταν, με μια πρώτη ματιά, να είναι τοποθετημένοι σε ύπτια στάση, κτερισμένοι με λίγα αγγεία. Όμως, μετά την οστεολογική μελέτη διαπιστώθηκε ότι τα οστά της βορειοανατολικής ταφής προέρχονταν από δύο νεκρούς, ενηλίκους, τα μακρά οστά των οποίων είχαν εκουσίως ομαδοποιηθεί. Η δεύτερη ταφή του θαλαμωτού τάφου 1 στη βόρεια πλευρά, επίσης κοντά στα τοιχώματα του θαλάμου, προσέφερε πιο ξεκάθαρη εικόνα. Το σκελετικό υλικό (κυρίως μακρά οστά και τμήματα κρανίου) προέρχονταν από ένα νεκρό, ήταν τοποθετημένο σε ύπτια στάση και είχε κτεριστεί με τον Π001 ψευδόστομο αμφορέα.

Στο θαλαμωτό τάφο 3 ήλθε στο φως πρωτογενής ταφή ανάμεσα σε σωρούς ανακομιδών στην ανατολική πλευρά του θαλάμου, η οποία έχει κτεριστεί με δύο ψευδόστομους αμφορείς (Π098 και Π099) και ένα προχυτικό κύπελλο (Π103). Το οστεολογικό υλικό αποτελούνταν από μακρά οστά, άνω και κάτω άκρων, τμήματα κρανίου, σπονδύλους, μετακαρπικά και καρπικά οστά, ανήκοντα σε γυναίκα, με εκτιμώμενο ύψος ± 1.57 μ. Μεταξύ των οστών, όμως, εντοπίστηκε και μια κνήμη άνδρα, γεγονός που οδήγησε σε προβληματισμό, για το εάν δεν επρόκειτο για αδιατάρακτη πρωτογενή ταφή, αλλά για «επεξεργασμένη», πρωτογενή, η οποία είχε δεχθεί κάποια εκούσια, δευτερογενή μεταχείριση. Ωστόσο, η γενική θεώρηση του θαλάμου και η άμεση εγγύτητα της ταφής με τρεις ανακομιδές¹⁴⁷ οδηγεί, με σχετική ασφάλεια, στην υπόθεση ότι η κνήμη του

143 Για τους τάφους χωρίς in situ, πρωτογενείς ταφές έχουν διατυπωθεί οι θεωρίες: α. η τελευταία ταφή να αποσυντέθηκε πλήρως, β. ο τάφος επανοίχθηκε για να γίνει νέα ταφή, αλλά δεν πραγματοποιήθηκε, γ. τα οστά μετακινήθηκαν από ζώα (πρβλ. Gallou 2005, 113). Στην περίπτωση του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, λόγω της απουσίας άλλων στοιχείων, πιθανολογείται η δεύτερη εκδοχή.

144 Όπως φαίνεται και από την εικόνα των θαλάμων των θαλαμωτών τάφων του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, δε σχετίζεται η έλλειψη χώρου για πρωτογενή ταφή με την απομάκρυνση των παλαιότερων ταφών. Πλην ίσως του θαλαμωτού τάφου 3, όλοι οι άλλοι τάφοι διέθεταν αρκετό χώρο για την υποδοχή πρωτογενούς ταφής, χωρίς να είναι αναγκαία η σώρευση των σκελετικών καταλοίπων στις άκρες του θαλάμου, πρβλ. και Βλαχόπουλος 2012, 46.

145 Κάτι τέτοιο πιθανόν να σημαίνει ότι οι οικείοι του νεκρού δε γέμιζαν με χώμα το δρόμο κάθε φορά μετά από μια ταφή, ώστε να μην καταβάλλεται περιττός κόπος.

146 Ωστόσο, αυτό παραμένει απλά μια υπόθεση, όπως και η σκέψη ότι κατά τη διαδικασία αυτή τελούνταν λατρευτικές πράξεις στη μνήμη των νεκρών, πρβλ. Cavanagh και Mee 1998, 72, 76.

147 Ιδίως σε σχέση με την προς βορρά ανακομιδή, τα οστά της πρωτογενούς ταφής βρίσκονταν σε ελάχιστα εκατοστά απόσταση· επομένως θεωρείται εξαιρετικά πιθανή η μετακίνηση ενός οστού και η κατά λάθος συλλογή του μαζί με τα οστά της γυναίκας που βρισκόταν σε in situ ταφή.

άνδρα για κάποιο ακούσιο λόγο¹⁴⁸ ενεπλάκη με τα οστά της γυναικείας, πρωτογενούς ταφής. Επομένως, η πρωτογενής–επεξεργασμένη ταφή του θαλαμωτού τάφου 3 θεωρείται πρωτογενής–in situ και παρέχει στοιχεία για τις τελευταίες, χρονικά, ταφές στους θαλαμωτούς τάφους.

Ο θαλαμωτός τάφος 4 ήταν, ίσως, ο τάφος με την περιπλοκότερη εικόνα. Σε αυτό συνέβαλαν αφενός οι μεγάλες διαστάσεις του θαλάμου, αφετέρου η κατάρρευση της οροφής και η συνεπακόλουθη μόχλευση του υλικού.¹⁴⁹ Στο κέντρο, σχεδόν, του θαλάμου εντοπίστηκε σκελετικό υλικό, το οποίο βρισκόταν σε «παράταξη», δίνοντας την εικόνα νεκρού τοποθετημένου σε ύπτια στάση, κτερισμένου με προχοΐσκη (Π123) λήκυθο (Π125) και ψευδόστομο αμφορέα (Π127). Ωστόσο, η μελέτη των οστών απέδειξε ότι τα μακρά οστά – από τα οποία κατά βάση αποτελούνταν η συγκεκριμένη ταφή – ανήκαν σε δύο άτομα.¹⁵⁰ Το γεγονός της κατάρρευσης της οροφής, αλλά και της μόχλευσης του υλικού, πιθανόν, διαδραμάτισε ρόλο στην ανάμειξη του σκελετικού υλικού. Παρά ταύτα, η πιθανή αλλοίωση των ανασκαφικών δεδομένων, λόγω της καταστροφής της οροφής, δεν μπορεί να στηρίξει την άποψη ότι επρόκειτο για πρωτογενή ταφή. Επιπλέον, η εικόνα της παράταξης των οστών οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η πιθανή πρωτογενής ταφή δέχθηκε εκούσια ανθρώπινη παρέμβαση, κατά τη διάρκεια κάποιας επίσκεψης συγγενών στον τάφο, μεταγενέστερη της εναπόθεσης του νεκρού.

Στο θαλαμωτό τάφο 9 η ταφή στο βόρειο τμήμα του θαλάμου, κτερισμένη με τρεις δίωτους (Π212, Π213 και Π224), δύο τετράωτους (Π216 και Π220) και τρεις ψευδόστομους αμφορείς (Π176, Π187 και Π201), κυλινδρικό αλάβαστρο (Π183), σκύφο (Π189) και αρκετές χάνδρες (Δ15), αποτέλεσε την πρωτογενή ταφή του συγκεκριμένου τάφου. Η ταφή γυναίκας, όπως διαπιστώθηκε, μετά τη μελέτη του οστεολογικού υλικού (αποτελούμενο από κρανιακά και μακρά οστά) δημιούργησε τη σκέψη ότι είχε δεχθεί δευτερογενή μεταχείριση, λόγω της έλλειψης συγκεκριμένων ανατομικών ομάδων.¹⁵¹ Όμως, όπως φάνηκε και στη βόρεια ταφή του θαλαμωτού τάφου 1 και στην αντίστοιχη του θαλαμωτού τάφου 3, στην εικόνα του θαλάμου φαίνεται να ξεχωρίζει η ταφή αυτή σε σχέση με τους υπόλοιπους χώρους ανακομιδών (σωρούς και λάκκους).¹⁵²

Συνοψίζοντας, στους θαλαμωτούς τάφους του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας εντοπίζονται τρεις πρωτογενείς ταφές στη βόρεια πλευρά του θαλαμωτού τάφου 1 (πιν. 11), στο θαλαμωτό τάφο 3 (πιν. 64, εικ. 2 πιν. 66) και στο θαλαμωτό τάφο 9 (πιν. 144). Επίσης, εντοπίστηκαν δύο ταφές, οι οποίες είχαν δεχθεί εκούσια δευτερογενή μεταχείριση, στη βορειοανατολική πλευρά του θαλαμωτού τάφου 1 (πιν. 11) και στο θαλαμωτό τάφο 4 (πιν. 97).

Στους τάφους του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας παρατηρείται ένα «σταθερό» μοτίβο: στους λάκκους των θαλαμωτών τάφων 3, 4, 6, 7 και 9 έχουν τοποθετηθεί οι παλαιότεροι νεκροί, όλοι σε δευτερογενή μεταχείριση. Το ίδιο θα μπορούσε να υποστηριχθεί και για το θαλαμωτό τάφο 1, με την προϋπόθεση ότι οι πλακοειδείς λίθοι που βρέθηκαν στο κέντρο του θαλάμου ήταν οι καλυπτήριες πλάκες του λάκκου, καθώς σε άμεση εγγύτητα αποκαλύφθηκε ο Π031, Υστεροελλαδικός ΠΙΑ2 πιθαμοφόρισκος.¹⁵³ Εξάλλου, στην προς βορρά του λάκκου περιοχή, ήλθε στο φως η συστάδα με τα πρωιμότερα, χρονικά, αγγεία (Π016, Π018, Π019, Π034, Π035, Π037 και Π038), χωρίς να αποτελούν μέρος κάποιας ανακομιδής οστών.

Επομένως, οι παλαιότεροι νεκροί, πιθανότατα οι πρώτοι οικιστές του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, «απολάμβαναν» κάποιο είδος σεβασμού,¹⁵⁴ καθώς τα οστά τους παρέμεναν στους λάκκους, διαχωριζόμενα από

148 Φυσικά αίτια (σεισμός, εισροή υδάτων κ.τ.λ.), κάποια ακούσια ανθρώπινη ενέργεια ή κάποια δράση ζώου μπορεί να είναι ορισμένοι λόγοι που οδήγησαν στη μετακίνηση του συγκεκριμένου οστού.

149 Για να καταδειχθεί το μέγεθος του ανακατέματος, αλλά και της καταστροφής του υλικού, αξίζει να σημειωθεί ξανά η απουσία και της ξερολιθιάς, η οποία είχε εξαφανιστεί, προφανώς δεχόμενη τεράστιες πιέσεις από την κατάρρευση και ακολούθως θεωρήθηκε άχρηστο υλικό, καθώς δε σφράγιζε το θάλαμο.

150 Η μεγάλη διάβρωση του υλικού δεν επέτρεψε την εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με την ηλικία και το φύλο των νεκρών.

151 Αναγκαία η υπόμνηση περί της ανθεκτικότητας των μακρών οστών, σε σχέση με άλλου είδους οστά, όπως π.χ. πλευρά.

152 Σχετικά με τους θαλαμωτούς τάφους του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, πρέπει πάντοτε να λαμβάνεται υπόψη η σύληση των θαλαμωτών τάφων 7 και 8, η υβριδικότητα του θαλαμωτού τάφου 5 (ο οποίος δεν απέδωσε οστά) και η παντελής έλλειψη πρωτογενών ταφών στους θαλαμωτούς τάφους 2 και 6. Τα παραπάνω εξηγούν του γεγονότος ότι μόνο από τους θαλαμωτούς τάφους 1, 3 και 9 μπορούν να εξαχθούν συμπεράσματα για τις πρωτογενείς ταφές.

153 Θεωρείται λογικό ότι ο Π031 πρώμιος αμφοφόρισκος αποτελούσε κτέρισμα του λάκκου και μεταφέρθηκε μαζί με τις καλυπτήριες πλάκες, κρίνοντας από τη γενικότερη εικόνα των λάκκων του νεκροταφείου.

154 Το ίδιο, όπως αναφέρθηκε, δε συνέβαινε με τα κτερίσματα των συγκεκριμένων νεκρών, τα οποία, πολλές φορές, π.χ. στο θα-

τους μετέπειτα ταφέντες. Οι μεταγενέστεροι νεκροί δε δέχονταν καμία ειδική μεταχείριση, αλλά –όπως έχει σημειωθεί– σωρεύονταν, χωρίς ιδιαίτερη προσοχή σε διάφορα σημεία του θαλάμου, κυρίως στις πλευρές του.

Από τα ευρήματα των δρόμων των θαλαμωτών τάφων του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας αναδεικνύονται κι άλλα έθιμα των Υστεροελλαδικών χρόνων.¹⁵⁵ Τα όστρακα από κρατήρες, που εντοπίστηκαν στους περισσότερους τάφους του εν λόγω νεκροταφείου, δείχνουν τη θραύση τους,¹⁵⁶ πιθανόν τελετουργική, μετά από κάποιο νεκρόδειπνο.¹⁵⁷ Η εύρεση αρκετών κυλίκων (οστράκων ή και ολόκληρων) ιδίως σε σύγκριση με τις άλλες θέσεις της Ηλείας¹⁵⁸ και της δυτικής Αχαΐας,¹⁵⁹ ενισχύει την άποψη ότι, τουλάχιστον στον Άγ. Γεώργιο Πέρσαινας, πραγματοποιούνταν δείπνα στη μνήμη των νεκρών.¹⁶⁰ Επομένως, η πληθώρα αγγείων, τόσο εντός του θαλάμου, όσο και στο δρόμο, που σχετίζονται με υγρό περιεχόμενο (αμφορείς, αλάβαστρα, λήκυθοι, πρόχοι, κύπελλα κ.τ.λ.) ενδυναμώνουν την άποψη για την ύπαρξη τελετουργιών που σχετίζονται με το νερό ή, καλύτερα, με υγρά (κρασί κ.τ.λ.).¹⁶¹ Ωστόσο, δεν μπορεί να υποστηριχθεί ότι λάμβαναν χώρα τελετουργίες, όπως θυσίες, τελετές φωτιάς κ.τ.λ.,¹⁶² καθώς στους δρόμους των θαλαμωτών τάφων του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας δεν αποκαλύφθηκαν ίχνη πυράς, καμμένα οστά κ.τ.λ.

Μετά τη μακροσκοπική εξέταση του οστεολογικού υλικού του νεκροταφείου, διαπιστώθηκε ο ελάχιστος αριθμός ατόμων που βρέθηκε σε κάθε τάφο. Συγκεκριμένα, ήλθαν στο φως στο θαλαμωτό τάφο 1, 12 άτομα (εκ των οποίων δύο άνδρες), στο θαλαμωτό τάφο 2, 13 άτομα (πέντε άνδρες, μία γυναίκα και ένα παιδί), στο θαλαμωτό τάφο 3, 15 άτομα (πέντε άνδρες, τέσσερις γυναίκες και δύο παιδιά), στο θαλαμωτό τάφο 4, 16 άτομα (οκτώ άνδρες και τέσσερις γυναίκες), στο θαλαμωτό τάφο 6, 11 άτομα (μία γυναίκα), στο θαλαμωτό τάφο 7, 4 άτομα (ένας άνδρας και μια γυναίκα), και στο θαλαμωτό τάφο 9, 11 άτομα (ένας άνδρας και τέσσερις γυναίκες). Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι θαλαμωτοί τάφοι 7 και 8 ήταν συλημένοι (εν μέρει ή ολικά): επομένως ο αριθμός ατόμων θα ήταν ακόμα μεγαλύτερος.¹⁶³

Συμπερασματικά, ο οικισμός, τον οποίο εξυπηρετούσε το νεκροταφείο του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας ήταν μικρής δυναμικότητας και, προφανώς, αγροτικού/κτηνοτροφικού χαρακτήρα, καθώς δε διαπιστώθηκαν κάποια ευρήματα στους τάφους, τα οποία να οδηγούν σε διαφορετικό συμπέρασμα, πιθανά ευρήματα που θα καταδείκνυαν ιδιαίτερο πλούτο¹⁶⁴ όπως, για παράδειγμα, χρυσά ή άλλου υλικού κοσμήματα, ή ξεχωριστή ισχύ, π.χ. σύμβολα ισχύος ή όπλα. Μοναδική εξαίρεση αποτελεί η εύρεση τριών σφραγιδόλιθων στο θαλαμωτό τάφο 1. Το γεγονός αυτό ενισχύει την εικόνα του τάφου, ο οποίος ξεχωρίζει¹⁶⁵ από τους υπόλοιπους, καθώς βρίσκεται σε απόσταση,¹⁶⁶ ενώ ίσως είναι και ο πρωιμότερος –βάσει των ευρημάτων– από το σύνολο των τάφων του

λαμωτό τάφο 1, μετακινούνταν από τους λάκκους σε διάφορα σημεία του θαλάμου.

155 Gallou 2005, 65· Νικολέντζος 2011, 123.

156 Να σημειωθεί ότι κανένας από τους κρατήρες δρόμου δε βρέθηκε πλήρης ή σε θέση που να υποδεικνύεται ότι είχε τοποθετηθεί ως σήμα των συγκεκριμένων τάφων. Η τέλεση των νεκρόδειπνων και η θραύση των αγγείων, πιθανόν, λάμβανε χώρα στην επιφάνεια του εδάφους και όχι μπροστά στη θύρα. Αυτό θα εξηγούσε και το γεγονός ότι τα όστρακα των αγγείων βρίσκονταν σε διαφορετικά επίπεδα της επίχωσης των δρόμων, αλλιώς θα έπρεπε να βρεθούν στην επιφάνεια βάδισης, πληρώσει από τη θύρα. Χώμα από την επιφάνεια του εδάφους μαζί με τα όστρακα των σπασμένων αγγείων χρησιμοποιούνταν για την πλήρωση του δρόμου.

157 Ο Cavanagh (1987) συμπεραίνει ότι οι τελετουργικές πράξεις εξασθενούν στην Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ. Κάτι τέτοιο δεν παρατηρήθηκε στο νεκροταφείο του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας.

158 Νικολέντζος 2011, 123.

159 Gallou 2005, 88· Papadopoulos 1979, 117. Η έλλειψη κυλίκων μπορεί να εξηγηθεί και από την αντικατάστασή τους από σκύφους ή κύπελλα, πρβλ. Cavanagh και Mee 1998, 94.

160 Πρβλ. και Cavanagh 1998, 103–14· 2008, 339–40. Η σαφώς μεγαλύτερη ποσοστιαία ποσότητα κυλίκων που βρέθηκαν στο νεκροταφείο του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, σε σχέση με τα υπόλοιπα της δυτικής Πελοποννήσου, πιθανό να υποδεικνύει διαφοροποιημένα ταφικά έθιμα, όσον αφορά τουλάχιστον στις σπονδές ή στη θραύση των κυλίκων μετά την τέλεση τελετουργιών.

161 Πρβλ. Gallou 2005, 62. Ωστόσο, τουλάχιστον στην περίπτωση του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, η απουσία αναλύσεων του εσωτερικού των αγγείων δεν καθιστά βέβαιη την άποψη περί τελετουργιών με βάση το νερό, καθώς τα αγγεία μπορεί να περιείχαν διαφορετικά υγρά.

162 Gallou 2005, 124–25.

163 Η προφανής πιθανότητα να υπάρχει ταφή νηπίου στο θαλαμωτό τάφο 5, λόγω των μικρών διαστάσεων του τάφου και της έλλειψης οστών, εξετάστηκε στο Κεφάλαιο ΙΙ.5.1, στο οποίο περιγράφηκε ο συγκεκριμένος τάφος.

164 Η πιθανότητα σύλησης των «ακριβών» αντικειμένων κατά τα διαδοχικά ανοίγματα των τάφων, παραμένει υπαρκτή, αλλά τα συμπεράσματα διαμορφώνονται επί των υπαρχόντων ευρημάτων.

165 Η θέση των τάφων συχνά αντανakλά στοιχεία κοινωνικής διαστρωμάτωσης (Cavanagh και Mee 1998, 124).

166 Η υπόθεση ότι οι νεκροί του θαλαμωτού τάφου 1 διαχωρίζονταν από τους υπόλοιπους ως κάτι «ξένο» σε σχέση με τους νε-

νεκροταφείου.¹⁶⁷ Λογικά, κάτι τέτοιο θα σήμαινε ότι ο θαλαμωτός τάφος 1 ήταν ο οικογενειακός τάφος της κυρίαρχης οικογένειας του οικισμού του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας.

Από την εξέταση των θαλαμωτών τάφων του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας προκύπτει μια γενικότερη διαπίστωση. Σε διάφορους τομείς, τόσο της κατασκευής των τάφων, όσο και των ταφικών εθίμων, παρουσιάζεται, σε μεγάλο βαθμό, ποικιλία και διαφορετικότητα, τόσο σε τοπικό επίπεδο, όσο και εντός του ίδιου του νεκροταφείου. Δε φαίνεται, δηλαδή, να υπάρχουν απaráβατοι κανόνες, οι οποίοι να εφαρμόζονται ανεξαιρέτως σε όλους τους θαλαμωτούς τάφους και στην ευρύτερη περιοχή.

κρούς των υπόλοιπων τάφων είναι δύσκολο να υποστηριχθεί από τα δεδομένα, καθώς όλοι οι τάφοι μεταξύ τους παρουσιάζουν κοινό πολιτισμικό υπόβαθρο.

167 Η θέση κάθε τάφου αντανακλά, πιθανόν, και στοιχεία κοινωνικής διαστρωμάτωσης (Cavanagh και Mee 1998, 124).

Υ. ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΕΡΣΑΙΝΑΣ

Υ.1. Η ΚΕΡΑΜΙΚΗ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΕΡΣΑΙΝΑΣ

Πριν την επισκόπηση της κεραμικής του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας¹⁶⁸ και, ιδιαίτερα, της διακόσμησης των αγγείων στο σύνολό τους, κρίνεται αναγκαία η συνοπτική αναφορά στα χαρακτηριστικά της κεραμικής της δυτικής Πελοποννήσου¹⁶⁹ κατά τις περιόδους στις οποίες εντοπίζεται η «ζωή» του νεκροταφείου.

Κατά τους ανακτορικούς χρόνους –οπότε φαίνεται να ξεκινά η χρήση του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας– οι περιοχές της δυτικής Πελοποννήσου εντάσσονται στη «Μυκηναϊκή Κοινή», στην πολιτιστική ομοιομορφία που απλώνεται στο νότιο ελλαδικό χώρο. Η Μεσσηνία, ειδικότερα, αποτελεί ένα από τα σημεία αναφοράς της Μυκηναϊκής Ανακτορικής περιόδου, καθώς το ανάκτορο της Πύλου εντάσσεται στον σχεδόν ενιαίο, πολιτισμικό ορίζοντα των ανακτορικών χρόνων. Μέρος αυτού του ορίζοντα είναι και η κεραμική, η οποία αποκτά ορισμένα κοινά στοιχεία σε όλη τη νότια ηπειρωτική Ελλάδα.

Η Τριφυλία και η Μεσσηνία αποτελούν ενιαία πολιτισμική, αλλά και διοικητική ενότητα,¹⁷⁰ και, επομένως, εμφανίζονται ορισμένα κοινά στοιχεία στην κεραμική παραγωγή. Οι περιοχές της Αχαΐας και της βορείως του Αλφειού Ηλείας, πιθανότατα, δεν ήταν άμεσα εξαρτημένες από κάποιο ανακτορικό κέντρο. Όμως και αυτές αλληλεπιδρούσαν με τα υπάρχοντα στην Αργολίδα, τη Λακωνία και, κυρίως, τη Μεσσηνία ανάκτορα και αποδέχονταν τις τεχνολογικές επιρροές, που καθορίζονταν από αυτά.¹⁷¹

Ως προς το σχηματολόγιο, τα κυρίαρχα αγγεία είναι το αλάβαστρο, οι ψευδόστομοι αμφορείς και οι απιόσχημοι πιθαμορίσκοι.¹⁷² Τα διακοσμητικά μοτίβα ταυτίζονται με αυτά που απαντούν σε όλο το μυκηναϊκό, ελλαδικό χώρο, στα οποία κυριαρχούν τα γραμμικά σχέδια. Δικτυωτό, φυλλοφόρος ταινία, ενάλληλες γωνίες, σχηματοποιημένα άνθη κ.ά. αποτελούν τα βασικά μοτίβα. Έχει σημειωθεί από αρκετούς μελετητές¹⁷³ η επίδραση της μινωικής κεραμικής στην κεραμική της δυτικής Πελοποννήσου, τόσο στους ανακτορικούς, όσο και στους μετανακτορικούς χρόνους.¹⁷⁴ Οι επιρροές αυτές είναι λογικό να υπάρχουν σε μια περίοδο, οπότε το εμπόριο ανθεί, προϊόντα ανταλλάσσονται και ιδέες ταξιδεύουν, ιδίως στις Υστεροελλαδική ΙΙΑ2 και ΙΙΒ περιόδους, όταν στην επικοινωνία στο αιγαϊακό χώρο βασικοί μέτοχοι είναι οι μυκηναίοι έμποροι.

168 Θεωρείται αυτονόητο ότι κατά την επισκόπηση της κεραμικής πρέπει να υπάρχει πάντα ως σκέψη η άποψη του Ιακωβίδη «...ότι εις την διαμόρφωσιν των διαφόρων θεμάτων δεν παίζει ρόλο μόνον ο συν τω χρόνω μεταβαλλόμενος τεχνολογικός συρμός, αλλά και η τύχη ή η στιγμιαία παρόρμησις του αγγειογράφου» (Ιακωβίδης 1969–1970, 120).

169 Ιδίως για την Υστεροελλαδική ΙΙΓ και την Υπομυκηναϊκή περίοδο, συμπεράσματα μπορούν να εξαχθούν μόνο για τις περιοχές της Αχαΐας και της Ηλείας, καθώς η Μεσσηνία, στις περιόδους αυτές, δεν έχει αποδώσει ικανό υλικό.

170 Dyczek 1994, 11, αλλά, κυρίως, Νικολέντζος 2011, 335.

171 Οι επιδράσεις της μεσσηνιακής, ανακτορικής κεραμικής εκτείνονται και πέραν του «πολιτικού» χώρου του ανακτόρου, σε περιοχές της Ηλείας, Αχαΐας και τα νησιά του Ιονίου, οδηγώντας μελετητές στη διατύπωση της θεωρίας περί μιας «Ιονικής Κοινής» (Κουντούρη 2002, 401–2).

172 Τοπικές ιδιαιτερότητες μπορεί να εμφανίζονται σε συγκεκριμένες περιοχές, όπου εντοπίζονται, σε μεγαλύτερη ή μικρότερη συχνότητα, ορισμένα σχήματα, όπως π.χ. η μεγαλύτερη συγκέντρωση άωτων πιθαρίων στην περιοχή της Ολυμπίας (Νικολέντζος 2011, 284).

173 Νικολέντζος 2011, 285· Βικάτου 2009β, 695· Moschos 2009β, 350· Paschalidis 2018, 365· Mountjoy 1999, 309, 370–71· Kanta 1980, 299–300.

174 Ιδιαίτερα για την Υστεροελλαδική ΙΙΓ περίοδο, βλ. παρακάτω (σελ. 166).

Στην Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδο, με την κατάρρευση του μυκηναϊκού, διοικητικού μηχανισμού, οι περιοχές που δεν έχουν πλέον κάποιο σημείο αναφοράς σε ισχυρή και συγκεντρωτική διοίκηση, αποκτούν πολιτιστική αυτονομία και διαμορφώνουν τη δική τους ταυτότητα. Κατ' αυτό τον τρόπο, οι περιοχές της Ηλείας και της Αχαΐας εμφανίζουν, ιδιαιτέρως στην κεραμική, ξεχωριστή τεχνοτροπική εικόνα από τις περιοχές της ανατολικής Πελοποννήσου.¹⁷⁵

Στην πρώιμη Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδο, στη βορειοδυτική Πελοπόννησο συνεχίζει η παράδοση των ανακτορικών χρόνων, όσον αφορά στην επιλογή των σχημάτων,¹⁷⁶ με την εισαγωγή και ορισμένων νέων, τα οποία αντικαθιστούν αντίστοιχα της προηγούμενης φάσης. Τα αλάβαστρα (και των δύο σχημάτων), οι κάλαθοι, οι κρατήρες, οι κύλικες, διάφορα είδη κυπέλλων, οι πρόχοι και, φυσικά, οι ψευδόστομοι αμφορείς συνεχίζουν –ορισμένα με κάποιες εξελικτικές αλλαγές– ως κύρια σχήματα και στην Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδο της βορειοδυτικής Πελοποννήσου.

Ωστόσο, εμφανίζονται και δύο νέα σχήματα,¹⁷⁷ τα οποία κυριαρχούν, αντικαθιστούν παλαιότερα και γίνονται «σήμα κατατεθέν» των τελευταίων χρόνων της Ύστερης Εποχής του Χαλκού. Ο FS 58 στη δίωτη ή τετράωτη παραλλαγή του, αντικαθιστώντας τα μεγάλα αποθηκευτικά πιθοειδή, αποτελεί σημείο αναφοράς για την Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ κεραμική της βορειοδυτικής Πελοποννήσου.¹⁷⁸ Ο δίωτος αμφορίσκος FS 59, αν και εμφανίζεται στην Υστεροελλαδική ΙΙΒ, επιβάλλεται στην Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδο, αντικαθιστώντας τους μικρούς πιθαμοφόρισκους. Ένα άλλο, επίσης νέο σχήμα που εμφανίζεται στην Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδο στη βορειοδυτική Πελοπόννησο είναι η λήκυθος.

Ορισμένες παρατηρήσεις ως προς τη γενική αντιμετώπιση του συνόλου της κεραμικής στη βορειοδυτική Πελοπόννησο μπορούν να αναφερθούν συνοπτικά. Ένα πρώτο, γενικό σχόλιο θα μπορούσε να γίνει για την ποιότητα της κατασκευής των αγγείων,¹⁷⁹ η οποία στην πρώιμη Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ¹⁸⁰ είναι πολύ καλή, φθάνοντας στο ψηλότερο σημείο της στην επόμενη φάση, με τα επιτεύγματα του «Πυκνού Ρυθμού». Ο πηλός των αγγείων χαρακτηρίζεται από καθαρότητα, με λίγες προσμείξεις, ενώ η πολύ καλή όπτηση συμβάλλει στην ποιότητα των αγγείων. Το επίχρυσμα είναι συνήθως στο χρώμα του πηλού και η βαφή σχεδόν πάντα στιλπνή, εξιτηλή, σε όλες τις αποχρώσεις του καστανού.

Από την ύστερη Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ και συνεχίζοντας στην Υπομυκηναϊκή περίοδο,¹⁸¹ η ποιότητα κατασκευής φθίνει,¹⁸² όπως γίνεται σαφές από τα αρκετά χαμηλής ποιότητας δείγματα.¹⁸³ Μεταβολές εντοπίζονται και στα γενικότερα χαρακτηριστικά του σχήματος των αγγείων του τέλους της Ύστερης Εποχής του Χαλκού, με σημαντικότερα αφενός ότι η μέγιστη διάμετρος –στα περισσότερα κλειστά αγγεία– τοποθετείται χαμηλότερα σε σχέση με το παρελθόν και αφετέρου ότι αρχίζει να εμφανίζεται «πόδι» με την ύψωση των δακτυλιόσχημων βάσεων.

Ως προς τη διακόσμηση της κεραμικής της Υστεροελλαδικής ΙΙΙΓ της βορειοδυτικής Πελοποννήσου, κυριαρχούν τα γραμμικά σχέδια, με προεξάρχουσες τις ομάδες ομόκεντρων ημικυκλίων (FM 43) και

175 Τα τοπικά αυτά χαρακτηριστικά της κεραμικής της βορειοδυτικής Πελοποννήσου, σε συνδυασμό με την έλλειψη πλήρων, ανασκαφικών δεδομένων από οικισμούς, καθιστούν εξαιρετικά δύσκολη την κατηγοριοποίηση της κεραμικής στις φάσεις της Υστεροελλαδικής ΙΙΙΓ περιόδου, πρβλ. Βικάτου 2009β, 709.

176 Η διαπίστωση αυτή οδηγεί στο συμπέρασμα ότι, μαζί με τα αγγεία που συνεχίζουν στην Μετανακτορική περίοδο, έστω και με μικρές αλλαγές, συνεχίζουν και τις συνήθειες που αυτά εξυπηρετούσαν.

177 Βλ. και Νικολέντζος 2011, 285.

178 Η ποσότητα εύρεσης αμφορέων FS 58 στη βορειοδυτική Πελοπόννησο οδήγησε στην άποψη ότι πρόκειται για σχήμα έμπνευσης των κεραμένων αυτής της περιοχής. Επίσης, η εύρεσή τους εκτός της Ηλείας και της Αχαΐας τεκμαίρει εμπορικές σχέσεις των περιοχών εύρεσης με τη βορειοδυτική Πελοπόννησο, πρβλ. Παπαδόπουλος 1981· Papadopoulos 1985· Papadopoulos και Kontorli-Papadopolou 2011 κ.α.

179 Κάτι το οποίο αντανακλάται και στην ποιότητα της εκτέλεσης της διακόσμησης των αγγείων.

180 Βλ. Mountjoy 1999, 404.

181 Mountjoy 1998, 203.

182 Η άνοδος και πτώση της ποιότητας συμβαδίζει με την άνοδο και πτώση της οικονομικής ευρωστίας της περιοχής και, ευρύτερα, του ελλαδικού χώρου, πρβλ. Dickinson 2006, 124.

183 Ένα άλλο χαρακτηριστικό που έχει σημειωθεί (Moschos 2009β) είναι η προτίμηση σε μικρότερα σχήματα προς το τέλος της Ύστερης Εποχής του Χαλκού.

ενάλληλων τριγώνων (FM 61).¹⁸⁴ Η ποικιλία τους, τόσο στον τρόπο σχεδιασμού όσο και στις παραλλαγές τους –περίστικτα, κροσσωτά, με ολόβαφο ή όχι πυρήνα– υποδεικνύει μια «λατρεία» στα συγκεκριμένα μοτίβα, αποτελώντας, παράλληλα, χαρακτηριστικό γνώρισμα της κεραμικής της βορειοδυτικής Πελοποννήσου κατά την Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδο.

Το σημαντικότερο στοιχείο της διακόσμησης των αγγείων της βορειοδυτικής Πελοποννήσου παρουσιάζεται στο σώμα τους,¹⁸⁵ με τις οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες να κοσμούν την περιοχή από τον ώμο έως τη βάση.¹⁸⁶ Κατά την πρώιμη Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ, οι ταινίες συνήθως τοποθετούνται αραιά και δεν καλύπτουν όλο το σώμα. Στην επόμενη μέση Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ, οι ταινίες πυκνώνουν, ενώ με την επιρροή του «Πυκνού Ρυθμού» η διακόσμηση γίνεται «βαρύτερη»,¹⁸⁷ και σε ορισμένες περιπτώσεις τα αγγεία αποκτούν και δεύτερη –πλην του ώμου– ζώνη διακόσμησης στην κοιλιά. Στα τέλη της Ύστερης Εποχής του Χαλκού και στην Υπομυκηναϊκή περίοδο, η ποιότητα της διακόσμησης, όπως συμβαίνει και με την κατασκευή, φθίνει, ενώ το μεγαλύτερο τμήμα του σώματος καθίσταται ολόβαφο, συχνά με την εξαίρεση μικρής άβαφης ζώνης,¹⁸⁸ ιδίως στην περιοχή του ώμου.

Οι δύο υπό εξέταση περιοχές –Αχαΐα και Ηλεία– αποτελούν την «καρδιά» της «Δυτικής Κοινής», η οποία διαμορφώνεται με τη «συμμετοχή» της Μεσσηνίας και των Ιονίων νήσων. Τα βασικά χαρακτηριστικά της κεραμικής, που συνδέουν τις περιοχές αυτές¹⁸⁹ μπορούν να συνοψισθούν στα εξής:

1. Κυριαρχία των δίωτων και τετράωτων αμφορέων FS 58.
2. Χρήση βάσεων αγγείων –κυρίως κυλίκων– ως πωμάτων κλειστών αγγείων (π.χ. ψευδόστομων αμφορέων, αλαβάστρων, αμφορέων κ.τ.λ.).
3. Σπανιότητα λευκής ανάγλυφης διακόσμησης –η οποία απαντά στον ανατολικό, αιγαιακό χώρο– και εικονιστικών μοτίβων.
4. Ύπαρξη στελεχών κυλίκων με εξάρματα και κύλικες με χροανοειδή σώματα (FS 275) που διαρκούν χρονικά περισσότερο (εντός του 11ου αι. π.Χ.) από τις περιοχές της ανατολικής Πελοποννήσου.
5. Κομβία στους ώμους, κυρίως των αμφορέων FS 58.
6. Παρουσία χειροποίητης κεραμικής στους οικισμούς της δυτικής Ελλάδας, καθ' όλη τη διάρκεια της Ύστερης Εποχής του Χαλκού.¹⁹⁰
7. Διακόσμηση του σώματος των αγγείων με οριζόντιες, παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες, μοτίβο που υπάρχει και στις λαβές των ψευδόστομων αμφορέων.
8. Απουσία οπών εξαέρωσης από τον ώμο των ψευδόστομων αμφορέων.
9. Παρουσία τρίωτων ψευδόστομων αμφορέων.

Στους πρώιμους ιστορικούς χρόνους το σχηματολόγιο της κεραμικής της δυτικής Πελοποννήσου¹⁹¹ περιλαμβάνει τον κάνθαρο, το σκύφο, τον κρατήρα, την οινοχόη, την πρόχου, τον αμφορέα ή μικρότερο αμφορίσκο και την πυξίδα. Με την πιθανή εξαίρεση της πυξίδας, τα υπόλοιπα σχήματα αποτελούν εξέλιξη ή

184 Έχει υποστηριχθεί η άποψη ότι στην περιοχή υπήρχε εργαστήριο που εξειδικευόταν στα ημικύκλια και ενάλληλα τρίγωνα, βλ. Mountjoy 1999, 371. Αντίστοιχα, πρβλ. Βικάτου 2009β, 710, 818. Εξάλλου, τα μοτίβα που παρατηρούνται στην ύστερη Υστεροελλαδική και Υπομυκηναϊκή κεραμική του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας εν πολλοίς ταυτίζονται με τα αντίστοιχα της δυτικής Αχαΐας, βλ. ενδεικτικά την περιγραφή της τεχνοτροπίας των Φάσεων 6α και 6β, στο Moschos 2009β.

185 Βλ. και Νικολέντζος 2011, 285.

186 Ωστόσο, στην πρώιμη Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδο συνεχίζουν να εμφανίζονται σποραδικά αγγεία με διάταξη ταινιών άνισου πάχους, κατά τα πρότυπα των προηγούμενων περιόδων, βλ. Mountjoy 1999, 388, 135:65, 418, 146:55.

187 Η βαριά διακόσμηση με διάταξη τριγλύφων (heavy paneled decoration) στα σχήματα, όπου αυτό είναι δυνατό (π.χ. αλάβαστρα, κρατήρες), αποτελεί και χαρακτηριστικό της ύστερης Υστεροελλαδικής ΙΙΙΓ περιόδου, βλ. Mountjoy 1999, 393, 138:86.

188 Πρβλ. και Deger-Jalkotzy 2009, 94.

189 Papadopoulos 1995, 205· Papadopoulos 1979, 127· Βικάτου 2009β, 817.

190 Ο Παπαδόπουλος (Papadopoulos 1995, 205) υποστηρίζει ότι η χειροποίητη κεραμική απουσιάζει από τους τάφους, πλην της Κεφαλονιάς, στην οποία «βλέπει» ντόπιο πληθυσμό που συνυπάρχει με το Μυκηναϊκό ή αποτέλεσε προϊόν οπισθοδρόμησης και φτώχειας. Η περίπτωση του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, όμως, όπως και άλλων νεκροταφείων της δυτικής Πελοποννήσου (π.χ. Βούντηνη, Κλάους, Αγία Τριάδα) αντικρούει αυτό τον ισχυρισμό.

191 Γκαδόλου 2008, 254.

ακόμα και συνέχεια αντίστοιχων σχημάτων της Υστεροελλαδικής ΙΙΙΓ και Υπομυκηναϊκής περιόδου.

Παρατηρείται, λοιπόν, ότι ο σκύφος, ο κρατήρας και η πρόχους αποτελούν συνέχειες των μυκηναϊκών αντίστοιχων, με τη σταδιακή τάση που, όπως ήδη αναφέρθηκε, είχε εμφανιστεί στην Υπομυκηναϊκή περίοδο, της διαμόρφωσης χαμηλού ποδιού. Ο κάνθαρος φαίνεται ότι είναι εξέλιξη του σκυφοειδούς κρατήρα FS 289 (με κάθετες λαβές) και, γενικότερα, των κρατήρων με κάθετες λαβές της Υστεροελλαδικής ΙΙΙΓ περιόδου.¹⁹²

Τα υπόλοιπα σχήματα της Πρωτογεωμετρικής περιόδου (οινοχόη, αμφορέας/αμφορίσκος και πυξίδα) επίσης –τουλάχιστον όσον αφορά στην οινοχόη και τον αμφορέα– έλκουν την καταγωγή τους από μυκηναϊκά σχήματα.¹⁹³ Η οινοχόη –όχι η τριφυλλόσχημη– φαίνεται ως φυσικός διάδοχος της «ευρύστομης» ληκύθου, ενώ ο αμφορέας¹⁹⁴ δείχνει να διατηρεί αρκετά στοιχεία κυρίως από τον αμφορέα FS 69/70.

Η συνοπτική αναφορά των χαρακτηριστικών της κεραμικής του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας δύναται να αποσαφηνίσει ομοιότητες και διαφοροποιήσεις σε σύγκριση με την εικόνα της κεραμικής της βορειοδυτικής Πελοποννήσου, ιδίως κατά τη Μετανακτορική περίοδο. Το σχηματολόγιο που αποκαλύφθηκε από τους τάφους βρίσκει παράλληλα, σε γενικές γραμμές, σε σχήματα που προέκυψαν από άλλα νεκροταφεία της ευρύτερης περιοχής (βλ. Γράφημα). Μικρές διαφοροποιήσεις, όπως για παράδειγμα το ότι στον Άγιο Γεώργιο Πέρσαινας το δεύτερο σε δημοφιλία αγγείο είναι ο αμφορέας FS 58, ενώ σε άλλα νεκροταφεία (π.χ. Αγία Τριάδα) είναι το αλάβαστρο, πιθανόν οφείλονται στη μεγαλύτερη διάρκεια «ζωής» των εν λόγω νεκροταφείων.¹⁹⁵

Η εξέλιξη των σχημάτων των τάφων του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας παρουσιάζει επίσης ομοιότητες με τη γενική περιγραφή των σχημάτων, όπως αναφέρθηκε παραπάνω. Ως προς τη διακόσμηση των ώμων των αγγείων, από το σύνολο των 201 κύριων μοτίβων που καταγράφηκαν, διαπιστώνεται ότι τα 68 (ποσοστό 33,8%) αποτελούν παραλλαγές ομάδων, ομόκεντρων ημικυκλίων, FM 43 (απλά, κροσσωτά, στικτά, με ολόβαφο πυρήνα,¹⁹⁶ διαγραμμισμένα και παπυρόσχημα). Άλλα 47 κύρια μοτίβα (ποσοστό 23,3%) αποτελούν παραλλαγές τριγώνων, FM 61A και 71 (ενάλληλα, κροσσωτά, διαποίκιλτα, κροσσωτά και διαποίκιλτα, διαγραμμισμένα και δικτυωτά).¹⁹⁷

Φαίνεται ότι η κυριαρχία των γραμμικών σχεδίων, με βασικά τα ημικύκλια και τα τρίγωνα, σε ποσοστό άνω των μισών μοτίβων, παρουσιάζεται στα αγγεία του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, όπως και σε άλλα ταφικά, κεραμικά σύνολα της βορειοδυτικής Πελοποννήσου. Παρόμοια εικόνα προκύπτει από την Αγία Τριάδα,¹⁹⁸ τη Βούντενη, το Κλάους κ.α., γεγονός που πιστοποιεί την εικόνα της «κοινής» της βορειοδυτικής Πελοποννήσου. Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει για την, διαπιστούμενη και στον Άγιο Γεώργιο Πέρσαινας, εμμονή σε κροσσωτά και στικτά κοσμήματα,¹⁹⁹ η οποία εμφανίζεται συχνά στα ημικύκλια και τα τρίγωνα.

Το επόμενο σε δημοτικότητα μοτίβο είναι οι κυματοειδείς (FM 53) και τεθλασμένες γραμμές (FM 61)²⁰⁰ ενώ αξιόλογη παρουσία έχουν τα τρίγλυφα/μετόπες (FM 75)²⁰¹ –ιδίως στους κρατήρες– οι ενάλληλες γωνίες/αμείβοντες (FM 58), η φυλλοφόρος (FM 64),²⁰² τα φυτικά μοτίβα (FM 18),²⁰³ οι ρόμβοι (FM 73) και το δικτυωτό

192 Ιδιαίτερα για τον Πρωτογεωμετρικό κάνθαρο μπορεί να σημειωθεί η άμεση σχέση του σχήματος (Γκαδόλου 2008, 151, εικ. 135α–β, 153) με τα Π081 και Π164 αντίστοιχα. Επίσης, βλ. Ακτύρι 2014, 136· Ακτύπη 2014.

193 Βλ. και Βοκοτοπούλου 1969, 89· Χαριτωνίδης 1973· Σταυροπούλου-Γατσή 1980, 128.

194 Πρβλ. Γκαδόλου 2008, 150.

195 Τα μεγάλα νεκροταφεία της βορειοδυτικής Πελοποννήσου (π.χ. Κλάους, Βούντενη, Αγία Τριάδα κ.τ.λ.), συγκρινόμενα με το σαφώς μικρότερο νεκροταφείο του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, διαθέτουν αρκετά μεγαλύτερο χρόνο χρήσης στην Ανακτορική περίοδο. Επομένως, είναι φυσιολογικό να παρουσιάζονται διαφορές στις ποσοστώς των σχημάτων των αγγείων.

196 Τα ημικύκλια με ολόβαφο πυρήνα έχει θεωρηθεί ότι κυριαρχούν στην ύστερη Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ και Υπομυκηναϊκή περίοδο (βλ. Μουντjoy 1998, 188–89 και 203).

197 Αντίστοιχη εικόνα παρουσιάζεται και στην Αχαΐα του τέλους της Ύστερης Εποχής του Χαλκού, βλ. Moschos 2009β, 255.

198 Πρβλ. Βικάτου 2009β, 709.

199 Πρβλ. Παπαδόπουλος 1979, 128.

200 Οι κυματοειδείς και οι τεθλασμένες γραμμές εξετάζονται μαζί λόγω της στενής ομοιότητάς τους, σε βαθμό που –σε ορισμένες περιπτώσεις, π.χ. Π042 και Π043– είναι δυσχερές ο διαχωρισμός τους.

201 Οι μετόπες έχουν θεωρηθεί χαρακτηριστικό των ύστατων μυκηναϊκών χρόνων (Γκαδόλου 2008, 155).

202 Ωστόσο, αρκετές φορές η φυλλοφόρος εμφανίζεται στα πρώιμα της Υστεροελλαδικής ΙΙΙΒ περιόδου αγγεία, πρβλ. Π031.

203 Από τις τέσσερις φορές που εμφανίζονται τα φυτικά μοτίβα, τα τρία βρίσκονται σε αγγεία χρονολογούμενα στους ανακτορι-

(FM 57).²⁰⁴ Την ποικιλία της διακόσμησης των ώμων συμπληρώνουν άλλα δεκαπέντε μοτίβα –που απαντούν άπαξ ή δις– τα οποία αξίζει να αναφερθούν, ώστε να καταγραφεί η διαφορετικότητα τους: αχιβάδες (FM 25), θηλιές (FM 63:15), κομμένος πλοχμός (FM 48), γραμμωτά λείπια (FM 44), ενάλληλα γλωσσίδα (FM 19:54), ιχθυάκανθα, κροσσοπετάλια (FM 42), κύκλοι, αβάκιο (FM 75:34), πορφύρα (FM 23), φολιδωτό (FM 70), σπείρα (FM 46), πτηνό (FM 7) και ρόδακας (FM 17).

Τα παραπληρωματικά των κυρίων κοσμημάτων του ώμου παρουσιάζουν αρκετά μικρότερη ποικιλία, με τριάντα αγγεία να διαθέτουν δευτερεύοντα κοσμήματα και αυτά να περιορίζονται σε δέκα. Η διαφορά αριθμού αγγείων και δευτερευόντων κοσμημάτων εξηγείται από την κυριαρχία (εικοσιένα από τα τριάντα) των κυματοειδών (FM 53) και των ενάλληλων γωνιών/αμειβόντων (FM 58). Επίσης, εμφανίζονται κομμένος πλοχμός (FM 48), τεθλασμένη γραμμή (FM 61), στιγμές, σπείρα (FM 46), κροσσωτή ταινία, ρόμβοι (FM 73), γραμμίδια και ημικύκλια (FM 43). Η δεύτερη ζώνη διακόσμησης, στην κοιλιά ή το κάτω τμήμα του ώμου, απαντά σε εικοσιπέντε αγγεία.²⁰⁵ Οι κυματοειδείς (FM 53) και τεθλασμένες γραμμές (FM 61), με πέντε και τρία δείγματα αντίστοιχα, και τα ομόκεντρα ημικύκλια με ολόβαφο πυρήνα (FM 43m) αποτελούν τα συχνότερα παραπληρωματικά κοσμήματα. Δύο παρουσίες έχουν ο κομμένος πλοχμός (FM 48), η φυλλοφόρος ταινία (FM 64) και οι ενάλληλες γωνίες/αμειβόντες (FM 58), ενώ άπαξ εμφανίζονται τα κροσσοπετάλια (FM 42), η στιγμή, τα μυκηναϊκά άνθη (FM 18), οι στικτές ταινίες, τα τρίγλυφα (FM 75), τα ημικύκλια (FM 43), τα φολιδωτά τρίγωνα (FM 61A) και τα δικτυωτά τρίγωνα (FM 61A:5/FM 42:28) με προτομή πτηνού. Τέλος, δεκατέσσερα αγγεία (κυρίως αμφορείς FS 58 και κάλαθοι) φέρουν στην άνω επιφάνεια του χείλους διακόσμηση, με προεξέχουσα την φυλλοφόρο ταινία (FM 64), τη σειρά στιγμών και την τεθλασμένη γραμμή (FM 61), ενώ απαντούν ενάλληλες γωνίες (FM 58), δικτυωτό (FM 57), διαγραμμισμένα τρίγωνα (FM 61A:6), απλά τρίγωνα (FM 61A) και ημικύκλια (FM 43).

Ολοκληρώνοντας την παρουσίαση των διακοσμητικών κοσμημάτων των αγγείων του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, αξίζει να γίνει μια αναφορά στο μοναδικό δείγμα εικονιστικού ρυθμού.²⁰⁶ Η παράσταση πτηνού στον ώμο του Π214 (πίν. 164, εικ. 1 και 2) ψευδόστομου αμφορέα αποτελεί μια φυσιοκρατική απόδοση κάποιου πτηνού, το οποίο μοιάζει με πάπια με ανεστραμμένο κεφάλι.²⁰⁷

Η διακόσμηση των σωμάτων των αγγείων²⁰⁸ των τάφων του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, ιδιαιτέρως οι ισοπαχείς, οριζόντιες, παράλληλες ταινίες,²⁰⁹ αλλά και η αντίστοιχη των λαβών των αγγείων,²¹⁰ εντάσσει την κεραμική του νεκροταφείου στην τεχνοτροπική παράδοση της Υστεροελλαδικής ΙΙΙΓ περιόδου της βορειοδυτικής Πελοποννήσου. Αυτό πιστοποιείται και από τα στοιχεία που αναφέρθηκαν ως χαρακτηριστικά της κεραμικής της «Κοινής» της βορειοδυτικής Πελοποννήσου.²¹¹ Τόσο η κυριαρχία των αμφορέων FS 58,²¹² με κομβίο στη δίωτη παραλλαγή τους, όσο και η χρήση βάσεων αγγείων (κυρίως κυλίκων) ως πωμάτων κλειστών αγγείων απαντούν στην κεραμική του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας. Επίσης, η πλήρης απουσία λευκής ανάγλυφης διακόσμησης, η σπανιότητα εικονιστικών μοτίβων²¹³ και η ανυπαρξία οπών εξαέρωσης στα αγγεία

κούς χρόνους.

204 Ομοίως με τη φυλλοφόρο, πρβλ. Π170 και Π215.

205 Η χρήση δεύτερης ζώνης διακόσμησης παρουσιάζεται κυρίως σε ψευδόστομους αμφορείς και αποτελεί τεχνοτροπία, η οποία φαίνεται –στις περισσότερες περιπτώσεις– να αποτελεί χαρακτηριστικό της τεχνικής του «Πυκνού Ρυθμού» της μέσης Υστεροελλαδικής ΙΙΙΓ περιόδου πρβλ. (Paradopoulos 1979, 128).

206 Ο εικονιστικός ρυθμός γνωρίζει ιδιαίτερη άνθιση στην Ηλεία, κατά τη μέση Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδο, με ανθρώπινες μορφές, πτηνά, και ζώα (βλ. και Βικάτου 2009β, 710, και 688).

207 Η προς τα πίσω στροφή του κεφαλιού θυμίζει τις παραστάσεις ζώων στις σφραγίδες, μόνον που εδώ δεν υπάρχει ο περιορισμός χώρου, που υπάρχει σε αυτές.

208 Ακόμα και το μεγάλο, σχετικά, ποσοστό ολόβαφων αγγείων στην κεραμική του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας (12,5% επί του συνόλου) είναι χαρακτηριστικό που συμβαδίζει με τη γενική εικόνα της κεραμικής της περιοχής (Paradopoulos 1979, 128).

209 Κατά τον Παπαδόπουλο (Paradopoulos 1979, 130), παρουσιάζεται στα τέλη της Υστεροελλαδικής ΙΙΙΒ, επιβάλλεται, όμως, στην Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ και προέρχεται από την τοπική παράδοση, εξαπλούμενη στην υπόλοιπη Πελοπόννησο.

210 Χαρακτηριστικό στοιχείο της μέσης και ύστερης Υστεροελλαδικής ΙΙΙΓ περιόδου, βλ. Petropoulos 2007, 255.

211 Paradopoulos 1995, 205.

212 Πάντοτε ως δεύτερο, μετά τον ψευδόστομο αμφορέα, σχήμα.

213 Σημειώνεται η απεικόνιση πτηνού στον Π214 και η προτομή κεφαλών πτηνών στην κορυφή των δικτυωτών τριγώνων του Π225 ψευδόστομου αμφορέα.

διαπιστώνονται και στο νεκροταφείο του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας. Τέλος, η παρουσία κυλίκων με στελέχη με πλαστικά εξάρματα²¹⁴ και χειροποίητης κεραμικής ολοκληρώνει την εικόνα των στοιχείων της «Δυτικής Κοινής» της Υστεροελλαδικής ΙΙΙΓ περιόδου. Επομένως, η εν λόγω θέση εντάσσεται στο γενικότερο πολιτιστικό πλαίσιο της βορειοδυτικής Πελοποννήσου του τέλους της Ύστερης Εποχής του Χαλκού και της Υπομυκηναϊκής περιόδου.²¹⁵

Αυτό το συμπέρασμα υποδηλώνει τις αναδειχθείσες και από τον κατάλογο της κεραμικής αναδειχθείσες επαφές των «ενοίκων» των τάφων, όσον αφορά στον παραλληλισμό των αγγείων με αντίστοιχα από άλλες περιοχές της βορειοδυτικής Πελοποννήσου. Η μεγάλη πλειονότητα των αγγείων βρίσκει παράλληλα, όπως είναι λογικό, σε θέσεις της περιοχής της βορειοδυτικής Πελοποννήσου.²¹⁶ Ενδεικτικά,²¹⁷ αξίζει να αναφερθούν η Αγία Τριάδα, η περιοχή της Ολυμπίας (Τρύπες Κλάδου, Διάσελλα, Μακρύσια, Καυκανιά), το Αγραπιδοχώρι, η Τρυπητή και η Ήλιδα από την Ηλεία, η Βούντενη, το Κλάους, τα Σπαλιάρικα, τα Άνω Συχαινά, η Χαλανδρίτσα και το Δερβένι από την Αχαΐα.²¹⁸

Ωστόσο, ιδιαίτερη εικόνα παρουσιάζουν τα αγγεία που βρίσκουν παράλληλα και σε άλλες περιοχές του ελλαδικού χώρου πλην της βορειοδυτικής Πελοποννήσου. Μέσω αυτών διαγράφεται ένα δίκτυο επαφών των κατοίκων του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, το οποίο δείχνει ελάχιστες σχέσεις με την Αργολιδοκορινθία και τη Λακωνία και περισσότερες με την Αττική (Περατή και Κεραμεικός). Αξιοπρόσεκτες, όμως, επαφές καταγράφονται με την απέναντι του Κορινθιακού κόλπου ακτή και τις περιοχές της Φθιώτιδας (Κύνος, Ζέλι), της Φωκίδας (Ελάτεια), ακόμα και με περιοχές της Θεσσαλίας (Ιωλκός, Ελασσόνα). Τέλος, οι ομοιότητες αγγείων του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας με αντίστοιχα της Κεφαλονιάς και της Ιθάκης δε θεωρείται έκπληξη, καθώς είναι απόλυτα λογική η αμφίδρομη επικοινωνία νήσων – περαιάς και αντίστροφα.²¹⁹

Σημαντικά συμπεράσματα εξάγονται όταν οι επαφές των κατοίκων του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας με άλλες θέσεις τοποθετηθούν χρονολογικά. Οι σχέσεις με τους υπόλοιπους οικισμούς της Αχαΐας και Ηλείας κατά την Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ, Υπομυκηναϊκή και Πρωτογεωμετρική περίοδο²²⁰ φαίνεται να έχουν ένα σταθερό «ρυθμό» με αμοιβαίες επιδράσεις. Αυτό που είναι εξαιρετικά σημαντικό είναι το γεγονός ότι ταυτόχρονα με την –κατά τα φαινόμενα– αύξηση των κτερισμάτων κατά την ύστερη Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ και Υπομυκηναϊκή περίοδο, παρατηρείται και, σχεδόν αναλογική, αύξηση των σχέσεων με τον εκτός της βορειοδυτικής Πελοποννήσου κόσμο.

Σχεδόν όλα τα αγγεία που βρήκαν παράλληλα ή όμοια σε θέσεις της Αττικής, της Φθιώτιδας, της Φωκίδας και των Ιονίων νήσων χρονολογούνται στην τελευταία φάση της Υστεροελλαδικής ΙΙΙΓ περιόδου και στην Υπομυκηναϊκή/Πρωτογεωμετρική. Το γεγονός αυτό δείχνει ότι ο οικισμός, στον οποίο ανήκε το νεκροταφείο του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, φαίνεται ότι, ενώ ιδρύεται κατά την Ανακτορική περίοδο, γνωρίζει ιδιαίτερη άνθηση στα τέλη της Μυκηναϊκής περιόδου και τις αρχές των ιστορικών χρόνων.

Ήδη έχουν αναφερθεί στον κατάλογο των ευρημάτων ομοιότητες κατασκευής και διακόσμησης, οι οποίες οδηγούν σε συμπεράσματα περί ύπαρξης εργαστηρίων κεραμικής. Συνοψίζοντας, μπορούμε να παρατηρήσουμε ορισμένες ομοιότητες στη διακόσμηση με φυλλοφόρο ταινία των Π206 (πιν. 160, εικ. 1 και 2) και Π207 (πιν. 160, εικ. 3 και 4) ψευδόστομων αμφορέων. Επίσης, τα δικτυωτά τρίγωνα στο Π181 (πιν. 147, εικ. 3 και 4) κυλινδρικό

214 Χαρακτηριστικές οι Π167 και Π094 κύλικες.

215 Η απουσία από τον Αγ. Γεώργιο Πέρσαινας σχοινοειδών λαβών σε αγγεία, που αποτελούν χαρακτηριστικό της αχαϊκής κεραμικής, πιθανόν ερμηνεύεται από την τοπικότητα αυτού του χαρακτηριστικού (βλ. Papadopoulos 1979, 128).

216 Η σπανιότητα ταύτισης αγγείων με αντίστοιχα της Μεσσηνίας οφείλεται και στην έλλειψη υλικού από την περιοχή αυτή.

217 Σημειωτέον ότι οι ομοιότητες που καταγράφηκαν με ορισμένα αγγεία του νεκροταφείου του Παλαιόκαστρου Αρκαδίας δε θεωρούνται εκτός της «Δυτικής Κοινής».

218 Αξίζει να σημειωθεί ότι σε όλες τις θέσεις που έχουν –μερικώς ή ολικώς– δημοσιευθεί, βρίσκονται παράλληλα με την κεραμική του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, κατά την Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ και Υπομυκηναϊκή περίοδο. Επομένως, η πλήρης δημοσίευση νεκροταφείων όπως π.χ. Κλάδος και Μάγειρας καθίσταται περισσότερο από αναγκαία.

219 Εύλογη είναι η απορία που δημιουργείται όταν αντιμετωπίζεται η έλλειψη ικανού Υστεροελλαδικού ΙΙΙΓ και Υπομυκηναϊκού υλικού από τη Ζάκυνθο, το πιο κοντινό στη βορειοδυτική Πελοπόννησο νησί, βλ. Souyoudzoglou-Haywood 1999, 123.

220 Επαφές με άλλες θέσεις, εντός και εκτός της «Δυτικής Κοινής», καταγράφονται και στην Ανακτορική περίοδο, αλλά, όπως σημειώθηκε, και ο Αγ. Γεώργιος Πέρσαινας εντάσσεται στη «Μυκηναϊκή Κοινή».

αλάβαστρο, στην Π084 (πιν. 71, εικ. 3 και 4) λήκυθο και στους Π147 (πιν. 111, εικ. 1 και 2) και Π074 (πιν. 67, εικ. 1 και 2) ψευδόστομους αμφορείς φαίνεται να προέρχονται από κοινό εργαστήριο. Ακόμη, τα ημικύκλια με ολόβαφο πυρήνα στη ζώνη της κοιλιάς των Π055 (πιν. 50, εικ. 3 και 4) και Π214 (πιν. 164) ψευδόστομων αμφορέων μοιάζουν πανομοιότυπα,²²¹ ενώ θα πρέπει να σημειωθεί και η διακόσμηση του Π216 (πιν. 165, εικ. 3) τετράωτου αμφορέα FS 58. Επίσης, παρατηρήθηκαν και ομοιότητες μεταξύ αφενός των Π158 (πιν. 124, εικ. 3 και 4), Π159 (πιν. 125, εικ. 1 και 2) και Π066 (πιν. 56, εικ. 1) και αφετέρου των Π057 (πιν. 51, εικ. 3) και Π058 (πιν. 51, εικ. 3 και 4) αμφορίσκων (FS 59).

Ωστόσο, η κατασκευή των αμφορέων FS 58 (δίωτων ή τετράωτων) αποτέλεσε ένα από τα χαρακτηριστικότερα στοιχεία των κεραμοποιείων της βορειοδυτικής Ελλάδας.²²² Κατά τη μελέτη του υλικού του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, εντοπίστηκαν τέσσερα εργαστήρια αμφορέων FS 58, αποτελώντας αξιοσημείωτο παράδειγμα μαζικής παραγωγής και στην περιοχή της Ηλείας κατά την Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδο.

Ειδικότερα, οι Π136 (πιν. 104), Π212 (πιν. 162, εικ. 2) και Π224 (πιν. 171) είναι πανομοιότυποι, ολόβαφοι με εξηρημένη ζώνη στον ώμο, η οποία φέρει ομάδες αντωπών ομόκεντρων ημικυκλίων, και στο χείλος²²³ διακοσμείται από ομάδες τριών γραμμιδίων, εν είδει φυλλοφόρου.²²⁴ Η έως τώρα απουσία ενός πανομοιότυπου αμφορέα σε άλλη περιοχή οδηγεί στο συμπέρασμα ότι στην περιοχή του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας λειτουργούσε ένα τοπικό εργαστήριο, το οποίο, πιθανόν, εξειδικεύθηκε σε συγκεκριμένη περίοδο (ύστερη Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ και Υπομυκηναϊκή) στην κατασκευή ολόβαφων αμφορέων FS 58 –δίωτων ή τετράωτων– με εξηρημένη ζώνη που φέρει συγκεκριμένη διακόσμηση.²²⁵

Σε σχέση με αυτούς τους αμφορείς πρέπει να εξετασθούν και οι Π137 (πιν. 105) και Π219 (πιν. 168). Πρόκειται για ίδιους μεταξύ τους τετράωτους αμφορείς, ολόβαφους, με εξηρημένη ζώνη στον ώμο, που φέρει διακόσμηση κροσσωτών τριγώνων. Έχουν την ίδια τεχνολογική λογική με τους Π136 (πιν. 104), Π212 (πιν. 162, εικ. 2) και Π224²²⁶ (πιν. 171), με σχεδόν όλο το αγγείο να είναι ολόβαφο πλην μιας ζώνης –συνήθως στενής– στον ώμο, που φέρει το κύριο μοτίβο. Η πλήρης ταύτισή των Π137 (πιν. 105) και Π219 (πιν. 168) με τους αμφορείς που έχουν αποκαλυφθεί στο Αγραπιδοχώρι Ηλείας και το Παλαιοκάστρο Αρκαδίας²²⁷ καταδεικνύουν τη δράση του συγκεκριμένου εργαστηρίου, η οποία ξεφεύγει από τα όρια του οικισμού του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας.

Μια δεύτερη ομάδα αμφορέων με πανομοιότυπη λογική είναι οι δίωτοι αμφορείς Π089 (πιν. 74, εικ. 3 και 4), Π107 (πιν. 83, εικ. 3 και 4), Π023 (πιν. 25, εικ. 1 και 2) και Π156²²⁸ (πιν. 123, εικ. 2 και 4), οι οποίοι είναι ολόβαφοι ως πάνω από τη μέγιστη διάμετρο και στη συνέχεια, ως το άνω μέρος του ώμου, διακοσμούνται με ομάδα οριζόντιων, παράλληλων, ισοπαχών ταινιών και διακοσμητική ζώνη.²²⁹ Η τελευταία φέρει ομόκεντρα ημικύκλια (Π089, πιν. 74, εικ. 3 και 4), ενάλληλα τρίγωνα (Π107, πιν. 83, εικ. 3 και 4), δικτυωτά τρίγωνα (Π023, πιν. 25,

221 Αυτά τα ημικύκλια, αν συγκριθούν με τα προερχόμενα από τον Κλάδεο (Βικάτου 1998, 232, πιν. 95γ· 2000, 277–79, εικ. 17· αλλά και Λεβεντούρη 2012, 248, εικ. 146γ), καθιστούν κατανοητό ότι στην περιοχή της Ολυμπίας υπήρχε εργαστήριο, το οποίο εξειδικεύονταν στη διακόσμηση με τα συγκεκριμένου τύπου ημικύκλια.

222 Βλ. και Βικάτου 2009β, 709.

223 Ο Πετρόπουλος (Petrooulos 2007, 255) ως προς τη διακόσμηση του χείλους των αλαβάστρων με γραμμίδια, παρατηρεί ότι είναι τοπικό χαρακτηριστικό της μέσης και ύστερης Υστεροελλαδικής ΙΙΙΓ περιόδου.

224 Η κατασκευή πανομοιότυπων αμφορέων FS 58, από τους οποίους ο Π136 είναι τετράωτος και οι Π212 και Π224 δίωτοι, καταδεικνύει ότι και οι δύο τύποι αμφορέων εξυπηρετούσαν τους ίδιους σκοπούς, και ως εκ τούτου πρέπει να εξετάζονται ως παραλλαγές του ίδιου σχήματος.

225 Το Π4550 από την Αγία Τριάδα (Βικάτου 2009β, 254, πιν. 160α, σχ. 74β), το οποίο έχει παρόμοια διακόσμηση, με την προσθήκη και αμελών διαγραμμίσεων, διαφοροποιείται και στην ύπαρξη άλλων δύο οριζόντιων λαβών στον ώμο.

226 Επίσης, ο τετράωτος Π140 ολόβαφος, με εξηρημένη ζώνη, που φέρει κροσσωτά, ομόκεντρα ημικύκλια, μπορεί να θεωρηθεί ως προϊόν του συγκεκριμένου εργαστηρίου.

227 Πρβλ. Mountray 1999, Π2016, Αγραπιδοχώρι, 393, εικ. 137, 77· Demakoroulou και Crouwell 1998, P10, 279, πιν. 56α. Θεωρείται λογική η υπόθεση ότι το εργαστήριο έδρευε στην περιοχή του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, καθώς φαίνεται από την εύρεση της πλειονότητας των συγκεκριμένων αμφορέων στους συγκεκριμένους θαλαμωτούς τάφους.

228 Στη συγκεκριμένη ομάδα θα μπορούσε να ενταχθεί και ο δίωτος Π218, ο οποίος διαφέρει λίγο από τους υπόλοιπους, ως προς τον αριθμό των οριζόντιων, παράλληλων, ισοπαχών ταινιών και την ύπαρξη στενής, εξηρημένης ζώνης στη μέγιστη διάμετρο.

229 Παρόμοιας τεχνικής αμφορείς FS 58 απαντούν και αλλού, π.χ. στο νεκροταφείο της Βούντενης (Κολώνας 2020, Α: 181, 205· 2020, Β: 59 AEB 511, τ10/5 και 542, τ12/12).

εικ. 1 και 2) και κροσσοπετάλια (Π156, πιν. 123, εικ. 2 και 4).²³⁰ Επομένως, θα μπορούσαν οι συγκεκριμένοι αμφορείς να είναι προϊόντα ενός αγγειοπλάστη ή εργαστηρίου, το οποίο θα βρισκόταν σε λειτουργία κατά τη μέση και ύστερη Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδο στην ευρύτερη περιοχή.

Μια ακόμα διακοσμητική ομάδα είναι οι τετράωτοι αμφορείς Π106 (πιν. 83, εικ. 1 και 2), Π211 (πιν. 162, εικ. 1) και Π217 (πιν. 166) με ολόβαφο το άνω μέρος στην περιοχή των ώμων, όπου δύναται να φέρουν διακόσμηση. Το κάτω τμήμα διακοσμείται είτε με ομάδα οριζόντιων, παράλληλων, ισοπαχών ταινιών, είτε με πλατιά ταινία. Ο Π106 φέρει διακόσμηση ενάλληλων γλωσσιδίων, ενώ ο Π211 φέρει πλατιά κυματοειδή ταινία. Οι Π106 και Π217 δείχνουν να έχουν τον ίδιο τρόπο κατασκευής και διακόσμησης, γεγονός που οδηγεί στο συμπέρασμα ότι προέρχονται από το ίδιο εργαστήριο.²³¹ Σε συνδυασμό με το μη εντοπισμό όμοιων τετράωτων αμφορέων από άλλες, γνωστές θέσεις στη δυτική Πελοπόννησο, συμπεραίνεται ότι πιθανόν υπήρξε τοπικό εργαστήριο.²³²

Η τελευταία ομάδα αμφορέων FS 58 που παρουσιάζουν ομοιότητες μεταξύ τους αποτελείται από τους Π004 (πιν. 13, εικ. 3 και 4), Π216 (πιν. 165, εικ. 3) και Π220 (πιν. 169), οι οποίοι φέρουν πλατιά ζώνη στον ώμο, που ορίζει τη διακόσμησή του και ομάδα λεπτών ταινιών ή αντίστοιχη πλατιά ζώνη στο κάτω μέρος του σώματος.²³³ Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι και οι τρεις αυτοί αμφορείς διαθέτουν περιγεγραμμένες από ταινία λαβές, στοιχείο που αναδεικνύει την ομοιόμορφη κατασκευή τους.

Με τα δύο πρώτα αυτά εργαστήρια θα μπορούσαν να συσχετισθούν ορισμένα άλλα αγγεία, εμπλουτίζοντας, με αυτό τον τρόπο, τη «δράση» των συγκεκριμένων αγγειοπλαστών. Στο πρώτο εργαστήριο, του οποίου το χαρακτηριστικό είναι τα ολόβαφα αγγεία, με την εξαίρεση μιας στενής ζώνης στον ώμο, η οποία φέρει διακόσμηση (ημικυκλίων,²³⁴ τριγώνων κ.ά.) μπορούν να ενταχθούν οι Π098 (πιν. 79, εικ. 1 και 2), Π020 (πιν. 23, εικ. 1 και 2), Π186 (πιν. 150, εικ. 1 και 2) και Π187 (πιν. 150, εικ. 3 και 4) ψευδόστομοι αμφορείς, οι Π132 (πιν. 101, εικ. 3 και 4) και Π199 (πιν. 156, εικ. 2 και 4) λήκυθοι, και οι Π149 (πιν. 112, εικ. 1 και 2), Π057 (πιν. 51, εικ. 3) και Π058 (πιν. 51, εικ. 4 και 5) αμφορίσκοι FS 59, οι Π161 (πιν. 126, εικ. 1 και 2) και Π086 (πιν. 73, εικ. 1 και 2) πρόχοι και τα Π183 (πιν. 148, εικ. 3 και 4) και Π208 (πιν. 161, εικ. 1) αλάβαστρα. Αυτό το εργαστήριο εντάσσεται απόλυτα στην τεχνοτροπία του τέλους της Υστεροελλαδικής ΙΙΙΓ και της Υπομυκηναϊκής περιόδου, αλλά και των πρώτων χρόνων της Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου.²³⁵

Το δεύτερο εργαστήριο χαρακτηρίζεται από το γεγονός ότι το σώμα του αγγείου καθίσταται ολόβαφο ως πάνω από τη μέγιστη διάμετρο και ακολουθούν παράλληλες, ισοπαχείς ταινίες, οι οποίες περιορίζουν τη στενή ζώνη διακόσμησης. Με αυτούς τους αμφορείς FS 58 μπορούν να συνταχθούν οι Π141 (πιν. 108, εικ. 1 και 2), Π014 (πιν. 19, εικ. 1 και 2), Π176 (πιν. 145, εικ. 1 και 2), Π198 (πιν. 156, εικ. 1 και 3),²³⁶ Π201 (πιν. 157, εικ. 3 και 4) και Π205 (πιν. 159, εικ. 3 και 4) ψευδόστομοι αμφορείς, οι λήκυθοι Π046 (πιν. 45, εικ. 1 και 2) και Π028 (πιν. 27, εικ. 3 και 4) και ο Π100 (πιν. 80, εικ. 1 και 2) αμφορίσκος FS 59.

Συνοψίζοντας, γίνεται κατανοητό ότι, με βάση τα δεδομένα που εξετάστηκαν στην κεραμική του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, μπορούν να διατυπωθούν ορισμένες σκέψεις και να εξαχθούν κάποια συμπεράσματα.

230 Ο Π156 είναι ο λιγότερο όμοιος με τους υπόλοιπους, καθώς ο λαϊμός διακοσμείται με ταινίες και δεν είναι ολόβαφος όπως των υπολοίπων. Παρ' όλα αυτά, η γενική τεχνοτροπική λογική της διακόσμησης είναι παρόμοια και στους τέσσερις.

231 Ωστόσο, η διαφοροποίησή τους στη διαμόρφωση του χείλους –καθώς ο Π106 (πιν. 83, εικ. 1 και 2) έχει επικλινές χείλος, ενώ ο Π217 (πιν. 166) ευθύ, πεπλατυσμένο– τοποθετεί τον τελευταίο σε υστερότερη χρονολόγηση από τον πρώτο.

232 Παρόμοιο φαινόμενο εντοπίζεται και για τους τετράωτους Π216 (πιν. 165, εικ. 3) και Π220 (πιν. 169, εικ. 1 και 2).

233 Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι παρόμοια διακόσμηση ημικυκλίων με ολόβαφο πυρήνα, όπως εμφανίζεται στον Π216 (πιν. 165, εικ. 3), υπάρχει και στον Π214 (πιν. 164, εικ. 1 και 2) ψευδόστομο αμφορέα και ομοιάζοντα ημικύκλια και στον Π194 (πιν. 154, εικ. 1 και 3) τρίωτο, ψευδόστομο αμφορέα.

234 Οι τρεις πανομοιότυποι αμφορείς FS 58 που φέρουν διακόσμηση ημικυκλίων, συνδυάζουν και τη διακόσμηση ομάδων γραμμίδων στο άνω μέρος του χείλους, γεγονός που αποδεικνύει την κοινή προέλευσή τους. Την ίδια διακόσμηση στο χείλος φέρει και ο Π003 (πιν. 13, εικ. 1 και 2).

235 Πρβλ. Μουντζίου 1998, 188 και 203· Γκαδόλου 2008, 272· Μουντζίου 1999, 372.

236 Ο Π198 (πιν. 156, εικ. 1 και 3) έχει τη συγκεκριμένη λογική διάταξης της διακόσμησης, αλλά η εκτέλεσή της είναι εξαιρετικά χαμηλής ποιότητας.

Η κεραμική των τάφων του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία, χωρίς να διαθέτει, ωστόσο, το πλήρες σχηματολόγιο της μυκηναϊκής κεραμικής της Υστεροελλαδικής ΙΙΙΓ περιόδου.²³⁷ Η υψηλή ποιότητα, τόσο σε επίπεδο κατασκευής, όσο και σε επίπεδο διακόσμησης, δείχνει ταυτόχρονα και την εξαιρετική ικανότητα των αγγειοπλαστών, οι οποίοι εργάζονταν στην ευρύτερη περιοχή. Εντάσσεται απόλυτα στις τεχνοτροπικές τάσεις που εμφανίζονται στη βορειοδυτική Πελοπόννησο, κατά την Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ και Υπομυκηναϊκή περίοδο, μετά, δηλαδή, την «απελευθέρωση» της ηπειρωτικής Ελλάδας από τις επιταγές των ανακτορικών συγκροτημάτων.

Ωστόσο, η κεραμική του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας παρουσιάζει ορισμένες διαφοροποιήσεις, σε σχέση με το υπόλοιπο υλικό που έχει δημοσιευθεί από τα νεκροταφεία τόσο της Ηλείας όσο και της Αχαΐας, κατά τις εξεταζόμενες περιόδους.

Μια πρώτη παρατήρηση είναι η παρουσία κυλίκων, ιδίως εντός των θαλάμων, γεγονός που έρχεται σε αντίθεση με την εικόνα που έχει έως τώρα παρουσιασθεί. Ειδικότερα, ο Παπαδόπουλος²³⁸ και ο Νικολέντζος,²³⁹ έχοντας εξετάσει μεγάλα σύνολα υλικού, προερχόμενου από νεκροταφεία και θέσεις της Αχαΐας και της Ηλείας αντίστοιχα, διαπίστωσαν τη σπανιότητα των κυλίκων, σε σχέση με την κατάσταση στη βορειοανατολική Πελοπόννησο.²⁴⁰ Είναι αναγκαίο να επισημανθεί η ποσοστιαία διαφοροποίηση των κυλίκων του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας (3,13% επί του συνόλου της κεραμικής) σε σχέση με άλλες θέσεις ή περιοχές, όπως το 1,46% επί του συνόλου της κεραμικής, που εξέτασε ο Παπαδόπουλος.²⁴¹

Παρόμοια με τις κύλικες εικόνα διαπιστώνεται και όσον αφορά στους κρατήρες. Η καταγραφή ελάχιστων κρατήρων από τα νεκροταφεία της Ηλείας²⁴² έρχεται σε αντίθεση με την εικόνα τόσο της Αγίας Τριάδας,²⁴³ όσο και με αυτή του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας. Στο νεκροταφείο του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας η ποσοστιαία παρουσία των κρατήρων (6,27%) έρχεται σε αντίθεση με ό,τι καταγράφηκε από τον Παπαδόπουλο για το σύνολο της Αχαΐας (1,04%, και αν προσθέσουμε και τους βαθείς σκύφους το ποσοστό φθάνει στα 2,5%). Έκπληξη προκαλεί το ακόμα μικρότερο ποσοστό των κρατήρων στο νεκροταφείο της Βούντενης (0,65% και 1,04% οι σκύφοι²⁴⁴) αλλά και στο νεκροταφείο του Κλάους, όπου δεν ήλθε στο φως κανένας κρατήρας (και μόλις ένας σκύφος²⁴⁵).

Καταγράφεται, λοιπόν, μια αισθητή διαφοροποίηση στην παρουσία των δύο αυτών σχημάτων (κύλικες και κρατήρες) στα νεκροταφεία της Αγίας Τριάδας²⁴⁶ και του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, σε σχέση με τα ευρήματα της υπόλοιπης βορειοδυτικής Πελοποννήσου.²⁴⁷ Η διαφοροποίηση αυτή δεν μπορεί να εξηγηθεί με βάση χρονολογικά κριτήρια, καθώς μεγάλο μέρος του υλικού που αποτέλεσε πεδίο εξέτασης ανήκουν στην ίδια χρονική περίοδο, τόσο στους ανακτορικούς, όσο και στους μετανακτορικούς χρόνους. Επομένως, τα αίτια της διαφοράς των δεδομένων από τις ανασκαφικές έρευνες της βορειοδυτικής Πελοποννήσου, που αφορούν στους κρατήρες και τις κύλικες, πρέπει να αναζητηθούν στον τομέα των συνθηκών των κατοίκων στις συγκεκριμένες θέσεις.

237 Το προφανές συμπέρασμα για την απουσία ορισμένων σχημάτων είναι ότι δεν υπήρχε ανάγκη για συγκεκριμένα αγγεία (π.χ. θήλαστρα) από τους κατοίκους του οικισμού του εν λόγω νεκροταφείου.

238 Παπαδόπουλος 1979, 117, 127.

239 Νικολέντζος 2011, 262.

240 Έχει υποτεθεί ότι η διαφοροποίηση αυτή ίσως να οφείλεται σε διαφορετικές συνθήκες ανασκαφής, βλ. Cavanagh 1998, 107.

241 Παρόμοια εικόνα παρατηρείται στη Βούντενη, όπου το ποσοστό των κυλίκων ανέρχεται στο 1,83%, αν και όλες χρονολογούνται στην Ανακτορική περίοδο (Κολώνας 2020, Β: 86–9, 210, 216). Ακόμα μικρότερη είναι η παρουσία των κυλίκων στο νεκροταφείο του Κλάους, όπου αποτελούν μόλις το 0,96% του συνόλου των αγγείων (Paschalidis 2018, 333).

242 Νικολέντζος 2011, 263.

243 Βλ. ενδεικτικά Βικάτου 2009β, 554.

244 Κολώνας 2020, Β: 79, 85, 209.

245 Paschalidis 2018, 333.

246 Σημειώνεται ότι η ποσοστιαία παρουσία κυλίκων, σε σχέση με το σύνολο της κεραμικής στην Αγία Τριάδα ανέρχεται στο 10,18% (Βικάτου 2009β, 413).

247 Στον Άγ. Γεώργιο Πέρσαινας δεν εντοπίστηκε κανένας κρατήρας, ο οποίος να έχει θέση σήματος τάφου, όπως στην Αγία Τριάδα (Βικάτου 2009β, 548).

Η χειροποίητη, στιλβωτή κεραμική αποτελεί μια ξεχωριστή κατηγορία, η οποία εκπροσωπείται στα ευρήματα του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας από πέντε αγγεία. Οι Π160 (πίν. 125, εικ. 3 και 4), Π168 (πίν. 129, εικ. 3 και 4) και Π223 (πίν. 170, εικ. 2) πρόχοι, ο Π083 (πίν. 71, εικ. 2) δίσκος αμφορέας (τύπου FS 59) και ο Π091 (πίν. 75, εικ. 3) δίσκος αμφορέας FS 58 έχουν κατασκευαστεί χωρίς τη χρήση τροχού, σε μια περίοδο που τα τροχήλατα αγγεία κυριαρχούν και έχουν φθάσει σε εξαιρετικό σημείο ποιότητας.

Η παρουσία ορισμένων τόσο διαφορετικής κατασκευής αγγείων –έστω και σε πολύ μικρό ποσοστό²⁴⁸– εντός ενός συνόλου εξελιγμένων τεχνοτροπικά σκευών, δημιουργεί απορία για την επιλογή αυτή. Αρκετοί μελετητές²⁴⁹ ασχολήθηκαν με την ύπαρξη –σε διάφορες θέσεις– χειροποίητης, στιλβωτής κεραμικής κατά την Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδο, διατυπώνοντας διάφορες απόψεις²⁵⁰ για την προέλευση, την τεχνοτροπική σχέση με άλλες περιοχές και τα αίτια που οδήγησαν στην παρασκευή χειροποίητων αγγείων, κατά την ύστατη φάση της Μυκηναϊκής περιόδου.

Η χειροποίητη, στιλβωτή κεραμική πρωτοεμφανίζεται στην Υστερομινωική ΙΙΑ Κρήτη²⁵¹ (στον Κομμό), ενώ στην ηπειρωτική Ελλάδα τα πρώτα στρώματα στα οποία απαντά ανήκουν στην περίοδο λίγο πριν την καταστροφή των ανακτόρων, κυρίως στην Τίρυνθα, τις Μυκήνες, τη Μιδέα και τα Νιχώρια, αλλά και σε κάποιες ακόμη θέσεις. Στην Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδο, η κεραμική αυτού του τύπου εμφανίζεται στον Κοράκου, το Λευκαντί, το Μενελαίο και την Αιγείρα, ενώ απουσιάζει από το Αιγαίο και τη Βοιωτία.²⁵² Υπάρχουν, βέβαια, και θέσεις, όπως π.χ. ο Κύνος και η Ελάτεια, όπου η χειροποίητη, στιλβωτή κεραμική εμφανίζεται στην Υπομυκηναϊκή περίοδο.²⁵³

Η μη ταυτόχρονη εμφάνιση της χειροποίητης κεραμικής²⁵⁴ σε διάφορες θέσεις του ελλαδικού χώρου, αλλά και το ανόμοιο, τεχνοτροπικά, σύνολό της, προκάλεσαν αρκετές διαφωνίες μεταξύ των μελετητών. Αυτές περιλαμβάνουν τον τόπο προέλευσης/καταγωγής²⁵⁵ της χειροποίητης κεραμικής, τη σημασία και τις αιτίες της εμφάνισής της, αλλά και τη χρηστικότητα των αγγείων.

Η χειροποίητη, στιλβωτή κεραμική αντιμετωπίστηκε ως ένα από τα στοιχεία που πιστοποίησαν, σύμφωνα με κάποιους μελετητές, την έλευση ενός νέου φύλου, το οποίο ταυτίστηκε με τους αναφερόμενους στις γραπτές πηγές των κλασικών χρόνων Δωριείς. Οι τελευταίοι, ως καταστροφείς του μυκηναϊκού ανακτορικού συστήματος και φορείς οπισθοδρόμησης, ήταν και αυτοί που έφεραν και τη χειροποίητη, στιλβωτή κεραμική.

Ωστόσο, αφενός η εμφάνιση αυτού του τύπου της κεραμικής²⁵⁶ σε στρώματα προ της καταστροφής των ανακτόρων,²⁵⁷ και αφετέρου η μικρή –ποσοστιαία– ποσότητα²⁵⁸ σε σχέση με την υπόλοιπη τροχήλατη

248 Το ποσοστό των χειροποίητων αγγείων επί του συνόλου της κεραμικής του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας ανέρχεται στο 2,2%.

249 Από την Pilides (1994) έγινε μια πρώτη συλλογή των χειροποίητων, στιλβωτών αγγείων, που απαντούν στην Ύστερη Εποχή του Χαλκού στον αιγαιακό χώρο. Έκτοτε, σε αρκετές θέσεις καταγράφηκαν νέα ευρήματα (Strack 2007· Romanos 2011). Ωστόσο, συχνά υπάρχει σύγχυση ανάμεσα στην απλή, χειροποίητη, στιλβωτή κεραμική, στην οποία ανήκει και αυτή του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, και στην αντίστοιχη που φέρει, όμως, πλαστική ή εγχάρκτη διακόσμηση. Η τελευταία είναι πιο πιθανό να προέρχεται από περιοχές δυτικά της Ελλάδας, καθώς υπάρχει και η παράδοση της εγχάρκτης, «αδριατικής» κεραμικής του τέλους της 3ης χιλιετίας π.Χ. Επίσης, βλ. Gauss 2009, 169 και υποσ. 55.

250 Χαρακτηριστική είναι η άποψη του Rutter (1977, 5), ο οποίος αναφέρει ότι φορέας της χειροποίητης, στιλβωτής κεραμικής είναι ξένο πληθυσμιακό στοιχείο. Αντιστοίχως, και η Deger-Jalkotzy (2003, 56), τουλάχιστον όσον αφορά στην κεραμική της Αιγείρας, τη θεωρεί ξένο στοιχείο. Επίσης, βλ. και Pilides 1994, 2, όπου και η σύνοψη των απόψεων.

251 Πρβλ. Dickinson 2006, 52, ή στην Υστερομινωική ΙΙΒ κατά τη Lemos 2002, 84.

252 Όσον αφορά στην Αττική, βλ. σχετικά Gauss 2003, 94. Πρβλ. Dickinson 2006, 52. Ο Dickinson περιλαμβάνει στις θέσεις που απουσιάζει η χειροποίητη, στιλβωτή κεραμική και τη δυτική Πελοπόννησο. Ωστόσο, οι τελευταίες ανασκαφικές έρευνες σε νεκροταφεία, π.χ. Κλάους, Βούντενη, Αγία Τριάδα, Άγιος Γεώργιος Πέρσαινας, έχουν αποδώσει τέτοιου τύπου κεραμική, ανατρέποντας την εικόνα του Dickinson. Το γεγονός αυτό πιθανόν οδηγεί σε αμφισβήτηση και για τα υπόλοιπα συμπεράσματα περί απουσίας της χειροποίητης κεραμικής σε Αιγαίο και Βοιωτία, επί τη βάση νέων ανασκαφικών δεδομένων.

253 Dakoronia και Kounouklas 2009, 65· και Deger-Jalkotzy 2014, 43.

254 Κατά τη Deger-Jalkotzy (1991, 19), η χειροποίητη, στιλβωτή κεραμική εμφανίζεται, στις περισσότερες αρχαϊκές θέσεις, από την πρώιμη Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδο, ενώ εξαφανίζεται στη μέση Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ.

255 Τουλάχιστον για τη χειροποίητη κεραμική της Κρήτης έχει διατυπωθεί με πειστικότητα η άποψη ότι προέρχεται από τη Δύση και, ειδικότερα, τη νότια Ιταλία (D'Agata κ.ά. 2012). Ειδικότερα, η Eder (2003α, 63) εξειδικεύει την προέλευση της χειροποίητης, στιλβωτής κεραμικής και της «barbarian ware» στην Ιταλική χερσόνησο.

256 Η εμφάνισή της έχει συνδεθεί ακόμα και με αλλαγή διατροφικών συνηθειών, βλ. Lemos 2002, 97.

257 Βλ. επίσης και Lemos 2002, 85.

258 Η μόνη θέση που έχει δώσει ικανά ποσοστά χειροποίητης, στιλβωτής κεραμικής σε σχέση με την τροχήλατη είναι το Καλαπόδι Λοκρίδος, όπου η χειροποίητη κεραμική ανέρχεται στο 29% του συνόλου και αυξάνεται στην Υπομυκηναϊκή περίοδο (Jacob-Felsch

κεραμική,²⁵⁹ αποδυναμώνουν το επιχείρημα περί έλευσης νέου φύλου,²⁶⁰ τουλάχιστον με τη μορφή της επέλασης μιας φυλετικής ή εθνικά σχηματοποιημένης και ισχυρής ομάδας από μια συγκεκριμένη –εκτός του μυκηναϊκού κόσμου– περιοχή.

Αξιοσημείωτο θεωρείται το συμπέρασμα²⁶¹ ότι η χειροποίητη, στιλβωτή κεραμική κατασκευάζεται εντοπώς –πλην του οικισμού της Αιγείρας,²⁶² όπου η Deger-Jalkotzy τη θεωρεί εισηγμένη– στους οικισμούς που έχει βρεθεί. Επομένως, υποτίθεται ότι οι νεήλιδες ήρθαν σε μικρούς αριθμούς, όπως δείχνουν τα ποσοστά της χειροποίητης, στιλβωτής κεραμικής, κατοίκησαν και τάφηκαν μαζί με τους Μυκηναίους (και σύμφωνα με τα μυκηναϊκά έθιμα), άλλα διατήρησαν την αυτονομία τους στον τρόπο κατασκευής των χρηστικών τους αγγείων.

Το σχηματολόγιο των αγγείων της χειροποίητης, στιλβωτής κεραμικής έχει θεωρηθεί απομίμηση των σχημάτων της τροχήλατης.²⁶³ Επίσης, έχει υποστηριχθεί η άποψη ότι τα χειροποίητα αγγεία, σε διαφορετικούς πολιτισμούς, έχουν αρκετές ομοιότητες, τόσο στα σχήματα, όσο και στη διακόσμηση.²⁶⁴ Η ανομοιοότητα της χειροποίητης κεραμικής του ελλαδικού χώρου έγκειται, κυρίως, στον τρόπο διακόσμησης, με τη χρήση πλαστικών ενθεμάτων, εγχάραξων κ.τ.λ.²⁶⁵

Σχετικά με τη χειροποίητη κεραμική του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, μπορεί υποστηριχθεί ότι αφενός πρόκειται για καθημερινά χρηστικά αγγεία (τρεις πρόχοι και δύο αμφορείς), και αφετέρου ότι αντιγράφουν σχήματα της τροχήλατης κεραμικής. Μακροσκοπικά, τα τέσσερα τουλάχιστον αγγεία (πλην της Π223 προχοϊσκης)²⁶⁶ φαίνεται να έχουν κατασκευαστεί από τον ίδιο με τα τροχήλατα αγγεία ντόπιο πηλό. Γίνεται, επομένως, κατανοητό ότι, όσον αφορά στη χειροποίητη κεραμική του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, πρόκειται για ελάχιστα αγγεία, χρηστικού χαρακτήρα, τα οποία, πιθανόν, κατασκευάστηκαν από τον εγχώριο πληθυσμό.

Ο λόγος για τον οποίο επελέγη η κατασκευή αυτών των αγγείων με τα χέρια, χωρίς τη χρήση τροχού, δεν μπορεί να είναι άλλος εκτός από οικονομικός.²⁶⁷ Πιθανότατα, στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο η έλλειψη πρόσβασης/αγοράς αντίστοιχων τροχήλατων αγγείων αντιμετωπίστηκε με την κατασκευή των αγγείων από ερασιτέχνες κεραμείς, στο πλαίσιο του κάθε νοικοκυριού.²⁶⁸ Δεν μπορεί να αποκλειστεί και η επιλογή κατασκευής τους για κάποιο πιο πρακτικό λόγο, ίσως για λόγους ανθεκτικότητας, ή και για λόγους εξοικονόμησης πόρων, σε περίπτωση που η αγορά ενός αντίστοιχου τροχήλατου αγγείου κόστιζε περισσότερο από την κατασκευή ενός χειροποίητου.²⁶⁹

1996, 157, 160· 1999, 157). Αντιθέτως, ο Παπαδόπουλος (Papadopoulos 1991, 32) –πριν από 30 περίπου χρόνια– σημείωνε ότι σε σύνολο πάνω από 1000 αχαιϊκών αγγείων έχουν καταγραφεί μόνο 11 χειροποίητα.

259 Παρόμοια ποσοστά χειροποίητης κεραμικής καταγράφονται και στην Πρωτογεωμετρική Αχαΐα (Γκαδόλου 2008, 191), όπου, στην ουσία, χειροποίητες παραμένουν μόνο οι πρόχοι.

260 Αναλυτικότερη αντιμετώπιση του θέματος της έλευσης νέων φύλων κατά τη Μετανακτορική περίοδο στο Κεφάλαιο V.1 «Η θέση του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας στο ευρύτερο περιβάλλον».

261 Pilides 1994, 11.

262 Στην Αιγείρα βέβαια (Deger-Jalkotzy 1983, 164· Deger-Jalkotzy και Alram-Stern 1985, 395–97· Alram-Stern και Deger-Jalkotzy 2006, 15) η χειροποίητη, στιλβωτή κεραμική μπορεί να αποτελέσει στοιχείο έλευσης νέου πληθυσμού, καθώς παρουσιάζεται στη Φάση Ι, στο 1ο στρώμα του οικισμού, χωρίς μυκηναϊκή κεραμική. Όμως πρόκειται για αγγεία με πλαστική διακόσμηση και τεφρό πηλό, γωνιώδη κύπελλα και αμφοροειδή, τα οποία διαφέρουν σαφώς από τη χειροποίητη, στιλβωτή κεραμική του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας.

263 Βλ. Souyoudzoglou-Haywood 1999, 75.

264 Small 1990, 9. Η ομοιότητα οδηγεί στο συμπέρασμα της οικιακής κατασκευής των χειροποίητων αγγείων. Το οικιακό σχηματολόγιο –πιθοειδή, αποθηκευτικά αγγεία, πρόχοι, κύπελλα κ.τ.λ.– συντείνει στο ίδιο συμπέρασμα.

265 Πρβλ. Pilides 1994, 1.

266 Ο πηλός της Π223 πρόχου έχει αρκετά περισσότερες προσμείξεις από τα υπόλοιπα αγγεία του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, αλλά και ο τρόπος όπτησής της διαφέρει. Παρόμοιας σύνθεσης και χρώματος πηλό, όμως, συναντάμε και στην Αγία Τριάδα (π.χ. το Π4288 κύπελλο, Βικάτου 2009β, 583), το οποίο χρονολογείται στην Υστεροελλαδική ΙΙΑ1–2). Επομένως, πιθανόν ο ηλιακός πηλός, με ορισμένες προσμείξεις και τρόπο όπτησης, να παρήγε το συγκεκριμένο αποτέλεσμα. Σαφέστερα συμπεράσματα θα μπορούσαν να εξαχθούν μετά από μια πιθανή, μελλοντική, δειγματοληπτική ανάλυση του πηλού των αγγείων του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας.

267 Χαρακτηριστικές είναι οι παρατηρήσεις που διατύπωσε η Παπαδημητρίου (2003) σχετικά με τους Υπομυκηναϊκούς και Πρωτογεωμετρικούς τάφους της Τίρυνθας. Εξετάζοντας τις ομάδες των τάφων, τόσο χωροχρονικά, όσο και από την άποψη της επιλογής ταφικού τύπου και κτερισμάτων, η Παπαδημητρίου καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι φτωχότεροι τάφοι (της ομάδας Α) ήταν εκείνοι που περιείχαν χειροποίητη κεραμική.

268 Σε παρόμοιο συμπέρασμα έχει καταλήξει ο Lis (2009α, 152, 159), εξετάζοντας τη σκουρόχρωμη, χειροποίητη, στιλβωτή κεραμική, παρατηρώντας την εγχώρια παραγωγή της και θεωρώντας την ως αντίδραση στη δυσκολία προμήθειας κεραμικής από εργαστήρια. Επίσης, πιθανολογεί τη χρήση της ως ανταλλακτικό προϊόν.

269 Η υπόθεση αυτή προϋποθέτει την ύπαρξη ενός ή περισσότερων, εξειδικευμένων κεραμοποιών στην περιοχή ή, τουλάχιστον,

Υποθέσεις που έχουν διατυπωθεί σε αντίστοιχες περιπτώσεις εύρεσης χειροποίητων αγγείων σε Υστεροελλαδικές ΙΙΙΓ θέσεις της ηπειρωτικής Ελλάδας και του αιγαιακού χώρου, οι οποίες συνδέουν τη χειροποίητη κεραμική με έλευση νεήλυδων, δεν είναι δυνατόν να υποστηριχθούν για την περίπτωση του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, καθώς δεν υπάρχει κανένα άλλο αντικείμενο που να οδηγεί σε ξένα –ως προς το μυκηναϊκό περιβάλλον– στοιχεία.²⁷⁰

Επομένως, τουλάχιστον όσον αφορά στη χειροποίητη, στιλβωτή κεραμική του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, εντάσσεται απόλυτα σε ένα αμιγώς μυκηναϊκό σύνολο, τόσο ως προς τα λοιπά κινητά ευρήματα, όσο και στο ιδεολογικό επίπεδο (ταφικά έθιμα, δοξασίες κ.τ.λ.). Η ύπαρξή της καθιστά, στην ουσία, ανύπαρκτη μια υπόθεση έλευσης ενός ξένου πληθυσμιακού στοιχείου, ιδίως όταν αυτά τα λίγα χειροποίητα αγγεία δεν αποτελούν ένα αυτόνομο κεραμικό σύνολο, ως προς τον τόπο εύρεσής τους.²⁷¹

Η εξέλιξη της μυκηναϊκής κεραμικής προς το τέλος της Ύστερης Εποχής του Χαλκού οδηγεί και στη θεώρηση του κεραμικού υλικού των Ιστορικών Χρόνων. Όπως φαίνεται, τόσο στο χώρο της δυτικής Πελοποννήσου,²⁷² όσο και στον υπόλοιπο ελλαδικό χώρο,²⁷³ η κεραμική παράδοση των μυκηναϊκών χρόνων διατηρείται, συνεχίζει και εξελισσόμενη φθάνει στην κεραμική των Γεωμετρικών Χρόνων, υποδεικνύοντας και τη συνέχεια του πληθυσμιακού συνόλου.

Τα τελευταία χρόνια έχει διατυπωθεί από ορισμένους μελετητές²⁷⁴ η άποψη ότι στην περιοχή της Ηλείας, στην Ολυμπία ή την ορεινή Ηλεία, λειτουργούσε κατά την Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδο εργαστήριο που παρήγε μινωίζουσα κεραμική. Η θεωρία αυτή εξειδικεύθηκε ακόμα περισσότερο με την υπόθεση ότι στην περιοχή αυτή της Ηλείας εγκαταστάθηκαν και εργάστηκαν Μινωίτες κεραμείς, καλύπτοντας τις ανάγκες του ντόπιου πληθυσμού.

Το εργαστήριο, ονομάστηκε «Ηπειρωτικό Μινωικό Εργαστήριο» («Mainland Minoan Workshop»)²⁷⁵ και περιγράφηκε με σχετική λεπτομέρεια από τη Βικάτου,²⁷⁶ η οποία περιγράφει τα χαρακτηριστικά των αγγείων που κατασκεύαζε το συγκεκριμένο εργαστήριο. Όσον αφορά στα σχήματα, ο κυλινδρικός και ο απιόσχημος ψευδόστομος αμφορέας, το κωνικό σχήμα στο κάτω μέρος των πιθαμοφόρισκων (της Ανακτορικής περιόδου), το θήλαστρο με κοντό λαιμό και τα ψηλά, κυλινδρικά αλάβαστρα θεωρούνται τα σχήματα που παράγονται από το «Ηπειρωτικό Μινωικό Εργαστήριο». Επίσης, τα αγγεία με πόδι, είτε οι ψευδόστομοι αμφορείς με πόδι, είτε τα τριποδικά αγγεία²⁷⁷ (κυλινδρικά αλάβαστρα και ψευδόστομοι αμφορείς) αποτελούν προϊόντα του «Ηπειρωτικού Μινωικού Εργαστηρίου».

Ως προς τη διακόσμηση, οι τεθλασμένες γραμμές, τα καμπύλα γραμμίδια, τα διαποίκιλτα τρίγωνα, τα ενάλληλα τρίγωνα, τα ομόκεντρα ημικύκλια με κάθετα γραμμίδια, η φυλλοφόρος ταινία, τα διαποίκιλτα ρομβοειδή, η κροσσωτή ταινία, τα γραμμωτά λείπια, το φοιδωτό με στιγμή στη μέση, οι απλές φολίδες, η διακόσμηση των λαβών των ψευδόστομων με οριζόντιες γραμμές, οι αμείβοντες, οι κυματοειδείς γραμμές με βαθιές εγκολπώσεις, τα δικάμπυλα ή τρικάμπυλα τόξα, η σχηματοποιημένη αχιβάδα, η μετόπη με κυματοειδείς σε πιθαμοφόρισκους και αμφορίσκους, οι επάλληλες τεθλασμένες γραμμές στον ώμο κυλινδρικών αλαβάστρων και ο ψευδόστομος με ακόσμητο ώμο, θεωρούνται μινωικά κοσμήματα που χρησιμοποιεί το εν λόγω εργαστήριο. Τα παραπάνω κοσμήματα στην Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ, οπότε και οι μινωικές επιρροές πληθαίνουν, συμπληρώνονται²⁷⁸ από τις ομάδες ημικυκλίων, τα εικονιστικά θέματα (π.χ. πτηνά) και τον πλοχμό.

σε περιοχές που μπορούσαν οι κάτοικοι του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας να έχουν πρόσβαση.

270 Μόνο η πόρπη M008 (βλ. παρακάτω) πιθανολογείται ότι, τουλάχιστον τεχνοτροπικά, προέρχεται από την Ιταλική χερσόνησο.

271 Σε αυτό το σημείο είναι εξαιρετικά εύστοχη η επισήμανση του Βλαχόπουλου (2012, 142) ότι η χειροποίητη κεραμική έχει δημιουργήσει δυσανάλογες της συχνότητάς της «ιστορικές» εντυπώσεις και βιβλιογραφικά δεδομένα για εξωγενή ή βαρβαρικά στοιχεία κατά τον ύστερο 13ο και 12ο αι. στο Αιγαίο.

272 Ακτύρι 2014· Γκαδόλου 2008, 152.

273 Lemos 2002, 27.

274 Χαρακτηριστικά, Αγία Τριάδα, 695· Moschos 2009β, 350· Paschalidis 2018, 344, 353–54, 365.

275 Αλλιώς «Μινωίζον Εργαστήριο της Αχαΐας» (Paschalidis 2018, 342–43).

276 Βικάτου 2009β, 698.

277 Paschalidis 2018, 383.

278 Βικάτου 2009β, 701.

Η λειτουργία του εργαστηρίου τοποθετείται στην Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ πρώιμη έως μέση,²⁷⁹ ή από την Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ μέση έως και την Υπομυκηναϊκή περίοδο.²⁸⁰ Εκτός από τα σχήματα που αναφέρθηκαν, το εργαστήριο κοσμεύει τα τοπικά μυκηναϊκά σχήματα, με τα αναφερθέντα «μινωικά» μοτίβα. Η εξάπλωση των αγγείων διαπιστώνεται²⁸¹ σε αρκετές θέσεις της βορειοδυτικής Πελοποννήσου (Κλάους, Πόρτες, Σπαλιαρέικα, Χαλανδρίτσα, Κλάδεο και Αγία Τριάδα), στην Αρκαδία (Παλαιόκαστρο), στη Λακωνία (Κροκεές), στην Αργολίδα (Μυκίνες), αλλά και στην Ελάτεια και την Κάτω Ιταλία (Rocavecchia).

Εξετάζοντας τις αναφορές των δημοσιεύσεων ανασκαφών από τους μελετητές, που εντόπισαν το «Ηπειρωτικό Μινωικό Εργαστήριο», διαπιστώνεται ότι γίνεται λόγος για ένα μικρό αριθμό αγγείων σε κάθε θέση. Για παράδειγμα, στην Αγία Τριάδα, επί συνόλου 565²⁸² κεραμικών ευρημάτων που έχουν λάβει αριθμό καταγραφής, η συζήτηση για τα ευρήματα του εν λόγω εργαστηρίου αφορά σε έντεκα αντικείμενα.²⁸³

Όσον αφορά στις μινωικές επιρροές της διακόσμησης των αγγείων του «Ηπειρωτικού Μινωικού Εργαστηρίου», όπως αυτές περιγράφηκαν,²⁸⁴ διαπιστώνεται ότι αφορούν στο σύνολο της διακόσμησης των Υστεροελλαδικών ΙΙΙΓ αγγείων, τουλάχιστον της δυτικής Πελοποννήσου. Επομένως, όλη η διακοσμητική τεχνοτροπία της κεραμικής της τελευταίας περιόδου²⁸⁵ της Ύστερης Εποχής του Χαλκού αποτελεί αντιγραφή ή μίμηση της αντίστοιχης μινωικής κεραμικής.

Ελέγχοντας, όμως, τα εν λόγω κοσμήματα, παρατηρείται, για τη συντριπτική τους πλειονότητα, η μακράιωνη παράδοσή τους στο μυκηναϊκό ρεπερτόριο. Για παράδειγμα, τα γραμμωτά λέπια²⁸⁶ είναι ήδη δημοφιλή από την Υστεροελλαδική ΙΙΑ2, όπως και τα καμπύλα, ενάλληλα γραμμίδια,²⁸⁷ η φυλλοφόρος ταινία²⁸⁸ και τα τρικάμπυλα τόξα.²⁸⁹ Επίσης, ο πλοχμός²⁹⁰ εμφανίζεται στην Υστεροελλαδική ΙΙΑ περίοδο,²⁹¹ το φολιδωτό στην Υστεροελλαδική ΙΙΑ1,²⁹² οι κυματοειδείς στην Υστεροελλαδική ΙΙΒ1,²⁹³ οι τεθλασμένες στην Υστεροελλαδική ΙΙΒ2,²⁹⁴ τα διαποίκιλτα/δικτυωτά ρομβοειδή από την Υστεροελλαδική ΙΙΒ2,²⁹⁵ τα ενάλληλα τρίγωνα (ως μινωική επιρροή στη Μεσσηνία) στην Υστεροελλαδική ΙΙΒ2²⁹⁶ και η σχηματοποιημένη αχιβάδα στην πρώιμη Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ σε όλη την Ελλάδα.²⁹⁷ Ακόμα και πιο «εξειδικευμένα» διακοσμητικά κοσμήματα, όπως οι ομάδες τεθλασμένων,²⁹⁸ υπάρχουν από την Υστεροελλαδική ΙΙΑ2 και ΙΙΒ στην Αχαΐα και την Ηλεία,²⁹⁹ ενώ τα διαγραμμισμένα ημικύκλια πρωτοεμφανίζονται σε Υστεροελλαδικό ΙΙΑ2 θολωτό τάφο στα Νιχώρια. Οι δύο ή περισσότερες ζώνες διακόσμησης,³⁰⁰ ιδιαίτερα στους ψευδόστομους αμφορείς στον ώμο και κοντά στη μέγιστη διάμετρο, εμφανίζονται στην Υστεροελλαδική ΙΙΑ2 ως μινωική επίδραση,³⁰¹ αλλά στην Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ αποτελούν κύριο συστατικό του «Πυκνού Ρυθμού».³⁰²

279 Ο Πασχαλίδης (Paschalidis 2018, 338, 342–43) αναφέρει και την ύπαρξη ενός δεύτερου «μινωίζοντος» εργαστηρίου στην πρώιμη Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδο, συνδεδεμένο με τους Κεραμείς Δ και Ε του Κλάους, το οποίο «δρα» στην Αχαΐα και παράγει αγγεία με έντονες μινωικές επιρροές.

280 Βικάτου 2009β, 703· Moschos 2009β, 355.

281 Βικάτου 2009β, 703–4· Moschos 2009β, 355.

282 Βικάτου 2009β, 408. Ο μικρός αριθμός αγγείων που αποδίδεται στο «Ηπειρωτικό Μινωικό Εργαστήριο» δυσκολεύει και την υπόθεση ότι το εν λόγω εργαστήριο επιδρά σημαντικά στη δημιουργία του «Αχαϊκού Ρυθμού», δηλαδή στη διακόσμηση των αγγείων με οριζόντιες, ισοπαχείς, παράλληλες ταινίες (βλ. Paschalidis 2018, 344, 353–54, 365).

283 Βικάτου 2009β, 705.

284 Βικάτου 2009β, 698.

285 Προφανώς και της Υπομυκηναϊκής περιόδου.

286 Mountjoy 1998, 72–3, 143.

287 Mountjoy 1998, 72–3, 84, 99–101.

288 Mountjoy 1998, 72–3, 77, 99–101.

289 Mountjoy 1998, 72–3, 99–100.

290 Πρβλ. και Paschalidis 2018, 348.

291 Mountjoy 1998, 21, 72–3, 141–43.

292 Mountjoy 1998, 56–7.

293 Mountjoy 1998, 99–100, 129 και σε ομάδες και μετόπες 113, εικ. 129:1 και 135, εικ. 159:1.

294 Mountjoy 1998, 99–100, 104–5, εικ. 116:3.

295 Mountjoy 1998, 129, 141–43.

296 Mountjoy 1999, 309.

297 Mountjoy 1998, 141–43.

298 Πρβλ. Π120.

299 Mountjoy 1999, 370, 403, εικ. 143:29, 404, εικ. 145:39· Τριάντη 1978, 78, πιν. 23β. Απαντά και ακόμα παλαιότερα, στη Μεσοελλαδική αμαυρόχρωμη κεραμική, για παράδειγμα Ζαφερόπουλος 1958, 173, πιν. 134α.

300 Βλ. και Paschalidis 2018, 345.

301 Mountjoy 1999, 370.

302 Χαρακτηριστικό μοτίβο των ψευδόστομων αμφορέων του Πυκνού Ρυθμού της Αχαΐας είναι η ζώνη με ρόμβους κάτω από τον

Γίνεται, λοιπόν, κατανοητό ότι όλα τα διακοσμητικά κοσμήματα που περιγράφηκαν ως αποδείξεις της λειτουργίας μινωικού εργαστηρίου στην περιοχή της Ηλείας, με την εγκατάσταση Κρητών κεραμέων, αποτελούν βασικά στοιχεία του ρεπερτορίου της μυκηναϊκής κεραμικής, με πολυετή ιστορία. Πιθανόν, τουλάχιστον κάποια από αυτά, να εμφανίστηκαν στην κεραμική της ηπειρωτικής Ελλάδας ως μινωικές επιδράσεις, αλλά μετά από αρκετές δεκαετίες «παρουσίας», αποτελούσαν κτήμα των μυκηναίων κεραμέων.

Η περιοχή της Δυτικής Ελλάδας –όπως και η υπόλοιπη νότια, ηπειρωτική Ελλάδα– βρίσκεται σε συνεχή επικοινωνία με την Κρήτη³⁰³ από την Ανακτορική περίοδο (και παλαιότερα), με αποτέλεσμα να υπάρχει ανταλλαγή ιδεών και αντικειμένων. Σε αυτό το πλαίσιο, οι αλληλεπιδράσεις στο επίπεδο και της κεραμικής είναι απόλυτα φυσιολογικές, χωρίς αυτό να σημαίνει οργανωμένη εγκατάσταση κατοίκων από μια περιοχή στην άλλη, τουλάχιστον όχι μόνο επί τη βάση των αναφερθέντων κεραμικών επιρροών.³⁰⁴

V.2. ΣΦΡΑΓΙΔΟΛΙΘΟΙ

Οι τρεις σφραγιδόλιθοι που αποκαλύφθηκαν στο θαλαμωτό τάφο 1, αποτέλεσαν το μοναδικό εύρημα που μπορεί να χαρακτηριστεί ως απόδειξη ότι ο κάτοχός τους διέθετε κάποια εξουσία. Οι σφραγιδόλιθοι, ως αντικείμενο υποδήλωσης ταυτότητας του ιδιοκτήτη τους, ξεχωρίζουν ανάμεσα στα υπόλοιπα τέχνηρα, καθώς σηματοδοτούν ένα άτομο, το οποίο έπρεπε να δηλωθεί ότι κατείχε ένα ιδιαίτερο αντικείμενο.

Οι δύο σφραγιδόλιθοι (Δ05 και Δ07) φέρουν παραστάσεις σχηματοποιημένων τούρων, οι οποίοι είναι σε βάδισμα/ελαφρύ καλπασμό, με το κεφάλι στραμμένο προς τα πάνω. Η άνω επιφάνεια, περιφερειακά, διακοσμείται με φυτικά μοτίβα, πιθανόν κλαδιά δέντρων, ενώ ο Δ07 στο κάτω τμήμα του φέρει και αναπαράσταση του εδάφους.

Ο Δ06 ξεχωρίζει από τους άλλους δύο, καθώς απεικονίζεται ένα πιο σχηματοποιημένο μοτίβο. Στο κάτω μισό έχει χαραχθεί ένα τριμερές σχήμα, ενώ το άνω μισό φέρει τρία σχέδια με ομόκεντρους κύκλους και ένα άλλο σαν κλαδί δέντρου ή κέρατα ζώων. Η παράσταση, ιδίως του κάτω τμήματος, πιθανόν αναπαριστά μια εξαιρετικά σχηματικά δοσμένη και αφαιρετική ταυροκεφαλή, όπως μπορεί να φανεί και από τα παράλληλα του συγκεκριμένου τεχνέργου.

Οι σφραγιδόλιθοι του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας ανήκουν σε μια κοινή, για τον αιγαιακό χώρο, ομάδα σφραγιδολίθων, το «Mainland Popular Group». Η ομάδα αυτή χρονολογείται στην Ανακτορική περίοδο, αλλά όπως φαίνεται και από τα συνεννήματα των παραλλήλων των εν λόγω σφραγιδολίθων, μπορεί να βρεθούν και σε Μετανακτορικό περιβάλλον.

Η εύρεση σφραγιδολίθων, που τεχνοτροπικά εντάσσονται στην Ανακτορική, σε ανασκαφικό περιβάλλον της Μετανακτορικής περιόδου, δεν αποτελεί έκπληξη. Τα συγκεκριμένα ευρήματα, αφενός λόγω του σκληρού υλικού κατασκευής τους, και αφετέρου ως πολύτιμα αντικείμενα, είναι λογικό να «επιβίωσαν» μέσα στο χρόνο ως κειμήλια. Πιθανή, βέβαια, είναι η συνέχιση της κατασκευής σφραγιδολίθων και κατά την Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδο.³⁰⁵

Άλλωστε, το γεγονός της εύρεσης των σφραγιδολίθων σε μεταγενέστερο, χρονικά, περιβάλλον, δεν «εναντιώνεται» με τα ευρήματα του θαλαμωτού τάφου 1. Όπως φάνηκε και στην παρουσίαση του υλικού του συγκεκριμένου τάφου, η διάρκεια ζωής του χρονολογείται από τη μετάβαση της Υστεροελλαδικής ΙΙΑ2/Β έως και την Υπομυκηναϊκή περίοδο. Επίσης, ο χώρος εύρεσής τους δεν μπορεί να προσφέρει κάτι στην έρευνα, καθώς βρέθηκαν σε μια θέση χωρίς σκελετικά κατάλοιπα.

ώμο, πρβλ. Mountjoy 1999, 427.

303 Πρβλ. Kanta 1980, 294.

304 Πρβλ. και Νικολέντζος 2011, 285.

305 Για μια συνοπτική περίληψη για τις σφραγίδες στις μη ανακτορικές περιοχές, βλ. Eder 2007, 35–45.

Ένα τελευταίο σχόλιο για τους σφραγιδολίθους του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας πρέπει να αφορά στις παραστάσεις τους. Φάνηκε από την περιγραφή των ευρημάτων ότι υπάρχει μια «εμμονή» στην αναπαράσταση ταύρων και ταυροκεφαλών.³⁰⁶ Προφανώς, σε ένα αγροτοκτηνοτροφικό περιβάλλον η δύναμη του ταύρου ως συμβόλου γονιμότητας, αλλά και ως κτήμα που από τη μια προσφέρει οικονομικά οφέλη κι από την άλλη είναι αρωγός σε αγροτικές εργασίες, αποτελεί λογική επιλογή για την απεικόνιση σε σύμβολα ιδιοκτησίας και εξουσίας.

V.3. ΜΑΧΑΙΡΙΑ

Από τους θαλαμωτούς τάφους 1, 4 και 6 του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας προήλθαν τρία χάλκινα μονόστομα μαχαίρια. Το M01 από το θαλαμωτό τάφο 1 διαθέτει τριγωνική λεπίδα με ευθεία ράχη, ενώ στο ένα άκρο διατηρούνται οι ήλοι ή οι οπές τους, όπου προσαρμοζόταν η λαβή.

Το δεύτερο μαχαίρι (M05), από το θαλαμωτό τάφο 4, έχει καμπύλη λεπίδα, αποκτώντας δρεπανοειδές σχήμα, ενώ είναι ελλιπές στο τμήμα της λαβής του. Το τρίτο, M06, από το θαλαμωτό τάφο 6, σώζει –παρόμοια με το M01– τις οπές προσήλωσης της λαβής, ενώ η ράχη του είναι ελαφρά καμπύλη.

Ο τόπος εύρεσης και των τριών μαχαιριών είναι κοινός, με μια μικρή διαφοροποίηση. Συγκεκριμένα, και τα τρία βρέθηκαν σε περιοχές ανακομιδών· όμως το M06 ήλθε στο φως από το δυτικό λάκκο του θαλαμωτού τάφου 6, ενώ το M01 από σωρό οστών. Ο λόγος που τα μαχαίρια αυτά συνόδευσαν συγκεκριμένους νεκρούς, πρέπει προφανώς να αναζητηθεί στο επάγγελμα που ασκούσαν όταν ήταν εν ζωή.

Οι τύποι των μαχαιριών του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας αποδεικνύονται αρκετά κοινοί, τουλάχιστον στην Υστεροελλαδική βορειοδυτική Πελοπόννησο. Η χρονολόγηση του λάκκου στην Ανακτορική περίοδο υποδεικνύει και το χρονικό εύρος χρήσης των συγκεκριμένων τύπων.

V.4. ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ

V.4.1. Δακτυλίδια

Τα κοσμήματα προήλθαν από μόλις δύο τάφους στο νεκροταφείο του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας. Ειδικότερα, στο θαλαμωτό τάφο 3 και στο θαλαμωτό τάφο 9 ήλθαν στο φως δύο χάλκινα δακτυλίδια με αμυγδαλόσχημη σφενδόνη, η οποία ήταν προσαρμοσμένη σε απλό κρίκο. Ιδιαίτερα, το δακτυλίδι του θαλαμωτού τάφου 9 είχε υποστεί έντονη διάβρωση.

Οι αμυγδαλόσχημες, κυρτές σφενδόνες των δύο δακτυλιδιών ήταν απλές, χωρίς να φέρουν κάποιο ίχνος ένθεσης ή εγχάραξης. Ο τόπος εύρεσής τους εντός των θαλάμων δεν παρέχει επαρκείς πληροφορίες, καθώς το Δ16 βρέθηκε εντός της ΝΔ ανακομιδής του θαλαμωτού τάφου 9, ενώ το M04 ήλθε στο φως στα βόρεια της δυτικής, επί του λάκκου, ανακομιδής του θαλαμωτού τάφου 3.

V.4.2. Χάνδρες

Στο θαλαμωτό τάφο 9 αποκαλύφθηκαν 49 χάνδρες, οι οποίες, προφανώς, χρησίμευαν για την κατασκευή, τουλάχιστον ενός, περιδεραιού. Συγκεκριμένα, 41 χάνδρες από τεφρωπό στεατίτη, επτά από ερυθρωπό σάρδιο και μια από υαλόμαζα συνθέτουν ένα σύνολο, που πιθανόν είχε χρησιμοποιηθεί για τον καλλωπισμό του γυναικείου θώρακα της πρωτογενούς ταφής του τάφου.

306 Πρέπει να τονιστεί και η παρουσία του κρατήρα Π085, ο οποίος έφερε λαβές με απομίμηση ταυροκεφαλών.

Οι χάνδρες από στεατίτη στην πλειονότητά τους ήταν σφαιρικές ή σφαιρικές/πεπιεσμένες, ενώ μόνο δύο από αυτές είχαν ωοειδές σχήμα. Οι χάνδρες από σάρδιο είναι πεπιεσμένοι, σφαιρικού σχήματος, ενώ δύο από αυτές είναι αμυγδαλόσχημες (η μια με «τετραγωνισμένες» πλευρές). Τέλος, η χάνδρα από τεφρή υαλόμαζα είναι πηνιόσχημη.

Ο τόπος εύρεσης των χανδρών συνεπικουρεί στη λογική υπόθεση ότι αποτελούσαν τμήμα κάποιου περιδεραίου. Το σύνολο των χανδρών ήλθε στο φως δίπλα από το κρανίο της μοναδικής πρωτογενούς ταφής του θαλαμωτού τάφου 9. Σε συνδυασμό με το γεγονός ότι τα οστά προέρχονταν από θηλυκό άτομο, καταδεικνύει και τη χρήση των χανδρών, ως τμήματα γυναικείου περιδεραίου.

Τα υλικά, που χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή των χανδρών είναι κοινά³⁰⁷ στην ευρύτερη περιοχή της βορειοδυτικής Πελοποννήσου. Καταδεικνύεται, επομένως, η συμμετοχή των κατοίκων του οικισμού του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας στο γενικότερο εμπόριο και την πολιτισμική επικοινωνία, μεταξύ των οικισμών και των περιοχών της βορειοδυτικής Πελοποννήσου.

V4.3. Περόνες

Τρεις, χάλκινες περόνες από τρεις διαφορετικούς θαλαμωτούς τάφους ήλθαν στο φως στο νεκροταφείο του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας. Συγκεκριμένα, η M02 από το θαλαμωτό τάφο 2, η M03 από το θαλαμωτό τάφο 3, και η M07 από το θαλαμωτό τάφο 6 συνθέτουν την ομάδα με τις περόνες, από τις οποίες καμία δε βρέθηκε σε ζεύγος.

Οι περόνες M02 και M03, οι οποίες διατηρήθηκαν σχεδόν ακέραιες, φέρουν κοινά στοιχεία διακόσμησης και κατασκευής, αλλά δεν είναι πανομοιότυπες. Ο τόπος εύρεσής των τριών περόνων δεν προσφέρει πολλά δεδομένα, καθώς η M02 βρέθηκε εντός ανακομιδής, η M03 ήταν προφανώς μετακινημένη, ενώ η M07 εντοπίστηκε επίσης σε ανακομιδή, εντός του δυτικού λάκκου του θαλαμωτού τάφου 6.

Η χρονολόγησή των M02 και M03,³⁰⁸ βάσει των παραλλήλων που εντοπίστηκαν, τοποθετείται στα τέλη της περιόδου χρήσης του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, στη μετάβαση δηλαδή από την Εποχή του Χαλκού στους Ιστορικούς Χρόνους.

V.4.4. Πόρπη

Η M08 χάλκινη πόρπη που αποκαλύφθηκε στο θαλαμωτό τάφο 9 του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας αποτελεί το τελευταίο «μικροεύρημα» της θέσης. Πρόκειται για περόνη με φυλλόσχημο τόξο, που ανήκει στον Τύπο Ιε των βιολόσχημων πορπών, σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση της Σακελλαράκη.³⁰⁹

Η χρονολογική διάρκεια του συγκεκριμένου Τύπου πορπών τοποθετείται³¹⁰ σε ευρύ χρονολογικό ορίζοντα, από την Υστεροελλαδική/Υστερομινωική ΙΙΒ έως και τους Ιστορικούς Χρόνους. Επίσης, καταγράφεται η ευρεία χωρική διάδοση του τύπου στον αιγαιακό χώρο, αλλά και η σχέση ή προέλευση της τεχνοτροπίας του από τη Δύση και, ειδικότερα, την ιταλική χερσόνησο.

Ο τόπος εύρεσης της M08 πόρπης εντός της νοτιοδυτικής ανακομιδής του θαλαμωτού τάφου 9 δεν προσφέρει σημαντικά στοιχεία για την πρωτογενή της θέση. Ωστόσο, η χρονική τοποθέτηση της πόρπης του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας εντάσσεται στο γενικότερο πλαίσιο του Τύπου της, και «συμβαδίζει» με τα συνενρήματά της, όπως δείχνουν και τα παράλληλα, που καταγράφηκαν στον κατάλογο ευρημάτων του θαλαμωτού τάφου 9.

307 Ενδεικτικά, βλ. Βικάτου 2009β, 739· Κολώνας 2020, Β: 163–66.

308 Η χρονολόγηση της M07 δεν κατέστη δυνατή, λόγω της αποσπασματικής κατάστασης διατήρησής της, η οποία δεν προσφέρει στοιχεία για την τυπολογία της. Επομένως, η χρονολόγησή της στην Υστεροελλαδική ΙΙΒ περίοδο προκύπτει από τα συνενρήματά της.

309 Sarpouna-Sakellarakis 1978, 37–9.

310 Sarpouna-Sakellarakis 1978, 38–9. Ο Παπαδόπουλος (βλ. Papadopoulos 1979, 138–39) υποστηρίζει ότι οι πόρπες αυτού του Τύπου εμφανίζονται στα τέλη της Υστεροελλαδικής ΙΙΒ και κυριαρχούν στην Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ και την Πρωτογεωμετρική περίοδο.

V.5. ΣΦΟΝΔΥΛΙΑ

Τέσσερεις τάφοι (οι θαλαμωτοί 1, 3, 4 και 9) του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας απέδωσαν έντεκα σφονδύλια, με αξιοσημείωτη «ομοιογένεια». Επτά από αυτά κατασκευασμένα από μελανό-τεφρομέλανο στεατίτη, ήταν κωνικού σχήματος, ενώ τα τέσσερα πήλινα ήταν αμφικωνικά.

Η χρησιμότητα των σφονδυλίων έχει προκαλέσει αρκετή συζήτηση μεταξύ των μελετητών.³¹¹ Η θέση εύρεσης των σφονδυλίων εντός των θαλάμων δεν προσφέρει στοιχεία σχετικά με τη χρήση τους. Ίσως, τόσο λόγω του σχήματος όσο και του μεγέθους τους, τα σφονδύλια –όπως και οι σφραγιδόλιθοι– να είναι τα αντικείμενα που μπορούν πιο εύκολα να μετακινηθούν, είτε λόγω κάποιου φυσικού φαινομένου (π.χ. σεισμός, εισροή υδάτων), είτε από την είσοδο στο θάλαμο κάποιου ζώου (π.χ. τρωκτικού).

Καθώς τα σφονδύλια του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας προέρχονται όχι μόνο από το θαλαμωτό τάφο 9, όπου μαζί με τις χάνδρες θα μπορούσαν να ανήκουν σε κοσμήματα –π.χ. περιδέραια– θα ήταν δυνατό να υποτεθεί ότι ανήκαν σε κοσμήματα αποτελούμενα από 2–3 μόνο σφονδύλια, ή ότι συνδυάζονταν και με άλλα φθαρτά υλικά. Τέλος, η καλλωπιστική χρήση τους, επί των ενδυμάτων, δεν μπορεί να αποκλειστεί.³¹²

Πριν ολοκληρωθεί η συζήτηση για τα εξαρτήματα ενδυμάτων του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, είναι αναγκαίο ένα τελευταίο σχόλιο. Το προφανές συμπέρασμα από τις περόνες και την πόρπη του νεκροταφείου είναι ότι οι νεκροί ενταφιάζονταν ενδεδυμένοι, με τα συγκεκριμένα εξαρτήματα να συγκρατούν το ρουχισμό τους.

Αξιίζει να σημειωθεί ότι τα παραπάνω ευρήματα καταδεικνύουν την οικονομική ευρωστία των κατοίκων του οικισμού του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας –όπως έχει φανεί και από τα άλλα ευρήματα– στην ύστερη Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδο και τη μετάβαση προς τους Ιστορικούς Χρόνους. Επί πλέον, γίνεται καταφανής και η συμμετοχή τους στο ευρύτερο πλαίσιο εμπορικών σχέσεων, τόσο με τον αιγαιακό, όσο και με το προς Δυσμάρ χώρο της Αδριατικής θάλασσας.

Σε αυτό το σημείο, χρήζει αναφοράς ένα άλλο χαρακτηριστικό στοιχείο του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας. Η έλλειψη πήλινων ειδωλίων από τους τάφους προκαλεί εντύπωση, για μια θέση που απέδωσε ποικίλα τέχνηρα διαφόρων κατηγοριών. Ωστόσο, αν αυτή η έλλειψη αντιμετωπιστεί στο πλαίσιο του ευρύτερου γεωγραφικού περιβάλλοντος, δεν έρχεται σε αντίθεση με τα ευρήματα της βορειοδυτικής Πελοποννήσου κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού.

Έχει σημειωθεί από αρκετούς ερευνητές³¹³ η ελάχιστη παρουσία πήλινων, μυκηναϊκών ειδωλίων στις περιοχές της Αχαΐας, της Ηλείας, αλλά και της δυτικής Αρκαδίας, ιδιαίτερα σε σύγκριση με την ανατολική Πελοπόννησο, γεγονός που ίσως θα μπορούσε να ερμηνευθεί από τη διαφορετικότητα των εθίμων και δοξασιών που επικρατούν στις δύο περιοχές.³¹⁴

311 Για μια σχετικά καλή περίληψη των απόψεων, βλ. Βικάτου 2009β, 723–25. Πιο πρόσφατα, βλ. Ανδρικού 2019.

312 Η χρήση τους ως «βαρίδια» σε ρούχα θεωρείται απίθανη λόγω του μικρού τους βάρους, αλλά και του μικρού τους αριθμού, όπως έχει ήδη σημειωθεί, πρβλ. Βικάτου 2009β, 723–25.

313 Ενδεικτικά, βλ. Νικολέντζος 2011, 318· Polychronakou-Sgouritsa 2018, 67· Σαλαβούρα 2007, 438.

314 Βλ. και Gallou 2005, 53.

VI. Η ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΕΡΣΑΙΝΑΣ ΣΤΟ ΕΥΡΥΤΕΡΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Η περιοχή της βορείως του Αλφειού Ηλείας αναπτύχθηκε χωρίς την ύπαρξη ανακτορικού κέντρου,³¹⁵ κατά το 14ο και 13ο αι. π.Χ. (Χάρτης 1), «υπακούοντας» όμως στους γενικούς οικονομικούς και πολιτιστικούς κανόνες της ευρύτερης περιοχής και της ηπειρωτικής Ελλάδας εν γένει. Διάσπαρτες θέσεις³¹⁶ σε μεγάλο μέρος της περιοχής απηχούν εγκαταστάσεις,³¹⁷ από τις οποίες όμως δεν προκύπτει κανένα στοιχείο για τη λειτουργία ενός ισχυρού κέντρου, το οποίο να ξεχωρίζει από τις υπόλοιπες θέσεις, κατά τα πρότυπα των διοικητικών δομών των Μυκηνών, της Τίρυνθας ή και της γειτονικής Πύλου.

Κατά τις Υστεροελλαδική ΙΙΑ2 και ΙΙΒ περιόδους, η βορείως του Αλφειού Ηλεία διαθέτει αρκετούς μικρούς, προφανώς αγροκτηνοτροφικούς, οικισμούς.³¹⁸ Οι οικισμοί αυτοί είναι διασπαρμένοι σε σχεδόν όλη την έκταση της περιφέρειας, τόσο σε πεδινά, όσο και σε ημιορεινά και ορεινά εδάφη. Επίσης, εντοπίζονται στην ενδοχώρα, αλλά και στην παράλια ζώνη της περιοχής.

Η ενασχόληση των κατοίκων με τις γεωργικές εργασίες συνδυάζεται με την εκτροφή, αλλά και την πρωτογενή εκμετάλλευση του ζωικού κεφαλαίου κάθε οικογένειας,³¹⁹ ενώ αποτελεί και αναπόσπαστο μέρος της προσπάθειας εξασφάλισης της διατροφικής αυτάρκειας της οικογένειας. Η κτηνοτροφία, προφανώς, αποτέλεσε το δεύτερο οικονομικό πυλώνα του οικιακού νοικοκυριού, πιθανόν παρέχοντας και πλεόνασμα. Το τελευταίο, μέσω της ανταλλακτικής οικονομίας, ενδεχομένως εξασφάλιζε πρώτες ύλες (π.χ. μέταλλευμα) ή επεξεργασμένα τέχνηρα (π.χ. μαχαίρια ή όπλα) στα οποία οι κάτοικοι του οικισμού δεν είχαν άμεση πρόσβαση.

Άλλες πηγές προσόδων ή κάλυψης βασικών αναγκών θα προέρχονταν από το φυσικό περιβάλλον, εντός του οποίου δρούσαν οι κάτοικοι. Η ξυλεία και οι λίθοι για τη δόμηση οικιών ή άλλων κατασκευών, όπως και το χώμα για την κατασκευή πήλινων αντικειμένων αποτέλεσαν στοιχεία χρήσιμα για τη διαβίωση των κατοίκων.³²⁰

315 Πρβλ. Arena 2015, 3, όπου καταγράφονται οι περιοχές του αιγαιακού χώρου, που δε διαθέτουν χαρακτηριστικά ανακτόρων, και ανάμεσά τους βρίσκονται η Αχαΐα και η Ηλεία. Επίσης, πρβλ. και Middleton 2010, 6.

316 Με δεδομένο τον εντοπισμό τους στη μεγάλη πλειονότητα επί τη βάσει νεκροταφείων θαλαμωτών τάφων, η ακριβής θέση των οικισμών παραμένει άγνωστη. Η εύρεση νεκροταφείων σε ορεινό ή ημιορεινό περιβάλλον είναι λογική, καθώς είναι απαραίτητη η ύπαρξη του απαραίτητου για την κατασκευή των τάφων πετρώματος. Η «μαρμαριά» είναι φυσικό να υπάρχει σε λοφώδη ή ορεινά εδάφη, τα οποία είναι αναγκαία και για την αρχιτεκτονική διαμόρφωση των θαλαμωτών τάφων. Εξάλλου, η πιθανή ύπαρξη περισσότερων καταλοίπων στην πεδιάδα της Ηλείας ενδέχεται να έχει εξαφανισθεί, λόγω της υπερτρισιχλιετούς καλλιέργειας των εδαφών αυτών, κατά περιόδους εξαιρετικά εντατικής.

317 Γενικά, στη δυτική Πελοπόννησο απουσιάζουν στρωματογραφημένα υλικά (Eder 2009a, 133).

318 Οι θέσεις που έχουν αποδώσει μυκηναϊκά, οικιστικά κατάλοιπα στην Τριφυλία είναι ο –προανακτορικός– Κακόβατος, το Σαμικό και το Μεσοελλαδικό κτήριο στο Κορδουμπούλι Φιγάλειας. βορείως του Αλφειού βρίσκονται ο λόφος της Δρούβας στην Ολυμπία, το Επιτάλιο, η θέση Τούρλα στα Άσπρα Σπίτια και οι πρόσφατα ερευνημένες θέσεις της Τριανταφυλλιάς και Κουκουβίτσας στην Κορυφή. Παρ' όλα αυτά, οι συγκεκριμένες θέσεις είτε έχουν ερευνηθεί μόνο με δοκιμαστικές τομές (π.χ. Άσπρα Σπίτια, Σαμικό, Δρούβα, Επιτάλιο), είτε δεν έχουν δημοσιευθεί σε ικανοποιητικό βαθμό (π.χ. Τριανταφυλλιά και Κουκουβίτσα).

319 Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι ακόμα και σήμερα, το βασικό επάγγελμα αρκετών οικογενειών στο παρακείμενο χωριό Γούμερο παραμένει η γεωργία και, κυρίως, η κτηνοτροφία. Ενδεικτικό παράδειγμα μια οικογένεια, χάρη στην οποία εντοπίστηκε το νεκροταφείο του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας. Η οικογένεια αποτελείται από τους ηλικιωμένους γονείς, ένα γιο, τη σύζυγό του και τα δύο εγγόνια. Η βασική, επαγγελματική ενασχόληση της οικογένειας είναι η κτηνοτροφία αιγοπροβάτων, τα οποία εκμεταλλεύονται τόσο σε πρωτογενές, όσο και σε δευτερογενές επίπεδο. Η γεωργία αποτελεί τμήμα της εργασίας τους, αφενός για την κάλυψη των αναγκών της οικογένειας, αφετέρου για τη σίτιση των ζώων, με τη σπορά εκτάσεων με χορτάρι για τη βοσκή τους. Παράλληλα, βέβαια, η οικογένεια διατηρούσε, αποκλειστικά για τη δική της διατροφή οικόσιτα ζώα (όρνιθες, χοίρους κ.τ.λ.).

320 Εξειδικευμένες καλλιέργειες, για παράδειγμα φυτών, οι οποίες μπορεί να προσέφεραν και οικονομικά οφέλη στους κατοίκους των οικισμών, προφανώς δεν είναι ανιχνεύσιμες από μια ανασκαφική έρευνα, ιδίως νεκροταφείων επομένως μπορούν να μείνουν μόνο στο πεδίο υποθέσεων.

Η Βόρεια Ηλεία κατά τη διάρκεια της Ανακτορικής περιόδου εντάσσεται απόλυτα στις τεχνοτροπικές αντιλήψεις της εποχής, όπως αυτές ορίζονται από τις ανακτορικές διοικητικές δομές. Η Ηλεία, αν και στην περιφέρεια του κυρίαρχου συστήματος, δέχεται τις επιρροές, κυρίως από το ανάκτορο της Πύλου.³²¹ Η γειτονική, νοτίως του Αλφειού Ηλεία ανήκει στη διοικητική επικράτεια του μεσσηνιακού ανακτόρου και, προφανώς, το ποτάμι αποτέλεσε σύνορο, αλλά και σημείο επαφής και δίοδο επικοινωνίας.³²² Επομένως, η αλληλεπίδραση μεταξύ των δύο περιοχών ήταν αυτονόητη και η αποδοχή των επιδράσεων από τον ανακτορικό Νότο προς τον «περιφερειακό» Βορρά αναμενόμενη.

Η αλληλεπίδραση καταγράφεται τόσο σε οικονομικό, όσο και σε πολιτισμικό επίπεδο. Προϊόντα, αλλά και εργατικό δυναμικό της περιφερειακής, βορείως του Αλφειού Ηλείας, ενδεχομένως μετακινούνται προς την ανακτορική Μεσσηνία. Το κέρδος των κατοίκων της περιφέρειας είναι η αμοιβή επί των πωλούμενων προϊόντων, αλλά και η τεχνογνωσία, που, ίσως, εξασφαλίζουν οι μετακινούμενοι.

Με την κατάρρευση του ανακτορικού συστήματος και την εξαφάνιση κάθε οργανωτικής δομής, αλλά και σχεδόν κάθε ίχνους ζωής στην περιοχή της Μεσσηνίας,³²³ η κατάσταση μεταβάλλεται ριζικά (Χάρτης 2). Η νοτίως του Αλφειού Ηλεία ακολουθεί την πορεία της Μεσσηνίας και παρουσιάζει παρόμοια εικόνα, με τη, σχεδόν πλήρη, ερήμωσή της, ιδίως στην περιοχή της Τριφυλίας, γεγονός που ενδυναμώνει την επιχειρηματολογία για την πολιτική σύνδεση μεταξύ ανακτορικής Μεσσηνίας και νότιας Ηλείας. Όλες οι θέσεις, που είχαν δώσει στοιχεία κατοίκησης κατά τη διάρκεια της Μυκηναϊκής περιόδου (π.χ. Κακόβατος, Σαμικό,³²⁴ Μακρίσια κ.ά.) στο τέλος της Ανακτορικής περιόδου παύουν να εμφανίζουν ίχνη ζωής.

Ωστόσο, το βόρειο τμήμα της Ηλείας «απελευθερώνεται»³²⁵ και μετασχηματίζεται σε μια αυτόνομη γεωγραφική έκταση, που βρίσκεται σε συνεχή επικοινωνία με τις γειτονικές, αλλά και πιο μακρινές περιοχές. Εντάσσεται, εν πολλοίς, σε μια νέα τεχνοτροπική τάση που διαμορφώνεται στη βορειοδυτική Πελοπόννησο, τη «Δυτική Κοινή», με κοινά στοιχεία που ανιχνεύονται σε αρκετές εκφάνσεις του υλικού πολιτισμού της ευρύτερης περιοχής.³²⁶

Ένα πρώτο χαρακτηριστικό είναι η εγκατάλειψη αρκετών από τις υπάρχουσες θέσεις. Τα νεκροταφεία στην Ολυμπία³²⁷ (γύρω από το αρχαιολογικό Μουσείο), στη Μιράκα,³²⁸ στον Πλάτανο,³²⁹ στο Στρέφι,³³⁰ στον Αρβανίτη,³³¹ στα Άσπρα Σπίτια,³³² στις Πεύκες,³³³ στον Κλινδιά³³⁴ και το Αλποχώρι³³⁵ σταματούν να χρησιμοποιούνται και οι οικισμοί στο Επιτάλιο³³⁶ και την Κορυφή³³⁷ εγκαταλείπονται. Κοινό τους χαρακτηριστικό είναι ότι όλες σχεδόν οι θέσεις βρίσκονται σε εύκολα προσβάσιμα εδάφη, είτε από χερσαίες είτε από υδάτινες (θαλάσσιες ή ποτάμιες) οδούς. Επίσης, αρκετές από αυτές βρίσκονται σε πεδινές ή παράκτιες περιοχές.

321 Βλ. και Νικολέντζος 2011, 334, όπου αναπτύσσεται ο προβληματισμός για την πολιτική και πολιτισμική σχέση Ηλείας (βόρειας Ηλείας και Τριφυλίας) και ανακτορικής Μεσσηνίας. Επίσης, βλ. Eder 2009β, 90.

322 Χαρακτηριστική είναι η άποψη ότι η μετακίνηση από και προς Μεσσηνία είναι ευκολότερη από ό,τι από και προς την Αργολίδα και αυτό οφείλεται στην, κατά τόπους και περιόδους, ομαλή διάβαση του Αλφειού (Παρλαμά 1974, 54).

323 Το κενό κατοίκησης στη Μεσσηνία είναι τόσο «εκκωφαντικό», που υπάρχει σχεδόν ολική διακοπή ακόμα και στα τοπωνύμια της περιοχής (Eder 2006α, 550). Ενδεικτικά της ερήμωσης της περιοχής, ιδιαίτερα σε σχέση με την ΥΕΙΙΒ περίοδο είναι η προσπάθεια καταγραφής των ελάχιστων θέσεων, που δείχνουν ίχνη ζωής στους πρώτους μετανακτορικούς χρόνους (McDonald κ.ά. 1983, 316· McDonald και Rapp 1972· Χατζή 1981–1982· Coulson 1986· McDonald και Wilkie 1992, 767–68· Mazarakis-Ainian 1992, 84).

324 Μουτζουρίδης και Νικολέντζος 2020· Nikolentzos και Moutzouridis 2021.

325 Πρβλ. και Deger-Jalkotzy 1998, 124, όπου καταγράφεται ακόμα και η χάραξη νέων «διεθνών» σχέσεων από τις περιοχές που έχουν αποδεσμευθεί από την επιρροή των ανακτόρων.

326 Βλ. παραπάνω, Κεφάλαιο V.1. «Η κεραμική του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας».

327 Παλούρης 1961–1962, 105–6· 1965, 170–72· Παρλαμά 1972, 268–69.

328 Παπακωνσταντίνου 1980, 169· Χατζή 1981α, 149–50.

329 Παλούρης 1964, 177–78· Λαζαρίδης 1980, 170· Χατζή 1981β, 151· Λιάγκουρας 1983, 114· Μαντζάνας 2007, 431.

330 Παλούρης 1961–1962· Νικολέντζος 2016.

331 Μουτζουρίδης 2018.

332 Αραπογιάννη 1999, 236–37· 2000, 272–74.

333 Κασβίκη και Κασσιανού 1989, 103–4· Αραπογιάννη 1991, 132–33· Βικάτου 1995, 176· 2001, 83–126.

334 Αραπογιάννη 2001–2004, 405· Λεβεντούρη και Γρηγοράκη 2010, 790–93.

335 Κοκοτάκη 1991, 19–29.

336 Παλούρης 1966, 170–73· Θέμελης 1968α, 170· 1968β, 201–4.

337 Βικάτου 2008α, 436· 2010, 788–89.

Το γεγονός αυτό αιτιολογείται από την έλλειψη ασφάλειας, η οποία είναι λογικό να παρουσιάζεται στις ευπρόσιτες περιοχές, ιδίως σε μια περίοδο που οι σταθερές της ανακτορικής καθεστηκυίας τάξης έχουν πια χαθεί. Η αρχαιολογική έρευνα έχει επισημάνει ότι αυτές οι θέσεις απηχούν μικρούς ή λίγο μεγαλύτερους οικισμούς, οι οποίοι βασίζονταν, κατά κύριο λόγο, στην αγροτική και κτηνοτροφική οικονομία,³³⁸ και, προφανώς, εκμεταλλεύονταν τις γύρω εκτάσεις. Οι κάτοικοι αυτών των οικισμών, δρώντας στον τομέα της πρωτογενούς, αλλά και της δευτερογενούς παραγωγής, προσπαθούν να εξασφαλίσουν αυτάρκεια στα βασικά αγαθά, αλλά και να αποκτήσουν εμπορεύσιμο πλεόνασμα.

Με την κατάρρευση των ανακτόρων, οι αναφερθέντες οικισμοί φαίνεται ότι δέχονται ισχυρές πιέσεις, πιθανόν χάνουν τις διασυνδέσεις τους με πιο ισχυρούς οικονομικούς και πολιτικούς παράγοντες, και, συνεπακόλουθα, εγκαταλείπονται.³³⁹ Επίσης, χάνονται εμπορικοί δρόμοι που είχαν διαμορφωθεί από τα ανακτορικά συγκροτήματα και προσέφεραν διεξόδους στους κατοίκους των οικισμών στη διάθεση του πλεονάσματός τους, αλλά και στην προμήθεια των αναγκαίων για την ευημερία τους αγαθών. Οι κάτοικοι των θέσεων αυτών, χάνοντας τις συνθήκες σταθερότητας, οδηγούνται στην αναζήτηση ασφαλέστερων επιλογών, αλλά και στη δημιουργία συνθηκών προστασίας σε ένα μεταβαλλόμενο περιβάλλον.

Η ενδοχώρα, όμως, της βορείως του Αλφειού Ηλείας εμφανίζει διαφορετική εικόνα. Τμήματα της περιοχής της Ολυμπίας, αλλά και η βορειότερη ενδοχώρα της Ηλείας δείχνουν να αναζωογονούνται κατά την Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδο. Τα νεκροταφεία φαίνεται να δέχονται περισσότερες ταφές αυτή την περίοδο, γεγονός το οποίο υποδεικνύει την αύξηση του αριθμού των κατοίκων των οικισμών στους οποίους αυτά ανήκουν.

Οι έρευνες των τελευταίων χρόνων στα νεκροταφεία του Κλάδου και του Μάγειρα, στην ενδότερη περιοχή της Ολυμπίας, αλλά και της Αγίας Τριάδας βορειότερα, υποδεικνύουν ότι, κατά την Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδο, τα νεκροταφεία αυτά δέχθηκαν περισσότερες ταφές, σε σχέση με την Ανακτορική περίοδο.

Φαίνεται ότι τα παραπάνω νεκροταφεία ξεκίνησαν να χρησιμοποιούνται στην Υστεροελλαδική ΙΙΑ2 περίοδο, ταυτόχρονα με τα υπόλοιπα νεκροταφεία της βορείως του Αλφειού Ηλείας. Όμως, ενώ –όπως αναφέρθηκε– οι περισσότερες άλλες θέσεις σταμάτησαν να κατοικούνται με την κατάρρευση του ανακτορικού συστήματος, τα νεκροταφεία Κλάδου, Μάγειρα και Αγίας Τριάδας γνωρίζουν αύξηση στη χρήση τους. Ειδικότερα, στην Αγία Τριάδα, η οποία έχει δημοσιευθεί αναλυτικά,³⁴⁰ έχει καταγραφεί ότι λιγότερο του 1/5 των τάφων ήταν σε χρήση μόνο στην Ανακτορική περίοδο, ενώ η πλειονότητά τους δέχονταν ταφές έως και την Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδο και ελάχιστες στην Υπομυκηναϊκή.

Γίνεται, λοιπόν, φανερό ότι κάποιες θέσεις με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, δηλαδή το γεγονός πως βρίσκονταν στην ενδοχώρα της Ηλείας και σε ημιορεινό ή ορεινό έδαφος, ενισχύθηκαν μετά την πτώση των ανακτόρων. Παρόμοιες μεταβολές φαίνεται να συμβαίνουν και σε βορειότερες θέσεις στην περιοχή του Πηνειού, όπως η Δάφνη-Λακκαθέλα, ο Λάττας και το Αγραπιδωχώρι.³⁴¹

Επίσης, παράλληλα με την αύξηση του πληθυσμού, εμφανίζονται και κάποια άλλα χαρακτηριστικά στοιχεία. Ένα βασικό χαρακτηριστικό, όπως φαίνεται από τα ευρήματα, ιδίως των νεκροταφείων της Αγίας Τριάδας, του Κλάδου και του Μάγειρα, υπάρχει αυξημένος πλούτος και επικρατούν συνθήκες ευημερίας, ιδιαίτερα από τη μέση Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδο και εξής. Πληθώρα αγγείων, ιδιαίτερα καλαίσθητων, όπως και άλλα εισηγμένα αντικείμενα, πιστοποιούν την οικονομική και πιθανόν κοινωνική άνοδο των κατοίκων των θέσεων αυτών.

338 Υποθέσεις μπορούν να γίνουν για συγκεκριμένους οικισμούς, οι οποίοι μπορεί να είχαν και άλλες οικονομικές σχέσεις, όπως για παράδειγμα το Επιτάλιο, το οποίο βρίσκεται επί της παράκτιας οδού που ενώνει τη νότια με τη βόρεια Ηλεία. Το γενικότερο, όμως, οικονομικό πλαίσιο είναι η αγροκτηνοτροφία, καθώς δεν έχουν εντοπιστεί άλλες, π.χ. εργαστηριακές, εγκαταστάσεις, που θα οδηγούσαν σε άλλα συμπεράσματα.

339 Δυστυχώς, όπως έχει σημειωθεί, τα συμπεράσματα εξαγονται, κατά βάση, από νεκροταφεία, με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν στοιχεία για τον τρόπο εγκατάλειψης των οικισμών, π.χ. στρώματα καταστροφής κ.τ.λ.

340 Βικάτου 2009β, 812.

341 Αντίστοιχη κατάσταση, με ενίσχυση και μεταφορά των οικισμών προς την ενδοχώρα παρατηρείται και στην Αχαΐα (Deger-Jalkotzy 1991, 19).

Την άνοδο συνοδεύουν και ενδεχόμενες πολιτικές και κοινωνικές μεταβολές, οι οποίες, ωστόσο, ίσως έχουν δει τις απαρχές τους στην Ανακτορική περίοδο. Στην Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ παρατηρούνται αρκετά ταφικά ευρήματα, ιδίως στην περιοχή της Ολυμπίας, που καταδεικνύουν ότι ανάμεσα στις κοινότητες των κατοίκων της περιοχής υπήρχαν ορισμένοι νεκροί, οι οποίοι ξεχώριζαν από τους υπόλοιπους.³⁴²

Ειδικότερα, ενδεικτικό των παραπάνω είναι οι θαλαμωτοί τάφοι 6 και 7 στον Μάγειρα,³⁴³ όπου είχαν ταφεί δύο «πολεμιστές», ενώ ιδιαίτερα από τον τάφο 7 προήλθαν στοιχεία για τη χάλκινη πολεμική εξάρτυση του νεκρού (περικνημίδες, ξίφος, λόγχη, κράνος). Η εξαιρετικά πλούσια κεραμική και το οδοντόφρακτο κράνος από τις Τρύπες³⁴⁴ μπορεί επίσης να δηλώνει συνεκδοχικά τη σημασία του οικισμού για τον έλεγχο της περιοχής. Επίσης, στην περιοχή του Κλάδου³⁴⁵ αποκαλύφθηκε διάδημα από ψήφους υαλόμαζας³⁴⁶ σε θαλαμωτούς τάφους που χρονολογήθηκαν στην Υπομυκηναϊκή περίοδο.

Από την ενδεικτική αναφορά αυτών των τάφων γίνεται κατανοητό ότι υπήρχε η ανάγκη συγκεκριμένα άτομα να κτερισθούν με πιο πλούσια και εξειδικευμένα αντικείμενα, σηματοδοτώντας τη διαφορετικότητα των νεκρών αυτών, ως προς τη θέση που κατείχαν όταν ήταν εν ζωή. Η σπουδαιότητα των ταφών αυτών, τουλάχιστον ως προς την παρούσα εργασία, έγκειται στη σημασία που έχουν όσον αφορά στη διάκριση των νεκρών σε σχέση με τους υπόλοιπους.

Από τα νεκροταφεία του Μάγειρα και των Τρυπών Κλάδου εξάγεται και ένα άλλο συμπέρασμα, σχετικά με την κοινωνικοπολιτική δομή της περιοχής κατά τη Μετανακτορική περίοδο. Η ταφή συγκεκριμένων ατόμων με εξαρτήματα, τα οποία αποτελούν τμήματα πολεμικής εξάρτυσης, υποδεικνύει ότι υπήρχαν ορισμένοι κάτοικοι, που διέθεταν στρατιωτικές ικανότητες.³⁴⁷ Λογική θεωρείται η υπόθεση ότι, για να σημανθούν ως πολεμιστές και στη μετά θάνατον πορεία τους, αναγνωρίζονται αφενός ως «επαγγελματίες», αφετέρου ως οι καλύτεροι του είδους. Επομένως, αποτελούν ταυτόχρονα σημείο αναφοράς, αλλά και ισχύος και προστασίας για τους κατοίκους του οικισμού.

Η παροχή προστασίας και η επίδειξη ισχύος προϋποθέτει την αποδοχή του ηγετικού ρόλου και, επομένως, την πιθανή αναγνώριση και πολιτικής εξουσίας των συγκεκριμένων ατόμων από τους υπόλοιπους κατοίκους. Εμφανίζεται, με αυτό τον τρόπο, το «σύστημα διακυβέρνησης» των οικισμών, που φαίνεται να επικρατεί κατά τη Μετανακτορική περίοδο.

Σε αυτό το σημείο, πρέπει να τονιστεί και ένα γεγονός που, ενδεχομένως, διαφοροποιεί την περιγραφείσα κατάσταση. Παρόμοιοι τάφοι με χαρακτηριστικά «πολεμιστών»³⁴⁸ έχουν εντοπιστεί στην Ηλεία, τόσο στο Μάγειρα (τάφος 5)³⁴⁹ όσο και στην Αγία Τριάδα (τάφος Χ)³⁵⁰ χρονολογούμενοι στην Ανακτορική περίοδο.³⁵¹ Επομένως, η ύπαρξη «Τάφων Πολεμιστών» στην περιοχή της Ηλείας είναι ένα φαινόμενο, που δε συνδέεται αποκλειστικά με την περίοδο μετά την κατάρρευση των μυκηναϊκών, ανακτορικών δομών.

Ενδεχομένως, η μεταθανάτια απόδοση της αξίας των πολεμιστών, με τη συνεπακόλουθη εξουσία που τους αναγνωρίζεται, αποτελεί και τον τρόπο διοίκησης των οικισμών της Ανακτορικής περιόδου, σε περιοχές που

342 Πρβλ. Dickinson 2006, 202, 243, όπου υποστηρίζεται ότι ηγέτες και τοπικές ελίτ ανέλαβαν το εμπόριο μετά την κατάρρευση του ανακτορικού συστήματος και στην αναστάτωση, που προκαλείται αναδύονται "warrior princes".

343 Βικάτου 2009α, 380· Βικάτου 2019, 247–51.

344 Παλούρης 1964, 177. Τα σαράντα δόντια χόιρου συνοδεύονται από δύο χάλκινες αιχμές δοράτων, ένα εγχειρίδιο και ψήφους υαλόμαζας.

345 Παλούρης 1963, 103.

346 Αντίστοιχα, αλλά όχι παρόμοιας χρονολόγησης, τμήματα διαδήματος προήλθαν και από θαλαμωτό τάφο στο Μάγειρα (Βικάτου 2008β, 437).

347 Οι «Ταφές Πολεμιστών» κατά μια άποψη απηχούν είτε ηγέτες, είτε αυτούς που ήταν άξιοι πολεμιστές και δικαιούνταν να ταφούν με τα όπλα τους (Crielaard 2011, 94).

348 Ένα χαρακτηριστικό των Μυκηναίων είναι ο πόλεμος, όπως έχει διατυπωθεί, και αντανακλάται σε εκδηλώσεις του υλικού πολιτισμού (Feuer 2011, 516).

349 Βικάτου 2019, 237–44.

350 Βικάτου 2009β, 336–43, και 398.

351 Τοπικές ελίτ κατά την πρώιμη Μυκηναϊκή περίοδο καταγράφονται και μέσω των θολωτών τάφων, σε διάφορες περιοχές του ελλαδικού χώρου. Ωστόσο, στην Ανακτορική περίοδο τα ίχνη ελίτ φαίνεται να εξαφανίζονται, πιθανόν λόγω της ομοιογένειας των ταφικών εθίμων ή της αποκλειστικής προμήθειας των «αντικειμένων κύρους» από τα ανάκτορα (Arena 2015, 3–5, 19). Επομένως, η αναζήτηση «ηγετών» περιορίζεται σε ευρήματα από τους θαλαμωτούς τάφους και από ευρήματα «πολεμικού τύπου».

βρίσκονταν στο περιθώριο των ανακτορικών δομών. Οι οικισμοί, δηλαδή, της Ηλείας των Υστεροελλαδικής ΙΙΑ και Β περιόδων θα διοικούνταν από ηγέτες που διέθεταν και στρατιωτική ισχύ.

Καθώς, οι οικισμοί της ανακτορικής Ηλείας ήταν διάσπαρτοι σε όλη, σχεδόν, την εδαφική επικράτεια και αποτελούνταν από μικρής δυναμικότητας αγροτοκτηνοτροφικές θέσεις, οι συγκεκριμένοι ηγέτες πιθανόν εξουσίαζαν όχι μόνο έναν οικισμό, αλλά ευρύτερες εκτάσεις. Για παράδειγμα, ο «Πολεμιστής-Ηγεμόνας» του τάφου 5 του Μάγειρα, θα μπορούσε να ανήκει σε έναν οικισμό, ο οποίος θα ήλεγχε όλη την προς τα δυτικά κοιλάδα του Αλφειού και, επομένως, και τις θέσεις, στις οποίες ανήκουν και τα άλλα νεκροταφεία της Ολυμπίας των Υστεροελλαδικής ΙΙΑ και Β περιόδων (π.χ. Αρχαιολογικό Μουσείο Ολυμπίας, Κλάδεος, Στρέφι).

Ο συνδυασμός των ανασκαφικών δεδομένων των δύο περιόδων (Ανακτορικής και Μετανακτορικής) οδηγούν, με σχετική ασφάλεια, σε συμπέρασμα, που αφορά στην πολιτικοκοινωνική δομή της περιοχής. Γίνεται κατανοητό ότι, τόσο όταν στη νότια ηπειρωτική Ελλάδα κυριαρχούσαν τα ανακτορικά συγκροτήματα, όσο και όταν αυτά έπαψαν να λειτουργούν (τουλάχιστον με την προηγούμενη μορφή τους) στη βορείως του Αλφειού Ηλεία, η εξουσία ασκούνταν από τοπικούς ηγέτες.

Οι τελευταίοι, προφανώς, συγκέντρωναν πολιτική εξουσία, και μέσω της πολεμικής τους ικανότητας πρόσφεραν –είτε μόνοι, είτε ηγούμενοι και άλλων– και στρατιωτική ασφάλεια. Αυτοί οι ηγέτες είχαν την ισχύ και δυνατότητα να συναλλάσσονται με άλλους αντίστοιχούς τους, αλλά, ίσως, και με τους μυκηναίους άνακτες. Επιπλέον, διαμόρφωσαν μια παράδοση, η οποία διήρκεσε για πολλά χρόνια ως μοντέλο για τη διοίκηση των οικισμών της βορείως του Αλφειού Ηλείας.

Αυτός ο τρόπος διοίκησης είναι αναμενόμενος σε μια περιοχή, η οποία δεν έχει δώσει –τουλάχιστον έως σήμερα– ίχνη ύπαρξης ανακτορικού συγκροτήματος. Φαίνεται, δηλαδή, ότι στη βορείως του Αλφειού Ηλεία δεν αναπτύχθηκαν οι συνθήκες, οι οποίες ήταν δυνατόν να οδηγήσουν στην ανάδυση ενός ανακτόρου. Επομένως, η διοίκηση συνέχισε να ασκείται με τον ίδιο τρόπο, χωρίς αλλαγές, αλλά διατηρώντας επαφές με τις ανακτορικές περιοχές. Αυτό το μοτίβο συνεχίστηκε και στην Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδο, καθώς δεν υπήρχε λόγος να μεταβληθεί.

Αντίστοιχης δυναμικότητας και δεδομένων κατάσταση απαντά και στη γειτονική Αχαΐα, ειδικότερα στο δυτικό της τμήμα. Πρόκειται για ένα εδαφικό σύνολο, το οποίο –όπως και η βορείως του Αλφειού Ηλεία– συνορεύει με ανακτορική επικράτεια.³⁵² Επίσης, στη δυτική Αχαΐα δεν έχει αποκαλυφθεί, από την έως τώρα έρευνα, ανακτορικό συγκρότημα ανάλογο με αυτά της ανατολικής και νότιας Πελοποννήσου.

Σε όλη τη βορειοδυτική Πελοπόννησο, το Τείχος Δυμαίων στα νότια του ακρωτηρίου του Αράξου αποτελεί μια ξεχωριστή ακρόπολη σε σχέση με τις υπόλοιπες θέσεις του βορείου τμήματος της δυτικής Πελοποννήσου. Τόσο η θέση της, ως προς τον έλεγχο του Πατραϊκού κόλπου, όσο και τα μνημειώδη χαρακτηριστικά που αποκτά κατά την Υστεροελλαδική ΙΙΒ, με κυριότερο την οχύρωση, καθιστούν το Τείχος Δυμαίων «ηγετικό» οικισμό ανάμεσα στους υπόλοιπους της Αχαΐας των ανακτορικών χρόνων.³⁵³ Η απουσία, όμως, ορισμένων στοιχείων, όπως οργανωμένο νεκροταφείο, άλλα δημόσια έργα, ανακτορικού τύπου οικίες και αρχείο, δεν επιτρέπουν να υποστηριχθεί η κατάταξη της θέσης στην κατηγορία των ανακτορικών συγκροτημάτων.³⁵⁴

Η πολιτισμική εξέλιξη των δύο περιοχών –της βορείως του Αλφειού Ηλείας και της δυτικής Αχαΐας– ακολούθησε παρόμοια πορεία, με χαρακτηριστικό την εγκατάλειψη κατά την έναρξη της Ανακτορικής περιόδου, των θολωτών τάφων,³⁵⁵ και την πλήρη επικράτηση των θαλαμωτών, με λίγες εμφανίσεις και των

352 Η ενσωμάτωση της ανατολικής Αχαΐας στην αργολική, ανακτορική επικράτεια έχει αναφερθεί και αλλού, ενώ έχει αναλυθεί και από αρκετούς μελετητές· ενδεικτικά βλ. Arena 2015, 9.

353 Έκπληξη προκαλεί η άποψη ότι το Τείχος Δυμαίων ήταν θέση προσφύγων (Middleton 2010, 78) όταν η ιστορία του ξεκινά αιώνες πριν, και στην ανακτορική περίοδο απολαμβάνει ήδη μεγάλη ανάπτυξη. Την υπόθεση ύπαρξης σε κάποια άλλη θέση ενός ηγέτη, ο οποίος θα φρόντιζε για την οχύρωση και συντήρηση του Τείχους Δυμαίων, μόνο η μελλοντική έρευνα δύναται να την επιβεβαιώσει.

354 Πρβλ. και Arena 2015, 12. Για αναλυτική περιγραφή, βλ. Μαστροκώστας 1962, 1963α, 1963β, 1964, 1965α, 1965β· Κολώνας 1998, 2008· Κολώνας και Γκαζής 1999· Γκαζής 2010, 2017· Giannopoulos 2008, 23–8.

355 Για την Αχαΐα βλ. συνοπτικά και Arena 2015, 12. Ο θολωτός τάφος στην Τριανταφυλλιά Κορυφής σταματά να χρησιμοποιείται κατά την Υστεροελλαδική ΙΙΑ2, κατά τα πρώτα συμπεράσματα της ανασκαφής (Βικάτου 2008α, 436).

απλών, μεμονωμένων ταφικών τύπων (λακκοειδείς και κιβωτιόσχημοι). Επιπλέον, η δυτική Αχαΐα φαίνεται να εντάσσεται πολιτισμικά στη Μυκηναϊκή Κοινή, όπως αυτή ορίζεται από τις ανακτορικές δομές, με τις οποίες βρισκόταν σε επαφή, ιδίως της Αργολίδας.

Κατά την Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδο και εξής η δυτική Αχαΐα διαμορφώνει το δικό της πολιτισμικό χαρακτήρα, όπως φαίνεται, κυρίως, από την κεραμική των ύστερων μυκηναϊκών χρόνων.³⁵⁶ Όπως και η βόρεια Ηλεία, η περιοχή της δυτικής Αχαΐας έχει απαλλαγεί πλήρως από την εξάρτηση από τις περιοχές με ανακτορικά συγκροτήματα, κυρίως μέσω εμπορικών σχέσεων, και μπορούν πλέον οι ίδιοι οι κάτοικοι να αναλάβουν το εμπόριο και την οικονομία τους.³⁵⁷

Αυτή η κατάσταση τους οδηγεί στην ανάληψη κυρίαρχου ρόλου, τουλάχιστον όσον αφορά στις σχέσεις με τη Δύση, πιθανόν αποτελώντας και το διάμεσο όλου του ελλαδικού χώρου. Αποτέλεσμα είναι να αναδειχθούν νέες ηγετικές ομάδες, οι οποίες θα είναι ικανές να χειριστούν τη νέα πραγματικότητα. Οι νέοι ηγέτες³⁵⁸ προσφέρουν και εδώ ασφάλεια, μέσω της πολεμικής ή και άλλης δεξιότητας,³⁵⁹ και αποκτούν το απαραίτητο κύρος, ώστε αφενός να ηγηθούν των κατοίκων, αφετέρου να τους εκπροσωπήσουν στην επικοινωνία με όμορους ή και πιο μακριά κατοικούντες ηγέτες.

Αυτό διαπιστώνεται και από τα αρχαιολογικά δεδομένα, με την αποκάλυψη, ιδιαίτερα στη δυτική Αχαΐα, αλλά και την Αρκαδία³⁶⁰ αρκετών «Ταφών Πολεμιστών».³⁶¹ Οι συγκεκριμένοι νεκροί –όπως αντιστοίχως σημειώθηκε και για την περιοχή της βορείως του Αλφειού Ηλείας– ενδεχομένως αποτέλεσαν τις ηγετικές μορφές των κοινοτήτων της περιοχής, ώστε να δεχθούν και τη μεταθανάτια σηματοδότηση από τους υπόλοιπους κατοίκους.

Το νεκροταφείο του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας ανήκει σε έναν οικισμό,³⁶² ο οποίος προφανώς βρισκόταν στην παρακείμενη ορεινή περιοχή. Οι ορεινές εκτάσεις, γύρω από το λόφο του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, διαμορφώνουν αρκετά πλατώματα, εν είδει οροπεδίων, τα οποία προσφέρουν αφενός μεν ικανές καλλιεργήσιμες γαίες, αφετέρου δε άφθονα βοσκοτόπια. Το φυσικό περιβάλλον βρίθει πρώτων υλών, αναγκαίων για την ανάπτυξη ενός οικισμού, όπως, για παράδειγμα, πηλό, ξυλεία, λίθους.³⁶³

Τα ευρήματα των τάφων χρονολογούνται από την Υστεροελλαδική ΙΙΑ2/Β περίοδο έως και τους πρώιμους Ιστορικούς Χρόνους. Από μόνη της αυτή η διαπίστωση θα οδηγούσε στο συμπέρασμα ότι η θέση άρχισε να κατοικείται από τους ανακτορικούς χρόνους και διήρκεσε έως και την Πρωτογεωμετρική περίοδο. Εξαιρετικά σημαντικό είναι το γεγονός ότι στην ύστερη Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδο το νεκροταφείο του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας παραμένει ακμαίο και συνεχίζει να επιβιώνει έως τη μετάβαση στους Ιστορικούς Χρόνους.

Παρατηρείται, όμως, μια ανισομέρεια στη χρονική κατανομή του υλικού, καθώς η μεγάλη πλειονότητα των αγγείων χρονολογείται στο διάστημα ανάμεσα στη μέση Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ έως και την Υπομυκηναϊκή περίοδο.

356 Τα χαρακτηριστικά της μετανακτορικής κεραμικής της δυτικής Αχαΐας αναπτύχθηκαν στο Κεφάλαιο V.1 της κεραμικής.

357 Ενδεικτικά, βλ. και Kramer-Hajos 2016, 184–85.

358 Οι τοπικοί ηγέτες μπορεί να βρίσκονται στην κορυφή μικρής κλίμακας κοινοτήτων, χωρίς πολύπλοκες κοινωνικοπολιτικές και οικονομικές δομές (Arepa 2015, 34). Μικρής κλίμακας «βασίλεια», που επιβίωσαν μετά την κατάρρευση των ανακτόρων, ιδίως σε μη ανακτορικές περιοχές, όπως η Αχαΐα και η Ηλεία, δομούνται ως κληρονομικές ηγεμονίες, με τον επικεφαλής να συγκεντρώνει όλες τις εξουσίες και, κυρίως, την οργάνωση των οικισμών και την άμυνα (Senn 2013, 69). Παρόμοια ανάλυση και στο Middleton 2010, 103.

359 Πρβλ. και Lemos 2002, 218.

360 Demakopoulou και Crouwel 1998, 269–83.

361 Για τον ακριβή αριθμό «Ταφών Πολεμιστών» στη δυτική Αχαΐα έχουν διατυπωθεί διαφορετικές απόψεις, καθώς υπάρχει διαφωνία το τι ακριβώς θεωρείται «Ταφή Πολεμιστή» (π.χ. Parazoglou-Manioudaki 1994· Papadopoulos 1999· Papadopoulos και Kontorli-Papadopolou 2001· Deger-Jalkotzy 2006). Ωστόσο, την πληρέστερη καταγραφή και αξιολόγηση των συγκεκριμένων ταφών, έχει κάνει ο Γιαννόπουλος, στο Giannopoulos 2008, 202.

362 Παρά την εντατική, αλλά όχι οργανωμένη, επιφανειακή έρευνα, που διεξήγαγε η ανασκαφική ομάδα στη γύρω περιοχή, δεν εντοπίστηκαν ίχνη οικισμού.

363 Οι επαρκέστατοι υδάτινοι πόροι σημειώθηκαν και στην εισαγωγή, ενώ εύκολα γίνεται κατανοητό ότι το ορεινό σύμπλεγμα προσφέρει και συνθήκες φυσικής οχύρωσης ενός οικισμού.

Η αύξηση του πλήθους των ευρημάτων από τη μέση Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ και εξής ερμηνεύεται εύκολα από την αύξηση του πληθυσμού κατά τις περιόδους αυτές. Επίσης, θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως αύξηση του πλούτου των κατοίκων κατά τις αναφερθείσες περιόδους. Παράλληλα, μείωση κτερισμάτων κατά την Υστεροελλαδική ΙΙΒ περίοδο παρατηρείται γενικότερα στην Ηλεία,³⁶⁴ γεγονός που μπορεί να εξηγήσει τη σπανιότητα Υστεροελλαδικών ΙΙΒ κτερισμάτων και στον Αγ. Γεώργιο Πέρσαινας.

Η παρουσία ελάχιστων πρώιμων κτερισμάτων Ανακτορικής περιόδου και η πληθώρα Υστεροελλαδικών ΙΙΙΓ (ιδίως της μέσης και ύστερης) και Υπομυκηναϊκών κτερισμάτων θα μπορούσε να οδηγήσει και σε μια άλλη υπόθεση: οι κάτοικοι του οικισμού, τον οποίο εξυπηρετούσε το νεκροταφείο, ίσως μετακινήθηκαν στη θέση από κάποια άλλη περιοχή κατά την Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδο· μαζί τους στη νέα θέση μετέφεραν και τα οστά των προγόνων τους, τα οποία τοποθέτησαν σε λάκκους όταν λάξευσαν τους τάφους.³⁶⁵ Κάτι τέτοιο θα προϋπέθετε αφενός ότι οι τάφοι λαξεύτηκαν όταν έφθασαν οι νέοι κάτοικοι στη θέση, αφετέρου ότι ο κάθε τάφος «εξυπηρετούσε» μια οικογένεια,³⁶⁶ διαχωρίζοντάς την από τις υπόλοιπες και δημιουργώντας τις συνθήκες προβολής και κοινωνικού ανταγωνισμού.³⁶⁷

Μια ακόμα υπόθεση σχετικά με την έλλειψη ικανού αριθμού ευρημάτων της Ανακτορικής περιόδου είναι η επαναχρησιμοποίηση των τάφων κατά την Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδο.³⁶⁸ Οι θαλαμωτοί τάφοι του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας ενδέχεται να είχαν λαξευθεί κατά την Υστεροελλαδική ΙΙΑ2/Β περίοδο από τους τότε κατοίκους, οι οποίοι για κάποιο λόγο εγκατέλειψαν τη θέση. Στη συνέχεια επανήλθαν κατά την Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδο και ξαναχρησιμοποίησαν τους τάφους της θέσης.

Μια τέτοια υπόθεση θα έδινε απάντηση στην κυριαρχία του υλικού της Μετανακτορικής περιόδου. Θα σήμαινε, όμως, ότι οι κάτοικοι της Ανακτορικής περιόδου εγκαταστάθηκαν και λάξευσαν τους τάφους –έναν για κάθε οικογένεια– καθώς σχεδόν όλοι είχαν ελάχιστη κεραμική της Υστεροελλαδικής ΙΙΑ2/Β περιόδου. Ωστόσο, η υπόθεση αυτή εξασθενεί λόγω της απουσίας κεραμικής της Ανακτορικής περιόδου από το θαλαμωτό τάφο 2.³⁶⁹

Όπως ήδη υπογραμμίστηκε, τα ευρήματα των ανακτορικών χρόνων, στη μεγάλη τους πλειονότητα, προήλθαν από τους λάκκους. Όλοι οι λάκκοι είχαν δεχθεί δευτερογενή μεταχείριση και περιείχαν ανακομιδές, οι οποίες όλες τους χρονολογήθηκαν, βάσει των ευρημάτων, στην Ανακτορική Υστεροελλαδική ΙΙΑ2–Β περίοδο.

Τα ελάχιστα αγγεία των Υστεροελλαδικών ΙΙΑ2 και Β περιόδων που αποκαλύφθηκαν εντός των θαλαμωτών τάφων, αλλά εκτός των λάκκων, δε συνδέθηκαν με κάποιες εκτός των λάκκων ταφές, αλλά, πιθανόν, συνόδευαν τους νεκρούς των λάκκων και, για κάποιο, άγνωστο λόγο μετακινήθηκαν από το εσωτερικό τους.³⁷⁰

Αντιθέτως, όλοι οι νεκροί που βρέθηκαν εκτός των λάκκων –είτε σε πρωτογενή ταφή, είτε σε ανακομιδή– χρονολογήθηκαν στη Μετανακτορική περίοδο. Εξάγεται, λοιπόν, το συμπέρασμα ότι οι νεκροί της Ανακτορικής περιόδου δέχθηκαν ξεχωριστή μεταχείριση, τοποθετούμενοι εντός των λάκκων και διαχωριζόμενοι από τους μεταγενέστερους ταφέντες.

364 Πρβλ. Βικάτου 2009β, 812· Νικολέντζος 2011, 139.

365 Μια τέτοια υπόθεση θα έλυνε το πρόβλημα της έλλειψης ικανού αριθμού Υστεροελλαδικών ΙΙΒ κτερισμάτων, αλλά παραμένει υπόθεση.

366 Οι θαλαμωτοί τάφοι γενικότερα θεωρούνται «οικογενειακά», ταφικά μνημεία, πρβλ. Mee και Cavanagh 1984, 55· Cavanagh και Mee 1998, 92· Βλαχόπουλος 2012, 47· Wright 2008, 150. Ο Dickinson (1983, 62) υποστηρίζει την άποψη ότι η κατασκευή των θαλαμωτών τάφων απαιτούσε εξειδικευμένο προσωπικό και δεν ήταν υπόθεση της οικογένειας.

367 Cavanagh και Mee 1998, 116. Αυτό το συμπέρασμα ενισχύεται αν ληφθεί υπόψη ότι στους περισσότερους τάφους υπήρχε αρκετός χώρος για να γίνουν νέες ταφές, επομένως, δεν υπήρχε λόγος λάξευσης νέων τάφων (Wilkie 1987, 128).

368 Cavanagh και Mee 1998, 93.

369 Κάτι τέτοιο θα σήμαινε ότι ο θαλαμωτός τάφος 2 είναι νέα, Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ, κατασκευή, γεγονός το οποίο είναι δύσκολο να υποστηριχθεί, καθώς οι τάφοι είχαν λαξευτεί σε συνέχεια. Θεωρείται, δηλαδή, περίεργο ο πρώτος από τους τάφους που βρίσκονται σε κοντινή σειρά –θυμίζουμε ότι ο θαλαμωτός τάφος 1 απείχε αρκετές δεκάδες μέτρα από τους υπόλοιπους– να είναι υστερότερος από τους υπόλοιπους.

370 Χαρακτηριστικό παράδειγμα ο θαλαμωτός τάφος 1, όπου στα δυτικά του λάκκου και σε άμεση εγγύτητα με αυτόν εντοπίστηκε μια ομάδα πρώιμων αγγείων, τα οποία δεν ανήκουν σε κάποια ανακομιδή. Επομένως, λογικά συνδέθηκαν με τους νεκρούς των λάκκων, συμφωνώντας και με την πρώιμη εικόνα των λάκκων και των υπόλοιπων θαλαμωτών τάφων. Αξιοσημείωτο και το γεγονός ότι στην άμεση εγγύτητα των καλυπτήριων πλακών –που αποκαλύφθηκαν στο μέσο του θαλάμου– βρέθηκε άλλο ένα πρώιμο αγγείο, ο πιθανοφόρισκος Π031.

Διαμορφώνεται, επομένως, μια εικόνα διαφοροποίησης, με βάση την οποία οι πρόγονοι ή οι πρώτοι οικιστές της θέσης διαχωρίστηκαν ηθελημένα από τους υπόλοιπους κατοίκους της Υστεροελλαδικής ΙΙΙΓ περιόδου, ώστε να δεχθούν περαιτέρω τιμές. Από τα ανασκαφικά δεδομένα είναι αδύνατο να αποσαφηνιστεί, λόγω της έντονης αναμόχλευσης του σκελετικού υλικού, εάν οι πρωιμότεροι νεκροί είχαν ταφεί στους λάκκους. Είναι πιθανό, δηλαδή, εκείνοι που θάφτηκαν κατά την Ανακτορική περίοδο, να τοποθετήθηκαν επί του δαπέδου, όπως και οι μεταγενέστεροι νεκροί και κατόπιν ανοίχθηκαν οι λάκκοι, ώστε να εναποτεθούν εκεί δευτερογενώς.

Στα ίδια συμπεράσματα οδηγούν και τα ευρήματα του θαλαμωτού τάφου 9, όπου εντοπίστηκαν οι λάκκοι καλυμμένοι³⁷¹ περιέχοντες, όμως, ανακομιδές. Επομένως, γίνεται κατανοητό ότι οι νεκροί τοποθετούνταν σε δευτερογενή μεταχείριση εντός των λάκκων και σκεπάζονταν με καλυπτήριες πλάκες. Η αφαίρεση των πλακών, που παρατηρείται στους υπόλοιπους θαλαμωτούς τάφους, θα συνέβη σε μεταγενέστερο στάδιο, όταν, ίσως, δεν υπήρχε ανάγκη κάλυψης των νεκρών, που προφανώς είχαν αποσυντεθεί.

Η βάσιμη υπόθεση ότι οι νεκροί τοποθετήθηκαν εντός των λάκκων σε δευτερογενή μεταχείριση, σε συνδυασμό με τις ενδείξεις διαχωρισμού τους και του ιδιαίτερου σεβασμού οδηγούν και σε μια άλλη υπόθεση: οι κάτοικοι του οικισμού, στον οποίο ανήκει το νεκροταφείο του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, πιθανόν σε κάποιο χρονικό σημείο της Υστεροελλαδικής ΙΙΙΒ, ίσως προς το τέλος της περιόδου, μεταφέρθηκαν σε πιο ορεινό και ασφαλές μέρος³⁷² και μετέφεραν μαζί τους προγόνους τους, τοποθετώντας τους σε ξεχωριστό μέρος από τους σύγχρονους και μεταγενέστερους νεκρούς.

Αυτή η υπόθεση θα εξηγούσε και το γεγονός της μακράς χρονικής διάρκειας των ευρημάτων των λάκκων, σε αντίθεση με τους λίγους νεκρούς που περιείχαν. Όπως φαίνεται, για παράδειγμα στο θαλαμωτό τάφο 1, αλλά και σε άλλους θαλαμωτούς τάφους, τα ευρήματα που σχετίζονται με τους ταφέντες στο λάκκο χρονολογούνται ήδη από την Υστεροελλαδική ΙΙΑ2 περίοδο. Οι νεκροί που περιείχε ο εν λόγω λάκκος δεν ήταν δυνατό να υπολογιστούν, λόγω της ελάχιστης διατήρησής τους,³⁷³ αλλά προφανώς προέρχονται από πολύ μικρό αριθμό νεκρών. Είναι σχετικά δυσεξήγητο το γεγονός ότι σε χρονικό διάστημα πλέον του ενός αιώνα – από την Υστεροελλαδική ΙΙΑ2 έως την Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδο – οι νεκροί του συγκεκριμένου τάφου ήταν ελάχιστοι.

Είναι δυνατόν, δηλαδή, οι κάτοικοι του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, όταν μεταφέρθηκαν στη συγκεκριμένη θέση και λάξευσαν τους τάφους τους, να είχαν επιλέξει από το προηγούμενο νεκροταφείο τους οστά ορισμένων προγόνων και να τους απέδωσαν τιμές τοποθετώντας τους εντός των νέων τάφων, σε ξεχωριστό σημείο. Η άποψη αυτή προϋποθέτει ότι οι τάφοι, τουλάχιστον οι μεγάλοι θαλαμωτοί τάφοι και όχι ο θαλαμωτός τάφος 5, λαξεύθηκαν από κάθε οικογένεια³⁷⁴ με τη νέα τους εγκατάσταση και τη συνεπακόλουθη ανάγκη δημιουργίας νέου νεκροταφείου.

Η υπόθεση που διατυπώθηκε³⁷⁵ αποδεικνύει ότι η μετακίνηση των κατοίκων για τη νέα εγκατάστασή τους πραγματοποιήθηκε με συγκεκριμένο και οργανωμένο τρόπο. Η μεταφορά λειψάνων, αλλά, κυρίως, η κατασκευή σε παράλληλο χρονικό ορίζοντα, όπως δείχνουν τα πρωιμότερα ευρήματα των περισσότερων τάφων, υποδεικνύουν ότι η νέα εγκατάσταση δεν έγινε υπό συνθήκες πίεσης. Οι κάτοικοι, δηλαδή, με την επανεγκατάστασή τους είχαν το χρονικό περιθώριο να λαξεύσουν, προφανώς ανά οικογένεια, τους τάφους τους.

Είναι λογικό ότι, σε περίπτωση που η εγκατάσταση γινόταν υπό καθεστώς χρονικού περιορισμού και κινδύνου, δε θα υπήρχε η δυνατότητα να δαπανηθεί ικανός χρόνος για να λαξευτούν οι τάφοι. Οι κάτοικοι

371 Όπως σημειώθηκε και στο κεφάλαιο των συμπερασμάτων των ανασκαφικών δεδομένων, φαίνεται ότι οι λάκκοι στους υπόλοιπους θαλαμωτούς τάφους δεν παρέμεναν καλυμμένοι και δεν υπήρχε αντίληψη προστασίας των νεκρών, εν αντιθέσει με όσα υποστηρίζονται στο Moschos 2002, 28, και στο Moschos 2009β, 250.

372 Υπάρχει, βέβαια, και το ενδεχόμενο να υπήρξε απλά αλλαγή χωροθέτησης του νεκροταφείου, αλλά στην ευρύτερη περιοχή δεν εντοπίστηκε άλλος χώρος εναπόθεσης νεκρών.

373 Η διατήρηση ποσοστού κάτω του 10% των οστών του λάκκου θα μπορούσε να είναι άλλο ένα επιχείρημα υπέρ της μεταφοράς των οστών από κάποια άλλη περιοχή και, επομένως, της μεγαλύτερης ταλαιπωρίας τους. Μάλλον, αποτελεί λογικό αποτέλεσμα της πρώιμης χρονολόγησής τους.

374 Κάτι τέτοιο θα μπορούσε να πιστοποιηθεί μόνο μετά από μελλοντικές αναλύσεις του οστεολογικού υλικού.

375 Προφανώς και όλα όσα περιγράφηκαν αποτελούν εικασίες, καθώς σαφέστερα συμπεράσματα θα μπορούσαν να εξαχθούν μόνο εφόσον εντοπιζόταν και ερευνοούνταν ο οικισμός του νεκροταφείου ή ο οικισμός, ο οποίος εγκαταλείφθηκε.

πιθανό να περιορίζονταν στην κατασκευή ενός ή δύο τάφων, που θα εξασφάλιζαν τις άμεσες ανάγκες τους. Αντ' αυτού κατασκευάστηκαν από κάθε οικογένεια ξεχωριστοί τάφοι και τοποθετήθηκαν οι πρόγονοι σε ένα περιβάλλον, που απέπνεε ασφάλεια.

Ο ελάχιστος αριθμός ατόμων του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, όπως υπολογίστηκε από την οστεολογική μελέτη, οδηγεί σε κάποια επιπλέον συμπεράσματα. Σημαντική είναι η παρατήρηση ότι ο συνολικός υπολογισμός των νεκρών που τάφηκαν στους 8 θαλαμωτούς τάφους³⁷⁶ δεν είναι δυνατό να υπολογιστεί με ακρίβεια, λόγω των συνθηκών εύρεσής τους.

Στους έξι³⁷⁷ από τους οκτώ θαλαμωτούς τάφους που βρέθηκαν άθικτοι και ερευνήθηκαν συστηματικά, εντοπίστηκαν τουλάχιστον 78 άτομα.³⁷⁸ Σε αυτούς πρέπει να προστεθούν και οι νεκροί των θαλαμωτών τάφων 7 και 8, οι οποίοι εντοπίστηκαν συλημένοι και απέδωσαν ελάχιστο ή καθόλου οστεολογικό υλικό. Κατ' εκτίμηση και συγκρίνοντας με τους υπόλοιπους έξι θαλαμωτούς τάφους –καθώς οι θαλαμωτοί τάφοι 7 και 8 δε διαφέρουν σημαντικά σε διαστάσεις και αρχιτεκτονική από τους άλλους– μπορεί να υποθεθεί ότι ο συνολικός ελάχιστος αριθμός ατόμων του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας ξεπερνά τους 100.

Αν οι νεκροί διαχωριστούν σε αυτούς που βρίσκονται εντός των λάκκων και πιθανότατα ανήκουν στην Ανακτορική περίοδο και σε αυτούς που ήλθαν στο φως από τον υπόλοιπο θάλαμο και χρονολογούνται στη Μετανακτορική περίοδο, αποκαλύπτεται μια ανισομερής κατανομή. Ειδικότερα, οι εντός των λάκκων τοποθετημένοι νεκροί υπολογίζονται περί τους δεκαπέντε³⁷⁹ επομένως τα άτομα που τάφηκαν στο νεκροταφείο κατά την Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ, την Υπομυκηναϊκή και την Πρωτογεωμετρική περίοδο ανέρχονται σε πάνω από 80.

Γίνεται, λοιπόν, αντιληπτό ότι οι νεκροί των περιόδων της Υστεροελλαδικής ΙΙΑ2 και Β, δηλαδή χρονικής διάρκειας τουλάχιστον τεσσάρων γενεών, είναι ελάχιστοι σε σχέση με τους ταφέντες της Υστεροελλαδικής ΙΙΙΓ και των αρχών της Πρωτογεωμετρικής περιόδου, αντίστοιχης χρονικής διάρκειας, τεσσάρων ή πέντε γενεών. Για την αντίθεση αυτή θα μπορούσαν να γίνουν διάφορες υποθέσεις.

Μπορεί να διατυπωθεί η υπόθεση ότι η χρονική διάρκεια των κεραμικών ευρημάτων της Ανακτορικής περιόδου πιθανό να μην είναι τόσο εκτεταμένη, αλλά να περιορίζεται χρονικά στην Υστεροελλαδική ΙΙΒ και, ιδίως, στο β' μισό της. Σε αυτή την περίπτωση, τα αγγεία που χρονολογούνται στην Υστεροελλαδική ΙΙΑ2 περίοδο (π.χ. τα Π031, Π170, Π179 και Π215) θα μπορούσαν να αποτελούν «ενθύμια» και αφού μεταφέρθηκαν από τους νεήλυδες και χρησιμοποιήθηκαν στον οικισμό, συνόδευαν τους νεκρούς. Κάτι τέτοιο, όμως, θα ήταν δύσκολο να συμβεί, λόγω του εύθραυστου υλικού κατασκευής των αγγείων.

Η προφανής σκέψη είναι ότι ελάχιστοι κάτοικοι ήλθαν κατά την Υστεροελλαδική ΙΙΑ2 περίοδο, λάξευσαν τους περισσότερους τάφους³⁸⁰ και εκεί έθαψαν τους πρώτους νεκρούς τους. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι και οι τρεις θαλαμωτοί τάφοι που περιείχαν αγγεία της Υστεροελλαδικής ΙΙΑ2, διέθεταν λάκκους, στους οποίους βρίσκονταν οι πρωιμότεροι νεκροί. Επομένως, οι ελάχιστοι κάτοικοι –σύμφωνα με τα οστεολογικά κατάλοιπα και τα αγγεία– που ήλθαν στην Υστεροελλαδική ΙΙΑ2, λάξευσαν τρεις τάφους. Η χωροταξική όμως διάταξη αυτών των τάφων (θαλαμωτοί τάφοι 1, 6 και 9) καθώς έχουν μεγάλη απόσταση μεταξύ τους και βρίσκονται στα άκρα της ταφικής συστάδας του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας (οι τάφοι 1 και 9) καθιστά αυτή τη σκέψη επισφαλής.

376 Στον υπολογισμό του ελάχιστου αριθμού ατόμων θα εξαιρεθεί ο θαλαμωτός τάφος 5, λόγω αφενός της υβριδικότητάς του, αφετέρου της έλλειψης πλήρους εικόνας για τη χρήση του.

377 Η αναφορά γίνεται για τους θαλαμωτούς τάφους 1, 2, 3, 4, 6 και 9.

378 Αναγκαία θεωρείται η υπενθύμιση του ελάχιστου αριθμού ατόμων, ανά τάφο: στο θαλαμωτό τάφο 1 ο ελάχιστος αριθμός ατόμων ήταν δώδεκα, στο θαλαμωτό τάφο 2 δεκατρείς, στο θαλαμωτό τάφο 3 δεκαπέντε, στο θαλαμωτό τάφο 4 δεκαέξι, στο θαλαμωτό τάφο 6 έντεκα, στο θαλαμωτό τάφο 9 έντεκα, ενώ στο θαλαμωτό τάφο 7 εντοπίστηκαν μόλις τέσσερα άτομα.

379 Σε αυτούς πρέπει να προστεθούν και τα δυο ανήλικα άτομα του λάκκου του θαλαμωτού τάφου 3. Ακριβής αριθμός ατόμων δεν μπορεί να καταγραφεί, καθώς από τη μια η κατάσταση των οστών (π.χ. στο θαλαμωτό τάφο 1 και το δυτικό λάκκο του θαλαμωτού τάφου 6) ήταν ελλιπέστατη και από την άλλη το σκελετικό υλικό ήταν αρκετά αναμοχλευμένο.

380 Για παράδειγμα, ο θαλαμωτός τάφος 2 δεν περιέχει πρώιμα αγγεία, ενώ δεν μπορεί να υπάρξει σιγουριά για τον θαλαμωτό τάφο 8, λόγω της ολοκληρωτικής σύλησής του.

Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι η υπόθεση της έλευσης ελάχιστων ολιγομελών οικογενειών κατά τον 14ο αι. π.Χ., οι οποίες εγκαταστάθηκαν στη θέση, λάξευσαν τρεις θαλαμωτούς τάφους σε μεγάλη απόσταση μεταξύ τους και άρχισαν να αναπτύσσονται, ώστε να διατηρηθούν και να «ανθίσουν» στη Μετανακτορική περίοδο, αποτελεί εξαιρετικά παρακινδυνευμένη σκέψη.

Η κύρια αντίρρηση σε αυτή τη θεώρηση αποτελεί το γεγονός ότι –σύμφωνα με τη μελέτη των σκελετικών καταλοίπων– η ομάδα των ανθρώπων, στην οποία αποδίδονται οι παραπάνω πράξεις, δεν αριθμούσε περισσότερα από 7–8 άτομα. Αυτό το συμπέρασμα προκύπτει, εν μέρει αυθαίρετα, από το γεγονός ότι το οστεολογικό υλικό της Ανακτορικής περιόδου –περί τα δεκαπέντε άτομα– μπορεί να διαμοιραστεί στις Υστεροελλαδική ΠΙΑ2 και Β περιόδους. Όμως, θεωρείται λογικό να γίνει ένας οίωνει διαχωρισμός των ατόμων, εφόσον υπάρχει οστεολογικό υλικό, το οποίο ανήκει σε διάστημα περίπου 150 ετών και πρέπει να γίνει «κατανομή» σε γενιές, ώστε να εξαχθούν σαφή συμπεράσματα.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, καθίσταται μάλλον απίθανο ο οικισμός, στον οποίο ανήκε το νεκροταφείο του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, να κατοικούνταν επί ενάμιση, περίπου, αιώνα από 4–5 ανθρώπους ανά γενιά³⁸¹ και, ταυτόχρονα, αυτοί οι κάτοικοι να κατασκεύαζαν 8 θαλαμωτούς τάφους, χωρίς στην ουσία να τους χρειάζονται. Επομένως, η γενικότερη εικόνα πρέπει να ερμηνευθεί με διαφορετικό τρόπο.

Επιστρέφει, λοιπόν, η υπόθεση περί έλευσης μιας ομάδας κατοίκων, σε κάποιο χρονικό σημείο της Υστεροελλαδικής ΠΙΒ περιόδου, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στην περιοχή, πιθανόν αναζητώντας μεγαλύτερη ασφάλεια. Οι νέοι κάτοικοι λάξευσαν τους περισσότερους τάφους³⁸² και πιθανόν έφεραν μαζί τους και οστά ορισμένων προγόνων τους, τους οποίους τίμησαν τοποθετώντας τους σε λάκκους εντός των θαλαμωτών τάφων, διαχωρίζοντάς τους από τους υπόλοιπους νεκρούς. Αυτό θα εξηγούσε και το γεγονός της σπανιότητας των Υστεροελλαδικών ΠΙΑ2 αγγείων, καθώς μαζί με τα οστά πιθανόν μετέφεραν ελάχιστα κτερίσματα.

Αργότερα, οι κάτοικοι της Μετανακτορικής περιόδου, πιθανόν μετέφεραν, δευτερογενώς, τους πρώτους οικιστές της Υστεροελλαδικής ΠΙΒ περιόδου εντός των λάκκων, μαζί με τα κτερίσματά τους ή και χωρίς αυτά, όπως, π.χ. στο λάκκο του θαλαμωτού τάφου 3, στον οποίο δεν εντοπίστηκαν αγγεία της Υστεροελλαδικής ΠΙΑ2 περιόδου. Έτσι εξηγείται, για παράδειγμα, η παρουσία αρκετών Υστεροελλαδικών ΠΙΒ αγγείων πέριξ του λάκκου του θαλαμωτού τάφου 1, τα οποία δεν ανήκαν σε κάποια ανακομιδή, αλλά εμφανώς συνανήκαν με τα οστά του λάκκου.³⁸³

Οι συνεχείς επισκέψεις των συγγενών και οι μεταθανάτιες τελετουργίες που συνόδευαν κάθε ταφή, ενδεχομένως αλλοίωσαν την πρωτογενή εικόνα που θα εμφάνιζαν οι τάφοι. Έτσι, δυσχεραίνεται η ερμηνεία ορισμένων γεγονότων, όπως για παράδειγμα η παρουσία του Π031 πιθαμοφόρισκου δίπλα στους πλακοειδείς λίθους που βρέθηκαν στο μέσο του θαλαμωτού τάφου 1.

Γενικότερα, για αυτά τα δυσερμήνευτα ή «περίεργα» ευρήματα έγινε προσπάθεια να ερμηνευθούν με βάση τη λογική. Με τον ίδιο γνώμονα αντιμετωπίστηκε και το πρόβλημα της μεγάλης ανισομέρειας ατόμων σε σχεδόν παρόμοιο χρονικό ορίζοντα (αφενός στην Ανακτορική και αφετέρου στη Μετανακτορική περίοδο) και κυρίως το θέμα του πολύ μικρού αριθμού ατόμων, αλλά και ταυτόχρονα του ικανού αριθμού θαλαμωτών τάφων, κατά την Ανακτορική περίοδο.

Από τα ευρήματα των τάφων, τόσο τα σκελετικά όσο και τα κτερίσματα, γίνεται κατανοητό ότι το νεκροταφείο του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας γνώρισε την ακμή του, κατά τη Μετανακτορική περίοδο. Με τον όρο αυτό,

381 Αξίζει να επισημανθεί ότι οι αριθμοί κατοίκων, που αναφέρονται, εξάγονται από τους αριθμούς, οι οποίοι προέκυψαν από την οστεολογική μελέτη, με βάση τον ελάχιστο αριθμό ατόμων. Αυτό σημαίνει ότι ο αριθμός των νεκρών, άρα και των κατοίκων του οικισμού, μπορεί να ήταν ελαφρώς μεγαλύτερος. Αλλά και αυτό αν συνέβαινε, θεωρείται ότι ο αριθμός δεν μπορεί να είναι εξαιρετικά διαφορετικός και, επομένως, να αλλάξει τη γενικότερη εικόνα.

382 Εξάιρεση αποτελούν οι θαλαμωτοί τάφοι 2 και 5, οι οποίοι δεν περιείχαν πρώιμο υλικό και ο θαλαμωτός τάφος 8, για τον οποίο δεν υπάρχουν ανασκαφικά δεδομένα.

383 Βέβαια, δεν μπορεί να αποκλειστεί και η περίπτωση των προσφορών στους προγόνους. Κατά την Υστεροελλαδική ΠΙΒ περίοδο, δηλαδή, να προσέφεραν αγγεία –με το περιεχόμενό τους– στους πρωιμότερους νεκρούς εντός των λάκκων. Κάτι τέτοιο, αν ίσχυε, υποστηρίζει την άποψη περί διαχωρισμού νεκρών ανακτορικών και μετανακτορικών χρόνων.

για τη συγκεκριμένη θέση, εννοείται η Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ, η Υπομυκηναϊκή και τουλάχιστον τμήμα της Πρωτογεωμετρικής περιόδου. Κατά τη διάρκεια αυτών των περιόδων, οι ταφές αυξάνονται, τα κτερίσματα πληθαίνουν και παρατηρείται μεγαλύτερος πλούτος.

Προφανώς, αυτή η εξέλιξη εξασφαλίζεται από την οικονομική ευημερία, που βιώνει ο οικισμός του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας κατά το 12ο και 11ο αι. π.Χ. Λογικά, η αγροκτηνοτροφική παραγωγή –πρωτογενής και δευτερογενής– απέδωσε ικανό εισόδημα, ώστε το πλεόνασμα να εξασφαλίσει στους κατοίκους πιο εκλεπτυσμένα και περισσότερα υλικά αγαθά, μέσω του εμπορίου με τις γειτονικές ή ακόμα και πιο μακρινές περιοχές, όπως φαίνεται από τα παράλληλα, κυρίως της κεραμικής.

Για να πραγματοποιηθούν, όμως, αυτές οι διεργασίες, ήταν αναγκαία η ύπαρξη, τουλάχιστον, στοιχειώδους οργάνωσης στο πλαίσιο του οικισμού. Απαραίτητη θεωρείται η ύπαρξη ασφάλειας, ώστε να επιτευχθούν οι αναγκαίες συνθήκες για την ανάπτυξη του οικισμού και την ευημερία του. Για την οργάνωση, τη διοίκηση και την ασφάλεια των κατοίκων της θέσης θα χρειαζόταν η ανάδυση μιας ηγετικής ομάδας ή, τουλάχιστον, προσωπικότητας.

Στο νεκροταφείο του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας η ανίχνευση στοιχείων που να δείχνουν την ύπαρξη ηγετικής ομάδας αποτελεί ιδιαίτερη προσπάθεια. Ειδικότερα, τα μόνα στοιχεία, που παρουσιάζουν τέτοιου είδους ενδείξεις, εντοπίζονται στο θαλαμωτό τάφο 1. Κατ' αρχάς, η θέση αυτού του τάφου υποδεικνύει ότι οι νεκροί του τάφου διαχωρίστηκαν ηθελημένα από τους υπόλοιπους.³⁸⁴ Ο θαλαμωτός τάφος 1 βρίσκεται σε απόσταση περίπου 50 μ. από τον επόμενο, πιο κοντινό του θαλαμωτό τάφο 2, παρά το γεγονός ότι το ενδιάμεσο έδαφος ήταν πρόσφορο για τη λάξευση αντίστοιχων μνημείων.³⁸⁵ Επομένως, η οικογένεια του θαλαμωτού τάφου 1 έπρεπε να βρίσκεται σε απόσταση από τις υπόλοιπες και όχι για λόγους πολιτισμικής διαφορετικότητας.³⁸⁶

Σχετικά με τα ευρήματα του θαλαμωτού τάφου 1, φαίνεται ότι ήταν ο μόνος τάφος, που παρουσίασε κάποια στοιχεία ότι οι νεκροί ανήκαν σε ανώτερο, κοινωνικά, επίπεδο. Οι τρεις σφραγιδόλιθοι³⁸⁷ που ήλθαν στο φως μαρτυρούν ότι ορισμένοι νεκροί του τάφου ξεχώριζαν από τους υπόλοιπους, όντας φορείς ξεχωριστών αντικειμένων. Δυστυχώς, η θέση εύρεσης των συγκεκριμένων τεχνέργων και το γεγονός ότι δε συνδέονται με κάποια –πρωτογενή ή δευτερογενή– ταφή, στερεί πολύτιμα στοιχεία.

Γίνεται, λοιπόν, κατανοητό ότι, πιθανόν, η οικογένεια του θαλαμωτού τάφου 1 ήταν αυτή που είχε αναλάβει ηγετικό ρόλο στην περιοχή. Οι άνθρωποι που θάφτηκαν σε αυτό τον τάφο φαίνεται ότι πρωτοστάτησαν στην ίδρυση και την ανάπτυξη της θέσης. Χωρίς να υπάρχουν στοιχεία για τη «στρατιωτική» ηγεσία της συγκεκριμένης οικογένειας ή την πολεμική ικανότητα ορισμένων μελών της, φαίνεται να τους αναγνωρίζεται ότι αποτελούσαν την κεφαλή του οικισμού του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας.

Έως αυτό το σημείο περιγράφηκαν αφενός η κατάσταση στην ευρύτερη περιοχή της Ολυμπίας και, γενικότερα, στη δυτική Πελοπόννησο, αφετέρου το τι αντιμετώπισε η έρευνα στο νεκροταφείο του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας. Από όσα αναφέρθηκαν, έγινε αντιληπτό ότι υπάρχουν σαφείς ομοιότητες ανάμεσα στην εικόνα που αναδύθηκε από τα ευρήματα του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου και τη γενικότερη κατάσταση των θέσεων της ευρύτερης περιοχής, ιδίως κατά τη Μετανακτορική περίοδο.

384 Έχει υποστηριχθεί ότι η θέση των τάφων αντανakλά και την κοινωνική διαστρωμάτωση των ατόμων ή των οικογενειών. (Cavanagh και Mee 1998, 124).

385 Βλ. υποσ. 27.

386 Όπως ήδη αποδείχθηκε από τα ευρήματα του θαλαμωτού τάφου 1, δε διαφέρει σε τίποτα από τους υπόλοιπους θαλαμωτούς τάφους, όσον αφορά στον πολιτισμικό ορίζοντα.

387 Η Eder (2007, 35) θεωρεί ότι η ανακάλυψη σφραγίδων είναι στοιχείο για την πολιτική και κοινωνική ενσωμάτωση στην ανακτορική διοίκηση. Λειτουργούν, όμως, και ως αποδείξεις της διοικητικής εξουσίας, σε τοπικό επίπεδο, σε σφαίρα αναφαριθμισμού και άγνοιας γραφής, ορίζοντας τα μέλη που συμμετείχαν στην κοινότητα. Όπως αναφέρει και ο Arena (2015, 31–2) από τη στιγμή που οι σφραγίδες βρίσκονται σε ταφικά σύνολα και σε μη ανακτορικές περιοχές, πρέπει να ερμηνευθούν ως απλά σύμβολα πλούτου και ενδείξεις κύρους του ιδιοκτήτη. Επίσης, θεωρεί ότι μόνο όταν η σφραγίδα βρεθεί σε ανακτορικό περιβάλλον (context) μπορεί να αποτελεί διοικητικό αντικείμενο.

Αρχικά, όπως φάνηκε, η περιοχή της βόρειας Ηλείας, με προεξάρχουσα την περιοχή της Ολυμπίας, μετά την κατάρρευση του ανακτορικού συστήματος, αναδιαμορφώθηκε και άλλαξε αρκετά ως προς τη διάταξη των θέσεων. Αρκετά νεκροταφεία της Ανακτορικής περιόδου παύουν να χρησιμοποιούνται, ενώ άλλα, στην ενδοχώρα, δέχονται περισσότερες ταφές.

Μπορεί, επομένως, να διατυπωθεί η άποψη ότι οι κάτοικοι της περιοχής μετακινούνται προς το εσωτερικό, στην πιο ορεινή χώρα, πιθανόν ενισχυμένοι από πληθυσμούς της Μεσσηνίας,³⁸⁸ η οποία είχε σχεδόν ερημωθεί και συνοικίζουν επιπλέον θέσεις. Με τον τρόπο αυτό τα νεκροταφεία της Αγίας Τριάδας, του Μάγειρα και του Κλάδου φαίνεται ότι υποδέχονται περισσότερους νεκρούς και «ακμάζουν» κατά την Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδο.

Αντίστοιχο φαινόμενο παρουσιάζεται και στο νεκροταφείο του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, όπου, αν και εμφανίζονται λίγες ταφές κατά τις Υστεροελλαδική ΙΙΑ2 και Β περιόδους, η κύρια περίοδος χρήσης του είναι η Μετανακτορική.³⁸⁹ Όπως αναπτύχθηκε, οι κύριες φάσεις ακμής του είναι η μέση και ύστερη Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδος.

Φαίνεται, λοιπόν, ότι ο οικισμός του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας χρησιμοποιήθηκε όπως και οι θέσεις που αναφέρθηκαν στην περιοχή της Ολυμπίας και της βόρειας Ηλείας. Κάτοικοι που μεταφέρθηκαν, κατά την Υστεροελλαδική ΙΙΒ περίοδο, όταν το ανακτορικό σύστημα έπαυε να λειτουργεί, σε πιο ορεινές, δυσπρόσιτες περιοχές, δημιουργούν αυτή τη νέα θέση. Μετά την κατάρρευση των ανακτορικών δομών, πιθανόν ενισχύονται και με κατοίκους από άλλες θέσεις ή περιοχές και δημιουργούν έναν ακμάζοντα και ασφαλέστερο οικισμό.

Αυτή η πληθυσμιακή μετακίνηση, προφανώς, διατάσσεται από τη γενικότερη αποσταθεροποίηση που ακολούθησε την απώλεια των σταθερών, τις οποίες είχαν εγκαταστήσει, γενικότερα στον ελλαδικό χώρο, οι μηχανισμοί των ανακτόρων. Αποτέλεσμα ήταν η αναζήτηση νέων δομών, πολιτικών και οικονομικών, και η εξασφάλιση ασφαλέστερου περιβάλλοντος. Δυνατή, πλέον, η νέα θέση του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, ανταποκρίνεται στις νέες, μετανακτορικές συνθήκες, επικοινωνώντας και αλληλεπιδρώντας με τις γύρω περιοχές και εντασσόμενη στο γενικότερο ιστορικό πλαίσιο.

Για να συμβεί αυτός ο μετανακτορικός μετασχηματισμός, κατέστη απαραίτητη η ύπαρξη κάποιας οργανωτικής δομής, η οποία θα προσέφερε κοινωνική ενότητα, πολιτική εξουσία και ασφάλεια. Τα χαρακτηριστικά της ενότητας μπορούν να ανιχνευθούν στις προσπάθειες συνένωσης οικισμών, μέσω της αύξησης των τάφων στα νεκροταφεία. Η ασφάλεια μπορεί να ιδωθεί πιο ξεκάθαρα, μέσω των ανασκαφικών δεδομένων, και ειδικότερα χάρη σε κάποια συγκεκριμένα τέχνηρα.

Έγινε φανερό από τα ευρήματα άλλων θέσεων της περιοχής της Ολυμπίας ότι, κατά την Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδο,³⁹⁰ υπερίσχυαν ορισμένες οικογένειες-ηγέτιδες, οι οποίες –στο πλαίσιο της μετακίνησης κατοίκων και ενοποίησης οικισμών– απέκτησαν στρατιωτική και, προφανώς, πολιτική εξουσία. Οι τάφοι 6 και 7 του Μάγειρα, το οδοντόφρακτο κράνος και τα όπλα από τις Τρύπες Κλάδου³⁹¹ και τα διαδήματα από ναλόμαζα από τον Κλάδο³⁹² και τον Μάγειρα³⁹³ δεικνύουν την ύπαρξη προσώπων, τα οποία συγκέντρωναν στρατιωτική δύναμη και, συνεπακόλουθα, πολιτική δύναμη.

Όπως διαπιστώθηκε και για τον Άγιο Γεώργιο Πέρσαινας, παρόμοια, αν και όχι τόσο εντυπωσιακά

388 Αντιθέτως, ο Dickinson (2006, 51) υποστηρίζει ότι δεν υπάρχουν στοιχεία, που να δικαιολογούν ότι η Ηλεία και η Βοιωτία δέχθηκαν επήλυνες, μετά την κατάρρευση του ανακτορικού συστήματος. Ο Παπαδόπουλος από την άλλη (Papadopoulos 1991, 35) προκρίνει για την Αχαΐα τη μακροχρόνια, ειρηνική διείσδυση πληθυσμών.

389 Η Παρλαμά (1974, 58) υποστηρίζει ότι και η περιοχή του Γούμερου –το χωριό που βρίσκεται εγγύτερα στο νεκροταφείο του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας– μπορεί να δέχθηκε εγκατάσταση φυγάδων/προσφύγων.

390 Άξιο υπενθύμισης είναι το γεγονός ότι παρόμοια ανασκαφικά δεδομένα «ηγετικών προσωπικοτήτων» προέκυψαν για την περιοχή της βορείως του Αλφειού Ηλείας και στην Ανακτορική περίοδο, όπως φαίνεται από τον τάφο Χ της Αγίας Τριάδας και τον τ. 5 του Μάγειρα (Βικάτου 2009β, 336–43 και 398).

391 Παλούρης 1964, 177.

392 Παλούρης 1963, 103.

393 Βικάτου 2008β, 437.

χαρακτηριστικά, εντοπίστηκαν και στο θαλαμωτό τάφο 1 του νεκροταφείου. Παρά το γεγονός ότι δεν αποκαλύφθηκαν «Ταφές Πολεμιστών», η εκούσια απομόνωσή του από τους υπόλοιπους θαλαμωτούς τάφους, αλλά και οι τρεις σφραγιδόλιθοι ανάμεσα στα ευρήματά του, καταδεικνύουν τη διαφοροποίηση των νεκρών του τάφου σε σχέση με τους υπόλοιπους. Επομένως, και σε αυτό το πεδίο, το νεκροταφείο του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας εναρμονίζεται με τα τεκταινόμενα στην βορείως του Αλφειού Ηλεία κατά την Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδο, και ειδικότερα την περιοχή της Ολυμπίας.

Όμως απαραίτητη –και ίσως πιο σημαντική– είναι η προσπάθεια ανίχνευσης σημείων, στα οποία διαφέρει το νεκροταφείο του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, σε σχέση με τις υπόλοιπες θέσεις της βόρειας Ηλείας. Αναφέρθηκε ότι το νεκροταφείο του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας γνώρισε την ακμή του κατά την Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδο, όπως και άλλα σημαντικά νεκροταφεία της περιοχής. Όμως, ενώ τα νεκροταφεία της Αγίας Τριάδας,³⁹⁴ του Μάγειρα, της Καυκανιάς, του Κλάδου και του Αγραπιδωχωρίου φαίνεται ότι σταματούν να δέχονται ταφές στην ύστερη Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ ή Υπομυκηναϊκή περίοδο (Χάρτης 3) το νεκροταφείο του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας συνεχίζει, έστω και σε μικρό ποσοστό, να λειτουργεί έως την αρχή των ιστορικών χρόνων.

Η ανάλυση της κεραμικής έδειξε ότι αρκετά αγγεία–κτερίσματα χρονολογούνται στην Υπομυκηναϊκή περίοδο. Επίσης, λίγα αγγεία εισέρχονται χρονικά στους Ιστορικούς Χρόνους και ταυτίζονται με αντίστοιχα, που σε άλλες περιοχές έχουν χρονολογηθεί στην Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου (Πρωτογεωμετρική περίοδο). Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα ο Π088 σκυφοειδής κρατήρας, ο οποίος βρίσκει ακριβή παράλληλα σε αρκετές περιοχές του ελλαδικού χώρου.³⁹⁵ Αυτό καταδεικνύει και τη συμμετοχή των κατοίκων του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, ακόμα και στην αρχή των Ιστορικών Χρόνων, στο δίκτυο ανταλλαγής ιδεών και αντικειμένων.

Η λειτουργία, όμως, του νεκροταφείου θαλαμωτών τάφων του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας στην Υπομυκηναϊκή και Πρωτογεωμετρική περίοδο αποτελεί, ίσως, το σημαντικότερο στοιχείο στην προσπάθεια ανασύνθεσης της εικόνας της βορειοδυτικής Πελοποννήσου, κατά τη μετάβαση από τους προϊστορικούς στους ιστορικούς χρόνους. Έως τον εντοπισμό και την έρευνά του, τα μοναδικά εκτεταμένα στοιχεία που είχαν έλθει στο φως για την περίοδο της μετάβασης από την Εποχή του Χαλκού στην Εποχή του Σιδήρου στην Ηλεία, προέρχονταν από την ανασκαφή δεκαεσσάρων κιβωτιόσχημων τάφων στα δυτικά παρασκήνια του ελληνιστικού θεάτρου της Ήλιδας.

Οι τάφοι αυτοί ανεσκάφησαν στα 1961 και 1963 και δημοσιεύθηκαν αρκετά χρόνια αργότερα.³⁹⁶ Το υλικό που προέκυψε χρονολογήθηκε στις Υπομυκηναϊκή και Πρωτογεωμετρική περιόδους (Χάρτης 4). Η αποκάλυψη αυτών των τάφων, που αποτέλεσαν για χρόνια το μοναδικό, συστηματικά ερευνημένο εύρημα³⁹⁷ στην Ηλεία των Υπομυκηναϊκών και Πρωτογεωμετρικών χρόνων, πυροδότησε αρκετές θεωρίες.³⁹⁸ Η βάση των θεωριών αυτών βρισκόταν στην αλλαγή της επιλογής είδους ταφικού μνημείου.³⁹⁹ Εγκαταλείπονται, δηλαδή, τα μνημεία

394 Στο νεκροταφείο της Αγίας Τριάδας έχουν εντοπιστεί σποραδικές ταφές της Υπομυκηναϊκής περιόδου (βλ. Βικάτου 2009β, 717–78) αλλά είναι εμφανής η κάμψη του νεκροταφείου.

395 Έχει υποστηριχθεί η χρονική σύμπτωση μερους της Υπομυκηναϊκής, πρώιμης Υπομυκηναϊκής και αχαϊκής ύστερης Υστεροελλαδικής ΙΙΙΓ, επομένως η ΥΕΙΙΙΓ κεραμική της δυτικής Πελοποννήσου είναι δυνατό να είναι σύγχρονη με υστερότερες φάσεις του υπόλοιπου αιγαιακού χώρου. (Dickinson 2006, 15).

396 Eder 2001α.

397 Αντίστοιχες περιόδους ευρήματα εντοπίστηκαν στην Άλτι της Ολυμπίας (Eder 1999, 2001β, 2001γ, 2003β, 2006β, 2011· Kyrieleis 1990, 2006, 2012). Στην Υπομυκηναϊκή περίοδο σποραδικά ευρήματα από την Καυκανιά (Γιαλούρης 1963, 103), την Κεραμιά (Καράγιωργα 1972, 270) αλλά και από νεκροταφεία θαλαμωτών τάφων, π.χ. της Αγίας Τριάδας (Βικάτου 2009β, 717–18). Στην Πρωτογεωμετρική περίοδο συνεχίζει η διαμόρφωση της Άλτεως, ενώ αποσπασματικά ευρήματα από λίγες θέσεις (π.χ. Σαλμώνη, Τρυπητή, Γρύλλος) δείχνουν την ερήμωση κατ' ουσία της περιοχής στις αρχές των Ιστορικών Χρόνων (Eder 2005· Χατζή και Ζάχος 1982).

398 Για μια σύνοψη των απόψεων, που αφορούν στη μεταστροφή από τις πολλαπλές σε μονές ταφές και τη σημασία της σε όλο τον αιγαιακό χώρο, βλ. Lemos 2002, 185.

399 Ενδεικτικά, πρβλ. Eder 2003β, 95, 111· Moschos 2009β. Ο Μόσχος, αναφερόμενος στη δυτική Αχαΐα, διαπιστώνει ότι στην Υπομυκηναϊκή περίοδο δεν υπάρχει διακοπή από την Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ παράδοση και την αντιπαραβάλλει με γειτονικές περιοχές (Τζαννάτα, Καραβόμυλο, Ήλιδα και Σταμνά) όπου παρατηρεί τη μετάβαση στη χρήση ατομικών τάφων, κατά την Υπομυκηναϊκή περίοδο. Ενδεικτική είναι και η άποψη της Λαιμού (Lemos 2002, 7), η οποία εξετάζοντας τα δεδομένα για όλο το Αιγαίο, θεωρεί την Υπομυκηναϊκή ως την περίοδο της μετάβασης από τους θαλαμωτούς τάφους, που δέχονται πολλαπλές ταφές, σε τάφους με μονές ταφές.

που δέχονταν πολλαπλές ταφές (θαλαμωτοί και θολωτοί τάφοι) και επικρατούν οι τάφοι που δέχονταν μεμονωμένες ταφές (κιβωτιόσχημοι, λακκοειδείς κ.τ.λ.).

Η μεταστροφή⁴⁰⁰ αποδόθηκε σε κοινωνικές και πολιτικές μεταβολές,⁴⁰¹ οι οποίες οδήγησαν σε ατομικότητα, σε αντίθεση με τη συλλογικότητα, που εξέφραζαν τα ταφικά μνημεία της Μυκηναϊκής περιόδου που δέχονταν πολλαπλές ταφές. Τα τελευταία βασίζονται στην οικογένεια ως σύνολο και παύουν, πλέον, να χρησιμοποιούνται, καθώς στην κοινωνία της μετάβασης στους Ιστορικούς Χρόνους στο προσκήνιο έρχεται το άτομο.

Το ρευστό περιβάλλον της μεταβατικής αυτής περιόδου οδήγησε –σύμφωνα με τις θεωρίες– και σε αλλαγές οικονομικού και πολιτικού χαρακτήρα. Τα άτομα πλέον αρχίζουν να συνασπίζονται σε διαφορετικές συλλογικότητες –π.χ. γένη και φατρίες– και προκαλούν πολιτικές εξελίξεις, οι οποίες θα γίνουν εμφανείς αρκετές γενιές αργότερα.

Στις αλλαγές αυτές, σημαντικό ρόλο διαδραμάτισαν και μετακινήσεις πληθυσμών,⁴⁰² οι οποίοι –κατά την άποψη αυτών των μελετητών– έφεραν τα νέα στοιχεία που άλλαξαν το πολιτισμικό πλαίσιο. Σε αυτά τα νέα στοιχεία περιλαμβάνονται, εκτός από τις ατομικές ταφές, νέου τύπου μετάλλινα αντικείμενα (όπλα και κοσμήματα) αλλά και καύσεις νεκρών.

Η στήριξη, όμως, τόσο σημαντικών και πολυεπίπεδων μεταβολών στην πιθανή αλλαγή προτιμήσεων στα ταφικά έθιμα, χρειάζεται περισσότερη έρευνα. Επομένως, το νεκροταφείο του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας μπορεί να αποδειχθεί σημαντικό σε αυτή την προσπάθεια.

Τονίστηκε παραπάνω ότι το νεκροταφείο της Ήλιδας είναι σύγχρονο, εν μέρει, με το νεκροταφείο του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, καθώς και τα δύο δείχνουν ότι χρησιμοποιούνται κατά τις Υπομυκηναϊκή και Πρωτογεωμετρική περιόδους. Επίσης, παρόμοια στοιχεία για την Υπομυκηναϊκή περίοδο έχουν προκύψει και από άλλα νεκροταφεία θαλαμωτών τάφων της Ηλείας, όπως την Αγία Τριάδα, αλλά και από λακκοειδείς και κιβωτιόσχημους στην Καυκανιά.

Γίνεται κατανοητό ότι η βάση, στην οποία στηρίχθηκε η επιχειρηματολογία περί αλλαγής εθίμων ταφής⁴⁰³ – με την έλευση του νέου πληθυσμιακού στοιχείου– και η οποία προκάλεσε και ενεργοποιήθηκε από την αλλαγή της ιδεολογίας και την επικράτηση της ατομικότητας, δεν μπορεί να αποτελέσει γενικευμένη βεβαιότητα.

Το γεγονός και μόνον της χρονικής συνύπαρξης των θαλαμωτών τάφων του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας με τους κιβωτιόσχημους της Ήλιδας αντικρούει τον ισχυρισμό περί ριζικών ιδεολογικών αλλαγών. Άλλωστε, σε παρόμοιο χρονολογικό ορίζοντα και ειδικότερα της Υστεροελλαδικής ΙΙΙΓ περιόδου, ανήκει και το νεκροταφείο στη θέση «Κιούπια»⁴⁰⁴ στην Καυκανιά, το οποίο αποτελείται από οκτώ λακκοειδείς/κιβωτιόσχημους τάφους καλυμμένους από τύμβο.

Οι κάτοικοι μιας σχετικά ενιαίας, γεωγραφικής έκτασης φαίνεται ότι την ίδια εποχή και για τουλάχιστον 2–3 γενιές χρησιμοποιούσαν διαφορετικού τύπου τάφους,⁴⁰⁵ οι οποίοι, όμως, μπορούσαν να «λειτουργήσουν» με κοινό υπόβαθρο, ως μνημεία πολλαπλών ταφών. Το πολιτισμικό περιβάλλον των νεκρών και στα δύο είδη

400 Οι κιβωτιόσχημοι τάφοι μπορούν να δεχθούν πολλαπλές –πρωτογενείς ή δευτερογενείς– ταφές, όπως φάνηκε και από τους τάφους της Ήλιδας (Eder 1999, 263). Άλλωστε, και οι τάφοι με πολλαπλές ταφές δεν είναι νέο χαρακτηριστικό της Ύστερης Εποχής του Χαλκού, ούτε χαρακτηριστικό μόνο των θαλαμωτών τάφων, με παραδείγματα να έχουν βρεθεί τόσο σε τύμβους, όσο και σε θολωτούς τάφους (Dickinson 1983, 65). Αντίθετα, η Γάλλου (Gallou 2005, 113) υποστηρίζει ότι στους ατομικούς, μυκηναϊκούς τάφους δεν υπήρχε δευτερογενής μεταχείριση, καθώς κάτι τέτοιο επέβαλε ο τύπος του τάφου.

401 Ενδεικτικά, βλ. Cavanagh και Mee 1998, 136.

402 Χαρακτηριστική είναι η άποψη του Μόσχου (Moschos 2009β, 250), ο οποίος έχοντας διαπιστώσει την ύπαρξη δύο διαφορετικών πολιτισμών, του Μυκηναϊκού και του Πρωτογεωμετρικού –κυρίως επί τη βάση της αλλαγής των ταφικών εθίμων– προχωρά περαιτέρω τη διατύπωση της θεωρίας του: βασιζόμενος στην εύρεση δύο πρόχων αμαυρόχρωμης κεραμικής στη Ζωητάδα Κρήνης και τη Βούντενη, υποστηρίζει την κάθοδο από την Αιτωλοακαρνανία ενός πληθυσμού, ο οποίος ζούσε στις παρυφές του μυκηναϊκού κόσμου και αλληλεπιδρούσε με αυτόν. Η κάθοδος πραγματοποιήθηκε κατά τα τέλη της Υστεροελλαδικής ΙΙΙΓ από τα ορεινά, υπήρξε εγκατάσταση στο Θέρμο Αιτωλοακαρνανίας και οι φορείς της αμαυρόχρωμης κεραμικής εγκαταστάθηκαν σε εκτεταμένη περιοχή (από την Αιτωλία ως τον Κύνο της Φθιώτιδας). Με τον τρόπο αυτό εξηγεί την ίδρυση του νεκροταφείου της Ήλιδας. Αντιθέτως, ο Middleton (2010, 71) απορρίπτει τις μαζικές μετακινήσεις.

403 Κατά την Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ δε διαπιστώνεται αλλαγή στα ταφικά έθιμα, πρβλ. και Thomatos 2006, 170.

404 Παρλαμά 1974, 33.

405 Αξιοσημείωτη η παρατήρηση του Lewartowski (2000, 7) ότι οι Μυκηναίοι δεν ήταν συνεπείς στην τυπολογική «καθαρότητα» επιλογής τύπου ταφικού μνημείου.

τάφων, όπως δείχνουν τα παραδείγματα των νεκροταφείων της Ήλιδας και του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, είναι επίσης κοινό.

Από την εξέταση της κεραμικής του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας διαπιστώθηκε ότι αρκετά αγγεία⁴⁰⁶ βρήκαν παράλληλα σε αντίστοιχα από το νεκροταφείο της Ήλιδας –βασική θέση για την επιχειρηματολογία περί πληθυσμιακών μετακινήσεων και ιδεολογικών μεταβολών– και άλλες θέσεις των Υπομυκηναϊκής και Πρωτογεωμετρικής περιόδων της Ηλείας, οι οποίες δεν ήταν νεκροταφεία θαλαμωτών τάφων, φανερώνοντας το κοινό τους πολιτισμικό περιβάλλον.

Άλλωστε, μια απλή εξέταση των κεραμικών ρυθμών, τουλάχιστον στη δυτική Πελοπόννησο, πείθει για τη συνέχεια της τεχνοτροπίας της κεραμικής και αγγειογραφίας από τη Μυκηναϊκή περίοδο στους Ιστορικούς Χρόνους.⁴⁰⁷ Επομένως, δεν μπορεί να αποδειχθεί κάποια μαζική εισροή νεήλυδων, οι οποίοι προκάλεσαν αλλοίωση των πολιτισμικών στοιχείων της περιοχής.⁴⁰⁸

Τέλος, πρέπει να επισημανθεί ότι οι λακκοειδείς και οι κιβωτιόσχημοι τάφοι δεν έπαψαν να συμπεριλαμβάνονται στις επιλογές των κατοίκων της Μυκηναϊκής περιόδου, ιδίως στην Ηλεία.⁴⁰⁹ Είτε εντός των θαλαμωτών ή των θολωτών τάφων, είτε ως αυτόνομα μνημεία, αποτέλεσαν σημαντικό μέρος της μυκηναϊκής, ταφικής παράδοσης, παράλληλα χρονικά με τους τάφους πολλαπλών ταφών.

Με αυτή την άποψη της συνέχισης χρήσης ατομικών τάφων συνδέεται και η αντίστοιχη περί «αναγέννησης» των ταφικών εθίμων της προ της Ύστερης Εποχής του Χαλκού περιόδου.⁴¹⁰ Η άποψη αυτή επενδύθηκε και με το φυλετικό επιχείρημα της επιβίωσης του πληθυσμιακού στοιχείου που προϋπήρχε στο ελλαδικό χώρο και το οποίο αναδύθηκε κατά τους Ιστορικούς Χρόνους, επαναφέροντας και τα έθιμα ταφής τους.

Ωστόσο, όπως ήδη αναφέρθηκε, οι ατομικοί τάφοι δεν έπαψαν να βρίσκονται σε χρήση γενικότερα στον ελλαδικό χώρο, κατά την Υστεροελλαδική περίοδο.⁴¹¹ Αντίστοιχα, ταφικοί τύποι με πολλαπλές ταφές, όπως οι θολωτοί και θαλαμωτοί τάφοι, συνεχίζουν να δέχονται ταφές και στη Γεωμετρική περίοδο σε αρκετές περιοχές του κεντρικού και νότιου ηπειρωτικού χώρου, όπως π.χ. στη Θεσσαλία, τη Φωκίδα, τη Μεσσηνία, αλλά και την Κρήτη.⁴¹² Είναι καταφανής, επομένως, η επικράτηση της διαφορετικότητας και της πολυπλοκότητας, τόσο στην Ύστερη Εποχή του Χαλκού, όσο και τους πρώιμους Ιστορικούς Χρόνους, τουλάχιστον σε ορισμένες γεωγραφικές ενότητες.

Φαίνεται, επομένως, ότι τα αίτια της επιλογής διαφορετικού τύπου ταφικών μνημείων κατά την Υπομυκηναϊκή περίοδο στο νεκροταφείο της Ήλιδας, αλλά και οι ταφές σε λακκοειδείς τάφους και πίθους κατά την Πρωτογεωμετρική περίοδο και εξής πρέπει να αναζητηθούν αλλού και όχι σε νέους κατοίκους, με νέα ήθη και έθιμα.⁴¹³

406 Ενδεικτικά τα Π004, Π009, Π086, Π161, Π164, Π213 κ.ά.

407 Η πληρέστερη μελέτη για την αρχαϊκή κεραμική των πρώιμων Ιστορικών Χρόνων, η οποία εν πολλοίς ισχύει και για την περιοχή της υπόλοιπης δυτικής Πελοποννήσου, παραμένει της Αναστασίας Γκαδόλου (2008). Στη μελέτη περιγράφεται αναλυτικά η τεχνοτροπική συνέχεια της κεραμικής της Πρώιμης Εποχής του Σιδήρου από τα Μυκηναϊκά χρόνια, κάτι το οποίο είχε υποστηρίξει και η Sherratt (1981, 430).

408 Η ομοιογένεια του πολιτισμικού ορίζοντα της Ύστερης Εποχής του Χαλκού και των Γεωμετρικών χρόνων έχει καταδειχθεί και από την εικονογράφηση των ταφικών εθίμων, όπως μπορεί να φανεί από τα όστρακα πρόθεσης και εκφοράς της Αγίας Τριάδας και του Κλάδεου (βλ. Βικάτου 2009β, 643). Η συνέχεια των ταφικών εθίμων προϊστορικών και ιστορικών χρόνων είναι καταφανής από τις παραστάσεις αυτές (για παράδειγμα, βλ. Eder 2009β, 92).

409 Βλ. ενδεικτικά Μουτζουρίδης 2018, 96–105· Νικολέντζος 2016. Για το σύνολο του ελλαδικού χώρου, βλ. Dickinson 2006, 183. Αντίθετα, η χρήση λάκκων δεν ήταν διαδεδομένη στην περιοχή της δυτικής Αχαΐας (Moschos 2009β, 249). Υπάρχει και η άποψη (Thomatos 2006, 169–70) ότι οι ατομικές ταφές ήταν αποτέλεσμα της αυξημένης θνησιμότητας (αναφέρεται στα τέλη της Υστεροελλαδικής περιόδου). Οι νεκροί στους θαλαμωτούς τάφους δεν προλάβαιναν να αποσυντεθούν, οπότε ανοιγόταν ένας ατομικός τάφος, ώστε να δεχθεί τη νέα ταφή. Αυτή η άποψη θα μπορούσε να αποτελέσει ένα καλό επιχείρημα και για την παράλληλη χρήση ατομικών τάφων και θαλαμωτών στην Ηλεία, χωρίς να προϋποτίθεται αυξημένη θνησιμότητα. Ο θάνατος, ως απρόβλεπτο γεγονός, θα μπορούσε να προλάβει τους συγγενείς, και ο νεκρός που είχαν θάψει να μην είχε αποσυντεθεί σε τέτοιες περιπτώσεις, ως εναλλακτική, θα άνοιγαν κάποιο λάκκο για το νέο νεκρό.

410 Πρβλ. Desborough 1964, 17.

411 Dickinson 2006, 183.

412 Lemos 2002, 8.

413 Άλλωστε, όπως σημειώνει ο Dickinson (2016, 12) για την «περίοδο των λακκοειδών τάφων», όσοι υποστηρίζουν ότι οι άνθρωποι της φάσης αυτής ήταν εισβολείς, πρέπει να εξηγήσουν πως κατάφεραν και κυριάρχησαν και γιατί δεν υπάρχει ίχνος «ξένου» στοιχείου στους τάφους. Κάτι αντίστοιχο φαίνεται να συμβαίνει και στη μεταβατική, από την Ύστερη Εποχή του Χαλκού στην

Μια πιθανή αιτία αυτής της επιλογής είναι η οικονομική πτώση που παρατηρείται γενικότερα στην περιοχή, κατά τους ύστατους, Μυκηναϊκούς χρόνους, και οδηγεί στη σχεδόν πληθυσμιακή ερήμωση των πρώιμων Ιστορικών Χρόνων. Ελάχιστες νέες Υπομυκηναϊκές θέσεις έχουν καταγραφεί, ενώ οι υπάρχουσες Υστεροελλαδικές ΙΙΙΓ δείχνουν να φθίνουν ταχύτατα. Αυτό, προφανώς, οδηγεί στην αναζήτηση φθηνότερων λύσεων⁴¹⁴ σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας,⁴¹⁵ συμπεριλαμβανομένων και των τάφων. Φυσικά, η κατασκευή ενός λακκοειδούς ή κιβωτιόσημου τάφου απαιτούσε πολύ λιγότερο κόπο, χρόνο και τεχνογνωσία από ό,τι ενός θαλαμωτού τάφου. Επίσης, οι «απλοί» τύποι τάφων δε χρειάζονταν συγκεκριμένο τύπο πετρώματος να λαξευθούν,⁴¹⁶ όπως συμβαίνει με τους θαλαμωτούς τάφους και, επομένως, υπήρχαν περισσότερες δυνατότητες επιλογής χώρου.⁴¹⁷

Εξάλλου, η σταδιακή κοινωνική μετάλλαξη και η απομάκρυνση από τους ισχυρούς οικογενειακούς δεσμούς δεν μπορεί να αποκλειστεί. Οι θαλαμωτοί τάφοι – αποδεχόμενοι την υπόθεση ότι πρόκειται για οικογενειακούς τάφους, οι οποίοι δέχονταν επί συνεχόμενες γενιές ταφές – φθίνουν κατά τα τέλη της Μυκηναϊκής περιόδου σε όλο τον αιγαιακό χώρο. Η τάση που καταγράφεται καθώς προχωρούν οι Ιστορικοί Χρόνοι, είναι η εγκατάλειψη των ταφικών μνημείων, που δέχονται πολλαπλές ταφές και η υιοθέτηση των ατομικών ταφών.

Παρ' όλα αυτά, η μεταστροφή αυτή δεν έγινε ούτε ταυτόχρονα,⁴¹⁸ ούτε σε όλο τον ελλαδικό χώρο με το τέλος της Ύστερης Εποχής του Χαλκού. Σε περιοχές όπως η Θεσσαλία⁴¹⁹ ή η Μεσσηνία⁴²⁰ συνέχισαν να χρησιμοποιούνται τάφοι πολλαπλών ταφών, όπως οι θολωτοί. Επίσης, όπως αναφέρθηκε, στην Ηλεία υπήρχε μακρά παράδοση χρήσης ατομικών τάφων παράλληλα με τους θαλαμωτούς.

Επομένως, φαίνεται ότι δεν υπήρξε συνολική απόρριψη της οικογενειακής οργάνωσης νεκροταφείων σε όλη την Ελλάδα. Αυτό, όμως, που καταδεικνύεται με σαφήνεια είναι ότι δεν υπήρξε ομοιογένεια στις περιοχές που αναπτύχθηκε ο Μυκηναϊκός πολιτισμός. Παρατηρώντας διάφορα παραδείγματα γίνονται εμφανείς τοπικές διαφοροποιήσεις και τοπικά έθιμα, ιδίως σε μια χρονική περίοδο οπότε η «πολιτισμική κοινή», όπως διαμορφωνόταν από τις ανακτορικές δομές, έχει εξαφανιστεί. Η χρήση λάκκων στους θαλαμωτούς τάφους, η παράλληλη χρήση ατομικών και θαλαμωτών τάφων στην Ηλεία, η έλλειψη κυλίκων στην Αχαΐα και η σπανιότητα πήλινων ειδωλίων είναι μερικά στοιχεία διαφοροποίησης που εμφανίζονται στη δυτική Πελοπόννησο.

Η πιθανή απομάκρυνση από το ένδοξο παρελθόν των μεγάλων μυκηναίων ηγετών της Ανακτορικής περιόδου ενδέχεται να προκάλεσε αυτές τις αλλαγές και στα ταφικά έθιμα. Οι θολωτοί και θαλαμωτοί τάφοι, όντας συνδεδεμένοι με το μυκηναϊκό, πολιτισμικό περιβάλλον, το οποίο γνώρισε την ακμή του με την ανάδυση των ανακτόρων, χάθηκαν με τη χρονική – ή και όχι μόνο – απομάκρυνση από τους ένδοξους προγόνους. Αυτή η θεώρηση,⁴²¹ αν συνδυαστεί με την ένδεια πόρων και ανθρώπων που παρατηρήθηκε σε πολλές περιοχές του ελλαδικού χώρου κατά τους πρώιμους Ιστορικούς Χρόνους, μπορεί να δώσει μια ικανοποιητική εξήγηση για την αλλαγή στην επιλογή των ταφικών μνημείων.

Ένα άλλο επιχείρημα περί ανακατατάξεων στο τέλος της Μυκηναϊκής περιόδου βασίζεται σε ορισμένες μεταβολές σε μετάλλινα αντικείμενα, όπως, για παράδειγμα, κοσμητικά ενδυμάτων (π.χ. περόνες, πόρπες).

Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου, φάση.

414 Πρβλ. Thomatos 2006, 169–70, όπου υποστηρίζεται ότι η περίοδος ανασφάλειας, όπως θεωρούνται τα τέλη της Ύστερης Εποχής του Χαλκού, οδηγεί σε λιγότερη προσπάθεια, άρα στις ατομικές ταφές.

415 Σε αυτό το πλαίσιο μπορεί να ενταχθεί και η ύπαρξη της χειροποίητης κεραμικής.

416 Πρβλ. και Thomatos 2006, 170· Dickinson 2006, 182.

417 Ειδικότερα για τους κιβωτιόσημους τάφους της Ηλιδας πρέπει να υπάρχει πάντα η σκέψη της σημαντικής σύνδεσης της θέσης με την Ολυμπία. Οι δύο θέσεις από τη Γεωμετρική περίοδο και εξής είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με την Ολυμπία, η οποία ήδη από την Υπομυκηναϊκή περίοδο έχει αρχίσει να μεταλλάσσεται στο πανελλήνιο κέντρο, που θα εξελιχθεί στους επόμενους αιώνες (Βλ. Eder 2001β, 2001γ, 2003β, 2006β, 2012· και Kyrieleis 1990, 2006).

418 Lemos 2014, 185.

419 Dickinson 2006, 182.

420 Στη Μεσσηνία και την Κρήτη η μεταστροφή δε συνέβη ποτέ (Lemos 2014, 185).

421 Η μη εμφάνιση της αλλαγής στη Μεσσηνία μπορεί να δικαιολογείται από την εγκατάλειψη της περιοχής κατά την Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδο. Με την επανακατοίκησή της, στους Ιστορικούς Χρόνους, πιθανόν οι κάτοικοι επιθυμούν την επανασύνδεση με το ηρωικό παρελθόν και συνεχίζουν να υπηρετούν τα μυκηναϊκά ήθη και έθιμα.

Αναλύσεις για την περιοχή της Αχαΐας έχουν καταδείξει ότι προέρχονταν από την Ιταλία.⁴²² Όμως, το γεγονός αυτό, η εύρεση δηλαδή ορισμένων τεχνέργων, τα οποία δύνανται να προέρχονται από μια άλλη, γειτονική περιοχή, προφανώς και δεν αποδεικνύει την έλευση νέου πληθυσμιακού στοιχείου. Το εμπόριο, που δεν έπαψε να διεξάγεται καθ'όλη την Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ και την Υπομυκηναϊκή περίοδο, αποτελεί ασφαλέστερη οδό ερμηνείας των συγκεκριμένων ευρημάτων.

Επίσης, η πολιτισμική συνέχεια, που καταδεικνύεται από το επίπεδο του υλικού πολιτισμού, οδηγεί στην απόρριψη της σκέψης περί έλευσης νέων πληθυσμιακών ομάδων κατά τη Μυκηναϊκή περίοδο, ιδίως με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο από τους ήδη κατοικούντες στην Ηλεία.

Ίσως να πραγματοποιήθηκαν μετακινήσεις οικογενειών σε γειτονικούς τόπους, όπως για παράδειγμα πιθανότατα συνέβη μετά την κατάρρευση της ανακτορικής Μεσσηνίας. Αλλά μαζικές μετακινήσεις, που έφεραν και ιδεολογικές ανακατατάξεις δεν πιστοποιούνται με ασφάλεια. Ιδιαίτερα, όταν η περίοδος για την οποία αναφέρονται ακολουθείται από την Πρωτογεωμετρική, οπότε καταγράφεται η σχεδόν ολοκληρωτική ερήμωση της περιοχής της Ηλείας (Χάρτης 4) και οδηγεί το ερώτημα πως εξαφανίστηκαν – μέσα σε δεκάδες χρόνια – οι νέοι άποικοι.

Πριν την τελική, περιληπτική διατύπωση των συμπερασμάτων που αφορούν στον Άγ. Γεώργιο Πέρσαινας, θεωρείται σκόπιμη μια συνοπτική αναφορά ενός άλλου χαρακτηριστικού στοιχείου της Μετανακτορικής περιόδου, το οποίο έχει προκαλέσει αρκετές συζητήσεις και προβληματισμό στους μελετητές.

Κατά την Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ⁴²³ περίοδο, στην Αχαΐα και την Ηλεία αποκαλύφθηκαν και ερευνήθηκαν ορισμένες καύσεις νεκρών⁴²⁴ εντός θαλαμωτών τάφων. Ειδικότερα, στο Αγραπιδωχώρι Ηλείας,⁴²⁵ αλλά και σε λίγες περιπτώσεις στην Αχαΐα⁴²⁶ εντοπίστηκαν αγγεία που περιείχαν στάχτη προερχόμενη από καύσεις ανθρώπων.

Οι καύσεις αυτές, όπως γίνεται κατανοητό, αποτέλεσαν ένα «ξένο», ως προς τη μυκηναϊκή παράδοση, ταφικό έθιμο. Επί αιώνες η πρακτική των κατοίκων του αιγαιακού χώρου, κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού, ήταν ο ενταφιασμός των νεκρών τους σε απλά (λάκκοι, κιβωτιόσχημοι) ή επιφανή (θολωτοί, θαλαμωτοί) ταφικά μνημεία. Κατά τα τέλη της Υστεροελλαδικής ΙΙΑ και την Υστεροελλαδική ΙΙΒ περίοδο, αρχίζουν να εμφανίζονται σποραδικά στον αιγαιακό χώρο καύσεις, παράλληλα με ενταφιασμούς.

Η προέλευση αυτού του ταφικού εθίμου έχει απασχολήσει αρκετά την επιστημονική κοινότητα. Η κυρίαρχη άποψη⁴²⁷ υποστηρίζει ότι προήλθε από την Ανατολή και ειδικότερα τη δυτική ακτή της Μικράς Ασίας.⁴²⁸ Υπάρχει και η σκέψη ότι το έθιμο εισήλθε στον ελλαδικό χώρο, λόγω της επικοινωνίας με την Κεντρική Ευρώπη, μέσω της Ιταλικής Χερσονήσου.⁴²⁹

Σε αυτό το σημείο πρέπει να γίνει ένας διαχωρισμός ανάμεσα σε δυο ξεχωριστές «κατηγορίες» εμφάνισης του φαινομένου. Από τη μια, η εμφάνισή τους ως μειονοτικό ταφικό έθιμο, όπως παρουσιάζεται σε ορισμένους θαλαμωτούς τάφους ανάμεσα σε καθαρά μυκηναϊκής τεχνοτροπίας ενταφιασμούς. Από την άλλη, έχουν

422 Jung κ.ά. 2008. Παρ' όλα αυτά, οι συγγραφείς επισημαίνουν ότι και οι δύο πλευρές (Ιταλία και δυτική Πελοπόννησος) έχουν κοινές τεχνολογικές παραδόσεις, αλλά και ότι η Αχαΐα αποτελούσε την πύλη της Ελλάδας από και προς τη Δύση.

423 Κατά τον Ruppenstein (2013, 186) δεν υπάρχει πιστοποιημένη ανθρωπολογικά καύση, που να χρονολογείται στην Ανακτορική περίοδο. Ωστόσο, ο Lewartowski (1998, 135–36) σημειώνει καύσεις της Ανακτορικής περιόδου στον αιγαιακό χώρο, όπως στην Τραγάνα, την Αστυπάλαια, τη Βραυρώνα, την Πρόσυμνα και το Κολωνάκι Θήβας.

424 Όπως και στο χώρο της δυτικής Πελοποννήσου, έτσι και στον ευρύτερο ελλαδικό χώρο, κατά την Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδο οι ενταφιασμοί υπερτερούν συντριπτικά έναντι των καύσεων (Thomatos 2006, 167· Cavanagh και Mee 1998, 135).

425 Παρλαμά 1971.

426 Έχουν καταγραφεί περιπτώσεις καύσεων στις Σπέντζες και τα Λαγκανίδια Καλλιθέας, στο Κλάους και τα Σπαλιάρεικα (Moschos 2009β, 248). Κατά το Μόσχο όμως η μόνη σίγουρη καύση έχει εντοπιστεί στη Βούντενη και είναι σύγχρονη (τέλη της Υστεροελλαδικής ΙΙΙΓ/Υπομυκηναϊκή) με αυτή του Αγραπιδωχωρίου.

427 Ενδεικτικά, βλ. Thomatos 2006, 170· Lewartowski 1998· Dickinson 2006, 73· Lemos 2002, 186.

428 Καύσεις παρατηρούνται στη Συροπαλαιστίνη και τη Μικρά Ασία αρκετές εκατοντάδες χρόνια πριν την εμφάνισή τους στον αιγαιακό χώρο (Thomatos 2006, 170· Lewartowski 1998, 137).

429 Συνοπτικά, βλ. Ruppenstein 2013, 185.

ερευνηθεί ορισμένα ευρήματα στην περιοχή της Αργολίδας,⁴³⁰ στα οποία το έθιμο της καύσης αποτελεί κυρίαρχο ή αποκλειστικό ταφικό έθιμο.⁴³¹

Είναι προφανές ότι τα παραδείγματα της δυτικής Πελοποννήσου ανήκουν στην πρώτη κατηγορία. Σε θαλαμωτούς τάφους με μυκηναϊκά έθιμα ταφής είχε τοποθετηθεί, εντός μυκηναϊκών αγγείων, η τέφρα, προφανώς συγγενούς των ενταφιασμένων. Η συνύπαρξη των ενταφιασμένων και των αποτεφρωμένων νεκρών «κάτω από την ίδια στέγη» συνηγορεί ως προς τη συγγενεία τους, ή, τουλάχιστον, αποκλείει το γεγονός ο αποτεφρωμένος νεκρός να ήταν ξένος ως προς τους άλλους νεκρούς.

Ο λόγος για τον οποίο εναποτέθηκαν αυτές οι καύσεις εντός των μυκηναϊκών ταφικών μνημείων, επίσης έχει προκαλέσει αρκετό προβληματισμό στην επιστημονική κοινότητα. Οι βασικές υποθέσεις⁴³² είναι τρεις. Η πρώτη υπόθεση θεωρεί την ύπαρξη καύσεων αποτέλεσμα της μετακίνησης πληθυσμών, οι οποίοι μετέφεραν το έθιμο στον ελλαδικό χώρο. Κάτι τέτοιο, βέβαια, εξασθενεί, καθώς ο υλικός πολιτισμός που συνοδεύει τις καύσεις είναι καθαρά μυκηναϊκός.

Μια δεύτερη υπόθεση είναι οι επιγαμίες. Οι κάτοικοι του αιγαιακού χώρου, γνωρίζοντας και συνάπτοντας γάμους με «ξένες» γυναίκες ή «ξένους» άνδρες, που τηρούσαν το έθιμο της καύσης, μετέφεραν το έθιμο στη νέα τους πατρίδα. Μια ακόμα υπόθεση είναι ότι οι Μυκηναίοι, μέσω των επαφών τους με άλλους πολιτισμούς, γνώρισαν νέα ήθη και έθιμα, που, προφανώς, τους εντυπωσίασαν και ελάχιστοι από αυτούς τα υιοθέτησαν, για λόγους επίδειξης⁴³³ ή καθαρά μιμητισμού και «ξενομανίας».

Οι τελευταίες δύο υποθέσεις –λογικοφανείς, δύσκολο, όμως, να αποδειχθούν– προϋποθέτουν ένα άλλο γεγονός. Η πτώση του ανακτορικού συστήματος συμπαρέσυρε τον έλεγχο αφενός των επικοινωνιών, αφετέρου των ταφικών εθίμων. Αυτό θα εξηγούσε τη, σχεδόν αποκλειστική, παρουσία καύσεων στη Μετανακτορική περίοδο. Η «πολιτιστική κοινή» που εκπορευόταν από τα ανάκτορα έχει πια χαθεί, αλλά και οι δρόμοι του εμπορίου είναι ανοικτοί και προσβάσιμοι για περισσότερους κατοίκους, που μπορούν, πλέον, να επισκεφθούν νέους τόπους.⁴³⁴ Επομένως, οι νεωτερισμοί των μεμονωμένων καύσεων,⁴³⁵ πιθανόν αποτέλεσμα επαφών με άλλους πολιτισμούς –κυρίως στην Ανατολή– αποτέλεσαν μέθοδο επίδειξης,⁴³⁶ της κυρίαρχης τάξης/ελίτ.

Κλείνοντας αυτή τη σύντομη αναφορά στις καύσεις της Μυκηναϊκής περιόδου στον αιγαιακό χώρο, θεωρείται αναγκαία μια σημείωση. Προφανώς, κατά τη Μυκηναϊκή περίοδο, ούτε ο ενταφιασμός, ούτε η καύση των νεκρών εμπεριείχαν κάποια εσχατολογική σημασία, όπως συμβαίνει, για παράδειγμα, στο Χριστιανισμό. Κάτι τέτοιο φαίνεται και από τους μετέπειτα Ιστορικούς Χρόνους, οπότε καύσεις και ενταφιασμοί συνυπάρχουν.

Ολοκληρώνοντας, θεωρείται αναγκαία η περίληψη των βασικών χαρακτηριστικών του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας και η συνεισφορά του στην έρευνα του μυκηναϊκού κόσμου της βορείως του Αλφειού Ηλείας, αλλά και της δυτικής Πελοποννήσου.

Κατ' αρχάς, η ταφική συστάδα του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας είναι η μοναδική θέση στην ευρύτερη περιοχή, η οποία, ενώ ξεκινά από την Ανακτορική περίοδο, φθάνει να δέχεται ταφές έως και την Πρωτογεωμετρική περίοδο. Αντανακλά, λοιπόν, έναν οικισμό, ο οποίος ιδρύεται στην Υστεροελλαδική ΙΙΒ, ακμάζει στη μέση και ύστερη Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ περίοδο και παύει να χρησιμοποιείται, αφού έχει εισέλθει στους Ιστορικούς Χρόνους.

430 Πιτερός 2001· Palaiologou 2013. Η αποκλειστική χρήση καύσεων ως τρόπου διαχείρισης των νεκρών, προφανώς υποδεικνύει μια ομάδα με ταφικά έθιμα διαφορετικά σε σχέση με τα μυκηναϊκά, αλλά η προέλευσή της δεν μπορεί να εντοπιστεί με σιγουριά (Thomatos 2006, 252).

431 Τον ίδιο διαχωρισμό κάνει κι ο Ruppenstein (2013, 185), αν και αιτιολογεί διαφορετικά την προέλευσή τους. Οι μεμονωμένες καύσεις προέρχονται από τις επαφές με την Ιταλική χερσόνησο, ενώ οι αργολικές από τα δυτικά Βαλκάνια.

432 Πρβλ. Thomatos 2006, 170.

433 Η επίδειξη θα μπορούσε να ισχύει μόνο κατά την περίοδο της τελετής, καθώς από τα κτερίσματα δεν προκύπτει καμιά διαφορά πλούτου ανάμεσα σε ταφές και καύσεις (Lewartowski 1998, 138).

434 Ειδικότερα για τη Δυτική Πελοπόννησο, βλ. και Sgouritsa 2005, 515–25.

435 Πρβλ. Cavanagh και Mee 1998, 135.

436 Βλ. και Moschos 2009α, 366–67· Dickinson 2006, 181· Thomatos 2006, 175.

Η θέση εντάσσεται στο γενικότερο κλίμα, όπως αυτό διαμορφώνεται στη Μετανακτορική περίοδο, τόσο στην περιοχή της Ολυμπίας, όσο και στη βορείως του Αλφειού, δυτική Πελοπόννησο. Η γενική εικόνα της μετακίνησης των κατοίκων προς την ορεινή ή ημιορεινή ενδοχώρα, κατά τα χρόνια αναστάτωσης της κατάρρευσης του μυκηναϊκού ανακτορικού συστήματος, για την αναζήτηση ασφαλέστερων θέσεων, απαντά και στον Άγ. Γεώργιο Πέρσαινας.

Η εγκατάλειψή της, κατά τους Γεωμετρικούς Χρόνους, είναι σύμφωνη με την κατάσταση σε όλη τη δυτική Πελοπόννησο, όπου παρατηρείται σαφής πληθυσμιακή μείωση, τουλάχιστον σε σχέση με το ένδοξο μυκηναϊκό παρελθόν. Αυτή η μείωση, πιθανότατα οφείλεται στη γενικότερη οικονομική πτώση του ελλαδικού χώρου κατά τους «Σκοτεινούς Χρόνους», οπότε οι κάτοικοι αναζήτησαν ευνοϊκότερες συνθήκες διαβίωσης σε άλλες περιοχές, μέσω της δημιουργίας αποικιών.

Επίσης, το νεκροταφείο «συμβαδίζει» με το πλαίσιο «διακυβέρνησης» των οικισμών της Μετανακτορικής περιόδου. Όπως φάνηκε και από άλλα νεκροταφεία της δυτικής Αχαΐας και της βορείως του Αλφειού Ηλείας, την οργάνωση, προστασία και, προφανώς, διοίκηση ανέλαμβαναν ισχυρές προσωπικότητες-ηγέτες, που διακρίνονταν και για την πολεμική τους ικανότητα. Κάτι αντίστοιχο παρατηρήθηκε και στο θαλαμωτό τάφο 1 του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, ο οποίος είχε εκουσίως διαχωριστεί από τους υπόλοιπους και διέθετε τα μοναδικά στο νεκροταφείο ευρήματα ισχύος: τους τρεις σφραγιδολίθους.

Κατά την πορεία στο χρόνο του νεκροταφείου διαπιστώθηκε ότι συμμετείχε ενεργά στο δίκτυο εμπορίου και επικοινωνίας με όμορες ή και πιο μακρινές περιοχές. Μέσω των τεχνέργων που αποκαλύφθηκαν, έγινε κατανοητό ότι οι κάτοικοι της θέσης διατηρούσαν επαφές με την υπόλοιπη δυτική Πελοπόννησο –ιδίως με την περιοχή της Ολυμπίας– και τη γειτονική Αρκαδία, αλλά και με τα νησιά του Ιονίου, την κεντρική Στερεά Ελλάδα και την Αττική.⁴³⁷ Τέλος, οι μακροχρόνιες επαφές, όχι μόνο του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας, αλλά και της ευρύτερης περιοχής, με την Κρήτη αναλύθηκαν στο κεφάλαιο της κεραμικής.

Η διαφοροποίηση, ως προς επιμέρους στοιχεία, σε σχέση με άλλα νεκροταφεία της ευρύτερης περιοχής, οδήγησε επίσης σε ορισμένα συμπεράσματα. Για παράδειγμα, η μεγαλύτερη ποσοστιαία ύπαρξη κυλίκων και κρατήρων στον Άγιο Γεώργιο Πέρσαινας πιθανό συνηγορεί υπέρ της διαφορετικότητας των εθίμων ταφής σε καθαρά τοπικό επίπεδο.

Η μοναδικότητα της θέσης ως προς τη χρονική της διάρκεια, βοήθησε και στην εξαγωγή ορισμένων γενικότερων συμπερασμάτων. Η χρονική συμπίεση των ύστερων φάσεων του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας με το νεκροταφείο κιβωτιόσχημων τάφων της Ήλιδας, αποτέλεσε σημαντικό στοιχείο για την ανατροπή των έως τώρα δεδομένων.

Το παρόμοιο τεχνοτροπικά κεραμικό υλικό του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας και της Ήλιδας καταδεικνύει την κοινή πολιτισμική πορεία των δύο θέσεων και, προφανώς, της κατοίκησης τους από πληθυσμούς που αποδέχονται το μυκηναϊκό τρόπο ζωής. Η κατασκευή κιβωτιόσχημων τάφων σε περιοχή που δεν υπήρχε πρόσφορο έδαφος για την κατασκευή θαλαμωτών τάφων και από κατοίκους, οι οποίοι παραδοσιακά δεν εγκατέλειψαν, καθ'όλη την Ύστερη Εποχή του Χαλκού, τη χρήση «ατομικών» τάφων, επίσης καταδείχθηκε.

Επομένως, η πολιτισμική συνέχεια στη βορείως του Αλφειού δυτική Πελοπόννησο, όπως φαίνεται, κατά βάση, από την κεραμική, αποκλείει κάθε θεωρία μαζικής εισροής πληθυσμιακών στοιχείων, ξένων προς το μυκηναϊκό πολιτισμό. Τέλος, η μετεξέλιξη μιας κοινωνίας που είχε βιώσει την κατάρρευση ενός ισχυρότατου πολιτικοοικονομικού συστήματος είναι επίσης αυτονόητη και οδηγεί σταδιακά στον κόσμο της Γεωμετρικής και Αρχαϊκής περιόδου.⁴³⁸

437 Αντίστοιχες σχέσεις διαθέτει η περιοχή της Ηλείας καθ'όλη τη διάρκεια της Μετανακτορικής περιόδου, έως και την έναρξη της Εποχής του Σιδήρου, πρβλ. Eder 1999, 266.

438 Σε παρόμοια συμπεράσματα σχετικά αφενός με την ομαλή συνέχεια από την Εποχή του Χαλκού στην Εποχή του Σιδήρου –ελλείπει μαζικών καταστροφών– και αφετέρου με τις κοινωνικές και πολιτικές μεταβολές κατά το τέλος της Ύστερης Εποχής του Χαλκού, καταλήγει και η έρευνα στην Αχαΐα (Moschos 2009β, 235).

ΑΓΓΛΙΚΗ ΠΕΡΙΛΗΨΗ • ABSTRACT

The nine, Mycenaean, chamber tomb cemetery of Aghios Georghios of Persaina is situated on a hillside at the mountainous NE part of Elis, among Goumero and Persaina villages. The excavations that were held at the beginning of the 2010s, as a part of the salvage work of Greek Archaeological Service, shed light to an area that was almost unknown for its Mycenaean history.

The excavation of the cemetery raised important issues about the cultural background, the chronological range concerning the use of the tombs, probable differences from other Elian chamber tomb cemeteries and contacts with Greek mainland and adjacent areas.

The pottery dates the time span of use of the cemetery from Late Helladic IIIA2 until the Submycenaean/Early Protogeometric period. Its final use is contemporary with the cist tomb cemetery of Ancient Elis and the beginning of the formation of the Panhellenic sanctuary of Olympia.

This chronological parallelism gives evidence for the conversation about the transition from Bronze to Iron Age and the theories about the coming of new tribes and “ethnic” groups in mainland Greece and the Aegean world during the Early Historical Period. It is clear, according to the material from Aghios Georghios of Persaina tombs, that during the Late Helladic IIIC period there wasn't a sudden change or an intrusion of “foreign” characteristics in the cultural environment of 12th century BC. Furthermore, one can see a smooth cultural transition to the Early Protogeometric period.

As far as the burial architecture and rituals are concerned, the chamber tombs of Aghios Georghios of Persaina have the same characteristics with other Mycenaean chamber tomb cemeteries of Elis and the NW Peloponnese. Some minor differences, such as the larger percentage of kylikes and craters, compared to other Elian and Achaean cemeteries, help us understand the local diversification that it is expected to exist in a period that the centralization of palatial times is no longer present.

The inhabitants of the site that the cemetery of Aghios Georghios of Persaina belonged to, seemed to participate to the wide trading network that was built after the fall of the Mycenaean palaces. Contacts with Elis, Achaea, Messenia, Arcadia, the Ionian islands, Attica, Phocis and Italy can be concluded by the parallels of the artifacts found in the tombs.

Some thoughts about the post palatial system of government of such sites can be made for Elis, a territory that did not have palatial past. Families or persons seem to stand out from the rest of the group and have the responsibility –political or/and military– of ruling the site and be a part of the economical and cultural relationships that were reformed in the Aegean world after the collapse of Mycenaean rulers at the end of the 13th century BC.

This work tried to answer these questions, giving logical explanations to some peculiar findings. Generous assistance from my professors, colleagues and friends made this effort easier and fruitful and I would like to thank them very much.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΕΣ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΟΛΥΜΠΙΑΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΝΑΣΚΑΦΗΣ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΥΡΕΣΗΣ	ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ
Π001	Π13942	Π/α1	10/4/2010	1
Π002	Π13943	Π/α2	10/4/2010	1
Π003	Π13944	Π/α25	11/4/2010	1
Π004	Π13945	Π/α3	11/4/2010	1
Π005	Π13946	Π/α4	11/4/2010	1
Π006	Π13947	Π/α5	11/4/2010	1
Π007	Π13948	Π/α6&42	11/4/2010	1
Π008	Π13949	Π/α7	11/4/2010	1
Π009	Π13950	Π/α8	11/4/2010	1
Π010	Π13951	Π/α9	11/4/2010	1
Π011	Π13952	Π/α10	11/4/2010	1
Π012	Π13953	Π/α11	11/4/2010	1
Π013	Π13954	Π/α12	11/4/2010	1
Π014	Π13955	Π/α13	11/4/2010	1
Π015	Π13956	Π/α14	11/4/2010	1
Π016	Π13957	Π/α15	11/4/2010	1
Π017	Π13958	Π/α16	11/4/2010	1
Π018	Π13959	Π/α17	11/4/2010	1
Π019	Π13960	Π/α19	11/4/2010	1
Π020	Π13961	Π/α20	11/4/2010	1
Π021	Π13962	Π/α21	11/4/2010	1
Π022	Π13963	Π/α22	11/4/2010	1
Π023	Π13964	Π/α23	11/4/2010	1
Π024	Π13965	Π/α24	11/4/2010	1
Π025	Π13966	Π/α18	11/4/2010	1
Π026	Π13967	Π/α26	11/4/2010	1
Π027	Π13968	Π/α27	11/4/2010	1
Π028	Π13969	Π/α28	11/4/2010	1
Π029	Π13970	Π/α29	11/4/2010	1
Π030	Π13971	Π/α30	11/4/2010	1
Π031	Π13972	Π/α31	12/4/2010	1
Π032	Π13973	Π/α32	12/4/2010	1

ΑΡΙΘΜΟΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΟΛΥΜΠΙΑΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΝΑΣΚΑΦΗΣ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΥΡΕΣΗΣ	ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ
Π033	Π13974	Π/α33	12/4/2010	1
Π034	Π13975	Π/α34	12/4/2010	1
Π035	Π13976	Π/α35	12/4/2010	1
Π036	Π13977	Π/α36	12/4/2010	1
Π037	Π13978	Π/α37	12/4/2010	1
Π038	Π13979	Π/α38	12/4/2010	1
Π039	Π13980	Π/α39	12/4/2010	1
Π040	Π13981	Π/α40	12/4/2010	1
Π041	Π13982	Π/α41	12/4/2010	1
Π042	Π14892	Κεραμική Δρόμου	16/4/2010	1
Π043	Π14893	Κεραμική Δρόμου	16/4/2010	1
Π044	Π14894	Κεραμική Δρόμου	16/4/2010	1
Π045	Π14895	Κεραμική Δρόμου	16/4/2010	1
Μ01	Μ3483	Μ1	14/4/2010	1
Δ01	Δ1607	Δ1	11/4/2010	1
Δ02	Δ1608	Δ2	11/4/2010	1
Δ03	Δ1609	Δ3	11/4/2010	1
Δ04	Δ1610	Π1	12/4/2010	1
Δ05	Δ1615	Δ4	12/4/2010	1
Δ06	Δ1616	Δ5	12/4/2010	1
Δ07	Δ1617	Δ6	12/4/2010	1
Π046	Π13778	Π/α1	29/4/2010	2
Π047	Π13779	Π/α2	29/4/2010	2
Π048	Π13780	Π/α3	29/4/2010	2
Π049	Π13781	Π/α5	29/4/2010	2
Π050	Π13782	Π/α6	29/4/2010	2
Π051	Π13783	Π/α7	29/4/2010	2
Π052	Π13784	Π/α8	29/4/2010	2
Π053	Π13785	Π/α9	29/4/2010	2
Π054	Π13786Α	Π/α10	29/4/2010	2
Π055	Π13786Β	Π/α11	29/4/2010	2
Π056	Π13787	Π/α12	29/4/2010	2
Π057	Π13788	Π/α13	29/4/2010	2
Π058	Π13789	Π/α14	29/4/2010	2

ΑΡΙΘΜΟΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΟΛΥΜΠΙΑΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΝΑΣΚΑΦΗΣ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΥΡΕΣΗΣ	ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ
Π059	Π13790	Π/α15	29/4/2010	2
Π060	Π13791	Π/α16	29/4/2010	2
Π061	Π13792	Π/α17	29/4/2010	2
Π062	Π13793	Π/α18	29/4/2010	2
Π063	Π13794	Π/α19	29/4/2010	2
Π064	Π13795	Π/α20	29/4/2010	2
Π065	Π13796	Π/α21	29/4/2010	2
Π066	Π13797	Π/α22	29/4/2010	2
Π067	Π13798	Π/α23	29/4/2010	2
Π068	Π14898	Κεραμική Δρόμου	6/5/2010	2
Π069	Π14899	Κεραμική Δρόμου	6/5/2010	2
Π070	Π14900	Κεραμική Δρόμου	6/5/2010	2
Π071	Π14901	Κεραμική Δρόμου	6/5/2010	2
Π072	Π14902	Κεραμική Δρόμου	6/5/2010	2
Π073	Π14903	Κεραμική Δρόμου	6/5/2010	2
Μ02	Μ3486	Μ1	29/4/2010	2
Π074	Π13896	Π/α1+38	12/5/2010	3
Π075	Π13897	Π/α2	12/5/2010	3
Π076	Π13898α-δ	Π/α3	12/5/2010	3
Π077	Π13899	Π/α4	12/5/2010	3
Π078	Π13900	Π/α5	12/5/2010	3
Π079	Π13901	Π/α6	12/5/2010	3
Π080	Π13902	Π/α7	12/5/2010	3
Π081	Π13903	Π/α8&10	12/5/2010	3
Π082	Π13904	Π/α9	12/5/2010	3
Π083	Π13905	Π/α11	12/5/2010	3
Π084	Π13906	Π/α19	12/5/2010	3
Π085	Π13907	Π/α13	12/5/2010	3
Π086	Π13908	Π/α14	12/5/2010	3
Π087	Π13909	Π/α15	12/5/2010	3
Π088	Π13910	Π/α16	12/5/2010	3
Π089	Π13911	Π/α17	12/5/2010	3
Π090	Π13912	Π/α18	12/5/2010	3
Π091	Π13913	Π/α12	12/5/2010	3

ΑΡΙΘΜΟΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΟΛΥΜΠΙΑΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΝΑΣΚΑΦΗΣ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΥΡΕΣΗΣ	ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ
Π092	Π13914	Π/α20	12/5/2010	3
Π093	Π13915	Π/α21	12/5/2010	3
Π094	Π13916	Π/α22	12/5/2010	3
Π095	Π13917	Π/α23	12/5/2010	3
Π096	Π13918	Π/α24	12/5/2010	3
Π097	Π13919	Π/α25	12/5/2010	3
Π098	Π13920	Π/α26	12/5/2010	3
Π099	Π13921	Π/α27	12/5/2010	3
Π100	Π13922	Π/α28	12/5/2010	3
Π101	Π13923	Π/α29	12/5/2010	3
Π102	Π13924	Π/α30	12/5/2010	3
Π103	Π13925	Π/α31	12/5/2010	3
Π104	Π13926	Π/α32	12/5/2010	3
Π105	Π13927	Π/α33	12/5/2010	3
Π106	Π13928	Π/α34	12/5/2010	3
Π107	Π13929	Π/α35	12/5/2010	3
Π108	Π13930	Π/α36	12/5/2010	3
Π109	Π13931	Π/α37	12/5/2010	3
Π110	Π13932	Π/α39	12/5/2010	3
Π111	Π13933	Π/α40	12/5/2010	3
Π112	Π13934	Π/α41	12/5/2010	3
Π113	Π13935	Π/α42	12/5/2010	3
Π114	Π13936	Π/α43	12/5/2010	3
Π115	Π13937	Π/α44	12/5/2010	3
Π116	Π13938	Π/α45	12/5/2010	3
Π117	Π13939	Π/α46	12/5/2010	3
Π118	Π13940	Π/α47	12/5/2010	3
Π119	Π13941	Κεραμική Δρόμου	11/5/2010	3
Π120	Π14889	Κεραμική Δρόμου	12/5/2010	3
Π121	Π14890	Κεραμική Δρόμου	12/5/2010	3
Π122	Π14891	Κόγχη	14/5/2010	3
Μ03	Μ3487	Μ2	12/5/2010	3
Μ04	Μ3489	Μ1	12/5/2010	3
Δ08	Δ1611	Π1	12/5/2010	3

ΑΡΙΘΜΟΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΟΛΥΜΠΙΑΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΝΑΣΚΑΦΗΣ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΥΡΕΣΗΣ	ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ
Δ09	Δ1612	Λ1	12/5/2010	3
Δ10	Δ1613	Λ2	12/5/2010	3
Π123	Π13730	Π/α1	19/5/2010	4
Π124	Π13731	Π/α2	19/5/2010	4
Π125	Π13732	Π/α3	19/5/2010	4
Π126	Π13733 α:σώμα, β:στόμιο	Π/α4	19/5/2010	4
Π127	Π13734	Π/α5	19/5/2010	4
Π128	Π13735	Π/α6	19/5/2010	4
Π129	Π13736	Π/α7	19/5/2010	4
Π130	Π13737	Π/α8	19/5/2010	4
Π131	Π13738	Π/α9	19/5/2010	4
Π132	Π13739	Π/α10	19/5/2010	4
Π133	Π13740	Π/α11	19/5/2010	4
Π134	Π13741	Π/α12	19/5/2010	4
Π135	Π13742	Π/α13		4
Π136	Π13743	Κεραμική Θαλάμου	19/5/2010	4
Π137	Π13744	Κεραμική Θαλάμου	19/5/2010	4
Π138	Π13745	Κεραμική Θαλάμου	19/5/2010	4
Π139	Π13746	Κεραμική Θαλάμου	19/5/2010	4
Π140	Π13747	Κεραμική Θαλάμου	19/5/2010	4
Π141	Π13748	Κεραμική Θαλάμου	19/5/2010	4
Π142	Π13749	Κεραμική Θαλάμου	19/5/2010	4
Π143	Π13750	Κεραμική Θαλάμου	19/5/2010	4
Π144	Π13751	Κεραμική Θαλάμου	19/5/2010	4
Π145	Π13752	Κεραμική Θαλάμου	19/5/2010	4
Π146	Π13753	Κεραμική Θαλάμου	19/5/2010	4
Π147	Π13754	Κεραμική Θαλάμου	19/5/2010	4
Π148	Π13755	Κεραμική Θαλάμου	19/5/2010	4
Π149	Π13756	Κεραμική Θαλάμου	19/5/2010	4
Π150	Π13757	Κεραμική Θαλάμου	19/5/2010	4
Π151	Π13758	Κεραμική Θαλάμου	19/5/2010	4
Π152	Π14904	Κεραμική Δρόμου	19/5/2010	4

ΑΡΙΘΜΟΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΟΛΥΜΠΙΑΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΝΑΣΚΑΦΗΣ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΥΡΕΣΗΣ	ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ
Π153	Π14905	Κεραμική Δρόμου	19/5/2010	4
M05	M3484	X1	19/5/2010	4
Δ11	Δ1614	Λ1	19/5/2010	4
Π154	Π13759	Π/α1	17/5/2010	5
Π155	Π13760	Π/α1	21/5/2010	6
Π156	Π13761	Π/α2	21/5/2010	
Π157	Π13762	Π/α3	21/5/2010	6
Π158	Π13763	Π/α4	21/5/2010	6
Π159	Π13764	Π/α5	21/5/2010	6
Π160	Π13765	Π/α6	21/5/2010	6
Π161	Π13766	Π/α7	21/5/2010	6
Π162	Π13767	Π/α8	21/5/2010	6
Π163	Π13768	Π/α9	21/5/2010	6
Π164	Π13769	Π/α10	21/5/2010	6
Π165	Π13770	Π/α11	21/5/2010	6
Π166	Π13771	Π/α12	21/5/2010	6
Π167	Π13772	Π/α13	21/5/2010	6
Π168	Π13773	Π/α14	21/5/2010	6
Π169	Π13774	Π/α15	21/5/2010	6
Π170	Π13775	Π/α16	21/5/2010	6
Π171	Π13776	Κεραμική Θαλάμου	21/5/2010	6
Π172	Π13777	Κεραμική Θαλάμου	21/5/2010	6
Π173	Π14906	Κεραμική Δρόμου	20/5/2010	6
M06	M3485	X1	21/5/2010	6
M07	M3488α,β	X2	19/5/2010	6
Π174	Π14896	Κεραμική Λάκκου		7
Π175	Π14897	Κεραμική Λάκκου		7
Π176	Π14192			9
Π177	Π14193			9
Π178	Π14194			9
Π179	Π14195			9
Π180	Π 14196			9
Π181	Π14197			9
Π182	Π14198			9

ΑΡΙΘΜΟΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΟΛΥΜΠΙΑΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΝΑΣΚΑΦΗΣ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΥΡΕΣΗΣ	ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ
Π183	Π14199			9
Π184	Π14211			9
Π185	Π14212			9
Π186	Π14213			9
Π187	Π14214			9
Π188	Π14215			9
Π189	Π14216			9
Π190	Π14217			9
Π191	Π14218			9
Π192	Π14219			9
Π193	Π14220			9
Π194	Π14221			9
Π195	Π14222			9
Π196	Π14223			9
Π197	Π14224			9
Π198	Π14225			9
Π199	Π14226			9
Π200	Π14227			9
Π201	Π14228			9
Π202	Π14229			9
Π203	Π14230			9
Π204	Π14231			9
Π205	Π14232			9
Π206	Π14233			9
Π207	Π14234			9
Π208	Π14235			9
Π209	Π14236			9
Π210	Π14237			9
Π211	Π14238			9
Π212	Π14239			9
Π213	Π14240			9
Π214	Π14241			9
Π215	Π14242			9
Π216	Π14243			9

ΑΡΙΘΜΟΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΟΛΥΜΠΙΑΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΝΑΣΚΑΦΗΣ	ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΥΡΕΣΗΣ	ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ
Π217	Π14244			9
Π218	Π14246			9
Π219	Π14247			9
Π220	Π14248			9
Π221	Π14249			9
Π222	Π14250			9
Π223	Π14251			9
Π224	Π14252			9
Π225	Π14253			9
Π226	Π14254			9
Π227	Π14255			9
Π228	Π14256			9
Π229	Π14257			9
M08	M3723			9
M09	M3724			9
Δ12	Δ1663			9
Δ13	Δ1664			9
Δ14	Δ1666			9
Δ15	Δ1668			9
Δ16	Δ1669			9

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Aktypi, K. 2014. «Finds of the Geometric period in the Mycenaean cemetery at Agios Vasileios, Chalandritsa, Achaia». *BSA* 109:129–57.
- Ακτύπη, Κ. 2014. «Το Μυκηναϊκό νεκροταφείο του Αγίου Βασιλείου Χαλανδρίτσας Αχαΐας – Τα πρώτα αποτελέσματα». *Προϊστορήματα* 6 (2014):2–42.
- Alram-Stern, E. και S. Deger-Jalkotzy. 2006. *Aigeira I. Die mykenische Akropolis* 3. Wien: Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Ανδρικού, Ε. 2019. «Σχετικά με τους μυκηναϊκούς κωνίσκους (conuli)». Στο *Ημερίδα στη μνήμη του καθηγητή Σπύρου Ιακωβίδη, 6 Μαΐου 2015. Υπο την αιγίδα του τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών*, επιμ. Ν. Πολυχρονάκου-Σγουρίτσα, 167–81. Αθήνα: Καρδαμίτσα.
- Αραπογιάννη, Ξ. 1991. «Πεύκες». *ΑΔ* 46, Β1, *Χρονικά*:132–33.
- _____. 1992. «Αγία Τριάδα». *ΑΔ* 47, *Χρονικά*:116–18.
- _____. 1997. «Πράσινο–Ακόνες». *ΑΔ* 52, *Χρονικά*:248.
- _____. 1999. «Άσπρα Σπίτια». *ΑΔ* 54, *Χρονικά*:236–37.
- _____. 2001–2004. «Βούζανη Κλινδιά». *ΑΔ* 56–59, *Χρονικά*:405.
- Arena, E. 2015. «Mycenaean peripheries during the palatial age. The case of Achaia». *Hesperia* 84, 1–46.
- Bachhuber, C. και R. G. Roberts. Επιμ. 2008. *Forces of Transformation: The End of the Bronze Age in the Mediterranean*. Oxford: Oxbow Books.
- Βικάτου, Ο. 1995. «Πεύκες ή Βύλιζα». *ΑΔ* 50, Β1, *Χρονικά*:176.
- _____. 1998. «Κοσκινάς, Κλαδέος». *ΑΔ* 53, *Χρονικά*:230–33.
- _____. 2000. «Κλαδέος: Τρύπες». *ΑΔ* 55, *Χρονικά*:277–79.
- _____. 2001–2004. «Κλαδέος: Τρύπες». *ΑΔ* 56, *Χρονικά*:468–69.
- _____. 2007. «Τρύπες Κλαδέου». *ΑΔ* 62, *Χρονικά*: 420.
- _____. 2008α. «Κορυφή, Τριανταφυλλιά». *ΑΔ* 63, *Χρονικά*:436.
- _____. 2008β. «Μάγειρας, Κιούπια». *ΑΔ* 63, *Χρονικά*:436–37.
- _____. 2009α. «Κιούπια Μάγειρα». *ΑΔ* 64, *Χρονικά*:380–81.
- _____. 2009β. «Το Μυκηναϊκό νεκροταφείο της Αγίας Τριάδας, Ηλείας». Διδ. διατρ., Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.
- _____. 2010. «Τριανταφυλλιά Κορυφής». *ΑΔ* 65, *Χρονικά*:788–89.
- _____. 2019. «Τάφοι Μυκηναίων Πολεμιστών στον Μάγειρα Ολυμπίας». Στο *Σωστικές ανασκαφές της αρχαιολογικής Υπηρεσίας. Ι. Τα Νεκροταφεία. Χωροταξική Οργάνωση, ταφικά έθιμα, τελετουργίες*, Τόμος 2, επιμ. Ε. Κουντούρη και Α. Γκαδόλου, 233–68. Αθήνα: Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων.
- Βλαχόπουλος, Α. 2012. *Η Υστεροελλαδική ΙΙΙΓ Περίοδος στη Νάξο. Τα ταφικά σύνολα και οι συσχετισμοί τους με το Αιγαίο*. Τόμος Β'. *Η Νάξος και ο μυκηναϊκός κόσμος της μετανακτορικής περιόδου*. Αθήνα: Καρδαμίτσα.
- Blegen, C. 1937. *Prosymna – The Helladic settlement preceding the Argive Heraeum*. Cambridge: University Press.
- Blegen, C. W., M. Rawson, W. Taylour και W. P. Donovan. 1973. *The Palace of Nestor at Pylos in Western Messenia III: Acropolis and Lower Town. Tholoi, Grave Circle and Chamber Tombs: Discoveries outside the Citadel*. Princeton: University Press.
- Βοκοτοπούλου, Ι. 1969. «Πρωτογεωμετρικά αγγεία εκ της περιοχής του Αγρινίου». *ΑΔ* 22, *Μελέτες*:74–94.
- Cavanagh, W. G. 1977. «Attic Burial Customs, c. 2000–700 B.C.». Διδ. διατρ., University of London.
- _____. 1987. «Cluster Analysis of Mycenaean Chamber Tombs». Στο *THANATOS. Les coutumes funéraires en Égée à l'âge du Bronze. Actes du colloque de Liège 21–23 avril 1986*, επιμ. R. Laffineur, 161–69. Aegaeum 1. Liège: Université de l'Etat à Liège, Histoire de l'art et archéologie de la Grèce antique. 1987).
- _____. 1998. «Innovation, Conservatism and Variation in Mycenaean Funerary Ritual». Στο *Cemetery and Society in the*

- Aegean Bronze Age*, επιμ. K. Branigan, 103–14. Sheffield Studies in Aegean Archaeology 1. Sheffield: Academic Press.
- _____. 2008. «Death and the Mycenaeans». Στο *The Cambridge Companion to the Aegean Bronze Age*, επιμ. C. W. Shelmerdine, 327–41. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cavanagh, W. G. και C. Mee. 1990. «The Location of Mycenaean Chamber Tombs in the Argolid». Στο *Celebrations of Death and Divinity in the Bronze Age Argolid*, επιμ. R. Hägg και G. C. Nordquist, 55–64. Stockholm: Paul Åströms Förlag.
- _____. 1998. *A Private Place: Death in Prehistoric Greece*. SIMA 125. Jonsered: Paul Åströms Förlag.
- Παλούρης, Ν. 1961–1962. «Περιοχή Ολυμπίας». *ΑΔ* 17, *Χρονικά*:105–7.
- _____. 1963. «Αρχαιότητες Ηλείας – Αχαΐας». *ΑΔ* 18, *Χρονικά*:103.
- _____. 1964. «Αρχαιότητες Ηλείας – Αχαΐας». *ΑΔ* 19, *Χρονικά*:177–78.
- _____. 1965. «Αρχαία Ολυμπία – Ανασκαφικά έρευναι». *ΑΔ* 20, *Χρονικά*:170–72.
- _____. 1966. «Σωστικά ανασκαφαί και τυχαία ευρήματα». *ΑΔ* 21, *Χρονικά*:170–73.
- Γκαδόλου, Α. 2007. «Ομάδα ταφικών πίθων από ένα νεκροταφείο Γεωμετρικών χρόνων στην Τράπεζα Αιγίου». *SAIA ANNUARIO LXXXV*, ser. III, 7:13–32.
- _____. 2008. *Η Αχαΐα στους πρώιμους ιστορικούς χρόνους. Κεραμική παραγωγή και έθιμα ταφής. Δημοσιεύματα Αρχαιολογικού Δελτίου* αρ. 101, Αθήνα: Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων.
- Γκαζής, Μ. 2010. «Η προϊστορική ακρόπολη του Τείχους Δυμαίων. Σε αναζήτηση ταυτότητας». Στο *Ιρις. Μελέτες στη μνήμη της καθηγήτριας Αγγελικής Πιλάλη-Παπαστερίου*, επιμ. Ν. Μερούσης, Ε. Στεφανή και Μ. Νικολαΐδου, 237–55. Θεσσαλονίκη: Κορηλία Σφακιανάκη.
- _____. 2017. «Το Τείχος Δυμαίων, 5.500 χρόνια ιστορίας». Στο *Αρχαιολογικοί χώροι και μνημεία του Δύμου Δυτικής Αχαΐας*, επιμ. Β. Αργυρόπουλος, Ε. Σιμώνη και Κ. Παπαγιαννόπουλος, 15–30. Κάτω Αχαΐα: ΕΦΑ Αρχαιοτήτων, Δήμος Αχαΐας.
- Coulson, W. D. E. 1986. *The Dark Age Pottery of Messenia*. SIMA Pocket Book 43. Götteborg: Paul Åströms Förlag.
- Crielaard, J. P. 2011. «The ‘wanax to basileus model’ reconsidered: authority and ideology after the collapse of the Mycenaean palaces». Στο *The ‘Dark Ages’ Revisited: Acts of an International Symposium in Memory of William D. E. Coulson*. University of Thessaly, Volos, 14–17 June 2007, Vol. I, επιμ. Α. Mazarakis-Ainian, 83–93. Βόλος: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας.
- D’Agata, A.L., M.C. Boileau και S. De Angelis. 2012. «Handmade burnished ware from the island of Crete: a view from the inside». *Rivista di scienze preistoriche* 62:295–330.
- Δακορώνια, Φ. 1986. «Ζέλι». *ΑΔ* 41:68.
- _____. Επιμ. 1999. *Η περιφέρεια του μυκηναϊκού κόσμου. Α’ Διεθνές Διεπιστημονικό Συμπόσιο, Λαμία, 25–29 Σεπτεμβρίου 1994*. Λαμία: Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων.
- Dakoronia, F. 2003. «The Transition from Late Helladic IIIC to the Early Iron Age at Kynos». Στο *LH IIIC Chronology and Synchronisms. Proceedings of the international workshop held at the Austrian Academy of Sciences at Vienna, May 7th and 8th, 2001*, επιμ. S. Deger-Jalkotzy και M. Zavadil, 37–51. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- _____. 2007. «LH IIIC Middle Pottery Repertoire of Kynos». Στο *LH IIIC Chronology and Synchronisms II. LH IIIC Middle. Proceedings of the International Workshop held at the Austrian Academy of Sciences at the Austrian Academy of Sciences at Vienna, October 29th and 30th, 2004*, επιμ. S. Deger-Jalkotzy και M. Zavadil, 119–27. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- Dakoronia, F. και P. Kounouklas. 2009. «Kynos’ Pace to the Early Iron Age». Στο *LH IIIC Chronology and Synchronisms III. LH III C Late and the Transition to the Early Iron Age. Proceedings of the international Workshop held at the Austrian Academy of Sciences at Vienna, February 23rd and 24th, 2007*, επιμ. S. Deger-Jalkotzy και A. E. Bächle, 61–76. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- Deger-Jalkotzy, S. 1983. «Das Problem der ‘Handmade Burnished Ware’ von Myk. IIIC». Στο *Griechenland, die Ägäis und die Levante während der ‘Dark Ages’ vom 12. bis zum 9.Jh. v. Chr. Akten des Symposiums von Stift Zwettl 11.–14. Oktober 1980*, επιμ. S. Deger-Jalkotzy, 161–78. Wien: Österreichischen Akademie der Wissenschaften
- _____. 1990. «Elateia (Phokis) und die frühe Geschichte der Griechen: ein österreichisches-griechisches Grabungsprojekt». *Anzeiger der philosophisch-historische Klasse der Österreichischen Akademie der Wissenschaften* 127:78–86.
- _____. 1991. «Zum Verlauf der Periode SH IIIC in Achaia». Στο *Αρχαία Αχαΐα και Ηλεία. Ανακοινώσεις κατά το πρώτο διεθνές συμπόσιο, 19–21 Μαΐου 1989*, επιμ. Α.Δ. Rizakis, 19–29. Αθήνα: Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών/Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών
- _____. 1998. «The Last Mycenaeans and their Successors Updated». Στο *Mediterranean Peoples in Transition. Thirteenth to Early Tenth Centuries BCE*. In Honor of Professor Trude Dothan, επιμ. S. Gitin, A. Mazar και E. Stern, 114–28.

- Jerusalem: Israel Exploration Society.
- _____. 2003. «Stratified pottery deposits from the Late Helladic IIIC settlement at Aigeira/Achaia». Στο *LH IIIC Chronology and Synchronisms. Proceedings of the international workshop held at the Austrian Academy of Sciences at Vienna, May 7th and 8th, 2001*, επιμ. S. Deger-Jalkotzy και M. Zavadil, 53–75. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- _____. 2006. «Late Mycenaean Warrior Tombs». Στο *Ancient Greece: From the Mycenaean Palaces to the Age of Homer*, επιμ. S. Deger-Jalkotzy και I.S. Lemos, 151–79. Edinburgh: University Press
- _____. 2009. «From LH IIIC Late to the Early Iron Age: The Submycenaean Period at Elateia». Στο *LH IIIC Chronology and Synchronisms III. LH III C Late and the Transition to the Early Iron Age. Proceedings of the international Workshop held at the Austrian Academy of Sciences at Vienna, February 23rd and 24th, 2007*, επιμ. S. Deger-Jalkotzy και A.E. Bächle, 77–116. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- _____. 2014. «A Very Underestimated Period: The Submycenaean Phase of the Early Greek Culture». Στο *KE-RA-ME-JA. Studies presented to Cynthia W. Shelmerdine*, επιμ. D. Nakasis, J. Gulizio και S.A. James, 41–52. Prehistory Monographs 46. Philadelphia: INSTAP Academic Press.
- Deger-Jalkotzy, S. και E. Alram-Stern. 1985. «Die mykenische Siedlung». Στο *Aigeira-Hyperesia und die Siedlung Phelloë. Österreichische Ausgrabungen auf der Peloponnes 1972-1983. Teil I: Akropolis*, επιμ. W. Alzinger και Συνεργάτες, 394–426. Klio 67. Berlin: Akademie.
- Deger-Jalkotzy, S. και A. E. Bächle. Επιμ. 2009. *LH IIIC Chronology and Synchronisms III. LH III C Late and the Transition to the Early Iron Age. Proceedings of the international Workshop held at the Austrian Academy of Sciences at Vienna, February 23rd and 24th, 2007*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- Deger-Jalkotzy S. και I. Lemos. Επιμ 2006. *Ancient Greece: From the Mycenaean Palaces to the Age of Homer*. Edinburgh: Edinburgh University Press
- Deger-Jalkotzy, S. και M. Zavadil. Επιμ. 2003. *LH IIIC Chronology and Synchronisms. Proceedings of the international workshop held at the Austrian Academy of Sciences at Vienna, May 7th and 8th, 2001*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- _____. 2007. *LH IIIC Chronology and Synchronisms II. LH IIIC Middle. Proceedings of the International Workshop held at the Austrian Academy of Sciences at the Austrian Academy of Sciences at Vienna, October 29th and 30th, 2004*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- Demakopoulou, K.A. και J.H. Crouwel. 1998. «Some Mycenaean Tombs at Palaiokastro, Arcadia». *BSA* 93:269–83.
- Δημακοπούλου, Κ. 1999. «Μυκηναϊκά ευρήματα από την Ελάτεια στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο». Στο *Η περιφέρεια του μυκηναϊκού κόσμου. Α' Διεθνές Διεπιστημονικό Συμπόσιο, Λαμία, 25–29 Σεπτεμβρίου 1994*, επιμ. Φ. Δακορώνια, 187–94. Λαμία: Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων.
- Desborough, V. R. d'A. 1964. *The Last Mycenaean and their Successors*. Oxford: Clarendon Press.
- Dickinson, O. 1983. «Cist Graves and Chamber Tombs». *BSA* 78:55–67.
- _____. 2006. *The Aegean from Bronze Age to Iron Age: Continuity and Change between the Twelfth and Eighth Centuries B.C*. London/New York: Routledge.
- _____. 2016. «The Coming of the Greeks' and All That». Στο *The Archaeology of Greece and Rome. Studies in Honour of Anthony Snodgrass*, επιμ. J. Bintliff και J. Rutter, 3–21. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Dyczek, P. 1994. *Pylos in the Bronze Age. Problems of culture and social life in Messenia*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Eder, B. 1999. «Ancient Elis in the Dark Ages». Στο *Η περιφέρεια του μυκηναϊκού κόσμου. Α' Διεθνές Διεπιστημονικό Συμπόσιο, Λαμία, 25–29 Σεπτεμβρίου 1994*, επιμ. Φ. Δακορώνια, 263–68. Λαμία: ΙΔ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων.
- _____. 2001α. *Die submykenischen und protogeometrischen Gräber von Elis*. Bibliothek der Griechischen Archäologischen Gesellschaft zu Athen, Band 209. Athen: Die Archäologische Gesellschaft zu Athen.
- _____. 2001β. «Die Anfänge von Elis und Olympia: Zur Siedlungsgeschichte der Landschaft Elis am Übergang von der Spätbronze- zur Früheisenzeit». Στο *Forschungen in der Peloponnes. Akten des Symposions anlässlich der Feier '100 Jahre Österreichisches Archäologisches Institut Athen' Athen 5.3.–7.3.1998*, επιμ. V. Mitsopoulos-Leon, 233–43. Sonderchriften Band 38. Athen: Österreichisches Archäologisches Institut.
- _____. 2001γ. «Continuity of Bronze Age Cult at Olympia? The Evidence of the Late Bronze Age and Early Iron Age Pottery». Στο *POTNIA. Deities and Religion in the Aegean Bronze Age, Acts of the 8th International Aegean Conference at Göteborg University, 12–15 April 2000*, επιμ. R. Hägg και R. Laffineur, 201–9. *Aegaeum* 22, Liège: Université de Liège

- _____. 2003α. «Patterns of Contact and Communication between the Regions South and North of the Corinthian Gulf in LH IIIC». Στο *Η Περιφέρεια του Μυκηναϊκού Κόσμου. Β' Διεθνές Διεπιστημονικό Συμπόσιο, Λαμία 1999*, επιμ. Ν. Κυπαρίσση-Αποστολικά και Μ. Παπακωνσταντίνου, Αθήνα: ΥΠΠΟΑ.
- _____. 2003β. «Im Reich des Augeias: Elis und Olympia zwischen 1200 und 700 v. Chr.». *Anzeiger der Österreichischen Akademie der Wissenschaften* 138:89–121.
- _____. 2005. «Eine Gruppe früheisenzeitlicher Gefäße aus Tripiti im Alpheiostal». Στο *Synergia. Festschrift für Fritz Krininger*, Band II, επιμ. B. Brandt, V. Gassner και S. Ladstätter, 163–70. Wien: Phoibos.
- _____. 2006α. «The World of Telemachos: Western Greece 1200–700 BC». Στο *Ancient Greece from the Mycenaean Palaces to the Age of Homer*, επιμ. S. Deger-Jalkotzy και I. Lemos, 548–80. Edinburgh Leventis Studies 3. Edinburgh: Edinburgh University Press
- _____. 2006β. «Die spätbronze und früheisenzeitliche Keramik». Στο *Anfänge und Frühzeit des Heiligtums von Olympia: Die Ausgrabungen am Pelopion 1987–1996. Olympische Forschungen* 31, επιμ. H. Kyrieleis, 141–246. Berlin: de Gruyter.
- _____. 2007. «The Power of Seals: Palaces, Peripheries and Territorial Control in the Mycenaean World». Στο *Between the Aegean and Baltic Seas: Prehistory Across the Borders, Proceedings of the International Conference 'Bronze and Early Iron Age Interconnections and Contemporary Developments between the Aegean and the Region of the Balkan Peninsula, Central and Northern Europe,' University of Zagreb, 10–14 April 2005*, επιμ. I. Galanaki, I. Galanakis, H. Tomas και R. Laffineur, 35–45. Aegaeum 27. Liège: Université de Liège.
- _____. 2009α. «The Late Bronze Age/Early Iron Age Transition in Western Greece: Submycenaean Studies». Στο *LH IIIC Chronology and Synchronisms III. LH III C Late and the Transition to the Early Iron Age. Proceedings of the international Workshop held at the Austrian Academy of Sciences at Vienna, February 23rd and 24th, 2007*, επιμ. S. Deger-Jalkotzy και A. E. Bächle, 133–49. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- _____. 2009β. «The Northern Frontier of the Mycenaean World». Στο *2ο Αρχαιολογικό Έργο Θεσσαλίας και Στερεάς Ελλάδας, Πρακτικά επιστημονικής συνάντησης, Βόλος 16 – 19.3.2006*, επιμ. A. Mazarakis-Ainian, 113–31. www.aegeobalkanprehistory.net/index.php?p=article&id_art=11
- _____. 2011. «The Early Iron Age Sanctuary at Olympia: Counting Sherds from the Pelopion Excavations (1987–1996)». Στο *Early Iron Age Pottery: A Quantitative Approach. Proceedings of the International Round Table organized by the Swiss School of Archaeology in Greece (Athens, November 28–30, 2008)*, επιμ. S. Verdan και T. Theurillat, 61–5. BAR–IS 2254. Oxford: Archaeopress.
- _____. 2012. «Das frühe Heiligtum von Olympia in seiner Umwelt». Στο *Mythos Olympia. Kult und Spiele*, 31. 8. 2012 – 7. 1. 2013, επιμ. W.D. Heilmeyer, N. Kaltsas, H.-J. Gehrke, G.E. Hatzl και S. Bocher, Martin-Gropius-Bau. München: Prestel Verlag.
- Θέμελης, Π. 1968α. «Ανασκαφαί Ηλείας». *ΑΔ* 23, *Χρονικά*:170.
- _____. 1968β. «Thryon – Epitalion». *AAA* 1, T. 2:201–4.
- Θεοχάρης, Δ. 1963. «Ελασσών (αρχαιολογική Συλλογή)». *ΑΔ* 18, *Β1*, *Χρονικά*:133–34.
- Feuer, B. 2011. «Being Mycenaean: A View from the Periphery». *AJA* 115:507–36.
- Furumark, A. 1972. Ανατύπωση. *Mycenaean Pottery I: Analysis and Classification*. Stockholm: Åström. Αρχική έκδοση: 1941.
- Gallou, C. 2005. The Mycenaean Cult of the Dead. *BAR–IS* 1372. Oxford: Archaeopress.
- Gallou, C., M. Georgiadis και G.M. Muskett. Επιμ. 2008. *DIOSKOUROI: Studies Presented to W.G. Cavanagh and C.B. Mee on the Anniversary of Their 30–Year Joint Contribution to Aegean Archaeology*. *BAR–IS* 1889. Oxford: Archaeopress.
- Gauss, W. 2003. «The Late Mycenaean Pottery from the North Slope of the Athenian Acropolis». Στο *LH IIIC Chronology and Synchronisms. Proceedings of the international workshop held at the Austrian Academy of Sciences at Vienna, May 7th and 8th, 2001*, επιμ. S. Deger-Jalkotzy και M. Zavdil (eds.), 93–104. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- _____. 2009. «The Last Mycenaeans at Aigeira and Their Successors». Στο *LH IIIC Chronology and Synchronisms III. LH III C Late and the Transition to the Early Iron Age. Proceedings of the international Workshop held at the Austrian Academy of Sciences at Vienna, February 23rd and 24th, 2007*, επιμ. S. Deger-Jalkotzy και A.E. Bächle, 163–82. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- Giannopoulos, T. 2008. *Die letzte Elite der mykenischen Welt. Achaia in mykenischer Zeit und das Phänomen der Krieg-erbestattungen im 12.–11. Jahrhundert v. Chr.* Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie, Band 152. Bonn: Dr. Rudolf Habelt.
- _____. 2009. «'One Ring to Bind Them.' The Chamber Tomb I of Monodendri in Achaia and the Missing Piece of an Inter-

- esting Puzzle». Στο *Dall'Egeo all' Adriatico: organizzazioni sociali, modi di scambio e interazione in età post-palaziale (XII–XI sec. a.C.)*. Atti del Seminario internazionale, Udine, 1–2 dicembre 2006, επιμ. E. Borgna και P. Cassola Guida, 115–28. Roma: Quasar.
- Goodison, L. 1989. *Death, Women and the Sun. Symbolism of regeneration in the Early Aegean Religion*. Bulletin Supplement 53. London: University of London, Institute of Classical Studies.
- Hägg, R., G.C. Nordquist και B. Wells. 1996. *Asine III, Supplementary Studies on the Swedish Excavations 1922–1930*. Fasc. 1. Stockholm: Paul Åström Verlag.
- Heilmeyer, W.D., N. Kaltsas, H.J. Gehrke, G. Hatzl και S. Bocher, επιμ. 2012. *Mythos Olympia. Kult und Spiele 31. 8. 2012 – 7. 1. 2013*. Martin-Gropius-Bau München: Prestel Verlag 2012.
- Ζαφειρόπουλος, Ν. 1958. «Ανασκαφή εν Φαράϊς». *ΠΑΕ* 1958:167–76.
- Ιακωβίδης, Σ. 1969–1970. *Περατή. Το Νεκροταφείο Ι–III*. Τόμος Β. Αθήνα: Η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία.
- Jacob-Felsch, M. 1996. «Die spätmykenische und frühprotogeometrische Keramik». Στο *Kalapodi. Ergebnisse der Ausgrabungen im Heiligtum der Artemis und des Apollon von Hyampolis in der antiken Phokis I*, επιμ. R.C.S. Felsch, 1–213. Mainz: von Zabern
- _____. 1999. «Ο τοπικός ρυθμός της μυκηναϊκής κεραμικής της ΥΕΙΙΙΓ φάσης του ιερού Αρτέμιδος Καλαποδίου». Στο *Η περιφέρεια του μυκηναϊκού κόσμου. Α' Διεθνές Διεπιστημονικό Συμπόσιο, Λαμία, 25–29 Σεπτεμβρίου 1994*, επιμ. Φ. Δακορώνια, 157–62. Λαμία: Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων.
- Jung, R., I. Moschos και M. Mehofer. 2008. «Φονεύοντας με τον ίδιο τρόπο: Οι ειρηνικές επαφές για τον πόλεμο μεταξύ δυτικής Ελλάδας και Ιταλίας κατά τη διάρκεια των όψιμων μυκηναϊκών χρόνων». Στο *Πρακτικά: Πολιτισμική αλληλογονιμοποίηση νότιας Ιταλίας και δυτικής Ελλάδας μέσα από την ιστορία*, επιμ. Σ.Α. Παϊπέτης και Χ. Γιαννοπούλου, 85–107. Πάτρα: Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδος.
- Kanta, A. 1980. *The LMIII Period in Crete: a Survey of Sites, Pottery and Their Distribution*. SIMA LVIII. Göteborg: Paul Åström Verlag.
- Καράγιωργα, Θ. 1972. «Βουρλές Κεραμιδιάς». *ΑΔ* 27, *Χρονικά*:270.
- Κασβίκη, Σ. και Ζ. Κασσιανού. 1989. «Πεύκες». *ΑΔ* 44, Β1, *Χρονικά*:103–4.
- Κοκοτάκη, Ν. 1991. «Θαλαμοειδής μυκηναϊκός τάφος στο Αλποχώρι Ηλείας». Στο *Αρχαία Αχαΐα και Ηλεία. Ανακοινώσεις κατά το πρώτο διεθνές συμπόσιο, 19–21 Μαΐου 1989*, επιμ. Α. D. Rizakis, 19–29. Αθήνα: Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών/Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών.
- Κολώνας, Α. 1998. «Ακρόπολη Τείχους Δυμαίων». *ΑΔ* 53, *Χρονικά*: 287–88.
- _____. 2008. *Τείχος Δυμαίων*. Αθήνα: Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων.
- _____. 2020. *Βούντενη Ι. Ένα σημαντικό μυκηναϊκό κέντρο της Αχαΐας*. 2 τόμοι. Αθήνα: Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων.
- Κολώνας, Α. και Μ. Γκαζής. 1999. «Άραξος. Τείχος Δυμαίων». *ΑΔ* 54, *Χρονικά*:279–80.
- Kontorli-Papadopoulou, L. 1987. «Some Aspects Concerning Local Peculiarities of the Mycenaean Chamber Tombs». Στο *THANATOS. Les coutumes funéraires en Égée à l'âge du Bronze. Actes du colloque de Liège 21–23 avril 1986*, επιμ. R. Laffineur, 145–60. Aegaeum 1. Liège: Université de l'Etat à Liège, Histoire de l'art et archéologie de la Grèce antique.
- Korres, G.S. 1984. «LHIIIB burial customs and rites in Messenia». Στο *Pylos Comes Alive Industry & Administration in a Mycenaean Palace*, επιμ. C.W. Shelmerdine. New York: Fordham University (δακτυλογραφημένο κείμενο το οποίο διενεμήθη κατά τη διάρκεια του Διεθνούς Συμποσίου).
- Κουνούκλας, Π. 2012. «Ο Κύνος στην ΥΕΙΙΙΓ μέση και νεώτερη περίοδο». *ΑΕΘΣΕ* 4 (2012), 829–39.
- Κουνούκλας Π., και Φ. Δακορώνια. 2009. «Από το χαλκό στο σίδηρο: το ρεπερτόριο κεραμικής στον Κύνο». *ΑΕΘΣΕ* 3: 1159–69.
- Κουντούρη, Ε. 2002. «Η υστεροελλαδική ΙΙΑ κεραμική από το νεκροταφείο των Βολιμιδίων Χώρας και η σύγχρονη κεραμική παραγωγή της Μεσσηνίας». Διδ. διατρ., Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Kraiker, W. και K. Kuebler. 1939. *Kerameikos I. Die Nekropolen des 12. Bis 10. Jahrhunderts*. Berlin: de Gruyter.
- Kramer-Hajos, M.T. 2016. *Mycenaean Greece and the Aegean World. Palace and Province in the Late Bronze Age*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Krzyszowska, O. 2005. *Aegean Seals. An Introduction*. BICS Supplement 85. London: Institute of Classical Studies.
- Κυπαρίσση-Αποστολικά, Ν. και Μ. Παπακωνσταντίνου. Επιμ. 2003. *Η Περιφέρεια του Μυκηναϊκού Κόσμου. Β' Διεθνές Διεπιστημονικό Συμπόσιο, Λαμία 1999*, Αθήνα: Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων.
- Κυπαρίσσης, Ν. 1930. «Ανασκαφαί μυκηναϊκών νεκροταφείων της Αχαΐας». *ΠΑΕ* 1930:81–8.
- Kyrieleis, H. 1990. «Neue Ausgrabungen in Olympia». *Antike Welt* 21:177–88.

- _____. 2006 «Το Πελόπιο και η πρόωμη λατρεία του Πέλοπα στην Ολυμπία». Στο *Πρακτικά του Ζ' Διεθνούς Συνεδρίου Πελοποννησιακών Σπουδών, Πύργος – Γαστούνη – Αμαλιάδα, 11–17 Σεπτεμβρίου 2005*, Πελοποννησιακά, Παράρτημα 27, Τόμος Β', 193–205. Αθήνα: Εταιρεία Πελοποννησιακών Σπουδών.
- _____. 2012. «Die frühe Geschichte Olympias – Mythos und archäologische Forschung». Στο *Mythos Olympia. Kult und Spiele*, 31. 8. 2012 – 7. 1. 2013, επιμ. W.D. Heilmeyer, N. Kaltsas, H.-J. Gehrke, G.E. Hatzi και S. Bocher, 61–5. Martin-Gropius-Bau. München: Prestel Verlag.
- Laffineur, R. και E. Greco. Επιμ. 2005. *EMPORIA. Aegeans in the Central and Eastern Mediterranean. Proceedings of the 10th International Aegean Conference, Athens, Italian School of Archaeology, 14–18 April 2004. Aegaeum 25*. Liège/Austin: Université de Liège, Histoire de l'art et archéologie de la Grèce antique/University of Texas at Austin, Program in Aegean Scripts and Prehistory.
- Λαζαρίδης, Α. 1980. «Πλάτανος». *ΑΔ* 35, *Β1*, *Χρονικά*:170.
- Λεβεντούρη, Ζ. 2012. «Κλαδέος». *ΑΔ* 67, *Β1*, *Χρονικά*:247–48.
- Λεβεντούρη, Ζ. και Α. Γρηγοράκη. 2010. «Κλινδιά, θέση Βούζανη». *ΑΔ* 65, *Χρονικά*:790–93.
- Lemos, I. 2002. *The Protogeometric Aegean: The Archaeology of the Late Eleventh and Tenth Centuries BC*. Oxford: Oxford University Press.
- _____. 2014. «Communities in transformation: An archaeological survey from the 12th to the 9th century BC». *Pharos* 20 (I):161–91.
- Lewartowski, K. 1998. «Cremation and the end of Mycenaean civilization». *Światowit* XLI:A:135–45.
- _____. 2000. *Late Helladic Simple Graves: A Study of Mycenaean Burial Customs*. *BAR-IS* 878. Oxford: Archaeopress.
- Λιάγκουρας, Α. 1983. «Πλάτανος». *ΑΔ* 38, *Β1*, *Χρονικά*: 114.
- Lis, B. 2009α. «Handmade and Burnished Pottery in the Eastern Mediterranean at the End of the Bronze Age: towards an explanation for its diversity and geographical distribution». Στο *Forces of Transformation: The End of the Bronze Age in the Mediterranean*, επιμ. C. Bachhuber και R.G. Roberts, 152–63. *BANEA Monograph* 1. Oxford: Oxbow Books
- _____. 2009β. «The Sequence of Late Bronze/Early Iron Age Pottery from Central Greek Settlements – A Fresh Look at Old and New Evidence». Στο *LH IIIC Chronology and Synchronisms III. LH III C Late and the Transition to the Early Iron Age. Proceedings of the international Workshop held at the Austrian Academy of Sciences at Vienna, February 23rd and 24th, 2007*, επιμ. S. Deger-Jalkotzy και A.E. Bächle, 203–34. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- Μαντζάνας, Χ. 2007. «Μουρίτσα ή Καμάρι Πλατάνου». *ΑΔ* 62, *Β1*, *Χρονικά*:431.
- Μαρινάτος, Σ. 1932. «Αι ανασκαφαί Goekoor εν Κεφαλληνία». *ΑΕ* 1932:1–47.
- Μαστροκώστας, Ε. 1962. «Ανασκαφαί Τείχους Δυμαίων». *ΠΑΕ* 1962:127–33.
- _____. 1963α. «Τείχος Δυμαίων». *ΑΔ* 18, *Χρονικά*:111–13.
- _____. 1963β. «Ανασκαφαί του Τείχους Δυμαίων». *ΠΑΕ* 1963:93–8.
- _____. 1964. «Ανασκαφή του Τείχους Δυμαίων». *ΠΑΕ* 1964:60–7.
- _____. 1965α. «Ανασκαφή του Τείχους Δυμαίων». *ΑΔ* 20, *Χρονικά*: Β2, 224– 27.
- _____. 1965β. «Ανασκαφή του Τείχους Δυμαίων». *ΠΑΕ* 1965:121–36.
- _____. 1967. «Αρχαιότητες και Μνημεία Αχαΐας 1965–1966, Εργασίαι 1965». *ΑΔ* 22, *Χρονικά*:214.
- Mazarakis-Ainian, A. 1992. «Nichoria in the south-western Peloponnese: Units VI–1 and IV–5 reconsidered». *OpAth* XIX:75–84.
- McDonald, W.A., W.D.E. Coulson και J. Rosser. Επιμ. 1983. *Excavations at Nichoria in SW Greece, Volume III. Dark Age and Byzantine occupation*. Minneapolis: Minnesota University Press.
- McDonald, W.A. και G. Rapp Jr. Επιμ. 1972. *Minnesota Messenia Expedition: Reconstructing a Bronze Age Regional Environment*. Minneapolis: University of Minnesota.
- McDonald, W.A. και N.C. Wilkie. Επιμ. 1992. *Excavations at Nichoria in SW Greece, Volume II. The Bronze Age occupation*. Minneapolis: Minnesota University Press.
- Mee, C. και W. Cavanagh. 1984. «Mycenaean Tombs as Evidence for Social and Political Organization». *OJA* 3:45–64.
- _____. 1990. «The Spatial Distribution of Mycenaean Tombs». *BSA* 85:225–43.
- Middleton, G. D. 2010. *The Collapse of Palatial Society in LBA Greece and the Postpalatial Period*. *BAR-IS* 2110. Oxford: Archaeopress.
- Morris, C. Επιμ. 1995. *KLADOS: Essays in Honour of J. N. Coldstream*. *BICS* Supplement 63. London: University of London, Institute of Classical Studies.

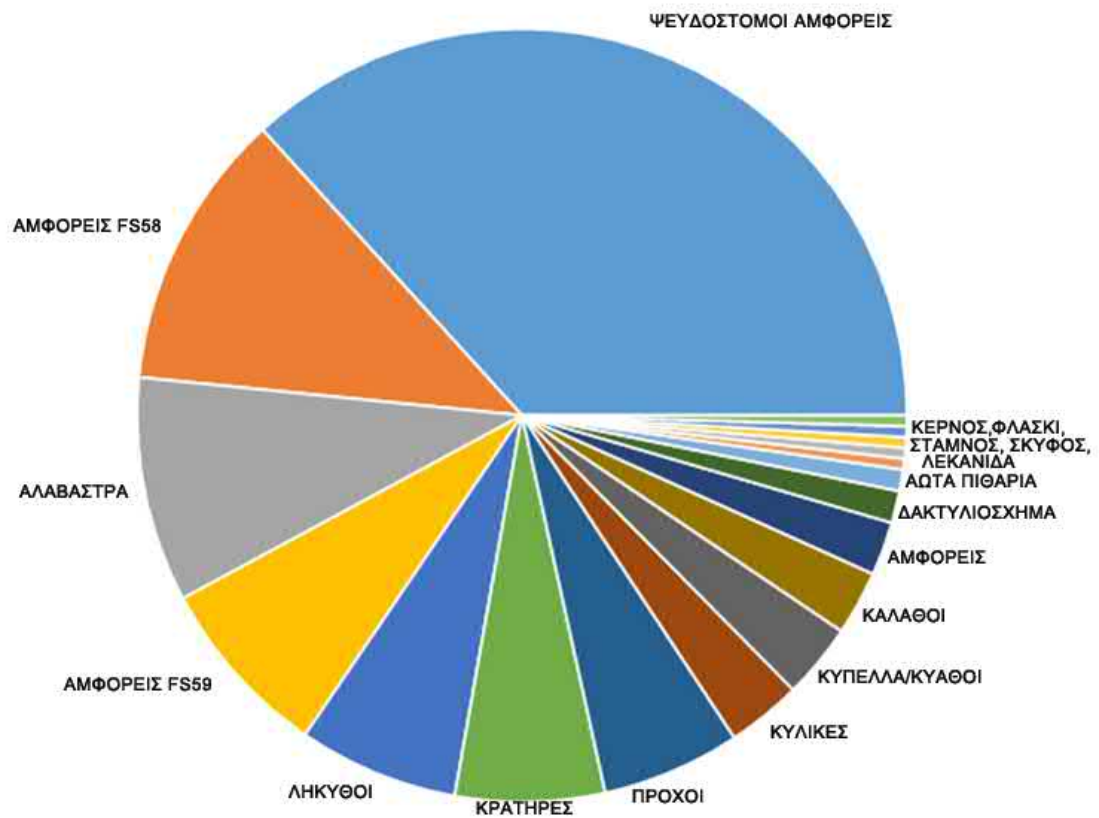
- Moschos, I. 2002. «Western Achaea during the LH III C period. Approaching the latest excavation evidence». Στο *Gli Achei e l'identità Etnica Degli Achei D'Occidente, Atti del convegno internazionale di studi, Paestum 23–25 Febbraio 2001*, επιμ. E. Greco, 15–47. Tekmeria 3. Paestum/Atene 2002: Pandemos.
- _____. 2008. «Holztüren an mykenischen Kammergräbern». *AM* 123:97–150.
- _____. 2009α. «Evidence of Social Re-organization and Reconstruction in Late Helladic IIIC Achaea and Modes of Contacts and Exchange via the Ionian and Adriatic Sea». Στο *Dall'Egeo all'Adriatico: organizzazioni sociali, modi di scambio e interazione in età post-palaziale (XII–XI sec. a.C.)*. *Atti del Seminario internazionale, Udine, 1–2 dicembre 2006*, επιμ. E. Borgna και P. Cassola Guida, 345–414. Rome: Quasar.
- _____. 2009β. «Western Achaea during the Succeeding LH IIIC Late Period – The Final Mycenaean Phase and the Submycenaean Period». Στο *LH IIIC Chronology and Synchronisms III. LH III C Late and the Transition to the Early Iron Age. Proceedings of the international Workshop held at the Austrian Academy of Sciences at Vienna, February 23rd and 24th, 2007*, επιμ. S. Deger-Jalkotzy και A.E. Bächle, 235–88. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- Mountjoy, P.A. 1998. *Μυκηναϊκή Γραπτή Κεραμική: Οδηγός Ταύτισης*, Αθήνα: Καρδαμίτσα.
- _____. 1999. *Regional Mycenaean Decorated Pottery*. Rahden: M. Leidorf.
- Μουτζουρίδης, Π. 2010. «Αγ. Γεώργιος Πέρσαινας». *ΑΔ* 65, *Χρονικά*:793–95.
- _____. 2018. «Σπηλιά Αρβανίτη. Μια νέα μυκηναϊκή θέση στην Ηλεία». *ΑΑΑ* 42:84–110.
- Μουτζουρίδης Π. και Κ. Νικολέντζος 2020. «Σαμικό – η προϊστορική θέση». Στο *Die antike Siedlungstopographie Triphylens*, Athenia 11, επιμ. J. Heiden, 201–8. Berlin: D.A.I.-Gebr. Mann Verlag.
- Νικολέντζος, Κ.Χ. 2011. «Μυκηναϊκή Ηλεία: Πολιτιστική και Πολιτική Εξέλιξη, Εθνολογικά Δεδομένα και Προβλήματα». Διδ. διατρ., Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- _____. 2016. «Το Μυκηναϊκό νεκροταφείο στην περιοχή Στρεφίου του δήμου Αρχαίας Ολυμπίας». *ΑΔ* 65–66 (2010–2011), *Μελέτες*:163–204.
- Nikolentzos, K. και P. Moutzouridis. 2021 «The archaeological site of Samikon: An early Mycenaean site in Northern Triphylia reconsidered». Στο *(Social) Place and Space in Early Mycenaean Greece, International Conference organized by the Institute for Oriental and European Archaeology of the Austrian Academy of Sciences in cooperation with the Austrian Archaeological Institute, October 5th – 8th 2016 in Athens*, επιμ. B. Eder και M. Zavadil, 133–154. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- Palaiologou, H. 2013. «Late Helladic IIIC cremation burials at Chania of Mycenae». Στο *Cremation burials in the region between the middle Danube and the Aegean, 1300–750 BC*, επιμ. M. Lochner και F. Ruppenstein, 249–79. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- Παπαδημητρίου, Α. 2003. «Οι υπομυκηναϊκοί και πρωτογεωμετρικοί τάφοι της Τίρυνθας. Ανάλυση και ερμηνεία». Στο *ΑΡΓΟΝΑΥΤΗΣ. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Χρίστο Γ. Ντούμα*, επιμ. Α. Βλαχόπουλος και Κ. Μπίρταχα, 713–28. Αθήνα: Η Καθημερινή.
- Papadopoulos, J.K. και E.L. Smithson. 2017. *The Early Iron Age: the cemeteries. The Athenian Agora* 36. Princeton, New Jersey: ASCSA Publications.
- Papadopoulos, T.J. 1979. *Mycenaean Achaea. SIMA* 55 Göteborg: Paul Åström Vorlag.
- Παπαδόπουλος, Θ.Ι. 1981. «Μυκηναϊκή Αχαΐα και Κρήτη». Στο *Πεπραγμένα του Δ' Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου, Ηράκλειο 29 Αυγούστου – 3 Σεπτεμβρίου 1976*, Τόμος Α, 407–15. Αθήνα: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Papadopoulos, T.J. 1985. «The problem of relations between Achaea and Cyprus in the Late Bronze Age». Στο *Πρακτικά Β' Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου, Λευκωσία, 20–25 Απριλίου 1982*, 141–48. Λευκωσία: Εταιρεία Κυπριακών σπουδών.
- Papadopoulos, T.J. 1991. «Achaea's Role in the Mycenaean World». Στο *Αρχαία Αχαΐα και Ηλεία. Ανακοινώσεις κατά το πρώτο διεθνές συμπόσιο, 19–21 Μαΐου 1989*, επιμ. A.D. Rizakis, 31–7. Αθήνα: Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών/Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών.
- _____. 1995. «A Late Mycenaean koine in Western Greece and the adjacent Ionian Islands». Στο *KLADOS. Essays in honour of J. N. Coldstream*. επιμ. C. Morris, 201–8. BICS Supplement 63. London: Institute of Classical Studies.
- _____. 1999. «Warrior Graves in Achaean Mycenaean Cemeteries». Στο *POLEMOS. Le contexte guerrier en Égée à l'Âge du Bronze. Actes de la 7e Rencontre égéenne internationale, Université de Liège, 14–17 avril 1998*, επιμ. R. Laffineur, 267–74. *Aegaeum* 19. Liège/Austin 1999.
- Papadopoulos, T. J. και L. Kontorli-Papadopoulou. 2001. «Death, Power and Troubles in the Late Mycenaean Peloponnese. The Evidence of Warrior-Graves». Στο *Contributions to the Archaeology and History of the Bronze and Iron Ages in the Eastern Mediterranean. Studies in honour of Paul Åström*, επιμ. P. Fischer, 127–38. Wien: Österreichisches Archäologisches Institut.

- _____. 2011. «Links between NW Peloponnese and Cyprus during Late Bronze Age: the evidence of imported or imitation objects». Στο *Πρακτικά του Δ' Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου, Λευκωσία 29 Απριλίου – 3 Μαΐου 2008*, Τόμος Α2, επιμ. Α. Δημητρίου, 659–65. Λευκωσία: Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών
- Παπάζογλου-Μανιουδάκη, Ε. 1993. «Εισηγμένη κεραμική στους Μυκηναϊκούς τάφους της Πάτρας». Στο *Wace and Blegen: Pottery as Evidence for Trade in the Aegean Bronze Age 1939–1989, Proceedings of the International Conference, held at the American School of Classical Studies at Athens, December 2–3, 1989*, επιμ. C. Zerner, P. Zerner και J. Winder, 209–15. Amsterdam: Brill.
- Papazoglou-Manioudaki, L. 1994. «A Mycenaean Warrior's Tomb at Krini near Patras». *BSA* 89: 171–200.
- Παπακωνσταντίνου, Ε. 1980. «Μιράκα». *ΑΔ* 35, Β1, *Χρονικά*: 169.
- Παρλαμά, Α. 1971. «Θαλαμοειδής τάφος εις Αγραπιδωχόρι Ηλείας». *ΑΕ* 1971: 52–60.
- _____. 1972. «Ολυμπία». *ΑΔ* 27 (1972), *Χρονικά*: 268–69.
- _____. 1974. «Μυκηναϊκά Ηλείας». *ΑΔ* 29, *Μελέτες*: 25–58.
- Paschalidis, C. 2018. *The Mycenaean Cemetery st Achaia Clauss near Patras*. Oxford: Archaeopress.
- Paschalidis C., και P. J. P. McGeorge. 2009. «Life and Death in the Periphery of the Mycenaean World at the End of the Late Bronze Age: The Case of the Achaia Klauss Cemetery». Στο *Dall'Egeo all' Adriatico: organizzazioni sociali, modi di scambio e interazione in età post-palaziale (XII–XI sec. a.C.)*. *Atti del Seminario internazionale, Udine, 1–2 dicembre 2006*, επιμ. E. Borgna και P. Cassola Guida, 79–113. Roma: Quasar.
- Persson, Ax. 1942. *New tombs at Dendra near Midea*. Lund: C.W.R. Gleerup.
- Πετρόπουλος, Μ. 2000. «Μυκηναϊκό νεκροταφείο στα Σπαλιάρεικα των Λουσικών». Στο *Αχαϊκό Τοπίο II: Δύμη και Δυμαία χώρα: Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου «Δυμαία–Βουπρασία», Κάτω Αχαΐα 6–8 Οκτωβρίου 1995*, επιμ. Α.Δ. Ριζάκης, ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ 29, 65–92. Αθήνα: Ινστιτούτο Ελληνικής και Ρωμαϊκής Αρχαιότητας/Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Δήμος Κάτω Αχαΐας.
- Petropoulos, M. 2007. «A Mycenaean Cemetery at Nikoleika near Aigion of Achaia». Στο *LH IIIC Chronology and Synchronisms II. LH IIIC Middle. Proceedings of the International Workshop held at the Austrian Academy of Sciences at the Austrian Academy of Sciences at Vienna, October 29th and 30th, 2004*, επιμ. S. Deger-Jalkotzy και M. Zavadil, 253–85. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- Πιτερός, Χ. 2001. «Ταφές και τεφροδόχα αγγεία τύμβου της ΥΕΙΙΙΓ στο Άργος». Στο *Καύσεις στην Εποχή του Χαλκού και την πρώιμη Εποχή του Σιδήρου. Πρακτικά του Συμποσίου, Ρόδος, 29 Απριλίου – 2 Μαΐου 1999*, επιμ. Ν. Σταμπολίδης, 99–120. Αθήνα: Πανεπιστήμιο Κρήτης/ΚΒ' ΕΠΚΑ.
- Pilides, D. 1994. *Handmade Burnished Wares of the Late Bronze Age in Cyprus*. *SIMA* 105. Jonsered: Paul Åström Vorlag.
- Πολυχρονάκου-Σγουρίτσα, Ν. 1987. «Παιδικές ταφές στη μυκηναϊκή Ελλάδα». *ΑΔ* 42 (1987), *Μελέτες*: 8–29.
- Polychronakou-Sgouritsa, N. 2018. «The Mycenaean figurines revisited». Στο *Popular Religion and Ritual in prehistoric and ancient Greece and the eastern Mediterranean*, επιμ. G. Vavouranakis, K. Kopanias και C. Kanellopoulos, 63–72. Oxford: Archaeopress.
- Popham, M. R. and E. Milburn. 1971. «The Late Helladic IIIC Pottery of Xeropolis (Lefkandi), a Summary». *BSA* 66: 333–52.
- Popham, M.R. L.H. Sackett και P.G. Themelis. 1980. *Lefkandi I: The Iron Age Settlement. British School at Athens*. Thames and Hudson.
- Romanos, C. L. 2011. «Handmade Burnished Ware in Late Bronze Greece and its makers». Διδ. διατρ., University of Birmingham.
- Ruppenstein, F. 2007. *Kerameikos XVIII: Die submykenische Nekropole: Neufunde und Neubewertung*. München: Hirmer Verlag.
- _____. 2013. «Cremation burials in Greece from the Late Bronze Age to the Early Iron Age: continuity or change?». Στο *Cremation Burials in the Region between the Middle Danube and the Aegean 1300–750 B.C. Proceedings of the international symposium held at the Austrian Academy of Sciences at Vienna, February 11th–12th, 2010*, επιμ. M. Lochner και F. Ruppenstein, 185–96. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Rutter, J. 1977. «Late Helladic IIIC Pottery and Some Historical Implications». Στο *Symposium on the Dark Ages in Greece*, επιμ. E. Davis, 1–20. New York: Hunter College
- Σαλαβούρα, Ε. 2007. «Μυκηναϊκή Αρκαδία. Αρχαιολογική και Τοπογραφική θεώρηση». Διδ. διατρ., Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Sapouna-Sakellarakis, E. 1978. *Die Fibeln der griechischen Inseln. Prähistorische Bronzefunde* XIV, Band 4. München: CH Beck.
- Senn, H. 2013. «Warrior Burials and the Elevation of a military Elite in LHIIIC Achaia». *Aegeus* 66–77.

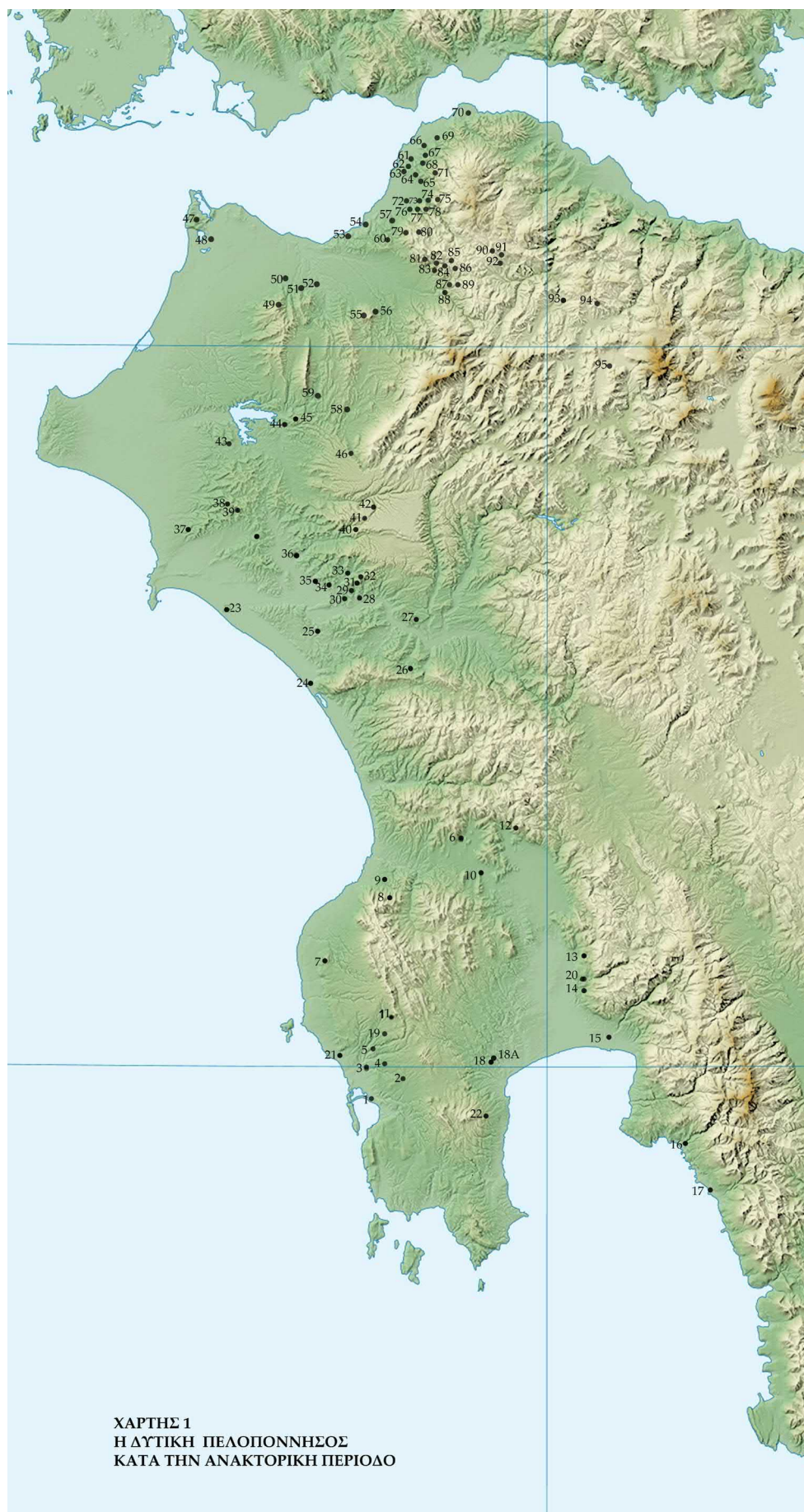
- Sgouritsa, N. 2005. «The Aegeans in the Central Mediterranean. The Role of Western Greece». Στο *EMPORIA. Aegeans in the Central and Eastern Mediterranean. Proceedings of the 10th International Aegean Conference, Athens, Italian School of Archaeology, 14–18 April 2004*, επιμ. R. Laffineur και E. Greco, 515–25. Aegaeum 25. Liège/Austin: Université de Liège, Histoire de l'art et archéologie de la Grèce antique/University of Texas at Austin, Program in Aegean Scripts and Prehistory.
- Sherratt, E. S. 1981. «The Pottery of Late Helladic IIIC and its Significance». Διδ. διατρ., Oxford University.
- Sipsie-Eschbach, M. 1991. *Protogeometrische Keramik aus Iolkos*. Berlin: Volker Spiess.
- Small, D. B. 1990. «Handmade Burnished Ware and Prehistoric Aegean Economics: An Argument for Indigenous Appearance». *JMA* 3.1:3–25.
- Souyouudzoglou-Haywood, C. 1999. *The Ionian Islands in the Bronze Age and Early Iron Age 3000–800 B.C.* Liverpool: University Press.
- Σπυρόπουλος, Θ. Γ. 1972. *Υστερομυκηναϊκοί ελλαδικοί θησαυροί*. Αθήνα: Η εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία.
- Σταμπολίδης, Ν. Επιμ. 2001. *Καύσεις στην Εποχή του Χαλκού και την πρώιμη Εποχή του Σιδήρου. Πρακτικά του Συμποσίου, Ρόδος 29 Απριλίου – 2 Μαΐου 1999*, Αθήνα: Πανεπιστήμιο Κρήτης/ΚΒ' ΕΠΚΑ.
- Σταυροπούλου-Γατσή, Μ. 1980. «Πρωτογεωμετρικό νεκροταφείο Αιτωλίας». *ΑΔ* 35, *Μελέτες*:102–30.
- Strack, S. 2007. «Regional Dynamics and Social Change in the Late Bronze Age and Early Iron Age: a study of handmade pottery from southern and central Greece». Διδ. διατρ., University of Edinburgh.
- Stubbings, F. H. 1947. «The Mycenaean pottery of Attica». *BSA* 42:1–75.
- Thomas, P. 2005. «A Deposit of Late Helladic IIIB1 Pottery from Tsoungiza». *Hesperia* 74:451–573.
- Thomatos, M. 2006. *The Final Revival of the Aegean Bronze Age. A Case Study of the Argolid, Corinthia, Attica, Euboea, the Cyclades and the Dodecanese during LH IIIC Middle*. BAR–IS 1498. Oxford: Archaeopress.
- Τριάντη, Ι. 1978. «Διαμαντάκου ή Μαργαζή Χελιδονίου», *ΑΔ* 33, *Χρονικά*:78.
- Τσουντας, Χ. 1885. «Οι προϊστορικοί τάφοι εν Ελλάδι». *AE* 1885:29–42.
- Wells, B. 1990. «Death at Dendra: On Mortuary Practices in a Mycenaean Community». Στο *Celebrations of Death and Divinity in the Bronze Age Argolid. Proceedings of the sixth international symposium at the Swedish Institute at Athens, 11–13 June 1988*, επιμ. R. Hägg και G.C. Nordquist, 125–40. Stockholm: Stockholm και Göteborg: Svenska institutet i Athen/Paul Åströms Förlag.
- Wide, S. 1910. «Gräberfunde aus Salamis». *AM* XXXV:17–36.
- Wilkie, C.N. 1987. «Burial customs at Nichoria». Στο *THANATOS. Les coutumes funéraires en Égée à l'âge du Bronze. Actes du colloque de Liège 21–23 avril 1986*, επιμ. R. Laffineur, 127–35. Aegaeum 1. Liège: Université de l'Etat à Liège, Histoire de l'art et archéologie de la Grèce antique.
- Wright, J. C. 2008. «Chamber Tombs, Family and State in Mycenaean Greece». Στο *DIOSKOUROI: Studies Presented to W.G. Cavanagh and C.B. Mee on the Anniversary of Their 30–Year Joint Contribution to Aegean Archaeology*, επιμ. C. Gallou, M. Georgiadis και G. M. Muskett, 144–53. BAR–IS 1889. Oxford: Archaeopress.
- Χαριτωνίδης, Σ. 1973. «Ευρήματα Πρωτογεωμετρικής και Γεωμετρικής εποχής της ανασκαφής νοτίως της Ακροπόλεως». *ΑΔ* 28, *Μελέται*:1–63.
- Χατζή, Γ. 1981α. «Μιράκα». *ΑΔ* 36, *Χρονικά*:149–50.
- _____. 1981β. «Πλάτανος, Δεντρούλια» *ΑΔ* 36, *Χρονικά*:151.
- _____. 1981–1982. «Η Πρωτογεωμετρική εποχή στη Μεσσηνία». Στο *Πρακτικά Β' Διεθνούς Συνεδρίου Πελοποννησιακών Σπουδών, Πάτρα, 25–31 Μαΐου 1980, Πελοποννησιακά, Παράρτημα 8*, Τόμος Β, 321–47. Αθήνα: Εταιρεία Πελοποννησιακών Σπουδών.
- Χατζή Γ. και Κ. Ζάχος. 1982. «Τρυπητή Ολυμπίας». *ΑΔ* 37, *Χρονικά*:135.
- Χατζή-Σπηλιοπούλου, Γ. 1988. «Αριστομένης». *ΑΔ* 43, *Χρονικά*:144–45.
- Χριστακοπούλου Γ. 2019, «Το έθιμο της ταφής σε λάκκους στους μυκηναϊκούς θαλαμωτούς τάφους της δυτικής Αχαΐας». Στο *Σωστικές ανασκαφές της αρχαιολογικής Υπηρεσίας. Ι. Τα Νεκροταφεία. Χωροταξική Οργάνωση, ταφικά έθιμα, τελετουργίες*, Τόμος 2, 75–94, επιμ. Ε. Κουντούρη και Α. Γκαδόλου, Αθήνα: Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων.
- Χωρέμης, Α. 1973. «Μυκηναϊκοί και Πρωτογεωμετρικοί τάφοι εις Καρποφόραν Μεσσηνίας». *AE* 1973:25–74.

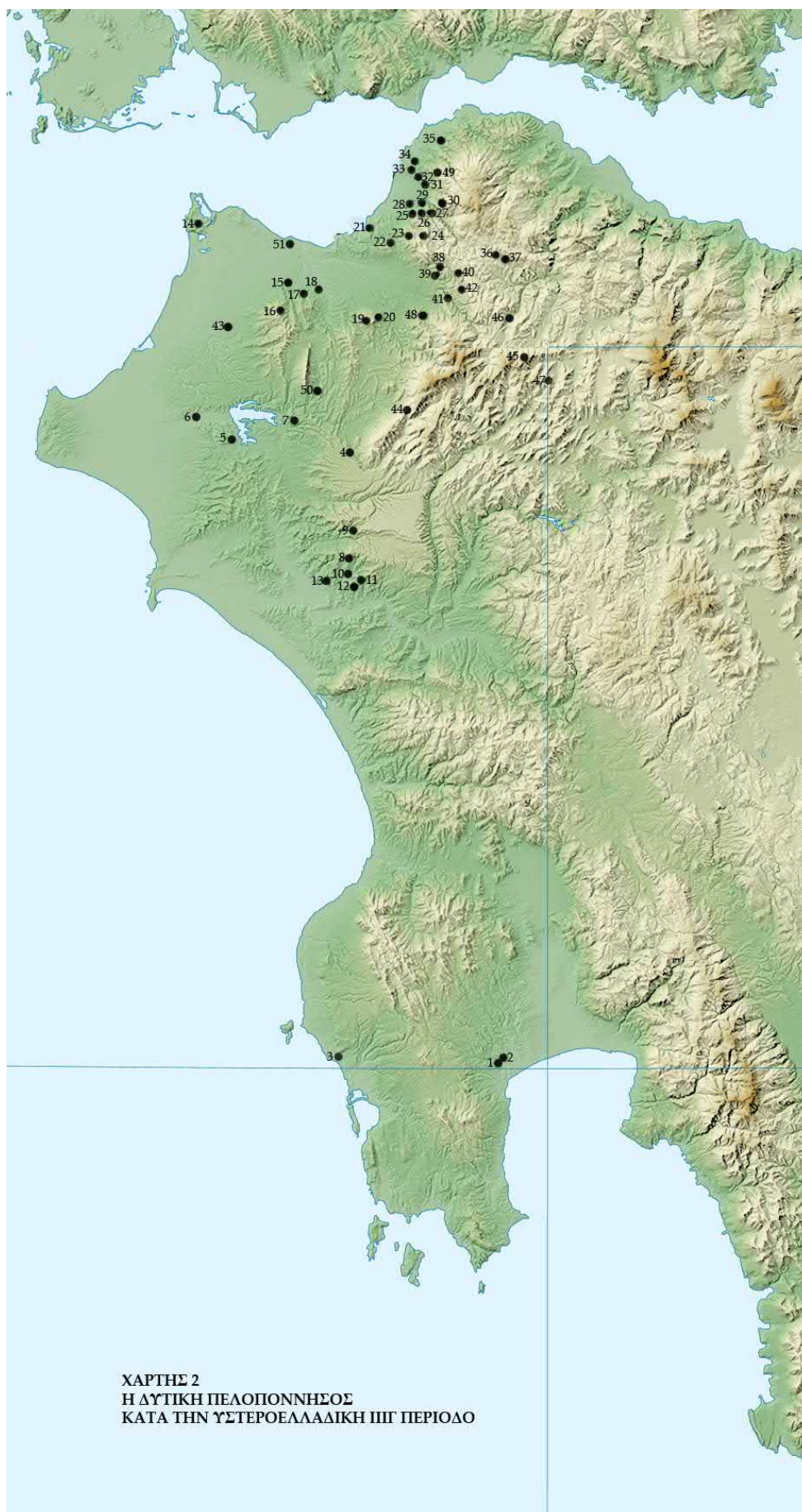
ΓΡΑΦΗΜΑ
ΧΑΡΤΕΣ
ΠΙΝΑΚΕΣ

ΓΡΑΦΗΜΑ ΚΕΡΑΜΕΙΚΗΣ ΑΓ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΕΡΣΑΙΝΑΣ

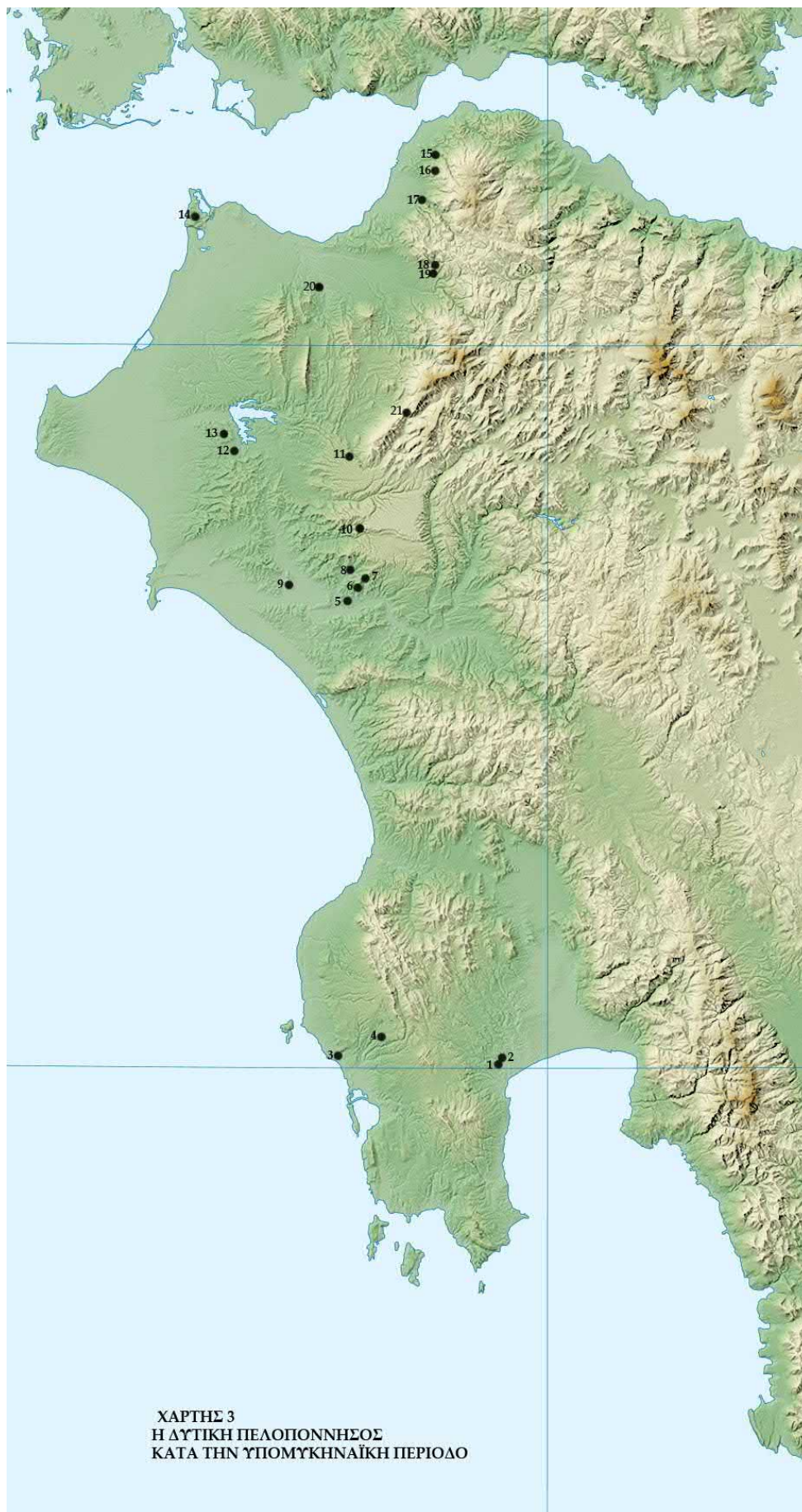

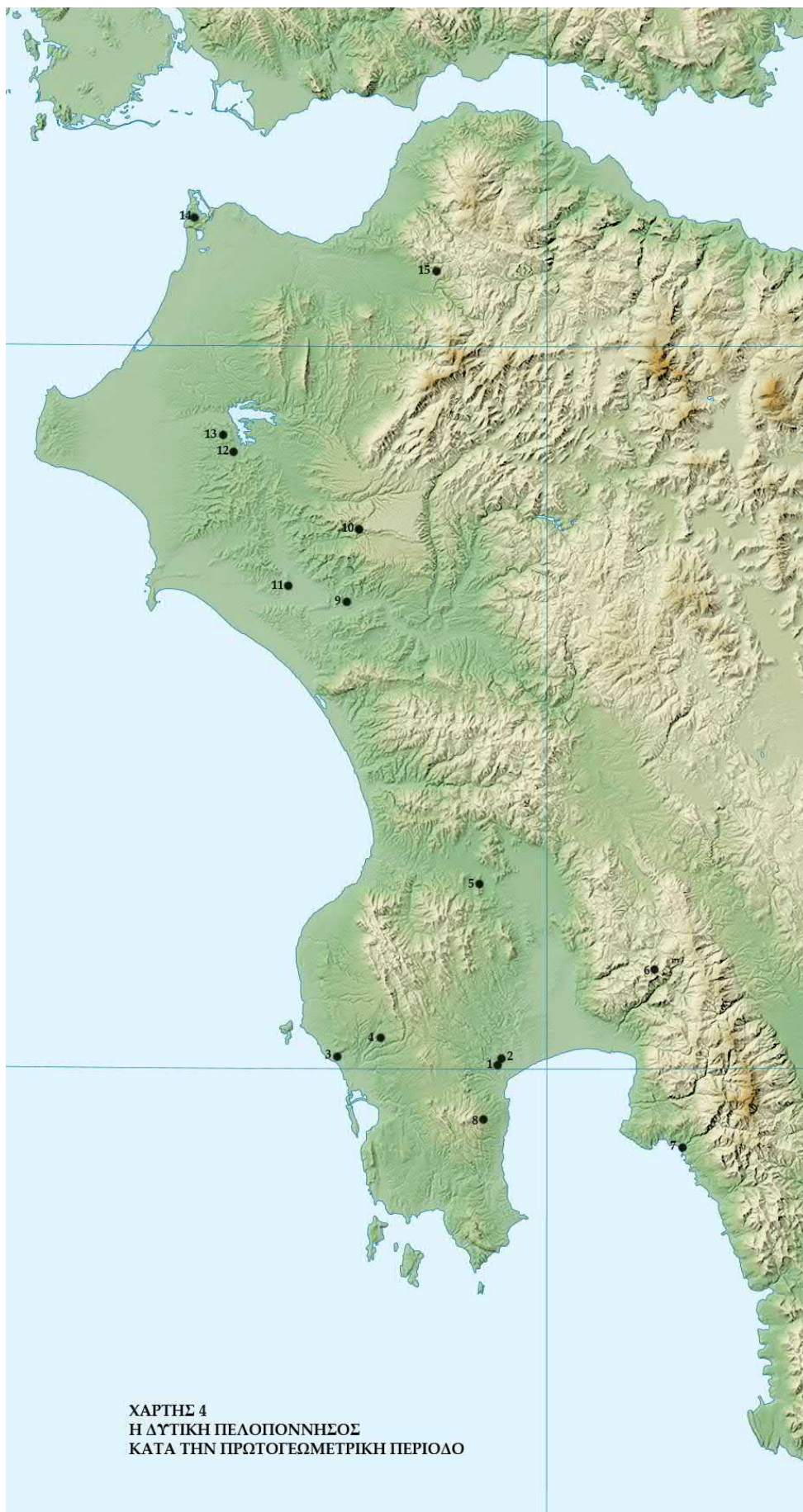
ΧΑΡΤΗΣ 1

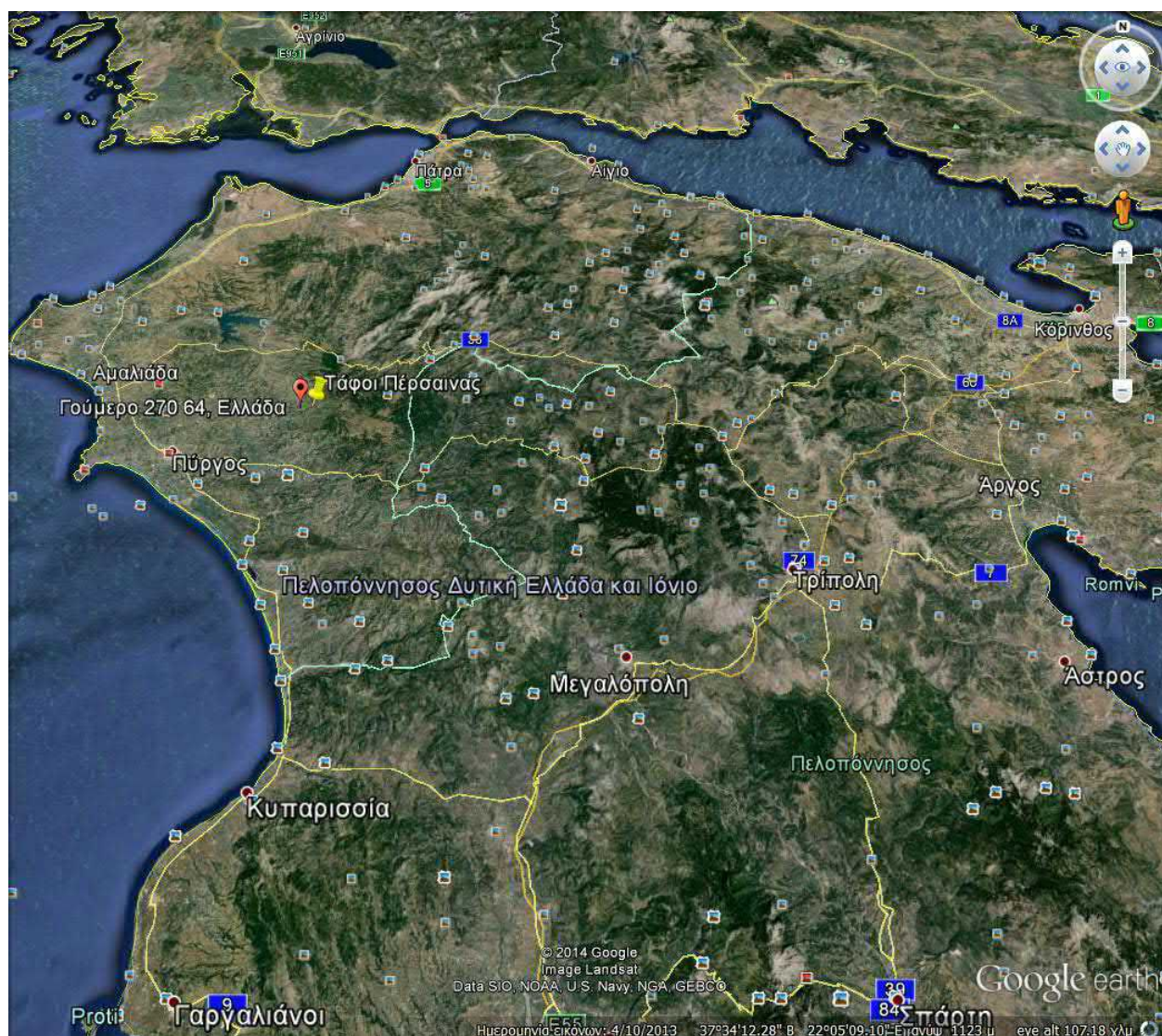

ΧΑΡΤΗΣ 3

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Πίνακας 1. Η θέση του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας.

Πίνακας 2. Η θέση του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέτσαινας (κόκκινη στιγμή) σε χάρτες Γ.Υ.Σ. Φύλα «Γούμερο» και «Ολύμπια», κλ. 1:50.000.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Πίνακας 3. Εικ.1: Άποψη του λόφου προς τα δυτικά.

Πίνακας 3. Εικ. 2: Η περιοχή νότια του λόφου.

Πίνακας 4. Εικ.1: Η περιοχή δυτικά του λόφου.

Πίνακας 4. Εικ. 2: Η περιοχή βόρεια του λόφου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Πίνακας 5. Εικ. 1: Άποψη του λόφου προς βορρά.

Πίνακας 5. Εικ. 2: Άποψη του λόφου προς τα ανατολικά.

Πίνακας 6. Ο θαλαμωτός τάφος 1.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

Πίνακας 7. Εικ. 1: Οι πλακοειδείς λίθοι του λάκκου του θαλαμωτού τάφου 1.

Πίνακας 7. Εικ. 2: Ο θάλαμος του θαλαμωτού τάφου 1, μετά την ανασκαφή.

Πίνακας 8. Ο θάλαμος του θαλαμωτού τάφου 1 του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας.

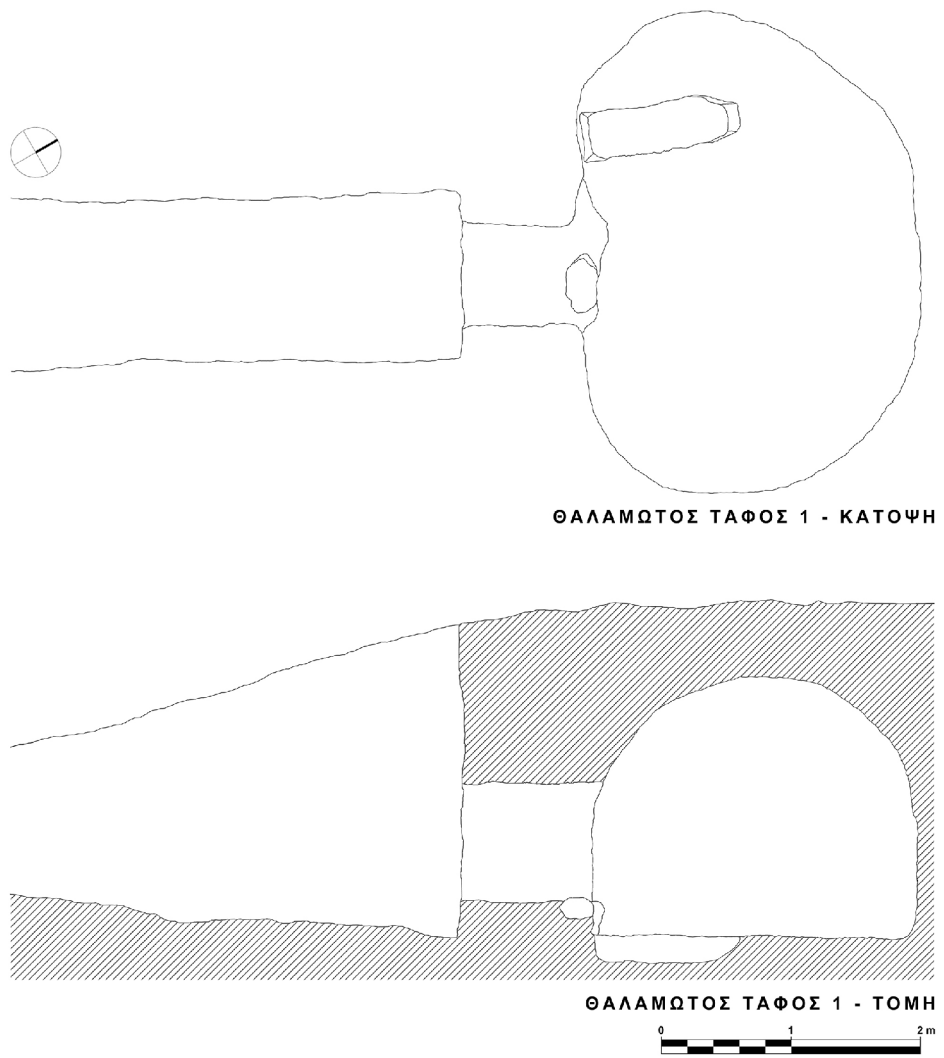
ΠΙΝΑΚΑΣ 9

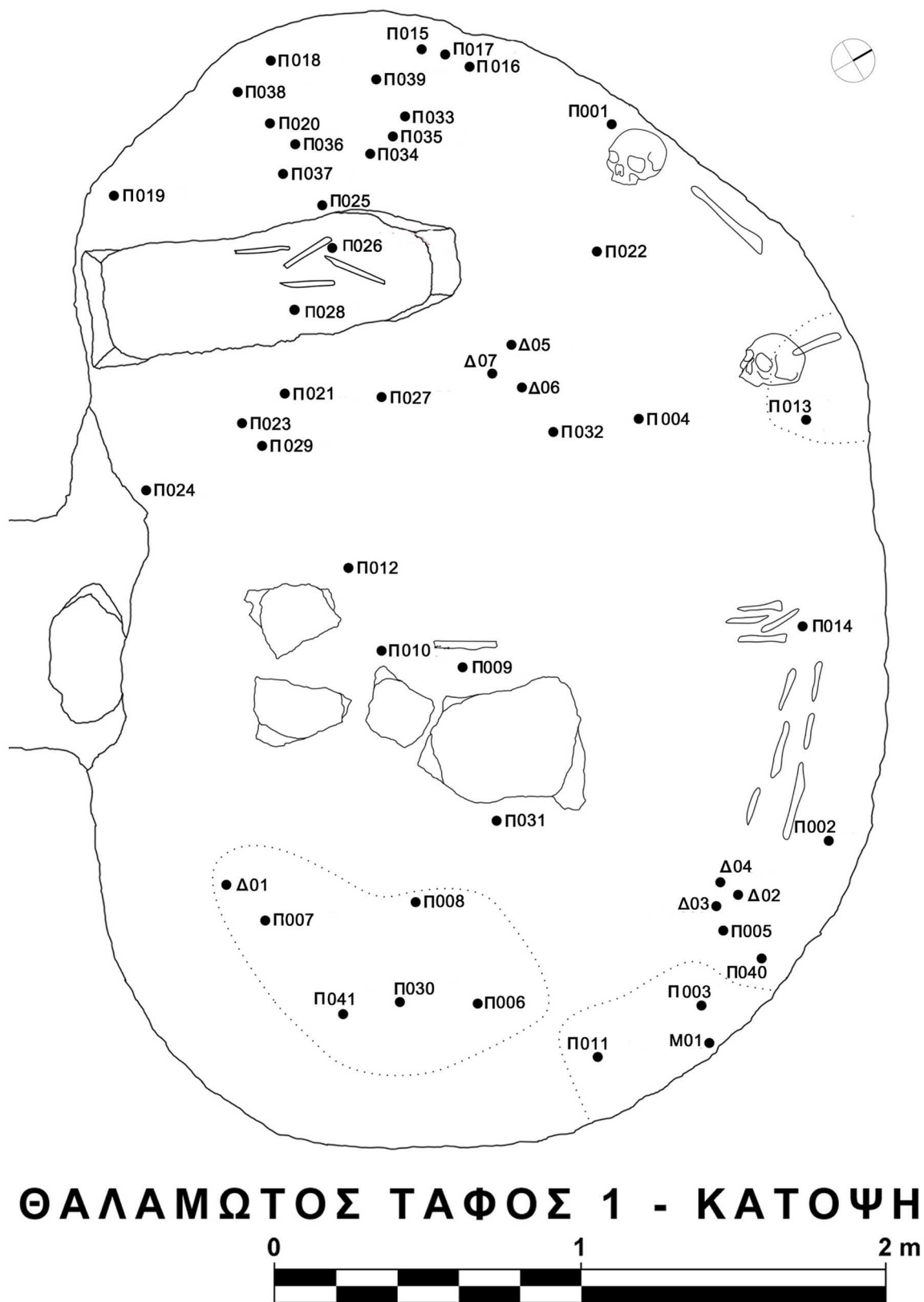
Πίνακας 9. Εικ. 1: Θαλαμωτός τάφος 1. Άποψη της ξερολιθιάς από τον θάλαμο.

Πίνακας 9. Εικ. 2: Θαλαμωτός τάφος 1. Άποψη της ξερολιθιάς από τον θάλαμο.

Πίνακας 10. Σχέδιο θαλαμωτού τάφου 1. Κάτοψη και τομή.

Πίνακας 11. Ο θάλαμος του θαλαμωτού τάφου 1 με τα ευρήματα.

Πίνακας 12. Εικ. 1: Π13942 – Π001.

Πίνακας 12. Εικ. 2: Π13942 – Π001.

Πίνακας 12. Εικ. 3: Π13943 – Π002.

Πίνακας 12. Εικ. 4: Π13943 – Π002.

ΠΙΝΑΚΑΣ 13

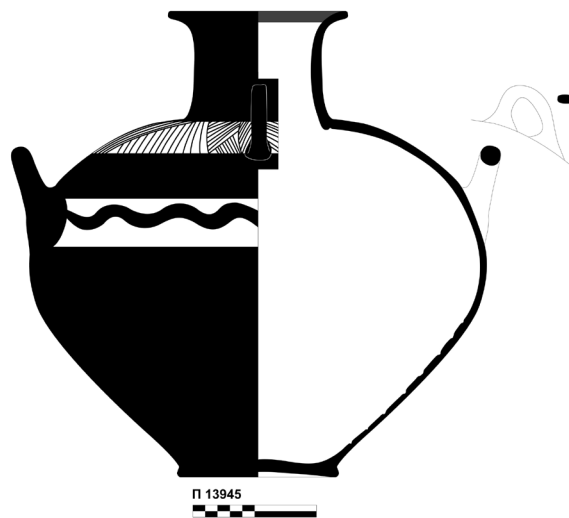
Πίνακας 13. Εικ. 1: Π13944 – Π003.

Πίνακας 13. Εικ. 2: Π13944 – Π003.

Πίνακας 13. Εικ. 3: Π13945 – Π004.

Πίνακας 13. Εικ. 4: Π13945 – Π004.

Πίνακας 14. Εικ. 1: Π13946 – Π005.

Πίνακας 14. Εικ. 2: Π13946 – Π005.

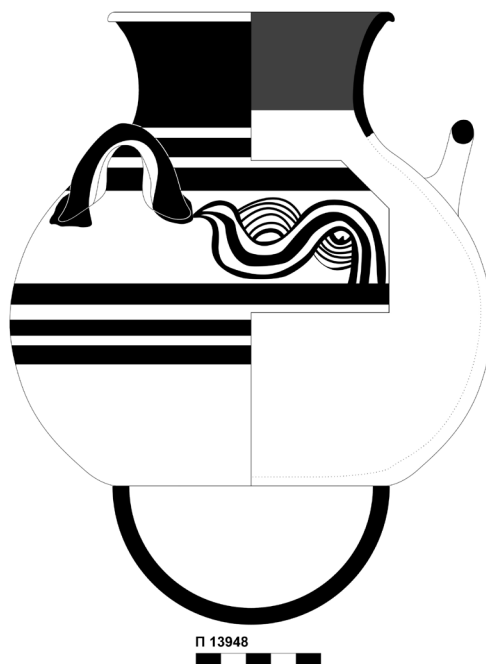

Πίνακας 14. Εικ. 3: Π13947 – Π006.

ΠΙΝΑΚΑΣ 15

Πίνακας 15. Εικ. 1: Π13948 – Π1007.

Πίνακας 15. Εικ. 2: Π13948 – Π1007.

Πίνακας 15. Εικ. 3: Π13949 – Π1008.

Πίνακας 16. Εικ. 1: Π13950 – Π009.

Πίνακας 16. Εικ. 2: Π13950 – Π009.

Πίνακας 16. Εικ. 3: Π13951 – Π010.

Πίνακας 16. Εικ. 4: Π13951 – Π010.

Πίνακας 17. Εικ. 1: Π13952 – Π1011.

Πίνακας 17. Εικ. 2: Π13953 – Π1012.

Πίνακας 18. Εικ. 1: Π13954 – Π013.

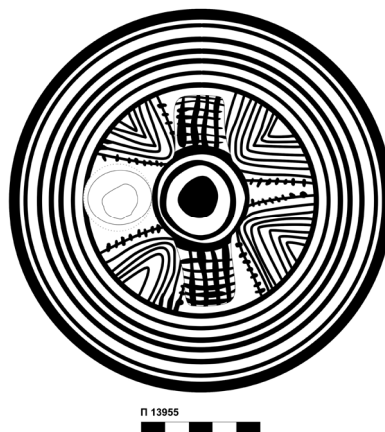

Πίνακας 18. Εικ. 2: Π13954 – Π013.

ΠΙΝΑΚΑΣ 19

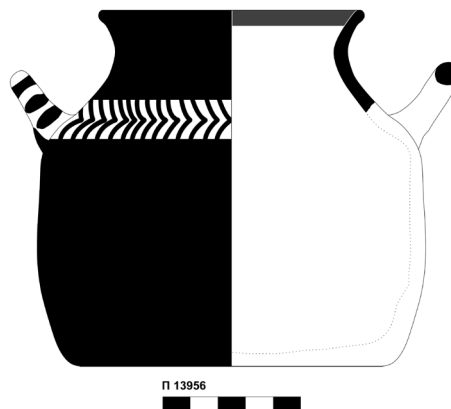
Πίνακας 19. Εικ. 1: Π13955 – Π014.

Πίνακας 19. Εικ. 2: Π13955 – Π014.

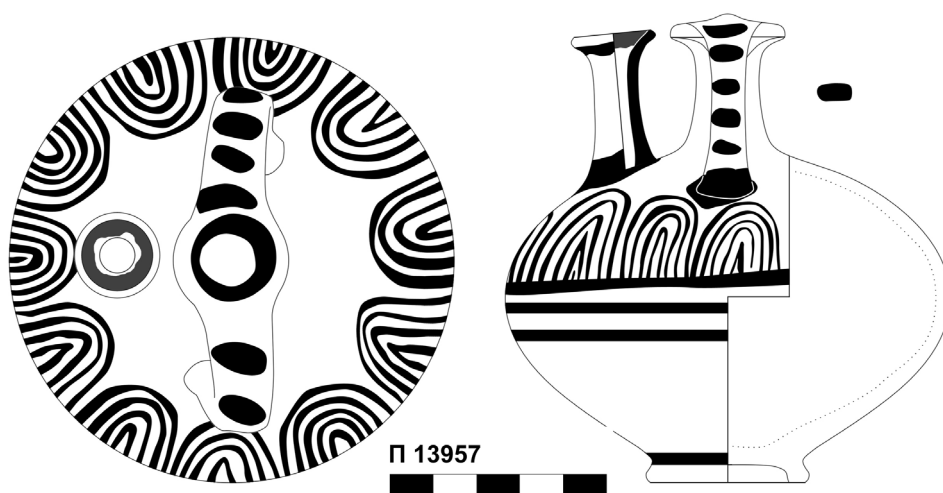
Πίνακας 19. Εικ. 3: Π13956 – Π015.

Πίνακας 19. Εικ. 4: Π13956 – Π015.

Πίνακας 20. Εικ. 1: Π13957 – Π016.

Πίνακας 20. Εικ. 2: Π13957 – Π016.

ΠΙΝΑΚΑΣ 21

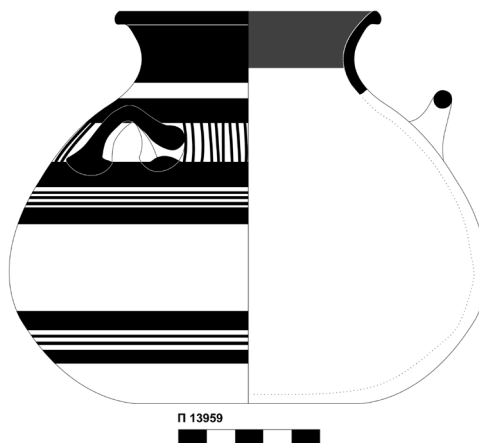
Πίνακας 21. Εικ. 1: Π13958 – Π017.

Πίνακας 21. Εικ. 2: Π13958 – Π017.

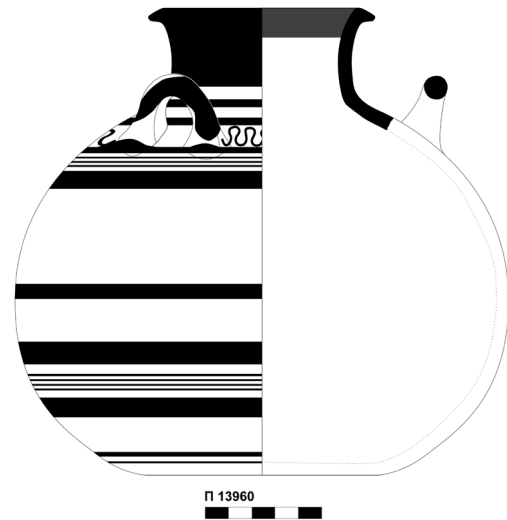
Πίνακας 21. Εικ. 3: Π13959 – Π018.

Πίνακας 21. Εικ. 4: Π13959 – Π018.

Πίνακας 22. Εικ. 1: Π13960 – Π1019.

Πίνακας 22. Εικ. 2: Π13960 – Π1019.

Πίνακας 22. Εικ. 3: Π13961 – Π1020.

ΠΙΝΑΚΑΣ 23

Πίνακας 23. Εικ. 1: Π113961 – Π020.

Πίνακας 23. Εικ. 2: Π113961 – Π020.

Πίνακας 23. Εικ. 3: Π113962 – Π021.

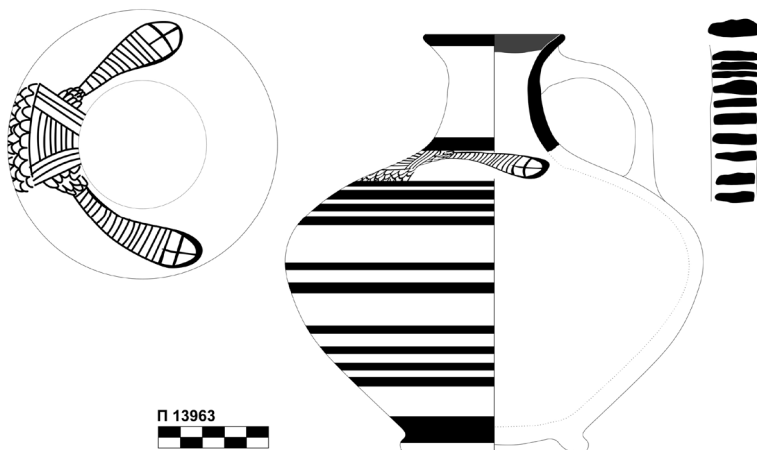
Πίνακας 23. Εικ. 4: Π113962 – Π021.

Πίνακας 24. Εικ. 1: Π13963 – Π022.

Πίνακας 24. Εικ. 2: Π13963 – Π022.

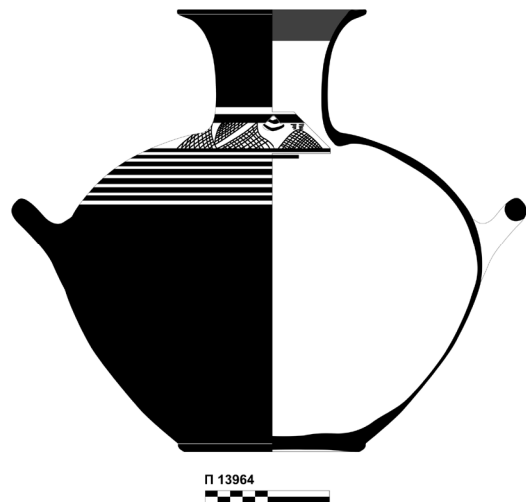

Πίνακας 24. Εικ. 3: Π13963 – Π022.

ΠΙΝΑΚΑΣ 25

Πίνακας 25. Εικ. 1: Π13964 – Π023.

Πίνακας 25. Εικ. 2: Π13964 – Π023.

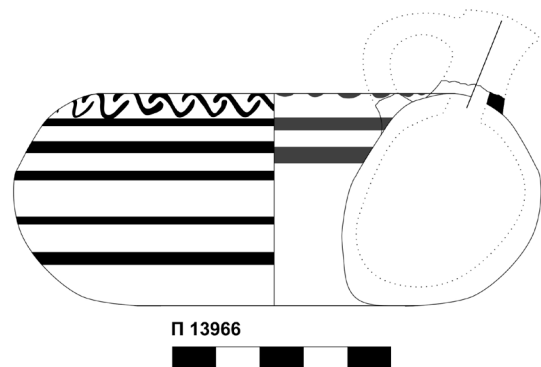
Πίνακας 25. Εικ. 3: Π13965 – Π024.

Πίνακας 25. Εικ. 4: Π13965 – Π024.

Πίνακας 26. Εικ. 1: Π13966 – Π025.

Πίνακας 26. Εικ. 2: Π13966 – Π025.

Πίνακας 26. Εικ. 3: Π13967 – Π026.

Πίνακας 26. Εικ. 4: Π13967 – Π026.

ΠΙΝΑΚΑΣ 27

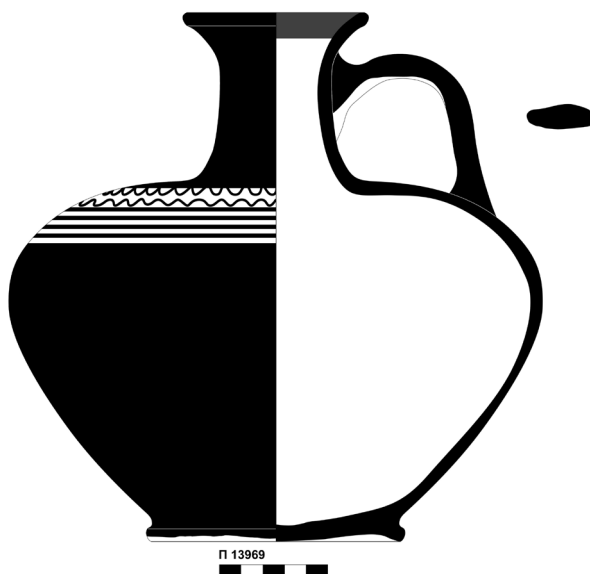
Πίνακας 27. Εικ. 1: Π13968 – Π027.

Πίνακας 27. Εικ. 2: Π13968 – Π027.

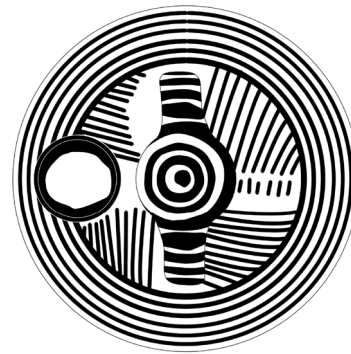
Πίνακας 27. Εικ. 3: Π13969 – Π028.

Πίνακας 27. Εικ. 4: Π13969 – Π028.

Πίνακας 28. Εικ. 1: Π13970 – Π029.

Π 13970

Πίνακας 28. Εικ. 2: Π13970 – Π029.

Πίνακας 28. Εικ. 3: Π13971 – Π030.

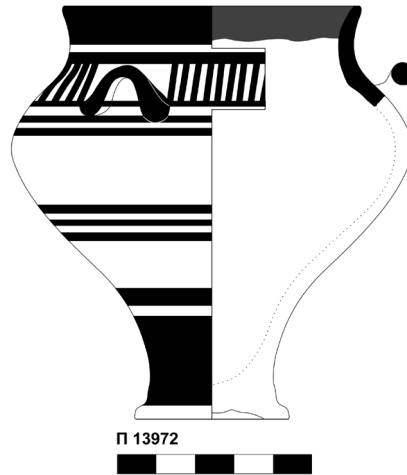

Πίνακας 28. Εικ. 4: Π13971 – Π030.

ΠΙΝΑΚΑΣ 29

Πίνακας 29. Εικ. 1: Π13972 – Π031.

Πίνακας 29. Εικ. 2: Π13972 – Π031.

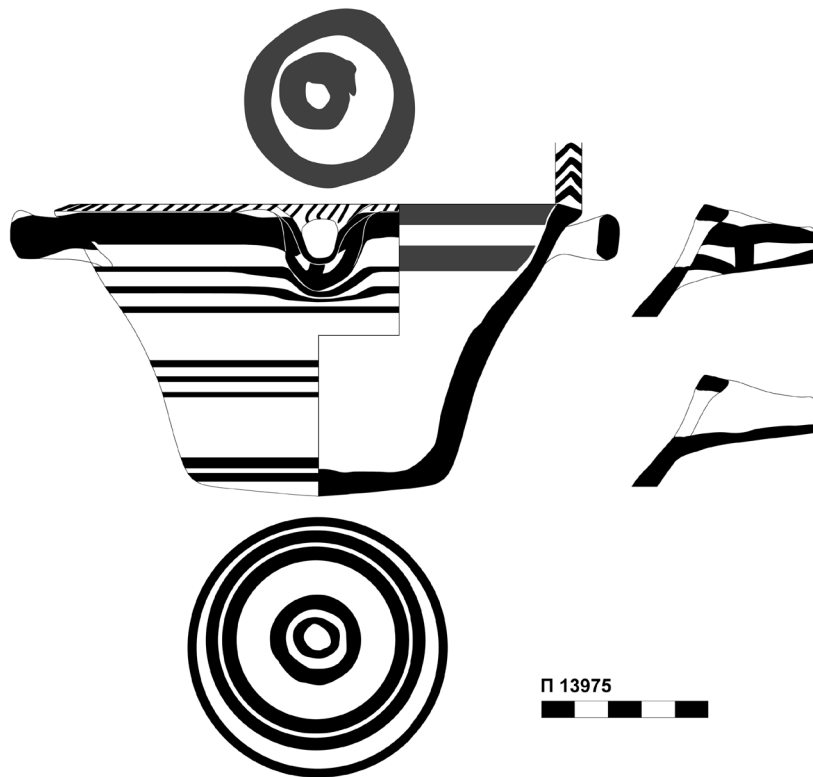
Πίνακας 29. Εικ. 3: Π13973 – Π032.

Πίνακας 29. Εικ. 4: Π13974 – Π033.

Πίνακας 30. Εικ. 1: Π13975 – Π034.

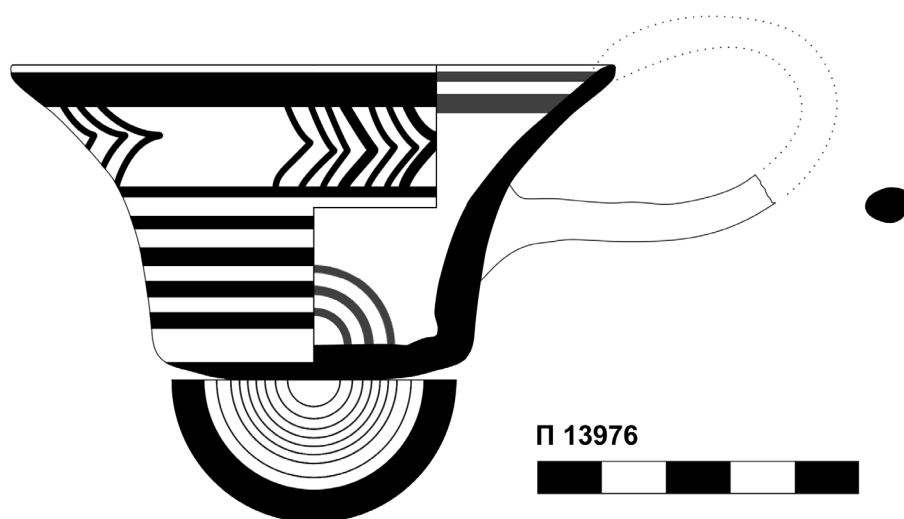

Πίνακας 30. Εικ. 2: Π13975 – Π034.

ΠΙΝΑΚΑΣ 31

Πίνακας 31. Εικ. 1: Π13976 – Π035.

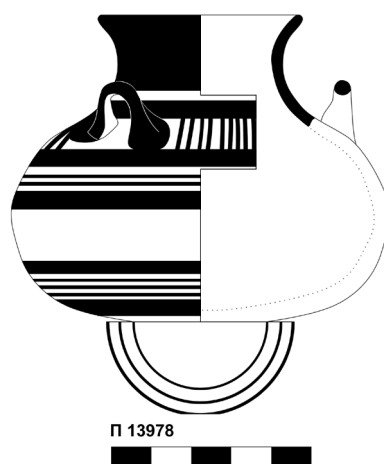
Πίνακας 31. Εικ. 2: Π13976 – Π035.

Πίνακας 32. Εικ. 1: Π13977 – Π036.

Πίνακας 32. Εικ. 2: Π13978 – Π037.

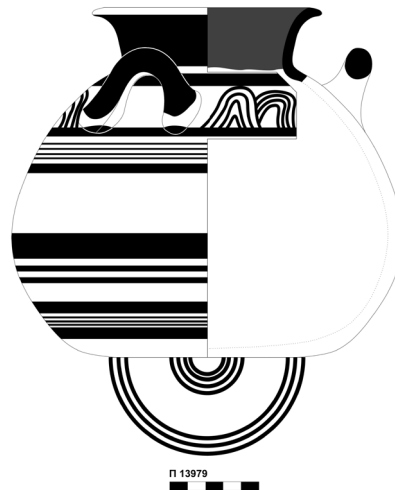

Πίνακας 32. Εικ. 3: Π13978 – Π037.

ΠΙΝΑΚΑΣ 33

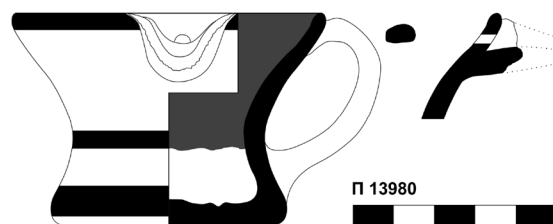
Πίνακας 33. Εικ. 1: Π13979 – Π038.

Πίνακας 33. Εικ. 2: Π13979 – Π038.

Πίνακας 33. Εικ. 3: Π13980 – Π039.

Πίνακας 33. Εικ. 4: Π13980 – Π039.

Πίνακας 34. Εικ. 1: Π13981 – Π040.

Πίνακας 34. Εικ. 2: Π13981 – Π040.

Πίνακας 34. Εικ. 3: Π13982 – Π041.

Πίνακας 34. Εικ. 4: Π13982 – Π041.

ΠΙΝΑΚΑΣ 35

Πίνακας 35. Εικ.1: Π14982 – Π042.

Πίνακας 35. Εικ. 2: Π14983 – Π043.

Πίνακας 36. Εικ. 1: Π14984 – Π044.

Πίνακας 36. Εικ. 2: Π14985 – Π045.

ΠΙΝΑΚΑΣ 37

Πίνακας 37. Εικ. 1: Δ1607 – Δ01.

Πίνακας 37. Εικ. 2: Δ1608 – Δ02.

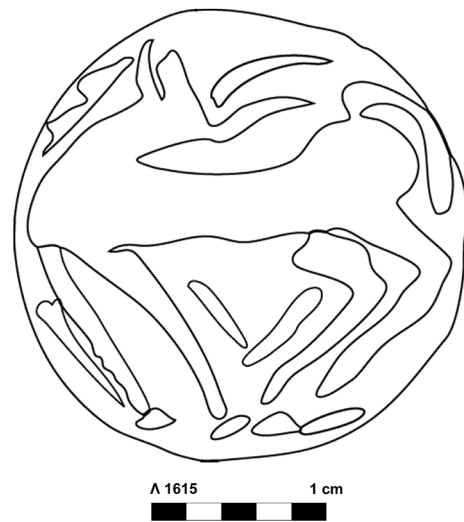
Πίνακας 37. Εικ. 3: Δ1609 – Δ03.

Πίνακας 37. Εικ. 4: Δ1610 – Δ04.

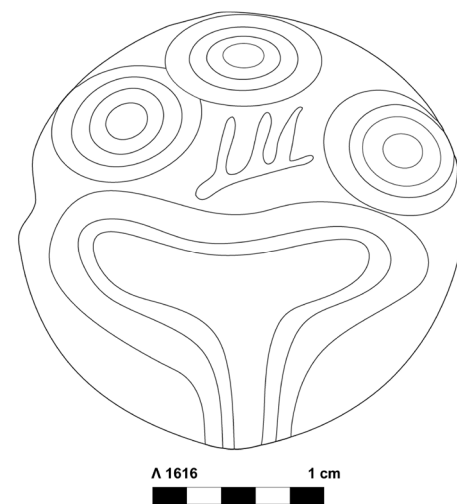
Πίνακας 38. Εικ. 1: Δ1615 – Δ05.

Πίνακας 38. Εικ. 2: Δ1615 – Δ05.

Πίνακας 38. Εικ. 3: Δ1616 – Δ06.

Πίνακας 38. Εικ. 4: Δ1616 – Δ06.

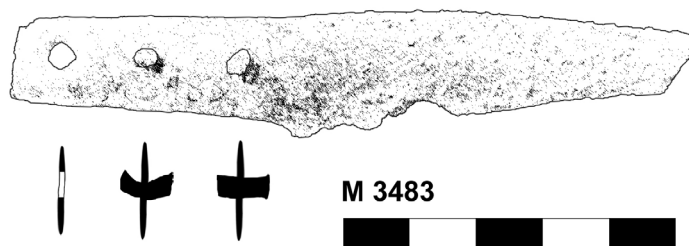
ΠΙΝΑΚΑΣ 39

Πίνακας 39. Εικ. 1: Δ1617 – Δ07.

Πίνακας 39. Εικ. 2: Δ1617 – Δ07.

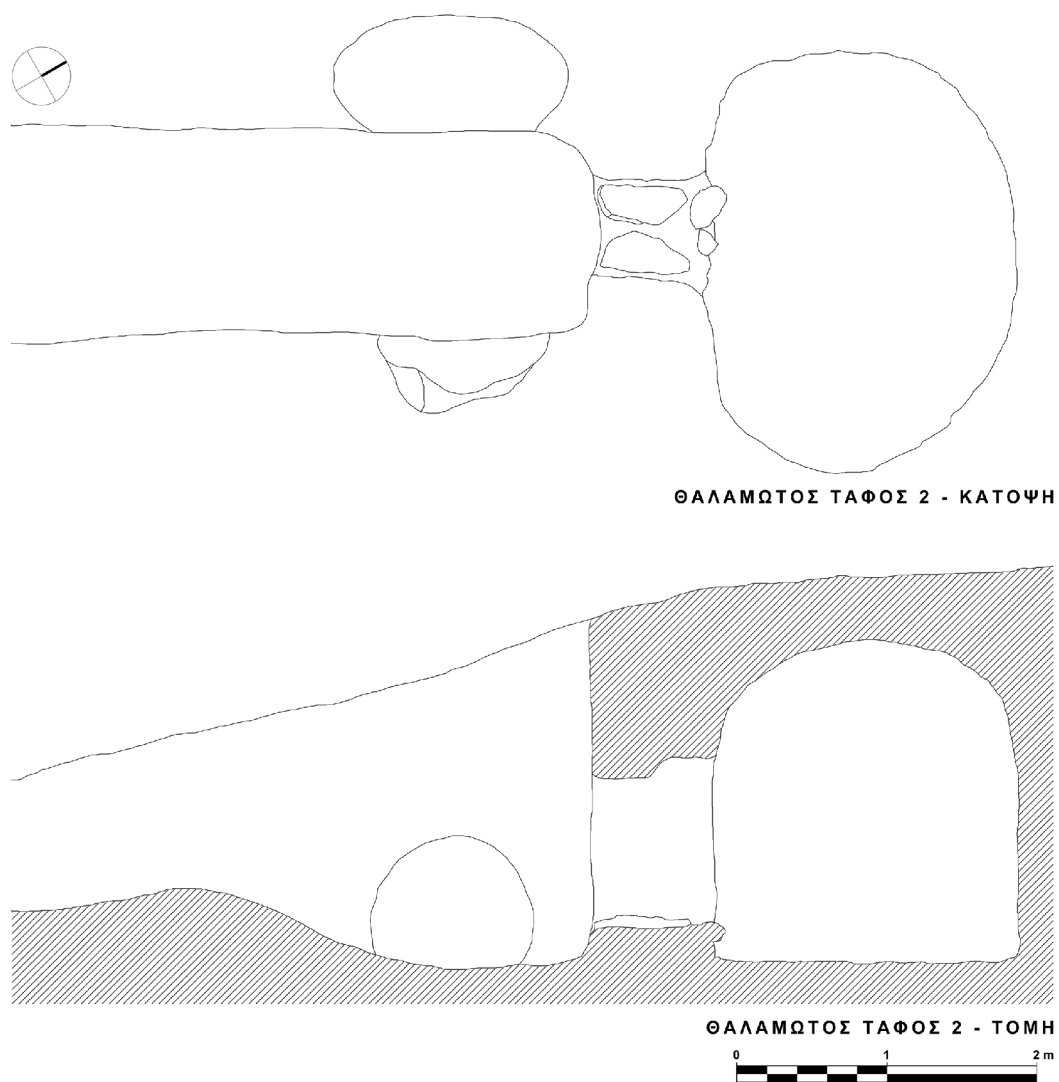
Πίνακας 39. Εικ. 3: M3483 – M01.

Πίνακας 39. Εικ. 4: M3483 – M01.

Πίνακας 40. Ο θαλαμωτός τάφος μετά την ανασκαφή.

Πίνακας 41. Θαλαμωτός τάφος 2. Κάτοψη και τομή.

Πίνακας 42. Εικ. 1: Τμήμα του δρόμου και η ξερολιθιά του θαλαμωτού τάφου 2.

Πίνακας 42. Εικ. 2: Θαλαμωτός τάφος 2. Η βόρεια κόγχη.

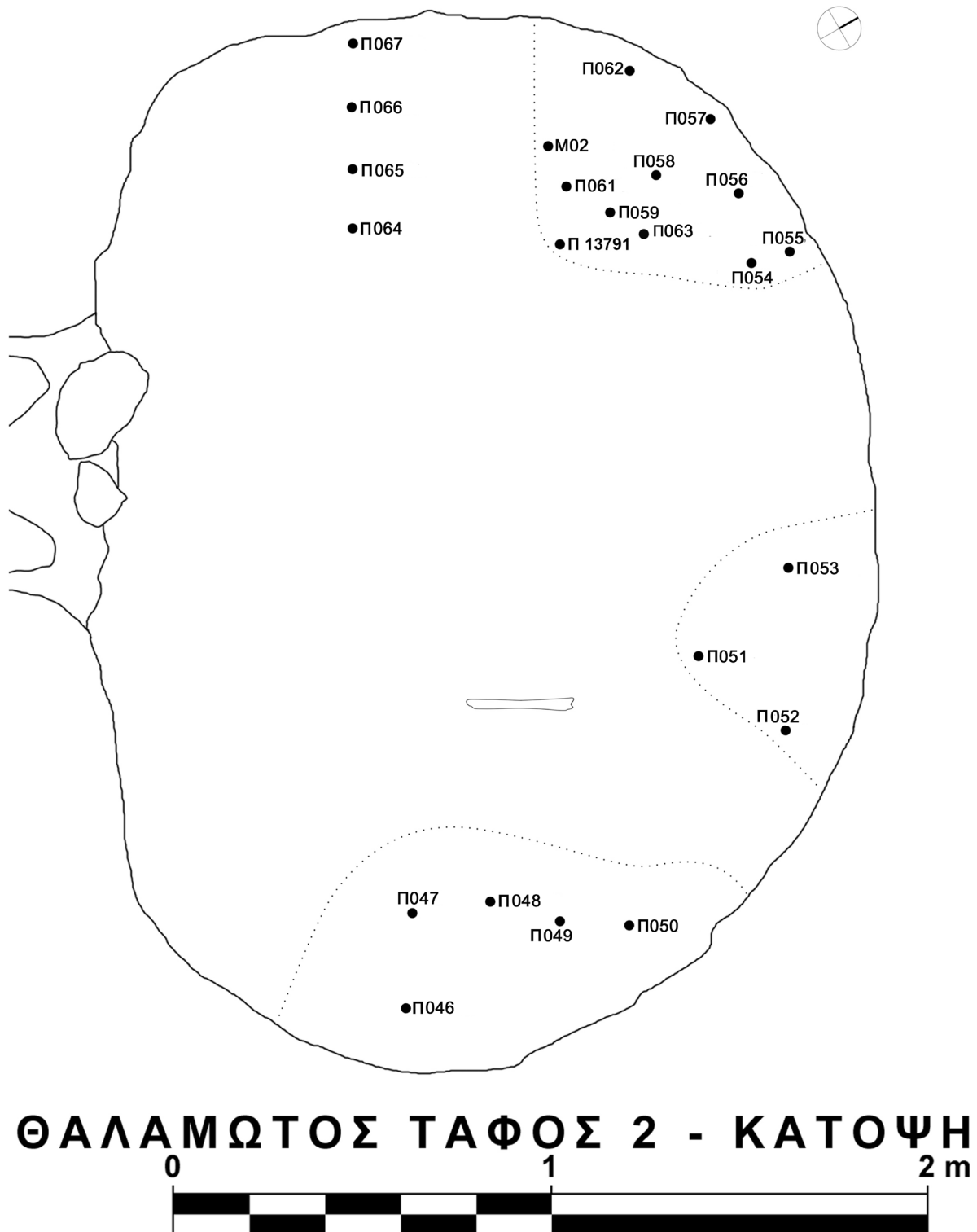
Πίνακας 42. Εικ. 3: Θαλαμωτός τάφος 2. Η νότια κόγχη.

Πίνακας 43. Εικ. 1: Οι ΒΒΑ και Β ανακομιδές του θαλαμωτού τάφου 2.

Πίνακας 43. Εικ.2: Η ΝΝΑ ανακομιδή και τμήμα του दाπέδου του θαλαμωτού τάφου 2.

Πίνακας 44. Ο θάλαμος του θαλαμωτού τάφου 2 με τα ευρήματα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 45

Πίνακας 45. Εικ. 1: Π13778 – Π046.

Πίνακας 45. Εικ. 2: Π13778 – Π046.

Πίνακας 45. Εικ. 3: Π13779 – Π047.

Πίνακας 45. Εικ. 4: Π13779 – Π047.

Πίνακας 46. Εικ. 1: Π13780 – Π048.

Πίνακας 46. Εικ. 2: Π13781 – Π049.

Πίνακας 46. Εικ. 3: Π13781 – Π049.

ΠΙΝΑΚΑΣ 47

Πίνακας 47. Εικ. 1: Π113782 – Π1050.

Πίνακας 47. Εικ. 2: Π113782 – Π1050.

Πίνακας 47. Εικ. 3: Π113783 – Π1051.

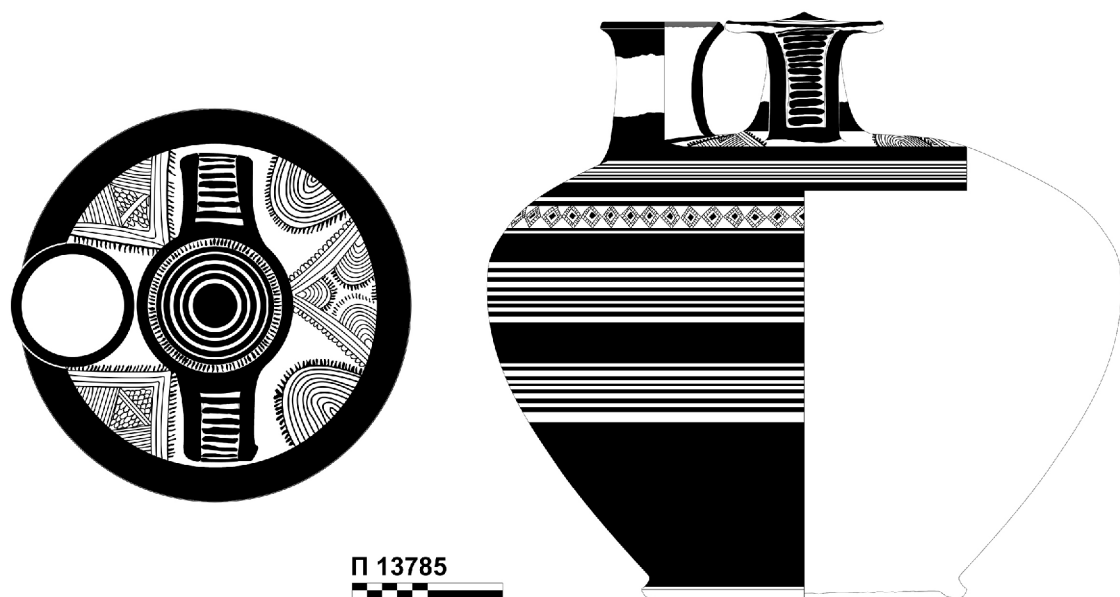
Πίνακας 47. Εικ. 4: Π113783 – Π1051.

Πίνακας 48. Εικ. 1: Π13784 – Π052.

Πίνακας 48. Εικ. 2: Π13785 – Π053.

Πίνακας 49. Εικ. 1: Π13785 – Π053.

Πίνακας 49. Εικ. 2: Π13785 – Π053.

Πίνακας 50. Εικ. 1: Π13786Α – Π054.

Πίνακας 50. Εικ. 2: Π13786Α – Π054.

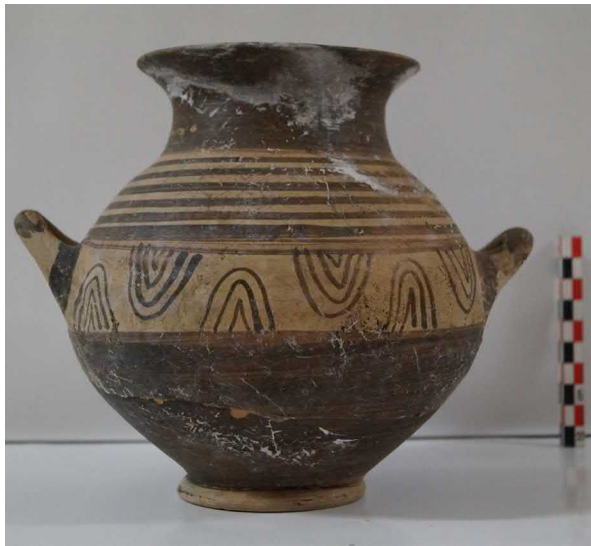

Πίνακας 50. Εικ. 3: Π13786Β – Π055.

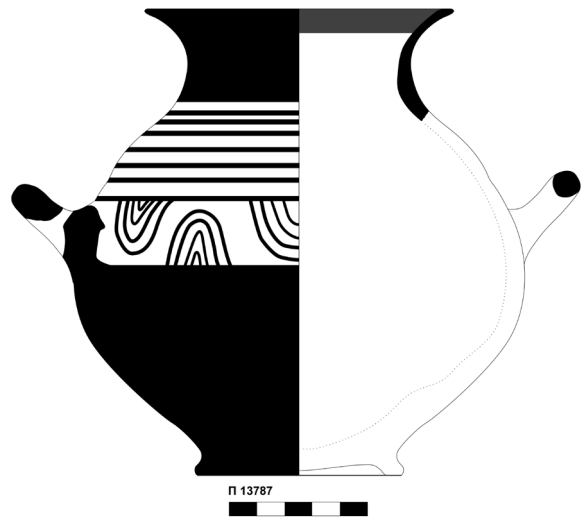

Πίνακας 50. Εικ. 4: Π13786Β – Π055.

ΠΙΝΑΚΑΣ 51

Πίνακας 51. Εικ. 1: Π13787 – Π056.

Πίνακας 51. Εικ. 2: Π13787 – Π056.

Πίνακας 51. Εικ. 3: Π13788 – Π057.

Πίνακας 51. Εικ. 4: Π13789 – Π058.

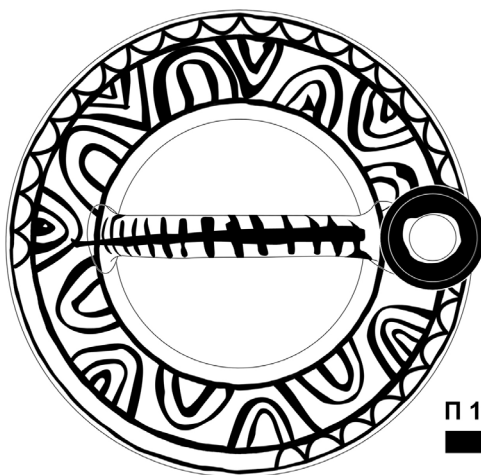
Πίνακας 51. Εικ. 5: Π13789 – Π058.

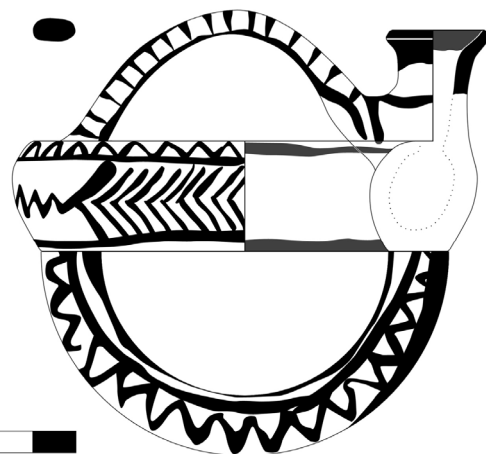
Πίνακας 52. Εικ. 1: Π13790 – Π059.

Πίνακας 52. Εικ. 2: Π13791 – Π060.

Π 13790

Πίνακας 52. Εικ. 3: Π13790 – Π059.

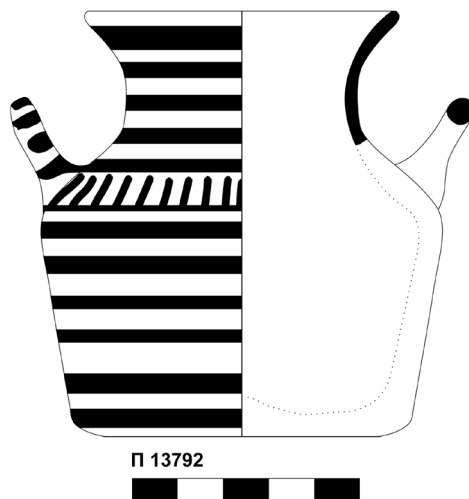
Π 13791

Πίνακας 52. Εικ. 4: Π13791 – Π060.

ΠΙΝΑΚΑΣ 53

Πίνακας 53. Εικ. 1: Π13792 – Π061.

Πίνακας 53. Εικ. 2: Π13792 – Π061.

Πίνακας 53. Εικ. 3: Π13793 – Π062.

Πίνακας 54. Εικ.1: Π13794 – Π063.

Πίνακας 54. Εικ.2: Π13794 – Π063.

Πίνακας 54. Εικ. 3: Π13795 – Π064.

Πίνακας 54. Εικ. 4: Π13795 – Π064.

Πίνακας 55. Εικ. 1: Π13796 – Π065.

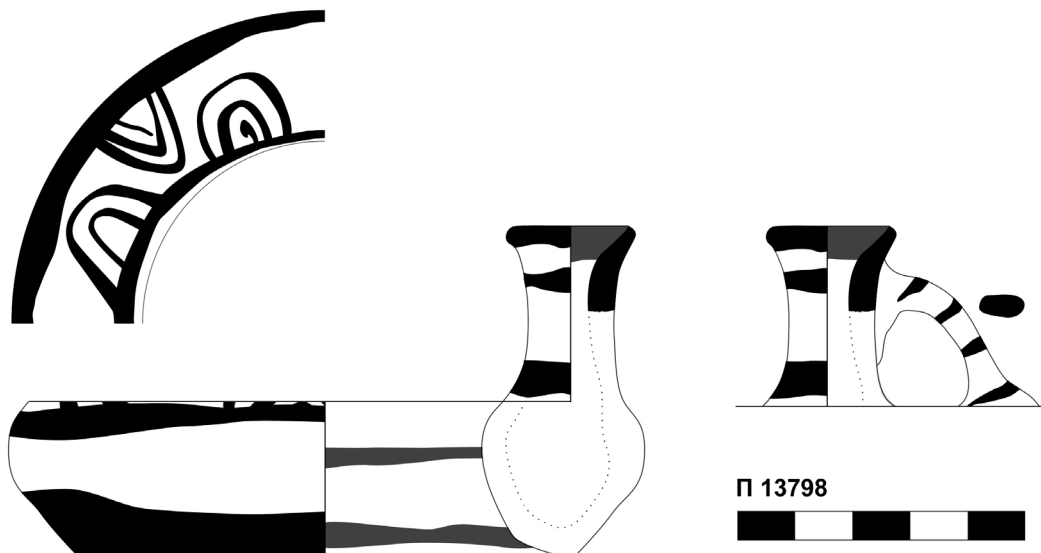
Πίνακας 55. Εικ. 2: Π13796 – Π065.

Πίνακας 56. Εικ. 1: Π13797 – Π066.

Πίνακας 56. Εικ. 2: Π13798 – Π067.

Πίνακας 56. Εικ. 3: Π13798 – Π067.

ΠΙΝΑΚΑΣ 57

Πίνακας 57. Εικ.1: Π14898 – Π068.

Πίνακας 57. Εικ. 2: Π14899 – Π069.

Πίνακας 57. Εικ. 3: Π14900 – Π070.

Πίνακας 57. Εικ. 4: Π14900 – Π070.

Πίνακας 58. Εικ. 1: Π14901 – Π071.

Πίνακας 58. Εικ. 2: Π14902 – Π072.

Πίνακας 58. Εικ. 3: Π14903 – Π073.

Πίνακας 58. Εικ. 4: M3486 – M02.

Πίνακας 58. Εικ.5: M3486 – M02.

Πίνακας 59. Εικ. 1: Ο «παράδρομος» του θαλαμωτού τάφου 3 με τις καλυπτήριες πλάκες.

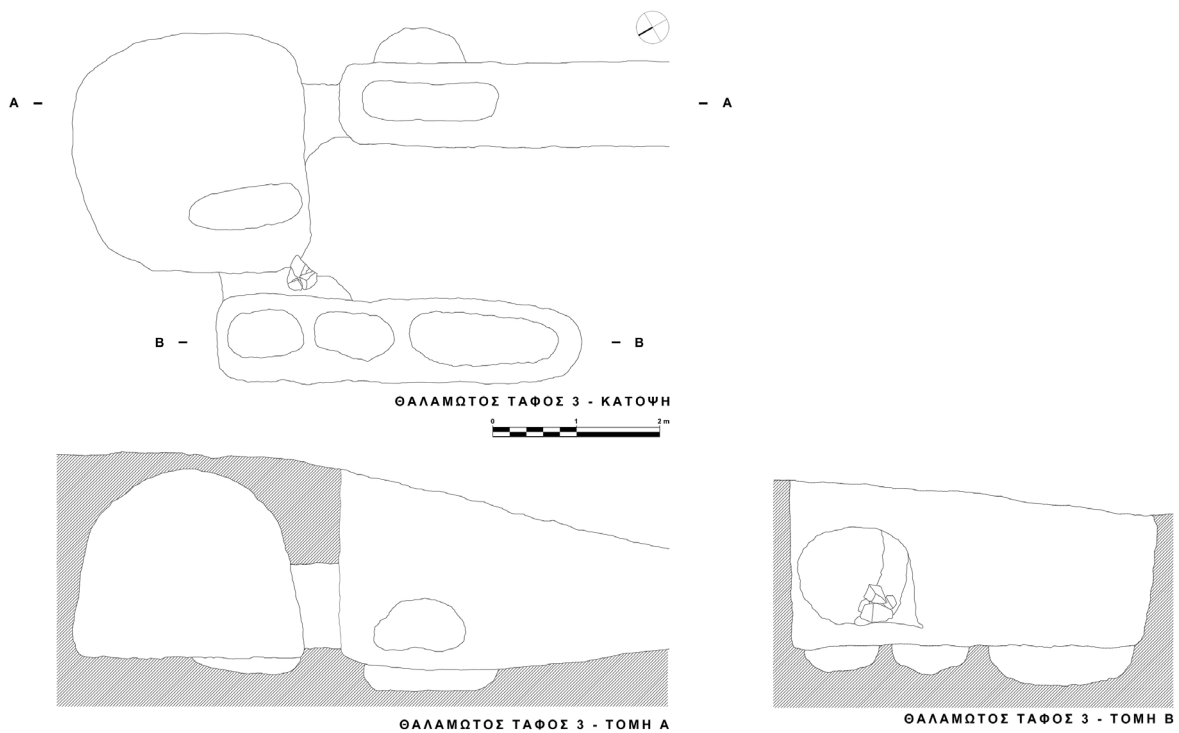
Πίνακας 59. Εικ. 2: Ο «παράδρομος» του θαλαμωτού τάφου 3 μετά την αφαίρεση των πλακών.

Πίνακας 60. Ο «παράδρομος» του θαλαμωτού τάφου 3 μετά την ολοκλήρωση της ανασκαφής.

Πίνακας 61. Ο θαλαμωτός τάφος 3 του νεκροταφείου του Αγίου Γεωργίου Πέρσαινας.

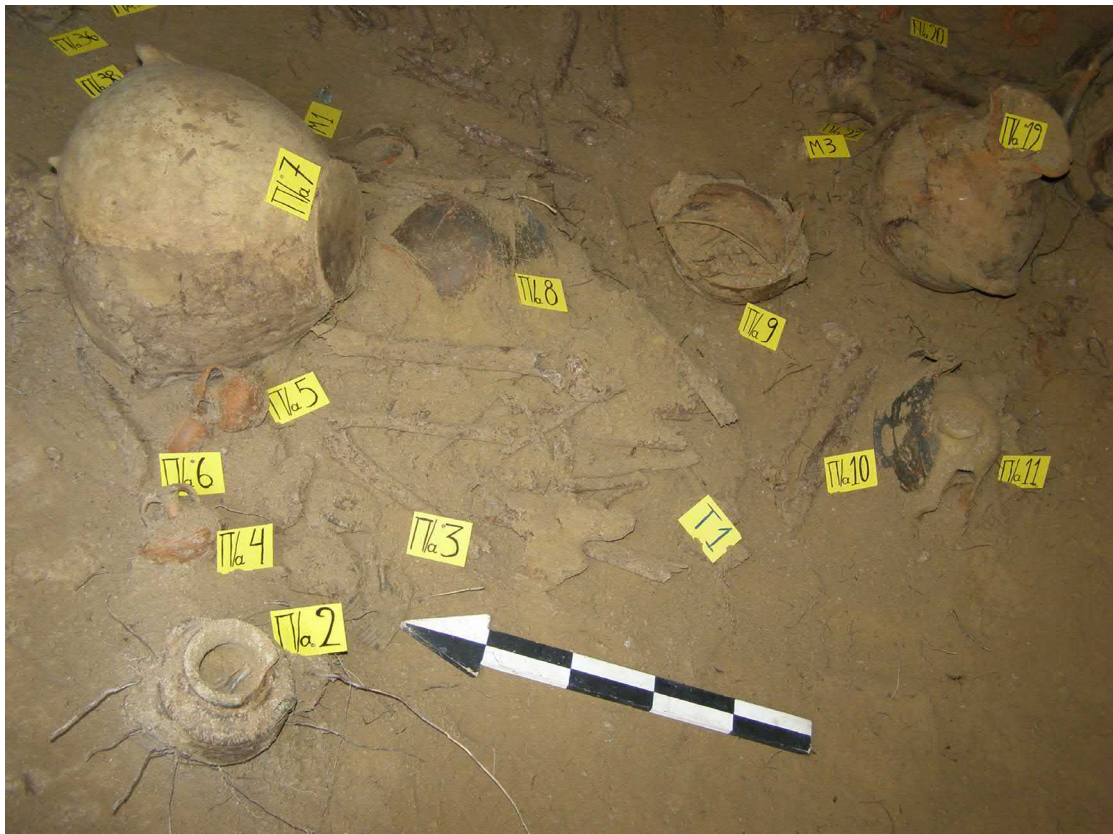

Πίνακας 62. Εικ. 1: Θαλαμωτός τάφος 3. Κάτοψη και τομές.

Πίνακας 62. Εικ. 2: Η ξερολιθιά, η κόγχη και ο λάκκος του δρόμου του θαλαμωτού τάφου 3.

ΠΙΝΑΚΑΣ 63

Πίνακας 63. Εικ. 1: Η ανακομιδή βόρεια της εισόδου του θαλαμωτού τάφου 3.

Πίνακας 63. Εικ. 2: Η ανακομιδή εμπρός από την είσοδο του θαλαμωτού τάφου 3.

Πίνακας 64. Εικ. 1: Η ΒΑ ανακομιδή του θαλαμωτού τάφου 3.

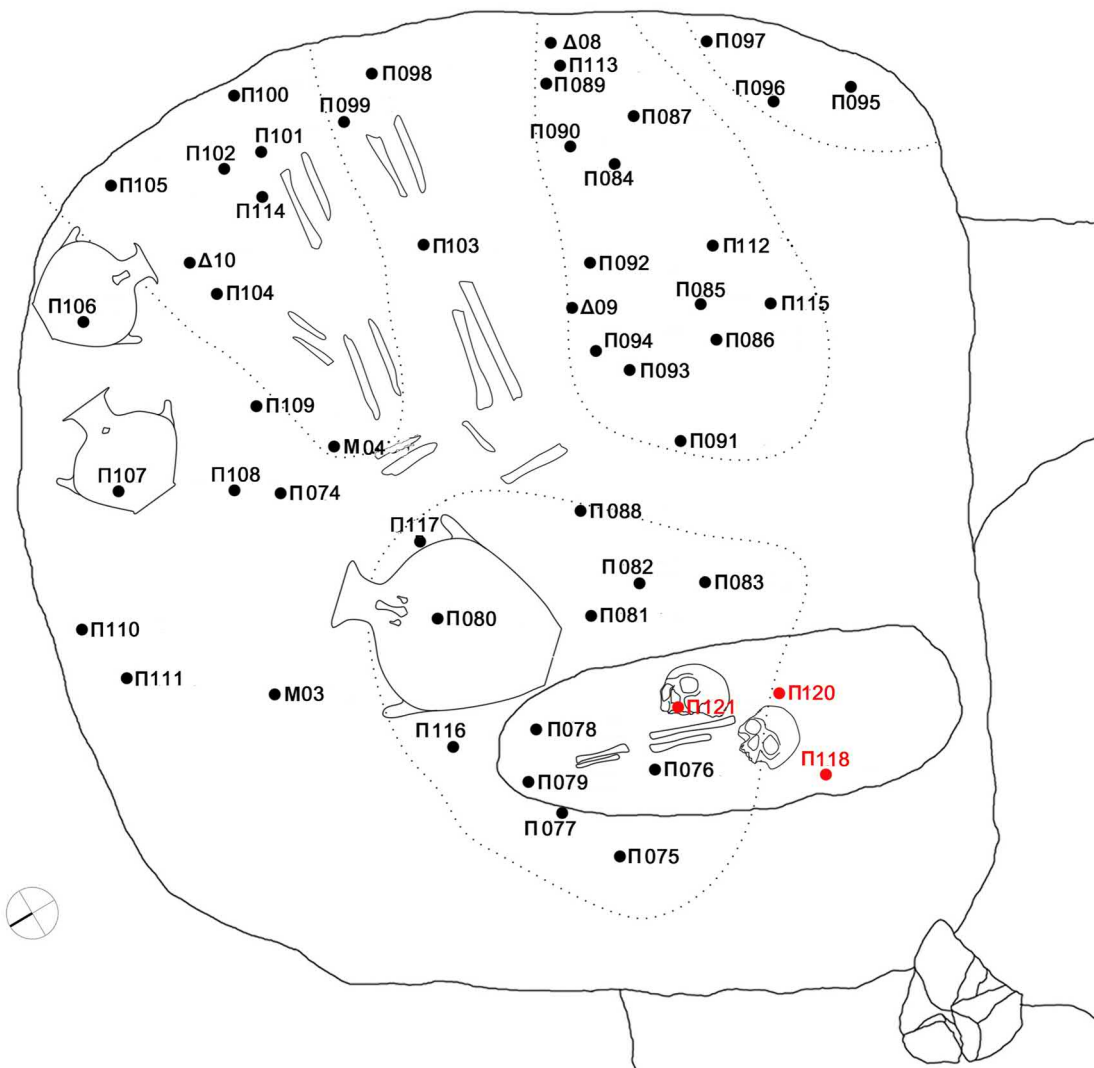
Πίνακας 64. Εικ. 2: Η πρωτογενής ταφή του θαλαμωτού τάφου 3.

Πίνακας 65. Εικ. 1: Η ανακομιδή στο λάκκο του θαλάμου του θαλαμωτού τάφου 3.

Πίνακας 65. Εικ. 2: Η είσοδος του τάφου από το εσωτερικό του θαλάμου του θαλαμωτού τάφου 3.

ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 3 - ΚΑΤΟΨΗ

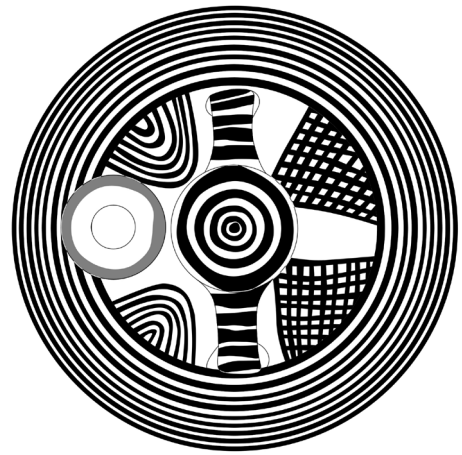

Πίνακας 66. Ο θάλαμος του θαλαμωτού τάφου 3 με τα ευρήματα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 67

Πίνακας 67. Εικ. 1: Π13896 – Π074.

Π 13896

Πίνακας 67. Εικ. 2: Π13896 – Π074.

Πίνακας 67. Εικ. 3: Π13897 – Π075.

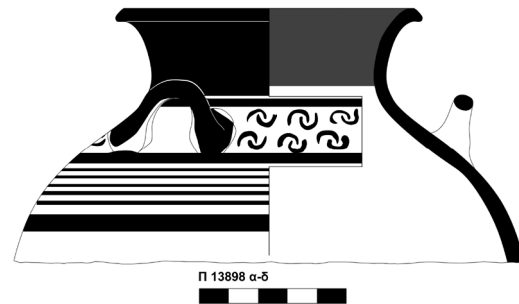
Π 13897

Πίνακας 67. Εικ. 4: Π13897 – Π075.

Πίνακας 68. Εικ. 1: Π13898 – Π076.

Πίνακας 68. Εικ. 2: Π13898 – Π076.

Πίνακας 68. Εικ. 3: Π13899 – Π077.

Πίνακας 68. Εικ. 4: Π13899 – Π077.

ΠΙΝΑΚΑΣ 69

Πίνακας 69. Εικ. 1: Π13900 – Π1078.

Πίνακας 69. Εικ. 2: Π13901 – Π1079.

Πίνακας 69. Εικ. 3: Π13901 – Π1079.

Πίνακας 70. Εικ. 1: Π13902 – Π080.

Πίνακας 70. Εικ. 2: Π13903 – Π081.

ΠΙΝΑΚΑΣ 71

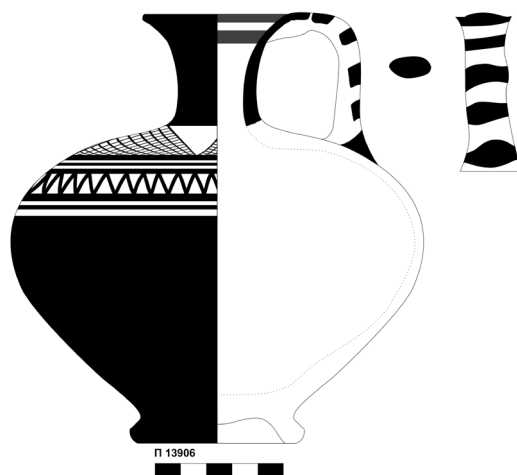
Πίνακας 71. Εικ. 1: Π113904 – Π1082.

Πίνακας 71. Εικ. 2: Π113905 – Π1083.

Πίνακας 71. Εικ. 3: Π113906 – Π1084.

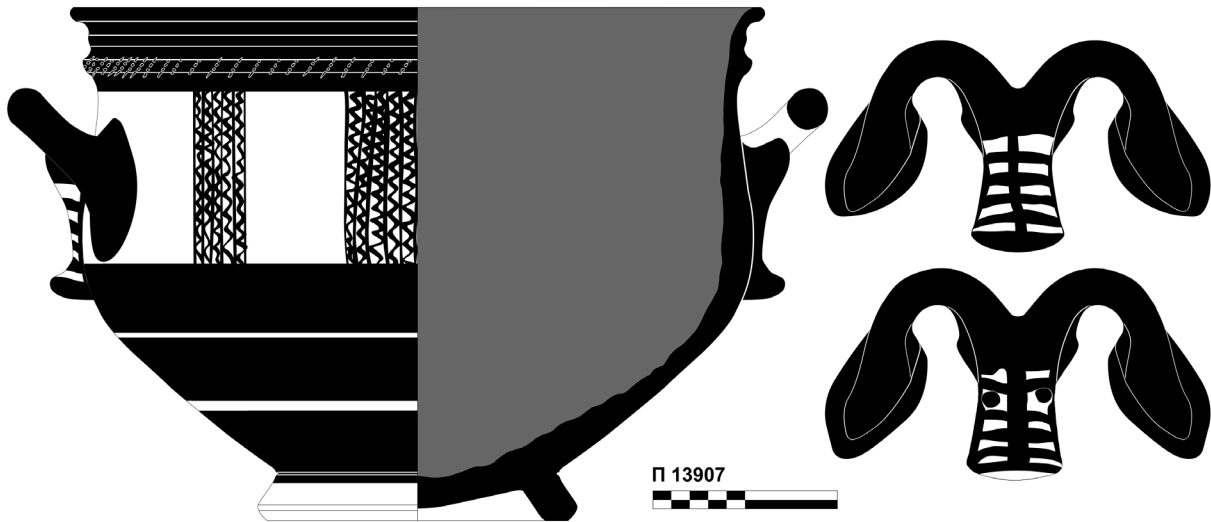
Πίνακας 71. Εικ. 4: Π113906 – Π1084.

Πίνακας 72. Εικ. 1: Π13907 – Π085.

Πίνακας 72. Εικ. 2: Π13907 – Π085.

Πίνακας 72. Εικ. 3: Π13907 – Π085.

ΠΙΝΑΚΑΣ 73

Πίνακας 73. Εικ. 1: Π13908 – Π086.

Πίνακας 73. Εικ. 2: Π13908 – Π086.

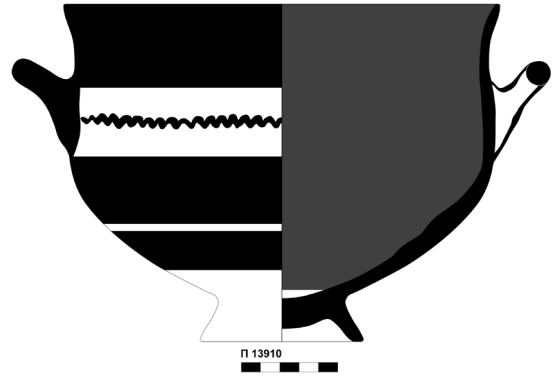
Πίνακας 73. Εικ. 3: Π13909 – Π087.

Πίνακας 73. Εικ. 4: Π13909 – Π087.

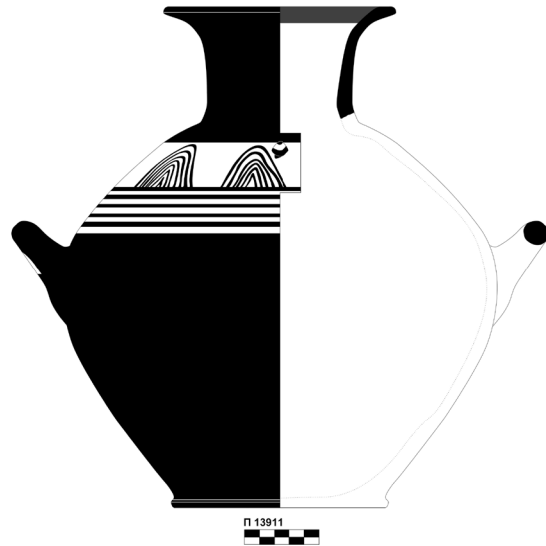
Πίνακας 74. Εικ. 1: Π13910 – Π088.

Πίνακας 74. Εικ. 2: Π13910 – Π088.

Πίνακας 74. Εικ. 3: Π13911 – Π089.

Πίνακας 74. Εικ. 4: Π13911 – Π089.

Πίνακας 75. Εικ. 1: Π113912 – Π1090.

Πίνακας 75. Εικ. 2: Π113912 – Π1090.

Πίνακας 75. Εικ. 3: Π113913 – Π1091.

Πίνακας 76. Εικ. 1: Π13914 – Π092.

Πίνακας 76. Εικ. 2: Π13914 – Π092.

Πίνακας 76. Εικ. 3: Π13915 – Π093.

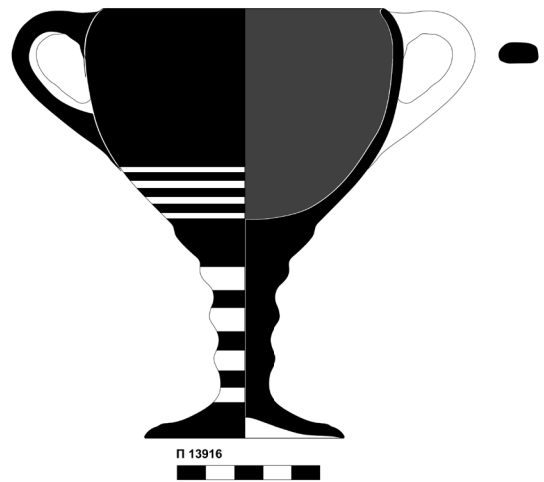

Πίνακας 76. Εικ. 4: Π13915 – Π093.

ΠΙΝΑΚΑΣ 77

Πίνακας 77. Εικ. 1: Π13916 – Π094.

Πίνακας 77. Εικ. 2: Π13916 – Π094.

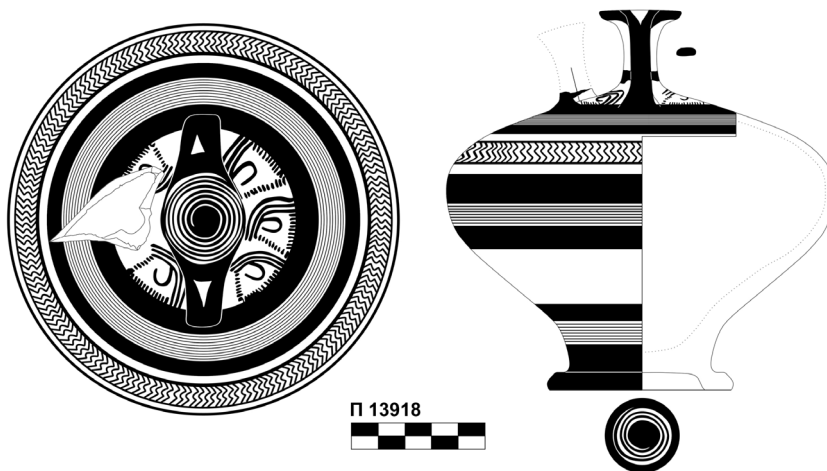
Πίνακας 77. Εικ. 3: Π13917 – Π095.

Πίνακας 77. Εικ. 4: Π13917 – Π095.

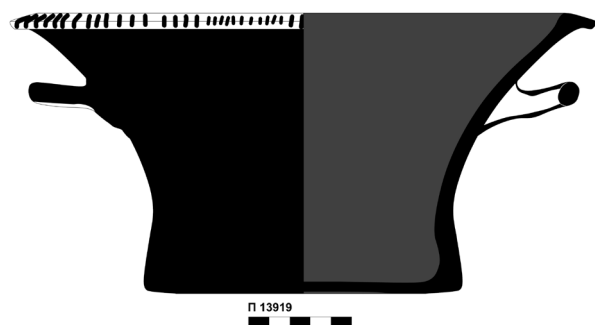
Πίνακας 78. Εικ.1: Π13918 – Π096.

Πίνακας 78. Εικ.2: Π13918 – Π096.

Πίνακας 78. Εικ. 3: Π13919 – Π097.

Πίνακας 78. Εικ. 4: Π13919 – Π097.

ΠΙΝΑΚΑΣ 79

Πίνακας 79. Εικ. 1: Π13920 – Π098.

Πίνακας 79. Εικ. 1: Π13920 – Π098.

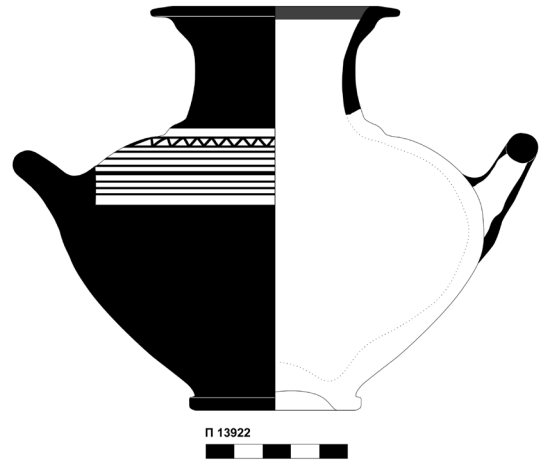
Πίνακας 79. Εικ. 3: Π13921 – Π099.

Πίνακας 79. Εικ. 4: Π13921 – Π099.

Πίνακας 80. Εικ. 1: Π13922 – Π100.

Πίνακας 80. Εικ. 2: Π13922 – Π100.

Πίνακας 80. Εικ. 3: Π13923 – Π101.

Πίνακας 80. Εικ. 4: Π13923 – Π101.

ΠΙΝΑΚΑΣ 81

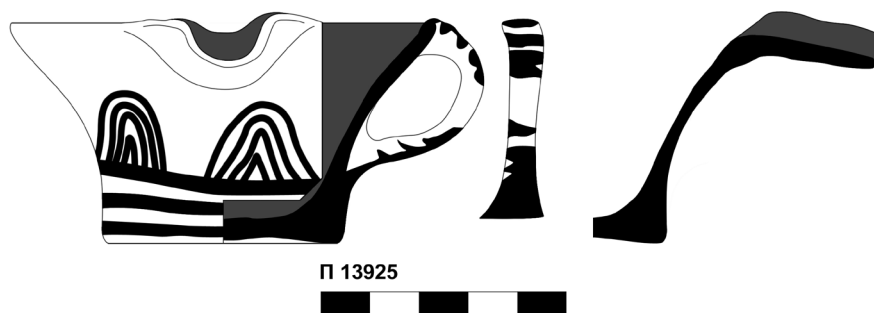
Πίνακας 81. Εικ. 1: Π13924 – Π1102.

Πίνακας 81. Εικ. 2: Π13924 – Π1102.

Πίνακας 81. Εικ. 3: Π13925 – Π1103.

Π 13925

Πίνακας 81. Εικ. 4: Π13925 – Π1103.

Πίνακας 82. Εικ. 1: Π13926 – Π1104.

Πίνακας 82. Εικ. 2: Π13926 – Π1104.

Πίνακας 82. Εικ. 3: Π13927 – Π1105.

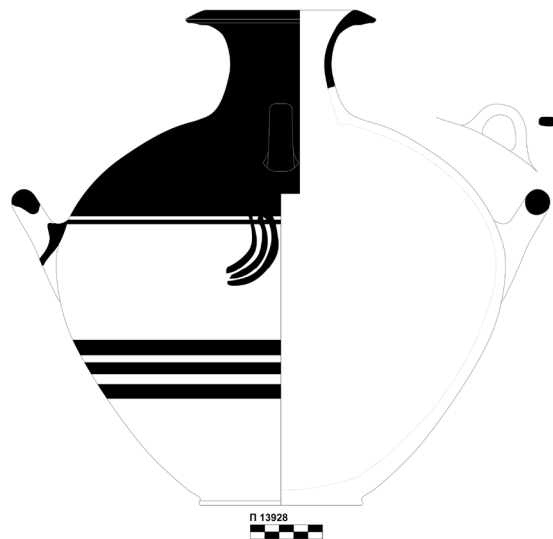
Π 13927

Πίνακας 82. Εικ. 4: Π13927 – Π1105.

ΠΙΝΑΚΑΣ 83

Πίνακας 83. Εικ. 1: Π13928 – Π1106.

Πίνακας 83. Εικ. 2: Π13928 – Π1106.

Πίνακας 83. Εικ. 3: Π13929 – Π1107.

Πίνακας 83. Εικ. 4: Π13929 – Π1107.

Πίνακας 84. Εικ.1: Π13930 – Π108.

Πίνακας 84. Εικ.2: Π13930 – Π108.

Πίνακας 84. Εικ. 3: Π13931 – Π109.

Πίνακας 84. Εικ. 4: Π13931 – Π109.

ΠΙΝΑΚΑΣ 85

Πίνακας 85. Εικ. 1: Π13932 – Π110.

Πίνακας 85. Εικ. 2: Π13932 – Π110.

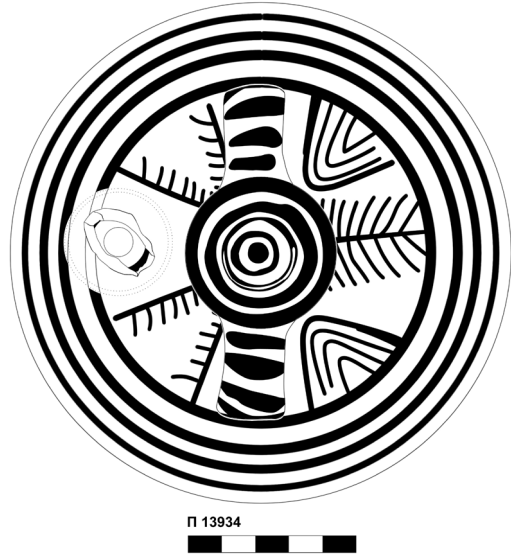
Πίνακας 85. Εικ. 3: Π13933 – Π111.

Πίνακας 85. Εικ. 4: Π13933 – Π111.

Πίνακας 86. Εικ. 1: Π13934 – Π1112.

Πίνακας 86. Εικ. 2: Π13934 – Π1112.

Πίνακας 86. Εικ. 3: Π13935 – Π1113.

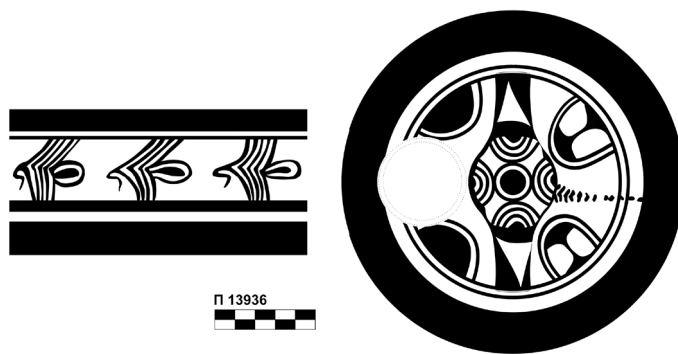

Πίνακας 86. Εικ. 4: Π13935 – Π1113.

ΠΙΝΑΚΑΣ 87

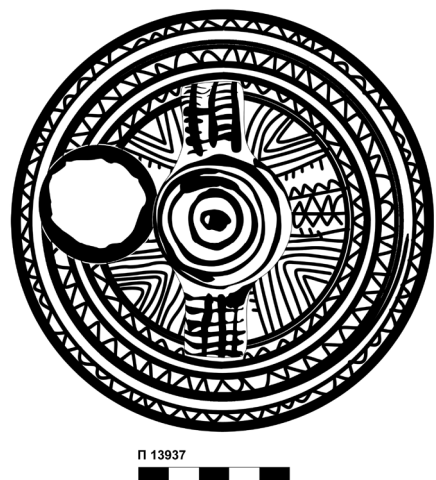
Πίνακας 87. Εικ. 1: Π13936 – Π114.

Πίνακας 87. Εικ. 2: Π13936 – Π114.

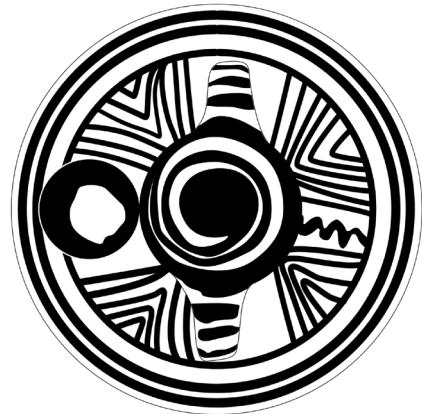
Πίνακας 87. Εικ. 3: Π13937 – Π115.

Πίνακας 87. Εικ. 4: Π13937 – Π115.

Πίνακας 88. Εικ. 1: Π13938 – Π1116.

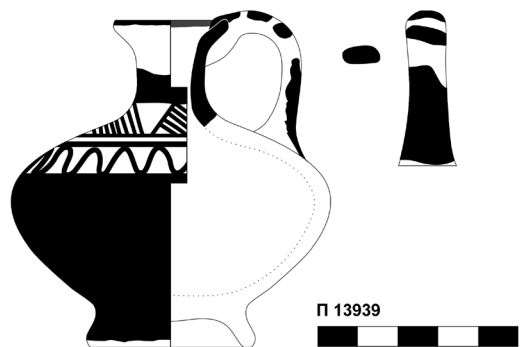
Π 13938

Πίνακας 88. Εικ. 2: Π13938 – Π1116.

Πίνακας 88. Εικ. 3: Π13939 – Π1117.

Π 13939

Πίνακας 88. Εικ. 4: Π13939 – Π1117.

ΠΙΝΑΚΑΣ 89

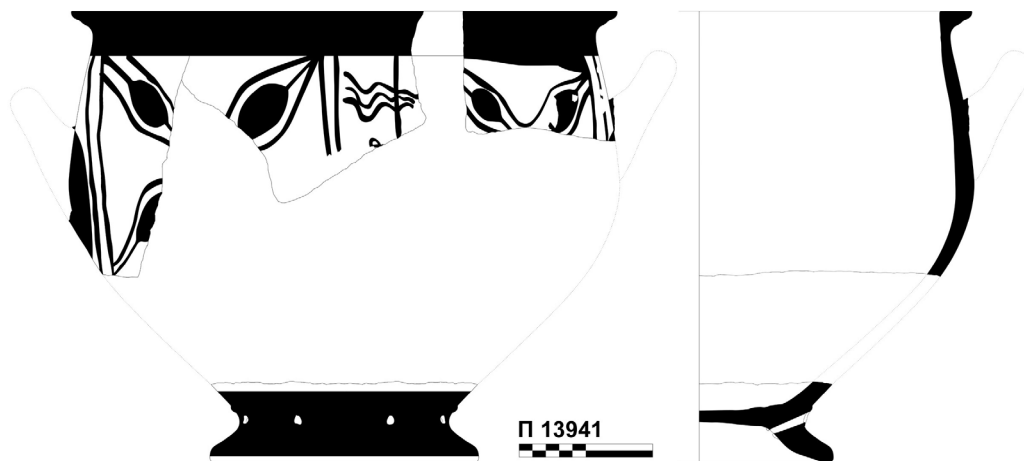
Πίνακας 89. Εικ. 1: Π13940 – Π118.

Πίνακας 89. Εικ. 2: Π13940 – Π118.

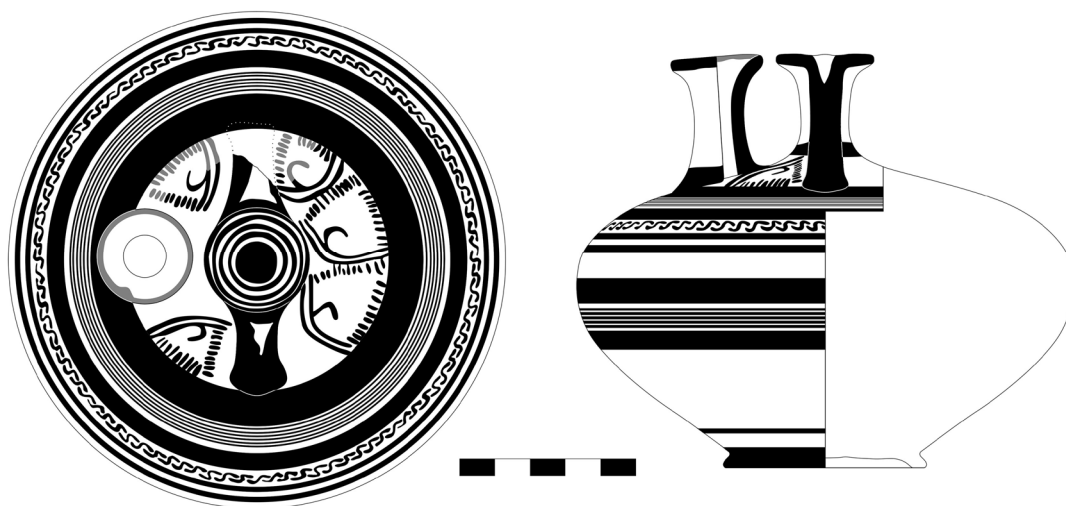
Πίνακας 89. Εικ. 3: Π13941 – Π119.

Πίνακας 89. Εικ. 4: Π13941 – Π119.

Πίνακας 90. Εικ. 1: Π14890 – Π121.

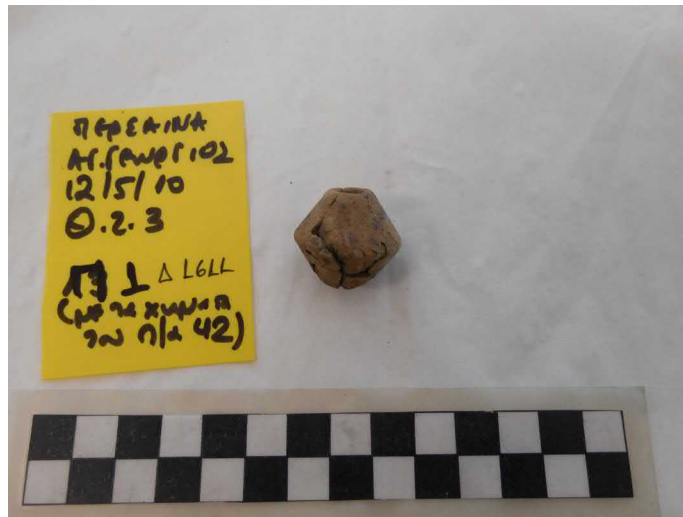
Πίνακας 90. Εικ. 2: Π14890 – Π121.

Πίνακας 91. Εικ. 1: Π14889 – Π120.

Πίνακας 91. Εικ. 2: Π14891 – Π122.

Πίνακας 92. Εικ. 1: Δ1611 – Δ08.

Πίνακας 92. Εικ. 2: Δ1612 – Δ09.

Πίνακας 92. Εικ. 3: Δ1613 – Δ10.

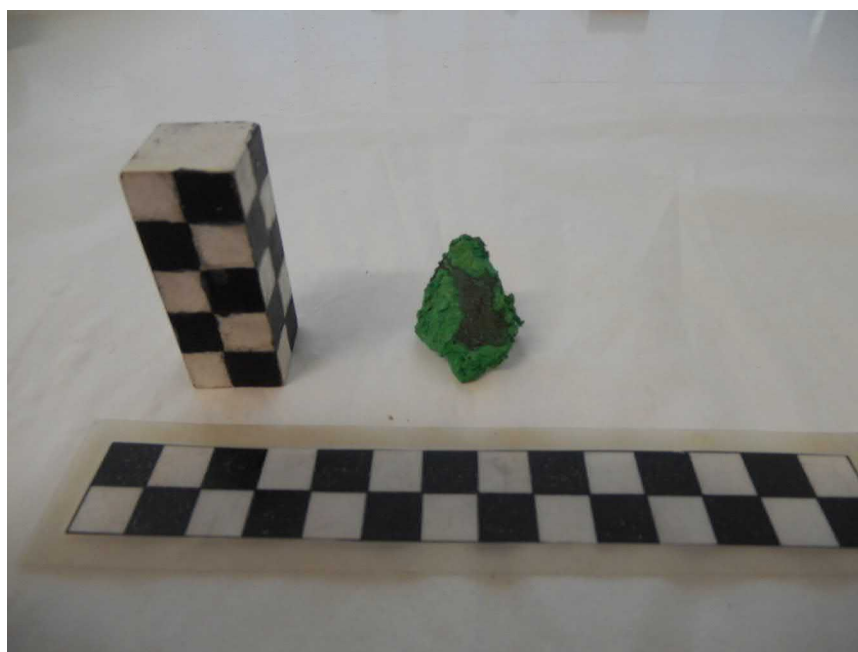
ΠΙΝΑΚΑΣ 93

Πίνακας 93. Εικ. 1: M3487 – M03.

Πίνακας 93. Εικ. 2: M3487 – M03.

Πίνακας 93. Εικ. 3: M3489 – M04.

Πίνακας 94. Εικ. 1: Ο θάλαμος του θαλαμωτού τάφου 4 πριν την ανασκαφή.

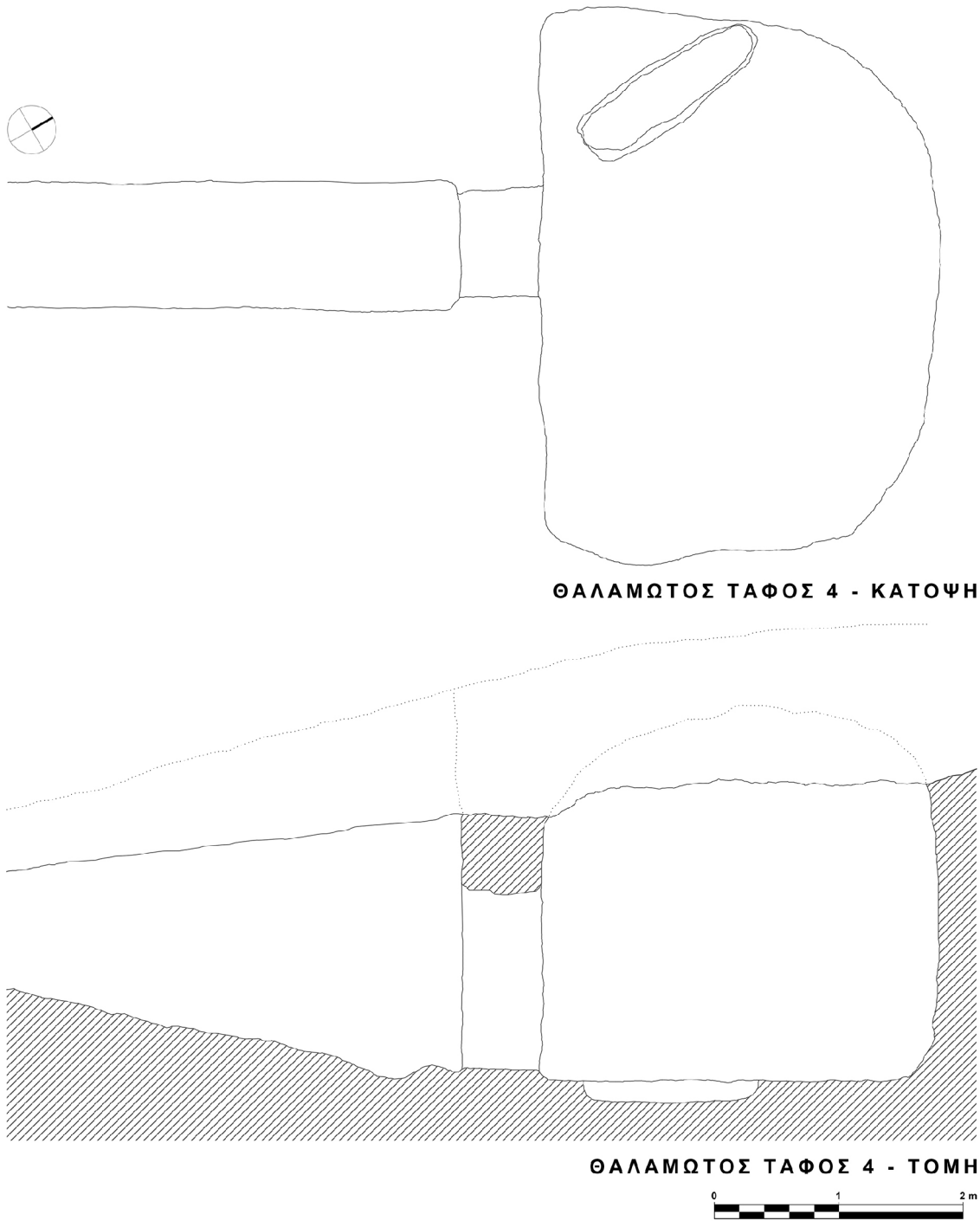
Πίνακας 94. Εικ. 2: Η είσοδος του θαλαμωτού τάφου 4, με εμφανή την απουσία της ξερολιθιάς.

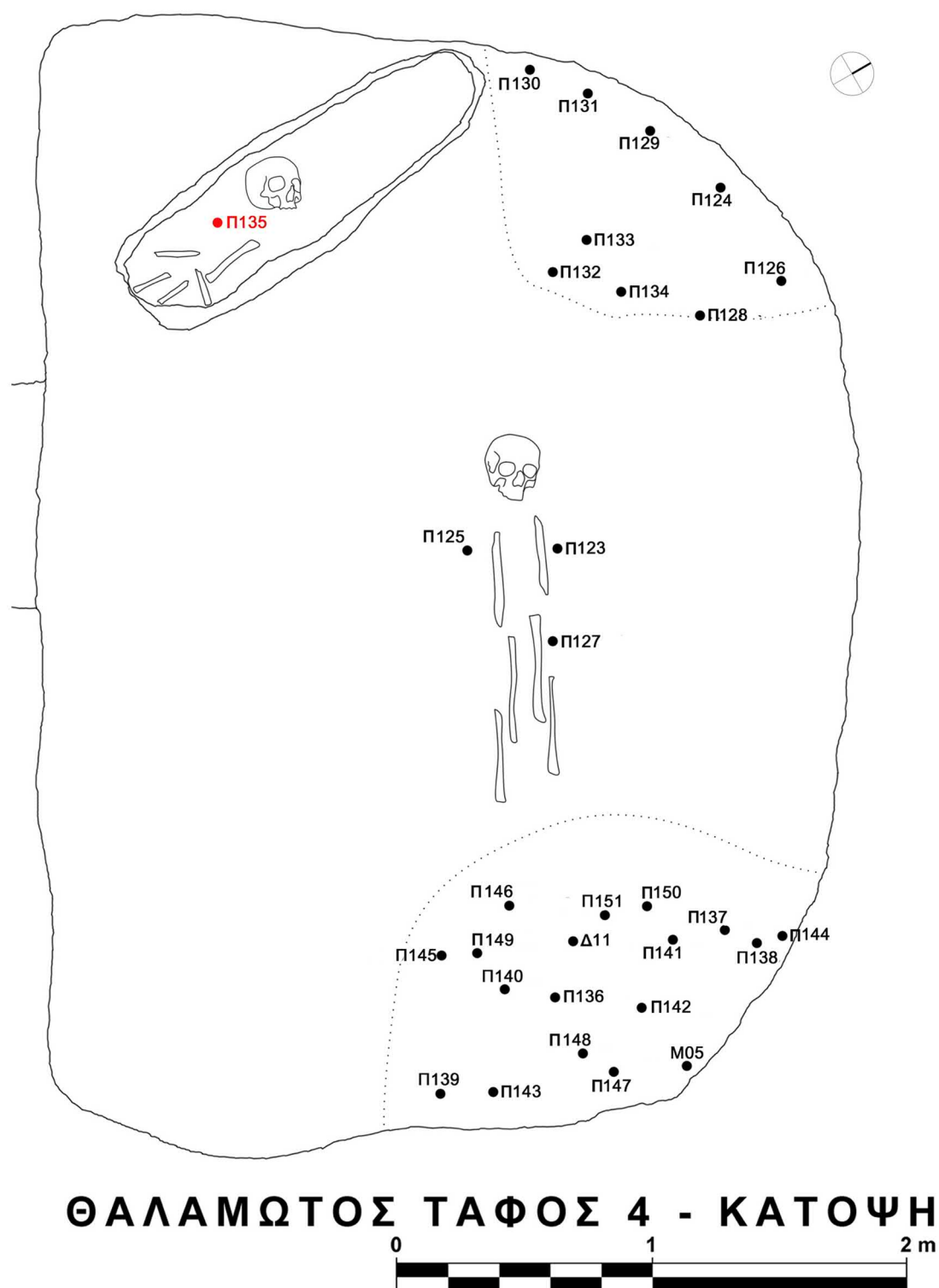
Πίνακας 95. Εικ. 1: Ο θαλαμωτός τάφος 4 μετά την ανασκαφή.

Πίνακας 95. Εικ. 2: Ο θάλαμος του θαλαμωτού τάφου 4 μετά την ανασκαφή.

Πίνακας 96. Ο θαλαμωτός τάφος 4. Κάτοψη και τομή.

Πίνακας 97. Ο θάλαμος του θαλαμωτού τάφου 4 με τα ευρήματα.

Πίνακας 98. Εικ. 1: Π13730 – Π123.

Πίνακας 98. Εικ. 2: Π13732 – Π125.

Πίνακας 98. Εικ. 3: Π13731 – Π124.

Π 13731

Πίνακας 98. Εικ. 4: Π13731 – Π124.

Πίνακας 99. Εικ. 1: Π13733 – Π126.

Πίνακας 99. Εικ. 2: Π13733 – Π126.

Πίνακας 99. Εικ. 3: Π13734 – Π127.

Πίνακας 100. Εικ. 1: Π13735 – Π128.

Πίνακας 100. Εικ. 2: Π13735 – Π128.

Πίνακας 100. Εικ. 3: Π13736 – Π129.

Πίνακας 100. Εικ. 4: Π13737 – Π130.

ΠΙΝΑΚΑΣ 101

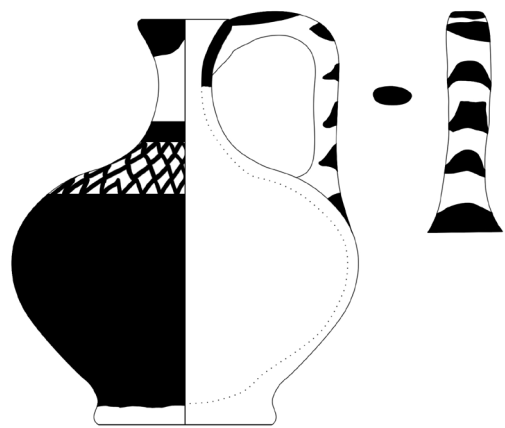
Πίνακας 101. Εικ. 1: Π13738 – Π131.

Πίνακας 101. Εικ. 2: Π13738 – Π131.

Πίνακας 101. Εικ. 3: Π13739 – Π132.

Π 13739

Πίνακας 101. Εικ. 4: Π13739 – Π132.

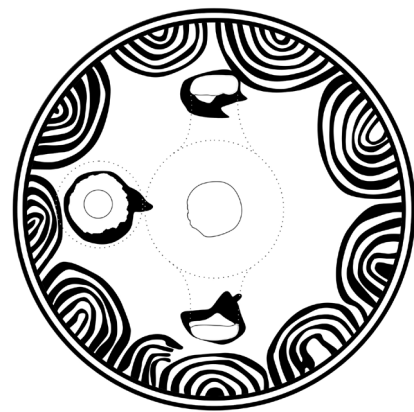
Πίνακας 102. Εικ. 1: Π13740 – Π133.

Πίνακας 102. Εικ. 2: Π13740 – Π133.

Πίνακας 102. Εικ. 3: Π13741 – Π134.

Πίνακας 102. Εικ. 4: Π13741 – Π134.

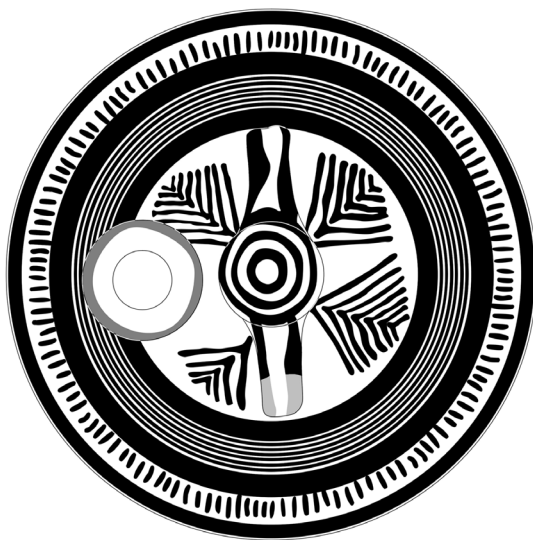
ΠΙΝΑΚΑΣ 103

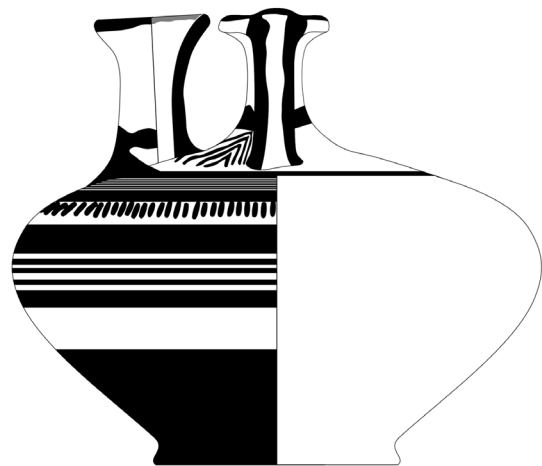
Πίνακας 103. Εικ. 1: Π13742 – Π135.

Πίνακας 103. Εικ. 2: Π13742 – Π135.

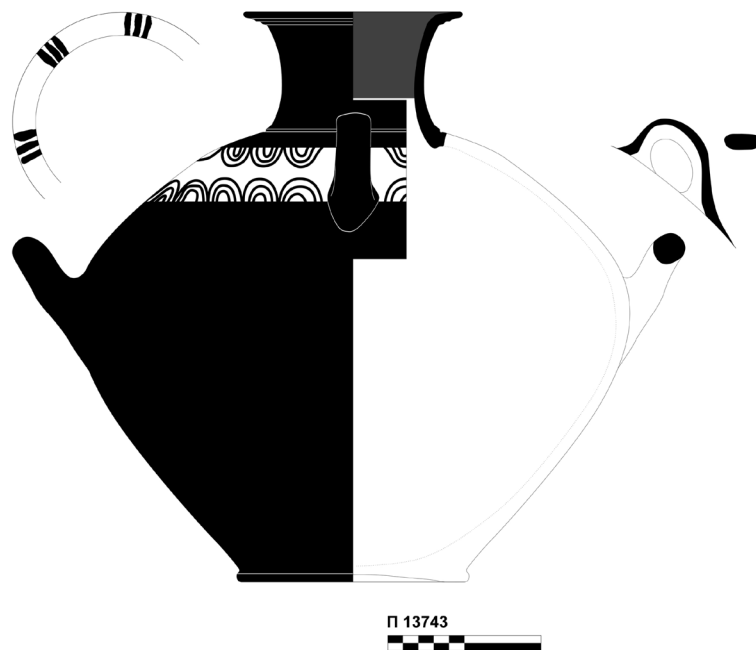
Π 13742

Πίνακας 103. Εικ. 3: Π13742 – Π135.

Πίνακας 104. Εικ. 1: Π13743 – Π136.

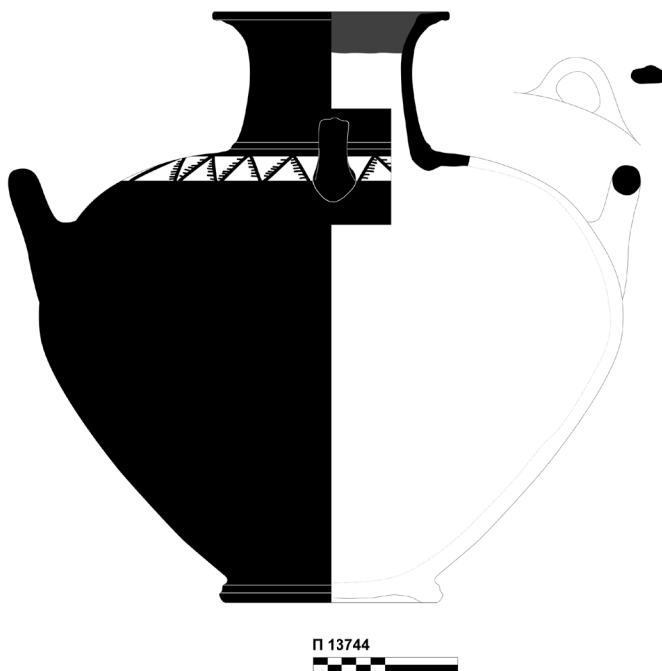

Πίνακας 104. Εικ. 2: Π13743 – Π136.

ΠΙΝΑΚΑΣ 105

Πίνακας 105. Εικ. 1: Π13744 – Π137.

Πίνακας 105. Εικ. 2: Π13744 – Π137.

Πίνακας 106. Εικ. 1: Π13745 – Π138.

Πίνακας 106. Εικ. 2: Π13745 – Π138.

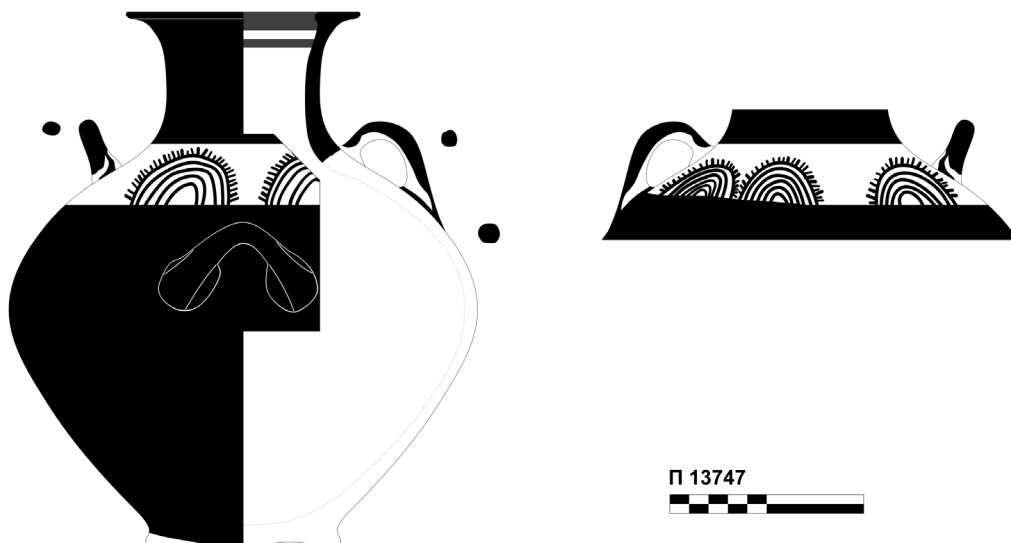
Πίνακας 106. Εικ. 3: Π13746 – Π139.

Πίνακας 106. Εικ. 4: Π13746 – Π139.

Πίνακας 107. Εικ. 1: Π13747 – Π140.

Πίνακας 107. Εικ. 2: Π13747 – Π140.

Πίνακας 108. Εικ. 1: Π13748 – Π141.

Πίνακας 108. Εικ. 2: Π13748 – Π141.

Πίνακας 108. Εικ. 3: Π13749 – Π142.

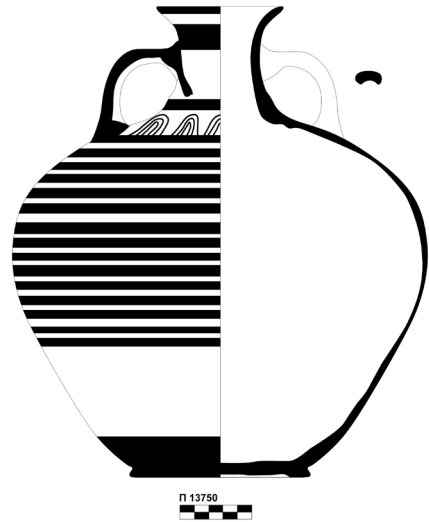

Πίνακας 108. Εικ. 4: Π13749 – Π142.

ΠΙΝΑΚΑΣ 109

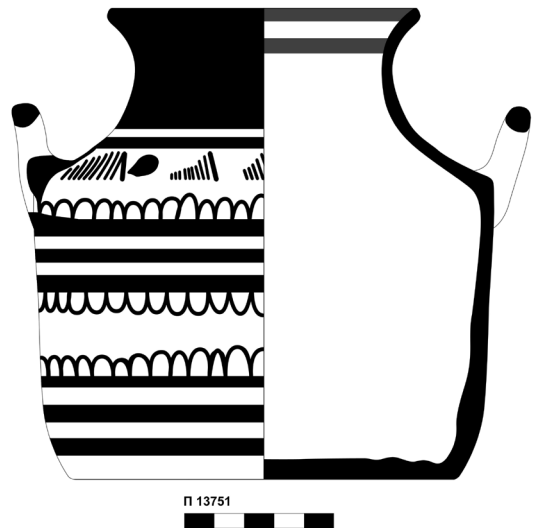
Πίνακας 109. Εικ. 1: Π13750 – Π143.

Πίνακας 109. Εικ. 2: Π13750 – Π143.

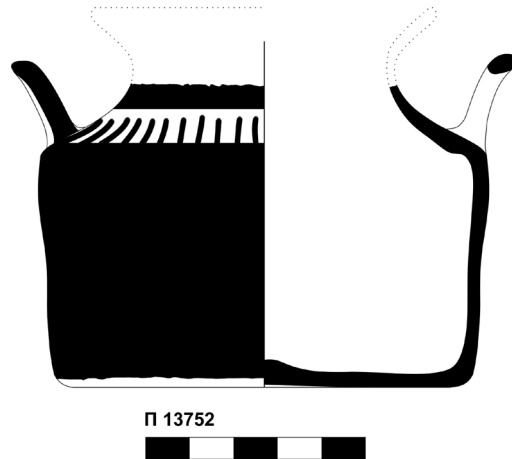
Πίνακας 109. Εικ. 3: Π13751 – Π144.

Πίνακας 109. Εικ. 4: Π13751 – Π144.

Πίνακας 110. Εικ. 1: Π13752 – Π145.

Πίνακας 110. Εικ. 2: Π13752 – Π145.

Πίνακας 110. Εικ. 3: Π13753 – Π146.

ΠΙΝΑΚΑΣ 111

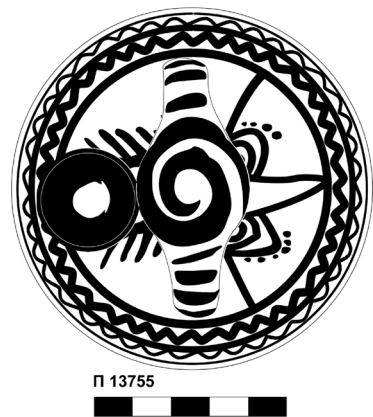
Πίνακας 111. Εικ. 1: Π13754 – Π147.

Πίνακας 111. Εικ. 2: Π13754 – Π147.

Πίνακας 111. Εικ. 3: Π13755 – Π148.

Πίνακας 111. Εικ. 4: Π13755 – Π148.

Πίνακας 112. Εικ. 1: Π13756 – Π149.

Πίνακας 112. Εικ. 2: Π13756 – Π149.

Πίνακας 112. Εικ. 3: Π13757 – Π150.

Πίνακας 112. Εικ. 4: Π13758 – Π151.

Πίνακας 113. Εικ.1: Π14904 – Π152.

Πίνακας 113. Εικ. 2: Π14905 – Π153.

Πίνακας 114. Εκ.1: Δ1614 – Δ11.

Πίνακας 114. Εκ. 2: M3484 – M05.

Πίνακας 114. Εκ. 3: M3484 – M05.

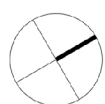
Πίνακας 115. Ο θαλαμωτός τάφος 5.

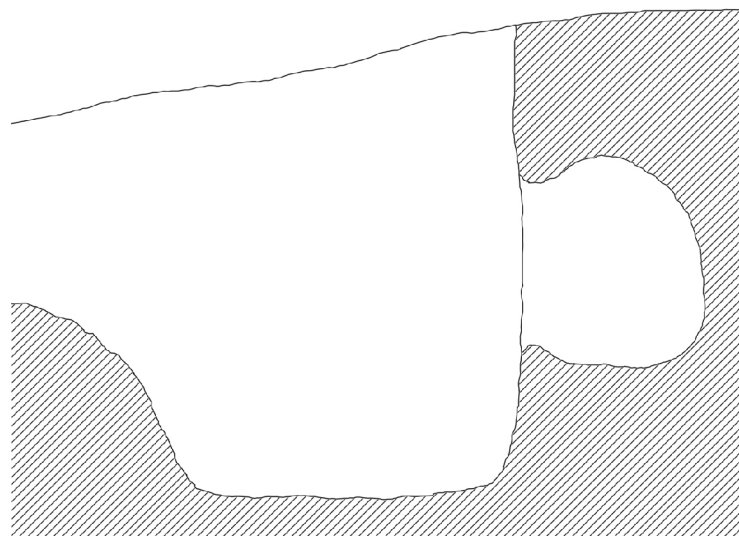
Πίνακας 116. Εικ. 1: Ο θαλαμωτός τάφος 5 μετά την ανασκαφή.

Πίνακας 116. Εικ. 2: Ο θάλαμος του θαλαμωτού τάφου 5.

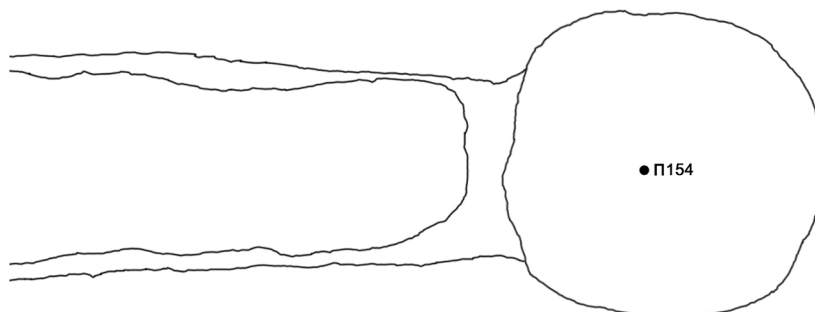
ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 5 - ΚΑΤΟΨΗ

ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 5 - ΤΟΜΗ

Πίνακας 117. Εικ. 2: Ο θαλαμωτός τάφος 5 με το εύρημα.

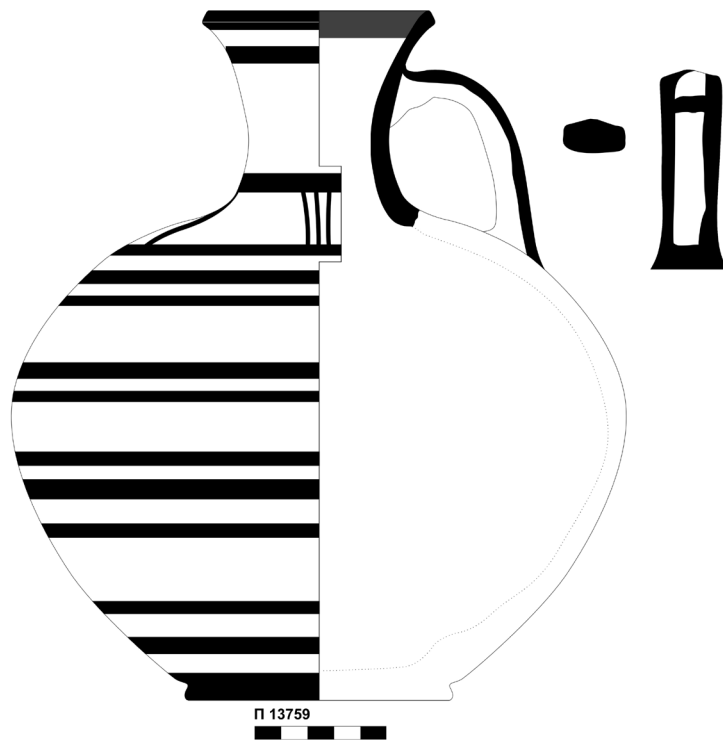
ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 5 - ΚΑΤΟΨΗ

Πίνακας 117. Εικ. 2: Ο θαλαμωτός τάφος 5 με το εύρημα.

Πίνακας 118. Εικ. 1: Π13759 – Π154.

Πίνακας 118. Εικ. 2: Π13759 – Π154.

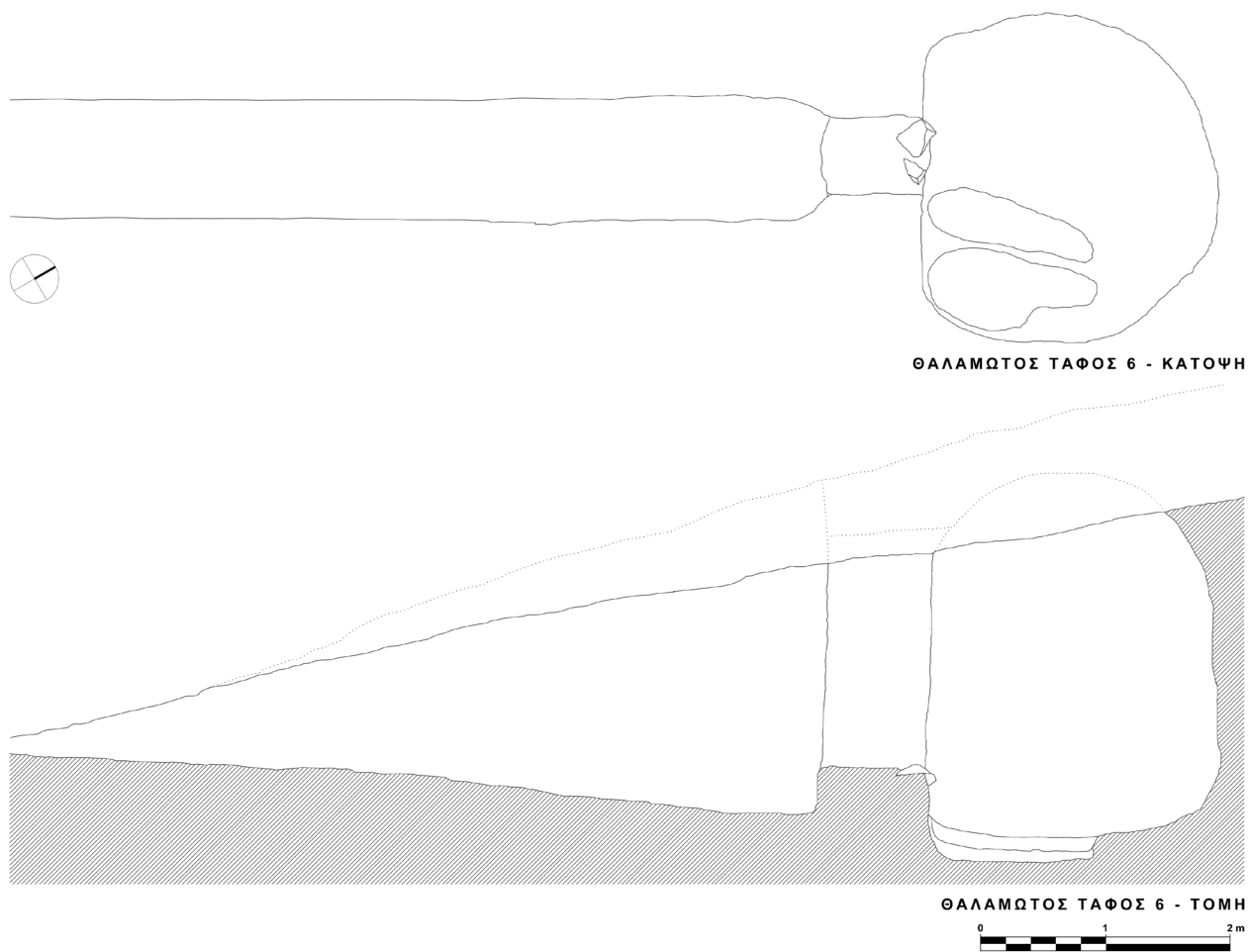

Πίνακας 119. Ο θαλαμωτός τάφος 6 πριν την ανασκαφή.

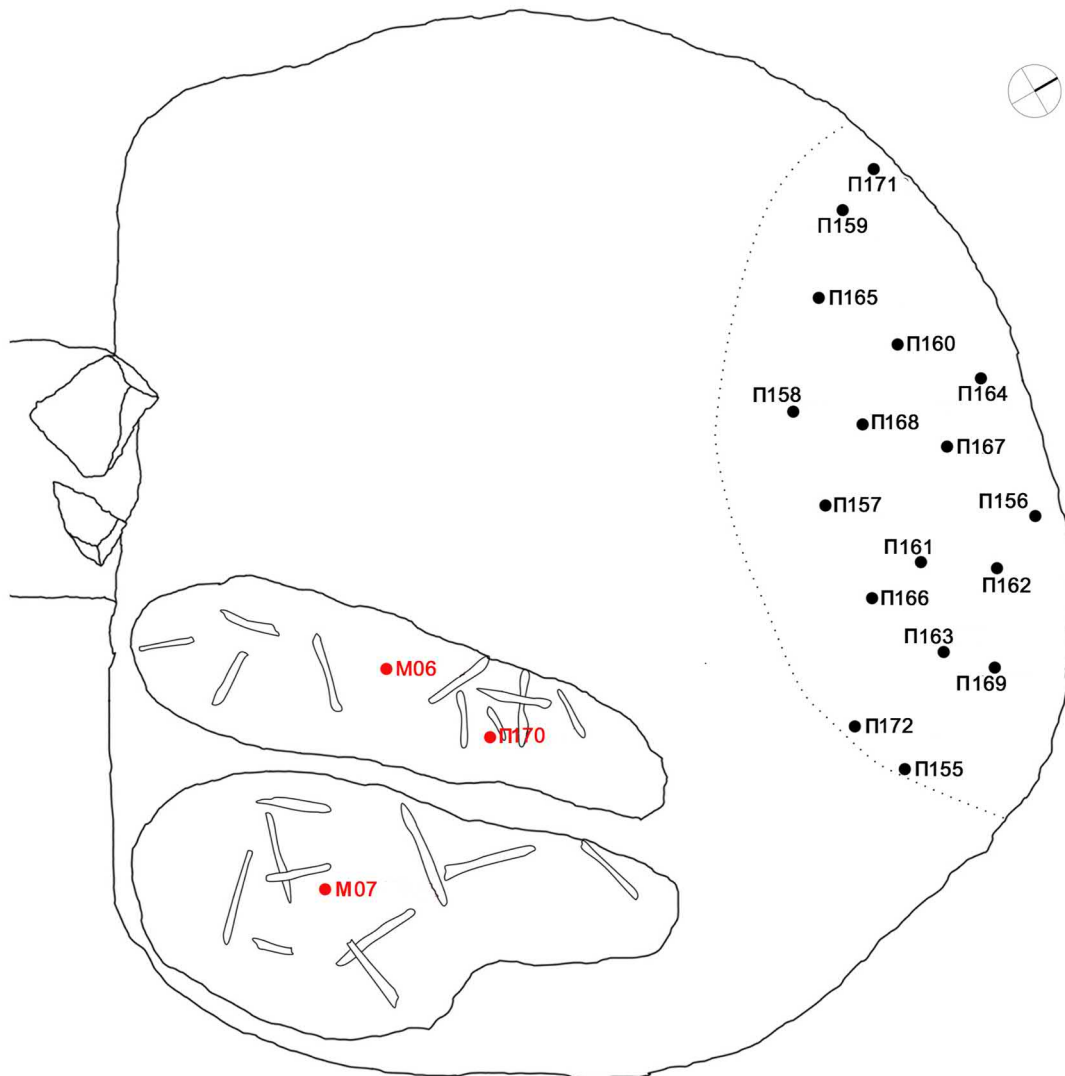

Πίνακας 120. Ο θαλαμωτός τάφος 6 μετά την ανασκαφή.

ΠΙΝΑΚΑΣ 121

Πίνακας 121. Θαλαμωτός τάφος 6. Κάτοψη και τομή.

ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 6 - ΚΑΤΟΨΗ

0 1 2 m

Πίνακας 122. Ο θάλαμος του θαλαμωτού τάφου 6 με τα ευρήματα.

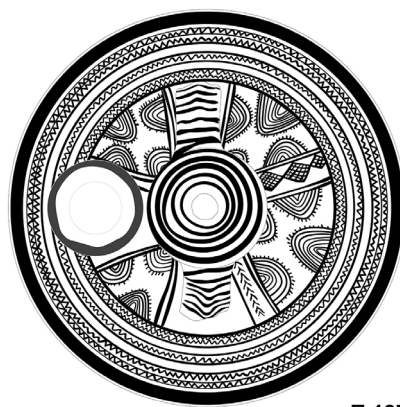
ΠΙΝΑΚΑΣ 123

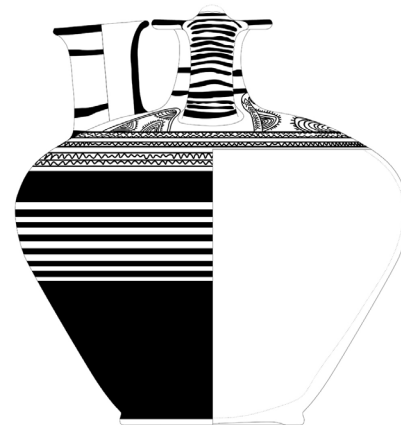
Πίνακας 123. Εικ. 1: Π113760—Π1155.

Πίνακας 123. Εικ. 2: Π113761 – Π1156.

Π 13760

Πίνακας 123. Εικ. 3: Π113760 – Π1155.

Π 13761

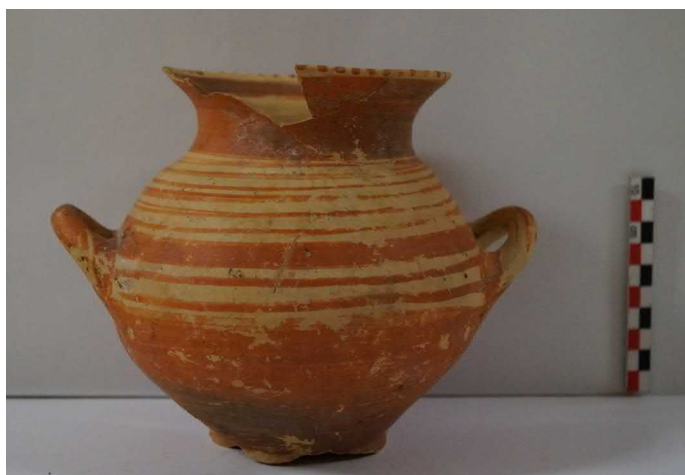
Πίνακας 123. Εικ. 4: Π113761 – Π1156.

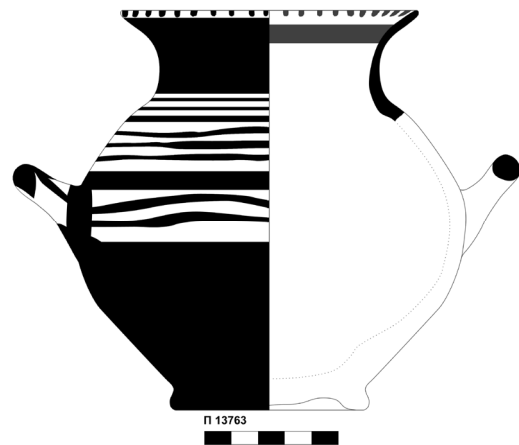
Πίνακας 124. Εικ. 1: Π13762 – Π1157.

Πίνακας 124. Εικ. 2: Π13762 – Π1157.

Πίνακας 124. Εικ. 3: Π13763 – Π1158.

Πίνακας 124. Εικ. 4: Π13763 – Π1158.

ΠΙΝΑΚΑΣ 125

Πίνακας 125. Εικ. 1: Π113764 – Π1159.

Πίνακας 125. Εικ. 2: Π113764 – Π1159.

Πίνακας 125. Εικ. 3: Π113765 – Π1160.

Πίνακας 125. Εικ. 4: Π113765 – Π1160.

Πίνακας 126. Εικ. 1: Π13766 – Π161.

Πίνακας 126. Εικ. 2: Π13766 – Π161.

Πίνακας 126. Εικ. 3: Π13767 – Π162.

Πίνακας 126. Εικ. 4: Π13767 – Π162.

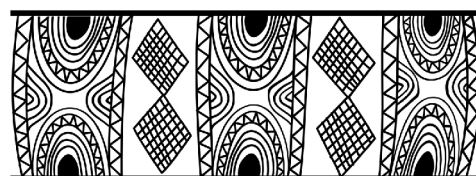
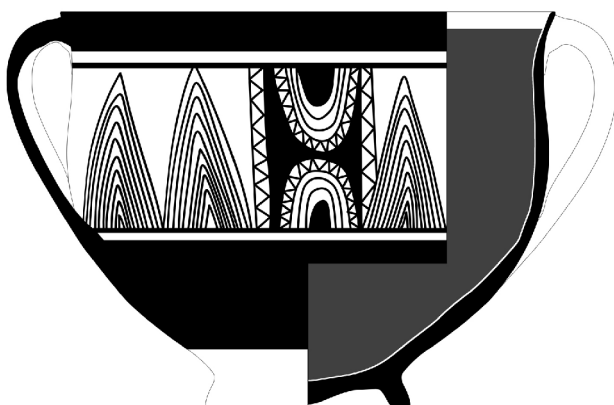
ΠΙΝΑΚΑΣ 127

Πίνακας 127. Εικ. 1: Π13768 – Π163.

Πίνακας 127. Εικ. 2: Π13768 – Π163.

Π 13769

Πίνακας 127. Εικ. 3: Π13769 – Π164.

Πίνακας 127. Εικ. 4: Π13769 – Π164.

Πίνακας 128. Εικ. 1: Π13770 – Π165.

Πίνακας 128. Εικ. 2: Π13771 – Π166.

Πίνακας 128. Εικ. 3: Π13771 – Π166.

Π 13770

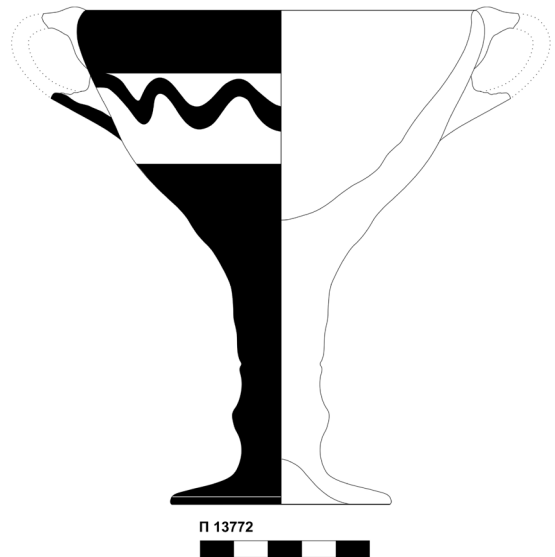

Πίνακας 128. Εικ. 4: Π13770 – Π165.

ΠΙΝΑΚΑΣ 129

Πίνακας 129. Εικ. 1: Π13772 – Π167.

Πίνακας 129. Εικ. 2: Π13772 – Π167.

Πίνακας 129. Εικ. 3: Π13773 – Π168.

Πίνακας 129. Εικ. 4: Π13773 – Π168.

Πίνακας 130. Εικ. 1: Π13774 – Π169.

Πίνακας 130. Εικ. 2: Π13774 – Π169.

Πίνακας 130. Εικ. 3: Π13775 – Π170.

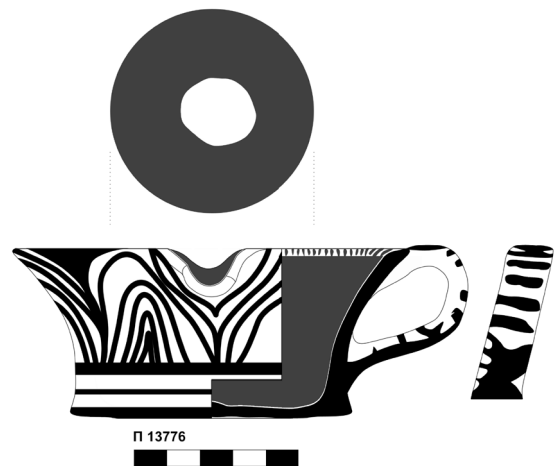

Πίνακας 130. Εικ. 4: Π13775 – Π170.

ΠΙΝΑΚΑΣ 131

Πίνακας 131. Εικ. 1: Π13776 – Π171.

Πίνακας 131. Εικ. 2: Π13776 – Π171.

Πίνακας 131. Εικ. 3: Π13777 – Π172.

Πίνακας 131. Εικ. 4: Π13777 – Π172.

Πίνακας 132. Εικ. 1: Π14906 – Π1173.

Πίνακας 132. Εικ. 2: M3485 – M06.

Πίνακας 132. Εικ. 3: M3485 – M06.

Πίνακας 132. Εικ. 4: M3488 – M07.

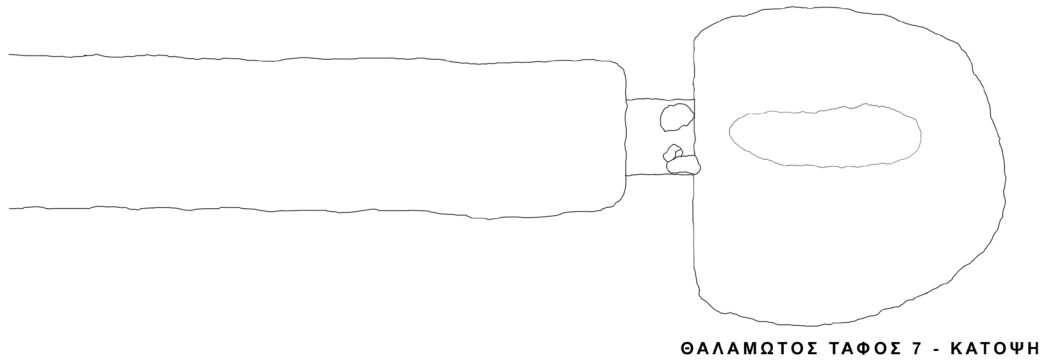
Πίνακας 132. Εικ. 5: M3488 – M07.

Πίνακας 133. Εικ. 1: Θαλαμωτός τάφος 7.

Πίνακας 133. Εικ. 2: Θαλαμωτός τάφος 7.

Πίνακας 134. Θαλαμωτός τάφος 7. Κάτοψη και τομή.

Πίνακας 135. Ο θάλαμος του θαλαμωτού τάφου 7 με τα ευρήματα.

Πίνακας 136. Εικ. 1: Π14896 – Π174.

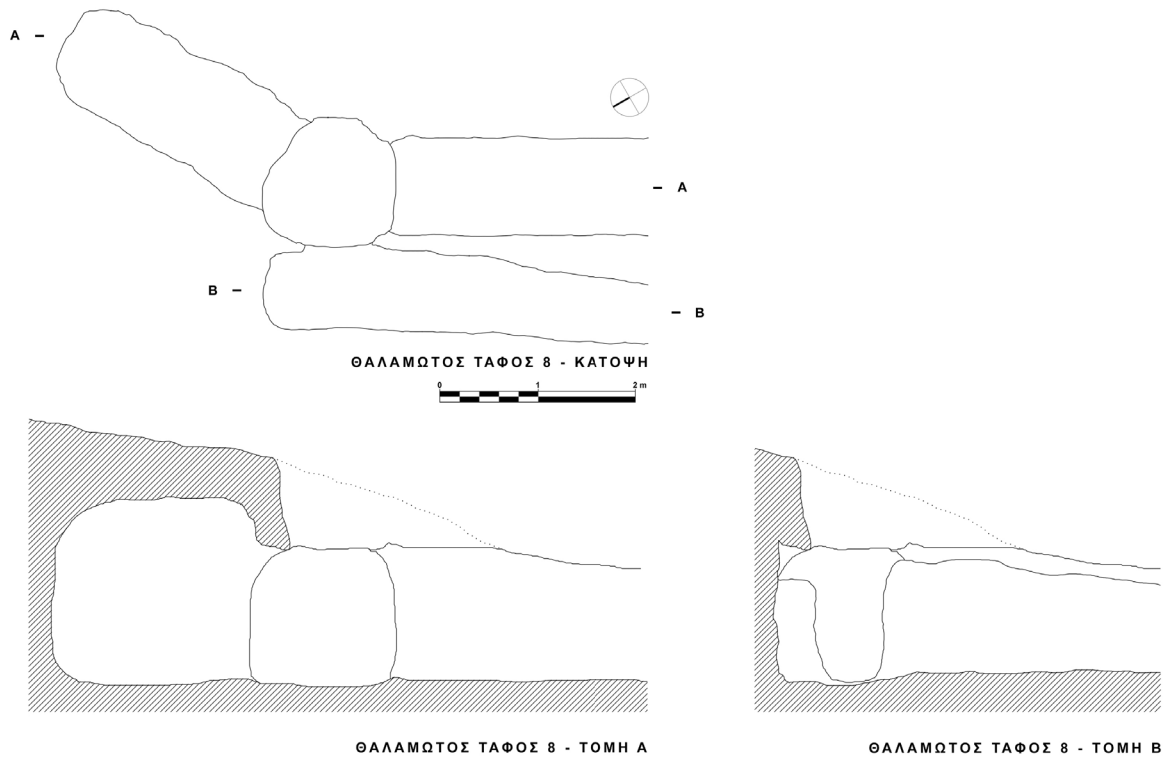
Πίνακας 136. Εικ. 2: Π14897 – Π175.

Πίνακας 136. Εικ. 3: Π14897 – Π175.

Πίνακας 137. Ο θαλαμωτός τάφος 8 μετά την ανασκαφή.

Πίνακας 138. Θαλαμωτός τάφος 8. Κάτοψη και τομές.

Πίνακας 139. Θαλαμωτός τάφος 9.

Πίνακας 140. Εικ. 1: Η κόγχη του θαλαμωτού τάφου 9.

Πίνακας 140. Εικ. 2: Ο θάλαμος του θαλαμωτού τάφου 9. Αποψη από Βορρά.

Πίνακας 141. Εικ. 1: Ο θάλαμος του θαλαμωτού τάφου 9. Άποψη από Δυτικά.

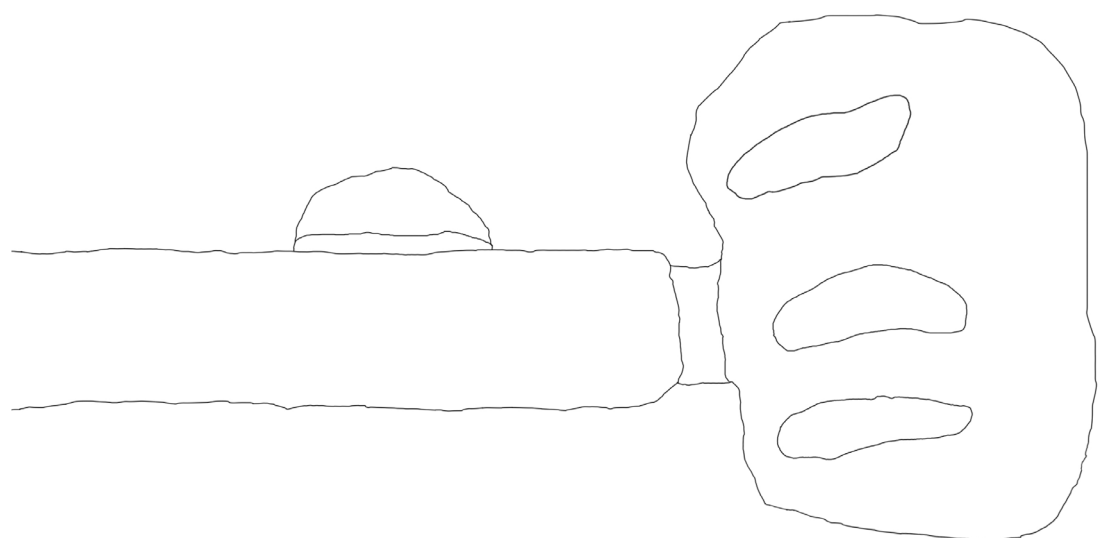
Πίνακας 141. Εικ. 2: Ο θάλαμος του θαλαμωτού τάφου 9. Οι λάκκοι καλυμμένοι.

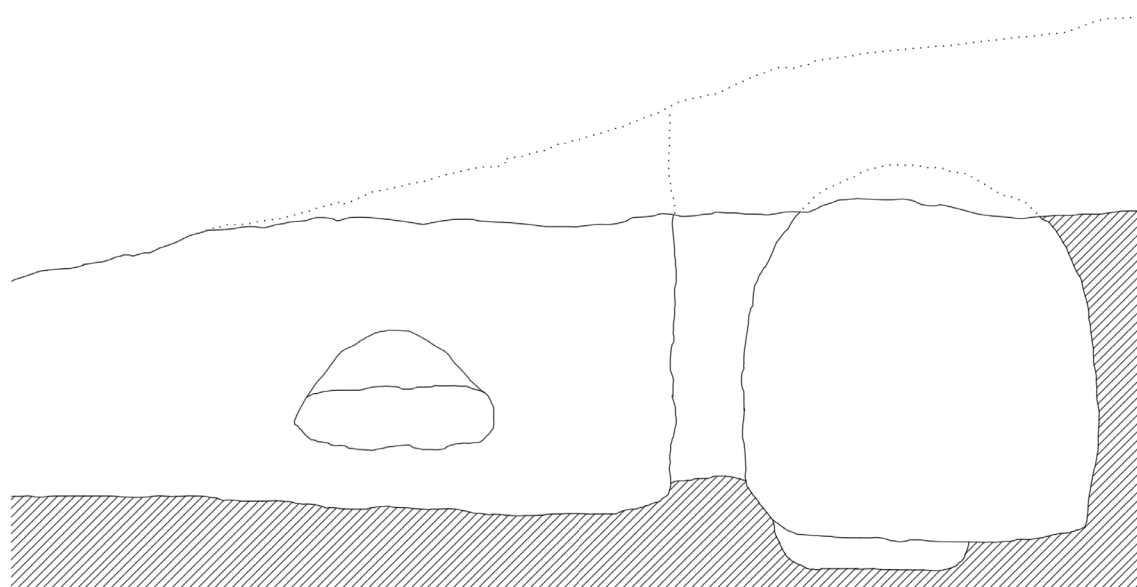
Πίνακας 142. Εικ. 1: Ο θάλαμος του θαλαμωτού τάφου 9. Ο δυτικός και μεσαίος λάκκος.

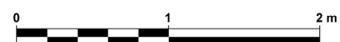
Πίνακας 142. Εικ. 2: Ο θάλαμος του θαλαμωτού τάφου 9. Ο μεσαίος και ανατολικός λάκκος.

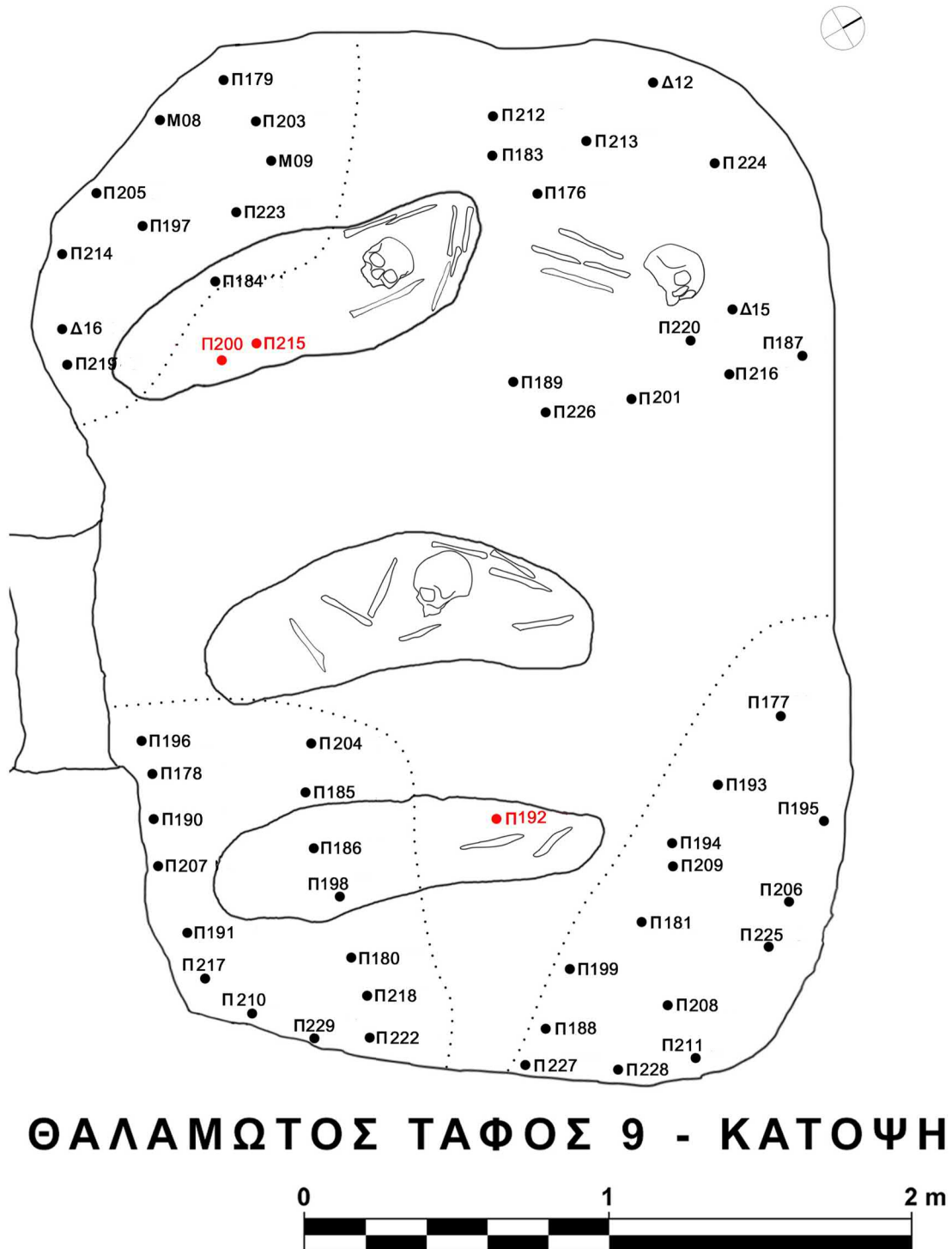

ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 9 - ΚΑΤΟΨΗ

ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 9 - ΤΟΜΗ

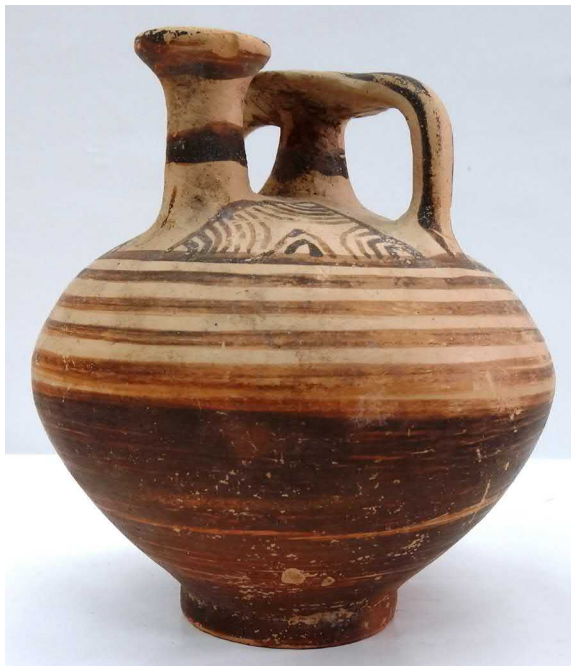

ΘΑΛΑΜΩΤΟΣ ΤΑΦΟΣ 9 - ΚΑΤΟΨΗ

Πίνακας 144. Ο θάλαμος του θαλαμωτού τάφου 9 με τα ευρήματα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 145

Πίνακας 145. Εικ. 1: Π14192 – Π176.

Πίνακας 145. Εικ. 2: Π14192 – Π176.

Πίνακας 145. Εικ. 3: Π14193 – Π177.

Πίνακας 145. Εικ. 4: Π14193 – Π177.

Πίνακας 146. Εικ. 1: Π14194 – Π178.

Πίνακας 146. Εικ. 2: Π14194 – Π178.

Πίνακας 146. Εικ. 3: Π14195 – Π179.

Πίνακας 146. Εικ. 4: Π14195 – Π179.

ΠΙΝΑΚΑΣ 147

Πίνακας 147. Εικ. 1: Π14196 – Π180.

Πίνακας 147. Εικ. 2: Π14196 – Π180.

Πίνακας 147. Εικ. 3: Π14197 – Π181.

Πίνακας 147. Εικ. 4: Π14197 – Π181.

Πίνακας 148. Εικ. 1: Π114198 – Π182.

Πίνακας 148. Εικ. 2: Π114198 – Π182.

Πίνακας 148. Εικ. 3: Π114199 – Π183.

Πίνακας 148. Εικ. 4: Π114199 – Π183.

ΠΙΝΑΚΑΣ 149

Πίνακας 149. Εικ. 1: Π14211 – Π184.

Πίνακας 149. Εικ. 2: Π14211 – Π184.

Πίνακας 149. Εικ. 3: Π14212 – Π185.

Πίνακας 149. Εικ. 4: Π14212 – Π185.

Πίνακας 150. Εικ. 1: Π14213 – Π186.

Πίνακας 150. Εικ. 2: Π14213 – Π186.

Πίνακας 150. Εικ. 3: Π14214 – Π187.

Πίνακας 150. Εικ. 4: Π14214 – Π187.

ΠΙΝΑΚΑΣ 151

Πίνακας 151. Εικ. 1: Π14215 – Π188.

Πίνακας 151. Εικ. 2: Π14215 – Π188.

Πίνακας 151. Εικ. 3: Π14216 – Π189.

Πίνακας 151. Εικ. 4: Π14216 – Π189.

Πίνακας 152. Εικ. 1: Π114217 – Π1190.

Πίνακας 152. Εικ. 2: Π114217 – Π1190.

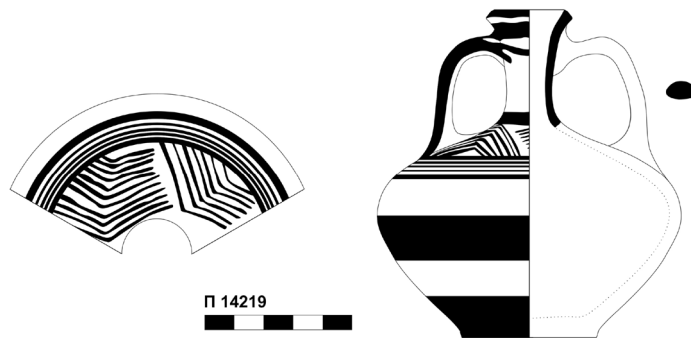

Πίνακας 152. Εικ. 3: Π114218 – Π1191.

Πίνακας 152. Εικ. 4: Π114218 – Π1191.

ΠΙΝΑΚΑΣ 153

Πίνακας 153. Εικ. 1: Π14219 – Π192.

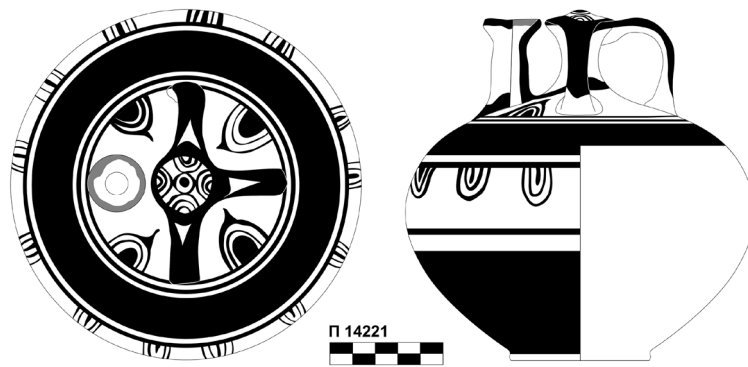
Πίνακας 153. Εικ. 2: Π14219 – Π192.

Πίνακας 153. Εικ. 3: Π14220 – Π193.

Πίνακας 153. Εικ. 4: Π14220 – Π193.

Πίνακας 154. Εικ. 1: Π14221 – Π194.

Πίνακας 154. Εικ. 2: Π14222 – Π195.

Πίνακας 154. Εικ. 3: Π14221 – Π194.

Πίνακας 154. Εικ. 4: Π14222 – Π195.

ΠΙΝΑΚΑΣ 155

Πίνακας 155. Εικ. 1: Π14223 – Π196.

Πίνακας 155. Εικ. 2: Π14223 – Π196.

Πίνακας 155. Εικ. 3: Π14224 – Π197.

Πίνακας 155. Εικ. 4: Π14224 – Π197.

Πίνακας 156. Εικ. 1: Π14225 – Π198.

Πίνακας 156. Εικ. 2: Π14226 – Π199.

Πίνακας 156. Εικ. 3: Π14225 – Π198.

Πίνακας 156. Εικ. 4: Π14226 – Π199.

ΠΙΝΑΚΑΣ 157

Πίνακας 157. Εικ. 1: Π14227 – Π200.

Πίνακας 15. Εικ. 2: Π14227 – Π200.

Πίνακας 157. Εικ. 3: Π14228 – Π201.

Π 14228

Πίνακας 157. Εικ. 4: Π14228 – Π201.

Πίνακας 158. Εικ. 1: Π14229 – Π202.

Πίνακας 158. Εικ. 2: Π14229 – Π202.

Πίνακας 158. Εικ. 3: Π14230 – Π203.

Πίνακας 158. Εικ. 4: Π14230 – Π203.

ΠΙΝΑΚΑΣ 159

Πίνακας 159. Εικ. 1: Π14231 – Π204.

Πίνακας 159. Εικ. 2: Π14231 – Π204.

Πίνακας 159. Εικ. 3: Π14232 – Π205.

Π 14232

Πίνακας 159. Εικ. 4: Π14232 – Π205.

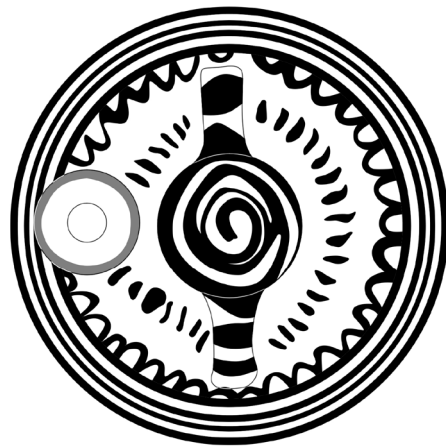
Πίνακας 160. Εικ. 1: Π14233 – Π206.

Πίνακας 160. Εικ. 2: Π14233 – Π206.

Πίνακας 160. Εικ. 3: Π14234 – Π207.

Π 14234

Πίνακας 160. Εικ. 4: Π14234 – Π207.

Πίνακας 161. Εικ. 1: Π14235 – Π208.

Πίνακας 161. Εικ. 2: Π14236 – Π209.

Πίνακας 161. Εικ. 3: Π14237 – Π210.

Πίνακας 162. Εικ. 1: Π14238 – Π211.

Πίνακας 162. Εικ. 2: Π14239 – Π212.

Πίνακας 163. Εικ. 1: Π14240 – Π213.

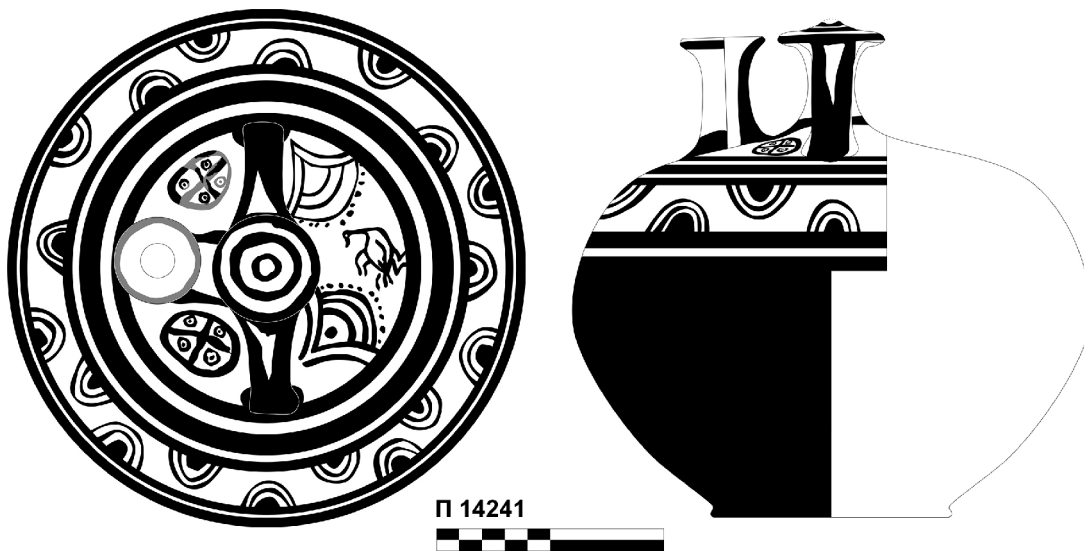
Πίνακας 163. Εικ. 2: Π14240 – Π213.

Πίνακας 164. Εικ. 1: Π14241 – Π214.

Πίνακας 164. Εικ. 2: Π14241 – Π214.

Πίνακας 164. Εικ. 3: Π14241 – Π214.

ΠΙΝΑΚΑΣ 165

Πίνακας 165. Εικ. 1: Π14242 – Π215.

Πίνακας 165. Εικ. 2: Π14242 – Π215.

Πίνακας 165. Εικ. 3: Π14243 – Π216.

Πίνακας 166. Εικ. 1: Π14244 – Π217.

Πίνακας 166. Εικ. 2: Π14244 – Π217.

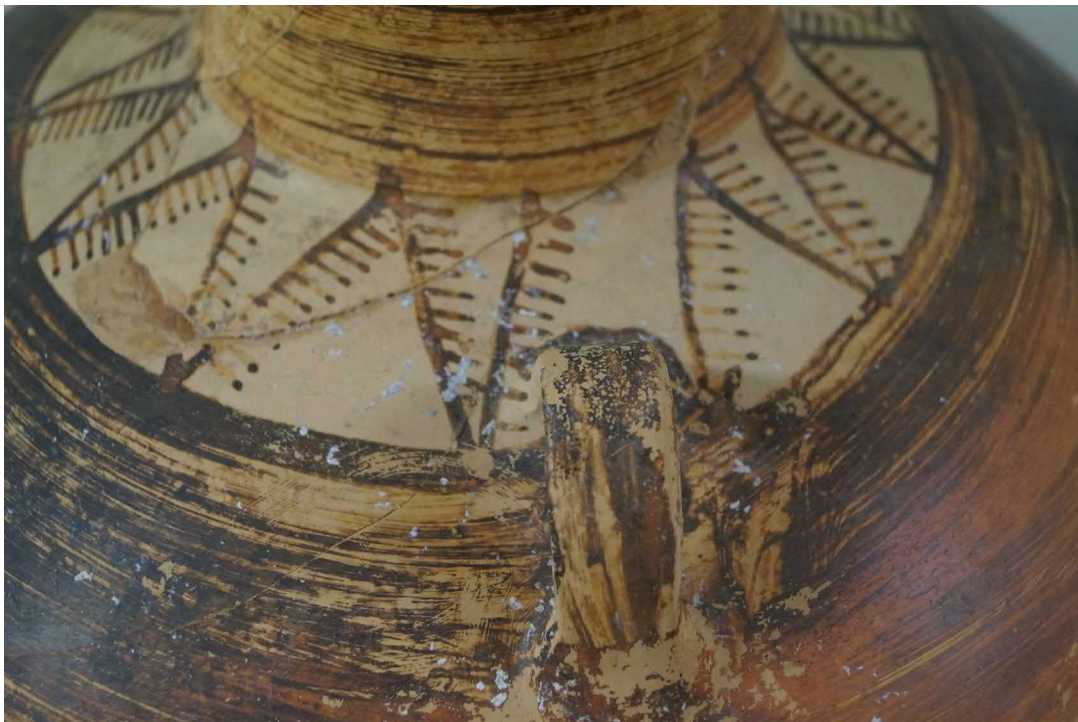
Πίνακας 167. Εικ. 1: Π14246 – Π218.

Πίνακας 167. Εικ.2: Π14246 – Π218.

Πίνακας 168. Εικ. 1: Π14247 – Π219.

Πίνακας 168. Εικ. 2: Π14247 – Π219.

Πίνακας 169. Εικ. 1: Π14248 – Π220.

Πίνακας 169. Εικ. 2: Π14248 – Π220.

Πίνακας 170. Εικ. 1: Π14249 – Π221.

Πίνακας 170. Εικ. 2: Π14251 – Π223.

Πίνακας 170. Εικ. 3: Π14250 – Π222.

ΠΙΝΑΚΑΣ 171

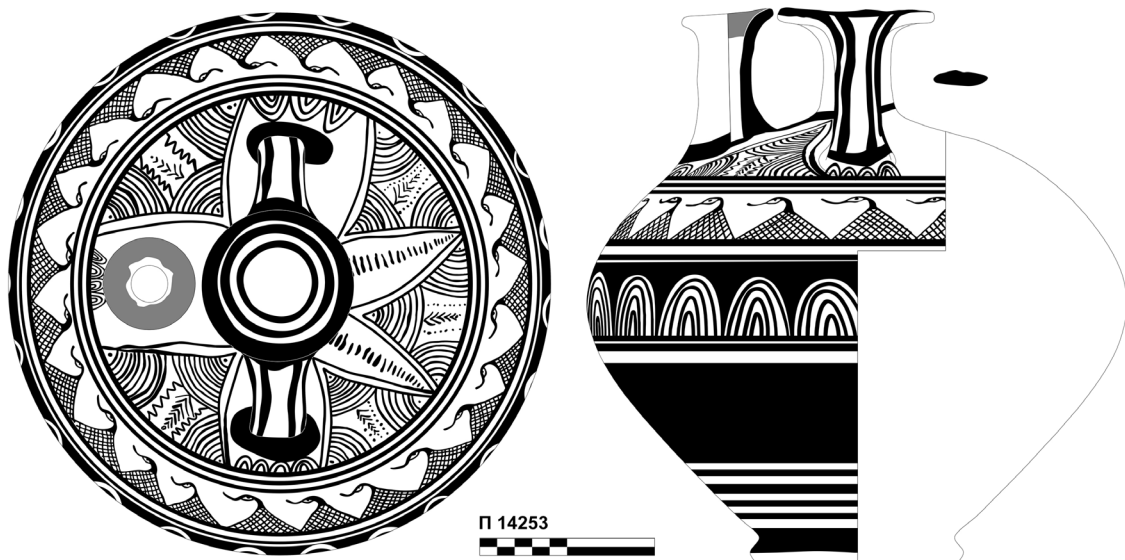
Πίνακας 171. Εικ. 1: Π14252 – Π224.

Πίνακας 171. Εικ. 2: Π14252 – Π224.

Πίνακας 172. Εικ. 1: Π14253 – Π225.

Πίνακας 172. Εικ. 2: Π14253 – Π225.

ΠΙΝΑΚΑΣ 173

Πίνακας 173. Εικ.1: Π14245.

Πίνακας 173. Εικ. 2: Π14254 – Π226.

Πίνακας 173. Εικ. 3: Π14255 – Π227.

Πίνακας 174. Εικ. 1: Π14256 – Π228.

Πίνακας 174. Εικ. 2: Π14257 – Π229.

Πίνακας 174. Εικ. 3: M3723 – M08.

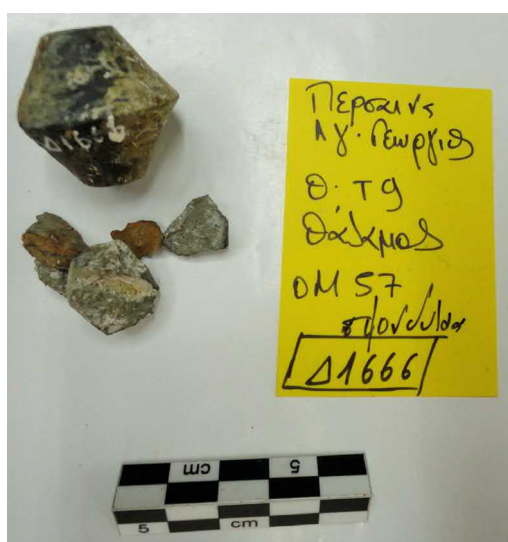
ΠΙΝΑΚΑΣ 175

Πίνακας 175. Εικ.1: Δ1663 – Δ12.

Πίνακας 175. Εικ. 2: Δ1664 – Δ13.

Πίνακας 175. Εικ. 3: Δ1666 – Δ14.

Πίνακας 176. Εικ. 1: Δ1668 – Δ15.

Πίνακας 176. Εικ. 2: Δ1669 – Δ16.

